Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

З глибокою вдячністю Захисникам
і Захисницям України

АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

Видання 2-ге,
перероблене і доповнене

За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. Д. В. Луценка

Харків
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Видавничий дім «Право»
2026

УДК 342.9.03(075.8)
А31

А в т о р с ь к и й к о л е к т и в:

Д. В. Лученко – передмова, пп. 1.1.1–1.1.3 (у співавт. з *Ю. В. Георгієвським, М. І. Бєліковою*), пп. 1.1.5–1.1.6 (у співавт. з *Ю. В. Георгієвським, М. І. Бєліковою*), п. 1.2.3 (у співавт. з *Ю. В. Георгієвським, М. І. Бєліковою*); *Ю. В. Георгієвський* – пп. 1.1.1–1.1.3 (у співавт. з *Д. В. Лученком, М. І. Бєліковою*), пп. 1.1.5–1.1.6 (у співавт. з *Д. В. Лученком, М. І. Бєліковою*), п. 1.2.3 (у співавт. з *Д. В. Лученком, М. І. Бєліковою*), п. 1.2.4, пп. 2.3.7–2.3.8 (у співавт. з *М. І. Бєліковою*), розд. 7; *М. І. Бєлікова* – пп. 1.1.1–1.1.3 (у співавт. з *Д. В. Лученком, Ю. В. Георгієвським*), пп. 1.1.5–1.1.6 (у співавт. з *Д. В. Лученком, Ю. В. Георгієвським*), п. 1.2.3 (у співавт. з *Д. В. Лученком, Ю. В. Георгієвським*), пп. 2.3.7–2.3.8 (у співавт. з *Ю. В. Георгієвським*), підрозд. 4.2 (у співавт. з *Т. С. Перцовою, Н. А. Полях*); *І. М. Балакарєва* – пп. 1.2.1.1–1.2.1.3, підрозд. 2.8, підрозд. 4.1 (у співавт. з *О. М. Соловйовою*); *О. В. Битяк* – пп. 1.2.5.7–1.2.5.8, підрозд. 2.7; *І. В. Бойко* – п. 1.1.4, п. 1.2.5.4 (у співавт. з *Р. С. Мельником*); *Я. С. Зелінська* – пп. 1.2.1.5–1.2.1.6, підрозд. 2.4, п. 2.5.1, п. 2.5.2 (у співавт. з *В. О. Спасенко*), п. 2.5.3, п. 2.5.4 (у співавт. з *В. О. Спасенко*); *О. Т. Зима* – пп. 2.1.1–2.1.2.1; *І. Г. Ігнатченко* – п. 1.2.5.6, підрозд. 2.6, підрозд. 4.3 (у співавт. з *О. В. Прудивусом*); *М. С. Ковтун* – пп. 2.1.2.4–2.1.2.5, пп. 2.3.2–2.3.6, п. 2.3.9 (у співавт. з *Я. С. Рябченко*), п. 3.1.3, підрозд. 3.3; *О. О. Марченко* – п. 1.2.1.4, п. 1.2.2, п. 2.2.4 (у співавт. з *В. А. Сьоміною*), пп. 3.1.1–3.1.2, підрозд. 3.2, підрозд. 6.3; *Р. С. Мельник* – п. 1.2.5.3, п. 1.2.5.4 (у співавт. з *І. В. Бойко*), п. 1.2.5.5; *О. В. Прудивус* – підрозд. 4.3 (у співавт. з *І. Г. Ігнатченко*); *Я. С. Рябченко* – п. 2.3.1, п. 2.3.9 (у співавт. з *М. С. Ковтун*); *В. О. Спасенко* – п. 1.2.5.9, п. 2.5.2 (у співавт. з *Я. С. Зелінською*), п. 2.5.4 (у співавт. з *Я. С. Зелінською*), розд. 5 (у співавт. з *О. О. Крестьяніновим*); *Т. С. Перцова* – підрозд. 4.2 (у співавт. з *М. І. Бєліковою, Н. А. Полях*); *Н. А. Полях* – підрозд. 4.2 (у співавт. з *М. І. Бєліковою, Т. С. Перцовою); В. А. Сьоміна* – пп. 1.2.5.1–1.2.5.2, пп. 2.2.1–2.2.3, п. 2.2.4 (у співавт. з *О. О. Марченко*); *О. М. Соловйова* – підрозд. 4.1 (у співавт. з *І. М. Балакарєвою*), підрозд. 6.1–6.2; *С. А. Федчишин* – пп. 2.1.2.2–2.1.2.3, п. 2.1.2.6; *О. О. Крестьянінов* – розд. 5 (у співавт. з *В. О. Спасенко*); *Т. О. Коломоєць* – підрозд. 2.9 (у співавт. з *І. П. Шумейком*); *І. П. Шумейко* – підрозд. 2.9 (у співавт. з *Т. О. Коломоєць*)

Р е ц е н з е н т и:

В. К. Колпаков – д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету Запорізького національного університету;

О. І. Миколенко – д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

І. Л. Желтобрюх – д-р юрид. наук, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду

Рекомендовано до друку
вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 13 від 4 червня 2026 р.)

А31 **Адміністративно-судове** процесуальне право України : підручник / [Д. В. Лученко, Ю. В. Георгієвський, М. І. Бєлікова та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Лученка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого : Право, 2026. – 752 с.

ISBN 978-617-8198-22-0 (Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого)
ISBN 978-617-8848-94-1 (Право)

У підручнику визначено предмет, метод, систему адміністративно-судового процесуального права, його місце в системі національного права України. Розкрито зміст усіх процесуальних категорій, встановлено структуру адміністративного судочинства з детальним описом процесуальних дій суду та учасників судового процесу на кожній із його стадій, виокремлено форми процесуальної діяльності адміністративних судів, наведено порівняльний аналіз адміністративного судочинства з іншими видами судочинства тощо.

Підручник підготовлений колективом кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за участю знаних науковців, викладачів інших закладів вищої освіти, суддів і практиків. На відміну від попереднього (1-го) видання підручника, який виходив друком у 2024 р. і враховував законодавство станом на 1 вересня 2024 р., зміст 2-го видання викладено відповідно до положень законодавства України станом на 1 червня 2026 р.

Видання орієнтовано на опанування студентами закладів вищої освіти юридичного профілю навчального курсу «Адміністративне судочинство», суміжних та пов'язаних із ним навчальних дисциплін, також буде корисним як аспірантам, викладачам та ученим-правознавцям, так і суддям, іншим публічним службовцям, адвокатам і всім, хто цікавиться питаннями адміністративного судочинства.

УДК 342.9.03(075.8)

© Лученко Д. В., Георгієвський Ю. В., Бєлікова М. І. та ін., 2024
© Лученко Д. В., Георгієвський Ю. В., Бєлікова М. І. та ін., переробка і доповнення, 2026
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2024

ISBN 978-617-8198-22-0 (Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого)
ISBN 978-617-8848-94-1 (Право)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 8
СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 9
ГЛОСАРІЙ 10

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
1.1. Адміністративно-судове процесуальне право як галузь права 15
1.1.1. Адміністративно-судове процесуальне право у правовій системі України: поняття, предмет та метод як галузі права 15
1.1.2. Структура адміністративно-судового процесуального права: норма, інститут 29
1.1.3. Структура адміністративного судочинства: дії, етапи, стадії 44
1.1.3.1. Процесуальна дія як базовий елемент адміністративного судочинства 45
1.1.3.2. Провадження в адміністративному судочинстві 56
1.1.3.3. Стадійність адміністративного судочинства 59
1.1.4. Зв'язок адміністративного судочинства і адміністративної процедури 71
1.1.5. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з іншими галузями права 75
1.1.5.1. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з конституційним правом 78
1.1.5.2. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з судовим правом 83
1.1.5.3. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з бюджетним правом 87
1.1.5.4. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з адміністративним правом 89
1.1.5.5. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права зі службовим правом 99
1.1.5.6. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з військовим правом 103
1.1.5.7. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з міграційним правом 104
1.1.5.8. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з муніципальним правом 106
1.1.5.9. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з фінансовим правом 109
1.1.5.10. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з податковим та митним правом 111
1.1.5.11. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права із санкційним правом 115
1.1.5.12. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з міжнародним приватним правом 117
1.1.5.13. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з пенсійним правом та правом соціального забезпечення 120
1.1.5.14. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з інформаційним правом 121
1.1.5.15. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з цивільним правом 126
1.1.5.16. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з господарським правом 129
1.1.6. Порівняння адміністративного судочинства з іншими видами судочинства 137
1.2. Правові основи адміністративного судочинства України 157
1.2.1. Система правових актів, що регулюють адміністративне судочинство 157
1.2.1.1. Законодавство про адміністративне судочинство 157
1.2.1.2. Міжнародні договори в системі правових актів, що регулюють адміністративне судочинство 162
1.2.1.3. Рішення Конституційного Суду України 164
1.2.1.4. Судова практика Європейського суду з прав людини 166
1.2.1.5. Судові акти Верховного Суду 170
1.2.1.6. Інші правові акти органів судової влади 172
1.2.2. Система судів, що здійснюють адміністративне судочинство в Україні 174
1.2.3. Форми процесуальної діяльності суду 179
1.2.3.1. Вербальна форма процесуальних дій суду 180
1.2.3.2. Письмова форма процесуальних дій суду 183

1.2.3.3. Електронна форма процесуальних дій суду 186
1.2.3.4. Фізична форма процесуальних дій суду 189
1.2.3.5. Змішана форма процесуальної діяльності суду 191
1.2.3.5.1. Судове засідання 191
1.2.3.5.2. Письмове провадження 195
1.2.3.5.3. «Електронне провадження» 198
1.2.3.5.4. Процесуальна бездіяльність суду 199
1.2.4. Цифровізація адміністративного судочинства 201
1.2.5. Категорії адміністративного судочинства 212
1.2.5.1. Поняття та завдання адміністративного судочинства 212
1.2.5.2. Публічно-правовий спір: поняття та правова природа 217
1.2.5.3. Право приватних осіб на звернення до суду та способи судового захисту 220
1.2.5.4. Критерії перевірки адміністративним судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень 225
1.2.5.5. Право суб'єктів владних повноважень на звернення до адміністративного суду 238
1.2.5.6. Відмова від позову, визнання позову та примирення сторін 240
1.2.5.7. Зупинення і закриття провадження у справі 246
1.2.5.8. Залишення позову без розгляду 259
1.2.5.9. Судове рішення: поняття, ознаки, види, вимоги, структура змісту, сучасні стандарти викладення 266

Розділ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА
2.1. Принципи адміністративного судочинства 278
2.1.1. Поняття, система та значення принципів адміністративного судочинства 278
2.1.2. Окремі види принципів адміністративного судочинства 280
2.1.2.1. Принцип верховенства права 280
2.1.2.2. Принцип змагальності сторін 285
2.1.2.3. Принцип диспозитивності 287
2.1.2.4. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом 290
2.1.2.5. Принцип гласності й відкритості судового процесу 291
2.1.2.6. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. 294
2.2. Адміністративна юрисдикція 299
2.2.1. Поняття та види адміністративної юрисдикції 299
2.2.2. Предметна юрисдикція адміністративних судів 300
2.2.3. Інстанційна юрисдикція 306
2.2.4. Територіальна юрисдикція (підсудність) 310
2.3. Суд та учасники судового процесу 314
2.3.1. Склад суду, відвід (самовідвід) судді 314
2.3.2. Учасники справи: правосуб'єктність, класифікація, загальні права та обов'язки 322
2.3.3. Позивач, його процесуальні права та обов'язки. Заяви по суті справи позивача (у загальному та спрощеному позовних провадженнях) 325
2.3.4. Відповідач, його процесуальні права та обов'язки. Заяви по суті справи відповідача (у загальному та спрощеному позовних провадженнях) 331
2.3.5. Заміна сторони судового процесу: поняття, види та порядок заміни 336
2.3.6. Треті особи в адміністративному судочинстві 343
2.3.7. Представництво в адміністративному судочинстві: природа правовідносин, види представників, процесуальні права та обов'язки 347
2.3.8. Органи та особи, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб 356
2.3.9. Інші учасники судового процесу 364
2.4. Докази та доказування 380
2.4.1. Поняття та значення доказів в адміністративному судочинстві 380

2.4.2. Критерії оцінки доказів та порядок її здійснення адміністративним судом 382
2.4.3. Класифікація доказів в адміністративному судочинстві 386
2.4.4. Доказування в адміністративному судочинстві: обов'язок доказування
та підстави звільнення від доказування 388
2.4.5. Подання, збирання, дослідження та оцінка доказів, судові доручення 391
2.4.6. Забезпечення доказів 397
2.4.7. Види доказів в адміністративному судочинстві 400
2.4.7.1. Показання свідків 401
2.4.7.2. Письмові докази 403
2.4.7.3. Речові докази 406
2.4.7.4. Електронні докази 407
2.4.7.5. Висновок експерта, висновок експерта в галузі права і спеціаліста 409
2.5. Процесуальні строки 417
2.5.1. Поняття і призначення процесуальних строків. Розумність строків
в адміністративному судочинстві 417
2.5.2. Поновлення та продовження процесуальних строків, обчислення процесуального
строку 422
2.5.3. Строк звернення до адміністративного суду 428
2.5.4. Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду 430
2.6. Судові повістки 434
2.6.1. Судові повістки: поняття, види та значення 434
2.6.2. Порядок вручення судових повісток 436
2.7. Судові витрати 439
2.7.1. Поняття та види судових витрат 439
2.7.2. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати,
відстрочення та розстрочення судових витрат 444
2.7.3. Розподіл судових витрат 446
2.7.4. Судове рішення щодо судових витрат 450
2.8. Заходи процесуального примусу 451
2.8.1. Поняття та підстави застосування заходів процесуального примусу 451
2.8.2. Класифікація заходів процесуального примусу 453
2.8.3. Види заходів процесуального примусу 454
2.8.3.1. Попередження 454
2.8.3.2. Видалення із залу судового засідання 455
2.8.3.3. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом 456
2.8.3.4. Привід 457
2.8.3.5. Штраф 459
2.9. Забезпечення позову 460
2.9.1. Поняття і підстави забезпечення позову 460
2.9.2. Форма та зміст заяви про забезпечення позову, порядок її подання 466
2.9.3. Класифікація заходів забезпечення позову 469
2.9.4. Види забезпечення позову 471
2.9.4.1. Зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта 474
2.9.4.2. Заборона відповідачу вчиняти певні дії 476
2.9.4.3. Заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору 477
*2.9.4.4. Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа,
за яким стягнення здійснюється в безспірному порядку* 479

Розділ 3. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ
3.1. Загальне позовне провадження: загальна характеристика 482
3.1.1. Відкриття провадження в адміністративній справі:
суть і опис процесуальних дій суду та учасників справи 486

3.1.2. Підготовка адміністративної справи до розгляду (підготовче провадження): суть і опис процесуальних дій суду та учасників справи ... 494
3.1.3. Розгляд адміністративної справи по суті (у формі судового засідання): суть і опис процесуальних етапів, дій суду та учасників справи ... 504
3.1.3.1. Відкриття розгляду справи по суті ... 509
3.1.3.2. З'ясування обставин справи та дослідження доказів ... 515
3.1.3.3. Судові дебати ... 526
3.1.3.4. Ухвалення і проголошення рішення ... 527
3.1.3.5. Ухвалення додаткового рішення ... 532
3.1.3.6. Виправлення описок чи помилок у рішенні ... 534
3.1.3.7. Роз'яснення рішення ... 535
3.2. Спрощене позовне провадження ... 536
3.2.1. Визначення, види справ, до розгляду яких воно застосовується ... 536
3.2.2. Опис процесуальних стадій та етапів ... 539
3.2.3. Строки та особливості розгляду справ у суді першої інстанції ... 540
3.3. Рішення суду першої інстанції: питання, які суд вирішує при ухваленні рішень, повноваження суду при вирішенні справи, зміст рішення ... 544

Розділ 4. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ
4.1. Перегляд судових рішень, що не набрали законної сили, в апеляційному порядку (апеляційне провадження) ... 562
4.1.1. Право на апеляційне оскарження ... 562
4.1.2. Апеляційна скарга: форма, зміст, строк та порядок подання ... 566
4.1.3. Відкриття апеляційного провадження: опис процесуальних дій суду та учасників справи ... 568
4.1.4. Апеляційний розгляд: суть, опис процесуальних підетапів і дій суду та учасників справи ... 573
4.1.4.1. Підготовка справи до апеляційного розгляду ... 574
4.1.4.2. Форми апеляційного розгляду ... 576
4.1.4.3. Апеляційний розгляд справи в судовому засіданні ... 576
4.1.5. Особливості розгляду апеляційної скарги на ухвали суду, що перешкоджають провадженню ... 580
4.1.6. Розгляд апеляційної скарги, що надійшла після закінчення апеляційного розгляду ... 581
4.1.7. Судові рішення суду апеляційної інстанції: питання, які підлягають вирішенню, повноваження суду при вирішенні справи, зміст судових рішень ... 583
4.2. Перегляд судових рішень, що набрали законної сили, в касаційному порядку (касаційне провадження) ... 589
4.2.1. Право на касаційне оскарження: касатори, предмет оскарження та його підстави ... 589
4.2.2. Касаційна скарга: форма, зміст, строк та порядок подання ... 596
4.2.3. Відкриття касаційного провадження: опис процесуальних дій суду та учасників справи ... 599
4.2.4. Касаційний розгляд: суть та опис процесуальних підетапів ... 606
4.2.4.1. Підготовка справи до касаційного розгляду ... 609
4.2.4.2. Попередній розгляд справи ... 610
4.2.4.3. Передача справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати ... 612
4.2.4.4. Касаційний розгляд справи в судовому засіданні ... 616
4.2.5. Розгляд касаційної скарги, що надійшла після закінчення касаційного розгляду ... 617
4.2.6. Судові рішення суду касаційної інстанції: повноваження суду при вирішенні справи, види судових рішень та вимоги до них ... 618

4.3. Перегляд за нововиявленими або виключними обставинами (судових рішень, якими закінчено розгляд справи та які набрали законної сили) 625
4.3.1. Право на подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, її форма та зміст 625
4.3.2. Підстави, строки та порядок звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами 629
4.3.3. Підстави, строки та порядок звернення про перегляд судових рішень за виключними обставинами 634
4.3.4. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами 638
4.3.5. Перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами 643
4.3.6. Судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами: питання, які суд вирішує при ухваленні рішень, повноваження суду при вирішенні справи 645

Розділ 5. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
5.1. Обов'язковість судових рішень. Співвідношення дії судового рішення та його виконання 648
5.2. Негайне виконання 650
5.2.1. Судові рішення, які виконуються негайно за законом 650
5.2.2. Негайне виконання, допущене за рішенням суду 652
5.3. Звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання (видача виконавчого листа) 653
5.4. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню 656
5.5. Зупинення виконання і дії судового рішення 658
5.6. Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання 660
5.7. Відстрочення та розстрочення виконання, зміна або встановлення способу й порядку виконання судового рішення 661
5.8. Поворот виконання судових рішень 664
5.9. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах 667

Розділ 6. ОСОБЛИВОСТІ СУДОЧИНСТВА В ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ
6.1. Розгляд окремих категорій складних справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості 676
6.2. Розгляд окремих категорій термінових справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості 690
6.3. Розгляд типових та зразкових справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості 717

Розділ 7. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ
7.1. Значення відновлення втраченого судового провадження в адміністративному судочинстві 724
7.2. Право ініціювання відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі. Форма і зміст заяви про відновлення втраченого судового провадження 732
7.3. Провадження з відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі та судові рішення за його наслідками 740

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 751

ПЕРЕДМОВА

Шановний читачу!

Друге видання підручника, як і перше, створено спільними зусиллями представників харківської школи адміністративного права за участю провідних спеціалістів інших шкіл, вчених Національної академії правових наук України, а також суддів. Водночас відбулося коригування авторського колективу, що надало поштовху до змістовного оновлення окремих розділів та підрозділів підручника.

Автори продовжують традицію, започатковану в першому виданні, щодо напрацювання власної візії законодавчо невизначених понять, розробки класифікацій, подолання колізійності процесуального закону.

Усі розділи підручника актуалізовано відповідно до останніх змін у законодавстві. Окремі дискусійні норми проаналізовано з позиції конструктивної критики, що має стати підґрунтям для подальшого діалогу між науковою спільнотою та нормотворцями.

Друге видання підручника містить ще більше розширених уточнень та роз'яснень у формі «Зауважень» до основного змісту, які дають читачеві змогу якнайкраще засвоїти викладений матеріал. Оновлення відбулися і в судовій практиці: переважну більшість наведених судових рішень, як приклади, що ілюструють твердження авторів, постановлено судом із 2024 р. і дотепер.

В оновленому другому виданні підручника ми зберегли ідею його загальнодоступності задля підтримки розвитку відкритої науки в нашій державі. Підручник доступний як у друкованому, так і в електронному вигляді, з вільним доступом для кожного, хто зацікавлений у розвитку адміністративно-судового процесуального права України.

Усі ваші побажання, зауваження та рекомендації до змісту другого видання ви можете надіслати на електронну адресу керівника авторського колективу – Лученка Дмитра Валентиновича (d.v.luchenko@nlu.edu.ua).

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ	Антимонопольний комітет України
АРК	Автономна Республіка Крим
АСДС	Автоматизована система документообігу суду
АСПП	Адміністративно-судове процесуальне право
БВПД	Безоплатна вторинна правнича допомога
БКУ	Бюджетний кодекс України
ВАКС	Вищий антикорупційний суд
ВАСУ	Вищий адміністративний суд України
ВККСУ	Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВКУ	Виборчий кодекс України
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ВРП	Вища рада правосуддя
ВС	Верховний Суд
ВСУ	Верховний Суд України
ГПКУ	Господарський процесуальний кодекс України
ДМСУ	Державна міграційна служба України
ДПС	Державна податкова служба України
ДСАУ	Державна судова адміністрація України
ЄДРВД	Єдиний державний реєстр виконавчих документів
ЄДРВП	Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень
ЄДРПОУ	Єдиний державний реєстр підприємств і організацій України
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська конвенція
ЄСІКС	Єдина судова інформаційно-комунікаційна система
ЄСІТС	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗСУ	Збройні Сили України
КАС ВС	Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КАСУ	Кодекс адміністративного судочинства України
ККУ	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПКУ	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	Конституційний Суд України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МКУ	Митний кодекс України
НАЗК	Національне агентство з питань запобігання корупції
НБУ	Національний банк України
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПКУ	Податковий кодекс України
РНБО	Рада національної безпеки і оборони України
СБУ	Служба безпеки України
СКУ	Сімейний кодекс України
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ЦВК	Центральна виборча комісія
ЦКУ	Цивільний кодекс України
ЦОВВ	Центральний орган виконавчої влади
ЦПКУ	Цивільний процесуальний кодекс України

ГЛОСАРІЙ

Адміністративна юрисдикція – коло публічно-правових спорів, що розподілені між судами, визначеними процесуальним законом як адміністративні, з урахуванням їх інстанційності та територіального розташування.

Адміністративно-судове процесуальне право – самостійна галузь національного публічного права, яка регулює процесуальні правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з діяльністю в Україні системи судів, визначених законом як адміністративні, щодо розгляду та вирішення певних категорій публічно-правових спорів.

Видалення із зали судового засідання – захід процесуального примусу, який суд застосовує до учасників судового процесу, інших осіб, присутніх у судовому засіданні, за повторне порушення ними порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді).

Виключні обставини для перегляду судових рішень – юридичні факти, що виникли після остаточного вирішення адміністративної справи, існування яких зумовлює необхідність перегляду первісного судового рішення через сумнів у його законності й обґрунтованості, й імовірність прийняття нового судового рішення в результаті перегляду та виправлення помилок суду, допущених ним через застосування правового акта, визнаного неконституційним, незастосування правового акта, визнаного конституційним, злочинні дії суду, порушення Україною міжнародних зобов'язань, що мали істотне значення для первісного вирішення такої справи.

Витрати на професійну правничу допомогу – гонорар адвоката за надання правничої допомоги, в тому числі представництво в суді, та іншої допомоги, пов'язаної зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збирання доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката та ін.

Відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі – особливий судовий порядок, який полягає в повному або частковому відтворенні за заявою учасника справи чи за власною ініціативою судом, який здійснював розгляд, та вирішення публічно-правового спору, віднесеного до його юрисдикції як суд першої інстанції, безповоротно відсутніх у місці зберігання матеріалів судової справи, розгляд якої в порядку адміністративного судочинства було закінчено або закрито ухваленням відповідного судового рішення, що набрало законної сили, без зміни їхнього змісту.

Втрата судового провадження в адміністративній справі – повна або часткова відсутність (зникнення) в місці зберігання матеріалів судової справи, якій судами, що здійснювали її розгляд та вирішення (а у відповідних встановлених випадках і перегляд) у порядку адміністративного судочинства, було присвоєно єдиний унікальний (реєстраційний) номер (зокрема, під час апеляційного та касаційного перегляду – подвійний, другий – для діловодства відповідного суду) та заведено обліково-статистичну (інформаційну) картку з відображенням руху цієї справи, всіх процесуальних дій та судових рішень у ній.

Втрачене судове провадження в адміністративній справі – судова справа, розгляд та вирішення (а у відповідних встановлених випадках і перегляд) якої судами в порядку адміністративного судочинства було закінчено або закрито ухваленням судового рішення, що набрало законної сили, та яка незалежно від обставин безповоротно відсутня в місці зберігання.

Доказова інформація – відомості, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, які підлягають доказуванню, а також інших обставин, які мають значення для вирішення адміністративної справи.

Доказування – діяльність адміністративного суду, учасників адміністративної справи, інших заінтересованих осіб із збирання (подання, витребування, забезпечення), дослідження (перевірки, огляду) й оцінки доказів у порядку, встановленому в Кодексі адміністративного судочинства України.

Дослідження доказів – безпосереднє сприйняття і вивчення судом та іншими учасниками справи інформації про фактичні дані, надані сторонами й іншими учасниками справи, за допомогою передбачених законом засобів доказування.

Експерт – фізична особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин адміністративної справи, та якій було доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, й надати обґрунтований висновок з питань, що виникають під час розгляду такої справи й стосуються сфери її спеціальних знань.

Забезпечення доказів – вжиття адміністративним судом спеціальних термінових заходів, визначених Кодексом адміністративного судочинства України, щодо встановлення фактичних обставин у справі з метою правильного вирішення справи по суті.

Забезпечення позову – правовий інститут, який регулює вжиття судом (за власною ініціативою чи заявою позивача або особи, яка набуде статусу позивача) тимчасових заходів з метою гарантування реального виконання майбутнього рішення суду.

Закриття провадження в адміністративній справі – закінчення судом провадження в адміністративній справі без розгляду її по суті з визначених законом обставин, які його унеможливлюють, про що суд приймає відповідне судове рішення.

Залишення позову без розгляду – нездійснення судом в адміністративній справі розгляду по суті з визначених законом обставин, які було виявлено до початку розгляду, які йому перешкоджають, та які після їх усунення не заважатимуть повторному зверненню позивача до адміністративного суду в загальному порядку.

Збирання доказів – складник процесуальної діяльності суду та учасників справи, що спрямований на одержання із законних джерел і належними процесуальними способами фактичних даних, що стосуються предмета доказування у справі, врегульований Кодексом адміністративного судочинства України.

Зупинення провадження в адміністративній справі – тимчасове невчинення судом процесуальних дій щодо розгляду та вирішення адміністративної справи на підставі визначених законом обставин, які ускладнюють або унеможливлюють її подальший розгляд, у період існування яких не відбувається перебіг процесуальних строків, про що суд постановляє ухвалу.

Інститут адміністративно-судового процесуального права – виокремлена сукупність (об'єднання, угруповання) норм адміністративно-судового процесуального права, які регулюють конкретну групу однорідних адміністративно-судових процесуальних відносин, що включено до предмета адміністративно-судового процесуального права, та які спрямовані на розв'язання доволі вузького кола завдань у межах загальних завдань адміністративного судочинства.

Інститут представництва в адміністративному судочинстві – сукупність правових норм, якою регулюється питання звернення до адміністративного суду осіб за захистом не власних

прав, свобод чи інтересів, а прав, свобод чи інтересів інших осіб, які самостійно не захищають власні інтереси в суді в силу об'єктивних (фактична та юридична неможливість самопредставництва) чи суб'єктивних (небажання особи здійснювати самопредставництво) обставин.

Касатори – це учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, що мають адміністративну правосуб'єктність, та які звертаються до Верховного Суду із касаційною скаргою на визначені законом судові рішення першої інстанції після їх апеляційного перегляду, а також на судові рішення суду апеляційної інстанції.

Касаційні фільтри в адміністративному судочинстві – встановлені Кодексом адміністративного судочинства України особливі обмеження, які має застосувати суд касаційної інстанції під час перевірки отриманих ним касаційних скарг для відмови у відкритті касаційного провадження.

Нововиявлені обставини для перегляду судових рішень – обставини та (або) юридичні факти, які об'єктивно існували та мали істотне значення для розгляду адміністративної справи, але не були і не могли бути відомими учасникам справи, та не встановлені (оцінені) судом на момент прийняття первісного судового рішення, яким закінчено розгляд справи та яке набрало законної сили.

Норма адміністративно-судового процесуального права – загальнообов'язкове (неперсоніфіковане), формально визначене державою (прийняте або визнане), забезпечене її примусом (юридичною відповідальністю, заходами процесуального примусу), розраховане на багаторазове застосування (невичерпне) правило належної (правомірної) поведінки, що регулює процесуальне правовідношення щодо розгляду або вирішення судом певних категорій публічно-правових спорів.

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами – стадія адміністративного судочинства, в межах якої адміністративний суд переглядає судові рішення, що набули законної сили, у зв'язку з настанням певних обставин, визначених процесуальним законом як нововиявлені або виключні.

Поворот виконання судових рішень адміністративних судів – правовий інститут адміністративного судочинства, за допомогою якого забезпечується захист прав відповідача в адміністративній справі (боржника у виконавчому провадженні) шляхом повернення сторін адміністративної справи (виконавчого провадження) в попереднє становище через скасування (зміну) судового рішення, яке було виконано.

Подання доказів – безпосереднє надання учасниками справи суду доказів, які стосуються предмета доказування, в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Поновлення пропущеного строку – відновлення судом встановленого законом часового проміжку вчинення учасником судового процесу процесуальної дії, який було пропущено ним з поважної причини.

Попередження – захід припинення вже вчинюваного у часі та просторі протиправного діяння та як своєрідна форма негативних правових наслідків («покарання») правопорушника за порушення встановленого в суді порядку.

Привід – примусове доставлення до суду особи, участь якої в судовому засіданні суд визнав обов'язковою, у разі неприбуття з поважних причин з метою забезпечення її участі в розгляді адміністративної справи.

Примирення сторін в адміністративному судочинстві – спосіб врегулювання публічно-правового спору на взаємоприйнятних умовах для сторін, що здійснюється на добровільній основі на будь-якій стадії провадження у справі.

Продовження процесуального строку – збільшення судом встановленого ним часового проміжку вчинення процесуальної дії, у разі його реального або імовірного пропуску учасником судового процесу з поважної причини.

Пропущений процесуальний строк – сплив часового проміжку, встановленого законом або судом, в межах якого могли вчинятися процесуальні дії.

Процесуальна дія суду в електронній формі (електронна процесуальна дія суду) – дія в процесуальній комунікації з учасниками судового процесу (їх повідомленням та (або) викликом, обміном з ними процесуальними документами) щодо забезпечення розгляду та (або) результату вирішення адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, яку суд вчиняє із застосуванням однієї чи кількох судових електронних систем (Автоматизованої системи документообігу суду, Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного державного реєстру виконавчих документів тощо) або інших електронних засобів зв'язку (електронна пошта, факсимільний зв'язок тощо).

Процесуальна дія суду в письмовій формі – дія задля забезпечення розгляду та (або) за результатом вирішення адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, на підставі наявних у ній матеріалів, без повідомлення та (або) виклику її учасників, яку суд виражає у своїх письмових процесуальних документах.

Процесуальна дія суду у вербальній формі – дія в процесуальній комунікації з учасниками судового процесу (їх повідомленням та (або) викликом) щодо забезпечення розгляду та (або) результату вирішення адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, яку суд виражає вербально: промовляє, оголошує, заслуховує, з'ясовує, ознайомлюється тощо.

Процесуальний примус – це комплекс визначених у процесуальному законі заходів впливу, що застосовує адміністративний суд для забезпечення належних умов розгляду справи та реалізації завдань судочинства.

Процесуальний строк – встановлений законом або судом проміжок часу, який визначається роками, місяцями, днями, точною календарною датою або вказівкою на подію, яка неминуче повинна настати, протягом якого суд та учасники судового процесу вчиняють процесуальні дії.

Процесуальні дії – дії, які вчиняють суди, визначені процесуальним законом як адміністративні, й учасники судового процесу в межах та у спосіб, передбачені процесуальним законодавством, з метою розгляду й вирішення адміністративних справ.

Процесуальні дії суду у фізичній формі – дії, які суд (суддя, секретар судового засідання, судовий розпорядник тощо) виражає фізично щодо розгляду та вирішення адміністративної справи, яка перебуває в його провадженні.

Склад суду – законодавчо встановлена кількість суддів, уповноважених на вчинення всіх процесуальних дій в адміністративній справі в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції.

Складна справа – адміністративна справа, в якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників вимагають проведення підготовчого провадження, за

винятком тих, для яких процесуальним законом встановлено пріоритет їх швидкого вирішення, та судового засідання для повного й всебічного встановлення її обставин.

Строк звернення до адміністративного суду – проміжок часу, впродовж якого приватна особа може скористатися своїм суб'єктивним публічним правом на звернення до адміністративного суду з метою вирішення публічно-правового спору для захисту її прав, свобод та інтересів, або суб'єкт владних повноважень, у встановлених законом випадках, має звертатися до адміністративного суду з метою підтвердження права реалізувати надане йому повноваження.

Судова повістка – офіційний документ, встановленої законом форми, який надсилає суд учасникам судового процесу про виклик до судового засідання чи повідомлення про вчинення судом процесуальної дії.

Судова справа – сформовані судом у певній послідовності та оформлені з дотриманням встановлених вимог процесуальні документи (позовна заява, відзив на позов, пояснення, заяви, скарги тощо), які учасники справи подавали до суду для розгляду публічно-правового спору, а також усі судові процесуальні документи, що виготовили суди задля забезпечення розгляду та вирішення (а у відповідних встановлених випадках – і для перегляду) публічно-правового спору, віднесеного до їх юрисдикції, в порядку адміністративного судочинства.

Судове засідання – зібрання складу суду, визначеного для розгляду адміністративної справи, з повідомленням та (або) викликом (за участю та (або) без участі) її учасників та інших учасників судового процесу у визначені цим судом дату, час та місце (службове приміщення суду – зала судових засідань), у ході якого суд у встановленому законом порядку вчиняє різні за формою, але взаємопов'язані та взаємоузгоджені процесуальні дії, спрямовані на розв'язання конкретного завдання щодо розгляду або вирішення адміністративної справи.

Судовий збір – вид судових витрат, який сплачують учасники справи та інші встановлені законом особи за подання процесуальних документів (позовних заяв, апеляційних, касаційних скарг тощо) до судів, визначених законом як адміністративні, та отримання копій судових рішень.

Судові витрати – передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з її розглядом та вирішенням, а у випадках їх звільнення від сплати – витрати держави, які вона несе у зв'язку з вирішенням конкретної справи.

Термінові справи – адміністративні справи, обставини яких вимагають швидкого й оперативного вирішення для забезпечення виконання завдань адміністративного судочинства шляхом встановлення особливостей їх розгляду, щодо: повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду; подання заяв по суті справи; встановлення строків та їх обчислення; повноважень суду; проголошення та вручення судових рішень; права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень.

Тимчасове вилучення доказу для дослідження його судом – захід процесуального примусу, що полягає у відібранні від його володільця за ухвалою суду доказу з метою дослідження його в суді.

Фактичні дані – відомості про обставини справи, які підлягають встановленню з метою правильного вирішення адміністративної справи.

Штраф – захід процесуального примусу, який за своєю суттю є грошовим обтяженням, що накладається на учасників судового процесу, які порушили встановлений порядок розгляду та вирішення адміністративної справи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Адміністративно-судове процесуальне право як галузь права

1.1.1. Адміністративно-судове процесуальне право у правовій системі України: поняття, предмет та метод як галузі права

Розвиток правової системи України після відновлення нею незалежності в 1991 р. супроводжувався прагненням до всеосяжного реформування органів державної влади із «проєвропейським» орієнтуванням поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Водночас акцент у правовому регулюванні розмежування повноважень між гілками влади завжди робився на забезпеченні самостійності та незалежності судів від впливу законодавчої й виконавчої влади. У цьому контексті формування адміністративної юстиції нового зразка було визначено одним із ключових напрямів державно-владних перетворень. Таке реформування передбачало, з одного боку, створення спеціалізованих адміністративних судів, виокремлених із системи судів загальної юрисдикції, а з іншого – систематизацію процесуального законодавства через прийняття нового спеціального закону. Останній мав регулювати діяльність новостворених судів окремо від чинного цивільного та господарського процесуального законодавства.

Уперше такий вектор реформування було окреслено в Концепції судово-правової реформи 1992 р. У ній спеціалізацію судів, радикальне реформування процесуального законодавства, його деідеологізацію та наповнення гуманістичним змістом визначили одними з основних принципів судово-правових перетворень. З огляду на це, на концептуальному рівні проголошувалася необхідність запровадження адміністративного судочинства. Його завданням мав стати розгляд спорів між громадянином і органами державного управління, із запровадженням на районному рівні в складі районних (міських) чи міжрайонних судів посад суддів по адміністративних справах[1].

У подальшому інституціоналізація адміністративних судів здійснювалася на виконання ст. 125 Конституції України (у редакції 1996 р.)[2], якою було встановлено принципи територіальності та спеціалізації в розбудові судів загальної юрисдикції в Україні, відповідно до Закону України «Про судоустрій України»[3].

[1] Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 р. № 2296-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text.

[2] Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text.

[3] Про судоустрій України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3018-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14#Text.

Згідно з цим Законом правосуддя у формі адміністративного судочинства було визнано одним зі шляхів реалізації судової влади (ст. 1), адміністративні суди визначено спеціалізованими судами (ст. 19) та передбачено їх повноваження з розгляду адміністративних справ, пов'язаних із правовідносинами у сфері державного управління та місцевого самоврядування (справи адміністративної юрисдикції) (ст. 22). Крім того, Законом було встановлено систему спеціалізованих адміністративних судів, що включала: місцеві адміністративні суди – окружні суди (ст. 21), апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах (ст. 25), Вищий адміністративний суд України (далі – ВАСУ) – вищий судовий орган спеціалізованих адміністративних судів (ст. 38) та Судову палату в адміністративних справах у складі Верховного Суду України (далі – ВСУ) (ст. 48).

Формування системи адміністративних судів розпочалося з утворення 01.10.2002 р. ВАСУ[1], а завершилося створенням мережі місцевих та апеляційних адміністративних судів із 01.01.2005 р.[2] Із прийняттям у 2005 р. Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) було створено процесуальну основу діяльності адміністративних судів та остаточно впроваджено національну модель адміністративної юстиції.

Протягом усього періоду функціонування вона зазнавала неодноразових процесуальних та інституційних трансформацій. Зважаючи на ключові зміни в системі судів, наділених юрисдикцією щодо розгляду та вирішення окремих категорій публічно-правових спорів, періодизацію становлення адміністративного судочинства України доцільно розглядати за такими етапами:

- з 2005 до 2017 р. – функціонування чотирирівневої системи адміністративних судів:
  - суди першої інстанції – місцеві загальні та окружні адміністративні (виняток: апеляційні адміністративні суди, ВАСУ, ВСУ для деяких категорій адміністративних справ);
  - суди апеляційної інстанції – адміністративні апеляційні суди (виняток: ВАСУ – щодо судових рішень апеляційних адміністративних судів як судів першої інстанції, ВСУ – щодо рішень ВАСУ як суду першої інстанції);
  - суд касаційної інстанції – ВАСУ (касація) та ВСУ («повторна касація»);
- з 2018 до 2024 р. – функціонування трирівневої системи адміністративних судів:
  - суди першої інстанції – місцеві загальні та окружні адміністративні (виняток: апеляційні адміністративні суди, Вищий антикорупційний суд

[1] Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України : Указ Президента України від 01.10.2002 р. № 889/2002 (в ред. від 05.01.2004 р. № 7/2004). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889/2002#Text.

[2] Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів : Указ Президента України від 16.11.2004 р. № 1417/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004/ed20041116#Text.

(далі – ВАКС), Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду (далі – КАС ВС) – для деяких категорій адміністративних справ);
- суди апеляційної інстанції – адміністративні апеляційні суди (виняток: Апеляційна палата ВАКС – щодо судових рішень ВАКС; Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) – щодо рішень КАС ВС як суду першої інстанції);
- суд касаційної інстанції – Верховний Суд (далі – ВС).

Такі інституційні перетворення в системі адміністративних судів відбувалися здебільшого синхронізовано із процесуальним порядком здійснення ними діяльності з розгляду та вирішення адміністративних справ, зокрема, з:

- розширенням та перерозподілом предметної юрисдикції між судами, визначеними в КАСУ як адміністративні: такі зміни є очевидними при порівнянні ч. 1 ст. 17 КАСУ (в редакції станом на 06.07.2005 р.)[1], ч. 1 ст. 19 КАСУ (в редакції станом на 15.12.2017 р.)[2], ч. 1 ст. 19 КАСУ (в редакції станом на 31.12.2023 р.)[3];
- уточненням територіальної юрисдикції місцевих адміністративних судів (з 2014 по 2023 р.): такі зміни є очевидними при порівнянні ч. 3 ст. 19 КАСУ (в редакції станом на 06.07.2005 р.), ч. 4 ст. 19 КАСУ (в редакції станом на 15.04.2014 р.)[4], ст. 27 КАСУ (в редакції станом на 31.12.2023 р.);
- встановленням та розширенням інстанційної юрисдикції ВС як суду першої інстанції (з 2017 по 2022 р.): такі зміни ч. 4 ст. ст. 22 КАСУ (в редакції станом 15.12.2017 р.), ч. 4 ст. 22 КАСУ (в редакції станом на 14.07.2021 р.)[5], ч. 4 ст. 22 КАСУ (в редакції станом на 31.12.2023 р.);
- загальним посиленням впливу ВС на формування судової практики через визнання прецедентної сили судових рішень як КАС ВС (інститут зразкової справи відповідно до ст. 290 КАСУ), так і ВП ВС (необхідність відступлення від висновку щодо застосування норм права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС, як умова передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС за ст. 346 КАСУ) та наданням ВАКСу юрисдикції з розгляду й вирішення адміністративних справ щодо застосування санкцій за правилами адміністративного судочинства (з 2022 р. і дотепер)[6] тощо.

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text.

[2] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в ред. станом на 15.12.2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20171215.

[3] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в ред. станом на 31.12.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20231231#Text.

[4] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в ред. станом на 15.04.2014 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20140411#Text.

[5] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 14.07.2021 р. № 1635-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text.

[6] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб : Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#n11.

Проте в деяких випадках набрання чинності змінами до процесуальної основи діяльності судів відтерміновано до створення відповідних спеціалізованих адміністративних судів.

Зауваження. Йдеться про зміни та доповнення до статей 20, 22, 23, 27, 289[1], 289[4], 289[5], 292 КАСУ, внесені Законом України від 26.02.2025 р. № 4264-IX[1], яким визначено правові засади утворення й функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду. Цим Законом набрання чинності відповідними змінами та доповненнями до КАСУ відтерміновано до дня початку роботи цих вищих спеціалізованих судів. При цьому окремий Закон про їх утворення[2] було прийнято пізніше – 16.09.2025 р.

Термін *«адміністративне судочинство»*, застосований у законодавстві для визначення діяльності судів із розгляду та вирішення публічно-правових спорів, згідно з вітчизняною теоретико-правовою традицією, не може водночас коректно презентувати відповідну галузь процесуального права.

Таке твердження передусім можна пояснити неприйнятністю з погляду теорії права визначення галузі права через діяльність певних суб'єктів (у випадку із судочинством – насамперед суду), яку це право регулює. Крім того, не всі публічно-правові спори розглядають та вирішують суди в порядку адміністративного судочинства. Так, діяльність Конституційного Суду України (далі – КСУ), яка за змістом теж є розглядом та вирішенням публічно-правових спорів, а саме: спорів щодо вирішення питань про відповідність Конституції України законів України та в передбачених Основним Законом випадках інших актів, яка відповідно до розд. VIII «Правосуддя» та розд. XII «Конституційний Суд України» Конституції України (в редакції станом на 02.06.2016 р.)[3], та ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»[4] за змістом, формою та владним впливом на публічно-правові відносини, хоч і не є правосуддям, але є окремим, особливим різновидом судочинства – конституційним судочинством.

Право, що регулює адміністративне судочинство, тривалий час потребувало відповідного визначення за аналогією з галузями процесуального права України, які регламентують інші види судочинства: цивільного процесуального права, господарського процесуального права, кримінального процесуального права тощо.

[1] Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 26.02.2025 р. № 4264-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-20#n85.

[2] Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 16.09.2025 р. № 4602-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4602-20#Text.

[3] Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n6.

[4] Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

Спільним для визначення галузей вітчизняного процесуального права є акцентування, по-перше, на регулюванні їх нормами правовідносин у сфері діяльності суду (судочинства); по-друге, на вирішенні певних юридичних конфліктів: цивільних, господарських спорів, питань відповідності Конституції України законів та інших правових актів, захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, встановленого порядку управління від адміністративних правопорушень тощо.

Наприклад, В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова, К. В. Гусаров під *цивільним процесуальним правом* визнають самостійну галузь права, що має притаманний йому предмет правового регулювання – суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя в цивільних справах. Цивільне процесуальне право, на їхню думку, визначає порядок розгляду і вирішення цивільних справ, установлюючи для кожного суб'єкта процесуальної діяльності права та обов'язки, тобто міру можливої або належної поведінки[1].

Суголосним є підхід В. А. Кройтора, О. В. Синєгубова, О. Г. Бортніка до визначення *господарського процесуального права:* ним визнано галузь права, що регулює суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення правосуддя в господарських справах[2].

Згідно з позицією О. В. Капліної, О. М. Дроздова, О. Г. Шило, *кримінально-процесуальне право* як самостійна галузь публічного права регулює однорідні суспільні відносини, зумовлені утворенням, реалізацією, зміною та припиненням прав і обов'язків учасників кримінального провадження під час досудового розслідування та судового провадження, а також повноважень слідчого судді та суду. Особливість кримінального процесуального права полягає в тому, що норми цієї галузі права регламентують не лише суто судове провадження, а й досудове розслідування, тобто стадію кримінального провадження, в здійсненні якої беруть участь, окрім суду (слідчого судді), також інші органи та посадові особи – слідчий, прокурор тощо[3].

Звичайно, особливої уваги потребує поступове наукове визнання *конституційно-судового процесуального права* як складника *конституційно-процесуального права*. На необхідність наукової розробки категорії «конституційно-процесуальне право» першим серед вітчизняних вчених вказав С. Л. Лисенков. Він, зокрема, зазначав, що норми права, які встановлюють порядок (процедуру) реалізації юридичних прав і обов'язків, закріплених матеріальним правом, є необхідним елементом системи права будь-якої країни[4].

---

[1] Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова, К. В. Гусаров та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. С. 85.

[2] Господарський процес : навч. посіб. / [В. А. Кройтор, О. В. Синєгубов, О. Г. Бортнік та ін.] ; за заг. ред. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 27. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/063f522e-b942-416e-8c27-03a58f6d05aa/content.

[3] Кримінальний процес : підручник / [О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін.] ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 524 с.

[4] Лисенков С. Л. Основи конституційного процесуального права України. Курс лекцій. Київ : Форум, 2005. 237 с.

Визначаючи основні категорії конституційно-процесуального права, В. Е. Теліпко вказує, що *конституційно-процесуальне право* – це система процесуально-правових норм, які закріплюють, регулюють та охороняють порядок суспільних відносин, що виникають у зв'язку з реалізацією суб'єктами конституційних відносин своїх прав і обов'язків, які складаються в процесі організації та здійснення верховної державної влади[1].

Термін *«конституційно-судовий процес»* вжито в наукових і навчальних роботах вітчизняних конституціоналістів – Ю. Г. Барабаша, В. П. Колісника, А. О. Селіванова, Т. М. Слінько, які обґрунтовано доводять необхідність його визначення через низку процесуальних категорій, зокрема, поняття конституційного судочинства, його принципи, стадії і строки конституційного провадження, склад та процесуальний статус його учасників тощо[2].

О. В. Совгиря виокремлює в предметі конституційно-процесуального права суспільні відносини, пов'язані з *«конституційним судовим процесом»* – відносинами, що виникають у процесі здійснення процесуальних дій, і в сукупності утворюють конституційне провадження, та доводить необхідність запровадження навчального курсу «конституційно-процесуальне право України», який доцільно викладати після завершення вивчення студентами курсу «Конституційне право України»[3].

Спільним для адміністративно-судового процесуального права (далі – АСПП) та права, що регулює конституційне судочинство, є те, що вони регулюють *процесуальні відносини щодо розгляду та вирішення судами публічно-правових спорів*, а спільним із цивільним та господарським процесуальним галузями права є врегулювання порядку розгляду спорів, що становлять предмет розгляду та вирішення у відповідних судах, – *позовного провадження*.

Відмінності між АСПП та правом, що регулює конституційне судочинство, полягають у різних категоріях публічно-правових спорів, що становлять зміст таких видів судочинства, та в різних судах, які наділені повноваженнями їх розглядати. Відмінності між АСПП, галузями цивільного процесуального і господарського процесуального права полягають у тому, що для АСПП *позовне провадження є єдиним порядком*, цивільне процесуальне право регулює також порядок вирішення справ у порядку *наказного* та *окремого проваджень*, а *господарське процесуальне право* – у порядку *наказного провадження* та *судових процедур у справах про банкрутство. Порівняння адміністративного з іншими видами національного судочинства наведено в підрозд. 1.1.5 цього підручника*.

---

[1] Теліпко В. Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбов. літ., 2009. 568 с.

[2] Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова, В. П. Колісник та ін. / за заг. ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Харків : Право, 2012. 168 с.

[3] Совгиря О. Конституційно-процесуальне право України як навчальна дисципліна: перспективи формування. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 142–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2015_4_21http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vksu_2015_4_21/

Визначення права, що регулює саме адміністративне судочинство, не може за таких обставин зводитися до простої аналогії із зазначеними галузями процесуального права. Не останнім запереченням до застосування подібної аналогії є також різні доктринальні підходи до розуміння категорії *«адміністративний процес»*. Ідеться про трансформацію «юридискційної» концепції так званого «вузького розуміння» адміністративного процесу (60–70-ті рр. XX ст.), до «управлінської» (80–90-ті рр. XX ст.) та, власне, «судової» (з 2005 р. і дотепер).

«Управлінська» концепція зводиться до широкого розуміння адміністративного процесу, який розглядається як сукупність правил, що регулюють увесь спектр правовідносин, пов'язаних із виконавчо-розпорядчою діяльністю органів державного управління. Прихильниками цієї концепції, зокрема, є такі знані українські адміністративісти, як О. М. Якуба, Р. С. Павловський, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, М. М. Тищенко тощо[1]. Ці автори з позицій адміністративно-правової науки уточнювали загальнотеоретичні погляди на юридичний процес В. М. Горшеньова[2]. Така концепція втратила актуальність, адже, з огляду на панування теорії поділу влади на виконавчу, законодавчу та судову, адміністративне судочинство не може ототожнюватися з «управлінським процесом».

Зауваження. Виникнення управлінської концепції «широкого розуміння» адміністративного процесу збіглося в часі зі схожим «широким підходом» до теоретичної конструкції цивільного процесу, запропонованої М. Б. Зейдером. Науковець обґрунтовував позицію, за якою предметом цивільного процесуального права є ширше коло відносин, які виникають під час розгляду не тільки цивільних справ судами в порядку цивільного судочинства, а й цивільних справ – іншими органами цивільної юрисдикції. Підґрунтям для поширення такого підходу є регламентація законодавством множинності процесуальних форм захисту цивільних прав (арбітраж, товариські суди, нотаріат тощо)[3].

Відповідно до *«юрисдикційної»* концепції, як адміністративний процес розглядалася діяльність із вирішення суперечок між сторонами адміністративного правовідношення, які не перебувають між собою у відносинах службового підкорення, а також щодо вжиття заходів адміністративного примусу. Прихильником цієї концепції був А. П. Клюшніченко[4]. Хоча така концепція була менш поширеною у вітчизняній науці адміністративного права, вона логічно враховувала структуру Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), за яким провадження у справах про адміністративні правопорушення є цілісним, а їх розгляд судами здійснюється за правилами, аналогічними до тих, що застосовуються іншими органами (адміністративними комісіями, органами поліції тощо).

[1] Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 520 с.; Административный процесс : учебник / А. М. Бандурка, Н. М. Тищенко. Харков : Изд-во НУВД, 2001. 353 с.

[2] Теория юридического процесса : монография / под ред. В. М. Горшенева. Харьков : Вища шк., 1985. 192 с.

[3] Зейдер Н. Б. Предмет и система советского гражданского процессуального права. *Правоведение*. 1962. № 3. С. 81.

[4] Клюшниченко А. П. Производство по делам о мелком хулиганстве. Киев : РИО КВШ МВД СССР, 1970. С. 37.

Зі здобуттям незалежності, прагненням розбудови правової держави, під впливом європейських правових традицій у національній юридичній науці почала розвиватися, а після прийняття КАСУ остаточно сформувалася з орієнтуванням на подальше домінування, *«судова»* концепція адміністративного процесу. Її послідовниками стали А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник[1], М. І. Смокович[2] та ін.

У нинішніх умовах розвитку правової системи України завдяки відносній «усталеності» системи адміністративних судів (що повноцінно функціонують із 2005 р.) та розширенню спектра публічно-правових спорів, які ці суди розглядають та вирішують, було доведено життєздатність «судової» концепції адміністративного процесу, яка принаймні дає підстави для виокремлення відносно самостійної галузі процесуального права.

Зауваження. Винятком із цієї усталеності є включення до системи судів, які розглядають публічно-правові спори за правилами адміністративного судочинства, ВАКС, основним призначенням якого, відповідно до положень профільного Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (ст. 3).

Науковцями, які раніше вже пропонували найменування цієї галузі права, були А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник, М. І. Смокович. Вони послідовно та наполегливо доводили існування адміністративного процесуального права як самостійної галузі права[3].

На схожому підході наголошує Т. О. Коломоєць і вказує на необхідність формування нової галузі права – адміністративно-процесуального (судового) права – саме шляхом її виокремлення із наявної галузі права, а не її перетворення[4].

Визнаючи розвиток права, що регулює адміністративне судочинство, на необхідності його презентації як судового адміністративно-процесуального права наголошував Ю. П. Битяк, указуючи на те, що поза його предметом існує значний масив відносин процесуального характеру, пов'язаних із діяльністю суб'єктів публічного управління[5].

---

[1] Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2007. 531 с.

[2] Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / за ред. В. М. Бевзенка; 3-тє вид., змін., доп. і перероб. Київ : Дакор, 2022. 1256 с.

[3] Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2007. С. 52–53; Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / за ред. В. М. Бевзенка; 3-тє вид., змін., доп. і перероб. Київ : Дакор, 2022. 1256 с.

[4] Коломоєць Т. О. Адміністративно-процесуальне право – самостійна галузь національного права (в аспекті пошуку нової моделі предмета адміністративного права України). *Публічне право*. 2016. № 1. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ pp_2016 _1_5.

[5] Битяк Ю. П. Доктринальні напрямки розвитку науки адміністративного права. *Питання адміністративного права*. Кн. 1. Харків : Право, 2017. С. 8–12.

Обережнішим у виборі найменування галузі права, що регулює адміністративне судочинство України в його актуальному вигляді, є О. В. Константий, який визначає цю процесуальну галузь правом адміністративного судочинства, що має ознаки самостійної галузі[1].

Варто зазначити, що «судова» концепція адміністративного процесу небезпідставно ґрунтувалася на запровадженні первісною редакцією КАСУ терміна *«адміністративний процес»*, під яким саме і розглядалися правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства (п. 5 ч. 1 ст. 3 КАСУ в редакції від 06.07.2005 р.). Заміна в КАСУ категорії *«адміністративний процес»* на *«судовий процес»* (п. 6 ч. 1 ст. 4 КАСУ в редакції від 15.12.2017 р.) зі збереженням змісту відповідних процесуальних правовідносин нормативно впорядкувала їх визначення, а отже, має враховуватися при виборі найменування відповідної процесуальної галузі права.

Таке упорядкування створює підстави для розмежування права, що регулює процедурну діяльність суб'єктів владних повноважень, та права, що регулює адміністративне судочинство. Сприяють такому розмежуванню:

- відсутність цілісності процесуальної діяльності суб'єктів владних повноважень та судів, визначених законом як адміністративні. Така цілісність притаманна кримінальному процесу, в якому досудове розслідування здійснюється під контролем суду, судове слідство є логічним продовженням досудового розслідування в кримінальному провадженні, вони є складниками кримінального провадження, порядок здійснення якого врегульовано єдиним процесуальним законом – Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПКУ);
- розвиток адміністративно-процедурного законодавства (раніше «безконфліктні», або «позитивні», адміністративні провадження розглядалися як умовні складники управлінського або адміністративно-управлінського процесу);
- наміри законодавця позбавити суди повноважень із розгляду справ про адміністративні правопорушення (раніше – складник адміністративно-деліктного або адміністративно-юрисдикційного процесу).

Зауваження. Судочинство у справах про адміністративні правопорушення з адміністративним судочинством ототожнювати не можна. Дійсно, така діяльність судів відповідно до ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[2] теж є судочинством, але істотно відрізняється від адміністративного судочинства.

[1] Константий О. В. До питання поняття, предмета, методу і системи адміністративного судочинства в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 8. https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.16. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/17.pdf.

[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

Показово, що таке судочинство:

• має завданням не правовий захист судом прав, свобод та інтересів приватної особи (як фізичної, так і юридичної) від суб'єктів владних повноважень у спорах, що виникають із публічно-правових відносин (ч. 5 ст. 125 Конституції України, ст. 1 КАСУ), а правову охорону суспільних правовідносин (не лише приватних, а й публічних) через накладення адміністративних стягнень судами на фізичних осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення (статті 221, 221[1] КУпАП[1]).

Відповідно до ст. 1 КУпАП його завданням є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі й гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством;

• не відрізняється за формою та змістом процесуальної діяльності суду *від процесуальної діяльності інших органів*, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення (ст. 213 КУпАП): провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється у звичайному порядку, яке в цілому є тотожним (статті 278, 279, 280, 283, 284, 285 КУпАП) для всіх органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Винятки зі звичайного порядку розгляду передбачено статтями 279[1]–279[8] КУпАП щодо справ про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі, безпеки на автомобільному транспорті та про порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), а також ст. 288 КУпАП і ст. 294 КУпАП[2] – щодо порядку оскарження постанов суду інших органів за результатами розгляду справ про адміністративні правопорушення, ст. 258 КУпАП, яка регулює випадки, коли протокол про адміністративні правопорушення не складається.

Отже, судочинству з розгляду справ про адміністративні правопорушення радше притаманні ознаки стадії судового розгляду в кримінальному провадженні в його усіченому вигляді, ніж ознаки позовного провадження як єдиного порядку здійснення адміністративного судочинства.

Порівняння адміністративного судочинства із судочинством із розгляду справ про адміністративні правопорушення, як і з іншими видами судочинства, наведено в підрозд. 1.1.6 цього підручника.

Наявними є підстави для виокремлення та найменування АСПП, якому притаманні ознаки самостійної галузі права, зокрема:

- відносна автономність процесуального масиву, який є складником публічного права України;
- власне коло правовідносин – процесуальних відносин, що виникають, змінюються, припиняються у зв'язку з діяльністю судів, визначених законом як адміністративні (предмет правового регулювання);

[1] Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8074-10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

[2] Там само.

- як загальні для судово-процесуальних галузей права, так і специфічні способи та прийоми впливу на такі процесуальні відносини (методи правового регулювання);
- внутрішня система (інститути, норми), яка регламентує порядок розгляду та вирішення публічно-правових спорів судами, визначеними законом як адміністративні.

Зауваження. Згідно з позицією науковців з теорії права, зокрема, О. В. Петришина, Д. В. Лук'янова, С. І. Максимова, С. М. Олейникова, *галузь права* – це відносно самостійна сукупність правових норм, які регулюють сферу якісно однорідних суспільних відносин за допомогою відповідних методів. Публічне право – це така підсистема права, що містить норми, предметом регулювання яких є відносини, пов'язані зі здійсненням функцій влади у сфері реалізації інтересів держави й місцевого самоврядування за допомогою імперативного методу регулювання. *Предметом* публічного права є відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією публічного інтересу, а їх юридичний зміст визначається владними повноваженнями й компетенцією суб'єктів. *Метод регулювання* в публічному праві – це система правових способів і засобів, офіційно встановлених законотворцем або сторонами, що укладають нормативно-правові договори в публічній сфері (про обсяг і розподіл компетенції, про співпрацю публічних суб'єктів тощо)[1].

Предмет АСПП становлять урегульовані нормами цієї галузі права *процесуальні відносини*, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з діяльністю в Україні системи судів із розгляду та вирішення певних публічно-правових спорів, основними з яких є відносини:

- між *позивачем* в адміністративній справі, з одного боку, та *судом першої інстанції,* що має (або може, якщо вибір суду для позивача є альтернативним) розглянути та вирішити публічно-правовий спір, з іншого, – *щодо відкриття провадження в адміністративній справі або її передачі на розгляд та вирішення іншим судом*;
- між *позивачем*, його представником, *третьою особою без самостійних вимог* щодо предмета спору на стороні позивача, її представником, органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, їхніми представниками, з одного боку, *відповідачем*, його представником, *третьою особою без самостійних вимог* щодо предмета спору на стороні відповідача, її представником, з другого боку, та *судом першої інстанції,* що розглядає адміністративну справу, – *щодо розгляду та вирішення судом публічно-правового спору, що виник між позивачем та відповідачем*;
- між *третьою особою із самостійними вимогами* щодо предмета публічно-правового спору, *її представником*, з одного боку, та позивачем, його представ-

[1] Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина ; [наук. ред.: Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський] ; Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; 2-ге вид., виправ. і перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.

ником, *третьою особою на стороні позивача*, її представником, *відповідачем*, його представником, третьою особою на стороні відповідача, її представником, з другого боку, та *судом*, що розглядає адміністративну справу, – *щодо розгляду та вирішення судом публічно-правового спору, що виник між позивачем та відповідачем*;

- між *судами*, що здійснюють адміністративне судочинство, – *щодо передачі адміністративної справи від одного до іншого суду через виявлення її непідсудності одному з судів та щодо передачі справи у зв'язку зі здійсненням апеляційного та касаційного перегляду*;
- між *суддями в складі суду*, який розглядає та вирішує адміністративну справу, – *щодо вирішення процесуальних питань, що виникають під час її розгляду, та прийняття в ній судових рішень*;
- між *суддею*, який розглядає та вирішує адміністративну справу, та *особами, що здійснюють допоміжну функцію* (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник);
- між *суддею,* що розглядає та вирішує адміністративну справу, та *особами, що сприяють здійсненню судочинства* (свідок, експерт, спеціаліст, експерт у галузі права, перекладач);
- між *учасниками адміністративної справи та іншими особами,* які реалізують право на апеляційне оскарження, з одного боку, і *судом апеляційної інстанції,* що здійснює перегляд адміністративної справи *в апеляційному порядку*, з іншого боку, – *щодо відкриття в адміністративній справі апеляційного провадження та її апеляційного перегляду*;
- між *учасниками адміністративної справи та іншими особами,* які реалізують право на касаційне оскарження, з одного боку, і *судом касаційної інстанції,* що здійснює перегляд адміністративної справи *в касаційному порядку*, з іншого боку, – *щодо відкриття в адміністративній справі касаційного провадження та її касаційного перегляду*;
- між *учасниками адміністративної справи та іншими особами,* які реалізують право на перегляд судових рішень в адміністративній справі за нововиявленими або виключними обставинами, з одного боку, і *судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції,* що розглядав адміністративну справу, ВП ВС, з іншого боку, – *щодо відкриття в адміністративній справі провадження з перегляду за нововиявленими та виключними обставинами і здійснення такого перегляду*;
- між *учасниками адміністративної справи*, з одного боку, та *судами,* що розглянули та вирішили адміністративну справу, з іншого боку, – *щодо вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративній справі*;
- між *учасниками адміністративної справи*, з одного боку, та *судом*, що розглянув та вирішив адміністративну справу як суд першої інстанції, з іншого боку, – *щодо відновлення втраченого в цій справі судового провадження*.

Процесуальні відносини між конкретним адміністративним судом, у провадженні якого перебуває адміністративна справа, та залученими до її розгляду учасниками судового процесу реалізуються в адміністративному судочинстві в порядку єдиного для нього позовного провадження. *Матеріал щодо проваджень в адміністративному судочинстві та інших структурних частин наведено в підрозд. 1.1.3 цього підручника.*

З огляду на види процесуальних правовідносин, ключовою їх особливістю є участь у них відповідного повноважного суду, встановленого законом: суд виступає обов'язковою стороною в таких правовідносинах, змістом його діяльності є розгляд та вирішення публічно-правових спорів незалежно від конкретного складу учасників адміністративної справи та стадії судового процесу.

Методом правового регулювання в АСПП можна визначити *засоби* та *способи впливу* правових норм на процесуальні правовідносини, які становлять предмет цієї галузі права. Порівняно з іншими галузями процесуального права метод АСПП має як характерні для них ознаки, так і суттєві відмінності. Він поєднує обидва ключові методи правового регулювання (імперативний та диспозитивний), що так само дає змогу виокремити АСПП з-поміж інших галузей процесуального права.

Імперативний метод правового регулювання в АСПП полягає в прояві владного, вольового впливу суду на того суб'єкта, що перебуває в його юрисдикції через розгляд адміністративної справи. Цим суб'єктом є не лише учасник адміністративної справи, ним може бути й інша особа. Наприклад, такою особою може бути володілець інформації, яка становить предмет доказування в адміністративній справі, що має надати її суду за його вимогою про витребування (ч. 6 ст. 80 КАСУ).

Такий вплив суд здійснює на всіх без винятку учасників та на всіх можливих у конкретній адміністративній справі стадіях судочинства. У практичному сенсі він, зокрема, знаходить вияв у дотриманні судом встановлених законом форм процесуальної діяльності, в обов'язковості виконання ухвалених іменем України судових рішень, якими закінчується розгляд адміністративної справи, як для учасників справи, так і для інших осіб (ст. 14 КАСУ).

Імперативний метод правового регулювання в АСПП найяскравіше виявляє себе в галузевому принципі адміністративного судочинства – офіційному з'ясуванні всіх обставини у справі судом (ч. 4 ст. 9 КАСУ), який полягає в активній ролі суду в самому судочинстві, зокрема, витребуванні доказів у справі, праві суду на вихід за межі позовних вимог тощо.

Водночас імперативний вплив на адміністративно-судові процесуальні відносини корегується застосуванням *диспозитивного методу правового регулювання*. Потреба в такому врівноваженні пояснюється тим, що рух судового процесу при розгляді та вирішенні судом адміністративної справи залежить від волі учасників справи. Адміністративно-судові процесуальні відносини виникають не з власної ініціативи суду, насамперед – з ініціативи особи, яка має право на звернення до нього. Така особа, що набуває статусу позивача (як, до речі, й інші), розпоряджається своїми процесуальними правами на свій розсуд, зберігає право на відмову

від позову та на мирне врегулювання спору з відповідачем за умов, установлених законом, під час усього судового процесу. Ця воля позивача є первісною – суд лише перевіряє дотримання прав заінтересованих осіб та не може на свій розсуд продовжувати здійснювати судочинство в разі дотримання прав усіх заінтересованих осіб.

Прикладом *диспозитивного методу правового регулювання* є процесуальна конструкція корегування складу учасників адміністративної справи, відповідно до якої заміна судом неналежної сторони в адміністративній справі передбачає в конкретних випадках згоду як первинних сторін, так і належних, тобто тих осіб, яких суд вважає за потрібне залучити до участі в адміністративній справі за певних процесуальних умов для забезпечення прийняття в ній законного та обґрунтованого судового рішення (ст. 48 КАСУ).

Також проявом *диспозитивного методу правового регулювання* є право на ініціативу перегляду судових рішень (в апеляційному, касаційному порядку тощо), яким користуються учасники адміністративної справи, не згодні з його ухваленням, а також інші особи, якщо питання про їхні права, свободи та інтереси вирішено таким судовим рішенням (сттті 293, 328 КАСУ тощо).

Звичайно, застосування *диспозитивного методу* не обмежено правовим регулюванням лише прав та обов'язків учасників адміністративної справі. Він також застосовується для регулювання процесуальних дій суду. Йдеться про нормативні конструкції процесуальних дій суду, які він вчиняє не у відповідь на звернення учасників справи, а з власної ініціативи.

> *Зауваження.* Прикладом процесуальних дій, вчинених з власної ініціативи суду, може бути об'єднання в одне провадження декількох справ за позовами (ст. 172 КАСУ), виправлення судом допущених ним у судовому рішенні описок та очевидних арифметичних помилок (ст. 253 КАСУ), звернення судом до негайного виконання рішення про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ч. 2 ст. 371 КАСУ), зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції (ст. 375 КАСУ), відновлення судом першої інстанції, що розглядав адміністративну справу, втраченого в ній судового провадження (ст. 385 КАСУ)[1].

Первісними способами, що становлять метод правового регулювання АСПП, є *заборона*, *припис* та *дозвіл,* які знаходять своє відображення в змісті процесуальних норм, що регулюють адміністративно-судові процесуальні відносини. *Опис таких норм та їх прикладів наведено в підрозділі 1.1.2 цього підручника.*

Отже, під ***адміністративно-судовим процесуальним правом*** слід розуміти самостійну галузь національного публічного права, яка регулює процесуальні правовідносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з діяльністю в Україні системи судів, які визначено законом як адміністративні, щодо розгляду та вирішення певних категорій публічно-правових спорів.

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. (у ред. від 15.12.2017 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

1.1.2. Структура адміністративно-судового процесуального права: норма, інститут

Як будь-яка самостійна галузь права, *АСПП* має свою особливу структуру. Традиційним для визначення *структури правової галузі* є підхід, за яким нею розуміється структурована за допомогою предмета та методу правового регулювання сукупність компонентів – норм, правових інститутів тощо. Такі компоненти мають перебувати одне з одним у певних логічних зв'язках задля забезпечення її цілісності.

Зауваження. Як зазначають науковці з теорії права, О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, С. М. Олейников, питання розмежування у структурі права галузей та інститутів знайшло відображення в наукових підходах до критеріїв структурування системи права: *моністичному*, що вважав головним критерієм предмет правового регулювання (суспільні відносини); *дуалістичному*, що визнав предмет і метод правового регулювання рівнозначними критеріями; *плюралістичному*, який урахував як додаткові критерії поділу галузеві правові режими, понятійний апарат, способи правового регулювання, специфіку об'єктів і суб'єктів правовідносин[1].

Нормою АСПП, зважаючи на класичні підходи до визначення правової норми, слід визнати загальнообов'язкове (неперсоніфіковане), формально визначене державою (прийняте або визнане), забезпечене її примусом (юридичною відповідальністю, заходами процесуального примусу), розраховане на багаторазове застосування (невичерпне) правило належної (правомірної) поведінки, що регулює процесуальне правовідношення щодо розгляду або вирішення судом певних категорій публічно-правових спорів.

Зауваження. Останніми роками національна правова система зазнала значної трансформації під впливом англосаксонських правових традицій. Ідеться про поглиблення рецепції судового прецеденту як джерела права в його судово-процесуальні правові галузі внаслідок конституційно-судової реформи 2016–2017 рр.

У цьому контексті своєрідним феноменом правової дійсності є рішення ВС, у яких сформульовано висновки (правові позиції) щодо застосування норм КАСУ та інших актів законодавства про адміністративне судочинство.

На це вказує С. В. Шевчук, наголошуючи на нормативному характері судових прецедентів у деяких правових системах та класифікуючи судові прецеденти, зокрема, на матеріальні та процесуальні[2].

Формулювання правових позицій може здійснюватися як ВП ВС у касаційному провадженні (ст. 346 КАСУ), так і в ході розгляду ВС як судом першої інстанції зразкових справ, рішення в яких є обов'язковими під час розгляду і вирішення типових справ іншими судами, що розглядають їх як суди першої інстанції за правилами адміністративного судочинства (ст. 290 КАСУ).

[1] Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина ; [наук. ред.: Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський] ; Нац. акад. прав. наук України ; Нац.юрид.ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вид-2-ге виправ. і перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.

[2] Там само. С. 113, 115.

Звичайно, результатом такої «фактичної правотворчості» ВС не є прийняття норм права в їх класичному розумінні, але згенеровані в такий спосіб правові позиції цілком реально впливають не лише на спірні публічно-правові відносини, а й на процесуальні відносини, що виникають між судом та учасниками судового процесу. Такі правові позиції ВС не можуть ігноруватися в подібних до них процесуальних відносинах як судами першої та апеляційної інстанцій, так й іншими учасниками судового процесу, не лише завдяки загальній обов'язковості судових рішень, а й через імовірність скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій ВС у касаційному порядку. Завдяки схожим, що і норми процесуального права, ознакам (формальна визначеність, багаторазове застосування, забезпечена юридичною відповідальністю обов'язковість тощо), правові позиції ВС набувають характеру «процесуальних правил». Їх значущість, як і у норм процесуального права, полягає в практичній здатності виступати допоміжним регулятором адміністративно-судових процесуальних відносин у випадках правової невизначеності, допущеної в законодавстві про адміністративне судочинство (процесуальні прогалини, суперечливість процесуальних норм тощо).

Хоча «фактична правотворчість» ВС апріорі відповідає функції забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики, його акти, як і рішення та висновки КСУ, поки не визнано об'єктом правового регулювання Закону України «Про правотворчу діяльність»[1], адже цим Законом зроблено спробу упорядкувати лише частину правотворчої діяльності – нормотворчу.

Відмінність упроваджених правових позицій ВС від норм АСПП в класичному їх розумінні полягає в тому, що вони створюються під час судової, а не нормотворчої діяльності, їхньою формою є судове рішення, а не нормативно-правовий акт, їхня обов'язковість визначена насамперед для судів, що розглядають аналогічні справи, та зумовлена аналогічністю (подібністю, схожістю) обставин справи.

Дещо іншою є правотворча природа юридичних позицій КСУ щодо застосування адміністративно-судових процесуальних норм, які можуть відображатися в його *рішеннях* (щодо конституційності положень КАСУ), та *висновках* (щодо конституційності чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що подаються до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, які можуть бути визнані актами законодавства про адміністративне судочинство).

Імовірному регуляторному впливу юридичних позицій КСУ на адміністративно-судові процесуальні відносини притаманна «правотворча гнучкість»: КСУ може розвивати і конкретизувати власну юридичну позицію у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким він керувався при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду (ч. 2 ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України»)[2].

«Процесуальні правила», запроваджені ВС і КСУ через висновки (правові позиції), у сучасний період розвитку правової системи України варто розглядати як додатковий (допоміжний, уточнювальний) інструмент регуляторного впливу на адміністративно-судові процесуальні відносини, який не може виступати самостійним, повноцінним «замінником» норм АСПП.

[1] Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

[2] Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

Норма АСПП є базовим, системоутворювальним, а отже – головним компонентом цієї галузі. У ній водночас відображається і частина предмета (конкретне правовідношення), і особливості методу (конкретний спосіб, прийом) правового регулювання, що визначають АСПП як галузь права. Як первісна одиниця правового регулювання судово-процесуальної діяльності, норма АСПП встановлює модель процесуальної поведінки не лише адміністративного суду, а й усіх інших учасників судового процесу. На відміну від класичної (гіпотеза, диспозиція та санкція), норми АСПП у своїй структурі переважно мають або *гіпотезу* та *диспозицію*, або *диспозицію* та *санкцію*.

Залежно від різних критеріїв норми АСПП можуть бути класифіковані так.

- **За належністю до джерел нормами АСПП є:**
  - *конституційні* норми;
  - норми *міжнародних договорів*, згоду на обов'язковість яких для України надано Парламентом України (норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах, Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах);
  - *кодифіковані* норми (норми КАСУ);
  - норми *законів України* (зокрема, «Про судоустрій і статус суддів», «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини», «Про доступ до судових рішень», «Про судовий збір», «Про правовий режим воєнного стану», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» тощо);
  - норми *актів органів судової влади* (Положення про автоматизовану систему документообігу суду (далі – АСДС) (із змінами, внесеними згідно із рішенням Ради суддів України від 26.03.2025 р. № 15, погодженими наказом Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ) від 31.03.2025 р. № 119); Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя (далі – ВРП); Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої наказом ДСАУ; норми Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів (далі – ЄДРВД), затвердженого наказом ДСАУ та Міністерства юстиції України тощо)).
- **За функціональною спрямованістю норми АСПП поділяють на:**
  - *процесуально-регулятивні* – норми АСПП, які визначають порядок звернення до суду учасників судового процесу з позовами (статті 160, 161, 168,

177, 178 КАСУ), скаргами (статті 296, 297, 330, 331 КАСУ), заявами (статті 152, 166, 167, 364, 365, 383, 387 КАСУ), порядок прийняття таких звернень до розгляду судами (статті 169, 179, 171, 298, 299, 300, 332, 333, 334, 365, 366, 388 КАСУ тощо);

- *процесуально-примусові* – норми АСПП, які встановлюють заходи впливу за невиконання процесуально-регулятивних норм. Наприклад, заходи процесуального примусу (гл. 9 розд. II КАСУ), судовий контроль за виконанням судових рішень (статті 381^1–383 КАСУ);
- *процесуально-забезпечувальні* – норми АСПП, які регулюють заходи із забезпечення судового процесу і виконання судових рішень. Наприклад, норми, якими встановлено правила визначення та розподілу судових витрат (гл. 8 розд. II КАСУ), судові виклики та повідомлення (гл. 7 розд. II КАСУ), забезпечення позову (гл. 10 розд. II КАСУ), фіксування судового процесу (гл. 7 розд. II КАСУ) тощо.

- **За способом правового регулювання норми АСПП поділяють на:**
  - *уповноважувальні* (*дозвіл* – спосіб, яким через норму АСПП суб'єкту процесуального правовідношення, що включено до предмета регулювання АСПП, допущено можливість самостійно визначити варіант процесуальної поведінки: вчинити одну чи кілька процесуальних дій на його вибір або процесуально бездіяти. Дозволи конструюються за допомогою слів «може» та словосполучень «може прийняти», «має право», «має право зупинити», «можуть застосовуватися технічні засоби», «може користуватися нотатками», «можуть обмінюватися репліками», «має право оскаржити». Наприклад, «суд під час розгляду справи по суті може змінити порядок з'ясування обставин справи» (ст. 210 КАСУ);
  - *зобов'язальні* (*припис* – спосіб, яким через норму АСПП суб'єкту процесуального правовідношення, що включено до предмета регулювання АСПП, визначено вказівку про вчинення або про утримання від вчинення процесуальних дій або процесуальної бездіяльності. Приписи конструюються за допомогою слів та словосполучень: «відкриває», «залишає», «зазначає», «зупиняє», «проголошує», «має», «зобов'язаний», «повинен». Наприклад, «кожен свідок *допитується* окремо» (ст. 212 КАСУ), «суд повинен безпосередньо дослідити докази» (ст. 211 КАСУ) тощо);
  - *заборонні* (*заборона* – спосіб, яким через норму АСПП суб'єкту процесуального правовідношення, яке включено до предмета регулювання АСПП, встановлено неприпустимість вчинення або утримання від вчинення певних процесуальних дій, а в деяких випадках і процесуальної бездіяльності. Заборони конструюються за допомогою слів та словосполучень: «не може», «заборонено»). Наприклад, «свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час судового розгляду» (ст. 212 КАСУ).

- **За методом правового регулювання норми АСПП поділяють на:**
  - *диспозитивні* (допускають вибір суб'єктами адміністративно-судових процесуальних правовідносин одного з кількох можливих варіантів процесуальної поведінки). Наприклад, права сторін на будь-якій стадії судового процесу, позивача – відмовитися від позову, відповідача – визнати позов, обох сторін – досягнути примирення (статті 189, 190 КАСУ) (далі – право на припинення публічно-правового спору за ініціативою сторін);
  - *імперативні* (надають суб'єкту в процесуальному правовідношенні лише один варіант процесуальної поведінки). Наприклад, суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду (ч. 1 ст. 243 КАСУ).
- **За ступенем визначеності норми АСПП поділяють на:**
  - *дискреційні* (надають суб'єктам процесуальних відносин право діяти в конкретній ситуації на власний розсуд). Наприклад, порядок реалізації ініціативи суду з відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі (ст. 386 КАСУ) чинним КАСУ не передбачено, що зумовлює можливість суду діяти в такій процесуальній ситуації на власний розсуд;
  - *абсолютні* (встановлюють межі чіткої, безальтернативної процесуальної поведінки суб'єктів процесуальних відносин, що виключає для них можливість діяти на власний розсуд). Наприклад, суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази (ч. 2 ст. 341 КАСУ).
- **За впливом на утворення АСПП як галузі розрізняють:**
  - *норми-основи* (основні засади адміністративного судочинства (частини 2, 3 ст. 2 КАСУ), право на звернення до суду та способи судового захисту (ст. 5 КАСУ), мова судочинства та діловодства в адміністративних судах (ст. 15 КАСУ), правнича допомога при вирішенні справ в адміністративному суді (ст. 16 КАСУ), основні положення досудового врегулювання спорів (ст. 17 КАСУ));
  - *норми-завдання* (завдання адміністративного судочинства (ч. 1 ст. 2 КАСУ), завдання підготовчого провадження (ч. 2 ст. 173 КАСУ));
  - *норми-дефініції* (визначення термінів (ст. 4 КАСУ), процесуальні строки (ч. 1 ст. 118 КАСУ), визначення заходів процесуального примусу (ч. 1 ст. 144 КАСУ));
  - *норми-принципи* (верховенство права (ст. 6 КАСУ), рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 8 КАСУ), змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі (ст. 9 КАСУ), гласність судового процесу (ст. 10 КАСУ), право на перегляд справи та оскарження судового рішення (ст. 13 КАСУ), обов'язковість (ст. 14 КАСУ),

неприпустимість зловживання процесуальними правами (ст. 45 КАСУ), розумність процесуальних строків (ст. 119 КАСУ));
- *норми-строки* (строк звернення до адміністративного суду (ст. 122 КАСУ), строки підготовчого провадження (ч. 4 ст. 173 КАСУ), строк підготовчого засідання (ч. 2 ст. 179 КАСУ), строк процедури врегулювання спору за участю судді (ст. 187 КАСУ), строк розгляду адміністративної справи (ст. 193 КАСУ));
- *норми-презумпції* (встановлення обов'язку доказування (частини 2, 3 ст. 77 КАСУ), підстави звільнення від доказування (ч. 3 ст. 78 КАСУ));
- *норми-преюдиції* (преюдиціальні підстави звільнення від доказування (частини 4, 6 ст. 78 КАСУ));
- *норми-колізії* (визначення закону, що підлягає застосуванню в разі суперечності між актами чинного законодавства (частини 3, 4 ст. 7 КАСУ));
- *норми-фікції* (презумпція вручення повістки учаснику справи в разі вручення цієї повістки її представникові (ч. 10 ст. 126 КАСУ), презумпція повідомлення особи про дату, час та місце судового засідання в разі її відмови від одержання повістки (ст. 128 КАСУ), презумпція про належне повідомлення про розгляд зразкової справи всіх заінтересованих осіб із моменту опублікування оголошення – ухвала про відкриття ВС провадження у зразковій справі публікується на офіційному вебпорталі судової влади України та в одному із загальнодержавних друкованих медіа (ч. 9 ст. 290 КАСУ));
- *оперативні норми* (розд. VI «Прикінцеві положення», розд. VII «Перехідні положення» КАСУ).

- **За сферою дії норми АСПП поділяють на:**
  - *загальні* (норми, що становлять загальну частину АСПП);
  - *спеціальні* (норми, що становлять спеціальну частину АСПП);
  - *особливі* (норми, що становлять особливу частину АСПП).

Простою формою зовнішнього вияву норми АСПП є стаття КАСУ. В одній статті може міститися як одна, так і кілька таких норм. Наприклад, лише одну норму містять:
- ст. 24 КАСУ – ВС переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції;
- ст. 32 КАСУ – усі адміністративні справи в суді першої інстанції, крім випадків, встановлених КАСУ, розглядаються і вирішуються суддею одноособово;
- ст. 61 КАСУ – учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст;
- ст. 316 КАСУ – суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а рішення або ухвалу суду – без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права;

- ст. 331 КАСУ – касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції;
- ст. 385 КАСУ – втрачене судове провадження в адміністративній справі може бути відновлене за заявою учасника справи або за ініціативою суду; тощо.

Більшість статей КАСУ, навпаки, містять кілька норм АСПП.

Зовнішнім виразом (джерелом) норм АСПП є Конституція України, міжнародні договори, обов'язковість яких для України визнано Верховною Радою України, законодавство про судоустрій та адміністративне судочинство, інші закони, рішення міжнародних судових установ, юрисдикцію яких визнано Україною, регулятивні акти національних органів судової влади тощо. *Опис правових актів, що регулюють адміністративне судочинство, наведено в підрозд. 1.2.1 цього підручника.*

Інститут АСПП як компонент другого рівня в його системі являє собою виокремлену сукупність (об'єднання, угруповання) норм АСПП, які регулюють конкретну групу однорідних адміністративно-судових процесуальних відносин, що включено до предмета АСПП, та які спрямовані на розв'язання доволі вузького кола питань у межах загальних завдань адміністративного судочинства. Інститути АСПП містяться в КАСУ як основному процесуальному законі цієї галузі. Інші норми з різним рівнем деталізації доповнюють, уточнюють положення КАСУ, отже, не створюють самостійних інститутів. Деякі з інститутів АСПП, маючи свої особливості, є аналогічними за змістом інститутами інших судово-процесуальних галузей: представництва, судових витрат, судових викликів та повідомлень, забезпечення позову, процесуального примусу, доказів та доказування тощо.

Виокремленість інститутів АСПП є відносною: ці нормативні об'єднання не регулюють адміністративно-судові процесуальні відносини автономно один від одного, а перебувають у такому регулюванні у взаємоузгодженому та взаємозалежному зв'язку з іншими такими нормативними об'єднаннями.

Правове регулювання більшості адміністративно-судових процесуальних відносин потребує одночасного застосування кількох інститутів АСПП. Проте деякі з інститутів АСПП можуть застосовуватися щодо інших лише послідовно:

- *одночасне застосування кількох інститутів АСПП:*
  - оскільки ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи (ч. 1 ст. 11 КАСУ), суд повідомляє учасників справи про місце, дату і час підготовчого засідання (ст. 180 КАСУ), судового засідання з розгляду справи в суді першої інстанції (ст. 194 КАСУ), судового засідання з розгляду справи в суді апеляційної інстанції (ст. 307 КАСУ), судового засідання з розгляду справи в суді касаційної інстанції, якщо вони подали відповідне клопотання про участь у судовому засіданні або суд визнав необхідним їх виклик для надання пояснень у справі (ч. 3 ст. 344 КАСУ), судових засідань з розгляду заяв про перегляд справи за нововиявленими або виключними обставинами

(ст. 389 КАСУ), судових засідань з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень (статті 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381^1–383 КАСУ), судовому засіданні з розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження (ст. 389 КАСУ) тощо, то застосування інституту викликів та повідомлень (гл. 7 розд. I КАСУ) є необхідним під час застосування інших інститутів: підготовчого провадження (гл. 3 розд. II КАСУ), розгляду справи по суті (гл. 4 розд. II КАСУ), апеляційного перегляду (гл. 1 розд. III КАСУ), касаційного перегляду (гл. 2 розд. III КАСУ), перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (гл. 3 розд. III КАСУ), інституту виконання судових рішень (розд. IV КАСУ), інституту відновлення втраченого судового провадження (розд. V КАСУ);

- оскільки будь-який суд може вживати заходів процесуального примусу з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства (ст. 144 КАСУ), то застосування інституту процесуального примусу (гл. 9 розд. II КАСУ) є можливим одночасно із застосуванням інститутів підготовчого провадження (гл. 3 розд. II КАСУ), розгляду справи по суті (гл. 4 розд. II КАСУ), апеляційного перегляду (гл. 1 розд. III КАСУ), касаційного перегляду (гл. 2 розд. III КАСУ);
- оскільки на будь-якій стадії судового процесу допускається відмова позивача від позову (ч. 1 ст. 47 КАСУ), примирення сторін (ч. 5 ст. 47 КАСУ), то застосування інституту припинення публічно-правового спору за ініціативою сторін (гл. 5 розд. II КАСУ) можливе в ході застосування інститутів підготовчого провадження (гл. 3 розд. II КАСУ), розгляду справи по суті (гл. 4 розд. II КАСУ), апеляційного перегляду (гл. 1 розд. III КАСУ), касаційного перегляду (гл. 2 розд. I II КАСУ), перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (гл. 3 розд. III КАСУ), виконання судових рішень (розд. IV КАСУ) тощо;

◦ *послідовне застосування інститутів АСПП:*

- оскільки право учасників справи на касаційне оскарження судових рішень судів першої інстанції може бути реалізовано лише після їх апеляційного перегляду (ст. 328 КАСУ), то застосування інституту касаційного перегляду судових рішень (гл. 2 розд. III КАСУ) є можливим тільки після застосування інституту їх апеляційного перегляду (гл. 1 розд. III КАСУ);
- оскільки врегулювання спору за участю судді може бути здійснено лише в ході підготовчого провадження до розгляду справи по суті (ст. 184 КАСУ), а суд на час проведення такого врегулювання має зупинити провадження в адміністративній справі (ст. 236 КАСУ), то застосування

інституту врегулювання спору (гл. 4 розд. II КАСУ) є можливим лише в ході застосування інституту підготовчого провадження (гл. 3 розд. II КАСУ), і тільки до застосування розгляду справи по суті (гл. 6 розд. II КАСУ);
- оскільки відновити втрачене судове провадження можливо лише в адміністративній справі, яку закінчено ухваленням судового рішення або в якій провадження закрите (ст. 384 КАСУ), то застосувати інститут відновлення втраченого судового провадження (розд. V КАСУ) можливо лише після застосування одного чи кількох інститутів: підготовчого провадження (гл. 3 розд. II КАСУ), врегулювання спору за участю судді (гл. 4 розд. II КАСУ), інституту припинення публічно-правового спору за ініціативою сторін (гл. 5 розд. II КАСУ), розгляду справи по суті (гл. 6 розд. II КАСУ), апеляційного перегляду (гл. 1 розд. III КАСУ), касаційного перегляду (гл. 2 розд. III КАСУ), перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (гл. 3 розд. III КАСУ), виконання судових рішень (розд. IV КАСУ).

Залежно від різних критеріїв інститути АСПП можуть бути класифіковані так.

- **За наявністю в інших судово-процесуальних галузях права:**
  - *загальнопроцесуальні* – інститути, які притаманні всім судово-процесуальним галузям права (конституційно-судовому процесуальному, цивільному процесуальному, господарському процесуальному, кримінальному процесуальному, адміністративно-деліктному процесуальному). Наприклад, інститути складу суду (гл. 3 розд. I КАСУ), учасників справи (§ 1 гл. 4 розд. I), представництва (§ 2 гл. 4 розд. I), інших учасників судового процесу (§ 3 гл. 4 розд. I КАСУ), процесуальних строків (гл. 6 розд. I КАСУ), судових рішень (гл. 9 розд. II КАСУ), виконання судових рішень (розд. IV КАСУ);
  - *міжгалузеві* – інститути, які застосовується для регулювання судово-процесуальних відносин в інших галузях процесуального права. Наприклад, інститут відводів (гл. 3 розд. I КАСУ); судових витрат (гл. 8 розд. I КАСУ); доказів та доказування (гл. 5 розд. I КАСУ); фіксування судового процесу (розд. II КАСУ); забезпечення позову (гл. 10 розд. I КАСУ); процесуального примусу (гл. 9 розд. I КАСУ); інститути перегляду судових рішень (апеляційного, касаційного, за нововиявленими або виключними обставинами (розд. III КАСУ); відновлення втраченого судового провадження (розд. V КАСУ));
  - *галузеві* – інститути, які притаманні винятково АСПП і в інших судово-процесуальних галузях права не зустрічаються. Це інститути з розгляду деяких категорій адміністративних справ: складних, термінових, типових та зразкових (гл. 11 розд. II КАСУ).
- **За складом учасників судово-процесуальних відносин:**
  - *прості* – інститути АСПП, які регулюють окремі, одно- чи двосторонні процесуальні відносини. Наприклад, інститути складу суду та відводів (гл. 3

розд. I КАСУ), учасників справи (§ 1 гл. 4 розд. I КАСУ), представництва (§ 2 гл. 4 розд. I КАСУ), судових викликів та повідомлень (гл. 7 розд. II КАСУ), забезпечення позову (гл. 10 розд. I КАСУ), процесуального примусу (гл. 9 розд. II КАСУ), судових рішень (гл. 9 розд. II КАСУ), відновлення втраченого судового провадження (розд. V КАСУ) тощо;

- *складні* – інститути АСПП, які мають власний нормативний масив та регулюють із застосуванням простих процесуальних інститутів багатосторонні судово-процесуальні відносини. Наприклад, інститути розгляду справи в суді першої інстанції (розд. II КАСУ), апеляційного перегляду, касаційного перегляду, перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (розд. III КАСУ).

- **За змістом судово-процесуальної діяльності:**
  - *первинного вирішення справи судом першої інстанції* – інститути АСПП, які регламентують відкриття провадження в адміністративній справі, підготовчого провадження, врегулювання спору за участю судді, припинення публічно-правового спору за ініціативою сторін, розгляду справи (розд. II КАСУ);
  - *переглядів судових рішень* – інститути АСПП, що охоплюють норми АСПП, якими врегульовано порядки апеляційного, касаційного перегляду та перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (розд. III КАСУ);
  - *виконання судових рішень* – інститут, що включає норми АСПП, якими врегульовано забезпечення належного виконання судових рішень в адміністративних справах та контроль за ним (розд. IV КАСУ);
  - *відновлення втраченого судового провадження* – інститут, що вміщує норми АСПП, якими врегульовано порядок відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі (розд. V КАСУ).
- **За функціональною спрямованістю:**
  - *процесуально-регулятивні* – об'єднують норми АСПП, що регулюють порядки розгляду адміністративної справи в суді першої інстанції, перегляд судових рішень в апеляційному, касаційному порядку та перегляд за нововиявленими або виключними обставинами (розд. III КАСУ) тощо;
  - *процесуально-примусові* – інститути, що регламентують застосування заходів впливу за невиконання процесуально-регулятивних норм. Наприклад, інститути процесуального примусу (гл. 9 розд. I КАСУ) та судового контролю за належним виконанням судових рішень (статті 381^1–383 КАСУ) тощо;
  - *процесуально-забезпечувальні* – об'єднують норми АСПП, якими врегульовано правила визначення та розподілу судових витрат (гл. 8 розд. I КАСУ), судові виклики та повідомлення (гл. 7 розд. I КАСУ), забезпечення позову (гл. 10 розд. I КАСУ), фіксування судового процесу (гл. 7 розд. II КАСУ) тощо.
- **За сферою дії:**
  - *загальні* – інститути АСПП, що об'єднують норми з її загальної частини;

- *спеціальні* – інститути АСПП, що об'єднують норми з її спеціальної частини;
- *особливі* – інститути АСПП, що об'єднують норми з її особливої частини.

Характерною ознакою АСПП є наявність єдиного кодифікованого закону, в якому регламентовано всі судові процесуальні відносини щодо адміністративного судочинства – КАСУ. Така особливість правового регулювання, з одного боку, забезпечує цілісність нормативно-правового масиву, а з іншого – зумовлює відсутність підстав для виокремлення в АСПП підгалузей.

Зауваження. Підгалузь права – об'єднання декількох однорідних і взаємопов'язаних предметом регулювання галузевих інститутів, які охоплюють сферу суспільних відносин, що об'єктивно складається в межах однієї галузі права. Підгалузі права іноді називають «укрупненими інститутами», проте вони утворюються не в кожній галузі права[1].

Недостатність нормативно-правового масиву для формування в АСПП окремих підгалузей не є винятковою серед інших галузей процесуального права. Також відсутні підгалузі в конституційно-судовому процесуальному та адміністративно-деліктному процесуальному галузях права.

Зауваження. Особливостями правового регулювання цих процесуальних галузей права є те, що норми конституційно-судового процесуального права містяться в Законі України «Про Конституційний Суд України», яким врегульовано водночас і статус цього органу, і порядок його формування[2], а норми адміністративно-деліктного процесуального права містяться в КУпАП та в інших законах, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення. Отже, ці закони містять не лише норми процесуального, а й норми матеріального права – конституційного та адміністративного відповідно.

Розвиток сфер правового регулювання суспільних відносин, що підлягають судовому захисту, зумовлює необхідність запровадження різних за змістом процесуальних порядків розгляду і вирішення справ судами. Така потреба є передумовою «розширення» процесуальних інститутів до процесуальних підгалузей.

Первісним свідченням такої трансформації є суттєві розбіжності в правовому регулюванні порядків розгляду та вирішення судових справ, що застосовані в одному процесуальному законі. Ці розбіжності встановлено вузькими однорідними об'єднаннями норм у його межах. Таке твердження можна проілюструвати структурними частинами КАСУ, які, зокрема, встановлюють особливості розгляду термінових, типових та зразкових справ тощо. Остаточним показником визнання процесуальної підгалузі права є наявність окремого процесуального закону.

[1] Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина ; [наук. ред.: Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський] ; Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Вид-2-ге виправ. і перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.

[2] Про Конституційний Суд України : Закон України від 03.07.2017 р. № 2136-VIII, зі змінами станом на 27.07.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

Зауваження. На відміну від КАСУ, до Цивільного процесуального кодексу України[1] (далі – ЦПКУ) включено розд. II «Наказне провадження», розд. IV «Окреме провадження» та розд. VIII «Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних арбітражів», а до Господарського процесуального кодексу України)[2] (далі – ГПКУ) – розд. II «Наказне провадження», розд. VII «Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів», які мають суттєві відмінності від порядку розгляду відповідних справ в основному для цивільного та господарського судочинства позовному провадженні.

Такими процесуальними особливостями, що є відмінними від загальних правил та винятків із них, є зокрема, але не виключно:

– *форма звернення (не позов, а заява)* – заява про видачу судового наказу в наказному провадженні (ст. 163 ЦПКУ), заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи недієздатною (ст. 297 ЦПКУ) у цивільному судочинстві , заява про скасування рішення третейського суду (ст. 347 ГПКУ) у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів у господарському судочинстві;

– *визначена підсудність* – суд за місцем проживання дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування у справах про усиновлення (гл. 5 ЦПКУ), суд за місцезнаходженням емітента цінного папера на пред'явника або за місцем платежу за векселем у справах про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі (гл. 7 ЦПКУ) в окремому провадженні у цивільному судочинстві, апеляційний господарський суд за місцем розгляду справи третейським судом у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів (ст. 346 ГПКУ) у господарському судочинстві;

– *обов'язкові, окрім заявників та заінтересованих осіб, учасники справи* – органи місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини у справах про визнання спадщини відумерлою (гл. 9 ЦПКУ), органи опіки та піклування або уповноважений орган виконавчої влади у справах про усиновлення (гл. 5 ЦПКУ) в окремому провадженні у цивільному судочинстві тощо.

Такі суто процесуальні відмінності, окрім особливостей предмета правового регулювання, дають підстави для умовного виокремлення в цивільному процесуальному та господарському процесуальному праві підгалузей *позовного* та *непозовного* процесуального права. Структура господарського непозовного процесуального права є більш складною, адже частину процесуальних норм систематизовано в окремому законі – Кодексі України з процедур банкрутства[3].

Наявність такого спеціального процесуального закону дає змогу за особливостями предмета правового регулювання виокремити в господарському процесуальному праві підгалузі *загальногосподарського процесуального права*, яке становлять норми, що містяться в ГПКУ, та, відповідно, *банкрутного процесуального права* (право судових процедур банкрутства) – норми якої вміщено в Кодекс України з процедур банкрутства.

Існують передумови для формування та визнання підгалузей і в кримінальному процесуальному праві. Так, у КПКУ[4] міститься розд. VI «Особливі порядки кримінального про-

[1] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

[2] Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

[3] Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII, зі змінами станом на 03.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text.

[4] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI, зі змінами станом від 31.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

вадження», який встановлює суттєві процесуальні відмінності у здійсненні кримінальних проваджень: на підставі угод (гл. 35 КПКУ), у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПКУ), щодо діянь, кримінальна протиправність яких була встановлена законом, що втратив чинність (гл. 36[1] КПКУ), щодо окремих категорій осіб (гл. 37 КПКУ), щодо неповнолітніх (гл. 38 КПКУ), щодо застосування примусових заходів медичного характеру (гл. 39 КПКУ), у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (гл. 40 КПКУ), на території деяких об'єктів, що належать Україні, поза межами її державного кордону (гл. 41 КПКУ) тощо. Сформована за цими особливими порядками сукупність кримінальних процесуальних норм після належної систематизації цілком може претендувати на визнання як підгалузь кримінального процесуального права.

Зауваження. На думку деяких науковців із кримінального процесу, зокрема, О. В. Капліної, О. М. Дроздова, О. І. Марочкіна, М. І. Демури, до особливих порядків кримінального провадження слід відносити також особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень (гл. 24[1] КПКУ), особливий порядок кримінального провадження щодо юридичної особи, кримінальне провадження щодо кримінальних проступків (гл. 25 та § 1 гл. 30 КПКУ), провадження в суді присяжних (§ 2 гл. 30 КПКУ) та особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану (розд. IX[1] КПКУ)[1].

КАСУ також передбачено особливості розгляду окремих категорій справ (деяких складних, термінових, типових та зразкових тощо), але єдиною формою адміністративного судочинства для всіх категорій справ є позовне провадження (загальна та спрощена форма). Водночас наявність особливостей правового регулювання провадження в таких категоріях справ створює передумови для удосконалення КАСУ та нормативного виокремлення підгалузей позовного та непозовного АСПП.

Наявні в структурі АСПП норми та інститути становлять її *загальну*, *спеціальну* та *особливу* частини.

Загальна частина АСПП містить його норми та інститути, якими врегульовано категорії адміністративного судочинства та базові правила, які підлягають застосуванню разом із компонентами спеціальної та особливої частин АСПП. Норми та інститути АСПП, що регулюють усі судові адміністративно-процесуальні відносини у структурі адміністративного судочинства, містяться в його *спеціальній частині*, а норми та інститути АСПП, що встановлюють особливості розгляду окремих категорій адміністративних справ, – у його *особливій частині*.

Особливість внутрішньої будови АСПП полягає в тому, що вона не збігається зі структурою КАСУ, яка є недостатньо логічно упорядкованою. Наприклад, деякі загальні норми КАСУ містяться не в розд. I «Загальні положення», який логічно відповідає загальній частині АСПП, а в розд. II «Позовне провадження», що саме і є структурним складником спеціальної частини АСПП. Також зі ст. 229 КАСУ випливає, що за допомогою звукозаписувального технічного засобу здійснюється фіксування судових засідань. У судових засіданнях відбувається розгляд адміні-

[1] Особливі порядки кримінального провадження : підручник / [О. В. Капліна, О. І. Марочкін, М. І. Демура та ін.] ; за ред. О. В. Капліної ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 366.

стративної справи як у суді першої інстанції, так і в судах апеляційної (ст. 310 КАСУ) та касаційної (ст. 344 КАСУ) інстанцій, тобто в різних процесуальних стадіях. Отже, норми, якими врегульовано фіксування судового процесу, є загальними, а не спеціальними. Наприклад, Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання[1].

Водночас норми, що містяться у гл. 11 «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ», встановлюють не лише особливості процесуальних дій, що вчиняються в процесуальних стадіях у суді першої інстанції, а й у стадіях перегляду в судах апеляційної (гл. 1 «Апеляційне провадження» розд. III «Перегляд судових рішень») та касаційної (гл. 2 «Касаційне провадження» розд. III «Перегляд судових рішень») інстанцій. Ці норми КАСУ логічно наповнюють *особливу частину* АСПП, яку законодавцем вміщено до розд. II «Позовне провадження». Натомість цей Розділ за змістом норм є складником *спеціальної частини* АСПП.

Не уявляється логічним вміщення норм гл. 5 «Відмова позивача від позову. Примирення сторін» у розд. II «Позовне провадження», який, як вже було зазначено, в цілому доречно визнавати складником *спеціальної частини* АСПП. Оскільки позивач може відмовитися від позову, а сторони – досягнути примирення на будь-якій стадії судового процесу, то статті 189, 190, ч. 1 ст. 314, ч. 1 ст. 348, ч. 1 ст. 377 КАСУ є за змістом загальними, а не спеціальними. Їх варто було б викласти в розд. I «Загальні положення» КАСУ, які є складником *загальної частини* АСПП. За такою логікою в розд. I «Загальні положення» КАСУ вміщено, наприклад, гл. 10 «Забезпечення позову».

З тих саме міркувань не є нормативно коректним включення до розд. II «Позовне провадження» гл. 8 «Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду». Так, ст. 236 КАСУ встановлює всі можливі випадки обов'язкового чи на розсуд суду зупинення провадження у справі судом, серед яких ті, що можуть мати місце:

- на стадії відкриття провадження у справі (п. 9 ч. 2 – розгляду типової справи та оприлюднення повідомлення ВС про відкриття провадження у зразковій справі – *до набрання чинності рішенням ВС у зразковій справі*);
- у підготовчому провадженні (п. 6 ч. 1 – прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді – *до припинення врегулювання спору за участю судді*);
- на стадії касаційного перегляду (п. 5 ч. 2 – перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, ВП ВС – *до набрання законної сили судовим рішенням касаційної інстанції*);
- на будь-якій стадії судового процесу (п. 4 ч. 1 – звернення обох сторін із клопотанням про надання їм часу для примирення, у тому числі шляхом медіації, – *до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні*).

[1] Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#n6.

Через те, що на будь-якій стадії судового процесу є можливими:

- відмова позивача від позову;
- досягнення сторонами примирення;
- смерть або оголошення в установленому законом порядку померлою фізичної особи або припинення юридичної особи учасників справи, які були однією із сторін у справі, – наявні підстави для віднесення ст. 239 КАСУ «Закриття провадження у справі» до загальної частини АСПП. Аналогічно слід розглядати й інші норми, що містяться в гл. 8 «Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду».

Є також загальними, а не спеціальними норми АСПП, що містяться в гл. 9 «Судові рішення» КАСУ:

- ст. 241, положення якої регулюють усі види судових рішень в адміністративному судочинстві;
- ст. 242, в якій визначено універсальні вимоги законності та обґрунтованості будь-якого судового рішення;
- ст. 243, яка регламентує загальний порядок ухвалення судових рішень;
- ст. 244, яка регулює питання, що вирішує суд при ухваленні рішення;
- ст. 248, якою встановлено вимоги до змісту ухвали;
- ст. 249, що регламентує підстави та порядок постановлення адміністративними судами окремих ухвал тощо.

Загалом внутрішня структура АСПП узгоджується зі змістом КАСУ і вибудовується так.

Загальна частина АСПП охоплює норми, які в КАСУ містяться в розд. I «Загальні положення», розд. II «Позовне провадження», а саме:

- Основні положення (гл. 1 розд. I);
- Адміністративна юрисдикція (гл. 2 розд. I);
- Склад суду. Відводи (гл. 3 розд. I);
- Учасники судового процесу (гл. 4 розд. I);
- Докази та доказування (гл. 5 розд. I);
- Процесуальні строки (гл. 6 розд. I);
- Судові виклики і повідомлення (гл. 7 розд. I);
- Судові витрати (гл. 8 розд. I);
- Заходи процесуального примусу (гл. 9 розд. I);
- Забезпечення позову (гл. 10 розд. I);
- Фіксування судового процесу (гл. 7 розд. II);
- Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду (гл. 8 розд. II);
- Відмова позивача від позову. Примирення сторін (гл. 5 розд. II);
- Судові рішення (гл. 9 розд. II), а також
- Прикінцеві (розд. VI) та Перехідні (розд. VII) положення.

Спеціальна частина АСПП – включає норми, які в КАСУ включено до розд. II «Позовне провадження», розд. III «Перегляд судових рішень», зокрема:

- Письмові заяви учасників справи (гл. 1 розд. II);
- Відкриття провадження у справі (гл. 2 розд. II);
- Підготовче провадження (гл. 3 розд. II);
- Врегулювання спору за участю судді (гл. 4 розд. II);
- Розгляд справи по суті (гл. 6 розд. II);
- Розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження (гл. 10 розд. II);
- Апеляційне провадження (гл. 1 розд. III);
- Касаційне провадження (гл. 2 розд. III);
- Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (гл. 3 розд. III), а також
- Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах (розд. IV);
- Відновлення втраченого судового провадження (розд. V).

Особлива частина АСПП включає норми, що регулюють особливості розгляду та вирішення окремих категорій адміністративних справ та містяться в розд. II «Позовне провадження» КАСУ:

- Розгляд справ за правилами спрощеного позовного провадження (гл. 10 розд. II);
- Розгляд окремих категорій складних справ (§ 1 гл. 11 розд. II);
- Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ (§ 2 гл. 11 розд. II);
- Розгляд типових та зразкових справ (§ 3 гл. 11 розд. II) тощо.

Отже, зміст АСПП як галузі права становлять відповідні *норми* та *інститути*, а її внутрішня структура поділяється на *загальну*, *спеціальну* та *особливу* частини.

1.1.3. Структура адміністративного судочинства: дії, етапи, стадії

Правовий порядок в Україні ґрунтується, зокрема, на зобов'язанні органів державної влади діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України). Звичайно, ці вимоги поширюються і на суди, які здійснюють адміністративне судочинство: кожен із адміністративних судів має реалізовувати в такій діяльності лише власні, надані йому процесуальним законом повноваження, а межі та способи її здійснення мають відповідати певному процесуальному порядку.

Таким порядком для адміністративного судочинства є *позовне провадження* (загальне або спрощене), правила якого передбачені КАСУ (ст. 12). КАСУ є єдиним спеціальним процесуальним законом, що визначає юрисдикцію й повноваження адміністративних судів та встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах (ст. 1). Отже, структуру адміністративного судочинства потрібно виокремлювати саме з огляду на його положення.

Необхідність теоретичного моделювання структури адміністративного судочинства актуалізовано тим, що в КАСУ такої структури, визначення її складників не міститься. Не наведено в КАСУ і визначення позовного провадження. Структурування КАСУ на розділи не означає, що такі розділи регулюють окремі структурні частини адміністративного судочинства, а глави в розділах – внутрішні складники таких структурних частин. Наприклад, до КАСУ включено розд. II «Позовне провадження», нормами якого врегульовано лише його частину – ту, яка встановлює правила розгляду та вирішення публічно-правових спорів у судах першої інстанції. Інші ж провадження, які становлять адміністративне судочинство і в яких має здійснюватися, приміром, перегляд судових рішень, забезпечення судами належного виконання прийнятих ними рішень, врегульовано нормами, що містяться в інших розділах, – розд. III «Перегляд судових рішень», розд. IV «Питання, пов'язані з виконанням судових рішень» і розд. V «Відновлення втраченого судового провадження». При цьому розд. III «Перегляд судових рішень» включає три види проваджень (апеляційне, касаційне, за нововиявленими або виключними обставинами) та охоплює норми, що регулюють ці види перегляду, які хоч і логічно пов'язані між собою, але відрізняються завданнями, підставами, процесуальними особливостями відповідних проваджень та мають різних суб'єктів здійснення. Такі наявні розбіжності не дають підстав розглядати діяльність судів у цих провадженнях як автономні, незалежні одна від одної структурні частини адміністративного судочинства, яке здійснюється відповідно до чинного КАСУ в єдиній формі позовного провадження.

Отже, для уявлення структури адміністративного судочинства слід виявити його базові складники (елементи), визначити чинники їх групування у більші структурні частини, встановити взаємні зв'язки між ними та розташувати в певній логічній послідовності, тобто «збудувати» судочинство, що сприятиме його пізнанню як динамічного соціально-правового явища.

1.1.3.1. Процесуальна дія як базовий елемент адміністративного судочинства

Процесуальна дія є основною структурною частиною адміністративного судочинства, його системоутворювальним складником. Саме дії доповнюють, «супроводжують», відтворюють одна одну та в певній (логічній і функціональній) послідовності об'єднуються в інші структурні складники, наповнюючи все судочинство «порядком» і «рухом». Безперечно, уявити адміністративне судочинство як динамічну категорію інакше, ніж як систему процесуальних дій неможливо, що надає саме діям значення базових елементів.

Процесуальні дії – це дії, що вчиняють суди, визначені процесуальним законом як адміністративні, та учасники судового процесу в межах та у спосіб, передбачені процесуальним законодавством, з метою розгляду і вирішення адміністративних справ.

За різними критеріями процесуальні дії можна класифікувати так.

- За суб'єктом їх вчинення:
  - *процесуальні дії судів (судові процесуальні дії)* – дії, що вчиняють щодо розгляду та вирішення адміністративної справи безпосередньо суди:
    - дії місцевих адміністративних судів (місцевих та окружних адміністративних);
    - дії апеляційних адміністративних судів;
    - дії ВАКС;
    - дії ВС;
  - *процесуальні дії учасників судового процесу* – дії, що вчиняють щодо розгляду та вирішення адміністративної справи учасники судового процесу:
    - *дії учасників справи:* позивача, відповідача, третіх осіб, їх представників, органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;
    - *дії інших учасників судового процесу:*
      - *осіб, що забезпечують здійснення судом розгляду та вирішення справи:* помічника судді, секретаря судді, судового розпорядника;
      - *осіб, що сприяють суду в з'ясуванні обставин справи та дослідженню доказів у справі:* свідка, експерта, спеціаліста, перекладача.

Оскільки адміністративним судочинством є діяльність судів, то саме їх процесуальні дії доцільно класифікувати за додатковими критеріями з метою з'ясування меж та способів, у яких суди мають діяти щодо розгляду та вирішення адміністративних справ.

Задля найбільшої повноти в цій класифікації потрібно врахувати також вагому допоміжну участь у судочинстві деяких осіб із кола *«інших учасників судового процесу»*, а саме: помічника судді, секретаря судового засідання, судового розпорядника тощо. Процесуальними діями зазначених осіб є:

- *помічника судді* – участь в оформленні судових справ, підготовка проєктів запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів, оформлення копій судових рішень для направлення, контроль за своєчасністю надсилання таких копій учасникам справи (ст. 62 КАСУ);
- *секретаря судового засідання* – повідомлення суду про викликаних у справі осіб, хто з'явився в судове засідання, фіксування судового засідання технічними засобами (ст. 229 КАСУ), ведення протоколів судових засідань (ст. 230 КАСУ) та окремих процесуальних дій (ст. 233 КАСУ), вручення (направлення) копій судових рішень (ст. 251 КАСУ) тощо;
- *судового розпорядника* – запрошення учасників до зали судового засідання, оголошення про вхід до зали судового засідання суду та про вихід суду із неї, слідкування за дотриманням порядку в залі, приведення до присяги перекладача, експерта, свідків (ст. 64 КАСУ), вжиття заходів з унеможливлення спілкування між допитаними та недопитаними судом свідками (ч. 2 ст. 201 КАСУ) тощо.

Функціональна їх діяльність за всіх очевидних, зокрема, нормативних відмінностей, *як допоміжна,* органічно поєднана із, власне, *суддівською*, отже, дії, які вони вчиняють для забезпечення розгляду та вирішення адміністративних справ, можуть розглядатися в сукупності з процесуальними діями складу суду як єдина судово-процесуальна діяльність.

За таких умов запропонована класифікація судових процесуальних дій може виглядати так.

- За індивідуалізацією (персоналізацією) участі судді в розгляді та вирішенні конкретної адміністративної справи процесуальні дії можна розділити на *одноособові* та *колегіальні* (*спільні* та *особисті*):
  - *одноособовими процесуальними діями* судді є всі дії, які він особисто вчиняє в адміністративній справі, що перебуває в його провадженні.
    Зокрема, *одноособовими* є дії судді суду першої інстанції щодо розгляду та вирішення справи (ст. 32 КАСУ), дії судді суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції, який не входить до складу суду, який розглядає справу, щодо вирішення заяви про відвід судді з такого складу суду (ч. ст. 40 КАСУ);
  - *колегіальними процесуальними діями* є *спільні* та *особисті дії* суддів у судах першої, апеляційної чи касаційної інстанції, які у складі колегій беруть участь у розгляді та вирішенні адміністративних справ (ст. 40 КАСУ).
    Спільними у складі колегій процесуальними діями суддів є ті дії, які судді в повному складі колегії вчиняють разом (спільно) для розгляду та вирішення конкретної адміністративної справи, що перебуває у провадженні цієї колегії.
    Наприклад, *спільними у складі колегій процесуальними діями суддів* є участь у судових засіданнях з розгляду справи в суді першої та апеляційної інстанцій (ч. 2 ст. 196, ч. 1 ст. 310 КАСУ), проведення засідань із попереднього розгляду справи (ч. 2 ст. 343 КАСУ) та судових засідань із касаційного розгляду в касаційному провадженні (ст. 344 КАСУ), вирішення в касаційному провадженні питання передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС (ст. 346 КАСУ), ухвалення судового рішення (ч. 2 ст. 34, ч. 2 ст. 243 КАСУ), проголошення судового рішення (ст. 250 КАСУ) тощо.
    Особистими у складі колегій процесуальними діями судді є підготовка суддею-доповідачем справи до розгляду – дії суддів у судах першої, апеляційної чи касаційної інстанції, які в складі колегій з розгляду адміністративної справи вчиняють їх особисто.
    Так, *особистими у складі колегій* процесуальними діями суддів є участь судді, що здійснював підготовку справи до розгляду, у врегулюванні спору в справі, в якій для розгляду призначено колегію суддів (ч. 2 ст. 185 КАСУ), залишення апеляційної скарги без руху (ч. 5 ст. 298 КАСУ), повернення касаційної скарги (ч. 5 ст. 332 КАСУ тощо), дії в порядку підготовки справи до апеляційного (ст. 306 КАСУ) або касаційного (ст. 340 КАСУ) розгляду

(зокрема, доповідь про проведені підготовчі дії колегії суддів (статті 307, 343 КАСУ), оформлення судового рішення (ч. 3 ст. 321, ч. 3 ст. 355 КАСУ), окрема думка судді (ч. 3 ст. 34 КАСУ)).

- За рівнем складності.

Рівень складності процесуальної дії суду безпосередньо залежить від обсягу та змісту його зусиль, необхідних для її вчинення, зокрема, інтелектуальних, організаційних та технічних.

За рівнем складності процесуальні дії можна класифікувати на *прості*, *ускладнені* та *складні*:

- *прості процесуальні дії* – дії, які не потребують від суду суттєвих чи значних інтелектуальних і технічних зусиль для їх вчинення (елементарні). Це дії насамперед організаційного характеру, які пов'язані з комунікацією суду з учасниками справи, яку він розглядає, інформуванням учасників про перебіг судового процесу та його фіксуванням. Від імені суду їх, як правило, вчиняють помічник, секретар судового засідання, судовий розпорядник тощо.

  Зокрема, *простими процесуальними діями* можуть бути визнані: доповідь судового секретаря головуючому в судовому засіданні про явку учасників справи в судове засідання (ст. 63 КАСУ); оголошення головуючим у судовому засіданні того, яку справу слухатиме суд (ч. 1 ст. 199 КАСУ), попередження та видалення із зали судових засідань (ст. 146 КАСУ), поновлення провадження у справі (ст. 237 КАСУ), надсилання секретарем судового засідання повісток в електронній формі учасникам судового процесу, що мають електронний кабінет (п. 1 ч. 3 ст. 124 КАСУ) чи вручення судових повісток безпосередньо в суді (ст. 126 КАСУ);
- *ускладнені процесуальні дії* – дії, вчинення яких потребує від суду суттєвих інтелектуальних, організаційних або технічних зусиль.

  Наприклад, *ускладненими процесуальними діями* суду слід вважати: перевірку судами процесуальних звернень щодо додержання заявниками формальних вимог, зокрема, позову (статті 160, 161 КАСУ), апеляційної (ст. 296 КАСУ), касаційної (ст. 332 КАСУ) скарг, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 364 КАСУ), звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (ст. 85 КАСУ), проведення судових засідань у режимі відеоконференції для учасників справи, що перебувають поза межами суду чи в приміщенні суду, визначеному судом (статті 18, 195 КАСУ) та створення в такому випадку протоколу судового засідання в електронній формі (ч. 4 ст. 230 КАСУ);
- *складні процесуальні дії* – дії, вчинення яких потребує від суду значних інтелектуальних, організаційних та технічних зусиль.

Зокрема, *складними процесуальними діями* суду можуть бути визнані: проведення спільних та закритих нарад під час етапу (в процедурі) врегулювання спору за участю судді (ст. 186 КАСУ); проведення дебатів учасників справи під час судових дебатів (статті 225, 310, ч. 2 ст. 368 КАСУ).

Зауваження. Проведення дебатів учасників справи вчиняють суд першої інстанції під час етапу судових дебатів у стадії розгляду справи по суті (провадження в суді першої інстанції) та суд апеляційної інстанції під час етапу апеляційного розгляду у стадії перегляду судових рішень, що не набрали законної сили (апеляційного провадження). Зміст судових дебатів у зазначених стадіях має як спільні ознаки, так і суттєві відмінності.

Спільним для них є те, що суди проводять їх упорядковано, а саме: проведення дебатів судом як складна процесуальна дія охоплює взаємопов'язані дії, які не можна розглядати окремо одна від одної, поза межами цієї упорядкованості. Суд, що проводить дебати, визначає тривалість промов (заключних слів) учасників справи, зупиняє промовців під час їх виступів із заключним словом, надає промовцям можливості обмінюватися репліками тощо (статті 225, 310, ч. 2 ст. 368 КАСУ).

Відмінними є послідовність і зміст виступів учасників справи. Так, у стадії розгляду справи по суті першому надається слово позивачеві, його представнику, а потім – відповідачеві, його представнику. Третя особа з самостійними вимогами щодо предмета спору, її представник виступають після сторін у справі, третя особа без самостійних вимог щодо предмета спору, її представник виступають у дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь (частини 4, 5 ст. 225 КАСУ). У стадії перегляду судових рішень, що не набрали законної сили (апеляційного провадження), суд, що проводить дебати, має надавати першому слово для виступу апелянтові, а якщо обидві сторони подали апеляційні скарги, то – позивачеві, а потім – відповідачеві, а далі – особам, що приєдналися до апеляційних скарг, та іншим учасникам справи (ч. 3 ст. 310 КАСУ). Змістом виступів у судових дебатах учасників справи в стадії розгляду справи по суті є визначення підстав для задоволення позову та заперечення проти нього з відповідними проханнями учасників справи до суду (позивач може просити суд позов задовольнити, а відповідач – відмовити в задоволенні позову), а на етапі апеляційного розгляду – зазначення учасниками справи підстав для апеляційного перегляду та заперечень проти таких підстав.

- За тривалістю.

Окремі процесуальні дії потребують певного проміжку часу для їх реалізації, тоді як інші, навпаки, здійснюються одномоментно. Також у судочинстві передбачено низку правових підстав для тимчасового невчинення судом процесуальних дій (правомірна процесуальна бездіяльність). *За тривалістю* вчинення процесуальні дії можна класифікувати на *разові*, *триваючі* та *продовжувані*:

- *разова процесуальна дія* – дія, яка не передбачає тривалого вчинення судом.

  Наприклад, *разовими процесуальними діями* можна визнати оголошення головуючим судового засідання відкритим (ч. 3 ст. 199 КАСУ), складу суду (ч. 2 ст. 202 КАСУ), вручення судового рішення учасникам справи, які були

присутні в судовому засіданні, негайно після проголошення такого судового рішення (ч. 1 ст. 251 КАСУ);

- *триваюча процесуальна дія* – дія, яку суд вчиняє безперервно протягом визначеного законом або ним самим проміжку часу.
  Наприклад, *триваючими процесуальними діями* є відмова у відкритті провадження у справі (ст. 170 КАСУ), відкриття провадження в адміністративній справі (ст. 171 КАСУ), об'єднання чи роз'єднання позовів (ст. 172 КАСУ), закриття провадження у справі (ст. 238 КАСУ), залишення позову без розгляду (ст. 240 КАСУ), відмова у відкритті (ст. 299 КАСУ), відкриття (ст. 300 КАСУ), закриття (ст. 305 КАСУ) апеляційного провадження, відмова у відкритті (ст. 333 КАСУ), відкриття (ст. 334 КАСУ), закриття (ст. 339 КАСУ) касаційного провадження, проведення спільних та закритих нарад в процедурі врегулювання спору за участю судді без перерв (ст. 186 КАСУ), проведення судових дебатів (статті 225, 310, ч. 2 ст. 368 КАСУ) та судових засідань без оголошення в них перерв чи відкладень, забезпечення судом позову (ст. 150 КАСУ), фіксування безперервних судових засідань технічними засобами (ст. 229 КАСУ);
- *продовжувана процесуальна дія* – процесуальна дія певної тривалості, яку через певні правові підстави після початку вчинення суд тимчасово не вчиняє, а після їх усунення продовжує.
  Наприклад, *продовжуваними процесуальними діями* є продовження нарад після перерв у них у процедурі врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 186 КАСУ), продовження судових засідань, в яких оголошувалися перерви чи які було відкладено (ст. 223 КАСУ), продовження розгляду справи після її зупинення (ст. 237 КАСУ), фіксування технічними засобами судових засідань, що проводяться судом з перервами чи відкладеннями (ст. 229 КАСУ).

- За ініціативою до вчинення судом.

Диспозитивність, як одна із засад адміністративного судочинства, виявляється в процесуальній ініціативності заінтересованих у судовому захисті осіб (ч. 2 ст. 9 КАСУ). Саме сторонам адміністративної справи, а не суду належить пріоритет у визначенні її руху: на будь-якій стадії судового процесу позивач має право відмовитися від позову, а сторони – досягнути примирення (частини 1, 5 ст. 47 КАСУ). Отже, суди вчиняють процесуальні дії в позовному провадженні, так би мовити, «у відповідь» на процесуальні звернення учасників справи. Такий пріоритет не є абсолютним та певною мірою урівноважений обов'язком суду офіційно з'ясовувати обставини справи, в силу якого йому, у тому числі, приписано виявляти та витребовувати з власної ініціативи докази (ч. 4 ст. 9 КАСУ), не приймати відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем, примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чиї-небудь права, свободи чи інтереси (ч. 6

ст. 47 КАСУ), а також надано право, якщо це необхідно, вийти за межі позовних вимог (ч. 2 ст. 9 КАСУ).

За ініціативою до вчинення судом процесуальні дії можна поділити на такі:

- *процесуальні дії, що ініціює виключно учасник справи*. Це, зокрема, відкриття провадження у справі (ст. 171 КАСУ), закриття провадження по справі в разі відмовився від позову і відмову прийнято судом чи досягнення сторонами примирення (ст. 189 КАСУ), дії щодо розгляду справи по суті (гл. 6 розд. II КАСУ), роз'яснення судового рішення (ст. 254 КАСУ), дії щодо відкриття та перегляду судових рішень (розд. III КАСУ), заяви про поворот виконання (ст. 380 КАСУ);
- *процесуальні дії, вчинення яких можуть ініціювати як учасник справи, так і суд.* Це, приміром, забезпечення позову (ст. 150 КАСУ), об'єднання і роз'єднання позовів (ст. 172 КАСУ), зупинення провадження у справі за наявних до цього підстав (ч. 2 ст. 236 КАСУ), відновлення втраченого судового провадження (ст. 387 КАСУ);
- *процесуальні дії, які суд вчиняє виключно за власною ініціативою.* Наприклад, це зміна порядку з'ясування обставин справи та дослідження доказів (ст. 210 КАСУ), застосування заходів процесуального примусу (гл. 9 розд. II КАСУ), звернення суду першої інстанції до ВС із поданням про розгляд однієї з типових справ, що перебувають у його провадженні, ВС як судом першої інстанції (ст. 290 КАСУ), передача судом, що розглядає справу в касаційному порядку, справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС (ст. 346 КАСУ).

- За формою вчинення процесуальні дії суду можуть бути класифіковані як вербальні, письмові, електронні та фізичні. *Матеріал про форми процесуальних дій та організаційні форми судово-процесуальної діяльності викладено в підрозд. 1.2.3 цього підручника.*

- За логічною послідовністю вчинення в судовому процесі процесуальні дії можна класифікувати на *початкові*, *основні* та *похідні*:
  - *початкові процесуальні дії* – це процесуальні дії, які вчиняє той чи інший суд з моменту первинного отримання позову, скарги, заяви (далі – процесуального звернення), що спрямовані на встановлення можливості розгляду відповідного процесуального звернення та підготовки до такого розгляду. Наприклад, *початковими процесуальними діями* суду є визначення складу суду (ст. 31 КАСУ), перевірка відповідним судом після отримання процесуального звернення, залишення такого звернення без руху в разі встановлення, що його подано без додержання вимог, визначених процесуальним законом (статті 169, 300, 332, 366 КАСУ) або відкриття провадження у справі на підставі процесуального звернення за відсутності підстав для

залишення його без руху, його повернення чи відмови у відкритті провадження у справі (статті 171, 300, 366, 388 КАСУ), дії судді в підготовчому провадженні в загальному позовному провадженні (гл. 3 розд. II КАСУ);

- *основні процесуальні дії* – це процесуальні дії, які вчиняють суди щодо розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується ухваленням судового рішення.

Наприклад, *основними процесуальними діями* суду є підготовка справи до розгляду в спрощеному провадженні (статті 262, 306, 340 КАСУ), розгляд справи (статті 263, 310, 311, 344, 345, 389), постановлення судом окремої ухвали (статті 249, 324, 358 КАСУ), проведення судових дебатів (статті 225, 310 КАСУ) чи заслуховування пояснень учасників (статті 262, 344 КАСУ), прийняття судових рішень (статті 243, 321, 355, 369, 390 КАСУ) та їх проголошення (ст. 250 КАСУ).

Їх можна додатково поділити на проміжні та підсумкові, а саме:

- проміжні процесуальні дії – це ті процесуальні дії, що спрямовані на розгляд адміністративної справи та не є остаточними для її вирішення. Суди відображають їх у протоколах засідань (ст. 230 КАСУ), протоколах огляду доказів у місці їх перебування, протокольних ухвалах, протоколах вчинення окремих процесуальних дій (статті 233, 234 КАСУ);
- підсумкові процесуальні дії – це дії щодо ухвалення та проголошення судових рішень (ухвал, рішень, постанов), тобто дії, які відображають у судових рішеннях результати вирішення судами адміністративної справи та доведення їх до відома учасників справи;

- *похідні процесуальні дії* – це дії, які вчиняють суди після закінчення розгляду справи та прийняття в ній судового рішення, які спрямовані на усунення в межах повноважень недоліків судового рішення та забезпечення його належного виконання.

Зокрема, *похідними процесуальними діями* суду є вручення (надсилання) судових рішень (ст. 251 КАСУ), виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні (ст. 253 КАСУ), роз'яснення судового рішення в судовому засіданні з повідомленням учасників справи та державного виконавця (ч. 3 ст. 254 КАСУ), повернення адміністративної справи судом апеляційної (ст. 326 КАСУ) чи касаційної (ст. 360) інстанції до суду першої інстанції після закінчення апеляційного чи касаційного перегляду відповідно, заслуховування звіту про виконання судових рішень (ст. 382 КАСУ), вирішення питань, пов'язаних із виконанням судового рішення (статті 373–383 КАСУ), розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження (ст. 389 КАСУ).

- За функціональною послідовністю вчинення процесуальних дій.

Окрім логічної послідовності, характерною для судочинства є функціональна послідовність вчинення судом процесуальних дій, що зумовлена насамперед

конкретними завданнями, на досягнення яких спрямоване їхнє вчинення. За таким критерієм процесуальні дії можна класифікувати найбільш розширено та розділити їх на *дії щодо відкриття провадження, підготовчі дії, дії щодо дотримання встановленого порядку здійснення судочинства, дії щодо вирішення спору, дії щодо виправлення недоліків у судовому рішенні, дії щодо перегляду судових рішень, дії щодо виконання судових рішень в адміністративній справі* тощо. Така класифікація може бути конструктивною для об'єднання процесуальних дій в їх більш складні структурні утворення:

- *дії щодо відкриття провадження* – це процесуальні дії, які вчиняє суд, до якого звернулася особа, заінтересована у вирішенні публічно-правового спору, перегляді судових рішень, ухвалених за наслідками вирішення такого спору, чи у виконанні судового рішення. Вказані дії зводяться до перевірки відповідності поданого звернення вимогам, встановленим процесуальним законом, та встановлення наявності в адміністративного суду повноважень з розгляду, вирішення ним конкретного публічно-правового спору.

Такі дії певною мірою збігаються з *початковими* процесуальними діями, визначеними за критерієм логічної послідовності. Їх можна класифікувати так:

- *дії щодо відкриття провадження в адміністративній справі;*
- *дії щодо відкриття апеляційного провадження;*
- *дії щодо відкриття касаційного провадження;*
- *дії щодо відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами;*
- *дії щодо відкриття провадження з відновлення втраченого судового провадження;*

- *підготовчі дії* – це процесуальні дії, які вчиняє суд, спрямовані на створення необхідних процесуальних умов для своєчасного розгляду справи та об'єктивного і повного її вирішення судами.

Процесуальні дії залежно від встановлених законом та обраних судом правил позовного провадження та судів, які їх вчиняють, можуть бути такими:

- дії в межах *підготовчого провадження* в суді першої інстанції, який здійснює розгляд справи по суті за правилами загального позовного провадження (гл. 3 розд. II КАСУ);
- *підготовка справи до апеляційного розгляду* в суді апеляційної інстанції (ст. 306 КАСУ);
- *підготовка справи до касаційного розгляду* в суді касаційної інстанції (статті 340, 343 КАСУ);

- *дії щодо дотримання порядку здійснення судочинства* – це процесуальні дії, які вчиняють суди задля спонукання учасників судового процесу та їх представників до виконання встановлених у суді правил, припинення зловживання учасниками судового процесу належними їм правами, добросовісного виконання ними процесуальних обов'язків, та запобігання створенню

протиправних перешкод у здійсненні судочинства, зокрема, забезпечення доказів і ініціювання притягнення винних осіб до відповідальності.

Такі процесуальні дії, окрім, власне, застосування судами *заходів процесуального примусу* (гл. 9 розд. І КАСУ), охоплюють:

- залишення без розгляду або повернення скарги, заяви, клопотання в разі визнання їх зловживанням процесуальними правами (ч. 2 ст. 45 КАСУ);
- заборону судом першої інстанції вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів (статті 114, 115, ч. 9 ст. 117 КАСУ);
- окремі ухвали суду у випадках зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків або інших, порушення законодавства адвокатом або прокурором (статті 249, 323 КАСУ);
- ініціювання притягнення судом, що розглядає справу, до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (ч. 4 ст. 198 КАСУ);

Зауваження. Прояви неповаги до суду, зокрема, адміністративного, передбачено ст. 185[3] КУпАП, якою встановлено адміністративну відповідальність , зокрема, за злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або непідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи порушення порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд, невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства. Дії щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 185[3] КУпАП, вчиняються судом в порядку судочинства у справах про адміністративні правопорушення[1].

- *дії щодо розгляду адміністративної справи* – це процесуальні дії, вчиненням яких адміністративні суди в межах юрисдикції розглядають та вирішують адміністративну справу. Такі процесуальні дії можна умовно поділити на дії судів щодо *розгляду справи по суті* (первісний розгляд) і дії щодо *перегляду судових рішень* у ній:
  - *дії щодо розгляду адміністративної справи по суті:*
    - дії щодо вирішення судом першої інстанції процесуальних питань, пов'язаних із рухом справи і забезпеченням її розгляду після відкриття провадження в ній (гл. 6 розд. ІІ КАСУ), зокрема, зупинення провадження (ст. 236 КАСУ), його закриття (ст. 238 КАСУ), залишення позову без розгляду (ст. 240 КАСУ) та ін.;
    - дії щодо розгляду судом першої інстанції справи по суті та вирішення публічно-правового спору шляхом ухвалення рішення про задоволення

[1] Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р.№ 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

або про відмову в задоволенні вимог, що становлять його предмет (ст. 245, гл. 6 розд. II КАСУ);

– *дії щодо перегляду судових рішень в адміністративній справі* можна розмежувати залежно від підстав перегляду.

Підставами перегляду є правові умови, лише за наявності яких уповноважений відповідно до закону суд вчиняє процесуальні дії щодо перегляду судового рішення. До таких підстав віднесено набрання судовим рішенням законної сили, закінчення розгляду справи, послідовність перегляду (касаційний перегляд судових рішень можливий лише після апеляційного). За такими додатковими критеріями процесуальні дії щодо перегляду судових рішень можна поділити на:

– *дії суду апеляційної інстанції щодо перегляду судових рішень* суду першої інстанції, які не набрали законної сили (*апеляційний розгляд*) (§ 3 гл. 1 розд. III КАСУ):
  – апеляційний розгляд судом апеляційної інстанції скарг на ухвали суду першої інстанції, що пов'язані з перешкодами провадженню у справі, забезпеченням її розгляду (статті 312, 320, 321, 323 КАСУ);
  – розгляд судом апеляційної інстанції скарг на рішення суду першої інстанції (статті 310, 311, 315 КАСУ);
– *дії суду касаційної інстанції щодо перегляду судових рішень* суду першої інстанції, які набрали законної сили, після перегляду його в апеляційному порядку та судових рішень суду апеляційної інстанції (*касаційний розгляд*) (§ 3 гл. 2 розд. III):
  – касаційний розгляд судом касаційної інстанції скарг на рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції (ч. 1 ст. 328, статті 344, 345, 346, 347, 349 КАСУ);
  – касаційний розгляд судом касаційної інстанції скарг на ухвали суду першої інстанції, що пов'язані з перешкодами провадженню у справі, забезпеченням її розгляду, та інших після їх перегляду в апеляційному порядку (ч. 2 ст. 328, статті 345, 349 КАСУ);
  – касаційний розгляд судом касаційної інстанції скарг на ухвали суду апеляційної інстанції, пов'язаних із перешкодами апеляційному провадженню у справі, та ін. (ч. 3 ст. 328, статті 345, 349 КАСУ);
– *дії суду незалежно від інстанції щодо перегляду за нововиявленими або виключними обставинами* судових рішень, якими він закінчив розгляд справи та які набрали законної сили (*перегляд справи за нововиявленими або виключними обставинами*). Такий перегляд здійснюється за правилами, встановленими в суді тієї інстанції, що здійснює перегляд (ст. 368 КАСУ). Отже, за змістом це можуть бути:
  – або *дії* суду першої інстанції щодо *розгляду справи по суті*;
  – або *дії* суду апеляційної інстанції щодо *апеляційного розгляду*;
  – або *дії* суду касаційної інстанції щодо *касаційного розгляду*;

- *дії щодо виправлення недоліків у судовому рішенні* – це процесуальні дії суду будь-якої інстанції, що ухвалив судове рішення, спрямовані на самостійне усунення ним недоліків, допущених ним при ухваленні чи оформленні такого рішення, яке не передбачає зміну його змісту.

Такими процесуальними діями суду є:

- *ухвалення додаткового рішення* (ст. 252 КАСУ);
- *виправлення описок чи очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні* (ст. 253 КАСУ);
- *виправлення помилки у виконавчому документі* (ст. 374 КАСУ), коли таким виконавчим документом є ухвала суду (ухвала про тимчасове вилучення доказів (ст. 147 КАСУ), ухвала про забезпечення позову (ст. 156 КАСУ) тощо;

- *дії щодо виконання судових рішень* – процесуальні дії, що вчиняє суд задля створення умов для виконання майбутнього рішення суду, а після його ухвалення – подальшого реального настання (застосування) наслідків вирішеного судом публічно-правового спору, які вчиняються на підставі судових рішень, що набрали законної сили (ст. 370 КАСУ), а в деяких випадках – на підставі рішень, що не набрали ще законної сили (ст. 371 КАСУ).

Такими процесуальними діями суду, окрім, власне, тих, які суди вчиняють задля вирішення питань, пов'язаних із виконанням вже ухваленого судового рішення (розд. IV КАСУ), є:

- процесуальні дії, що спрямовані на забезпечення виконання *майбутнього рішення* у справі – застосування судами *заходів забезпечення позову* (гл. 10 розд. I КАСУ); та
- процесуальні дії, що спрямовані на виконання *судового рішення, яке було втрачене,* – відновлення судом першої інстанції, що розглядав адміністративну справу, втраченого судового провадження (розд. V КАСУ).

Окрім цього, до кола дій, що спрямовані на забезпечення належного виконання ухваленого судового рішення, але не врегульовані у розд. IV КАСУ, слід віднести ухвалення додаткового рішення (пп. 2, 3 ч. 1 ст. 252 КАСУ), виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні (ст. 253 КАСУ), роз'яснення судового рішення судом, який його ухвалив (ст. 254 КАСУ).

1.1.3.2. Провадження в адміністративному судочинстві

Одним із видів стійких нормативних утворень, що регулюють угруповання процесуальних дій, які використовують суди задля виконання завдань адміністративного судочинства, є *процесуальне провадження.*

Термін *«провадження»* вжито в КАСУ *в різних значеннях:*

- для нормативного розмежування форм позовного провадження – *загального* (частини 1, 3 ст. 12 КАСУ) та *спрощеного* (частини 1, 2 ст. 12 КАСУ);

- для визначення зовнішнього вираження процесуальної діяльності суду – *письмового провадження* (п. 10 ч. 1 ст. 4 КАСУ);
- для найменування різних за змістом структурних частин позовного провадження – *підготовчого* (гл. 3 розд. II КАСУ), *апеляційного* (гл. 1 розд. III КАСУ) та *касаційного провадження* (гл. 2 розд. III КАСУ), *провадження з відновлення втраченого судового провадження»* (ст. 388 КАСУ);
- для систематизації особливостей позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ (гл. 11 розд. II КАСУ);
- для заміни терміна *«судова справа»* при нормативному конструюванні порядку *«відновлення втраченого судового провадження»* (статті 385–390 КАСУ).

Проте термін *«провадження»* не є чітким для найменування структурної частини позовного провадження, яка регламентує діяльність судів із *перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами* (гл. 3 розд. III КАСУ): вказівка на те, що такий перегляд здійснюється в порядку провадження, дається лише у зв'язку з його відкриттям (ст. 366 КАСУ), визначенням правил перегляду (ч. 2 ст. 368 КАСУ) та судовими рішеннями за наслідками перегляду (ст. 369 КАСУ). *Не вживається* термін *«провадження»* для визначення порядку розгляду судом заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви в адміністративній справі (п. 1 ч. 1 ст. 153 КАСУ), для визначення структурної частини позовного провадження, в якій урегульовано діяльність судів із вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень (розд. IV КАСУ) тощо.

Оскільки *позовне провадження* є єдиним процесуальним порядком, в якому суди, визначені законом як адміністративні, розглядають та вирішують усі адміністративні справи, віднесені до їх юрисдикції, тобто здійснюють адміністративне судочинство, то застосовані в ньому *провадження* є процесуальними порядками (загальним або спрощеним), в яких суди певних інстанцій у межах та у спосіб, встановлені законом, мають реалізовувати свої повноваження щодо виконання власних завдань із розгляду та вирішення адміністративних справ певних категорій.

Узагальнено в структурі позовного провадження можна уявити систему проваджень, яка включає:

- *провадження по суті справи в суді першої інстанції;*
- *апеляційне провадження;*
- *касаційне провадження;*
- *провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами;*
- *провадження з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень;*
- *провадження з відновлення втраченого судового провадження.*

Підготовче провадження є структурною частиною провадження по суті справи, яку суд першої інстанції розглядає в загальному позовному провадженні, а *письмове провадження* – однією з організаційних форм судово-процесуальної діяльності.

За критерієм юрисдикції судів, які в позовному провадженні виконують те чи інше завдання щодо розгляду та вирішення справи, самі провадження можна класифікувати так:

- *провадження в місцевих адміністративних судах:*
  - провадження по суті справи в суді першої інстанції (ч. 1 ст. 22 КАСУ);
  - провадження з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, які вони ухвалили (ст. 254 КАСУ, розд. IV КАСУ, окрім ст. 380 КАСУ);
  - провадження за нововиявленими або виключними обставинами – щодо перегляду рішень, які вони ухвалили (статті 362, 365 КАСУ);
  - провадження з відновлення втраченого судового провадження (ч. 1 ст. 22, ст. 386 КАСУ);
- *провадження в апеляційних адміністративних судах:*
  - провадження по суті у справах, які вони розглядають і вирішують як суди першої інстанції (частини 2, 3 ст. 22 КАСУ);
  - апеляційне провадження (ч. 1 ст. 23, гл.1 розд. III КАСУ);
  - провадження за нововиявленими або виключними обставинами – щодо перегляду ухвал та постанов, які вони ухвалили як суди першої інстанції, та, власне, як суди апеляційної інстанції (статті 362, 365 КАСУ);
  - провадження з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, які вони ухвалили як суди першої інстанції (розд. IV КАСУ) та, власне, як суди апеляційної інстанції (ст. 380 КАСУ);
  - провадження з відновлення втраченого судового провадження у справах, які апеляційні адміністративні суди розглядали та вирішували як суди першої інстанції (частини 2, 3 ст. 22, ст. 386 КАСУ);
- *провадження у ВАКС:*
  - провадження по суті справи в категорії справи, яку ВАКС розглядає та вирішує як суд першої інстанції (ч. 5 ст. 22 КАСУ);
  - апеляційне провадження (ч. 4 ст. 23, гл. 1 розд. III КАСУ);
  - провадження за нововиявленими або виключними обставинами – щодо перегляду ухвал та постанов, які вони ухвалили як суди першої інстанції, та, власне, як суди апеляційної інстанції (статті 362, 365 КАСУ);
  - провадження з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, які ВАКС ухвалив як суд першої інстанції (розд. IV КАСУ) та його Апеляційна палата як суд апеляційної інстанції (ст. 380 КАСУ);
  - провадження з відновлення втраченого судового провадження в категорії справ, які ВАКС розглядав та вирішував як суд першої інстанції (ч. 5 ст. 22, ст. 386 КАСУ);
- *провадження у ВС:*
  - провадження по суті справи в категорії справ, які вони розглядають та вирішують як суд першої інстанції (ч. 4 ст. 22 КАСУ);

- апеляційне провадження щодо апеляційного перегляду судових рішень апеляційних адміністративних судів, а його Велика Палата – щодо апеляційного перегляду судових рішень у справах, розглянутих ВС як судом першої інстанції (частини 2, 3 ст. 23, гл. 1 розд. III КАСУ);
- касаційне провадження щодо касаційного перегляду судових рішень місцевих та апеляційних адміністративних судів (ст. 24, гл. 2 розд. III КАСУ);
- провадження за нововиявленими або виключними обставинами – щодо перегляду ухвал та постанов, які ВС ухвалив як суд першої, апеляційної та, власне, касаційної інстанції (статті 362, 365 КАСУ);
- провадження з вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, які ВС ухвалив як суд першої інстанції (розд. IV КАСУ) та як суд апеляційної та касаційної інстанції (ст. 380 КАСУ);
- провадження з відновлення втраченого судового провадження у справах, які ВС розглядав та вирішував як суд першої інстанції (ч. 4 ст. 22, ст. 386 КАСУ).

Для зазначених проваджень в адміністративному судочинстві характерні такі ознаки:

- є *логічним групуванням процесуальних дій* судів та інших учасників судового процесу;
- встановлюють межі та способи вчинення процесуальних дій певного змісту й форми в їх універсальній послідовності (перевірка звернення щодо відповідності вимогам закону, відкриття у разі встановлення такої відповідності, підготовка до розгляду, розгляд, який закінчується ухваленням судового рішення, його оформленням, проголошенням та направленням учасникам справи тощо);
- забезпечують виконання судами в своїх межах *різних конкретних (спеціальних) завдань,* які є невід'ємною частиною загальних, спільних для всіх судів завдань адміністративного судочинства;
- мають *власні часові межі*, тобто процесуальні строки вчинення судом та учасниками судового процесу всіх необхідних для цього провадження процесуальних дій;
- *реалізуються через процесуальні відносини* між конкретним адміністративним судом, у провадженні якого перебуває адміністративна справа, та залученими до її розгляду учасниками судового процесу.

1.1.3.3. Стадійність адміністративного судочинства

Незважаючи на відсутність окремого нормативного визначення процесуальних категорій «стадії» та «етапу», процесуальний закон визнає *стадійність* адміністративного судочинства. Таке визнання проілюстровано диференціацією судового процесу на стадії відкриття провадження у справі (ст. 260 КАСУ), відокремлених

одна від одної стадій підготовчого провадження (ч. 14 ст. 31 КАСУ) та розгляду справи по суті (частини 3, 4 ст. 11, ч. 14 ст. 31, ч. 3 ст. 193 КАСУ), апеляційного, касаційного розгляду (ст. 142 КАСУ) та виконання судових рішень (ст. 167 КАСУ). Взаємопов'язаність та взаємоузгодженість стадій забезпечено єдиними для будь-якої з них правилами визначення складу суду (ст. 31 КАСУ), однаковими умовами для суду допустити процесуальне правонаступництво (ст. 52 КАСУ), забезпечення позову (ст. 150 КАСУ), зупинення провадження й у подальшому його поновлення (ч. 3 ст. 237 КАСУ), а також рівними процесуальними можливостями для позивача відмовитися від позову (ст. 47 КАСУ), для відповідача – визнати позов (ст. 189 КАСУ), для сторін – досягнути примирення (ст. 47 КАСУ).

Водночас термін «стадія» вжито і для опису внутрішніх стадійних процесуальних моментів у підготовчому засіданні на стадії підготовчого провадження (ч. 8 ст. 181 КАСУ) та стадії розгляду справи по суті (ст. 223 КАСУ), з якими пов'язана можливість вчинення у справі подальших процесуальних дій. Така суперечливість призводить до «розмитого» сприйняття як терміна «стадія», так і структури адміністративного судочинства в цілому.

Посилення цієї розмитості відбулося через зміни в КАСУ щодо порядку ухвалення та проголошення судових рішень, які набрали чинності 08.02.2025 р.[1] Вказані зміни, зокрема, стосувалися виключення із судових процесів інституту «нарадчої кімнати». При цьому ними ухвалення судового рішення визначено законодавцем як «стадія» у ст. 227, ч. 4 ст. 310, ч. 8 ст. 344 КАСУ.

Для системного розуміння структури юридичного (зокрема, судового) процесу в правовій науці як класичний прийнято підхід[2], за яким саме процесуальні *дії*, *етапи* та *стадії* визнано його структурними компонентами.

Такий підхід є вихідним для пізнання чинної моделі адміністративного судочинства. Якщо *процесуальна дія* є найвужчою за змістом структурною частиною адміністративного судочинства, то найбільш широкою його частиною є *процесуальна стадія*, а проміжною, відповідно, – *процесуальний етап*. І процесуальна стадія, й етап є сукупністю процесуальних дій, заснованих на стійких зв'язках між ними. Якщо процесуальна дія, як базовий, але не самостійний структурний елемент, первісно визначає «рух» у змісті адміністративного судочинства, то процесуальні стадії, розділені за потреби на *етапи*, його відтворюють і відображають повну структуру як цілісної, динамічної системи. *Провадження* ж, у свою чергу, визначають порядок вчинення процесуальних дій.

Зауваження. Згідно з науковою спадщиною В. М. Горшеньова, І. Б. Шахова, не менш традиційним для вітчизняного процесуального права вважався підхід, за яким стадії судового процесу класифікувалися на *конститутивні (обов'язкові)* та *факультативні*. Одним із крите-

[1] Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень : Закон України № 4173-IX від 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4173-20#n136

[2] Теория юридического процесса : монография / под общ. ред. В. М. Горшенева. Харьков : Вища школа, 1985. С. 149.

ріїв для такого розмежування було обрано волю сторін судового процесу: обов'язковими визнавалися стадії, які здійснювалися судом поза волею учасників, а факультативними – здійснювані внаслідок реалізації такої волі[1].

Сучасна законодавча конструкція адміністративного судочинства такого розмежування не передбачає. Йдеться про те, що діяльність адміністративного суду з розгляду та вирішення публічно-правових спорів обмежено впровадженням механізмів реалізації принципу диспозитивності. Відповідно до нього суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, а кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми правами на свій розсуд. У чинному КАСУ для реалізації цього принципу передбачено не лише право позивача відмовитися від позову, а право відповідача визнати позов, а й право сторін адміністративної справи досягти примирення на будь-якій стадії судового процесу (ст. 47 КАСУ). При цьому дії суду в таких випадках (окрім визнання позову відповідачем) визначено за допомогою норми припису (ст. 238 КАСУ), що зумовлює необхідність обов'язкового закриття провадження в адміністративній справі.

Умовою прийняття судом таких індивідуальних процесуальних дій позивача, відповідача або їх спільних дій із застосуванням відповідних процесуальних наслідків (закриття провадження, задоволення позову тощо) є їхня відповідність закону та непорушення їх вчиненням прав, свобод чи інтересів як учасників справи, так й інших осіб (ст. 47 КАСУ).

Оскільки реалізувати такі процесуальні права сторони (насамперед позивач) можуть на будь-якій стадії судового процесу, тобто як на стадії підготовки справи до розгляду, так і на стадії виконання судового рішення, ці стадії не можуть вважатися обов'язковими. Крім того, суд не може розглядати адміністративну справу і в інших випадках, які не пов'язано з волею сторін у справі. Зокрема, порушення правил підсудності, неправильний вибір позивачем суду при поданні позову, смерть фізичної особи або припинення юридичної особи – однієї зі сторін у справі у відносинах, що не передбачають правонаступництва, тощо. За наведених обставин, що не залежать від волі сторін у справі, подальший розгляд справи судом також є неможливим, а провадження у справі підлягає закриттю (пп. 1, 5, 6 ч. 1 ст. 238 КАСУ тощо).

Варто додати, що для справ незначної складності передбачено *спрощений порядок розгляду* (спрощене позовне провадження відповідно до гл. 10 КАСУ). За таким порядком судом може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за певними винятками (ч. 4 ст. 257 КАСУ). Окремі категорії справ незначної складності суд може розглянути в письмовому провадженні (ст. 263 КАСУ).

Для деяких категорій адміністративних справ встановлено особливий порядок розгляду та вирішення. Так, складні справи розглядаються в загальному позовному провадженні, але із вчиненням додаткових процесуальних дій чи, навпаки, зі встановленням обмежень для захисту порушених прав (§ 1 гл. 11 КАСУ). Наприклад, справи щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі – АРК), органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень в разі відкриття провадження потребують публікації відповідачем відповідного оголошення про розгляд такої справи (частини 5, 6, 7 ст. 264 КАСУ), а судові рішення у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності не можуть бути оскаржені в касаційному порядку (ч. 6 ст. 267 КАСУ). Також особливий порядок впроваджено для розгляду і вирішення термінових справ (§ 2 гл. 11 КАСУ – справи щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій, справи щодо уточнення списку виборців, справи, пов'язані із виборами Президента України тощо), в яких про подання позовної заяви та про

[1] Теория юридического процесса : монография / под общ. ред. В. М. Горшенева. Харьков : Вища школа, 1985. С. 149–150.

дату, час і місце розгляду справи суд негайно повідомляє відповідача та інших учасників справи шляхом направлення тексту повістки до електронного кабінету, а за його відсутності – кур'єром або за відомим суду номером телефону, факсу, електронною поштою чи іншим технічним засобом зв'язку, а неприбуття у судове засідання учасника справи, повідомленого відповідно до положень ст. 269 КАСУ, не перешкоджає розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій (ч. 3 ст. 269 КАСУ).

Отже, наповнення судочинства процесуальними діями в різних категоріях адміністративних справ не є однаковим, таке законодавче різноманіття зумовлює *втрату актуальності універсального теоретичного розмежування* процесуальних стадій та етапів адміністративного судочинства на *конститутивні (обов'язкові)* та *факультативні*. При цьому універсалізм у сучасному адміністративному судочинстві знаходить вияв у конструюванні проваджень у судах різних інстанцій.

Стадією адміністративного судочинства, або процесуальною стадією, є самостійна сукупність (групування) процесуальних дій, які здійснює суд за участю певних учасників судового процесу, що спрямовані на послідовне досягнення спільного для цих дій процесуального результату, який полягає у виконанні встановлених законом конкретних завдань адміністративного судочинства. Процесуальний етап є лаконічною, завершеною внутрішньоорганізаційною частиною процесуальної стадії, сукупністю процесуальних дій, вчинення яких спрямовано на виконання вузького завдання в межах процесуальної стадії.

Стадії в адміністративному судочинстві мають такі ознаки:

- є логічними та функціональними групуваннями процесуальних дій судів та інших учасників судового процесу;
- спрямованість на послідовне (поетапне) досягнення спільного для цього групування процесуальних дій результату з відповідним його документуванням (стадійного процесуального результату). Зокрема, розгляд справи по суті спрямовано на розгляд та вирішення публічно-правового спору в суді першої інстанції, а апеляційний перегляд судового рішення, що не набрало законної сили, – на встановлення судом апеляційної інстанції відповідності судового рішення суду першої інстанції вимогам законності та обґрунтованості та його виправлення в разі виявлення такої невідповідності;
- логічна та функціональна послідовність розташування процесуальної стадії в структурі судочинства. Наприклад, відкриття провадження в адміністративній справі передує розгляду справи по суті, а перегляд судових рішень, що набрали законної сили, в касаційному порядку не може «оминути» перегляд судових рішень, що не набрали законної сили, в апеляційному порядку;
- мають різне «наповнення» процесуальними діями: одні є більш наповненими ними, інші – менш насиченими;
- кожна стадія має свою внутрішню структуру: одні стадії мають усередині процесуальні етапи, інші – ні;

– як і провадження, процесуальні стадії мають власні часові межі;
– мають свої конкретні завдання, які є складниками загальних завдань адміністративного судочинства;
– наявність зв'язків, як внутрішніх між діями всередині стадії, так і, умовно, «зовнішніх», які пов'язують стадії між собою та забезпечують функціонування адміністративного судочинства як системної процесуальної діяльності суду;
– стадійність структури адміністративного судочинства дає змогу реалізувати всі його принципи.

Зауваження. З огляду на вказані ознаки, зазначимо, що «стадія» ухвалення судового рішення за загальним правилом не має власних, чітко визначених часових меж, адже відбувається в тому ж судовому засіданні, що і судові дебати (ч. 1 ст. 227 КАСУ). У виняткових випадках, зумовлених складністю справи, такі часові межі встановлює сам суд, який розглядає справу, шляхом відкладення судового засідання, в якому він провів судові дебати, на строк не більше десяти днів із дня переходу до ухвалення судового рішення (абз. 2 ч. 1 ст. 227 КАСУ). Водночас таке відкладення не відповідає процесуальним умовам відкладення судового засідання, передбаченим статтями 205, 223 КАСУ.

Незважаючи на вказаний виняток щодо встановлення часових меж, ухвалення судового рішення не можна вважати самостійною стадією, адже стадія розгляду справи по суті після проведення судових дебатів у разі виключення з неї ухвалення судового рішення не матиме процесуального результату, зафіксованого у встановлений процесуальним законом спосіб. Зокрема, у межах стадії розгляду справи по суті суд, переходячи від етапу з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами до етапу судових дебатів, постановляє ухвалу. Наведена логіка відповідає іншим положенням КАСУ, відповідно до яких саме ухваленням та проголошенням судового рішення закінчується судовий розгляд справи в суді першої інстанції (ч. 3 ст. 241, ч. 1 ст. 250 КАСУ), а ухваленням постанов – перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку (ч. 4 ст. 241 КАСУ).

Стадії розгляду та вирішення судами адміністративної справи за правилами загального позовного провадження можна навести так.

- Стадія *відкриття провадження в адміністративній справі*.
  Завдання стадії – визначити склад суду, що розглядатиме справу (ст. 31 КАСУ), здійснити перевірку позову щодо дотримання позивачем вимог, встановлених законом для відкриття провадження у справі (ст. 169 КАСУ).
  Загальний строк стадії – від 5 до 20 днів із дня подання (реєстрації) позову до дня винесення ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 168, частини 1, 2 ст. 169, ст. 171 КАСУ).
  Підсумкове для стадії судове рішення – ухвала про відкриття провадження в адміністративній справі (ст. 171 КАСУ). Таку стадію може бути завершено без подальшого руху справи постановленням ухвали про повернення (ч. 4 ст. 169 КАСУ) та відмову у відкритті провадження (ст. 170 КАСУ).

- Стадія *підготовки справи до розгляду (підготовчого провадження).*
  Завдання стадії – вчинення дій із метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 173 КАСУ).
  Стадія може включати етап (процедуру) – *врегулювання спору за участю судді.*
  Завдання етапу – суддя, який бере участь у цій процедурі, має сприяти сторонам справи врегулювати наявний між ними публічно-правовий спір.
  Тривалість етапу – не більше 30 днів із дня постановлення ухвали про її проведення (ст. 187 КАСУ). На весь час проведення суд зупиняє провадження в адміністративній справі, в якій він проводитиме врегулювання спору за участю судді.
  Судові рішення в межах етапу – ухвала про проведення процедури врегулювання спору за участю судді та зупинення провадження у справі (ч. 1 ст. 185 КАСУ), ухвала про припинення врегулювання спору за участю судді та поновлення провадження у справі (ст. 188 КАСУ).
  Загальний строк – протягом 60 днів (як виняток строк може бути продовжено не більш як на 30 днів) із дня відкриття провадження у справі до дня закриття підготовчого засідання.
  Підсумкові для стадії судові рішення:
  - ухвала про закриття провадження у справі у разі досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення (п. 3 ч. 1 ст. 238, п. 2 ч. 2 ст. 183 КАСУ); або
  - ухвала про залишення позовної заяви без розгляду у разі звернення позивача до суду із такою заявою (п. 5 ч. 1 ст. 240, п. 1 ч. 2 ст. 183 КАСУ); або
  - ухвала про закриття провадження у справі в разі відмови позивача від позову (п. 2 ч. 1 ст. 238 КАСУ); або
  - рішення суду про визнання позову відповідачем (п. 4 ч. 1 ст. 188, ч. 3 ст. 183 КАСУ); або
  - ухвала про закриття підготовчого провадження і призначення справи до розгляду по суті в судовому засіданні (п. 3 ч. 2 ст. 183 КАСУ).

- Стадія *розгляду адміністративної справи по суті.*
  Завдання стадії – розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів справи, а також розподіл судових витрат (ст. 192 КАСУ).
  Стадія включає такі етапи:
  - *відкриття розгляду справи по суті.*
    Завдання етапу – встановити присутніх у судовому засіданні, роз'яснити права, встановити наявність чи відсутність перешкод для розгляду справи по суті.
    Тривалість етапу – встановлює суд залежно від обставин та кількості учасників справи.

Судові рішення в межах етапу – ухвали про перерву, відкладення судового засідання (ст. 223 КАСУ);

- *з'ясування обставин справи та дослідження доказів.*
  Завдання етапу – встановити присутніх, роз'яснити права, встановити наявність чи відсутність перешкод для розгляду справи по суті, з'ясувати обставини виниклого між учасниками справи публічно-правового спору, зібрати докази та перевірити за їх допомогою обставини справи, вимоги та заперечення проти них учасників справи.
  Тривалість етапу – встановлює суд залежно від обставин та кількості учасників справи. Судові рішення в межах етапу – ухвали про перерву, відкладення судового засідання (ст. 223 КАСУ), ухвала про закінчення з'ясування обставин справи та перехід до судових дебатів (ч. 3 ст. 224 КАСУ);
- *судові дебати.*
  Завдання етапу – підбиття підсумків з'ясування обставин справи, перевірених зібраними та дослідженими судом доказами, упорядковане проведення судом промов (заключних слів) учасників справи (ст. 225 КАСУ).
  Тривалість етапу – встановлює суд залежно від обставин та кількості учасників справи (ст. 225 КАСУ).
  Судові рішення в межах етапу – під час проведення дебатів суд може постановити ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі (ст. 226 КАСУ);
- *ухвалення та проголошення рішення.*
  Завдання етапу – прийняти, скласти та підписати судове рішення (статті 241, 243 КАСУ).
  Тривалість етапу – прийняття рішення та постанови не більш як 10 днів, ухвали – не більше 5 днів (ст. 225 КАСУ), а проголошення – після ухвалення в судовому засіданні, яким закінчується розгляд справи (статті 227, 250 КАСУ).
  Судові рішення в межах етапу – ухвала, рішення – залежно від того, який суд розглядає справу як суд першої інстанції.

Загальний строк зазначених етапів – протягом 30 днів із дня початку розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 193 КАСУ). Початок не пізніше ніж через 60 днів із дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження не більш як на 30 днів – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Початок строку – день відкриття судового засідання, призначеного для розгляду справи по суті, завершується проголошенням судового рішення.

Стадія розгляду справи по суті може містити додаткові етапи:

- *ухвалення додаткового судового рішення.*
  Завдання етапу – ухвалити судове рішення у випадках, якщо щодо однієї із позовних вимог, з приводу якої досліджувалися докази, чи одного з кло-

потань не ухвалено рішення, або якщо суд вирішив питання про право, при цьому не визначив способу виконання судового рішення, або якщо при ухваленні судового рішення, яким закінчено розгляд справи, суд не вирішив питання про судові витрати (ч. 1 ст. 252 КАСУ).
Тривалість етапу – протягом 10 днів із дня надходження заяви учасника справи про ухвалення додаткового судового рішення (ч. 3 ст. 252 КАСУ).
Судові рішення в межах етапу – додаткове рішення, або додаткова ухвала, або ухвала про відмову у прийнятті додаткового судового рішення (ухвали чи рішення) (частини 3, 4 ст. 252 КАСУ);

- *виправлення помилок чи описок у судовому рішенні.*
  Завдання етапу – виправити допущені в судовому рішенні описки та (або) очевидні арифметичні помилки без зміни його змісту (ч. 1 ст. 253 КАСУ).
  Тривалість етапу – протягом 10 днів із дня надходження заяви про виправлення описок та (або) арифметичних помилок (ч. 3 ст. 253 КАСУ).
  Судові рішення в межах етапу – ухвала про внесення виправлень у судове рішення або ухвала про відмову у внесенні виправлень (ч. 4 ст. 253 КАСУ);
- *роз'яснення ухваленого судового рішення.*
  Завдання етапу – роз'яснити ухвалене судове рішення, що набрало законної сили (ч. 1 ст. 254 КАСУ).
  Тривалість етапу – протягом 10 днів із дня надходження заяви про роз'яснення судового рішення (ч. 3 ст. 254 КАСУ).
  Судові рішення в межах етапу – ухвала про роз'яснення судового рішення або ухвала про відмову в роз'ясненні судового рішення (ч. 4 ст. 254 КАСУ).

Зауваження. Наведені вище додаткові етапи характерні для всіх стадій судового процесу.

Підсумкові для стадії судові рішення – судові рішення за наслідками розгляду справи по суті (статті 243, 244, 245 КАСУ), додаткове судове рішення або ухвали про відмову у прийнятті додаткового судового рішення (ст. 252 КАСУ), ухвали щодо виправлення описок та (або) арифметичних помилок (ст. 253 КАСУ), ухвали щодо роз'яснення судового рішення (ст. 254 КАСУ).

- Стадія *перегляду судових рішень, що не набрали законної сили (апеляційне провадження).*
  Завдання стадії – перевірка законності та обґрунтованості судових рішень судів першої інстанції за наявними в адміністративній справі й додатково поданими доказами (ст. 308 КАСУ).
  Стадія включає такі етапи:
  - *відкриття апеляційного провадження.*
    Завдання етапу – визначити склад суду, що розглядатиме справу в апеляційному порядку (ст. 31 КАСУ), здійснити перевірку апеляційної скарги

щодо дотримання заявником вимог, встановлених законом для відкриття апеляційного провадження у справі (ст. 298 КАСУ).
Тривалість етапу – від 5 до 20 днів з дня подання (реєстрації) апеляційної скарги до дня винесення ухвали про відкриття апеляційного провадження у справі (частини 1, 3, 5 ст. 298 КАСУ).
Судові рішення в межах етапу – ухвала про залишення апеляційної скарги без руху та надання строку для усунення недоліків (ч. 3 ст. 298 КАСУ), ухвала про повернення апеляційної скарги (ч. 4 ст. 298 КАСУ), ухвала про відмову у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАСУ) або ухвала про відкриття апеляційного провадження (ст. 300 КАСУ) тощо;

- *апеляційний розгляд.*
  Завдання етапу – у межах доводів та вимог апеляційної скарги заінтересованої особи здійснити перевірку законності та обґрунтованості судових рішень судів першої інстанції за наявними в адміністративній справі і додатково поданими доказами (ст. 308 КАСУ).
  Тривалість етапу – розгляд апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції – протягом 60 днів, а апеляційної скарги на ухвалу – протягом 30 днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (ч. 1 ст. 309 КАСУ). У виняткових випадках апеляційний розгляд може бути продовжено на 15 днів (ч. 2 ст. 309 КАСУ).
  Підсумкові для етапу та всій стадії судові рішення – прийняття постанов (ч. 3 ст. 243, ст. 321 КАСУ) у межах наданих повноважень (ст. 315 КАСУ), а також ухвали про визнання нечинним судового рішення суду першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, та закриття провадження у справі (ч. 2 ст. 314 КАСУ).

- Стадія *перегляду судових рішень, що набрали законної сили (касаційне провадження).*
  Завдання стадії – перевірка в межах доводів та вимог касаційної скарги та на підставі вже встановлених судами першої й апеляційної інстанцій фактичних обставин справи, правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права (ст. 341 КАСУ).
  Стадія включає такі етапи:
  - *відкриття касаційного провадження.*
    Завдання етапу – визначити склад суду, що розглядатиме справу (ст. 31 КАСУ), здійснити перевірку касаційної скарги щодо дотримання заявником вимог, встановлених законом для відкриття касаційного провадження у справі (ст. 332 КАСУ).
    Тривалість етапу – від 20 до 40 днів із дня подання (реєстрації) касаційної скарги до дня винесення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі (частини 1, 3, 6 ст. 332 КАСУ).

Судові рішення в межах етапу – ухвала про залишення касаційної скарги без руху та надання строку для усунення недоліків (частини 2, 3 ст. 332 КАСУ), ухвала про повернення касаційної скарги (ч. 5 ст. 332 КАСУ), ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження (ст. 333 КАСУ) або ухвала про відкриття касаційного провадження (ст. 334 КАСУ) тощо;

- *касаційний розгляд.*
  Завдання етапу – перевірка в межах доводів та вимог касаційної скарги та на підставі вже встановлених судами першої та апеляційної інстанцій фактичних обставин справи правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права (ст. 341 КАСУ).
  Тривалість етапу – розгляд касаційної скарги на рішення суду першої інстанції – протягом 60 днів, а касаційної скарги на ухвалу – протягом 30 днів із дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження (ч. 1 ст. 342 КАСУ).
  Підсумкові для етапу та всій стадії судові рішення – прийняття ухвал про закриття касаційного провадження (ст. 339 КАСУ), про визнання нечинними рішень судів першої та апеляційної інстанцій, якими закінчено розгляд справи, і закриття провадження у справі (ч. 2 ст. 348 КАСУ) і постанов (ч. 3 ст. 243, ст. 355 КАСУ) у межах наданих повноважень (ст. 349 КАСУ).

- Стадія *перегляду судових рішень, що набрали законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами.*
  Завдання стадії – перегляд судами першої, апеляційної чи касаційної інстанції, прийнятих ними у відповідному порядку (провадження в суді першої інстанції, апеляційного провадження, касаційного провадження тощо) судових рішень, якими закінчено розгляд справи та які набрали законної сили, за нововиявленими (ч. 2 ст. 361 КАСУ) або виключними (ч. 5 ст. 361 КАСУ) обставинами.
  Стадія включає такі етапи:
  - *відкриття провадження.*
    Завдання етапу – визначити склад суду, що розглядатиме справу (ст. 31 КАСУ), здійснити перевірку заяви щодо дотримання заявником вимог, встановлених законом для відкриття відповідного провадження з перегляду (статті 363, 364, 365 КАСУ).
    Тривалість етапу – від 5 днів із дня подання (реєстрації) заяви про перегляд до дня винесення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі (ч. 2 ст. 366 КАСУ).
    Судові рішення в межах етапу – ухвала про залишення заяви без руху та надання строку для усунення недоліків (ч. 3 ст. 366 КАСУ), ухвала про повернення заяви про перегляд (ч. 4 ст. 366 КАСУ), ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження (ч. 5 ст. 366 КАСУ) або ухвала про відкриття касаційного провадження (ч. 6 ст. 366 КАСУ) тощо;

- *перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.*

  Завдання етапу – у межах доводів та вимог заяви здійснити в порядку спрощеного позовного провадження перегляд судового рішення за правилами того провадження, в якому це рішення було ухвалено (ч. 2 ст. 368 КАСУ), отже, зважаючи на нововиявлені або виключні обставини:
  - суду першої інстанції – вирішити, чи потрібно задовольнити позов повністю або частково, чи відмовити в його задоволенні повністю або частково (статті 244, 245 КАСУ);
  - суду апеляційної інстанції – перевірити законність та обґрунтованість судових рішень суду першої інстанції за наявними в адміністративній справі й додатково поданими доказами (ст. 308 КАСУ);
  - суду касаційної інстанції – перевірити в межах доводів та вимог касаційної скарги та на підставі вже встановлених судами першої та апеляційної інстанцій фактичних обставин справи правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права (ст. 341 КАСУ).

  Тривалість перегляду після відкриття провадження – незалежно від розгляду справи в тій чи іншій інстанції протягом 30 днів із дня відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 368 КАСУ).

  Підсумкові для етапу та всій стадії судові рішення – у разі відмови в задоволенні заяви – ухвала (ч. 1 ст. 369 КАСУ), у разі задоволення заяви:
  - *рішення* – якщо суд переглядав рішення;
  - *постанова* – якщо суд переглядав постанову;
  - *ухвала* – якщо суд переглядав ухвалу.
  - *ВП ВС* за результатами перегляду розгляду заяви про перегляд через встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи приймає постанову (ч. 1 ст. 369 КАСУ).

- Стадія *виконання судових рішень*.

  Завдання стадії – забезпечення реального виконання судових рішень (статті 370, 371 КАСУ).

  Тривалість розгляду заяв у межах стадії:
  - *3 дні* – розгляд заяви про негайне виконання судового рішення (ч. 3 ст. 371 КАСУ);
  - *5 днів* – звернення судового рішення до виконання (ч. 4 ст. 373 КАСУ);
  - *10 днів* – розгляд заяви державного виконавця про роз'яснення судового рішення (ч. 3 ст. 254 КАСУ), розгляд заяви про виправлення помилки у виконавчому документі та про визнання виконавчого документа таким,

що не підлягає виконанню (ч. 3 ст. 374 КАСУ), розгляд заяви про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання (ч. 3 ст. 376 КАСУ), розгляд заяви про примирення або заяви стягувача про відмову від примусового виконання (ч. 2 ст. 377 КАСУ), розгляд заяви про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення (ч. 2 ст. 378 КАСУ), розгляд заяви про заміну сторони виконавчого провадження (ст. 379 КАСУ), розгляд заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду (ч. 5 ст. 383 КАСУ);

- *20 днів* – розгляд заяви про поворот виконання (ч. 9 ст. 380 КАСУ);
- строк, встановлений судом, – розгляд звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення, ухваленого не на його користь (ст. 382–382[3] КАСУ).

Підсумкові судові рішення в стадії – ухвали з питань, розглянутих судом щодо забезпечення виконання судового рішення.

- Стадія *відновлення втраченого судового провадження.*
  Завдання стадії – відновити втрачене судове провадження в адміністративній справі, закінченій ухваленням судового рішення або в якій провадження закрите (ст. 384 КАСУ).
  Стадія включає такі етапи:
  - *відкриття втраченого судового провадження.*
    Завдання в межах етапу – здійснити перевірку заяви про відновлення втраченого судового провадження щодо дотримання заявником вимог, встановлених законом для відкриття провадження у справі (статті 386, 388 КАСУ).
    Тривалість етапу – від 5 до 20 днів із дня подання (реєстрації) позову до дня винесення ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 388, частини 1, 2 ст. 169, ст. 171 КАСУ).
    Судові рішення в межах етапу – ухвала про повернення заяви про відновлення втраченого судового провадження (ч. 2 ст. 388 КАСУ), ухвала про відмову у відкритті провадження про відновлення втраченого судового провадження (ч. 4 ст. 388 КАСУ), ухвала про відкриття провадження про відновлення втраченого судового провадження (ст. 388 КАСУ);
  - *розгляд заяви.*
    Завдання етапу – розглянути заяву про відновлення втраченого судового провадження (ст. 390 КАСУ).
    Тривалість етапу – не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі (ч. 3 ст. 389, ч. 2 ст. 257, ч. 1 ст. 258 КАСУ).

Підсумкове для стадії судове рішення – ухвала про відновлення втраченого судового провадження (ч. 2 ст. 390 КАСУ) або ухвала про відмову у відновленні втраченого судового провадження (ч. 3 ст. 390 КАСУ).

На відміну від наведеної структури, задля розгляду та вирішення судами адміністративної справи за правилами спрощеного провадження не здійснюватимуться стадія *підготовчого провадження* та етап *судових дебатів у стадії розгляду справи по суті.*

1.1.4. Зв'язок адміністративного судочинства та адміністративної процедури

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та деякі інші суб'єкти, що здійснюють функції публічної адміністрації (адміністративні органи), ухвалюють рішення, якими особі – фізичний або юридичній – надають права або покладають на неї обов'язки. Правила, за якими діють ці суб'єкти, узагальнено називають адміністративною процедурою.

В основу адміністративної процедури покладено концепцію належного адміністрування, що є однією з ключових для сфери діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Вона, по суті, закріплює правовий механізм забезпечення права особи на належне адміністрування, що є одним із основних прав людини, визнаних європейською спільнотою. У ст. 41 гл. V Хартії основних прав Європейського Союзу встановлено, що кожна людина має право на неупереджений, справедливий розгляд її справи впродовж розумного строку інститутами і органами Європейського Союзу. Це право передбачає, зокрема: а) право кожної людини висловити свою думку до того, як щодо неї буде вжито заходів, які матимуть для неї несприятливі наслідки; б) право кожної людини на доступ до матеріалів справи, що її стосується, при дотриманні конфіденційності, а також професійної та комерційної таємниці; в) обов'язок адміністративних органів мотивувати ухвалені рішення.

У 2023 р. в Україні набув чинності Закон «Про адміністративну процедуру», який регламентує порядок прийняття адміністративних актів. У спеціальних законах передбачено лише особливості адміністративного провадження.

Категорія «адміністративний акт» є доволі новою для української правової науки та законодавства. Адміністративним актом є рішення, або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та (або) обов'язків окремої особи (осіб).

Ознаками адміністративних актів є їх правовий характер, індивідуальність, односторонність прийняття, сфера публічного адміністрування та зовнішня спрямованість приписів[1].

[1] Див.: Брієде Я., Бойко І. В. Правова природа та ознаки адміністративного акта (у порівняльному контексті Латвії та України). *Проблеми законності.* 2023. Вип. 163. С. 22–45; Мельник Р. Конститутивні ознаки адміністративного акта: критика та аналіз. *Проблеми законності.* 2023. Вип. 162. С. 93–115.

Серед усіх актів публічної адміністрації найбільшу частку становлять адміністративні, адже основним призначенням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування є реалізація, забезпечення та захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Крім цих актів, публічна адміністрація ухвалює й інші, серед яких:

- *нормативно-правові,* якими деталізуються положення законів або визначається механізм реалізації прав особи;
- *службові,* якими вирішуються питання проходження особами державної служби, служби в органах місцевого самоврядування та інших видів публічної служби;
- *внутрішньоорганізаційні,* якими вирішуються питання організації діяльності публічної адміністрації;
- *установчі,* за допомогою яких створюють, реорганізовують та ліквідовують органи виконавчої влади, та інші суб'єкти.

Також публічна адміністрація може вчиняти фактичні дії, які не є юридичними актами, але приводять до реальних наслідків (надання інформації за запитом), а також приймати технічні (або прості) акти (інформування про діяльність закладу, попередження, роз'яснення, рекомендація, відкриття закладу для відвідувачів тощо).

Через ухвалення адміністративних актів вирішується низка адміністративних справ. Зокрема, оформлення паспорта громадянина України, державна реєстрація фізичною особою – підприємцем або юридичною особою, видача ліцензії на здійснення певного виду підприємницької діяльності, надання дозволів, сертифікація продукції, здійснення інспекційних заходів та інші види перевірок.

Вирішення адміністративних справ відбувається або в межах заявного (за зверненням особи), або в межах втручального провадження (з ініціативи адміністративного органу).

Адміністративний акт є рішенням, яким, як правило, завершується адміністративне провадження. Із набуттям ним чинності правовий статус адресата акта змінюється, він набуває певних прав, реалізує їх або на нього покладаються обов'язки, виконання яких може потребувати як активних дій (зобов'язання вчинити дії), так і мати пасивний характер (зобов'язання утриматися від певних дій).

Адміністративні акти можуть бути позитивними (сприятливими) для особи або негативними (несприятливими). Для прикладу, орган місцевого самоврядування, розглядаючи заяву про надання дозволу на розміщення зовнішньої реклами в населеному пункті, приймає рішення про надання дозволу, що означає можливість особи (розміщувача реклами) вчиняти певні дії (йдеться про позитивний адміністративний акт) або про відмову в наданні дозволу (негативний акт). Інший приклад – контролюючий орган під час здійснення перевірки виявляє порушення в діяльності суб'єкта господарювання і виносить припис щодо їх усунення (цей акт буде негативним) або рішення про заборону вчинення дій, приміром, реалізації лікарського засобу, що також має несприятливий (негативний) для особи характер.

Особа, яка є адресатом адміністративного акта, або та, на чиї права, свободи чи законні інтереси цей акт впливає негативно (заінтересованою особою), може оскаржити його в адміністративному або в судовому порядку.

Адміністративне оскарження як факультативна стадія адміністративного провадження здійснюється відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру». Такий спосіб оскарження можливий у разі, якщо суб'єкт, який ухвалив адміністративний акт, має вищий над собою орган або при ньому створено комісію з розгляду скарг, або законодавством передбачено спеціальний орган для розгляду скарг у тій чи іншій сфері.

Особа може оскаржити не лише остаточне рішення у справі – адміністративний акт, а й бездіяльність адміністративного органу, процедурні дії та рішення, прийняті / вчинені в адміністративному провадженні. Причому Закон України «Про адміністративну процедуру» встановлює, що особа до прийняття адміністративного акта може оскаржити відмову щодо початку адміністративного провадження; відмову в наданні статусу заінтересованої особи; відмову щодо відводу посадової особи адміністративного органу (члена колегіального органу) або особи, яка сприяє розгляду справи; рішення про зупинення або закриття адміністративного провадження; відмову в наданні доступу до матеріалів справи або обмеження права особи на ознайомлення з такими матеріалами; іншу процедурну дію та (або) процедурне рішення у визначених законом випадках. Скарга на іншу процедурну дію та (або) процедурне рішення адміністративного органу, подана до завершення адміністративного провадження, розглядається вже після прийняття адміністративного акта.

Конституцією України у ст. 124 визначено, що законами може бути встановлено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. На цей момент жоден законодавчий акт не закріплює обов'язок вирішити спір в адміністративному порядку до звернення до суду за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів. За результатами розгляду скарги в адміністративному порядку оскаржуване рішення / дія може бути повністю або частково скасовано; при цьому суб'єкт розгляду скарги може зобов'язати адміністративний орган видати новий адміністративний акт або за наявності компетенції самостійно прийняти рішення у справі. Отже, адміністративне оскарження спрямоване не лише на вирішення спору між особою та адміністративним органом, а й на забезпечення реалізації суб'єктивного публічного права особи, за чим вона й зверталася до адміністративного органу. Адміністративне оскарження є стадією адміністративного провадження, що ініціюється особою шляхом подання скарги, а отже, має факультативний характер.

Причому подання особою скарги до суб'єкту розгляду скарг і вирішення справи за скаргою не виключає можливості особи звернутися до суду за захистом порушених прав, свобод і законних інтересів.

Натомість в адміністративному провадженні у розгляді скарги буде відмовлено, якщо в ній порушено питання, яке станом на день подання адміністративної скарги

розглядається судом або щодо якої ухвалено судове рішення про відмову в задоволенні вимог заявника.

При зверненні особи до суду за захистом прав, свобод і законних інтересів, порушених суб'єктом владних повноважень, особа виступає як позивач. Іншою стороною в судовому процесі буде відповідач. Також до розгляду справи можуть бути залучені й треті особи, які заявляють (або не заявляють) самостійні вимоги щодо предмета спору.

Звернутися з позовною заявою до адміністративного суду має право також суб'єкт владних повноважень. Це стосується випадків, коли таке право закріплено за цим суб'єктом у законодавчих актах.

Вирішення судом публічно-правового спору регламентується КАСУ. За результатами розгляду справи суд може ухвалити рішення про скасування адміністративного акта, зобов'язання суб'єкта владних повноважень прийняти рішення, вчинити дію або утриматися від цього. Суд у своєму рішенні лише розв'язує спір, що виник між особою та суб'єктом владних повноважень, але не задовольняє суб'єктивне публічне право, за реалізацією якого особа звернулася до адміністративного органу.

Відмінності між адміністративною процедурою та адміністративним судочинством наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Критерії відмінностей між адміністративною процедурою та адміністративним судочинством

Критерії для зіставлення	**Адміністративне судочинство**	**Адміністративна процедура**
Основний законодавчий акт, на підставі якого здійснюються розгляд і вирішення справи	КАСУ	Закон України «Про адміністративну процедуру»
Суб'єкт ініціювання провадження	Позивач – приватна особа або суб'єкт владних повноважень	Особа (заявник) або адміністративний орган
Суб'єкт розгляду справи	Суд	Адміністративний орган, інший суб'єкт розгляду скарги, передбачений законом
Учасники судового процесу/адміністративної процедури	Учасники справи та інші учасники судового процесу	Адресати та заінтересовані особи
Проміжні рішення у справі	Ухвали, якими не завершено розгляд адміністративної справи	Процедурні рішення
Остаточне рішення у справі	Судове рішення (ухвала, рішення, постанова)	Адміністративний акт, рішення про закриття адміністративного провадження
Оскарження рішення	В апеляційному та касаційному порядку (КАСУ)	У судовому порядку (звернення до адміністративного суду)

1.1.5. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з іншими галузями права

АСПП як доволі самостійний структурний складник системи права України взаємодіє тією чи іншою мірою з іншими такими складниками – галузями національного права. Ця взаємодія між ними виявляється в логічних зв'язках різного змісту, при з'ясуванні якого слід зважати на внутрішню структурну диференціацію в системі права, на матеріальне та процесуальне, публічне й приватне тощо.

Зауваження. При співвідношенні *матеріального* та *процесуального права* переважним вважається підхід, за яким *матеріальне право* наділяє суб'єктів правовідносин правами, покладає на них обов'язки та юридичну відповідальність, а процесуальне право визначає засоби реалізації норм *матеріального права* (суб'єктивних прав, обов'язків та відповідальності) через врегулювання порядку вирішення органами публічної влади, зокрема судами, правових спорів. Такого підходу дотримувалися, зокрема, М. В. Цвік, О. В. Петришин та інші представники науки теорії права[1].

При поділі права на *публічне* та *приватне* традиційно акцентується на розбіжностях предмета та методу правового регулювання. Так, *публічне право* – це така підсистема права, що містить норми, предметом регулювання яких є відносини, пов'язані зі здійсненням функцій влади у сфері інтересів держави й місцевого самоврядування за допомогою імперативного методу регулювання.

До складу *публічного права* входять публічно-правові галузі: матеріальні (конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове тощо) та процесуальні (наприклад, кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне) галузі права (отже, за такою логікою і *адміністративно-судове процесуальне.* – Ред.). *Юридичний пріоритет* у захисті публічного інтересу має воля органів держави, місцевого самоврядування, яка водночас супроводжується виконанням їх обов'язків із захисту прав людини, створенням публічно-правових процедур для одержання приватноправового ефекту.

Приватне право – це така підсистема права, яка складається з норм, предметом регулювання яких є відносини у сфері здійснення приватних інтересів юридично рівних суб'єктів, що не пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади, за допомогою диспозитивного методу регулювання.

До складу *приватного права* входять галузі цивільного, сімейного, корпоративного, комерційного, аграрного, трудового права. Тут юридичний пріоритет у питаннях реалізації приватних інтересів, ініціатива залежать від волі приватних осіб. Такого підходу дотримуються, зокрема, О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. М. Олейников[2] та інші представники науки теорії права.

Зазначені підходи до розуміння класифікації права на публічне та приватне, матеріальне та процесуальне є класичними, традиційними для сприйняття, але при

[1] Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

[2] Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина ; [наук. ред.: Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський] ; Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; 2-ге вид., виправ. і перероб. Харків : Право, 2025. 576 с.

визначенні взаємодії *АСПП* з іншими галузями права потребують уточнення через певну невідповідність сучасним реаліям вітчизняної правової системи.

По-перше, в АСПП України є норми, які не можна визнати суто процесуальними. Наприклад, ст. 382[3] КАСУ встановлює відповідальність у вигляді штрафу за несвоєчасне подання суб'єктом владних повноважень (відповідачем в адміністративній справі) звіту про виконання судового рішення. Оскільки ці норми встановлюють самостійні підстави та межі судового примусу, вони є матеріальними. Однак такий захід судового примусу не слід ототожнювати із заходами процесуального примусу, встановленими в гл. 8 розд. І КАСУ.

По-друге, диспозитивний метод, який традиційно застосовується для регулювання відносин, що становлять предмет галузей приватного права, теж використано для регулювання процесуальних правовідносин в АСПП України. Так, діяльність суду з розгляду та вирішення публічно-правового спору залежить від волі сторін, насамперед особи, яка звернулася до суду за захистом порушеного права, свободи та інтересу. Саме ця особа, розпоряджаючись своїми правами на власний розсуд, є первісною «рушійною силою» судового процесу. Відсутність волі сторін до вирішення публічно-правового спору є для суду, який його розглядає, визначальною та унеможливлює продовження ним власної процесуальної діяльності в межах цього спору. Йдеться про право позивача відмовитися від позову, право відповідача визнати позов і право сторін досягнути примирення (частини 1, 4, 5 ст. 47 КАСУ). Такий метод «врівноважує» імперативний метод, який є більш притаманним, з погляду традиційних підходів, правовому регулюванню процесуальних галузей права. *Про методи правового регулювання, що використано в АСПП, ретельніше зазначено в підрозд. 1.1.1 цього підручника.*

Взаємодію АСПП з іншими галузями права варто розглядати у *вузькому* та *широкому* значеннях.

Із погляду *вузького* підходу, взаємодія АСПП з іншими галузями права є *прямою*. Пряма взаємодія передбачає, що норми АСПП регулюють процесуальні відносини, через які відбувається судовий захист прав, свобод та інтересів учасників публічно-правових правовідносин, які регламентовано нормами галузей матеріального права.

Такий судовий захист, з одного боку, забезпечено врегульованим нормами АСПП порядком реалізації права суб'єктів публічних правовідносин на оскарження до адміністративного суду рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а з іншого – таким порядком здійснення суб'єктами владних повноважень належної їм компетенції, за якого реалізація окремих повноважень потребує підтвердження (надання дозволу) судами, визначеними процесуальним законом як адміністративні. Якщо в першому випадку наслідком задоволення адміністративного позову може стати визнання вже прийнятих рішень, вчинених дій чи допущеної таким суб'єктом владних повноважень бездіяльності протиправними, то в другому – навпаки, після перевірки обґрунтованості вимог суб'єкта владних повноважень

наслідком задоволення позову стає надання адміністративним судом дозволу цьому суб'єктові на подальше правомірне здійснення належного йому повноваження. Таку функцію «судового підтвердження» (або «судового дозволу») запроваджено, зокрема, в міграційному, податковому, митному, санкційному праві тощо. *Детальніше про право на позов суб'єкта владних повноважень дивіться в підрозд. 1.2.5.4 цього підручника.*

Іншим проявом *прямої взаємодії* є реалізація норм матеріальних галузей права в процесуальних відносинах, які є предметом регулювання АСПП. Причому, як публічного (наприклад, бюджетного), так і приватного (наприклад, цивільного, сімейного) галузей права.

«Широкий» підхід до розуміння взаємодії (зв'язку) АСПП з іншими галузями права передбачає визнання, окрім *«прямої»*, також *«опосередкованої»* взаємодії між ними. Опосередковану взаємодію (зв'язок) зумовлено тим, що судочинство відповідно до сучасних стандартів правосуддя стає можливим тільки завдяки його комплексному забезпеченню: як організаційному (інституційному, кадровому, фінансовому, матеріально-технічному, інформаційно-технологічному, охоронному тощо), так і функціональному (правничому, експертному тощо), правове регулювання якого здійснено певними галузями права. На відміну від прямої, що має правозахисний характер, опосередкованій взаємодії (зв'язку) притаманний характер, що забезпечує (сприяє, обслуговує) саме судочинство.

Наприклад, *організаційне забезпечення* в межах компетенції здійснюють спеціальні державні органи в системі правосуддя: ВРП, Вища кваліфікаційна комісія суддів (далі – ВККСУ), ДСАУ, Служба судової охорони, які створюють всі необхідні організаційні умови для здійснення адміністративного судочинства (як й інших видів судочинства), але не беруть безпосередньої участі в ньому.

Функціональне забезпечення адміністративного судочинства, у свою чергу, передбачає участь у процесуальних відносинах, які регулює АСПП, окрім суду, інших осіб: представників учасників справи (законні представники, адвокати тощо), експертів, спеціалістів, перекладачів тощо. Норми АСПП визначають лише процесуальний статус таких осіб, а засади організації (формування, самоврядування тощо) та діяльності (форми, гарантії, відповідальність тощо) регулюють норми інших галузей права (насамперед судового), які уточнюють, розширюють та сприяють реалізації норм загальної частини АСПП.

З цього погляду, завдяки забезпечувальному характеру взаємодії, з АСПП пов'язані такі галузі права: *конституційне*, яким урегульовано не лише засади адміністративного судочинства, а й участь у ньому окремих осіб (зокрема, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як особи, якій надано право звертатися до адміністративного суду в інтересах інших осіб), *судове*, яке регламентує судоустрій, діяльність прокуратури, адвокатури, здійснення судової експертизи, *сімейне*, що визначає інститут батьків, усиновлювачів, піклувальників тощо.

1.1.5.1. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з конституційним правом

Взаємодія АСПП з конституційним правом є багатоаспектною, такою, що передбачає широкий підхід до її розуміння.

З одного боку, норми конституційного права є засадничими, установчими, первісними для запровадження адміністративного судочинства, вони як норми прямої дії в частині визначення засад судочинства є нормами АСПП, які при цьому відтворено в нормах, що становлять загальну частину АСПП:

- право кожного на оскарження в суді рішень, дій та бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України) деталізовано правом кожної особи звернутися у встановленому нею порядку до адміністративного суду, якщо вона вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист у встановлені КАСУ порядку та спосіб (ст. 5 КАСУ);
- основні засади судочинства (ст. 129 Конституції України) не тільки відтворено в КАСУ (ч. 3 ст. 2), а й конкретизовано в ньому через визначення рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 8), змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі (ст. 9), гласності судового процесу (ст. 10), права на перегляд справи та оскарження судового рішення (ст. 13), обов'язковості судових рішень (ст. 14);
- конституційну основу для запровадження системи адміністративних судів (ч. 5 ст. 125 Конституції України) деталізовано за допомогою норм судового права (статті 17, 18, ч. 3 ст. 21, ч. 3 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статті 1, 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд») через складники категорії адміністративної юрисдикції (гл. 2 розд. I КАСУ), яка охоплює предметний (статті 19, 20, 21 КАСУ), інстанційний (статті 22, 23, 24 КАСУ) та територіальний (статті 25, 26, 27 КАСУ) чинники.

Зв'язок між конституційним правом та АСПП також має прояв через реалізацію механізмів парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини і громадянина, який здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини відповідно до профільного закону[1].

Правам Уповноваженого звертатися до суду з позовом про захист прав і свобод осіб, вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями, поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду, ініціювати незалежно від його участі в судовому провадженні перегляд судових рішень, передбачених п. 10 ст. 13 профільного закону, відповідає право, встановлене частинами 1, 2 ст. 53 КАСУ.

[1] Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text.

З іншого боку, завдяки віднесенню АСПП категорій адміністративних справ до юрисдикції судів, що визначено як адміністративні, забезпечено захист таких конституційних прав громадян:

- вільно об'єднуватися в політичні партії й громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36 Конституції України) –
  - справи про заборону політичної партії (ч. 3 ст. 5, п. 2 ч. 2 ст. 22, ч. 1 ст. 27, ст. 289[3] КАСУ);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні», *політична партія* – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2).

Діяльність політичної партії може бути заборонено лише за рішенням суду, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані, у тому числі (але не виключно) на: ліквідацію незалежності України; зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; порушення суверенітету і територіальної цілісності України; підрив безпеки держави; незаконне захоплення державної влади; пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; посягання на права і свободи людини; посягання на здоров'я населення; пропаганду комуністичного та (або) націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символіки; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, глорифікацію, виправдання дій та (або) бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України, представників збройних формувань Російської Федерації, незаконних збройних формувань, банд, найманців, створених та (або) підпорядкованих, та (або) керованих, та (або) фінансованих Російською Федерацією, пропаганду російської імперської політики тощо (ч. 3 ст. 5).

У разі виявлення порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених Конституцією України, профільним та іншими законами України, Міністерство юстиції України має невідкладно звернутися до суду з адміністративним позовом про заборону політичної партії (ст. 21)[1]. Такі справи вирішує окружний адміністративний суд, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 27 КАСУ).

Адміністративні справи про заборону політичної партії, передбачені ст. 289[3] КАСУ, підсудні апеляційному адміністративному суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (п. 2 ч. 2 ст. 22 КАСУ).

У разі якщо в рішенні суду про заборону діяльності політичної партії не призначена комісія з припинення (ліквідаційна комісія) політичної партії, її структурних утворень, які мають статус юридичної особи, ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері державної

[1] Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III, зі змінами станом 17.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text.

реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, або його територіальні органи призначають голову, членів такої комісії або ліквідатора політичної партії, її структурних утворень в рішенні про їх припинення. Головою комісії з припинення (ліквідаційної комісії) або ліквідатором призначається, якщо інше не встановлено рішенням суду: *керівник органу управління політичної партії* або *особа, яка* згідно з відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, *має право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності,* або *інша особа,* яка надала на це свою згоду у формі заяви, справжність підпису на якій нотаріально засвідчено.

У разі заборони судом політичної партії майно, кошти та інші активи політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень переходять у власність держави, про що зазначається у рішенні суду (ст. 21 Закону України «Про політичні партії в Україні»);

- справи про скасування реєстрації політичної партії (ч. 1 ст. 27 КАСУ);

Зауваження. Скасування реєстрації політичної партії не визначено у ст. 19 профільного закону як захід, що може бути застосовано до політичної партії. Більш того, відповідно до ст. 24 профільного закону скасування реєстрації є самостійною підставою для подальшого *припинення діяльності політичної партії* (ст. 23 Закону України «Про політичні партії в Україні»). Таку процедуру може ініціювати Міністерство юстиції України у разі:

– невиконання політичною партією вимоги щодо забезпечення політичною партією протягом шести місяців з дня свого утворення та реєстрації в більшості областей України, містах Києві, Севастополі та в АРК реєстрації своїх обласних організацій;

– виявлення протягом трьох років з дня реєстрації політичної партії недостовірних відомостей у поданих на реєстрацію документах;

– невисування політичною партією своїх кандидатів по виборах Президента України та виборах народних депутатів України протягом десяти років (ст. 24)[1].

Слід звернути увагу, що ст. 24 профільного закону не містить конкретного припису щодо обов'язку Міністерства юстиції України з невідкладного звернення до суду з адміністративним позовом, як це передбачено ст. 21 Закону в разі виявлення підстав для заборони політичної партії. Більш того, ст. 24 Закону України «Про політичні партії в Україні» містить вказівку на те, що формою звернення до суду є подання, а не адміністративний позов, що суперечить іншим положенням КАСУ, зокрема, статтям 12, 159, 160, які такого виду заяви по суті справи, первісного процесуального звернення до суду не передбачають. На відміну від адміністративних справ про заборону політичної партії, які має розглядати та вирішувати апеляційний адміністративний суд, в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (п. 2 ч. 2 ст. 22 КАСУ), справи про скасування реєстрації політичної партії має вирішувати окружний адміністративний суд, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 27 КАСУ);

- справи щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій (п. 3 ч. 2 ст. 22, ст. 289^5 КАСУ);

[1] Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III, зі змінами станом 17.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text.

Зауваження. Державне фінансування політичних партій було запроваджено з третього кварталу 2016 р. на підставі відповідних змін[1] до профільного закону з метою підвищення рівня фінансової, організаційної та кадрової спроможності політичних партій, забезпечення їхньої незалежності від великих донорів та сприяння внутрішньопартійному розвитку та міжпартійної конкуренції.

Формами державного (тобто за рахунок державного бюджету) фінансування політичних партій відповідно до ст. 17[1] профільного закону є:

– фінансування статутної діяльності політичних партій, яка не пов'язана з їхньою участю у виборах народних депутатів України, виборах Президента України і місцевих виборах, у тому числі оплата праці працівників статутних органів політичної партії, її місцевих організацій у порядку, передбаченому законодавством;

– відшкодування витрат політичних партій, які пов'язані з фінансуванням їхньої передвиборної агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України.

Рішення про надання чи про відмову в наданні політичній партії державного фінансування її статутної діяльності приймає Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) (ст. 17[3] Закону), *а рішення* про відшкодування політичній партії витрат, пов'язаних із фінансуванням її передвиборної агітації, або про відмову в такому відшкодуванні – Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) (ст. 17[4] Закону).

Рішення зазначених органів про відмову в наданні політичній партії державного фінансування має містити обґрунтування, перелік підстав для відмови. Рішення НАЗК про відмову в наданні державного фінансування статутної діяльності політичної партії або про зупинення (припинення) державного фінансування статутної діяльності політичної партії та рішення ЦВК про відмову у відшкодуванні політичній партії витрат, пов'язаних із фінансуванням її передвиборної агітації, політична партія може оскаржити до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ (пп.1, 3 ч. 2 ст. 22 КАСУ)[2].

- брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) – справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАСУ); уточнення списку виборців (ст. 274 КАСУ); оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб; справи щодо законності бездіяльності Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) щодо невнесення до Верховної Ради України законопроєкту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою (п. 5 ч. 1 ст. 266 КАСУ), справи щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії (блоку), місцевої організації політичної партії, їх

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон України від 08.10.2015 р. № 731-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-19/ed20161102#Text.

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій : Закон України від 23.08.2023 р. № 3337-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3337-20#Text.

посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, члена ініціативної групи, політичної партії, громадської організації – суб'єктів процесу референдуму, їх уповноважених осіб, офіційного спостерігача – суб'єкта процесу референдуму (ст. 276 КАСУ), справи, пов'язані із виборами Президента України (ст. 277 КАСУ) тощо;

Зауваження. Відповідно до Виборчого кодексу України (далі – ВКУ) в країні проводяться *загальнодержавні* (Президента та народних депутатів) та *місцеві* (депутатів Верховної Ради АРК; депутатів сільської, селищної, районної в місті (у містах, де утворені районні у місті ради), міської, районної в області, обласної рад; сільського, селищного, міського голови) *чергові* та *позачергові* вибори як основна форма народного волевиявлення, способу безпосереднього здійснення влади Українським народом (ст. 3).

Виборчий процес – це здійснення протягом встановленого ВКУ періоду часу певними суб'єктами (виборцями, виборчими комісіями, партіями, кандидатами, спостерігачами тощо) виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів. У разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану виборчий процес загальнодержавних виборів та (або) виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України (ст. 20 ВКУ)[1].

Відповідно до Закону «Про всеукраїнський та місцевий референдуми»[2] було передбачено підстави та механізми проведення як всеукраїнського, так і місцевих (у межах адміністративно-територіальних одиниць, зокрема в АРК) референдумів.

Цей Закон 06.07.2012 р. було визнано таким, що втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про всеукраїнський референдум»[3], чим скасовано правові засади, організацію та порядок проведення місцевих референдумів. Такими законодавчими змінами в Україні було звужено народовладдя і безпосередню участь громадян в управлінні місцевими справами.

КСУ, виявивши порушення процедури розгляду і ухвалення, встановивши нелегітимність його мети та невідповідність його положень вимогам Конституції України, 26.04.2018 р. рішенням № 4-р/2018 визнав зазначений Закон неконституційним[4].

26.01.2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про всеукраїнський референдум», яким визначила правові засади, організацію та порядок проведення всеукраїнського референдуму, чим лише частково усунула прогалину в законодавчому регулюванні здійснення народного волевиявлення, адже закон, який би врегулював проведення місцевих референдумів, у нашій державі нині відсутній. Відповідно до ст. 3 вказаного Закону предметом всеукраїнського референдуму можуть бути: 1) питання затвердження закону про

[1] Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text.

[2] Про всеукраїнський та місцевий референдуми : Закон України від 03.07.1991 р. № 1286-XII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text.

[3] Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.07.2012 р. № 5475-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text.

[4] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» (справа № 1-1/2018(2556/14)). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18#n60.

внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України; 2) загальнодержавного значення; 3) про зміну території України; 4) про втрату чинності законом України або окремими його положеннями, що дає підстави класифікувати всеукраїнський референдум на конституційний, ратифікаційний, законодавчий та загальний. За цим Законом процес всеукраїнського референдуму розпочинається з дня оголошення ЦВК про початок процесу всеукраїнського референдуму, а завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення ЦВК результатів референдуму (ст. 23)[1].

- збиратися мирно, без зброї й проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування (ст. 39 Конституції України), – справи за адміністративними позовами органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАСУ).

1.1.5.2. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з судовим правом

Інтегровані в загальну частину АСПП конституційні норми про засади організації системи адміністративних судів (ч. 5 ст. 125 Конституції України) та основні засади адміністративного судочинства (ст. 129 Конституції України) розвинуто та деталізовано в нормах іншої галузі права – судового права України.

Зауваження. Одним із фундаторів судового права України як галузі права доречно визнати І. Є. Марочкіна, а його послідовниками – Л. М. Москвич, М. В. Руденка, С. В. Прилуцького, І. В. Назарова та ін.

Відповідно до позиції Л. М. Москвич, у предметі судового права слід виокремлювати організаційні судові правовідносини, тобто відносини, які пов'язані з організацією роботи суду, утворенням та ліквідацією судів, взаємодією між різними судами в аспекті забезпечення єдності судової системи та взаємодією з іншими гілками влади в контексті забезпечення єдності державного механізму, добору та призначення на посади суддів тощо, тобто все, що пов'язано зі створенням належних умов для функціонування інституту суду.

Ці правовідносини регулюються матеріальним правом і коло їх суб'єктів є досить широким – від громадян, які бажають посісти посаду судді, до органів державної влади, які залучені у процес організаційного забезпечення функціонування судової влади[2]. Саме в такому аспекті, як матеріальну галузь публічного права, і автори цього підручника розглядають судове право України.

Зв'язки АСПП із судовим правом полягають у тому, що нормами судового права врегульовано правовідносини з організаційного та функціонального забезпечення судів, які здійснюють адміністративне судочинство.

[1] Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text.

[2] Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / редкол. : Л. М. Москвич (голова) та ін. Харків : Право, 2015. 440 с. URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2015/SB_MAROCHKIN_2015.pdf.

- *Організаційне* охоплює правове регулювання:
  - *інституційності системи судів*, що здійснюють адміністративне судочинство, як складника системи судоустрою та утворення місцевих загальних, окружних адміністративних, апеляційних адміністративних, ВАКС, ВС. Так, з нормами, що встановлюють цю систему, зокрема, ч. 3 ст. 17, ч. 2 ст. 21, ч. 3 ст. 26, ст. 36, п. 3 частин 2, 5 ст. 37, ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статті 3, 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», логічно узгоджені норми АСПП, зокрема, статті 19, 20, 22–28 КАСУ, що визначають юрисдикцію цих судів;
  - *кадрового забезпечення* судів, що здійснюють адміністративне судочинство, суддями (розд. IV «Порядок зайняття посади судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», розд. III «Порядок зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду» Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»), *працівниками апаратів судів* (статті 150, 155, 156 Закону, ст. 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»[1]), *секретарями судових засідань, помічниками суддів* (ст. 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), *судовими розпорядниками* (ст. 159 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[2]). З цими нормами логічно узгоджені норми АСПП, які встановлюють процесуальний статус (повноваження) суддів (гл. 3 Склад суду. Відводи), помічників суддів (ст. 62 КАСУ), секретарів судових засідань (ст. 63 КАСУ), судових розпорядників (ст. 64 КАСУ) тощо;
  - *фінансового забезпечення* судів, що здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету, головними розпорядниками яких є ВС та ВАКС щодо фінансового забезпечення відповідно їх діяльності, ДСАУ – щодо фінансового забезпечення всіх інших судів (ст. 148 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);
  - *матеріально-технічного забезпечення*, що передбачає управління об'єктами державної власності (будівництво, ремонт, обслуговування службових приміщень судів, їх технічне оснащення для здійснення судочинства та діловодства, придбання та обслуговування автотранспортних засобів тощо), яке здійснює ДСАУ (ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Ці норми реалізуються через норми АСПП щодо проведення судових засідань у спеціально обладнаних приміщеннях – залі судових засідань (ч. 4 ст. 194 КАСУ), відтворення звукозаписів та демонстрації відеозаписів (ст. 220 КАСУ), фіксування судового засідання технічними засобами (ст. 229 КАСУ) тощо;
  - *інформаційно-технологічного забезпечення*, яке включає комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-норма-

[1] Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII, зі змінами станом на 08.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text.

[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, зі змінами станом на 14.05.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

тивного забезпечення судової діяльності, впровадження електронного судочинства, ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІКС) (ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Зокрема, ці норми реалізуються через норми АСПП щодо впровадження ЄСІКС (ст. 18 КАСУ), надсилання повісток про виклики та повісток-повідомлень через електронний кабінет учасника судового процесу (ст. 124 КАСУ), участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції (ст. 195 КАСУ), викладення судових рішень в електронній формі (ч. 10 ст. 243 КАСУ), вручення судових рішень в електронній формі (частини 10, 11 ст. 251 КАСУ) тощо.

- *Функціональне забезпечення*, окрім, правового регулювання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини із захисту в суді прав інших осіб, яку розглянуто вище, включає правове регулювання:
  - діяльності прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді, що встановлено ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»[1]. Цій нормі в контексті права деяких осіб звертатися до суду в інтересах інших осіб кореспондують частини 3, 4 ст. 53 КАСУ;
  - діяльності НАЗК щодо права звернення до суду із позовами щодо визнання протиправними індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) із порушенням встановлених законодавством про запобігання корупції вимог та обмежень захисту прав викривачів та щодо заходів з державного захисту викривачів (п. 5^6 ч. 1 ст. 12, ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції»[2]). Цій нормі в контексті права деяких осіб звертатися до суду в інтересах інших осіб кореспондує ч. 6 ст. 53 КАСУ;
  - діяльності адвокатури щодо встановлення видів адвокатської діяльності, а саме складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру (п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»[3], п. 2 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»[4]), та представництва в судах під час здійснення адміністративного судочинства (п. 6 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»). Ці норми в контексті процесуального статусу та повноважень представника в адміністративному судочинстві деталізовано статтями 55, 57, ч. 4 ст. 59, ст. 60 КАСУ;
  - судово-експертної діяльності щодо її визначення, видів, принципів, організаційних основ здійснення з метою забезпечення правосуддя України

[1] Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII, зі змінами станом на 31.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.
[2] Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII, зі змінами станом на 08.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.
[3] Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI, зі змінами станом на 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.
[4] Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI, зі змінами станом на 05.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки відповідно до Закону України «Про судову експертизу»[1]. Ці нормі деталізовано в КАСУ визначенням процесуального статусу експерта (ст. 68 КАСУ), визнанням висновку експерта як виду доказів в адміністративній справі (п. 2 ч. 2 ст. 72, статті 101, 102 КАСУ), процесуальним порядком призначення (ст. 106 КАСУ) та усунення недоліків, уточнення й доповнення експертного висновку (статті 111, 221 КАСУ);

- наукової діяльності в галузі права, яка передбачає, зокрема, право вчених обирати види, напрями і засоби наукової діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей, а наукових працівників – надавати консультативну допомогу, а також бути експертом відповідно до законодавства України, що врегульовано ч. 6 ст. 5 Закону України «Про вищу освіту»[2], статтями 5, 6, 28, 28[1] Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»[3], статтями 1, 4, 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»[4]. Ці норми стосовно експертів у галузі права, що мають науковий ступінь, а отже, яких держава визнала науковцями, конкретизовано в статтях 112, 113 КАСУ.

Зауваження. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», фізичні особи, які на постійній або професійній основі здійснюють діяльність, пов'язану з наданням експертних послуг, повинні пройти державну акредитацію і отримати свідоцтво, що підтверджує кваліфікацію його отримувача з питання організації та проведення наукової і науково-технічної експертизи.

Державна акредитація фізичних та юридичних осіб у сфері наукової та науково-технічної експертизи – це державне визнання кваліфікації фізичної та юридичної особи у сфері наукової та науково-технічної експертизи[5].

Застосовуючи *широкий підхід* до розуміння взаємодії АСПП з іншими галузями права, можна дійти висновку, що через судове право забезпечуються *опосередковані зв'язки* АСПП зі службовим, бюджетним, інформаційним (зокрема, цифровим) галузями права. Інші приклади таких зв'язків буде обґрунтовано нижче.

Опосередкований характер зв'язків не спростовує наявності прямої взаємодії, завдяки якій норми АСПП регулюють відносини, в яких здійснюється захист права громадян на проходження служби в суді. Наприклад, відповідно до Закону України

[1] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text/.

[2] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text.

[3] Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text.

[4] Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР, зі змінами станом 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text.

[5] Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2004 № 12, зі змінами станом на 28.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-04#Text.

«Про судоустрій і статус суддів» передбачено право судді (кандидата на посаду судді) на оскарження рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів щодо його кваліфікаційного оцінювання (частини 2, 3 ст. 88, ч. 7 ст. 101) у порядку, встановленому ч. 4 ст. 22, ст. 266 КАСУ. В такому самому порядку суддя може оскаржити рішення ВРП про притягнення до дисциплінарної відповідальності (ст. 111 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»), а кандидат на посаду судді – рішення ВРП про відмову у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду (ст. 38 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Інший прояв взаємодії *судового права* з АСПП полягає у встановлених ст. 28 КАСУ особливостях визначення підсудності адміністративних справ, у яких однією зі сторін є суддя суду, до підсудності якого віднесена ця справа, за загальними правилами (окрім судді ВС): у таких випадках підсудність справи має визначати суд вищої інстанції.

1.1.5.3. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з бюджетним правом

Наявність зв'язків АСПП із бюджетним правом стає очевиднішою на прикладі *судового збору*, встановлення випадків компенсації *судових витрат* із Державного бюджету України, визначення прожиткового мінімуму для працездатних осіб як один із критеріїв визначення для розгляду справи форми адміністративного судочинства та вжиття заходів процесуального примусу, що застосовує суд під час здійснення судочинства, тощо.

- *Судовий збір* відповідно до ст. 132 КАСУ є основним видом судових витрат, розмір, порядок сплати, повернення і звільнення від сплати якого встановлено законом. За положеннями ч. 10 ст. 169 КАСУ суд у разі виявлення на момент відкриття провадження за позовом, скаргою чи клопотанням факту незарахування до спеціального фонду Державного бюджету України відповідної суми судового збору, який підлягав сплаті за їх подання, має залишити такі процесуальні звернення без руху.

Зауваження. Законом України «Про судовий збір» встановлено поняття *судового збору* (збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень – ст. 1), об'єкти справляння судового збору (зокрема, випадки, коли за подання певних процесуальних документів судовий збір не справляється – ст. 3) та розміри ставок судового збору за подання документів до адміністративного суду (п. 3 ст. 4), пільги щодо сплати судового збору (зокрема, пп. 7–14, 16, 23, 25 ч. 1 ст. 5)[1].

При цьому судовий збір відповідно до положень Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) є неподатковим надходженням, одним із видів доходів бюджету (ч. 3 ст. 9), а саме –

[1] Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI, зі змінами станом 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text.

одним із джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів (п.1 ч. 3 ст. 13, п. 5 ч. 3 ст. 29)[1].

- *Компенсація судових витрат із Державного бюджету України*. Стягнення судом при задоволенні позову на користь позивача – приватної особи всіх судових витрат, що підлягають відшкодуванню, з відповідача – суб'єкта владних повноважень (його посадової чи службової особи) здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань такого суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 139 КАСУ).

Зауваження. Бюджетним асигнуванням, відповідно до положень БКУ, є повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження (п. 6 ч. 1 ст. 2).

КАСУ встановлено підстави компенсації сторонам адміністративної справи понесених ними судових витрат за рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом України (ч. 5 ст. 139). Такі компенсації є видатками, що здійснюються з Державного бюджету України за відповідною бюджетною програмою (ст. 87 БКУ). Порядок і граничні розміри компенсації судових витрат, а також судового збору за рахунок держави встановлено актами КМУ, а саме його постановами[2]. *Матеріал щодо порядку розподілу судових витрат надано в підрозд. 2.7 цього підручника.*

- Прожитковий мінімум для працездатний осіб.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум», *прожитковий мінімум* – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. До *працездатних осіб* належать особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку (ч. 3 ст. 1 цього Закону). Прожитковий мінімум застосовується для формування Державного бюджету України (ст. 2 цього Закону) та щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік (ст. 4)[3].

[1] Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, зі змінами станом 03.12.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

[2] Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2006 р. № 590, зі змінами станом на 24.05.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2006-%D0%BF#n19; Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників : постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 845, зі змінами станом на 08.09.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF#Text.

[3] Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07. 1999 р. № 966-XIV, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-14#Text.

Цим нормам бюджетного права відповідає п. 24 ч. 1 ст. 4 КАСУ, за яким розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається відповідна заява або скарга, вчиняється процесуальна дія чи ухвалюється судове рішення.

У КАСУ прожитковий мінімум для працездатних осіб застосовується:

- *одним із критеріїв визначення форми адміністративного судочинства для розгляду справи.* Суд не може розглянути за правилами спрощеного позовного провадження справу в спорі щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, *у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб* (ст. 257 КАСУ);
- *задля визначення розміру штрафів.* Штраф, який суд може стягнути в дохід Державного бюджету України як захід процесуального примусу, визначається у співвідношенні до прожиткового мінімуму для працездатних осіб:
  - *від 0,3 до трьох розмірів* – за невиконання особою – учасником справи процесуальних обов'язків, зловживання належними їй процесуальними правами, неподання суду доказів, використання під час процедури врегулювання спору за участю судді портативних, аудіотехнічних пристроїв тощо;
  - *від одного до десяти розмірів* – за повторне чи систематичне невиконання процесуальних обов'язків, неодноразове зловживання процесуальними правами, повторне чи систематичне неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, невиконання ухвали про забезпечення позову (ст. 149 КАСУ).
- задля визначення розміру штрафу за неподання звіту суб'єктом владних повноважень або у разі відмови у прийняття такого такого звіту (частини 3, 8 ст. 382^3 КАСУ).

1.1.5.4. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з адміністративним правом

У сучасному визначенні адміністративного права превалює підхід, за яким ця галузь публічного права регулює відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з діяльністю суб'єктів публічного адміністрування. Публічне адміністрування спрямоване на виконання в інтересах приватних осіб завдань та функцій публічної адміністрації в різних сферах.

Центральне місце серед суб'єктів публічного адміністрування займають органи виконавчої влади, а тому їх діяльність має бути основним предметом судового

контролю адміністративними судами. Вони, як уже зазначалося вище, виступають і як особи, що мають відповідати за порушення прав, свобод та інтересів приватних осіб, і як особи, що в окремих, виняткових випадках мають звертатися до адміністративних судів для підтвердження наданих їм законом стосовно приватних осіб повноважень. Цим зумовлена їх обов'язкова участь у процесуальних відносинах, урегульованих нормами АСПП.

Категорії адміністративних справ, що виникають саме з правовідносин, урегульованих як адміністративним правом, так і його підгалузями (або галузями, що виокремилися з адміністративного та набули визнання як самостійні галузі права), становлять більшість від тих, які суди розглядають та вирішують у порядку, врегульованому АСПП. Цим підкреслено «предметну насиченість» поточної моделі адміністративного судочинства, а отже, доведено пряму взаємодію (зв'язок) між цими галузями права.

При цьому деякі органи виконавчої влади на підставі своїх спеціальних повноважень здійснюють або забезпечують виконання рішень адміністративних судів, ухвалених з ініціативи або стосовно інших органів виконавчої влади, адже без функціонування механізмів належного та своєчасного виконання судових рішень досягнення мети адміністративного судочинства є неможливим.

Різноманітну взаємодію (як опосередковані, так і прямі зв'язки) *АСПП* з *адміністративним правом* може бути проілюстровано на таких прикладах:

- *правове регулювання відносин:*
  - щодо оскарження до суду громадянами адміністративних актів місцевих державних адміністрацій, зокрема рішень їхніх посадових осіб, розпоряджень голів (статті 38, 43, 50 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»[1]), індивідуальних та нормативних актів Національної ради з питань телебачення і радіомовлення (ч. 16 ст. 87 Закону України «Про медіа»[2]) – справи у спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження (п. 1 ч. 1 ст. 19, ст. 264 КАСУ);
  - щодо реалізації КМУ окремих повноважень з управління об'єктами державної власності шляхом їх делегування міністерствам, іншим ЦОВВ, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання (ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»[3]), щодо реалізації ЦОВВ та їх територіальними органами права на звернення до суду, якщо це необхідно для здійснення їхніх повноважень у спосіб, що передбачений

[1] Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV, зі змінами станом на 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

[2] Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2352.

[3] Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII, зі змінами станом 09.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text.

Конституцією та законами України (ст. 28 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»[1]), щодо тимчасового делегування Фондом державного майна України повноважень одних регіональних відділень та представництв Фонду на тимчасово окупованих територіях іншим регіональним відділенням та представництвам[2] (ст. 6 Закону України «Про Фонд державного майна України»[3], реалізації місцевими державними адміністраціями повноважень, делегованих ним обласними, районними радами (ст. 34 Закону України «Про місцеві державні адміністрації») – справи у спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень (п. 3 ч. 1 ст. 19 КАСУ);

- щодо оскарження до суду громадянами рішень щодо в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (ст. 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[4], ст. 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[5]) – справи щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію (п. 5 ч. 6 ст. 12, ч. 2 ст. 27 КАСУ);
- щодо перевезення на автобусних маршрутах загального користування між автомобільними перевізниками і органами виконавчої влади, що мають забезпечувати організацію пасажирських перевезень (ст. 7, частини 2, 3 ст. 31 Закону України «Про автомобільний транспорт»[6]), – справи у спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (п. 4 ч. 1 ст. 19 КАСУ);
- щодо визнання осіб реабілітованими та потерпілими від репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років, відновлення їхніх політичних, соціальних, економічних та інших прав і визначення порядку відшкодування шкоди, завданої таким особам унаслідок репресій (ст. 8 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталі-

[1] Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text.

[2] Про тимчасове делегування повноважень Регіонального відділення Фонду державного майна України в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі та Представництва Фонду державного майна України в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі Регіональному відділенню Фонду державного майна України по Херсонській області : наказ Фонду держ. майна України від 19.08.2014 р. № 2167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1058-14#Text.

[3] Про Фонд державного майна України : Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI, зі змінами станом на 08.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#n140.

[4] Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

[5] Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text.

[6] Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III, зі змінами станом на 27.03.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text.

тарного режиму 1917–1991 років»[1]), – справи щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації (п. 13 ч. 1 ст. 19 КАСУ);

- щодо оскарження постанови про накладення на підприємства (їх об'єднання), установи, організації та фізичних осіб – підприємців, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, штрафів за невиконання обов'язку перевірити перед початком міжнародного пасажирського перевезення наявність у пасажира паспортного документа, візи або інших документів, необхідних для в'їзду до держави прямування або транзиту, що призвело до перевезення чи спроби перевезення пасажира через державний кордон України без таких документів, та за ненадання або надання недостовірних даних реєстрації пасажирів (статті 1, 13 Закону «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»[2]) – спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень (п. 12 ч. 1 ст. 19 КАСУ);
- щодо оскарження постанови органів Національної поліції у справі про адміністративне правопорушення (статті 287, 288 КУпАП) – адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (ст. 20 КАСУ);

- *виконання органами виконавчої влади рішень судів, визначених законом як адміністративні.*

Нормами АСПП врегульовано відносини, що виникають між судом і учасниками справи, щодо вирішення питань, пов'язаних із добровільним виконанням судових рішень, судовим контролем за таким виконанням, що дає змогу визначати такі відносини як самостійну стадію адміністративного судочинства, а адміністративним правом (зокрема, але не виключно) унормовано діяльність органів виконавчої влади щодо виконання судових рішень або в *загальному* порядку (примусове виконання у виконавчому провадженні), або в *спеціальному* порядку (виконання не у виконавчому провадженні, а за спеціальними законодавчо визначеними правилами). Виконання судових рішень в останньому випадку полягає в тому, що його здійснює не орган державної виконавчої служби, а інший орган (установа) з огляду на наявну в нього (неї) компетенцію, коли сам орган виконавчої влади, з ініціативи чи стосовно якого судове рішення було ухвалено, не має компетенції його виконати.

Виконання судових рішень судів, визначених законом як адміністративні, здійснюють наведені нижче органи виконавчої влади:

[1] Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років : Закон України від 17.04.1991 р. № 962-XII зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text

[2] Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень : Закон України від 10.01.2002 р. № 2920-III, зі змінами станом на 24.02.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2920-14#Text.

- *у загальному порядку: органи державної виконавчої служби, утворені Міністерством юстиції України*, що здійснюють примусове виконання судових рішень у виконавчому провадженні[1].

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» примусовому виконанню підлягають, зокрема, виконавчі листи, що видають суди у передбачених законом випадках на підставі судових рішень (п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону)[2].

Згідно із Законом України «Про виконавче провадження» забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців є однією із засад виконавчого провадження (п. 9 ч. 1 ст. 2). Це право може бути захищено, у тому числі в порядку адміністративного судочинства – адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів в адміністративних справах:

- з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;
- пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму;
- пов'язаних із перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, – розглядають місцеві суди як адміністративні (п. 4 ч. 1 ст. 20 КАСУ), з процесуальними особливостями провадження у справах із приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби (ст. 287 КАСУ);
  - *у спеціальному порядку:*
    - *Державна казначейська служба України (Казначейство)* – судових рішень адміністративних судів про стягнення коштів з державних органів (п. 6 ч. 1 ст. 5 КАСУ, статті 139, 143 КАСУ);

Зауваження. Згідно із Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, на підставі заяви стягувача здійснює виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, у межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу, а в разі відсутності у зазначеного державного органу відповідних призначень – за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду (статті 1, 3)[3].

Відповідно до Положення про Державну казначейську службу України, *Казначейство* є ЦОВВ, одним з основних завдань якого є реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів (пп. 1, 3)[4].

[1] Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII, зі змінами станом 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text.

[2] Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII, зі змінами станом на 17.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text.

[3] Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI, зі змінами станом на 18.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text.

[4] Положення про Державну казначейську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215, зі змінами станом 13.11.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text.

– *органи Національної поліції* – ухвали про привід осіб, явку яких у судове засідання адміністративний суд визнав обов'язковою (ст. 148 КАСУ);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» до кола повноважень поліції віднесено доставлення осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (п. 9 ч. 1 ст. 23). Адміністративним правопорушенням визнано лише злісне ухилення позивача, відповідача та свідка від явки до суду, злісне ухилення від явки до суду інших осіб неповагою до суду не визнано (ст. 185[3] КУпАП). Привід осіб як самостійне повноваження поліція здійснює лише за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України чи в межах виконавчого провадження (п. 27 ч. 1 ст. 23)[1]. Отже, існує неузгодженість між положеннями КАСУ і Законом України «Про Національну поліцію», що створює нормативну перешкоду застосування приводу осіб до суду інших, ніж позивач, відповідач, свідок, учасників судового процесу.

– *податковий керуючий або інший працівник контролюючого органу,* призначений його керівником (його заступником або уповноваженою особою) контролюючого органу (щодо виконання адміністративного арешту майна відповідно до п. 94.14 ст. 94 Податкового кодексу України[2] (далі – ПКУ), щодо стягнення коштів у рахунок погашення податкового боргу за рахунок готівки згідно з п. 95.4 ст. 95 ПКУ, щодо погашення податкового боргу відповідно до п. 95.7 ст. 95 ПКУ), *Державна казначейська служба* (п. 95.3 ст. 95 ПКУ) – виконання судових рішень про адміністративний арешт майна платника податків, стягнення коштів за податковим боргом, погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває в податковій заставі (ст. 283 КАСУ);

Зауваження. Згідно з ПКУ терміном *«контролюючий орган»* у відповідних відмінках та числі було замінено терміни «орган державної податкової служби», «орган податкової служби», «податковий орган», «митний орган» тощо у відповідному відмінку та числі.

Адміністративний арешт майна платника податків (далі – *арешт майна*) є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом, який полягає у забороні йому вчиняти щодо свого майна, яке підлягає арешту, дії щодо реалізації прав розпорядження або користування його майном (повний арешт майна) або в обмеженні платника податків щодо реалізації прав власності на таке майно, який полягає в обов'язковому попередньому отриманні дозволу керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу на здійснення платником податків будь-якої операції з таким майном (умовний арешт майна) (ст. 94 ПКУ).

Особливість судового контролю за *арештом майна* платника податків полягає в тому, що як арешт коштів на рахунку / електронному гаманці платника податків здійснюється виключно на підставі рішення суду шляхом звернення контролюючого органу до суду, так

[1] Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII, зі змінами станом на 17.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

[2] Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, зі змінами станом 17.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

і звільнення з-під арешту банк, інша фінансова установа, небанківський надавач платіжних послуг, емітент електронних грошей здійснює за рішенням суду (п. 94.6 ст. 94 ПКУ), а рішення керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу щодо арешту майна може бути оскаржене платником податків у судовому порядку (п. 94.11 ст. 94 ПКУ).

Контролюючий орган застосовує до платника податків на користь держави заходи щодо погашення податкового боргу такого платника податків шляхом стягнення коштів, які перебувають у його власності, а в разі їх недостатності – шляхом продажу майна такого платника податків, яке перебуває у податковій заставі (п. 95.1 ст. 95 ПКУ).

Контролюючий орган звертається до суду щодо надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі. Рішення суду щодо надання вказаного дозволу є підставою для прийняття контролюючим органом рішення про погашення усієї суми податкового боргу (п. 95.3 ст. 95 ПКУ).

Рішення суду про стягнення коштів з рахунків / електронних гаманців платника податків у банках, небанківських надавачах платіжних послуг / емітентах електронних грошей, що обслуговують такого платника податків, та з рахунків платників податків у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, відкритих у ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, направляється до виконання контролюючим органам у розмірі суми податкового боргу або його частини (п. 95.3 ст. 95 ПКУ).

Контролюючий орган на підставі рішення суду здійснює стягнення коштів як погашення податкового боргу за рахунок готівки, що належить такому платнику податків. Стягнення готівкових коштів здійснюється у порядку, визначеному КМУ (п. 95.4 ст. 95 ПКУ).

– *посадові та службові особи ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері міграції, органи (підрозділи) охорони державного кордону, органи Служби безпеки України* (далі – СБУ) – рішення суду про застосування до іноземця або особи без громадянства затримання (з метою ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України, з метою забезпечення передачі за міжнародними договорами про реадмісію, до виконання зобов'язання про внесення застави) (ст. 289 КАСУ);

Зауваження. Реалізація державної політики у сфері міграції (імміграції та еміграції) є одним з основних завдань ЦОВВ – *Державної міграційної служби України* (далі – ДМСУ) (пп. 1, 3 Положення про ДМСУ)[1].

Органи охорони державного кордону є основними структурними складниками Державної прикордонної служби України, що безпосередньо виконує поставлені перед нею завдання, зокрема щодо забезпечення недоторканності державного кордону України (п. 2 Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України). Такими органами є прикордонний загін, окремий контрольно-пропускний пункт та авіаційна частина (п. 5 Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України)[2].

[1] Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360, зі змінами станом на 06.05.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text.

[2] Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : наказ МВС від 30.11.2018 р. № 971, зі змінами станом на 28.05.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text.

– *Фонд державного майна України та уповноважені особи з числа працівників апарату Ради національної безпеки і оборони України* (далі – РНБО) – судові рішення про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»[1]);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про санкції» Фонд державного майна України здійснює повноваження у сфері управління (у тому числі шляхом реалізації) активами, щодо яких ухвалено судове рішення про застосування зазначеної вище санкції (ч. 2 ст. 5^1), а також Уповноважені особи з числа працівників апарату РНБО, які є публічними реєстраторами Державного реєстру санкцій (ст. 5^4)[2].

– *Державна служба фінансового моніторингу України* – судові рішення у справах за зверненням СБУ щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 КАСУ);

Зауваження. Відповідно до Порядку формування переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, такий перелік осіб формує Державна служба фінансового моніторингу України[3] на підставі рішення адміністративного суду про включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій, які відповідають критеріям[4], визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН (пп. 3, 4)[5].

– *НАЗК* – судових рішень у справах щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій (ст. 289^5 КАСУ);

[1] Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII, зі змінами станом 16.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text

[2] Там само.

[3] Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.

[4] Актуальний перелік осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції : інформація з офіц. сайту Держфінмоніторингу. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/protidija-terorizmu/perelik-teroristiv/aktualnij-perelik-osib-pov-yazanix-z-provadzhennyam-teroristichnoji-diyalnosti-abo-stosovno-yakix-zastosovano-mizhnarodni-sankcziji.html

[5] Порядок формування переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції : постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 р. № 622. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2020-%D0%BF#Text.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні»[1] НАЗК може прийняти рішення про відмову в наданні політичній партії державного фінансування її статутної діяльності на підставі результатів останніх чергових або позачергових виборів народних депутатів України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі (ч. 3 ст. 17^3). Таке рішення НАЗК може бути оскаржено партією до суду (ч. 9 ст. 17^3).

Окрім НАЗК, виконання таких судових рішень здійснює ЦВК на підставі остаточного фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, поданого в порядку, встановленому Законом України «Про вибори народних депутатів України». Відповідно до п. 2 Прикінцевих та перехідних положень ВКУ[2] Закон «Про вибори народних депутатів України» втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України.

Згідно із Законом України «Про політичні партії в Україні» ЦВК може прийняти рішення про відмову у відшкодуванні політичній партії витрат, пов'язаних із фінансуванням її передвиборної агітації (ч. 4 ст. 17^4). Таке рішення ЦВК може бути оскаржене до суду (ч. 6 ст. 17^4)[3].

З наведеного вище лише діяльність органів державної виконавчої служби з виконання судових рішень адміністративних судів визнано за законом примусовим виконанням. Така діяльність є єдиним завданням державної виконавчої служби, яке вони здійснюють в межах особливої процедури – виконавчого провадження. На відміну від діяльності державної виконавчої служби, виконання судових рішень іншими органами виконавчої влади не становлять основну частину їхньої компетенції. За змістом ця діяльність, хоча і не має такого, як виконавче провадження, формального визначення, є також примусовою на підставі законодавчо встановленої ознаки обов'язковості судових рішень до виконання. Виконання судових рішень адміністративних судів як суб'єктами владних повноважень, які є учасниками судового процесу, так і тими, хто здійснює виконання завдяки спеціальним чи окремим повноваженням (ті відносини, що врегульовано нормами адміністративного права), а також вирішення адміністративним судом питань, які сприяють добровільному виконанню та забезпечують примусове виконання судових рішень (ті відносини, що врегульовано нормами АСПП), у сукупності дає змогу ефективніше досягнути завдань адміністративного судочинства;

- *особливості функціонування судів, зокрема тих, які здійснюють адміністративне судочинство, в умовах неординарних (надзвичайних) адміністративно-правових режимів (карантину, воєнного стану, антитерористичної операції тощо).*

[1] Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III, зі змінами станом на 17.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text.

[2] Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n4128.

[3] Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III, зі змінами станом на 17.09.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» *карантин* – адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, тобто хвороб, які характеризуються тяжкими та (або) стійкими розладами здоров'я в окремих хворих і становлять небезпеку для їх життя та здоров'я (ст. 1). Карантин встановлює і відміняє КМУ (ст. 29)[1]. Прикладом карантину є встановлення та відміна КМУ комплексу обмежувальних протиепідемічних, адміністративних та медико-санітарних заходів задля запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, що діяли з 12.03.2020 р. до 30.06.2023 р.[2]

Відповідно до положень Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» КМУ не може визначати порядок функціонування судів та органів у системі правосуддя в умовах карантину, адже в противному випадку це означало б втручання вищого органу виконавчої влади в діяльність органів судової влади та суперечило б принципу поділу влади на три гілки. Рекомендації про запровадження особливого режиму роботи судів в умовах карантину було сформульовано Радою суддів України, ДСАУ та ВРП. Також ВРП у межах повноважень, визначених статтями 3, 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» із вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, уніфікувала рекомендації для судів щодо безпечної роботи в умовах карантину[3].

Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» *воєнним станом* визначено особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі, зокрема, збройної агресії та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення відсічі збройної агресії, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 1). Правовий режим воєнного стану за пропозицією РНБО вводить Президент України своїм указом, який затверджує відповідним законом Верховна Рада України (ст. 5).

У період дії воєнного стану: повноваження судів не можуть бути припинені (ст. 10) чи обмежені (ст. 12^2 Закону), суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України (ст. 12^2), лише суди, створені відповідно до Конституції України, здійснюють правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, не допускається створення надзвичайних та особливих судів, забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства, може бути законами України змінено територіальну підсудність судових справ, що розгляда-

[1] Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III, зі змінами станом на 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text.

[2] Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text; Про відміну на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2023 р. № 651. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidminu-na-vsii-terytorii-ukrainy-karantynu-vstanovlenoho-z-metoiu-zapobihannia-poshyrenniu-na-terytorii-ukrainy-hostroi-respiratornoi-khvoroby-i270623-651.

[3] Про рекомендацію запровадження особливого режиму роботи судів : лист Голови Ради суддів України від 16.03.2020 р. № 9-рс-186/20. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/news/no9rs-18620-vid-16032020-verhovn-92b86c6546.pdf; Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : рішення Вищої ради правосуддя від 26.03.2020 р. № 880/0/15/20. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/6776; Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину : рішення Вищої ради правосуддя від 01.04.2021 р. № 763/0/15/21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text; Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1798-19#n13.

ють суди на території, на якій введено воєнний стан, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження таких судів у разі неможливості здійснювати ними правосуддя (ст. 26). Згідно з цим Законом в Україні утворено спеціальні тимчасові органи виконавчої влади – військові адміністрації[1].

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» *антитерористичною операцією* визначено комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

Режим антитерористичної операції – це особливий тимчасовий порядок, що вводиться у районі її проведення та передбачає надання суб'єктам боротьби з тероризмом спеціальних повноважень, необхідних для звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (ст. 1)[2].

Пряму взаємодію (зв'язок) між АСПП та адміністративним правом у контексті впливу адміністративно-правових режимів на перебіг судового процесу в адміністративній справі можна довести на такому прикладі: суд зобов'язаний зупинити провадження в адміністративній справі до припинення перебування особи, яка є стороною або третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України (далі – ЗСУ) або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції (п. 5 ч. 1 ст. 236 КАСУ);

- *адміністративна відповідальність за неналежне виконання ухвал адміністративних судів*.

  У ст. 185[3] КУпАП встановлено адміністративну відповідальність у вигляді накладення штрафу за прояв неповаги до суду, зокрема адміністративного, за злісне ухилення від явки в суд свідка, позивача, відповідача, непідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушення порядку під час судового засідання, явну зневагу до суду або встановлених у суді правил[3].

1.1.5.5. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права зі службовим правом

Різноманітним є зміст взаємодії АСПП зі службовим правом: зв'язки між ними є як прямими, так і опосередкованими. Ці зв'язки можна презентувати на таких прикладах:

[1] Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII, зі змінами станом на 30.04.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

[2] Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV, зі змінами станом 18.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text.

[3] Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X, зі змінами станом на 17.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

- *правове регулювання відносин:*
  - щодо звернення Верховної Ради України до суду з позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата у разі невиконання ним вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (ст. 5 Закону України «Про статус народного депутата України»[1]) – справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України (ч. 4 ст. 22, ст. 285 КАСУ);

Зауваження. ВП ВС у постанові від 26.10.2023 р. у справі № 990/139/23 (провадження № 11-133заі23)[2] дійшла висновку про те, що народний депутат України за своїм конституційно-правовим статусом є представником Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією та законами України, належить до національних публічних діячів і виконує визначні публічні функції, спільно з іншими народними депутатами реалізує повноваження Верховної Ради України як колегіального органу державної влади, який за Основним Законом України визначає державну політику та шляхи її реалізації, діє лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Наведене дало ВП ВС підстави стверджувати, що народний депутат України є особою, яка обіймає державну політичну посаду в державному колегіальному органі – Верховній Раді України, а тому його діяльність охоплюється наведеним у п. 17 ч. 1 ст. 4 КАСУ поняттям публічної служби.

  - щодо оскарження до суду державними службовцями рішень про накладення дисциплінарного стягнення, звільнення з посади державної служби, а також висновку, що містить негативну оцінку за результатами оцінювання його службової діяльності, права державного службовця на оскарження відповіді керівника державної служби щодо порушення прав державного службовця чи виникнення перешкод в їх реалізації (п. 10 ч. 1 ст. 7, ч. 4 ст. 11, ст. 78 Закону України «Про державну службу»[3]), захисту посадовими особами місцевого самоврядування своїх законних прав у судовому порядку (ст. 9 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»[4]), оскарження членом Національної ради з питань телебачення і радіомовлення рішення про дострокове припинення його повноважень (ч 3 ст. 80 Закону України «Про медіа»[5]), оскарження рішень конкурсної

[1] Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.10.2023 р. у справі № 990/139/23 (провадження № 11-133заі23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726968.

[3] Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII, зі змінами станом на 20.01.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n929.

[4] Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III, зі змінами станом на 20.01.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text.

[5] Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX, зі змінами станом 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2352.

комісії з питань додержання встановленого законом порядку організації та проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань (ч. 9 ст. 11 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»)[1], оскарження рішень місцевих державних адміністрацій щодо відмови в направленні громадян на альтернативну службу, проходження та дострокового її припинення (ст. 25 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу»[2]) – справи у спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби (п. 2 ч. 1 ст. 19 КАСУ);

Зауваження. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної (невійськова) служби, тобто служби, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством, із зазначенням строку дії цих обмежень[3].

- щодо оскарження до суду прокурором рішення відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, прийнятого за результатами розгляду дисциплінарного провадження, або рішення ВРП про притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності або про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора (ст. 50 Закону України «Про прокуратуру»[4]) – справи про оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів (ч. 1 ст. 27 КАСУ);

- *правовий статус публічних службовців як суб'єктів владних повноважень, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржуються в порядку адміністративного судочинства.*

Так, державний службовець відповідно до Закону України «Про державну службу» зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків, у разі спільного заподіяння шкоди кількома державними службовцями кожен із них несе відповідальність у розмірі, пропорційному ступеню вини (ст. 81). При цьому, відповідно до встановленого цим профільним законом порядку, керівник державної служби може звернутися з позовом про таке відшкодування до суду в разі ненадання державним службовцем відповіді на пропозицію про добровільне відшкодування шкоди, відмови від

[1] Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII, зі змінами станом на 09.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text.
[2] Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-XII, зі змінами станом на 30.03.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text.
[3] Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text.
[4] Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

відшкодування шкоди чи невідшкодування шкоди до зазначеного у пропозиції строку (ст. 82)[1].

Аналогічне по суті, але не деталізоване так само, право зворотної вимоги (регресу) мають: *держава* – до посадових осіб міністерств, інших ЦОВВ, які заподіяли шкоду (ст. 27 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»)[2]; *сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради* – до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді (ст. 24 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»)[3].

Зазначене матеріальне право перебуває в логічному зв'язку з таким способом захисту прав, свобод або законних інтересів кожної (тобто і публічної, а не лише приватної) особи в адміністративному судочинстві, як стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю (п. 6 ч. 1 ст. 5 КАСУ).

Статус «публічного службовця» через специфіку правового регулювання деяких видів публічної служби може надавати його носієві додаткові процесуальні можливості, що впливають на перебіг судового процесу. Як вже зазначалося раніше, суд *зобов'язаний зупинити* провадження у справі в разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, відповідно, на строк до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції (п. 5 ч. 1 ст. 236 КАСУ).

Також *суд має право зупинити* провадження в адміністративній справі до перебування учасника справи на альтернативній службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі за відсутності у такого учасника справи представника (частини 2, 3 ст. 236 КАСУ).

Зауваження. Якщо розглядати норми, якими врегульовано відносини з проходження служби в адміністративних судах суддями, помічниками суддів, секретарями судових засідань, судовими розпорядниками тощо, як норми службового права, то погляд на зв'язок АСПП зі службовим правом як опосередкований видається також прийнятним.

[1] Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII, зі змінами станом на 20.01.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n929.

[2] Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text.

[3] Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III, зі змінами станом на 20.01.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text.

1.1.5.6. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з військовим правом

Взаємодія між АСПП і військовим правом ґрунтується на прямому зв'язку між ними, який можна продемонструвати так:

- *правове регулювання відносин:*
  - *щодо права військовослужбовця на оскарження* неправомірних рішень, дій (бездіяльності) органів військового управління та командирів (начальників) та здійснення згідно з національним законодавством судочинства у справах за участю військовослужбовців, які проходять військову службу на території України, відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (статті 19, 20)[1];
  - *щодо права звільнених з військової служби військовослужбовців на оскарження до суду* рішень органів військового управління, що призначають пенсії, про відмову в призначенні пенсії або її перерахунку, зарахуванні до вислуги років для призначення пенсії окремих періодів служби в календарному обчисленні або на пільгових умовах, порушення строків і заниження розмірів пенсії відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (ст. 66)[2].

Зазначеним положенням законів відповідають норми КАСУ, якими:

- справи у спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби та справи про оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат віднесено до юрисдикції адміністративних судів (п. 2 ч. 1 ст. 19);
- такі справи визначено як справи незначної складності (пп. 1, 3 ч. 6 ст. 12), які адміністративні суди можуть розглядати за правилами спрощеного позовного провадження (ст. 257);

  - *щодо звернення територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки до суду* з позовами про застосування судом до військовозобов'язаних, резервістів тимчасового обмеження у праві керування транспортним засобом під час мобілізації в разі невиконання такими особами обов'язків щодо явки за викликом для взяття на військовий облік, надання в установленому порядку під час мобілізації будівель, споруд, транспортних засобів та іншого майна, власниками якого вони є, ЗСУ та іншим військовим формуванням, встановлених ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку

[1] Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII, зі змінами станом на 05.11.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text.

[2] Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text.

та мобілізацію», та вчинення ними адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 210[1] КУпАП[1].

Такий припис Закону відповідає положенням КАСУ, за якими:

- визначення суб'єктів владних повноважень доповнено органами військового управління, їх посадовими чи службовими особами (п. 7 ч. 1 ст. 4);
- адміністративні справи за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації віднесено до юрисдикції місцевих загальних судів як адміністративних (п. 6 ч. 1 ст. 20);
- такі адміністративні справи віднесено до термінових (статті 268, 269, 272) та встановлено особливості провадження в них (ст. 283[2]).

1.1.5.7. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з міграційним правом

Взаємодія АСПП з міграційним правом заснована на прямому зв'язку між ними та може бути проілюстрована такими прикладами:

- правове регулювання відносин:
  - щодо оскарження іноземцями або особами без громадянства, відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[2], до суду рішень, які прийняті ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) (ДМСУ) про:
    - відмову у визнанні особою без громадянства (ч. 4 ст. 6[1]);
    - про відкликання або визнання недійсним рішення про визнання особою без громадянства (ч. 5 ст. 6[1]);
    - скасування візи (ч. 4 ст. 12);

Зауваження. Згідно з ч. 4 ст. 12 вказаного Закону візу може бути скасовано під час проходження прикордонного контролю на підставах та в порядку, визначених Законом України «Про прикордонний контроль»[3]. Водночас ст. 14 цього Закону врегульовано підстави та порядок визнання віз іноземців та особи без громадянства недійсними, а не їх скасування. У разі визнання візи недійсною уповноваженою службовою особою підрозділу охорони державного кордону шляхом проставлення на ній відтиску штемпеля про це зазначається в рішенні про відмову у перетинанні державного кордону. Отже, положення законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та «Про прикордонний контроль» між собою належним чином не синхронізовано.

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку : Закон України від 11.04.2024 р. № 3633-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3633-IX.

[2] Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text.

[3] Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 р. № 1710-VI, зі змінами станом 24.02.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%B8#w1_3.

- щодо оскарження іноземцями або особами без громадянства до суду рішень, які прийняті Державною міграційною службою України (далі – ДМСУ), його територіальними підрозділами, органом СБУ або органом охорони державного кордону Держприкордонслужби про примусове повернення (ст. 26 Закону) та про примусове видворення (ст. 30 Закону);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (ст. 3).

Законними підставами перебування іноземців та особи без громадянства визнано:

для постійного проживання – іммігрція, визнання біженцями або надання притулку в Україні, для возз'єднання із сім'єю (може бути тимчасовим),

для тимчасового проживання – визнання особами, що потребують додаткового чи тимчасового захисту, прибуття для працевлаштування або укладення гіг-контракту, прибуття для участі в реалізації проєктів міжнародної технічної допомоги, прибуття для проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності, прибуття для участі в діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, прибуття для роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, прибуття для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності, прибуття з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема для надання медичної допомоги, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах як медичні працівники, фахівці з реабілітації, прибуття для роботи кореспондентом або представником іноземних медіа, прибуття для контролю за діяльністю юридичних осіб, зареєстрованих в Україні, в яких вони є засновниками та (або) учасниками, та (або) бенефіціарними власниками (контролерами), прибуття для навчання, для укладення контракту про проходження військової служби у ЗСУ, Державній спеціальній службі транспорту, Національній гвардії України та в інших випадках (ст. 4 Закону)[1].

- щодо оскарження до суду біженцями та особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту, відповідно до Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»[2], рішення ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту (ДМСУ) про:
  - відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
  - відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

[1] Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text.

[2] Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text.

- визнання іноземця або особи без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (відмову в такому визнанні);
- втрату чи позбавлення статусу біженця або додаткового захисту, про скасування рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту (ст. 12 вказаного Закону) – адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, віднесено до предметної юрисдикції місцевих загальних судів як адміністративних (п. 3 ч. 1 ст. 20 КАСУ), що мають особливості провадження за позовами іноземців та осіб без громадянства (ст. 288 КАСУ);

◦ звернення ДМСУ, його територіальних підрозділів, органів СБУ або органів охорони державного кордону Держприкордонслужби до суду з позовом про надання дозволу на затримання та розміщення іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, в пунктах тимчасового перебування протягом строку, необхідного для їх ідентифікації та забезпечення примусового видворення (реадмісії) за межі України з підстав та в порядку, встановленому Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[1] (ст. 30), – адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, віднесено до предметної юрисдикції місцевих загальних судів як адміністративних (п. 3 ч. 1 ст. 20 КАСУ), що мають особливості провадження за позовами ДМСУ, органів охорони державного кордону Державної прикордонної служби та органів СБУ (ст. 289 КАСУ).

1.1.5.8. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з муніципальним правом

Взаємодія АСПП з муніципальним правом заснована на прямому зв'язку між ними, який можна визначати на підставі таких прикладів:

- правове регулювання *права* органу місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виступати позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, зокрема, звертатися до суду, якщо це необхідно для реалізації його повноважень і забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування (ст. 18[1])[2], зокрема, у відносинах:

Зауваження. Спеціальна норма в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка б регулювала відносини органів місцевого самоврядування із адміністративними судами, відсутня. У такій ситуації, вирішуючи питання про прийняття адміністративних

[1] Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text.

[2] Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

позовів органів місцевого самоврядування чи залучення їх як відповідачі в адміністративних справах, відповідні суди, що визначені як адміністративні, мають керуватися аналогією закону, яку визначено в ч. 6 ст. 7 КАСУ.

- щодо реалізації делегованого повноваження (ст. 76 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») з вирішення питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадської безпеки і порядку (підп. 3 п. «б» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») – справи за адміністративними позовами органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАСУ);
- щодо реалізації місцевими державними адміністраціями повноважень, делегованих ним обласними, районними радами (ст. 34 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»[1]) – справи у спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень (п. 3 ч. 1 ст. 19 КАСУ);
- щодо перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування, між автомобільним перевізником і органами місцевого самоврядування, що мають забезпечувати організацію пасажирських перевезень (ст. 7, частини 2, 3 ст. 31 Закону України «Про автомобільний транспорт»[2]);
- щодо відносин між двома або більше територіальними громадами з приводу реалізації спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності та акумулювання ними на визначений період ресурсів із метою спільного здійснення відповідних заходів, спільного фінансування (утримання) територіальними громадами підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури, утворення територіальними громадами спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень (статті 1, 4, 9, 10–14, 18 Закону «Про співробітництво територіальних громад»[3]) – спори, що виникають із приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (п. 4 ч. 1 ст. 19 КАСУ);
- щодо визнання в судовому порядку незаконними актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування, право на вирішення в судовому порядку спорів про поновлення порушених прав юридичних і фізичних

[1] Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV, зі змінами станом на 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

[2] Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III, зі змінами станом на 27.03.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text.

[3] Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII, зі змінами станом на 13.05.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text.

осіб, що виникають у результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування (ч. 10 ст. 59, ч. 2 ст. 77 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»[1]) – справи у спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження (п. 1 ч. 1 ст. 19, ст. 264 КАСУ);

Зауваження. В Україні набув чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування»[2], яким внесено зміни як до законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації», так і до КАСУ. Зазначений Закон вводиться в дію через дванадцять місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні.

Указаними змінами на ЦОВВ, визначений КМУ (орган із забезпечення законності), покладено функцію органів державного нагляду за законністю нормативно-правових та індивідуальних актів обласних рад, на обласні державні адміністрації – за законністю відповідних актів районних рад, а на районні державні адміністрації – за законністю відповідних актів сільських, селищних, міських, районних у місті (у разі їх створення) рад, їх виконавчих органів. Також КАСУ доповнено ст. 289^{11}, якою встановлено особливості провадження у справах щодо забезпечення законності актів органів місцевого самоврядування, а також внесено зміни до інших статей КАСУ щодо забезпечення імплементації нової статті 289^{11}.

Цей Закон буде введено в дію через дванадцять місяців із дня припинення чи скасування в Україні воєнного стану.

- щодо оскарження постанови виконавчих органів та посадових осіб органів місцевого самоврядування (адміністративної комісії, виконкому, інспектора з паркування, державного інспектора з контролю за використанням та охороною земель виконавчого органу сільської, селищної, міської ради тощо) у справі про адміністративне правопорушення (статті 267, 287, 288 КУпАП) – адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (ст. 20 КАСУ);
- щодо захисту посадовими особами місцевого самоврядування своїх законних прав у судовому порядку (ст. 9 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування») – справи у спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби (п. 2 ч. 1 ст. 19 КАСУ).

[1] Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування : Закон України від 05.11.2025 р. № 4677-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4677-20#Text.

1.1.5.9. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з фінансовим правом

Взаємодія АСПП з фінансовим правом полягає у прямому зв'язку, який можна довести на таких прикладах:

- *правове регулювання відносин:*
  - *щодо захисту адміністратором облігацій у спорах, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства, прав та інтересів власників облігацій на ринках капіталу* – адміністративні справи у спорах адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності віднесено до предметної юрисдикції окружних адміністративних судів (п. 1[1] ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 20 КАСУ);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» *адміністратором за випуском облігацій* (далі – адміністратор) визначено юридичну особу, яка діє від свого імені та в інтересах власників випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, облігацій внутрішніх місцевих позик, облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, договору про призначення адміністратора, проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) та рішень зборів власників облігацій (ч. 1 ст. 2).

Адміністратор для захисту прав та інтересів власників облігацій має право від свого імені й виключно в інтересах власників облігацій виступати стороною у спорах про захист прав та інтересів власників облігацій або третьою особою в інших спорах, вирішення яких може вплинути на права та обов'язки власників облігацій, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства (ст. 120 Закону). Адміністратор виключно в інтересах власників облігацій:

– подає від свого імені позови;

– вчиняє відмову від позову, зменшення розміру позовних вимог, зміну предмета позову, укладення мирової угоди, відмову від апеляційної або касаційної скарги у спорі про захист прав та інтересів власників облігацій, досягає примирення на будь-якій стадії адміністративного процесу лише за згодою за умови надання згоди зборами власників облігацій;

– зобов'язаний вчиняти в судовому процесі будь-які інші необхідні процесуальні дії та подавати будь-які інші необхідні процесуальні документи без необхідності отримання окремої вимоги власників облігацій та (або) рішення зборів власників облігацій (ст. 121 Закону)[1].

- *щодо оскарження до суду акціонерами, посадовими особами банку рішень органів публічної влади щодо виведення неплатоспроможного банку з ринку, зокрема:*
  - рішень (індивідуальних актів) Національного банку України (далі – НБУ) про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, відкликання у банку

[1] Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV, зі змінами станом на 08.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text.

банківської ліцензії та ліквідацію банку відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 79)[1];

Зауваження. Відповідно до цього Закону НБУ має право у разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ чинного законодавства, застосувати до таких банків заходи впливу адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози, зокрема, віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних та відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку (ст. 73).

- *рішень* НБУ, КМУ, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО), його працівників, на виконання функцій, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»[2], у тому числі у процесі здійснення тимчасової адміністрації, ліквідації банку, виконання плану врегулювання, виключно з метою встановлення їх законності (ст. 54 вказаного Закону).

Зауваження. Зазначеним Законом встановлено особливості оскарження рішень (індивідуальних актів):

ФГВФО – про запровадження тимчасової адміністрації у банку, про початок процедури ліквідації банку, про затвердження плану врегулювання та будь-яких інших рішень (індивідуальних актів), прийнятих на його виконання, а також рішень (індивідуальних актів) щодо призначення уповноважених осіб Фонду, делегування їм повноважень;

НБУ – про затвердження пропозиції НБУ про участь держави у виведенні неплатоспроможного банку з ринку;

КМУ – про участь держави у виведенні неплатоспроможного банку з ринку;

Міністерства фінансів України – прийнятих на виконання рішень КМУ про участь держави у виведенні неплатоспроможного банку з ринку;

НКЦПФР – прийнятих у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку (ст. 54).

Зазначеним нормативним особливостям відповідають положення КАСУ, якими встановлено виключно загальну форму позовного провадження розгляду таких адміністративних справ окружними адміністративними судами (п. 6 ч. 4 ст. 12 КАСУ), заборону на забезпечення позовів зупиненням дії оскаржуваних актів КМУ, НБУ, Міністерства фінансів України, ФГВФО, НКЦПФР (ч. 3 ст. 151 КАСУ) та інші особливості провадження у таких справах (ст. 266[1] КАСУ);

- *щодо оскарження до суду рішень, дій державних органів унаслідок здійснення ними державного фінансового моніторингу.*

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансу-

[1] Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III, зі змінами станом на 03.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text.

[2] Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI, зі змінами станом 10.10.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text.

ванню розповсюдження зброї масового знищення»[1] спеціально уповноважений орган, яким є ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії має право приймати у випадках, передбачених цим Законом, рішення про зупинення на строк до 7 робочих днів (подальше зупинення, продовження зупинення – до 30 робочих днів) фінансових операцій (частини 2, 9 ст. 23, п.10 ч. 1 ст. 27).

ЦОВВ, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, є *Держфінмоніторинг*[2].

Ані в цій, ані в інших нормах вказаного вище Закону, право на оскарження таких дій Держфінмоніторингу чітко не передбачено, але регламентовано, що за рішенням суду власникові, права чи законні інтереси якого порушені незаконними діями державних органів внаслідок здійснення ними державного фінансового моніторингу, має бути повернуто доходи або відшкодовано їхню ринкову вартість. Шкоду, що заподіяно юридичній або фізичній особі незаконними діями державних органів внаслідок здійснення ними державного фінансового моніторингу, має бути відшкодовано з державного бюджету в установленому законом порядку (ст. 35).

При цьому КАСУ встановлено особливості провадження у справах за адміністративними позовами про оскарження рішень Держфінмоніторингу про продовження зупинення видаткових фінансових операцій (ст. 289[1]).

1.1.5.10. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з податковим та митним правом

Взаємодія АСПП із податковим та митним правом полягає у прямому зв'язку, який можна продемонструвати такими прикладами:

- *правове регулювання відносин:*
  - *щодо оскарження платниками податків рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів* відповідно до ПКУ[3], а саме:
    - податкового повідомлення – рішення про визначення сум грошового зобов'язання платника податків (зокрема, прийнятого за результатами перевірки з питань дотримання принципу «витягнутої руки»);
    - будь-якого рішення контролюючих органів (підп. 14.1.7 ст. 14, підп. 39.5.2.22 ст. 39, підп. 39[2].6.4.11 ст. 39[2], пп. 56.4, 56.18, 56.19, 56.22 ст. 56 ПКУ);
    - протиправних дій чи бездіяльності контролюючих органів із відшкодуванням заподіяної ними шкоди (статті 114, 128 ПКУ);
    - збитків та немайнової шкоди, завданих контролюючим органом унаслідок неправомірного застосування арешту майна такого платника

[1] Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX, зі змінами станом на 08.10.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.

[2] Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 р. № 537. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.

[3] Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, зі змінами станом 17.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

податків, за рахунок коштів державного бюджету, передбачених контролюючим органом, згідно із законом (п. 94.13 ст. 94 ПКУ)[1];

Зауваження. Згідно з ПКУ терміном *«контролюючий орган»* у відповідних відмінках та числі було замінено терміни «орган державної податкової служби», «орган податкової служби», «податковий орган», «митний орган» тощо у відповідному відмінку та числі.

Рішення контролюючого органу, оскаржене в судовому порядку, не підлягає адміністративному оскарженню. Процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору. При зверненні платника податків до суду з позовом щодо визнання протиправним та (або) скасування рішення контролюючого органу грошове зобов'язання вважається неузгодженим до дня набрання судовим рішенням законної сили (п. 56.18 ст. 58 ПКУ).

Протиправні рішення, дії або бездіяльність контролюючих органів, їх посадових (службових) осіб визнано податковими правопорушеннями, вчинення яких є підставою для відшкодування шкоди особі, чиї права порушені, відповідно до закону (п. 128.1 ст. 128 ПКУ).

- *щодо оскарження будь-якою особою до суду рішень, дії або бездіяльності митних органів* відповідно до Митного кодексу України (далі – МКУ)[2], якщо вважає, що ними порушено її права, свободи чи інтереси, створено перешкоди для їх реалізації, на неї незаконно покладено будь-які обов'язки (ст. 24 МКУ) та особа бажає заявити вимогу про відшкодування шкоди, заподіяної їй неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю митних органів (ч. 2 ст. 30 МКУ) – *спори* фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності віднесено до предметної юрисдикції окружних адміністративних судів (п. 1 ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 20 КАСУ);

Зауваження. Згідно з гл. 4 МКУ «Оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів» визначено, що предметом оскарження є рішення, дії або бездіяльність митних органів, які оскаржуються. Процедура оскарження, передбачена цією главою МКУ, вважається досудовим порядком вирішення спору.

Митний орган, якого стосується предмет оскарження, – митний орган, який прийняв оскаржуване рішення, вчинив оскаржувані дії або допустив бездіяльність (п. 5 ч. 2 ст. 24 МКУ).

Дії митних органів – це вчинки посадових осіб та інших працівників митних органів, пов'язані з виконанням обов'язків, покладених на них відповідно до чинного законодавства України (п. 2 ч. 2 ст. 24 МКУ), а *бездіяльність митних органів* – невиконання посадовими особами та іншими працівниками митних органів обов'язків, покладених на них відповідно до чинного законодавства України, або неприйняття ними рішень з питань, віднесених до їхніх повноважень, протягом строку, визначеного законодавством (п. 3 ч. 2 ст. 24 МКУ).

[1] Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, зі змінами станом 17.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru

[2] Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI, зі змінами станом на 04.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/conv#n607.

Положення цієї глави застосовуються у всіх випадках оскарження підприємствами або громадянами рішень, дій або бездіяльності митних органів, крім постанов у справах про порушення митних правил, податкових повідомлень-рішень митних органів: таке оскарження здійснюється в порядку, встановленому ПКУ (частини 3, 4 ст. 24 МКУ).

У разі якщо заінтересована особа оскаржує рішення, дії або бездіяльність митного органу одночасно до митного органу вищого рівня та до суду, і суд відкриває провадження у справі, митний орган вищого рівня має припинити провадження з розгляду такої скарги (ч. 10 ст. 26^3 МКУ).

- *щодо оскарження постанов:*
  - митниці у справі про порушення митних правил;
  - ЦОВВ, що реалізує державну митну політику, у справі про порушення митних правил;
  - ЦОВВ, що реалізує державну митну політику, а також за скаргою на постанову митниці у такій справі (частини 1, 3 ст. 529 МКУ) – адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності віднесено до місцевих загальних судів як адміністративних (п. 1 ч. 1 ст. 20 КАСУ);
- *щодо звернення податкових та митних органів до суду задля реалізації наданих їм прав.* Перелік прав, які податкові органи (ЦОВВ, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) можуть реалізувати лише через звернення до адміністративного суду з позовом, визначено в ст. 20 ПКУ. Зокрема, *адміністративні справи за позовами податкових органів щодо:*
  - припинення юридичної особи та припинення фізичною особою – підприємцем підприємницької діяльності; та (або)
  - визнання недійсними установчих (засновницьких) документів суб'єктів господарювання (підп. 20.1.37 ст. 20 ПКУ) – віднесено до справ незначної складності, які розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження (п. 4 ч. 6 ст. 12 КАСУ);
- *щодо зупинення видаткових операцій на рахунках / електронних гаманцях платника податків, заборону відчуження таким платником податків майна та зобов'язання такого платника податків допустити податкового керуючого для опису майна у податкову заставу* – якщо платник податків не допускає податкового керуючого для здійснення опису майна такого платника податків у податкову заставу та (або) не подає документів, необхідних для такого опису (п. 89.4 ст. 89 ПКУ);
- *щодо арешту коштів на рахунку / електронному гаманці платника податків* (п. 94.6 ст. 94 ПКУ);
- *щодо арешту майна платника податків* (п. 94.10 ст. 94 ПКУ);

Зауваження. Арешт майна є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом, який полягає у забороні йому вчиняти щодо свого майна, яке підлягає арешту, дії щодо реалізації прав розпорядження або користування його майном (повний арешт майна) або в обмеженні платника податків щодо реалізації прав власності на таке майно, який полягає в обов'язковому попередньому отриманні дозволу керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу на здійснення платником податків будь-якої операції з таким майном (умовний арешт майна) (ст. 94 ПКУ).

- *щодо надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу* за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі (п. 95.3 ст. 95 ПКУ):
  - *стягнення коштів з рахунків / електронних гаманців платника податків* у банках, небанківських надавачах платіжних послуг / емітентах електронних грошей, обслуговуючих такого платника податків, та з рахунків платників податків у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, відкритих у ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (пп. 95.1, 95.3 ст. 95 ПКУ);
  - *стягнення коштів у рахунок погашення податкового боргу за рахунок готівки*, що належить такому платнику податків (п. 95.4 ст. 95 ПКУ);
  - *стягнення з дебіторів платника податку, що має податковий борг, сум дебіторської заборгованості,* строк погашення якої настав та право вимоги якої переведено на контролюючі органи, у рахунок погашення податкового боргу такого платника податків (п. 95.22 ст. 95 ПКУ);
- *щодо зобов'язання платника податків укласти договір з переведення права вимоги дебіторської заборгованості* у разі відмови платника податків, що має податковий борг, від укладення такого договору з контролюючим органом (п. 87.5 ст. 87 ПКУ);
- *щодо зобов'язання підприємства, яке перевіряє митний орган, провести інвентаризацію* основних фондів і товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим (ст. 347 МКУ);
- *щодо тимчасового обмеження у праві виїзду* за межі України керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника (п. 87.13 ст. 87 ПКУ).

  Такі положення відповідають приписам КАСУ, за якими встановлено особливості провадження в адміністративних справах за зверненням податкових та митних органів (ст. 283 КАСУ) та у справах за адміністративними позовами з приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ст. 289^2 КАСУ).

1.1.5.11. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права із санкційним правом

Взаємодія між АСПП і санкційним правом заснована на прямому зв'язку та може бути проілюстрована такими прикладами:

- *правове регулювання відносин:*
  - *щодо звернення ЦОВВ,* що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, із заявою до суду щодо застосування стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»[1]). Такі адміністративні справи віднесено до юрисдикції ВАКС (ч. 3 ст. 20 КАСУ) як суду першої інстанції (ч. 5 ст. 22 КАСУ) та встановлено особливості провадження в таких справах (ст. 283^1 КАСУ);

Зауваження. Закон України «Про санкції» становить основу санкційного права. Згідно з цим Законом, санкціями визначено спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи, які застосовують уповноважені органи у встановленому порядку з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави (ст. 1).

Перелік санкцій, що встановлено Законом, не є вичерпним (ст. 4). Пропозиції щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій виносяться на розгляд РНБО Верховною Радою України, Президентом України, КМУ, НБУ, СБУ[2].

Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України[3] одними з основних завдань Міністерства юстиції України є забезпечення реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких накладено санкцію у вигляді блокування активів, у тому числі вжиття заходів до виявлення та розшуку активів таких фізичних та юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях РНБО (п. 2^{10} п. 3). Також Міністерство юстиції України звертається до суду з позовами та бере участь у справах про застосування санкції, передбаченої п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» (п. 54^3)[4].

  - *щодо ініціювання СБУ питання про:*
    - накладення на визначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН;

[1] Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII, зі змінами станом на 16.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#n77.
[2] Там само.
[3] Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text.
[4] Там само.

– зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат (ст. 5 «Про боротьбу з тероризмом»[1]);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» *активами, що пов'язані з фінансуванням тероризму* та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, є кошти, майно, майнові і немайнові права, що повністю або частково, прямо чи опосередковано належать або перебувають під контролем осіб, що пов'язані з провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, та активи, які отримані або походять від таких коштів, майна, майнових і немайнових прав, а також інші активи зазначених осіб (ст. 1).

Такі активи стають *об'єктом замороження* – доступ до них є можливим лише на підставі судового рішення у виняткових умовах, викладених у відповідних резолюціях Ради Безпеки ООН, а також для покриття основних та надзвичайних витрат (ч. 4 ст. 11^2)[2].

- *щодо звернення СБУ до суду з позовом про:*
  - *включення таких осіб до відповідних санкційних списків* – у разі виявлення під час здійснення заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, осіб, що відповідають критеріям, визначеним резолюціями Ради Безпеки ООН до включення / виключення до / з відповідних санкційних переліків або встановлення факту відповідності певних осіб цим критеріям у межах запиту іноземної держави (частини 3, 6 ст. 11^1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»);
  - *виключення таких осіб із відповідних санкційних списків* – у разі встановлення невідповідності таким критеріям (частини 4, 6 ст. 11^1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»[3]);

Зауваження. СБУ під час збору інформації використовує повноваження, надані кримінальним процесуальним законодавством України та доказові стандарти обґрунтованої підозри до включення / виключення до/з відповідних санкційних переліків[4]. Доказовими стандартами, які встановлює КМУ, є комплекс основних правил проведення кількісної та якісної оцінки сукупності фактів або інформації, що забезпечує формування рівня припущення, достатнього для прийняття рішення щодо відповідності осіб критеріям, визначеним відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН, для включення / виключення осіб до/з санкційних переліків та переліку осіб.

– *доступ до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (активів,*

[1] Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV, зі змінами станом на 18.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text.
[2] Там само.
[3] Там само.
[4] Доказові стандарти обґрунтованої підозри для включення/виключення до/з санкційних переліків Ради Безпеки ООН, санкційних переліків іноземних держав та переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 р. № 977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2023-%D0%BF#Text.

що стали об'єктом замороження) – у разі наявності виняткових умов, викладених у відповідних резолюціях Ради Безпеки ООН, а також для покриття основних та надзвичайних витрат (ч. 4 ст. 11[2] Закону України «Про боротьбу з тероризмом») – *такі адміністративні справи віднесено до окружних адміністративних судів (п. 5 ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 20 КАСУ) та встановлено особливості провадження в цих справах (ст. 284 КАСУ).*

Зауваження. Основними та надзвичайними витратами в цьому Законі визначено оплату продуктів харчування, оренду житла, іпотечного кредиту, комунальних послуг, ліків та медичної допомоги, сплату податків, страхових внесків, або виключно для здійснення за звичайною ціною витрат з оплати послуг фахівців та відшкодування витрат, пов'язаних із наданням юридичних послуг, сплати зборів чи внесення відповідно до законодавства плати за надання послуг з поточного зберігання або забезпечення збереження коштів, інших фінансових активів та економічних ресурсів.

У разі потреби доступу до активів, що стали об'єктом замороження, Голова СБУ (його заступник) звертається до Міністерства закордонних справ України з відповідним поданням (повідомленням). Міністерство закордонних справ України звертається до відповідного Комітету Ради Безпеки ООН для отримання дозволу на доступ до заморожених активів. Після надходження відповіді Комітету Ради Безпеки ООН Міністерство закордонних справ України невідкладно інформує Голову СБУ (його заступника) в письмовій формі, що є підставою для звернення Голови СБУ (його заступника) до суду з метою отримання доступу до таких активів.

Зокрема, на підставі резолюції Ради Безпеки ООН 2253 (2015) запроваджено спеціальні санкційні режими щодо ІДІЛ (ДАІШ) та «Аль-Каїди[1], а на підставі резолюції 2255 (2015) – щодо Талібану. Держави – члени ООН можуть подати запити на включення (виключення) осіб та організацій до таких санкційних списків на розгляд Комітету Ради Безпеки ООН 1267/1989/2253 щодо ІДІЛ та «Аль-Каїди», а також Комітету РБ ООН 1988 – щодо Талібану. Всього з 1966 р. РБ ООН було введено 31 санкційний режим, з яких нині є чинними 15 санкційних режимів[2].

1.1.5.12. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з міжнародним приватним правом

Взаємодію АСПП із міжнародним приватним правом потрібно розглядати насамперед у контексті примату міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, серед джерел норм і правил, які регулюють здійснення адміністративного судочинства (ч. 2 ст. 3 КАСУ).

Ідеться не стільки про Загальну декларацію прав людини[3] (статті 8, 9), ЄКПЛ[4] (ч. 1 ст. 6, статті 13, 46) та протоколи до неї, положення яких відтворено в змісті

[1] Щодо пропозицій стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до/з відповідних переліків РБ ООН. URL: https://fiu.gov.ua/pages/protidija-terorizmu/dokumenti/Informacziya-dlya-spfm/shhodo-propoziczij-stosovno-vklyuchennya-viklyuchennya-fizichnix-abo-yuridichnix-osib-doz-vidpovidnix-perelikiv-rb-oon.html.

[2] Санкції Ради Безпеки ООН станом на 01.01.2026 р. URL: https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information.

[3] Загальна декларація прав людини : міжнародний договір. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

[4] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний договір Урядів держав-членів Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289.

КАСУ, скільки про Конвенцію з питань цивільного процесу, Конвенцію про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах, Конвенцію про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах тощо. Така особливість правового регулювання АСПП відносин щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів відповідає загальній парадигмі «європеїзації» правової системи на шляху до європейської інтеграції України, що лише посилює зв'язок АСПП із міжнародним приватним правом через його європейський складник.

Зауваження. Згідно з Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини»[1] внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування було визначено одними із заходів загального характеру, спрямованих на усунення зазначених у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) системних проблем та їх першопричин (п. «а» ч. 2 ст. 13), а судам приписано застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерела права (статті 17, 18). Положення Конвенції про право на справедливий суд (ст. 6) знайшли своє логічне відображення в положеннях КАСУ про предметну, інстанційну та територіальну юрисдикцію (статті 19–41), про гласність судового процесу (ст. 10), про відкритість інформації щодо справи (ст. 11), про розумність процесуальних строків (ст. 119) тощо.

Зауваження. За Інструкцією про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень (далі – Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах) під *«цивільною справою»* в контексті вирішення питань звернення суду України з дорученням за кордон, вручення за кордоном судових та позасудових документів та отримання за кордоном доказів розуміється, в тому числі, справа, що розглядається судом за правилами адміністративного судочинства (п. 1.3)[2].

Відповідно до *Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах* вона підлягає застосуванню у всіх випадках, коли існує потреба в передачі судових та позасудових документів для вручення за кордоном (ст. 1). Кожна Договірна Держава для отримання прохань про вручення документів від суду інших Договірних Держав призначає Центральний Орган (ст. 2).

До його компетенції належить вчинення процесуальних дій, зокрема, щодо направлення таких прохань згідно з узгодженим формуляром, встановлення їх відповідності положенням Конвенції та зазначення своїх заперечень у разі вияв-

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.

[2] Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54, зі змінами станом на 16.03.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text.

лення такої невідповідності, вручення прохань, складення підтверджень про таке вручення тощо (статті 3–6)[1].

Згідно з *Конвенцією про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах* суд Договірної Держави може відповідно до положень законодавства цієї Держави звернутися до суду другої Договірної Держави шляхом надіслання судового доручення з проханням отримати докази (ст. 1). Договірна Держава відповідно до свого національного права призначає Центральний Орган, до компетенції якого належить отримання судових доручень, що надходять від судових органів іншої Договірної Держави (ст. 2). Суд, який виконує доручення, застосовує способи і процедури відповідно до законодавства своєї держави, або спеціальний спосіб чи процедуру, якщо таке застосування йому не суперечитиме (ст. 9)[2].

Зауваження. Відповідно до законів України «Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах»[3] та «Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах»[4] таким призначеним для виконання зобов'язань за цими конвенціями центральним органом України є Міністерство юстиції України.

Відповідно до згаданої вище Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах суди України саме через Мін'юст та його міжрегіональні управління взаємодіють з іноземними компетентними органами з питань надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах (п. 1.7).

Суди України складають доручення (у формі прохання – про вручення документів за кордоном та у формі запиту – про отримання доказів) та направляють їх в установленому порядку для виконання в іноземній державі (п. 1.12.1)[5].

Зазначені положення міжнародних договорів України та Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах кореспондують наведеним нижче положенням КАСУ про: звернення адміністративного суду із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (ст. 85), форму і зміст такого звернення (ст. 86), виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України (ст. 89).

[1] Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах : міжнародний договір від 15.11.1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_890#Text.

[2] Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах : міжнародний договір від 18.03.1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_922#Text.

[3] Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах : Закон України від 19.10.2000 р. № 2052-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2052-14#Text.

[4] Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах : Закон України від 19.10.2000 р. № 2051-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2051-14#Text.

[5] Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text.

1.1.5.13. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з пенсійним правом та правом соціального забезпечення

Взаємодія АСПП із пенсійним правом та правом соціального забезпечення заснована на прямому зв'язку, що можна проілюструвати такими прикладами:

- правове регулювання відносин:
  - *щодо оскарження до суду рішення органу, який призначає пенсії* (ст. 104 Закону України «Про пенсійне забезпечення»[1]);

Зауваження. Відповідно до цього Закону громадяни України мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, за вислугу років та в інших випадках, а іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію нарівні з громадянами України на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами.

Пенсійне забезпечення громадян України, що проживають за її межами, провадиться на основі договорів України з іншими державами. У тих випадках, коли договорами між Україною та іншими державами передбачено інші правила, ніж ті, що містяться в національному законодавстві, то застосовуються правила, встановлені цими договорами (ст. 1).

  - *щодо оскарження рішення органу, що призначає державну соціальну допомогу* (ст. 16 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»);

Зауваження. Відповідно до цього Закону особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю надається щомісячна державна допомога у грошовій формі (державна соціальна допомога). Видами державної соціальної допомоги є державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; державна соціальна допомога на догляд (ст. 3)[2].

  - *щодо оскарження до суду дій страховика, роботодавця з надання страхових виплат та соціальних послуг та судовий захист своїх прав* (пп. 8, 9 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування») та притягнення до відповідальності уповноваженого органу управління за шкоду, заподіяну з його вини застрахованим особам унаслідок несвоєчасного або не в повному обсязі здійснення страхових виплат, ненадання або несвоєчасного надання соціальних послуг, передбачених цим Законом (ч. 3 ст. 6);

[1] Про пенсійне забезпечення : Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII, зі змінами станом на 15.07.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text.

[2] Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю : Закон України від 18.05.2004 р. № 1727-IV, зі змінами станом на 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text.

Зауваження. Термін *«застрахована особа»* застосовано в розумінні Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», згідно з яким нею є фізична особа, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню і сплачує (сплачувала) та (або) за яку сплачується чи сплачувався у встановленому законом порядку єдиний внесок (п. 3 ч. 1 ст. 1)[1].

Відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» під *«загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням»* розуміється система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату, коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством (п. 3 ч. 1 ст. 1).

Видами загальнообов'язкового державного соціального страхування є: страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; медичне страхування (п. 1 ч. 1 ст. 1)[2].

Уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку є Пенсійний фонд України (ч. 1 ст. 4).

Зазначеним положенням законів відповідають норми КАСУ, за якими справи щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг віднесено до справ незначної складності, розгляд та вирішення яких здійснюються окружними адміністративними судами в порядку спрощеного позовного провадження (п. 3 ч. 6 ст. 12, ч. 2 ст. 20 КАСУ).

1.1.5.14. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з інформаційним правом

Багатоаспектною є взаємодія АСПП з інформаційним правом. Базові засади інформаційного права, з одного боку, визначають підґрунтя для захисту суб'єктів інформаційних відносин публічно-правового характеру адміністративними судами, а з іншого – визначають принципи їхньої власної діяльності з розгляду та вирішення інших публічно-правових спорів.

[1] Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#n15.

[2] Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV, зі змінами станом на 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про інформацію»[1] кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів (ст. 5), відкритість та доступність інформації визначено одними з основних принципів інформаційних відносин (ст. 2), а відомості про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб не може бути віднесено до інформації з обмеженим доступом (ст. 21).

У крайньому контексті зазначені вище положення кореспондуються із вимогами щодо забезпечення гласності (ст. 10 КАСУ) та відкритості (ст. 11 КАСУ) судового процесу, які визнано одними з основних засад здійснення адміністративного судочинства (ст. 2 КАСУ). *Про принципи адміністративного судочинства матеріал викладено в підрозд. 2.1.1 цього підручника.*

Прикладами взаємодії АСПП з інформаційним правом є:

- правове регулювання відносин:
  - *щодо оскарження до суду запитувачами інформації рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації про:*
    - відмову в задоволенні запиту на інформацію;
    - відстрочку задоволення запиту на інформацію;
    - ненадання відповіді на запит на інформацію;
    - надання недостовірної або неповної інформації;
    - несвоєчасне надання інформації;
    - невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію (ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації»[2]).

Зауваження. Відповідно до вказаного Закону «запитувачами інформації» визнано фізичних, юридичних осіб, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень (ст. 12), а розпорядниками інформації: суб'єктів владних повноважень; юридичних осіб, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету АРК, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів; осіб, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; суб'єктів господарювання, які займають панівне становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них; юридичні особи публічного права, державні / комунальні підприємства або державні / комунальні організації, що мають на меті одержання прибутку, господарські товариства, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) прямо чи опосередковано належать державі та (або) територіальній громаді, – щодо інформації про структуру, принципи формування та розмір оплати праці, винагороди, додаткового блага їх керівника, заступника керівника, особи, яка постійно або тимчасово обіймає посаду члена виконавчого органу чи входить до складу наглядової ради (ст. 13)[3].

[1] Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII, зі змінами станом на 12.02.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text.

[2] Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI, зі змінами станом 25.03.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text/.

[3] Там само.

Наведені вище положення Закону України «Про доступ до публічної інформації відповідають приписам КАСУ, за якими спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації віднесено до предметної юрисдикції адміністративних судів (п. 7 ч. 1 ст. 19 КАСУ);

- *щодо оскарження до суду рішення посадової чи службової особи (суб'єкта владних повноважень) про припинення акредитації журналіста:*

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про інформацію» *масовою інформацією* визнано інформацію, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Суб'єкт владних повноважень з метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності може здійснювати їх акредитацію. Усі дії, пов'язані з акредитацією, мають ґрунтуватися на принципах відкритості, рівності, справедливості з метою забезпечення права громадськості на одержання інформації через медіа. Відсутність акредитації не може бути підставою для відмови в допуску журналіста на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень (ст. 26)[1].

такі положення відповідають приписам КАСУ, за якими спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності віднесено до предметної юрисдикції адміністративних судів (п. 1 ч. 1 ст. 19 КАСУ);

- *щодо оскарження до суду рішень Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення про:*
  - скасування рішення про визначення переможця конкурсу;
  - відмову у внесенні змін до Реєстру суб'єктів у сфері медіа;
  - про анулювання ліцензії;
  - відмову у продовженні строку дії ліцензії;
  - застосування заходів реагування на порушення законодавства у сфері медіа (статті 51, 62, 64, 65, 99 Закону України «Про медіа»[2]);

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про медіа» *медіа (засіб масової інформації)* визначено засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуюча ознака. Діяльність у сфері медіа щодо мовлення з використанням радіочастотного спектра (наземне ефірне мовлення) та постачання електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра потребує отримання ліцензії, отримати

[1] Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII, зі змінами станом на 12.02.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text.

[2] Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text.

яку можуть юридичні особи або фізичні особи – підприємці, визначені в законі як *ліцензіати* (ст. 50). Задля забезпечення збирання, накопичення, обробки, захисту, обліку та надання інформації про суб'єктів у сфері медіа утворено державну інформаційно-комунікаційну систему – *Реєстр суб'єктів у сфері медіа* (п. 49 ч. 1 ст. 1).

Державне регулювання, нагляд та контроль у сфері медіа на підставі Конституції України, цього Закону та інших законів України здійснює незалежний постійно діючий колегіальний державний орган – *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення* (статті 1, 6)[1].

Такі положення відповідають приписам КАСУ, за якими спори щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа віднесено до предметної юрисдикції адміністративних судів (ч. 1 ст. 19, ст. 289[4] КАСУ);

- *щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності засобів масової інформації, інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників, що стосуються виборчого процесу (частини 1, 2 ст. 63, п. 7 ч. 2 ст. 64 ВКУ) або процесу всеукраїнського референдуму (частини 1, 2 ст. 123, п. 8 ч. 2 ст. 124 Закону України «Про всеукраїнський референдум»).*

Зауваження. Відповідно до ВКУ *виборчим процесом* є здійснення протягом встановленого періоду часу суб'єктами, визначеними виборчим процесом, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів. Виборчий процес є безперервним та не може бути скасованим, зупиненим або перенесеним. У разі введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану виборчий процес загальнодержавних виборів та (або) виборчий процес відповідних місцевих виборів, що відбуваються на цих територіях або їх частині, припиняється з дня набрання чинності відповідним указом Президента України (ст. 20).

Суб'єктами виборчого процесу визнано: *виборця,* який має право голосу на відповідних виборах; *виборчу комісію,* що уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів; *партію (її організацію),* яка висунула кандидатів на відповідних виборах; кандидата, що зареєстрований для участі у відповідних виборах; *офіційного спостерігача від кандидата чи партії (організації партії)* – суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, що зареєстрований у встановленому порядку (ст. 22)[2].

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про всеукраїнський референдум» всеукраїнським референдумом визначено форму безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування у випадках і порядку, встановлених Конституцією України та цим Законом (ст. 1).

Процес всеукраїнського референдуму розпочинається наступного дня після дня опублікування відповідно Указу Президента України чи постанови Верховної Ради України,

[1] Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text.

[2] Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/conv#n74.

а завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення ЦВК результатів всеукраїнського референдуму (ст. 22).

Суб'єктами процесу всеукраїнського референдуму є: виборець, ЦВК, комісії з всеукраїнського референдуму; ініціативна група з проведення всеукраїнського референдуму; політична партія, зареєстрована в ЦВК як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму; *громадська організація,* зареєстрована в ЦВК як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму; *офіційний спостерігач* від ініціативної групи всеукраїнського референдуму, політичної партії, громадської організації, зареєстрованої як прихильник або опонент питання всеукраїнського референдуму, а також від громадської організації, до статутної діяльності якої належать питання, пов'язані з процесом виборів та всеукраїнського референдуму або із забезпеченням виборчих прав громадян України (ст. 24)[1].

Такі положення відповідають приписам КАСУ, за якими спори щодо оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, що порушують законодавство про вибори та референдум, віднесено до предметної юрисдикції місцевих загальних судів як адміністративних (п. 2 ч. 1 ст. 20, ст. 275 КАСУ);

- *щодо правового регулювання впровадження в адміністративне судочинство інформаційно-комунікаційних технологій.*

Як уже було зазначено нами раніше в контексті взаємодії АСПП із судовим правом, задля інформаційно-технологічного забезпечення адміністративного судочинства впроваджено:

– *Автоматизовану систему документообігу суду* (далі – АСДС) – сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та ДСАУ, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо; та
– ЄСІКС, яка має після впровадження всіх підсистем та модулів функціонувати як сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як одне ціле.

Інформація, що міститься та обробляється в цих системах, а також програмне забезпечення, яке призначене для обробки цієї інформації, відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»[2] є об'єктами захисту, тобто діяльності, спрямованої на запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в системі.

Норми цього Закону щодо встановлення суб'єктів відносин, пов'язаних із захистом інформації в системах (ст. 3), регулювання доступу до інформації в системі

[1] Про всеукраїнський референдум : Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX, зі змінами станом на 13.12.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text.

[2] Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text.

(ст. 4), відносин між власником системи та користувачем (ст. 6) узгоджено з положенням КАСУ про функціонування ЄСІКС (ст. 18).

1.1.5.15. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з цивільним правом

Цивільне право є базовою серед галузей приватного права, регулювання якого охоплює велике коло суспільних відносин, що зумовлює наявність як прямих, так і опосередкованих його зв'язків із АСПП. Взаємодію між АСПП та цивільним правом можна проілюструвати такими прикладами:

- правове регулювання відносин:
  - щодо відшкодування приватним особам шкоди, заподіяної ним протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень.

Зауваження. Шкода *(майнова та моральна) є цивільно-правовою категорію, підстави відповідальності за яку визначено Цивільним кодексом України* (далі – ЦКУ). За загальним правилом шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями (зокрема, нормативно-правовим актами, які були визнані незаконними та скасовані), діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, АРК або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (ч. 1 ст. 1173, статті 1174, 1175 ЦКУ).

Держава, АРК, територіальні громади, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою внаслідок незаконно прийнятих рішень, дій чи бездіяльності, відповідно, органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, мають право зворотної вимоги *(регресу)* до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування (крім відшкодування виплат, пов'язаних із трудовими відносинами та відшкодуванням моральної шкоди) (ч. 4 ст. 1191 ЦКУ).

Положенням ЦКУ про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин *незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів* АРК, органів місцевого самоврядування, *відповідають приписи КАСУ:*

- про стягнення коштів на відшкодування такої шкоди, що визнано одним із способів судового захисту (п. 6 ч. 1 ст. 5, п. 6 ч. 1 ст. 245 ЦКУ);
- вимоги про відшкодування такої шкоди або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства (ч. 5 ст. 21 КАСУ);

- щодо захисту адміністративними судами відчуження об'єктів приватної власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.

Зауваження. Відповідно до ЦКУ право власності *є непорушним, ніхто не може бути* протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні, а примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток із мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього й повного відшкодування їх вартості, за винятком примусового відчуження майна в умовах воєнного або надзвичайного стану – в таких випадках майно може бути відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням (статті 321, 353)[1].

Відповідно до Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, у разі недосягнення згоди з власником земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, щодо їх викупу для суспільних потреб звертається до адміністративного суду із позовом про примусове відчуження зазначених об'єктів. Таку вимогу суд задовольняє у разі, якщо позивач доведе, що будівництво, капітальний ремонт, реконструкція об'єктів, під розміщення яких відчужується відповідне майно, є неможливим без припинення права власності на таке майно попереднього власника (ст. 16)[2].

Зазначений порядок підтвердження повноваження органу публічної влади щодо примусового відчуження об'єктів нерухомості з мотивів суспільної необхідності *узгоджено з положеннями КАСУ,* якими:

- спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності віднесено до предметної юрисдикції адміністративних судів (п. 8 ч. 1 ст. 19);
- адміністративні справи у таких спорах підсудні апеляційним адміністративним судам (ч. 3 ст. 22); та
- встановлено особливості розгляду та вирішення адміністративних справ у таких спорах (ст. 267);

◦ *щодо особливостей ознайомлення (опублікування) з особистою кореспонденцією.*

Зауваження. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, згідно з ЦКУ допускаються лише за згодою *фізичної особи*, якій вони належать (ч. 2 ст. 303), а з листами, телеграмами та іншими видами кореспонденції – за згодою *особи, яка їх направила,* та *адресата* (ч. 2 ст. 306). Аналогічним є регулювання ЦКУ зйомки фізичної особи на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, яку може бути здійснено лише за її згодою (ст. 306)[3].

[1] Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1753.

[2] Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI, зі змінами станом на 25.03.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text.

[3] Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1753.

Зазначеним нормам ЦКУ відповідають положення КАСУ, за якими:

- зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути досліджений у відкритому судовому засіданні або оголошений за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб, визначених у ЦКУ (ст. 218);
- відтворення звукозаписів і демонстрації відеозаписів, що здійснюється у відкритому судовому засіданні, здійснюється за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб (статті 220, 218)[1];

◦ *щодо інституту представництва.*

Зауваження. У КАСУ визначено процесуальний статус представника сторін та третіх осіб, а також осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, встановлено види представництва, вимоги та обмеження до осіб, які можуть бути представниками в суді, й передбачено документи, якими вони мають підтверджувати суду свої повноваження.

Матеріальні правовідносини, на підставі яких певні особи набувають статусу представника в суді, врегульовано нормами інших галузей права: *судового* (стосовно адвокатів), *службового* (стосовно самопредставництва органів державної влади або органів місцевого самоврядування), *цивільного* (стосовно самопредставництва юридичних осіб) тощо.

Нормами *цивільного* та *сімейного* права врегульовано статус *законних представників:* батьків – статті 14, 18, 154 Сімейного кодексу України (далі – СКУ), усиновлювачів – статті 207, 211, 233 СКУ, опікунів – статті 63, 67 ЦКУ, статті 243, 249 СКУ, піклувальників – статті 63, 69 ЦКУ, статті 243, 249 СКУ та інших осіб, визначених законом та *осіб, які мають адміністративну дієздатність та можуть представляти інтереси інших осіб у судових правах незначної складності.*

Відповідно до ЦКУ представництво за довіреністю може ґрунтуватися на договорі чи на акті органу юридичної особи. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами (ст. 244 ЦКУ).

Представництво за довіреністю припиняється в разі:

- закінчення строку довіреності;
- скасування довіреності особою, яка її видала;
- відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю;
- *припинення юридичної особи,* яка видала чи якій видана довіреність;
- *смерті особи,* яка видала чи якій видана довіреність, оголошення їх померлими, визнання їх недієздатними або безвісно відсутніми, обмеження їх цивільної дієздатності. У такому випадку представник зберігає своє повноваження за довіреністю для ведення невідкладних справ

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text.

або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків (ст. 248 ЦКУ).

Отже, ЦКУ визначає як підстави виникнення відносин представництва за довіреністю, так і підстави і порядок його припинення, скасування довіреності та відмови представника від наданих йому повноважень, про що прямо зазначено в ч. 5 ст. 60 КАСУ.

Статус представників в адміністративному судочинстві визначено в матеріалі, що міститься в підрозд. 2.3.7 цього підручника.

1.1.5.16. Взаємодія адміністративно-судового процесуального права з господарським правом

Взаємодія АСПП із господарським правом має вияв у прямому зв'язку, які можна проілюструвати такими прикладами:

- правове регулювання відносин:
  - *щодо оскарження до суду висновків про доцільність або недоцільність публічно-приватного партнерства.*

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про публічно-приватне партнерство»[1] під публічно-приватним партнерством (далі – ППП) визначено співробітництво між публічним та приватним партнерами, що здійснюється на основі договору та відповідає таким ознакам:

– *внесення приватним партнером інвестицій,* а саме: забезпечення приватним партнером повного або часткового фінансування, створення та (або) будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) і технічного обслуговування об'єкта такого партнерства з передачею або без передачі приватному партнеру права на управління та (або) експлуатацію об'єкта партнерства та (або) права на надання суспільно значущих послуг;

– довготривалість (крім проєктів ППП з будівництва житла та проєктів ППП з будівництва житла з допороговим значенням, строк яких може становити менше п'яти років);

– передача приватному партнеру частини ризиків, що пов'язані із забезпеченням приватним партнером повного або часткового фінансування, створення та (або) будівництва (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) і технічного обслуговування та (або) управління, та (або) експлуатації об'єкта ППП (крім випадків, визначених цим Законом), та інших ризиків, що виникають під час реалізації проєкту ППП.

Публічними партнерами є, зокрема, такі суб'єкти: держава в особі відповідних державних органів, КМУ або уповноважений ним орган, або за рішенням КМУ – Національна академія наук України, національні галузеві академії наук, у випадках визначених законом, – державні підприємства; АРК в особі Ради міністрів АРК на підставі рішення Верховної Ради АРК щодо об'єктів, що належать АРК; територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування щодо об'єктів комунальної власності; господарські товариства щодо майна господарських товариств публічного сектору разом з об'єктами державної власності, щодо яких такі господарські товариства є балансоутримувачами.

[1] Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n194.

Приватний партнер – юридична особа – резидент України або держави – члена Європейського Союзу, створена з урахуванням вимог конкурсної документації та цього Закону, яка є стороною договору ППП та спеціально створена виключно для реалізації проєкту ППП.

Уповноваженим органом відповідно до цього Закону є ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері ППП. Таким уповноваженим КМУ органом є Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України (Мінекономіки)[1] (статті 1, 10, 52)[2].

Згідно із Законом України «Про публічно-приватне партнерство» аналіз ефективності здійснення ППП проводиться на підставі техніко-економічного обґрунтування здійснення ППП. При цьому суб'єктами проведення аналізу ефективності є:

- *щодо об'єктів державної власності* – центральний або місцевий орган виконавчої влади, що здійснює відповідно до закону функції з управління відповідними об'єктами державної власності, а якщо такий орган не визначено – уповноважений орган;
- *щодо об'єктів комунальної власності* – виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, уповноважений відповідною радою, районною чи обласною радою, а якщо такий орган не визначено – виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради чи виконавчий апарат районної, обласної ради;
- *щодо об'єктів власності АРК* – орган, уповноважений Радою міністрів АРК, а якщо такий орган не визначено – Рада міністрів АРК;
- *щодо майна господарських товариств публічного сектору разом з об'єктами державної власності,* щодо яких такі господарські товариства є балансоутримувачами, або без таких об'єктів – орган господарського товариства публічного сектору, уповноважений на прийняття рішення про вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину;
- *щодо майна господарських товариств публічного сектору разом з об'єктами державної, комунальної власності, об'єктами власності АРК,* щодо яких такі господарські товариства не є балансоутримувачами, – орган господарського товариства публічного сектору, уповноважений на прийняття рішення про вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину, спільно з органом, уповноваженим проводити аналіз ефективності здійснення ППП щодо відповідного об'єкта державної, комунальної власності, об'єкта власності АРК тощо;

[1] Положення про Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. № 903. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#n1383.

[2] Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n194.

– *щодо створюваних об'єктів ППП* – один із наведених вище органів, який здійснюватиме платежі на користь приватного партнера (у тому числі шляхом виплати плати за експлуатаційну готовність та співфінансування витрат приватного партнера, пов'язаних із будівництвом (новим будівництвом) об'єкта ППП) та (або) набуватиме права власності на об'єкт ППП тощо.

За результатами аналізу ефективності здійснення ППП складається один із таких висновків: 1) висновок про доцільність прийняття рішення про здійснення ППП; 2) висновок про недоцільність прийняття рішення про здійснення ППП (ст. 11)[1].

Рішення про здійснення ППП чи про недоцільність його здійснення приймають:

– *щодо об'єктів державної власності* – центральний або місцевий орган виконавчої влади, що здійснює відповідно до закону функції з управління відповідними об'єктами державної власності, а якщо такий орган не визначено – уповноважений орган;
– *щодо об'єктів комунальної власності* – територіальна громада села, селища, міста, району в місті (у разі її створення) в особі сільської, селищної, міської, районної в місті (у разі її створення) ради або її виконавчого органу, а також районна та обласна рада, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
– *щодо об'єктів власності АРК* – орган, уповноважений Радою міністрів АРК, а якщо такий орган не визначено – Рада міністрів АРК;
– *щодо майна господарських товариств публічного сектору разом з об'єктами державної власності,* щодо яких такі господарські товариства є балансоутримувачами, або без таких об'єктів – орган господарського товариства публічного сектору, уповноважений на прийняття рішення про вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину;
– *щодо майна господарських товариств публічного сектору разом з об'єктами державної, комунальної власності, об'єктами власності АРК,* щодо яких такі господарські товариства не є балансоутримувачами, – орган господарського товариства публічного сектору, уповноважений на прийняття рішення про вчинення значного правочину або про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину, спільно з органом, уповноваженим проводити аналіз ефективності здійснення ППП щодо відповідного об'єкта державної, комунальної власності, об'єкта власності АРК тощо;
– щодо створюваних об'єктів ППП – один із наведених вище органів, який здійснюватиме платежі на користь приватного партнера (у тому числі

[1] Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n194.

шляхом сплати за експлуатаційну готовність та співфінансування витрат приватного партнера, пов'язаних із будівництвом (новим будівництвом) об'єкта ППП) та (або) набуватиме права власності на об'єкт ППП тощо (ст. 12)[1];

- *щодо оскарження до суду рішення про визначення приватного партнера.*

Орган, який прийняв рішення про здійснення ППП, має протягом п'яти робочих днів із дня прийняття відповідного рішення письмово повідомити про таке рішення Мінекономіки (ч. 2 ст. 12).

Визначення приватного партнера для укладення договору ППП здійснюється на конкурсних засадах шляхом застосування однієї з таких конкурентних процедур: 1) торги з обмеженою участю; 2) відкриті торги; 3) конкурентний діалог (ч. 1 ст. 13).

Оскарження конкурентних процедур з відбору приватного партнера здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про публічні закупівлі», з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом (ст. 29)[2].

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) як орган оскарження з метою неупередженого та ефективного захисту прав і законних інтересів осіб, пов'язаних з участю у процедурах закупівлі, утворює Комісію (комісії) з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель.

Суб'єкти оскарження подають до органу оскарження скарги у формі електронного документа через електронну систему закупівель. За результатами розгляду скарги АМКУ приймає обґрунтоване рішення, в якому зазначає: 1) висновок про наявність або відсутність порушення процедури закупівлі; 2) висновок про задоволення скарги повністю чи частково або про відмову в її задоволенні; 3) підстави та обґрунтування прийняття рішення; 4) у разі якщо скаргу задоволено повністю або частково – зобов'язання усунення замовником порушення процедури закупівлі та (або) відновлення процедури закупівлі з моменту попереднього законного рішення чи правомірної дії замовника.

Рішення АМКУ може бути оскаржене суб'єктом оскарження, замовником до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, протягом 30 днів з дня його оприлюднення в електронній системі закупівель. Право на оскарження не обмежує права суб'єкта оскарження на звернення до суду без попереднього звернення до органу оскарження (ст. 18)[3].

Відповідно до Закону України «Про публічно-приватне партнерство» суб'єктом оскарження у спорах, пов'язаних із проведенням конкурентних процедур відбору приватного партнера, можуть бути виключно *особи, зацікавлені в участі у конкурсі, претенденти та (або) учасники конкурсу.* Суб'єктом оскарження у спорах щодо

[1] Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n194.

[2] Там само.

[3] Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text.

складових конкурсної документації для проведення конкурсу пропозицій під час торгів з обмеженою участю можуть бути виключно *учасники конкурсу.* Суб'єктом оскарження у спорах щодо складових конкурсної документації для проведення конкурсу пропозицій під час конкурентного діалогу можуть бути виключно *претенденти, які брали участь у переговорах щодо характеристик проєкту ППП.* Суб'єктом оскарження у спорах щодо оскарження результатів кваліфікаційного відбору можуть бути виключно претенденти (ст. 29 цього Закону).

Зауваження. Згідно із Законом «Про публічно-приватне партнерство» *для його здійснення* може бути укладено договори: *концесійний* та *договір ППП* (ст. 5).

Концесією відповідно до Закону України «Про концесію» визначено форму здійснення ППП, що передбачає взяття та виконання *концесіонеру* перед *концесієдавцем* обов'язку щодо фінансування (повного або часткового) робіт зі створення та (або) будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та (або) технічного обслуговування об'єкта концесії з передачею концесіонеру як винагороди права на управління та (або) експлуатацію об'єкта концесії й надання суспільно значущих послуг, у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини концесійного ризику (ст. 1)[1].

Наведеним твердженням відповідають положення КАСУ, згідно з якими:

- адміністративні справи у спорах із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення ППП та у спорах щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера, а також у спорах щодо оскарження законності укладення договору ППП, концесійного договору, законності змін, внесених до договору ППП, концесійного договору, віднесено до юрисдикції апеляційних адміністративних судів як судів першої інстанції (пп. 14, 15, 15[1] ч. 1 ст. 19, ч. 3 ст. 22);
- позивачем в адміністративній справі щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера можуть бути лише претенденти та (або) учасники відповідного конкурсу (ч. 3 ст. 46);
- у всіх наведених адміністративних спорах встановлено тримісячний строк звернення з позовами до адміністративного суду з дня, коли особа дізналася або мала дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів (ч. 2 ст. 122);
  - щодо оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності державного замовника в процедурах оборонних закупівель.

[1] Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#n646.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі» під *оборонними закупівлями* визначено здійснення державним замовником закупівель товарів, робіт і послуг, призначених для виконання державних програм у сферах національної безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони (п. 21 ч. 1 ст. 1). *Гарантованим забезпеченням потреб безпеки і оборони* є забезпечення державних замовників у сфері оборони суб'єктів товарами, роботами і послугами, необхідними для виконання завдань з відсічі збройній агресії та відвернення загроз національній безпеці, незалежності України, її територіальній цілісності і недоторканності, щодо боротьби з тероризмом, усунення обставин, що зумовили необхідність введення надзвичайного стану (п. 4 ч. 1 ст. 1)[1].

Через специфіку різних видів оборонних закупівель Законом України «Про оборонні закупівлі» також встановлено особливості оскарження заінтересованими особами рішень, дій чи бездіяльності державного замовника під час застосування кожного з них (ст. 23):

- закритих закупівель (переговорів або поетапних переговорів) – *судовий* порядок, встановлений КАСУ (ч. 1 ст. 23);
- *торгів з обмеженою участю* – судовий порядок, встановлений КАСУ, який передбачає подання позову до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, з попереднім оскарженням в адміністративному порядку до АМКУ чи без такого попереднього оскарження (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про оборонні закупівлі»[2], ст. 18 Закону України «Про публічні закупівлі»[3]);
- *спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель* – судовий порядок, встановлений КАСУ, який передбачає подання позову до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, з попереднім оскарженням в адміністративному порядку до АМКУ чи без такого попереднього оскарження зі скороченими строками оскарження та особливими умовами виникнення права на нього (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про оборонні закупівлі», ст. 18 Закону України «Про публічні закупівлі»);
- *закупівлі у період дії правового режиму воєнного стану* – судовий порядок, встановлений КАСУ. Будь-які рішення, дії чи бездіяльність державного замовника, які порушують права та законні інтереси кандидата (кандидатів) за результатами проведення кваліфікаційного відбору кандидатів до рамкової угоди чи запиту пропозицій, вирішуються в судовому порядку. Оскарження тендерної документації, дій чи бездіяльності державного

[1] Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX, зі змінами станом на 04.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-IX#Text.
[2] Там само.
[3] Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text.

замовника під час проведення тендеру здійснюється відповідно до особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування, затверджених постановою КМУ від 11.11.2022 р. № 1245 (ч. 4 ст. 23 Закону України «Про оборонні закупівлі», п. 95 постанови КМУ «Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану»[1]).

Наведеним твердженням відповідають положення КАСУ, відповідно до яких:

- адміністративні справи у спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі»[2] *(крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю*), віднесено до виключної юрисдикції адміністративних судів за місцем знаходження відповідача (п. 11 ч. 1 ст. 19, ч. 2 ст. 282 КАСУ);
- адміністративні справи з приводу оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 27 КАСУ);
- позовну заву може бути подано протягом десяти робочих днів з дня, коли особа мала дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів (ч. 1 ст. 282 КАСУ);
- встановлено стислі строки розгляду адміністративних справ такої категорії (частини 3, 5 ст. 282 КАСУ);
- судовий збір за подачу позову має бути сплачено за ставкою, встановленою для подання адміністративних позовів немайнового характеру (ч. 6 ст. 282 КАСУ);

◦ *щодо оскарження рішень АМКУ.*

Право на оскарження рішень АМКУ та його територіальних відділень передбачає:

- оскарження суб'єктом оскарження, замовником рішень АМКУ до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, протягом 30 днів з дня його оприлюднення

[1] Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275, зі змінами станом на 06.04.2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-%D0%BF#n17.

[2] Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX, зі змінами станом на 04.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-IX#Text.

в електронній системі закупівель (частини 1, 23 ст. 18 Закону України «Про публічні закупівлі»[1]);

- оскарження заінтересованими особами рішень АМКУ як уповноваженого органу повністю або частково до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, у місячний строк з дня його одержання (ст. 17 Закону «Про державну допомогу суб'єктам господарювання») про:
  - тимчасове припинення надання незаконної державної допомоги відповідно до цього Закону України;
  - припинення та повернення незаконної державної допомоги, визнаної недопустимою для конкуренції (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»);

Зауваження. Відповідно Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» під «незаконною державною допомогою» визнано нову державну допомогу, надану без повідомлення Уповноваженого органу або в період після повідомлення, але до прийняття Уповноваженим органом рішення про допустимість державної допомоги для конкуренції, або надана всупереч рішенню Уповноваженого органу про визнання нової державної допомоги недопустимою для конкуренції, крім категорій державної допомоги, надавачі якої згідно із цим Законом звільнені від обов'язку повідомлення про нову державну допомогу (п. 8 ч. 1 ст. 1).

«Заінтересованими особами» за цим Законом є надавачі та отримувачі державної допомоги, суб'єкти господарювання, інші юридичні і фізичні особи, їх об'єднання, інтереси яких можуть зазнати впливу від надання державної допомоги (п. 2 ч. 1 ст. 1).

- *щодо звернення АМКУ до суду з приводу незаконної державної допомоги.* АМКУ приписано звертатися до окружного адміністративного суду, територіальну юрисдикцію якого поширено на місто Київ, із позовами про:
  - визнання незаконним нормативно-правового чи акта індивідуальної дії, на підставі якого було надано незаконну державну допомогу;
  - припинення та (або) повернення незаконної державної допомоги у разі невиконання заінтересованими особами його рішень про припинення або повернення такої державної допомоги, недопустимої для конкуренції (ч. 3 ст. 14 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»)[2].

Такі положення відповідають приписам КАСУ, за якими адміністративні справи за позовами АМКУ у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ (ст. 27).

[1] Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text.

[2] Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII, зі змінами станом на 21.08.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text.

Зв'язок АСПП із процесуальними галузями права, якими регулюються інші види національного судочинства, – цивільно-процесуальним, господарсько-процесуальним, кримінальним процесуальним, правом, що регулює конституційне судочинство (конституційно-судове процесуальне), правом, що регулює судочинство у справах про адміністративні правопорушення (адміністративно-деліктне процесуальне), зумовлено потребою їх розмежування та наведено шляхом порівняння *в підрозд. 1.1.6 цього підручника*.

1.1.6. Порівняння адміністративного судочинства з іншими видами судочинства

Спеціалізацію судів як один із принципів судоустрою забезпечено диференціацією вітчизняного судочинства на *адміністративне, цивільне, кримінальне, господарське,* а також *судочинство у справах про адміністративні правопорушення* (розд. VIII Конституції України, ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[1]). Незважаючи на виведення внаслідок конституційно-судової реформи 2016 р.[2] КСУ із системи органів, що здійснюють правосуддя, його діяльність як єдиного органу конституційної юрисдикції за змістом не втрачає ознак окремого, особливого виду судочинства – *конституційного* (статті 124, 147 Конституції України).

Порівняльний аналіз адміністративного з іншими видами судочинства доречно проводити за такими критеріями, як правові акти, що регулюють судочинство, завдання та засади (принципи) судочинства, об'єкти та способи судового захисту (охорони), система судів, що здійснюють судочинство, правила розмежування їх юрисдикції, форми судочинства, структурованість (стадійність) судового провадження, склад учасників судового процесу, вимоги до доказів та особливості доказування, вимоги до оформлення судових рішень, забезпечення їх перегляду, рівень цифрової трансформації та інформаційно-комунікаційне забезпечення судочинства тощо.

- **Правові акти, що регулюють судочинство**

Характерною для всіх (окрім конституційного) видів судочинства є застосування як єдиних, так і спеціальних джерел правового регулювання діяльності судів. Єдність забезпечено нормами, що містяться в Конституції України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актах (закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про судовий збір»[3], Положення про ЄСІТС[4] тощо). При цьому зазначені нормативні акти

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, зі змінами станом на 14.05.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

[2] Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n6.

[3] Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text.

[4] Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.

не регулюють діяльність КСУ, який, як вже було зазначено, виведений із системи органів, які здійснюють відправлення правосуддя (розд. VIII Конституції України).

Водночас як для адміністративного, так і для інших видів судочинства утворено спеціальну нормативно-правову основу – *кодифіковані процесуальні закони.* Для *адміністративного судочинства* таким єдиним процесуальним законом є КАСУ. В ньому, на відміну від інших процесуальних кодексів, задля розмежування адміністративного з іншими видами судочинства встановлено межі поширення юрисдикції судів, визначених законом як адміністративні (ч. 2 ст. 19 КАСУ).

Для інших видів судочинства спеціальною нормативно-правовою основою є:

- *для цивільного* – ЦПКУ[1], Закон України «Про міжнародне приватне право»[2] та спеціальні закони України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ (ч. 1 ст. 3 ЦПКУ);
- *для господарського* – ГПКУ[3], Закон України «Про міжнародне приватне право», Кодекс України з процедур банкрутства[4] та спеціальні закони України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ (ч. 1 ст. 3 ГПКУ);
- *для кримінального* – КПКУ[5], Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»[6] тощо;
- *для судочинства у справах про адміністративні правопорушення* – КУпАП[7];
- *для конституційного* – Закон України «Про Конституційний Суд України»[8]. Особливість правового регулювання конституційного судочинства полягає в тому, що окремі процесуальні питання його здійснення врегульовано Регламентом КСУ[9], який відповідно до ст. 3 зазначеного Закону затверджено самим КСУ.

- **Завдання судочинства**

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[10] загальними для всіх (окрім, конституційного) видів судочинства є вимоги до забезпечення судо-

gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[1] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, зі змінами станом на 18.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

[2] Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text.

[3] Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII, зі змінами станом на 19.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

[4] Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII, зі змінами станом на 03.06.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text.

[5] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI, зі змінами станом на 31.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

[6] Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII, зі змінами станом на 18.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text.

[7] Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

[8] Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, зі змінами станом 27.07.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

[9] Регламент Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 р. № 1-пс/2018 зі змінами станом на 09.04.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text.

[10] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, зі змінами станом на 14.05.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

чинства незалежними від будь-якого впливу судами (ст. 6), гарантування кожному права на справедливий суд, тобто захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежними, безсторонніми і справедливими та повноважними судами, утвореними законом (статті 7, 8), повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 2).

У галузевих процесуальних нормах, що регулюють *адміністративне*, *цивільне* та *господарське судочинство*, відтворено наведені єдині вимоги здійснення судочинства – справедливості, неупередженості та своєчасності вирішення судами правових спорів. Такі вимоги до здійснення конституційного судочинства в профільному законі не встановлено.

У *кримінальному судочинстві* ці вимоги також відтворено та конкретизовано, а в *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* – навпаки, вони відсутні. Крім того, при розгляді судами кримінальних проваджень та проваджень у справах про адміністративні правопорушення змістом судово-процесуальної діяльності є не вирішення правових спорів, а притягнення осіб, винуватих у вчиненні кримінальних та адміністративних правопорушень, відповідно до кримінальної та адміністративної відповідальності. Вимогу своєчасності в *кримінальному судочинстві* замінено на вимогу швидкості, а вимогу справедливості розвинуто й уточнено: вона полягає в тому, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПКУ).

Зауваження. У контексті порівняння кримінального судочинства та судочинства у справах про адміністративні правопорушення судова практика в Україні тривалий час враховувала судову практику ЄСПЛ, відповідно до якої гарантії кримінального провадження, визначені Конвенцією, поширюються і на провадження у справах про адміністративні правопорушення. Такого висновку через доведення кримінально-правового характеру стягнень, передбачених як КУпАП, так і МКУ, ЄСПЛ дійшов у справах «Надточій проти України»[1], «Лучанінова проти України»[2] тощо. Водночас при застосуванні судами при розгляді справ про адміністративні правопорушення деяких положень КПКУ за аналогією до процесуального закону через застарілість КУпАП, ЄСПЛ у справі «Укркава проти України» виступив проти судового активізму, підкреслюючи, що суди не можуть підміняти собою законодавця. Прирівнюючи такий суддівський активізм до узурпації, ЄСПЛ у рішенні у вказаній справі зазначив, що національні суди не мають права вдаватися до непрямого «редагування» законодавства під приводом стимулювання реформ[3].

[1] Рішення Європейського суду з прав людини від 15.05.2008 р. у справі «Надточій проти України» (Заява № 7460/03): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 09.09.2011 р. у справі «Лучанінова проти України» (Заява № 16347/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text.

[3] CASE OF UKRKAVA, TOV v. UKRAINE (Application no. 10233/20) : Decision The European Court of Human Rights, 30.06.2025. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]}.

Конституційне судочинство за своїм процесуальним змістом також становить вирішення особливої категорії публічно-правових спорів – конституційно-правових, але таких вимог до його здійснення законодавцем не встановлено.

- **Засади (принципи) здійснення судочинства**

Спільними для *адміністративного* (ч. 3 ст. 2 КАСУ) та *цивільного* (ч. 3 ст. 2 ЦПКУ), *господарського* (ч. 3 ст. 2 ГПКУ), *кримінального* (ч. 3 ст. 7 КПКУ) судочинства є *основні, законодавчо встановлені засади (принципи) здійснення* судочинства:

- верховенство права (ст. 6 КАСУ, ст. 10 ЦПКУ, ст. 11 ГПКУ, статті 7, 8 КПКУ);
- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 8 КАСУ, п. 1 ч. 3 ст. 2, ст. 6 ЦПКУ, ст. 7 ГПКУ, статті 7, 10 КПКУ). Цей принцип у цивільному та кримінальному судочинстві посилено вимогою поваги до честі й гідності особи (ст. 6 ЦПКУ, ст. 11 КПКУ);
- гласність і відкритість судового процесу (статті 10, 11 КАСУ, статті 7, 8 ЦПКУ, статті 8, 9 ГПКУ, статті 7, 26 КПКУ). У кримінальному судочинстві має свої обмеження (винятки), передбачені ч. 2 ст. 27 КПКУ, та його повне фіксування технічними засобами;
- змагальність сторін (ч. 1 ст. 9 КАСУ, ст. 12 ЦПКУ, ст. 13 ГПКУ, статті 7, 22, 23 КПКУ);
- диспозитивність (частини 2, 3 ст. 9 КАСУ, ст. 13 ЦПКУ, ст. 14 ГПКУ, статті 7, 26 КПКУ);
- обов'язковість судового рішення (ст. 14 КАСУ, ст. 18 ЦПКУ, ст. 18 ГПКУ, ст. 21 КПКУ);
- забезпечення права на апеляційний перегляд справи (ч. 1 ст. 13 КАСУ, ч. 1 ст. 17 ЦПКУ, ч. 1 ст. 17 ГПКУ). Цей принцип у кримінальному судочинстві на рівні принципів не деталізовано, але забезпечено в змісті КПКУ (гл. 31 розд. V);
- забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом (ч. 2 ст. 13 КАСУ, ч. 2 ст. 17 ЦПКУ, ч. 2 ст. 17 ГПКУ). Цей принцип у кримінальному судочинстві на рівні принципів не деталізовано, але забезпечено в змісті КПКУ (гл. 32 розд. V);
- розумність строків розгляду справи судом (п. 8 ч. 3 ст. 2 КАСУ, п. 10 ч. 3 ст. 2 ЦПКУ, п. 10 ч. 3 ст. 10 ГПКУ, ст. 28 КПКУ);
- неприпустимість зловживання процесуальними правами (ст. 45 КАСУ, ст. 44 ЦПКУ, ст. 43 ГПКУ): такий принцип чітко не визначено в *кримінальному судочинстві,* незважаючи на окремі положення КПКУ, відповідно до яких зловживання окремими процесуальними правами з метою затягування кримінального провадження (право на відвід – ч. 4 ст. 81 КПКУ, право на участь у відеоконференції поза межами приміщення суду – ч. 6 ст. 336 КПКУ, проголошення вступної промови – ч. 1 ст. 349 КПКУ) може мати для такого учасника негативні наслідки;

- право на правничу допомогу (ст. 16 КАСУ, ст. 15 ЦПКУ, ст. 16 ГПКУ, ст. 20 КПКУ);
- відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення (п. 10 ч. 3 ст. 2 КАСУ, п. 12 ч. 3 ст. 2 ЦПКУ, п. 12 ч. 3 ст. 2 ГПКУ, гл. 8 розд. І КПКУ).

Деякі із зазначених принципів також є основними засадами *для конституційного судочинства,* а саме: верховенство права, гласність, відкритість, обов'язковість ухвалених ним рішень і висновків (ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»), а деякі – для *судочинства у справах про адміністративні правопорушення,* зокрема: рівності всіх перед законом (ст. 248 КУпАП), яка розширена вимогою поваги до прав, честі й гідності громадян, відкритості (статті 249, 277^2 КУпАП), права на захист (статті 268, 271 КУпАП), права на оскарження (ст. 294 КУпАП) та перегляд постанови суду за виключними обставинами (гл. 24^1 КУпАП). Натомість, повне фіксування в конституційному судочинстві та в судочинстві у справах про адміністративні правопорушення не встановлено принципом цих видів судочинства (ст. 249 КУпАП, ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Адміністративне судочинство відрізняється від інших видів судочинства також за *міжгалузевими* та *галузевими процесуальними принципами:*

- для *адміністративного судочинства* галузевим принципом встановлено *офіційне з'ясування судом усіх обставин у справі* (ст. 9 КАСУ);
- для *цивільного та господарського судочинства* галузевим є принцип *пропорційності:* суди в цивільному (ст. 11 ЦПКУ) і в господарському (ст. 15 ГПКУ) судочинстві в межах, встановлених цими процесуальними законами, при здійсненні провадження враховують розумний баланс між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо;
- *для кримінального судочинства* міжгалузевими та галузевими принципами є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за те саме правопорушення; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність (ст. 7 КПКУ);
- для *судочинства у справах про адміністративні правопорушення* принципи не формалізовані в окремій статті КУпАП. Окрім визначених, можна також навести принцип суворого додержання законності (ст. 7 КУпАП), презумпції

невинуватості (ч. 2 ст. 251 КУпАП), з'ясування об'єктивної істини у справі (ст. 280 КУпАП) тощо.

Конституційне судочинство ґрунтується на принципах незалежності та колегіальності, повного й усебічного розгляду справ, обґрунтованості рішень та висновків (ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Об'єкт судового захисту**

В *адміністративному судочинстві* суд має захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень (ст. 2 КАСУ). Цей заявлений об'єкт розширено в інших положеннях КАСУ. Наприклад, КАСУ визначає порядок розгляду звернень до адміністративного суду суб'єктів владних повноважень із позовами про вирішення між ними спорів щодо встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) (п. 5 ч. 1, ч. 4 ст. 5 КАСУ). У такий спосіб захист прав, свобод та інтересів приватних осіб здійснюється лише опосередковано – як запобігання імовірним порушенням, що можуть виникнути внаслідок протиправного застосування суб'єктом владних повноважень компетенції, яка йому не належить, а захист інтересів держави, навпаки, здійснюється напряму – він полягає у забезпеченні своєчасної та належної реалізації суб'єктами владних повноважень, зокрема, органами держави, належної їм компетенції.

У *цивільному та господарському судочинстві* об'єктом захисту є порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, а також інтереси держави (ст. 2 ЦПКУ, ст. 2 ГПКУ). При цьому для розуміння відмінності об'єкта судового захисту в *адміністративному* та, наприклад, у *цивільному* судочинстві, потрібно зважати на те, що всі носії (як приватні особи, так і держава, в особі своїх повноважних органів) цих прав, свобод і інтересів у цивільних правовідносинах, а отже, і як сторони цивільних спорів, є рівними, тоді як між суб'єктами публічно-правових відносин, а отже, і сторонами публічно-правових спорів, такої рівності зазвичай немає. Цю рівність встановлено Конституцією та законами, суд має її забезпечувати під час розгляду та вирішення адміністративної справи.

Кримінальне судочинство об'єктом захисту від кримінальних правопорушень має особу, суспільство та державу, а об'єктом охорони – права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПКУ).

Судочинство у справах про адміністративні правопорушення відповідно до КУпАП має об'єктом охорони, а не захисту, права і свободи громадян, власність, консти-

туційний лад України, права і законні інтереси підприємств, установ і організацій, встановлений правопорядок (ст. 2 КУпАП).

Відповідно, об'єктом захисту, що здійснює КСУ, є верховенство Конституції, її найвищої юридичної сили як Основного Закону України, відповідності їй законів та інших нормативно-правових актів (ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Суди, що здійснюють судочинство**

Адміністративне судочинство окрім *спеціалізованих адміністративних судів* здійснюють у деяких випадках *місцеві загальні суди* (ч. 1 ст. 20 КАСУ), КАС ВС, а також ВАКС.

Зауваження. До юрисдикції ВАКС віднесено розгляд адміністративної справи про застосування санкції, передбаченої п. 1[1] ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»[1], тобто стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (ч. 3 ст. 20 КАСУ).

На відміну від адміністративного судочинства:

- *цивільне судочинство* здійснюють *загальні суди, ВАКС і ВС* (справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави – ч. 4 ст. 23 ЦПКУ);
- *господарське судочинство* здійснюють *спеціалізовані господарські суди, Вищий суд з питань інтелектуальної власності й ВС;*

Зауваження. До юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності віднесено: 1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; 2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; 3) справи про визнання торговельної марки добре відомою; 4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, у тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами; 5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії; 6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень АМКУ із визначених цим пунктом питань – ч. 2 ст. 20 ГПКУ);

[1] Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII, зі змінами станом на 16.07.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text.

- *кримінальне судочинство* здійснюють *загальні суди, ВАКС і ВС;*

Зауваження. До юрисдикції ВАКС належить здійснення судового слідства у кримінальних провадженнях за кримінальними правопорушеннями: протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206^2 ККУ), легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 ККУ), видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 ККУ), декларування недостовірної інформації (ст. 366^2 ККУ), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366^3 ККУ) якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пп. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПКУ (ч. 4 ст. 33^1 КПКУ).

- *судочинство у справах про адміністративні правопорушення:*
  - судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів;

Зауваження. Судді загальних судів, відповідно до ст. 221 КУпАП, розглядають справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, а також у справах про адміністративні правопорушення передбачені частинами 1–4, 7 ст. 41, статтями 41^1–41^3, 42^1, 42^2, частинами 3, 4 ст. 42^4, ч. 1 ст. 44, ст. 44^1, ч. 1 ст. 44^3, статтями 46^1, 46^2, 51, 51^2, 51^4, частинами 2, 4, 5 ст. 85, статтями 85^1, 88–88^2, 89, 90, 91, 91^5, 91^6, 92^1, 96^2, 98, 101–103, 103^3, ч. 1 ст. 106^1, ст. 106^2, ст. 107^1, ч. 2 ст. 112, частинами 4, 7, 9 ст. 121, ч. 3 ст. 121^3, ч. 5 ст. 122, ч. 1 ст. 122^2, ст. 122^4, ст. 122^5, частинами 2, 3 ст. 123, ст. 124, частинами 3, 5 ст. 126, ч. 4 ст. 127, ст. 127^1, ч. 3 ст. 127^4, ст. 130, частинами 2, 3 ст. 133, ст. 135^1, ст. 139, ч. 4 ст. 140, ст. 146, ст. 149^1, ч. 2 ст. 154, ст. 155^1, частинами 1, 3, 4 ст. 156, статтями 156^4, 160, 161^1, 162, 162^1, 162^3, 163^1–163^4, ч. 2 ст. 163^7, ст. 163^{12}, частинами 2, 3 ст. 163^{17}, статтями 164, 164^3, 164^5–164^8, 164^{10}, 164^{12}, 164^{13}, частинами 3–6 ст. 164^{14}, статтями 164^{15}–164^{19}, 166^1–166^4, частинами 1, 2, 9, 10 ст. 166^6, статтями 166^8–166^{12}, 166^{14}, 166^{18}, 166^{21}, 166^{23}, 166^{24}, 166^{25}, 166^{27}, 166^{28}, 171^2, 172^4–172^{20}, 173–173^2, 173^4, 173^5, 174, 177^2, ч. 3 ст. 178, ст. 180^1, частинами 1, 2, 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, статтями 183^1–185^{11}, 185^{13}, 185^{15}, 186^1, 186^5–186^8, 187, 188, 188^1, 188^{13} (крім справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з невиконанням законних вимог державного виконавця), 188^{14}, 188^{17}, 188^{19}, 188^{22}, 188^{25}, 188^{27}, 188^{28}, 188^{31}, 188^{32}, 188^{33}, 188^{34}, 188^{35}, 188^{38}, 188^{39}, 188^{40},188^{41}, 188^{45}, 188^{46}, 188^{47}, 188^{48}, 188^{49}, 188^{50}, 188^{51}, 188^{54}, 188^{55}, 188^{57}, ч. 1 ст. 189^1, статтями 189^3, 190, 191, 193, 195^1–195^6, 204, 204^1, 204^3, 206^1, 212^2, частинами 1–11 ст. 212^3, статтями 212^4–212^{24} КУпАП;

  - *місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди, ВАКС та ВС;*

Зауваження. Судді місцевих господарських та адміністративних судів, апеляційних адміністративних судів, ВАКС та ВС відповідно до ст. 221^1 КУпАП розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185^3 КУпАП.

  - *ВП ВС* – перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (гл. 241 КУпАП);

Зауваження. ВП ВС має повноваження в разі повного або часткового задоволення заяви про перегляд: скасувати постанову (постанови) та закрити провадження у справі; 2) скасувати постанову (постанови) та передати справу про адміністративне правопорушення на новий розгляд до суду, який виніс оскаржувану постанову; 3) змінити постанову (постанови) (ст. 297^{10} КУпАП).

- *конституційне судочинство* здійснює єдиний орган конституційної юрисдикції – КСУ (ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Способи судового захисту (охорони)**

В *адміністративному судочинстві* встановлено перелік основних способів судового захисту приватної особи, який не є вичерпним: суд може задля ефективного захисту прав, свобод та інтересів такої особи здійснити захист в інший спосіб, який не суперечить закону, а способи захисту суб'єктів владних повноважень визначені Конституцією та законами України (ст. 5 КАСУ). Такими способами, приміром, є визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень або визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій тощо.

За позовами суб'єктів владних повноважень судом може бути застосовано інші особливі способи захисту. Наприклад, надання відповідному суб'єкту владних повноважень судом «дозволу» на тимчасове обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283^{2} КАСУ), включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції (ст. 284 КАСУ), затримання іноземця або особи без громадянства (ст. 289 КАСУ) чи в інших випадках, передбачених КАСУ (ст. 245 КАСУ).

Окрім способів захисту, які суд застосовує за наслідками розгляду і вирішення адміністративної справи по суті *(вузьке розуміння способів судового захисту),* до них можна віднести *заходи забезпечення позову* (зупинення дії акта, що оскаржується, заборона відповідачеві вчиняти певні дії тощо – гл. 10 КАСУ), *заходи процесуального примусу* (попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом тощо – гл. 9 розд. I КАСУ) та судовий контроль за виконанням судових рішень (ст. 382 КАСУ) *(широке розуміння способів судового захисту).* Застосування таких саме способів захисту також передбачено в *цивільному* (глави 9, 10 розд. I, розд. VII ЦПКУ) та *господарському* (глави 9, 10 розд. I, розд. VI ГПКУ) судочинстві.

На відміну від *адміністративного*, в *цивільному* та *господарському судочинстві* спосіб судового захисту може бути також встановлено договором між учасниками правових відносин, з яких виник спір (ст. 5 ЦПКУ, ст. 5 ГПКУ).

У *кримінальному судочинстві* способами захисту (охорони) правовідносин є *вирішення обвинувачення по суті* (виправдувальний та обвинувальний вироки;

звільнення від покарання чи від його відбування; закриття кримінального провадження; призначення кримінального покарання; задоволення цивільного позову чи відмова в його задоволенні; поновлення в правах, обмежених під час кримінального провадження, вирішення питання про процесуальні витрати тощо – гл. 29 КПКУ), заходи щодо піклування про неповнолітніх, непрацездатних і збереження майна обвинуваченого (ст. 378 КПКУ).

До способів судового захисту в *кримінальному судочинстві* можна віднести також застосування судом деяких заходів забезпечення кримінального провадження (розд. II КПКУ). До таких заходів належать, у тому числі, судовий виклик і привід (статті 134, 140 КПКУ), грошове стягнення (ст. 146 КПКУ), відсторонення від посади (ст. 154 КПКУ), тимчасовий доступ до речей і документів (статті 163, 165 КПКУ), тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПКУ), арешт майна (статті 171, 173 КПКУ), застосування запобіжних заходів і затримання особи (гл. 18 КПКУ) та ін. Також до цих способів *слід відносити здійснення судового контролю за слідчими (розшуковими) діями* (статті 235, 244 КПКУ) та *негласними слідчими діями* (гл. 21 КПКУ) тощо.

У *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* такими способами охорони правовідносин є: 1) накладення адміністративного стягнення; 2) застосування заходів впливу до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років (зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитися перед потерпілим; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (ст. 24^1 КУпАП); 3) закриття справи з оголошенням усного зауваження, передачею матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового розслідування та за наявності обставин, передбачених ст. 247 цього Кодексу (ст. 284 КУпАП).

Адміністративне судочинство та судочинство у справах про адміністративні правопорушення за способами захисту та охорони взаємопов'язані між собою, що виявляється в такому:

- у порядку *адміністративного судочинства* оскаржуються до судів, визначених законом як адміністративні, рішення (постанови) органів та посадових осіб (окрім, судів), що повноважні розглядати та вирішувати справи про адміністративні правопорушення (ст. 213 КУпАП), дії (зокрема, пов'язані із застосуванням заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (ст. 267 КУпАП) чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (ст. 267 КУпАП, ст. 286 КАСУ);
- у порядку *судочинства у справах про адміністративні правопорушення* суди, визначені законом як адміністративні, розглядають складені судовими розпорядниками протоколи про адміністративні правопорушення щодо проявів

неповаги до суду, визначених законом як адміністративні (ст. 185^3; п. 7^1 ч. 1 ст. 255 КУпАП).

У *конституційному судочинстві* способами захисту є:

– *щодо Конституції України* – вирішення питань та надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) законів України, інших правових та нормативно-правових актів, міжнародних договорів, питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; офіційне тлумачення Конституції;
– *щодо публічно-правових відносин* – контроль за додержанням конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, надання висновку про порушення Верховною Радою АРК Конституції України або законів України (статті 7, 8 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Також із метою запобігання незворотним наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, Велика Палата може вживати заходів щодо забезпечення конституційної скарги шляхом видання *забезпечувального наказу,* в якому встановлюється тимчасова заборона вчиняти певну дію (ст. 87 Закону «Про Конституційний Суд України» та § 46 Регламенту КСУ).

- **Предметна юрисдикція судочинства**

Одним з основних критеріїв розмежування адміністративного від інших видів судочинства є предметна юрисдикція, тобто коло справ, повноваження щодо розгляду та вирішення яких покладено на ті чи інші національні суди.

Суди розглядають і вирішують:

- *в адміністративному судочинстві* – справи у спорах у сфері публічно-правових відносин (статті 2, 4 КАСУ), перелік яких визначено в статтях 19, 20 КАСУ. Перелік справ, наведений у ст. 19 КАСУ, не є вичерпним;
- *у цивільному судочинстві* – цивільні справи, що виникають насамперед із цивільно-правових відносин. Такими справами є ті, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Також у порядку цивільного судочинства суди мають розглядати вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді й переданий на його розгляд із такими вимогами (ст. 19 ЦПКУ);
- *у господарському судочинстві* – справи про адміністративні правопорушення у спорах, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності (зокрема, справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні й виконанні правочинів у господарській діяльності; щодо приватизації майна, крім спорів про приватизацію державного житлового фонду; з кор-

поративних відносин; із правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах; щодо фінансових інструментів, зокрема щодо цінних паперів, а саме: пов'язані з правами на цінні папери та правами; з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції; справи про банкрутство; інші справи у спорах між суб'єктами господарювання), а також справи у спорах, що виникають із питань інтелектуальної власності (ст. 20 ГПКУ)).

Зауваження. Чи не ключовою в сучасній судовій практиці є проблема розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів (зокрема, у справах, що виникають із укладення та виконання адміністративних і господарських договорів), адміністративних судів і судів загальної юрисдикції.

Зокрема, спори претендентів та (або) учасників конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення ППП з органами, що повноважні приймати рішення про здійснення такого партнерства, з приводу проведення аналізу ефективності здійснення ППП та спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та (або) визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу розглядаються за правилами адміністративного судочинства (пп. 14, 15 ч. 1 ст. 19, ч. 3 ст. 22, ч. 3 ст. 46 КАСУ), а справи, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні таких договорів (у тому числі концесійних), – за правилами господарського судочинства (п. 17 ч. 1 ст. 20 ГПКУ).

Також відповідно до п. 6 ст. 20 ГПКУ господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених ч. 2 цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, крім спорів, зокрема, щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Водночас за правилами п. 8 ст. 19 КАСУ на спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності поширюється юрисдикція саме адміністративних судів.

Зауваження. Як зазначають Р. С. Мельник, Є. В. Петров, далеко не у всіх випадках, коли йдеться про «реалізацію повноважень власника майна», є підстави для висновку про виключно приватноправову природу відносин. Інститут власності в його існуванні та щодо окремих об'єктів (предметів) власності може бути обтяжений дією норм публічного (адміністративного) права, що, як наслідок, потребує більш філігранного аналізу правової природи відповідних відносин. Аналізуючи постанову ВП ВС від 25.03.2020 р. у справі № 826/11186/18, автори пропонують судам послуговуватися двома теоріями розмежування приватного та публічного права – спеціально-правовою та двоступеневою.

Згідно зі спеціально-правовою теорією, норма вважається публічно-правовою (нормою адміністративного права) у тому разі, якщо вона (за будь-яких умов її застосування) уповноважує або зобов'язує виключно суб'єкта публічного адміністрування до певної дії або рішення. Усі інші норми вважаються приватноправовими. Це означає, що існують норми, що регулюють діяльність виключно суб'єкта публічного адміністрування (публічні), а є норми, які містять приписи для приватних осіб (приватні). Така теорія використову-

ється переважно для розмежування публічно-правових (адміністративних) і приватноправових спорів. Застосування цієї теорії проходить у два логічно пов'язані етапи: спочатку потрібно встановити, які саме правові приписи є об'єктом правового спору. І лише після цього можна з'ясовувати, чи є вони публічно-правовими (адміністративними), або приватноправовими.

Відповідно до двоступеневої теорії, суб'єкт владних повноважень (адміністративний орган) може втілювати у життя публічно-правові рішення за допомогою приватноправових дій, учинення яких регулюється положеннями цивільного права. Ця теорія розроблена для складних правовідносин, у межах яких знаходять вияв як публічно-правові (адміністративні), так і приватноправові елементи, що, відповідно, мають бути розмежованими.

Двоступенева теорія розділяє певні правовідносини залежно від рівнів прийняття рішення: *перший рівень* (дає відповідь на питання «якщо»): рішення суб'єкта публічного адміністрування, якщо він діє, є публічно-правовим; а *другий рівень* (дає відповідь на питання «як»): вид та спосіб того, як діє суб'єкт публічного адміністрування, можуть бути публічно-правовими (адміністративними) та приватноправовими. Ця теорія не свідчить про те, що в усіх дворівневих правовідносинах другий рівень завжди буде приватноправовим (це лише можливість)[1].

- *у кримінальному судочинстві* – здійснення судового контролю (п. 18 ч. 3 ст. 3 КПКУ) за досудовим розслідуванням у всіх кримінальних провадженнях (досудовим слідством щодо розслідування злочинів та дізнанням щодо розслідування кримінальних проступків (ст. 215 КПКУ)) та судове провадження щодо розгляду й вирішення спрямованих до нього органами досудового розслідування кримінальних проваджень з обвинувальними актами, клопотаннями про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотаннями про звільнення від кримінальної відповідальності (провадження в суді першої інстанції та всі провадження з перегляду (п. 24 ч. 1 ст. 3 КПКУ));
- *у судочинстві у справах про адміністративні правопорушення – справи про адміністративні правопорушення, зокрема:*
  - *у галузі охорони праці і здоров'я населення* (частини 1, 4, 7 ст. 41, статті 41^1– 41^3, 42^1, 42^2, частини 3, 4 ст. 42^4, ч. 1 ст. 44, ст. 44^1, ч. 1 ст. 44^3, статті 46^1, 46^2 КУпАП);
  - *у сфері власності* (статті 51, 51^2, 51^4 КУпАП);
  - *у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини* (частини 2, 4, 5 ст. 85, статті 85^1, 88–88^2, 89, 90, 91, 91^5, 91^6, 92^1 КУпАП);
  - *у сфері промисловості та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів* (статті 96^2, 98, 101–103, 103^3 КУпАП);
  - *у сфері сільського господарства та порушення ветеринарно-санітарних правил* (ч. 1 ст. 106^1, статті 106^2, 107^1 КУпАП);

[1] Див.: Мельник Р. С., Петров Є. В. Розмежування публічно-правових та приватно-правових спорів. *Юридична практика.* 2025. URL: https://pravo.ua/rozmezhuvannia-publichno-pravovykh-ta-pryvatnopravovykh-sporiv/.

- *у сфері транспорту в галузі шляхового господарства та зв'язку* (ч. 2 ст. 112, частини 4, 7, 9 ст. 121, ч. 3 ст. 121^3, ч. 5 ст. 122, ч. 1 ст. 122^2, статті 122^4, 122^5, частини 2, 3 ст. 123, ст. 124, частини 3, 5 ст. 126, ч. 4 ст. 127, ст. 127^1, ч. 3 ст. 127^4, ст. 130, частини 2, 3 ст. 133, статті 135^1, 139, ч. 4 ст. 140, ст. 146 КУпАП);
- *у галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою* (ст. 149^1, ч. 2 ст. 154 КУпАП);
- *у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності* (ст. 155^1, частини 1, 3, 4 ст. 156, статті 156^4, 160, 161^1, 162, 162^1, 162^3, 163^1–163^4, ч. 2 ст. 163^7, ст. 163^{12}, частини 2, 3 ст. 163^{17}, статті 164, 164^3, 164^5–164^8, 164^{10}, 164^{12}, 164^{13}, частини 3–6 ст. 164^{14}, статті 164^{15}–164^{19}, 166^1–166^4, частини 1, 2, 9, 10 ст. 166^6, статті 166^8–166^{12}, 166^{14}–166^{18}, 166^{21}, 166^{23}, 166^{24}, 166^{25}, 166^{27}, 166^{28} КУпАП);
- *у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання* (ст. 171^2 КУпАП);
- *пов'язані з корупцією та військові адміністративні правопорушення* (статті 172^4–172^{20} КУпАП);
- *що посягають на громадський порядок і громадську безпеку* (статті 173–173^2, 173^4, 173^5, 174, 177^2, ч. 3 ст. 178, ст. 180^1, частини 1, 2, 3 ст. 181, ч. 2 ст. 182, статті 183^1– 184 КУпАП);
- *що посягають на встановлений порядок управління* (статті 184^1–212^6 КУпАП);
- *що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення* (ст. 212^2, частини 1–11 ст. 212^3, статті 212^4–212^{24} КУпАП), а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років (ч. 1 ст. 221 КУпАП);

◦ *у конституційному судочинстві* – вирішення питань про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, а також офіційне тлумачення Конституції України (ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Розмежування територіальної юрисдикції (підсудності)**

При розмежуванні *територіальної юрисдикції (підсудності) в адміністративному судочинстві* законодавцем застосовано аналогічні підходи, що й у *цивільному* та *господарському судочинстві.* Ці правила не поширюються на діяльність вже функціонуючого ВАКС, який розглядає та вирішує справи за правилами як адміністративного, так і цивільного судочинства (ч. 5 ст. 22 КАСУ, ч. 4 ст. 23 ЦПКУ).

Такий універсалізм має прояв у загальних правилах визначення підсудності справ, у яких однією зі сторін є суд або суддя, підсудності справи за вибором позивача, за місцезнаходженням відповідача, виключної підсудності, порядку

передачі справи з одного суду до іншого тощо (§ 3 гл. 2 КАСУ, § 3 гл. 2 ЦПКУ, § 3 гл. 2 ГПКУ).

При цьому вони відрізняються від підходів до розмежування *територіальної юрисдикції (підсудності)* в інших видах судочинства:

- *кримінальне судочинство* – кримінальне провадження здійснює суд:
  - у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення;
  - у межах територіальної юрисдикції якого вчинено більш тяжке з них – якщо було вчинено кілька правопорушень;
  - у межах територіальної юрисдикції якого вчинено останнє за часом кримінальне правопорушення – якщо вони були однаковими за тяжкістю;
  - у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування – якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо;
  - ВАКС здійснює судочинство в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, що віднесено до його компетенції та які вчинено на всій території України (ст. 32 КПКУ);
- *судочинство у справах про адміністративні правопорушення* здійснюється:
  - за *місцем обліку транспортних засобів* або за *місцем проживання порушників* – справи про адміністративні правопорушення, передбачені частинами 4, 7, 9 ст. 121, ч. 3 ст. 121^3, ч. 5 ст. 122, ч. 1 ст. 122^2, статтями 122^4, 122^5, частинами 2, 3 ст. 123, ст. 124, частинами 3, 5 ст. 126, ст. 127^1, ч. 3 ст. 127^4, ст. 139 КУпАП (*коли правопорушення вчинено водієм*);
  - *за місцем їх вчинення або за місцем проживання порушника* – справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 3 ст. 178 КУпАП;
  - *за місцем виявлення* – справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 204^1 КУпАП;
  - *за місцем вчинення* – всі інші справи про адміністративні правопорушення, підвідомчі суду (ст. 277 КУпАП);
- *конституційне судочинство* – КСУ є єдиним органом конституційної юрисдикції (ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Форми судочинства**

Адміністративне судочинство здійснюється в порядку позовного провадження (загального та спрощеного (ст. 12 КАСУ)). Такий порядок є єдиним для адміністративного, а також основним для *цивільного та господарського судочинства*. На відміну від адміністративного судочинства, для *цивільного судочинства* законодавець додатково встановив також форми *наказного* та *окремого проваджень* (ст. 19 ЦПКУ), а *для господарського судочинства* – форму *наказного провадження* (ст. 12 ГПКУ) а також *судові процедури у справах про банкрутство* (розпорядження майном, санація, ліквідація – стосовно боржників – юридичних осіб, реструктуризація боргів,

погашення боргів – стосовно боржника – фізичної особи) (ст. 6 Кодексу України з процедур банкрутства).

Кримінальне судочинство здійснюється у формі *судового провадження* (п. 24 ч. 1 ст. 3 КПКУ), яке є *загальним*. Також застосовано *спрощене судове провадження* щодо *кримінальних проступків* (§ 1 гл. 30 КПКУ) та передбачено *провадження в суді присяжних* (§ 2 гл. 30 КПКУ). При цьому для забезпечення відшкодування матеріальної та (або) моральної шкоди фізичній особі, майнової шкоди юридичній особі, які їм завдано кримінальним правопорушенням чи іншим суспільно небезпечним діянням, у кримінальному судочинстві також впроваджено інститут цивільного позову (ст. 61 КПКУ), а отже, суд, що здійснює розгляд кримінального провадження, вчиняє окремі процесуальні дії, що притаманні позовному провадженню. Очевидно, що задоволення вимоги цивільного позивача до цивільного відповідача в кримінальному провадженні залежить від визнання судом особи (обвинуваченого) винуватою у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 368 КПКУ). У цьому полягає схожість кримінального судочинства з адміністративним судочинством, в якому вимога до суб'єкта владних повноважень про відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю, також має похідний характер.

Єдиною формою провадження *судочинства у справах про адміністративні правопорушення* (хоча чітко нормативно і не визначеною) є *«звичайне» провадження* (ч. 2 ст. 246 КУпАП). Воно є менш процесуально наповненим, порівняно з провадженнями в інших видах судочинства, але більш деталізованим щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення, яке здійснюють інші органи чи уповноважені особи, яке може бути «усіченим» (або скороченим, тобто без вчинення окремих процесуальних дій – наприклад, без оформлення протоколу).

Конституційне судочинство здійснюється в порядку конституційного провадження у формі *письмового* (основна форма) та *усного проваджень* (ст. 64 Закону України «Про Конституційний Суд України»). При цьому воно здійснюється не на підставі позову, як це притаманне позовним провадженням, а на підставі конституційного подання (статті 51, 52), конституційного звернення (статті 53, 54), конституційної скарги (статті 55, 56 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

- **Структурованість (стадійність) судового провадження**

Як адміністративному, так й іншим видам судочинства притаманні стадійність, структурованість, послідовність процесуальних етапів і дій. Структурними складниками кожного судочинства є *відкриття провадження, підготовка справи до розгляду, розгляд справи по суті* (гл. 6 розд. II КАСУ, гл. 6 розд. III ЦПКУ, гл. 6 розд. III ГПКУ, гл. 28 розд. IV КПКУ), *перегляди судових рішень* (розд. III КАСУ, розд. V ЦПКУ, розд. IV ГПКУ, розд. V КПКУ), *виконання судових рішень* (розділи VI, VII ЦПКУ, розд. VIII КПКУ тощо).

Зауваження. 08.02.2025 р. набрали чинності зміни в порядках ухвалення та проголошення судових рішень в Україні[1]. Вказані зміни, зокрема, стосувалися виключення із судових процесів інституту «нарадчої кімнати» як «рудименту радянського законодавства». Процесуальний інститут «нарадчої кімнати» мав вигляд надмірного формалізму та не повною мірою відповідав меті запровадження терміна «таємниця нарадчої кімнати», яка насамперед має передбачати заборону втручання та впливу на прийняття судового рішення, ані суті судової діяльності, яка передбачає здійснення ефективного правосуддя в розумні строки. Водночас змінами було запроваджено «стадію ухвалення судового рішення» (ст. 227, ч. 4 ст. 310, ч. 8 ст. 344 КАСУ, ст. 219, ч. 9 ст. 270, ч. 12 ст. 301 ГПКУ, ст. 244, ч. 8 ст. 368, ч. 7 ст. 402 ЦПКУ).

Ретельніше про стадійність адміністративного судочинства йдеться в підрозд. 1.1.3.3 цього підручника.

Незважаючи на те, що в *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* така чітка структурованість відсутня, а провадження є менш деталізованим, судово-процесуальну стадійність законом також встановлено. У цьому виді судочинства також є відкриття провадження (в деяких випадках судді чи уповноважені службовці судів складають протоколи про адміністративні правопорушення), підготовка справи до розгляду (ст. 278 КУпАП), розгляд справи про адміністративне правопорушення судом (статті 279–280 КУпАП), винесення постанови, якою закінчується розгляд справи по суті (ст. 283 КУпАП), оголошення постанови (ст. 285 КУпАП). Перебування суду в нарадчій кімнаті КУпАП не передбачено.

У *конституційному судочинстві* також мають місце стадії *відкриття провадження* (ст. 61 Закону України «Про Конституційний Суд України»), *підготовка справи до розгляду, судовий розгляд* (гл. 10 Закону), у разі здійснення конституційного провадження в усній формі проведення пленарних засідань, *проголошення судового рішення та його виконання* (статті 97, 98 Закону).

- **Склад учасників судового процесу**

В *адміністративному* судочинстві, як і в *цивільному* та *господарському* судочинстві, учасниками судового процесу є *сторони* (позивач, відповідач), *треті особи* (без самостійних вимог щодо предмета спору та із самостійними вимогами щодо предмета спору), *органи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, представники* сторін та третіх осіб та *інші учасники судового процесу.*

Іншим є склад учасників *кримінального, судочинства у справах про адміністративні правопорушення та конституційного судочинства:*

- у *кримінальному судочинстві* є *сторона обвинувачення,* яке підтримує прокурор (§ 2 гл. 3 КПКУ), та *сторона захисту* (§ 3 гл. 3 КПКУ). Окремо в кримінальному провадженні передбачено участь *потерпілого*, його *пред-*

[1] Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення ухвалення та проголошення судових рішень : Закон України № 4173-IX від 19.12.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4173-20#n136.

ставника та *законного представника* (§ 4 гл. 3 КПКУ), *цивільного позивача,* його *представника* та *законного представника, цивільного відповідача* та його *представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представника персоналу органу пробації* (ст. 72^1 КПКУ), *третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт* (ст. 64^2 КПКУ), а також *інших осіб, за клопотанням або скаргою* яких здійснюється судове провадження (п. 26 ч. 1 ст. 3 КПКУ).

На відміну від *адміністративного судочинства,* змістом діяльності прокурора в *кримінальному судочинстві є державне обвинувачення* – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПКУ);

- *у судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* бере участь особа, яка притягається до адміністративної відповідальності (ст. 268 КУпАП), *потерпілий* (ст. 269 КУпАП), *законні представники* та *представники* (ст. 270 КУпАП), *захисник* (ст. 271 КУпАП) і *прокурор* (ст. 250 КУпАП). На відміну від *адміністративного судочинства* (ст. 70 КАСУ), *у цьому судочинстві* відсутній такий учасник провадження, як *спеціаліст*;
- у *конституційному судочинстві учасниками є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу* (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді (ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Іншими учасниками залежно від функції, яку вони виконують *як в адміністративному,* так й *в інших видах судочинства, є:*

- *особи, що виконують допоміжну функцію:*
  - *помічник судді* (ст. 62 КАСУ, ст. 66 ЦПКУ, ст. 63 ГПКУ, статті 44, 73 КПКУ, ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України»);
  - *секретар судового засідання* (ст. 63 КАСУ, ст. 67 ЦПКУ, ст. 64 ГПКУ, ст. 73 КПКУ, ч. 8 ст. 44 Закону України «Про Конституційний Суд України»);
  - *судовий розпорядник (*ст. 64 КАСУ, ст. 68 ЦПКУ, ст. 65 ГПКУ, ст. 74 КПКУ, ч. 5 ст. 44, ст. 73 Закону України «Про Конституційний Суд України»);
- *особи, що сприяють судочинству:*
  - *свідок* (ст. 65 КАСУ, ст. 69 ЦПКУ, ст. 66 ГПКУ, ст. 65 КПКУ, ст. 272 КУпАП, ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»);
  - *експерт* (статті 68, 69 КАСУ, статті 72, 73 ЦПКУ, статті 69, 70 ГПКУ, ст. 73 ЦПКУ, ст. 273 КУпАП, статті 41, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»);
  - *спеціаліст* (ст. 70 КАСУ, ст. 74 ЦПКУ, ст. 71 ГПКУ, ст. 71 КПКУ, ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»);

– *перекладач* (ст. 71 КАСУ, ст. 75 ЦПКУ, ст. 72 ГПКУ, ст. 68 КПКУ, ст. 274 КУпАП, ст. 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Спільною для *адміністративного* та *конституційного* судочинства є участь у цій діяльності відповідних судів *експерта в галузі права.* Така участь має місце в різних процесуальних формах. Так, в *адміністративному* судочинстві він виступає самостійним учасником судового процесу. В *конституційному* судочинстві профільним законом передбачено наявність у кожного судді КСУ, окрім помічника, двох наукових консультантів (ст. 30 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Також відповідно до § 43 Регламенту КСУ суддя-доповідач у справі може звертатися до наукових установ та закладів вищої освіти з метою з'ясування позиції, наукових підходів щодо питань, які виникають у конституційному провадженні.

- **Докази, засоби та предмет доказування**

Адміністративне судочинство об'єднують *з іншими видами судочинства* схожість підходів до визначення доказів, вимог, що встановлено до засобів доказування, та предмета доказування. Так, схожими є *поняття та засоби доказування* (процесуальні джерела доказування) (ст. 72 КАСУ, ст. 76 ЦПКУ, ст. 73 ГПКУ, ст. 84 КПКУ, ст. 251 КУпАП), *належність доказів* (ст. 73 КАСУ, ст. 77 ЦПКУ, ст. 76 ГПКУ, ст. 86 КПКУ), *допустимість доказів* (ст. 74 КАСУ, ст. 78 ЦПКУ, ст. 77 ГПКУ, ст. 86 КПКУ), *підходи до оцінки доказів* (ст. 90 КАСУ, ст. 89 ЦПКУ, ст. 86 ГПКУ, ст. 94 КПКУ, ст. 252 КУпАП).

В *адміністративному судочинстві,* на відміну від *кримінального судочинства,* додатково виокремлено вимоги *достовірності* (ст. 75 КАСУ) та *достатності* доказів (ст. 76 КАСУ), у *кримінальному судочинстві* особливу увагу приділену визначенню та критеріям *недопустимості доказів* (статті 87–89 КПКУ). На відміну від *адміністративного судочинства,* у господарському судочинстві виокремлено вимогу *вірогідності доказів* (ст. 79 ГПКУ). В *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* вимоги належності та допустимості доказів, які притаманні адміністративному судочинству, законом не встановлено, що пояснюється застарілістю КУпАП.

За загальним правилом, яке притаманне *адміністративному, цивільному* та *господарському судочинству,* кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення. Ці обставини становлять предмет доказування. В *адміністративному судочинстві* у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача (ст. 77 КАСУ), винятком є справи щодо законності індивідуальних актів стосовно виведення банку з ринку – в них обов'язок доказування шкоди покладається на позивача (ст. 266^1 КАСУ).

На відміну від *адміністративного судочинства,* у *кримінальному судочинстві* предмет доказування становить подія та обставини вчинення кримінального правопорушення, винуватість обвинуваченого (форма вини, мотив, мета тощо), обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, тощо (ст. 91 КПКУ), обов'язок доказування покладається за загальним правилом на прокурора, і лише у справах приватного обвинувачення – на потерпілого, а обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає (ст. 92 КПКУ).

У *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* відповідно до ст. 280 КУпАП при розгляді справи про адміністративне правопорушення предметом доказування є з'ясування судом: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також з'ясування інших обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

- **Вимоги до оформлення судового рішення**

Судові рішення в *адміністративному* судочинстві, як *в інших видах* судочинства, мають містити *вступну*, *описову*, *мотивувальну* та *резолютивну частини* (статті 260, 265 ЦПКУ, статті 234, 238 ГПКУ, статті 372, 374 КПКУ, статті 89, 90 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Менш деталізованими є вимоги до структури та змісту постанови суду у справі про адміністративні правопорушення (ст. 283 КУпАП).

- **Перегляд судових рішень**

За єдиними підходами врегульовано в *адміністративному, цивільному, господарському* та *кримінальному судочинстві* перегляд судових рішень (апеляційний, касаційний, за нововиявленими та виключними обставинами). Перегляд судових рішень забезпечується трирівневою системою судів, яка включає суди першої інстанції, суди апеляційної інстанції та єдиний суд касаційної інстанції – найвищий суд у системі судоустрою України – ВС.

У *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* загальні апеляційні суди здійснюють апеляційний перегляд постанов судів першої інстанції (ст. 294 КУпАП), а також *перегляд постанов судів за виключними обставинами ВП ВС* (гл. 24[1] КУпАП). При цьому ані касаційного перегляду, ані перегляду за ново-

виявленими обставинами *в судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* не передбачено. Зважаючи на те, що судові рішення КСУ є остаточними, їх перегляд не здійснюється.

- **Цифровізація судочинства**

Судочинство України зазнало впливу всеохопної цифрової трансформації шляхом впровадження ЄСІКС для забезпечення єдиного порядку визначення складу суду (автоматизований розподіл справ), єдиного в усіх судах незалежно від спеціалізації електронного документообігу та рівних можливостей доступу до правосуддя (впровадження відеоконференцзв'язку). Відповідні процесуальні форми та порядки включено до КАСУ, ЦПКУ, ГПКУ та КПКУ.

Незважаючи на те, що впровадження ЄСІКС у вітчизняне судочинство передбачено законом (ст. 15^1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), необхідних змін у КУпАП внесено не було, окрім перегляду постанов ВП ВС. Така законодавча вибірковість певною мірою обмежує застосування в *судочинстві у справах про адміністративні правопорушення* сучасних інструментів інформаційно-комунікаційного забезпечення.

У *конституційному судочинстві* документообіг забезпечено внутрішньою автоматизованою системою – «Документообіг КСУ» (п. 6 § 39 Регламенту КСУ). При цьому автоматизований розподіл справ наразі не здійснюється: суддя-доповідач у справі визначається шляхом розподілу звернень до КСУ між його суддями почергово, в алфавітному порядку з урахуванням прізвища, імені та по батькові, за датою надходження та номером реєстрації безвідносно до форми звернень до Суду. Розподіл звернень до Суду здійснюється не пізніше наступного робочого дня із дня реєстрації (§ 41 Регламенту КСУ).

Ретельніше матеріал щодо стану й особливостей цифровізації адміністративного судочинства подано в підрозд. 1.2.4 цього підручника.

1.2. Правові основи адміністративного судочинства України

1.2.1. Система правових актів, що регулюють адміністративне судочинство

1.2.1.1. Законодавство про адміністративне судочинство

Законодавство про адміністративне судочинство можна визначити як взаємопов'язану та упорядковану систему нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів, якими врегульовано діяльність адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ.

Статтею 3 КАСУ встановлено, що адміністративне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, міжнародних договорів та КАСУ. Отже, вказана

стаття встановлює перелік нормативно-правових актів, якими має бути врегульовано порядок розгляду і вирішення адміністративних справ:

- Конституція України;
- міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- КАСУ.

Конституцією України визначено місце органів судової влади в системі органів державної влади, вимоги до порядку та умов їх функціонування, зокрема зафіксовано принципи побудови судової системи, місце і роль КСУ, ВС, основні засади здійснення правосуддя, гарантії незалежності й недоторканності суддів та ін.

Так, ч. 3 ст. 8 Конституції України закріплює гарантії на звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Основного Закону держави. Право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та право на професійну правничу допомогу гарантується в ч. 1 ст. 55 та ст. 59 Конституції відповідно. Важливими також є положення розд. VIII «Правосуддя» Основного Закону, зокрема ч. 5 ст. 125, за якою адміністративні суди діють із метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин, а також ст. 129 про основні засади судочинства.

КАСУ є основним нормативно-правовим актом, яким регламентовано порядок розгляду і вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів. Зокрема, у ньому визначено юрисдикцію адміністративних судів, встановлено порядок розгляду і вирішення адміністративних справ. Його прийняття датовано 05.08.2005 р. (перша редакція). У 2017 р. набула чинності нова редакція Кодексу на підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»[1].

Кодекс складається із семи розділів, які містять 25 глав (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Структура КАСУ

Розділ	Зміст
Розділ I	Закріплено загальні питання адміністративного судочинства, зокрема: визначено завдання адміністративного судочинства, його принципи, розкрито визначення термінів, які вжито в тексті КАСУ; регламентовано правила адміністративної юрисдикції – предметної, інстанційної та територіальної; питання визначення складу суду; статусу учасників процесу та ін.

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text.

Розділ	Зміст
Розділ II	Врегульовано питання щодо позовного провадження у суді першої інстанції, а саме: порядок звернення до адміністративного суду та відкриття провадження в справі; підготовче провадження; процедуру судового розгляду справи, розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження. Також окреслено види судових рішень, вимоги до них; описано особливості розгляду окремих категорій складних, термінових, типових і зразкових справ тощо
Розділ III	Визначено порядок перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, за нововиявленими або виключними обставинами
Розділ IV	Закріплено вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах
Розділ V	Розміщено нормативні положення щодо порядку відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі
Розділ VI	Прикінцеві положення
Розділ VII	Перехідні положення

Потрібно зазначити, що ст. 3 КАСУ містить вичерпний перелік нормативно-правових актів, якими врегульовано порядок здійснення адміністративного судочинства. Водночас можна навести низку законів України, в яких тією чи іншою мірою врегульовано питання, пов'язані з розглядом і вирішенням адміністративних справ. Суд керується ними, наприклад, розв'язуючи питання, чи має право суб'єкт владних повноважень звернутися до адміністративного суду із позовом, чи закріплений інший строк звернення до адміністративного суду ніж той, що встановлений у КАСУ, чи є підстави для звільнення від сплати судового збору тощо (табл. 1.3).

Суди мають застосовувати норми таких законів у випадках, які прямо передбачені у КАСУ (зокрема, ч. 4 ст. 5, ч. 1 ст. 122, ч. 2 ст. 132 тощо) або у самих цих законах.

Зауважимо, що ст. 3 КАСУ визначає не лише перелік нормативно-правових актів, якими встановлюється порядок розгляду і вирішення адміністративних справ.

Частини 3 і 4 ст. 3 КАСУ регламентують *правила дії процесуального закону в часі:*

- провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи;
- забороняється зворотна дія у часі норм права, які встановлюють нові обов'язки, скасовують або звужують права, належні учасникам судового процесу, чи обмежують їх використання.

Відповідно до ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що закони та інші нормативно-правові акти, які встановлюють нові обов'язки, скасовують чи звужують права, належні учасникам судового процесу, чи обмежують їх використання, не можуть застосовуватися до правовідносин, які виникли до набрання ними чинності.

Таблиця 1.3

Порівняльна таблиця положень КАСУ та інших законів

Положення КАСУ		Інші закони	
Ч. 4 ст. 5	Суб'єкти владних повноважень мають право звернутися до адміністративного суду виключно у випадках, визначених Конституцією та законами України	Ч. 7 ст. 7 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	На підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено порушення вимог законодавства, орган державного нагляду (контролю) за наявності підстав для повного або часткового зупинення виробництва (виготовлення), реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг звертається у порядку та строки, встановлені законом, із відповідним позовом до адміністративного суду.
		Ч. 2 ст. 68 Кодексу цивільного захисту України	У разі встановлення порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, що створює загрозу життю та здоров'ю людей, посадові особи ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, звертаються до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, споруд, окремих приміщень, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту у порядку, встановленому законом
Ч. 1 ст. 122	Позов може бути подано в межах строку звернення до адміністративного суду, встановленого цим Кодексом або іншими законами	Ч. 1 ст. 13 Закону України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»	Постанову про накладення штрафу, що прийнята посадовою особою, зазначеною у ст. 2 цього Закону, може бути оскаржено протягом десяти днів із дня її винесення до місцевого суду за місцезнаходженням відповідного органу охорони державного кордону України, рішення якого є остаточним

Положення КАСУ		Інші закони	
Ч. 2 ст. 132	Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом	Закон України «Про судовий збір»	Наприклад, ч. 1 ст. 5 «Від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються: <…> 11) виборці – у справах про уточнення списку виборців; <…> 23) позивачі – за подання позовів щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» та ін.
Ч. 1 ст. 267	Право звернутися з адміністративним позовом про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб	Ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності»	Визначає підстави, за яких вказані суб'єкти звертаються до адміністративного суду: «Орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, у разі недосягнення згоди з власником земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, щодо їх викупу для суспільних потреб відповідно до розд. II цього Закону звертається до адміністративного суду із позовом про примусове відчуження зазначених об'єктів»
Ч. 5 ст. 267	У разі задоволення позову адміністративний суд у своєму рішенні зазначає інформацію про об'єкт примусового відчуження, його місцезнаходження, площу, кадастровий номер, цільове призначення, категорію земель;	Ч. 3 ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».	Встановлення додаткової інформації у рішенні суду: «у разі задоволення позовних вимог рішенням суду визначається викупна ціна та порядок її виплати, перелік та порядок надання майна замість відчуженого.

Положення КАСУ		Інші закони	
	умови попереднього повного відшкодування вартості земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, збитків, заподіяних власнику внаслідок примусового відчуження, та їх розмір, визначений відповідно до закону; строк, протягом якого власник має звільнити земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені; джерело фінансування витрат, пов'язаних із примусовим відчуженням		Одночасно із задоволенням позовних вимог щодо примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності суд може задовольнити вимоги щодо знесення житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, розміщених на земельній ділянці, що підлягають примусовому відчуженню»

1.2.1.2. Міжнародні договори в системі правових актів, що регулюють адміністративне судочинство

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України; укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Крім того, КАСУ в ч. 2 ст. 3 визначає, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж ті, що встановлені Кодексом, то застосовуються правила міжнародного договору України. Отже, у разі виникнення колізії між нормами міжнародного та національного законодавства (крім Конституції України) перевага має надаватися нормам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такий висновок також узгоджується з положеннями ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України».

Серед перелічених документів особливе місце займає ЄКПЛ 1950 р., ратифікована Україною у 1997 р. Вона встановлює гарантії права на доступ до суду, право на справедливий суд, право на ефективний засіб юридичного захисту від порушень прав і свобод, право на презумпцію невинуватості тощо. У 2006 р. було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 17 якого передбачено застосування судами Конвенції та

практики ЄСПЛ як джерела права, а ст. 18 визначає порядок посилання на Конвенцію та практику Суду[1].

Наприклад, ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд» закріплює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Стаття 13 «Право на ефективний засіб правового захисту» гарантує кожному, чиї права та свободи, визнані в Конвенції, було порушено, право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження[2].

У 2000 р. Україна приєдналась до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах та Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах[3]. Перша Конвенція, укладена 15.11.1965 р., регулює передачу документів між державами для вручення за кордоном. Друга, укладена 18.03.1970 р., стосується процедури отримання доказів або проведення інших процесуальних дій у цивільних або комерційних справах за кордоном.

Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) було підписано 25.06.1998 р. і ратифіковано Україною 06.07.1999 р.[4] Особливе значення має ст. 9 Конвенції, яка гарантує представникам зацікавленої громадськості доступ до правосуддя у справах, пов'язаних з отриманням екологічної інформації. За нею звертатися до суду з приводу порушення права на екологічну інформацію можуть представники зацікавленої громадськості (як окремих фізичних чи юридичних осіб, так і громадських формувань).

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.

[2] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

[3] Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах : Закон України від 19.10.2000 р. № 2052-III. URL: https://zakon .rada.gov.ua/laws/show/2052-14#Text; Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах : Закон України від 19.10.2000 р. № 2051-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2051-14#Text.

[4] Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

1.2.1.3. Рішення Конституційного Суду України

Особливого значення в адміністративному судочинстві набувають рішення Конституційного Суду України, в яких надано тлумачення конституційним приписам або з'ясовано, чи відповідають Конституції закони та інші правові акти парламенту, акти уряду, Президента України та Верховної Ради АРК.

Згідно зі статтями 150 і 151[2], ч. 2 ст. 152 Основного Закону рішення та висновки, ухвалені КСУ, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені; закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність із дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність.

Виходячи із повноважень КСУ, визначені у ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» його рішення про офіційне тлумачення положень Конституції України, а також про відповідність / невідповідність Конституції України (конституційність) законів України хоча і не містять норм права, однак можуть впливати на порядок розгляду і вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства. Перший вид рішень нових правил не утворює. Судом надається роз'яснення певних конституційних положень, які в подальшому сприймаються як невід'ємна частина Основного Закону. Інший же вид рішення – про невідповідність Конституції України законів, інших актів, зокрема положень КАСУ, – призводить до його зміни, адже ці неконституційні положення втрачають чинність із дня ухвалення Судом такого рішення (якщо інше не буде встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення).

Наприклад, у Рішенні від 01.03.2023 р. № 2-р(II)/2023 щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення КСУ виснував, що «…законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив для особи-позивача права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду про залишення без задоволення заяви, поданої за ст. 383 Кодексу, *не виконав головного обов'язку, покладеного на нього приписами частини другої ст. 3 Конституції України, оскільки законодавчо не встановив дієвого судового контролю за виконанням судового рішення, не забезпечив права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантій його реалізації, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, право на апеляційний перегляд справи, обов'язковість судового рішення, що є неодмінними вимогами правовладдя як засади конституційного ладу в Україні, вираженої через формулу: "В Україні визнається і діє принцип верховенства права" (ч. 1 ст. 8 Конституції України)»*[1].

В іншому Рішенні КСУ від 19.04.2023 р. № 4-р(II)/2023, яким визнано конституційними положення КАСУ, Суд зазначив, що використання в адміністративному провадженні таких особових даних, як місце проживання сторін (для фізичних осіб), потрібне для однозначної ідентифікації сторін на стадії відкриття судового провадження та встановлення судом їх

[1] Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення) від 01.03.2023 р. № 2-р(II)/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-23#top.

адміністративної процесуальної дієздатності, правильного розв'язання питання предметної юрисдикції та територіальної юрисдикції (підсудності), забезпечення належного інформування сторін про хід розгляду справи; зазначення таких особових даних в ухвалі суду про відкриття провадження у справі потрібне передусім для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав, зокрема прав на надання відзиву на позовну заяву (відзив), відповіді на відзив, заперечення, на оскарження судових рішень, здійснення яких може вимагати належного повідомлення сторін за місцем їх проживання чи перебування (для фізичних осіб). Тому установлена окремим приписом п. 2 ч. 9 ст. 171 Кодексу вимога зазначати в ухвалі суду про відкриття провадження у справі місце проживання сторін (для фізичних осіб) потрібна для реалізації особою права на судовий захист загалом… Ухвала суду про відкриття провадження у справі є фактично вихідним процесуальним документом суду, з якого починається розгляд справи і вручення якого зумовлює можливість здійснення низки процесуальних прав та обов'язків сторін, тому визначеність і повнота такого документа, зокрема зазначення місця проживання сторін (для фізичних осіб) згідно з окремим приписом п. 2 ч. 9 ст. 171 Кодексу, є важливими для забезпечення судового захисту загалом[1].

У Рішенні від 09.09.2010 р. № 19-рп/2010 КСУ звертає увагу на те, що «адміністративне судочинство як спеціалізований вид судової діяльності стало тим конституційно і законодавчо закріпленим механізмом, що збільшив можливості людини для здійснення права на судовий захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень» (третє речення абзацу п'ятого підп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини); «конституційний принцип спеціалізації, відповідно до якого утворено систему адміністративних судів, зумовив впровадження властивого йому порядку судочинства. Цей порядок порівняно з цивільним судочинством має відмінності в процесуальних правах і обов'язках як осіб, які беруть участь у справі, так і суду в зборі та дослідженні доказів, що має забезпечити процесуальні можливості захисту прав, свобод та інтересів позивача у спорі із суб'єктом владних повноважень» (абзац перший підп. 3.3 п. 3 мотивувальної частини)[2].

У Рішенні від 11.12.2025 р. № 1-р/2025 КСУ визнав неконституційною ч. 1 ст. 233 Кодексу законів про працю України щодо встановлення тримісячного строку для звернення працівника до суду про стягнення заробітної плати та інших належних працівникові виплат, оскільки призводить до фактичного звуження змісту та обсягу конституційних прав, гарантованих статтями 43 і 55 Конституції України, порушує гарантії своєчасного одержання винагороди за працю та позбавляє працівника реальної можливості ефективно реалізувати право на судовий захист, що суперечить ч. 1 ст. 8, ч. 7 ст. 43, ч. 1 ст. 55 Конституції України[3].

---

[1] Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні) від 19.04.2023 р. № 4-р(II)/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-23#Text.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 09.09.2010 р. № 19-рп/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-10#Text.

[3] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 233 Кодексу законів про працю України (справа щодо строків звернення працівника до суду про стягнення заробітної плати та інших належних працівникові виплат) від 11.12.2025 р. № 1-р/2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-25#top.

1.2.1.4. Судова практика Європейського суду з прав людини

Кожна держава, яка приєдналася до ЄКПЛ 1950 р., погодилася докладати зусиль до належного виконання закріплених у ній зобов'язань[1]. Серед цих держав є й Україна, яка 17.07.1997 р. прийняла Закон про ратифікацію цієї надзвичайно важливої міжнародної угоди, надавши їй статусу авторитетного джерела національного права[2]. Це означає, що у разі виникнення колізії між актом внутрішнього законодавства та вказаним міжнародним договором, національним суб'єктом правозастосування перевага має бути надана нормам останнього (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»)[3]. Такий підхід цілком відповідає ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, яка заборонила учаснику посилатися на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору[4].

У *першому реченні п. 1 ст. 6 Конвенції,* яка має назву **«Право на справедливий суд»**, за кожним закріплено право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення (рис. 1.1).

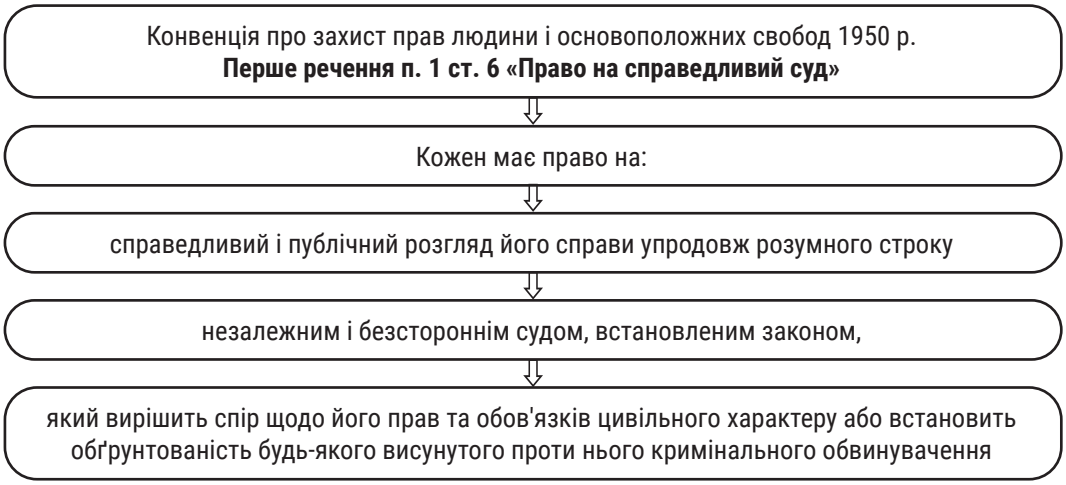

Рис. 1.1

[1] Див.: Марченко О. О. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 4. С. 181–184. URL: http://pap-journal.in.ua/ wp-content/uploads/2020/08/4_2017.pdf.

[2] Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80.

[3] Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15.

[4] Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

Особливої уваги потребує розкриття питання про правову природу та значення при застосуванні адміністративними судами Конвенції рішень ЄСПЛ.

Згідно зі ст. 32 Конвенції, ЄСПЛ має виключне повноваження щодо офіційного тлумачення вміщених у ній норм. Реалізуючи означене повноваження, Суд інтерпретує вказані міжнародні норми відповідно до загального духу Конвенції та її основних цінностей – прав і основоположних свобод людини і громадянина.

Схваливши Закон про ратифікацію Конвенції, Україна повністю підтвердила дію на своїй території конвенційної ст. 46 щодо визнання обов'язковою юрисдикції ЄСПЛ з усіх питань, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. На підставі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» українські суди зобов'язані застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права[1].

Зауваження. Щодо цього деякі теоретики права доречно зауважують, що практики ЄСПЛ без Конвенції не існує, тому під нею слід розуміти рішення Суду, які виступають допоміжним джерелом права та стосуються практичного застосування положень Конвенції як основного джерела[2].

Порядок посилання на Конвенцію та практику Суду визначено у ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якої суди використовують офіційний переклад Конвенції українською мовою. Для цілей посилання на Рішення та ухвали Суду та на ухвали Комісії суди використовують переклади текстів рішень Суду та ухвал Комісії, надруковані в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України».

У разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії суд користується оригінальним текстом. У випадку виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригінальним текстом суд користується оригінальним текстом. За умови виявлення мовної розбіжності між оригінальними текстами та (або) в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика Суду[3].

Наприклад, Другий апеляційний адміністративний суд у справі № 554/11484/25 (провадження № 21577/25) за позовом ОСОБА_1 до Департаменту патрульної поліції Національної поліції України про визнання протиправною та скасування постанови постановив ухвалу від 01.12.2025 р. про поновлення строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції. Суд за результатами розгляду відповідного клопотання апелянта та оцінки поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження вказав таке.

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh w/3477-15.

[2] Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2016. С. 162. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf.

[3] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15.

«…Європейський суд з прав людини у Рішенні від 19.06.2001 р. у справі "Креуз проти Польщі" констатував, що право на суд не є абсолютним і воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, оскільки право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. Водночас такі обмеження не повинні впливати на доступ до суду чи ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди суті цього права, та мають переслідувати законну мету. Гарантією цього права є забезпечення для кожної особи можливості звернутися до суду.

У рішеннях від 13.01.2000 р. у справі "Мірагаль Есколано та інші проти Іспанії" та від 28.10.1998 р. у справі "Перес де Рада Каваніллес проти Іспанії" Європейський суд з прав людини зазначив, що надто суворе тлумачення внутрішніми судами процесуальної норми позбавило заявників права доступу до суду і завадило розгляду їхніх позовних вимог. Це визнано порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У справі "Іліан проти Туреччини" Європейський суд з прав людини підкреслив, що правило встановлення обмежень доступу до суду у зв'язку з пропуском строку звернення повинно застосовуватися з певною гнучкістю і без надзвичайного формалізму, воно не застосовується автоматично і не має абсолютного характеру; перевіряючи його виконання, слід звертати увагу на обставини справи.

Отже, за позицією Європейського суду з прав людини, право на суд, одним з аспектів якого є право доступу до суду, не є абсолютним і може підлягати дозволеним за змістом обмеженням, зокрема, щодо умов прийнятності скарг. Такі обмеження не можуть зашкоджувати самій суті права доступу до суду, мають переслідувати легітимну мету, а також характеризуватися пропорційністю між застосованими засобами та поставленою метою (пункт 33 рішення від 21.12.2010 р. у справі "Перетяка та Шереметьєв проти України").

На підставі аналізу змісту рішення Європейського суду з прав людини від 28.03.2006 р. у справі «Мельник проти України» можна дійти наступного висновку – норми, що регулюють строки подачі скарг, безсумнівно, спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя і юридичної визначеності, а зацікавлені особи мають розраховувати на те, що ці норми будуть застосовані (пункти 22–23).

Розуміючи важливість дотримання оптимального балансу між забезпеченням реалізації права особи на доступ до правосуддя та принципом правової визначеності, Європейський суд з прав людини сформував правову позицію, відповідно до якої встановлення обмежень доступу до суду у зв'язку з пропуском строку звернення повинно застосовуватися з певною гнучкістю і без надзвичайного формалізму, воно не застосовується автоматично і не має абсолютного характеру; перевіряючи його виконання, слід звертати увагу на обставини справи (справи Белле проти Франції, Ільхан проти Туреччини, Пономарьов проти України, Щокін проти України тощо)»[1].

Зауваження. Застосування практики Суду має здійснюватись релевантно, тобто на підставі ретельної оцінки обставин справи, за яких це рішення було ухвалене, та з приділенням істотної уваги їх співвіднесенню із обставинами справи, яка розглядається судом.

Звернення до практики ЄСПЛ дає змогу *чіткіше окреслити гарантії права на справедливий суд,* про які йшлося вище. Так, у рішеннях у справах «Голдер проти Сполученого Королівства» (від 21.02.1975 р., п. 36)[2] і «Ашингдейн проти Сполуче-

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 01.12.2025 р. у справі № 554/11484/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132210429.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 21.02.1975 р. у справі «Голдер проти Сполученого Королівства». URL: https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-57496%22]}.

ного Королівства» (від 28.05.1985 р., п. 57)[1] ЄСПЛ постановив, що *п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на звернення до суду* чи трибуналу з будь-якою вимогою, яка стосується його прав та обов'язків цивільно-правового характеру. Так, згідно з позицією Суду, досліджувана конвенційна норма гарантує кожній особі «право на суд», тобто право ініціювати вирішення спору в суді, незважаючи на відсутність текстуального закріплення останнього.

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд у справі № 540/8387/21 (провадження № П/420/7391/23) за позовом Державної служби геології та надр України до ТОВ про припинення права користування надрами постановив ухвалу від 12.07.2023 р., у якій розглянув питання про зупинення провадження по справі до отримання доказів.

В ухвалі суд зазначив наступне, що відповідно до ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Обов'язок швидкого здійснення правосуддя покладається, першою чергою, на судові органи. Розумність тривалості судового провадження оцінюється в залежності від обставин справи та з огляду на її складність, поведінку сторін та предмету спору».

Згідно із ч. 4 ст. 9 КАСУ суд має «вживати визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. При цьому зупинення провадження в адміністративній справі є тимчасовим припиненням вчинення у справі будь-яких процесуальних дій у зв'язку з обставинами, що перешкоджають розгляду справи, до моменту, коли ці обставини перестануть існувати або будуть вчинені необхідні дії.

Беручи до уваги те, що для повного, об'єктивного та всебічного розгляду справи судом витребувано додаткові докази, підготовка та надіслання яких займе певний час, та у зв'язку з обмеженістю строків для проведення підготовчого провадження, суд вважає за необхідне зупинити провадження по справі з метою дотримання процесуальних прав осіб».

На підставі практики ЄСПЛ право на змагальні провадження повинно надаватись у задовільних умовах: сторона у справі повинна мати можливість ознайомитись із доказами у суді, і коментувати їх існування, зміст та достовірність у належній формі у встановлений час (справа «Immeubles Groupe Kosser c. France») і, за необхідності, отримати відкладення справи (справа «Yvon v. France»).

У рішенні від 29.05.1986 р. у справі «Feldbrugge v. the Netherlands» ЄСПЛ констатував, що «принцип рівності сторін є складовою більш широкого розуміння поняття справедливого судового розгляду. Зміст забезпечення справедливого балансу між сторонами полягає в наданні можливості кожній стороні представляти справу і докази, в умовах, що не є суттєво гіршими за умови опонента. Так, кожна стосторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом (справа «Kress v. France»).

З урахуванням необхідності дотримання судом вказаних процесуальних гарантій, з метою забезпечення принципу рівності сторін по справі та забезпечення справедливого балансу, а також у зв'язку з обмеженістю строку для розгляду справи суд приходить до висновку про необхідність зупинення провадження по справі»[2].

[1] Рішення Європейського суду з прав людини від 28.05.1985 р у справі «Ашингдейн проти Сполученого Королівства». URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-113041%22]}.

[2] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 12.07.2023 р. у справі № 540/8387/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112152217.

1.2.1.5. Судові акти Верховного Суду

ВС є найвищим судом у системі судоустрою України. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» за ВС закріплено повноваження забезпечення сталості та єдності судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом[1]. ВС із метою виконання покладених функцій та повноважень приймає постанови, які є обов'язковими для застосування, в яких сформульовано правові позиції для врахування у правозастосовній діяльності суддями.

Судові акти КАС ВС

Суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов (ч. 1 ст. 355 КАСУ). Вони можуть містити правові позиції, що запроваджують «процесуальні правила», які можуть ураховуватися судами попередніх інстанцій.

Значення судових актів КАС ВС:

- містять правові позиції, які можуть бути враховані судами попередніх інстанцій при розгляді й вирішенні інших адміністративних справ;
- є підставами застосування «процесуальних фільтрів» при вирішенні питань допуску справ до касаційного перегляду (ст. 328 КАСУ).

Судові акти ВП ВС

ВП ВС є постійно діючим колегіальним органом ВС, до складу якого входить двадцять один суддя ВС. ВП ВС має повноваження, які передбачені ст. 45 Закону «Про судоустрій і статус суддів», у визначених законом випадках здійснювати перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права[2].

Судові акти ВП ВС мають форму постанов, в яких викладаються висновки щодо застосування норм права, та які враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права (ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

> *Зауваження.* У п. 45 Постанови ВП ВС від 04.09.2018 р. у справі № 823/2042/16 зазначено, що відступаючи від висновку щодо застосування юридичної норми, ВП ВС може або повністю відмовитися від свого висновку на користь іншого, або конкретизувати попередній висновок, застосувавши відповідні способи тлумачення юридичних норм[3].

Значення судових актів ВП ВС:

- можуть містити процесуальні правові правила, внаслідок чого суди попередніх інстанцій їх враховують із посиланням на них при здійсненні адміністративного судочинства;
- усувають суперечності при визначенні предметної юрисдикції адміністративних судів.

---

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/1402-19#Text.

[2] Там само.

[3] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 р. у справі № 580/2332/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/77969515.

Наприклад, у справі № 204/2321/22 ВП ВС визначила, що звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним документом, який підписаний КЕП, є належним способом звернення до суду. Так, заявниця направила апеляційну скаргу, підписану її представником за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), на електронну пошту суду. Однак апеляційний суд таку скаргу повернув з мотивів відсутності підпису особи, яка її подала. ВП ВС визначила, що закон допускає подання фізичною особою нарівні з паперовою формою, зокрема, апеляційних скарг в електронній формі через підсистеми «Електронний суд» і «Електронний кабінет» з обов'язковим їх скріпленням КЕП учасника справи або з використанням офіційної електронної адреси із засвідченням документа КЕП. Звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним і правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється з безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку та має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду[1].

Судові акти Пленуму ВС

До актів судової влади належать постанови Пленуму ВС, які містять роз'яснення обов'язкового характеру. У постановах Пленуму ВС може міститися деталізація процесуальних норм (тлумачення), що сприяє створенню нових правоположень правозастосовного характеру.

Постанови Пленуму ВС підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму й публікуються в офіційному друкованому органі та розміщуються на вебсайті ВС (ч. 9 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів)[2].

Значення судових актів Пленуму ВС:

- забезпечують однакове застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ через узагальнення практики застосування процесуального закону шляхом систематизації та подальше оприлюднення правових позицій ВС із посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані;

Зауваження. Пленум ВС може приймати постанови, якими встановлює винятки із застосування процесуальних норм при здійсненні судочинства самим ВС. Наприклад, у постанові Пленуму ВС від 24.05.2019 р. № 7 було зазначено, що у разі виявлення значної різниці у навантаженні суддів та з метою його вирівняння за рішенням зборів суддів навантаження на суддю може бути тимчасово зменшене у порядку, встановленому Положенням, або шляхом зупинення автоматизованого розподілу справ між суддями, в яких виявлено значну різницю в навантаженні[3].

- містять роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ, сформульованих за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики.

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.09.2023 р. у справі № 204/2321/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113701392.

[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

[3] Постанова Пленуму Верховного Суду від 24.05.2019 р. № 7. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/postanovi_plenumu/postanova_plenumu_07_2019_05_24.

1.2.1.6. Інші правові акти органів судової влади

За загальним підходом правові акти судової влади – це акти, які приймаються органами судової влади, мають нормативний характер, сприяють здійсненню правосуддя, застосуванню норм права.

До інших правових актів судової влади можна віднести:

- *акти ВРП;*
- *акти ДСАУ;*
- *акти зборів суддів;*
- *акти з'їзду суддів;*
- *акти Ради суддів України.*

ВРП є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»)[1].

- *Акти ВРП:*
  - Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, затверджене рішенням ВРП від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21[2];
  - Порядок ведення ЄДРСР, затверджений рішенням ВРП від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18[3].

Зауваження. Також ВРП затверджує типове положення про територіальні управління ДСАУ, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

ДСАУ є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом[4].

[1] Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19?find=1&text=рішення#w1_2.

[2] Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[3] Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#n754.

[4] Положення про Державну судову адміністрацію України : рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 р. № 141/0/15-19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text.

- *Акти ДСАУ:*
  - Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затверджена наказом від 20.08.2019 р. № 814[1].

Слід також виокремити акти, які приймаються органами суддівського самоврядування. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів (ч. 2 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)[2].

Збори суддів – зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань (ч. 1 ст. 128 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)[3].

Рішення зборів суддів приймаються з приводу вирішення питань внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. Рада суддів України є вищим органом суддівського самоврядування та діє як виконавчий орган з'їзду суддів України (ч. 1 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)[4].

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України. З'їзд суддів України заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів та здійснює інші повноваження, визначені законом. З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів (ст. 129 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)[5].

- *Акти Ради суддів України:*
  - Положення про АСДС, затверджене рішенням Ради суддів України № 39 від 11.11.2024 р.[6]

Положення про АСДС затверджено з метою врегулювання технічних та організаційних питань, забезпечення автоматизованої взаємодії Положення про АСДС та модулів ЄСІТС, їх однакового розуміння й застосування судами відповідних норм.

Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених Законом повноважень, наступного дня після їх прийняття оприлюднюються на офіційному вебпорталі судової влади. Рішення Ради суддів України, прийняті в межах визначених Законом

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.
[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.
[3] Там само.
[4] Там само.
[5] Там само.
[6] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-novu-redakciu-polozenna-pro-avtomatizovanu-sistemu-dokumentoobigu-sudu-asds.

повноважень, є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування, крім з'їзду суддів України. Рішення Ради суддів України може бути скасовано з'їздом суддів України або в судовому порядку (ч. 9 ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)[1].

Зауваження. Всі зазначені акти містять норми права різних органів судової влади, які регулюють фактично ті самі питання. При цьому, відповідно до чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», приміром, Рада суддів України не має чіткого повноваження приймати нормативно-правові акти. Такими повноваженнями наділено ВРП. Отже, після набрання чинності Законом України «Про правотворчу діяльність» було б доцільно упорядкувати систему нормативно-правових актів органів судової влади, деякі з них визнати такими, що втратили чинність, а подальшу нормотворчу діяльність повноважним на її здійснення органам у системі правосуддя здійснювати відповідно до зазначеного Закону.

1.2.2. Система судів, що здійснюють адміністративне судочинство в Україні

Становлення та успішне функціонування інституту адміністративної юстиції є одним із найважливіших досягнень сьогодення, оскільки він уособлює систему правових засобів, які дозволяють приватним особам захищати в судовому порядку права, порушені рішеннями, діями або бездіяльністю публічної адміністрації. У демократичних державах процес становлення та розвитку інституту адміністративної юстиції супроводжувався своїм історичним та політичним контекстом[2].

При здійсненні аналізу правових засад функціонування в Україні адміністративних судів неможливо оминути увагою ч. 5 ст. 125 Основного Закону, відповідно до якої останні діють із метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин. Через закріплення цього положення на найвищому юридичному рівні законодавець підкреслив необхідність існування системи адміністративних судів як органів адміністративної юстиції, а також важливість виконуваного ними завдання.

Суди, визначені процесуальним законом як адміністративні, тобто такі, що уповноважено і на розв'язання публічно-правових спорів, наведено на рис. 1.2.

Варто зазначити, що *на сьогодні українська система судоустрою має трирівневу структуру* – представлена місцевими судами, апеляційними судами та ВС. Такий висновок випливає зі змісту нормативних положень про судоустрій, закріплених у Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів»[3]. Так, розгляд судової справи, в тому числі й адміністративної, може відбуватись у трьох

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1402-19#Text.

[2] Марченко О. О. Діяльність адміністративних судів як запорука ефективного захисту суб'єктивних публічних прав. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 8. С. 327. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/72.

[3] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19.

інстанціях, за винятком тих справ, у яких рішення апеляційної інстанції відповідно до приписів процесуального закону матиме остаточний характер.

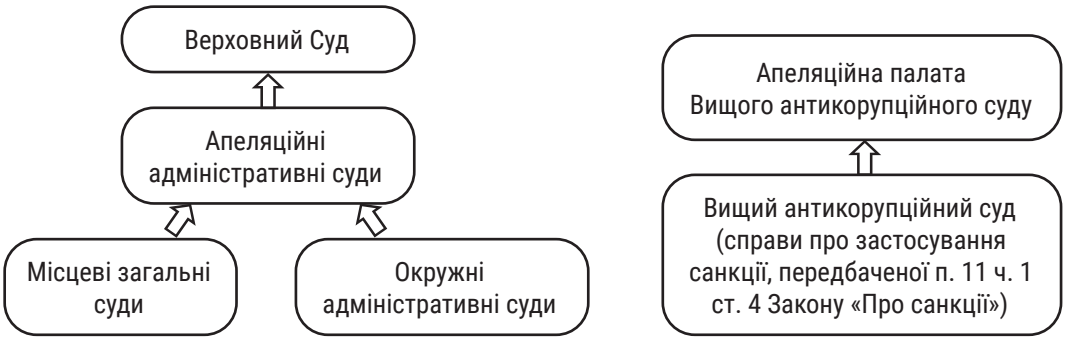

Рис. 1.2

Місцевими судами, наділеними адміністративною юрисдикцією, є ***місцеві адміністративні суди***. Слід пояснити, що сполучення слів «місцеві адміністративні суди» вживається в текстах нормативно-правових актів як узагальнювальна категорія для позначення окружних адміністративних судів, а також інших судів, визначених процесуальним законом. Такий висновок є результатом вивчення ч. 3 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Під процесуальним законом, згаданим у наведеному вище приписі, потрібно розуміти КАСУ, який, окрім окружних адміністративних судів, відносить до місцевих адміністративних судів також місцеві загальні суди. При цьому Кодекс у ч. 1 ст. 20 закріплює категорії адміністративних справ, що розглядаються місцевими загальними судами як судами адміністративними[1].

Отже, місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди та місцеві загальні суди (див. рис. 1.3). Ці суди вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції, крім випадків, визначених частинами 2–4 ст. 22 КАСУ.

Віднесення до юрисдикції місцевих загальних судів окремих категорій адміністративних справ зумовлено створенням умов, за яких особа зможе звернутися за захистом суб'єктивних публічних прав до суду, максимально наближеного до неї територіально. Для підтвердження наведеної тези звернімося, наприклад, до Указу Президента України «Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі» від 16.11.2004 р., на підставі якого первісно було утворено 27 окружних адміністративних судів, юрисдикція кожного з яких, як правило, поширюється на територію однієї з областей[2]. Беручи до уваги те, що кількість місцевих загальних судів значно переважає цей показник, залучення останніх до здійснення адміні-

[1] Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15.

[2] Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі : Указ Президента України від 16.11.2004 р. № 1417/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004.

стративного судочинства сприяє більшій доступності судового захисту окремих суб'єктивних публічних прав.

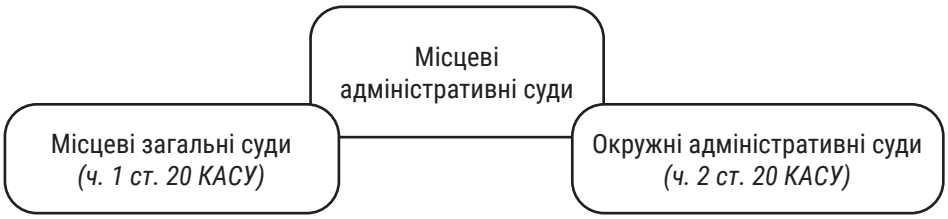

Рис. 1.3

Апеляційні адміністративні суди первісно згадано у положеннях аналізованого вище Указу Президента України 2004 р. Однак 30.09.2016 р. набули чинності зміни до Конституції України в частині правосуддя, а також нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що призвело до видання Президентом України Указу «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах»[1]. Цим Указом змінено назву апеляційних адміністративних судів – якщо первісно в найменуванні враховувалося місцезнаходження відповідного суду, яке збігалося з містом, що було визначено центром апеляційного округу, то тепер кожному такому суду присвоєно порядковий номер, про який зазначається в його назві. Інші нововведення стосуються кількості означених судів, яку було скорочено з 9 до 8, що, своєю чергою, не могло не позначитися на межах деяких апеляційних округів.

Відповідно до правил інстанційної адміністративної юрисдикції, відображених у КАСУ, *апеляційні адміністративні суди переглядають в апеляційному порядку судові рішення місцевих адміністративних судів*. Водночас у процесуальному законі також визначені випадки, коли ці суди розглядають адміністративні справи як суди першої інстанції. Вичерпну інформацію про такі ситуації вміщено у частинах 2 і 3 ст. 22 КАСУ.

Згідно з приписами гл. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ВС *є судом касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – судом першої або апеляційної інстанції.*

Зауваження. Визначальним чинником, що слід брати до уваги при окресленні зазначених функцій, є те, що саме ВС очолює національну систему судоустрою. Сам ВС визначає свою роль у розвитку правової системи як формування у межах касаційного провадження, здійснюваного в конкретній справі, правових позицій щодо застосування надалі всіма судами певної норми матеріального права або дотримання норми процесуального права, а отже, забезпечення сталості та єдності судової практики[2].

[1] Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах : Указ Президента України від 29.12.2017 р. № 455/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017.

[2] Окрема ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.10.2023 р. у справі № 280/6435/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/114369335.

Суттєвим є питання про організаційну структуру ВС. Так, із метою реалізації визначених законом завдань у його складі утворено чотири касаційні суди різної спеціалізації, серед яких слід вирізнити *Касаційний адміністративний суд.* У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів. Відповідно до ч. 5 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» *у Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів; захисту соціальних прав; виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.*

Окреме місце у структурі ВС займає Велика Палата, яка є постійно діючим колегіальним органом, до складу якого входять по п'ять суддів кожного касаційного суду та Голова ВС.

Доцільним буде сформулювати висновки щодо ролі ВС у здійсненні адміністративного судочинства, узагальнивши при цьому наведені вище приписи та доповнивши їх інформацією, закріпленою у процесуальному законодавстві. Так, ВС, згідно зі ст. 24 КАСУ, *переглядає у касаційному порядку рішення місцевих й апеляційних адміністративних судів.* Судові рішення, ухвалені у результаті такого перегляду, є остаточними та подальшому оскарженню не підлягають. Під час здійснення касаційного перегляду ВС вправі формулювати висновки щодо застосування норм права, які враховуються іншими судами. Завдяки цьому інструменту забезпечується однаковість застосування адміністративними судами тих самих приписів законодавства.

Щодо цього доцільно зауважити, що первісно всі касаційні скарги на рішення адміністративних судів надходять до КАС ВС. Якщо ж останній, здійснюючи касаційний розгляд адміністративної справи, виявить потребу у відхиленні від висновку іншого касаційного суду або ВП ВС, він має спрямувати справу на розгляд до цієї палати.

Стаття 346 КАСУ містить інформацію і про інші обставини, за наявності яких касаційний розгляд адміністративних справ здійснюється ВП ВС. Зокрема, Касаційний адміністративний суд передає на розгляд до Великої Палати адміністративну справу тоді, коли остання містить виключну правову проблему, і така передача є необхідною для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики, або коли учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції (за винятком випадків, передбачених ч. 6 ст. 346 КАСУ).

Окрім зазначених вище повноважень, ВС реалізує також й інші, закріплені у КАСУ. Так, він є судом першої інстанції при розгляді окремих категорій адміністративних справ. До них, наприклад, належать такі суспільно значущі справи, як справи щодо встановлення ЦВК результатів виборів або всеукраїнського референдуму, про дострокове припинення повноважень народного депутата України, щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України,

ВРП, ВККСУ тощо (ч. 4 ст. 22 КАСУ). Зауважимо, що судом першої інстанції тут є КАС ВС, апеляційною інстанцією – ВП ВС.

Також відповідно до особливостей, встановлених у ст. 290 КАСУ, КАС ВС розглядає зразкові адміністративні справи як суд першої інстанції. У цих випадках його рішення підлягають перегляду ВП ВС за правилами апеляційного провадження.

ВП ВС на підставі ч. 3 ст. 365 КАСУ також переглядає судові рішення у зв'язку із встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

У травні 2022 р. коло судів, які здійснюють адміністративне судочинство, було розширене у зв'язку *із закріпленням за ВАКС повноваження щодо вирішення адміністративних справ про застосування санкції,* передбаченої *п. 1[1] ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»*, тобто про стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (ч. 3 ст. 20, ч. 5 ст. 22 КАСУ). Відповідно, Апеляційну палату ВАКСу уповноважено на перегляд судових рішень ВАКС в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції (ч. 4 ст. 23 КАСУ).

Зауваження. У зв'язку із ліквідацією у грудні 2022 р. Окружного адміністративного суду міста Києва повноваження щодо розгляду підсудних йому справ тимчасово передано Київському окружному адміністративному суду. Водночас передбачено створення нового адміністративного суду на заміну ліквідованому[1].

Важливо зазначити, що створення нового окружного адміністративного суду, що розглядатиме адміністративні справи за участю центральних органів влади, та апеляційного адміністративного суду, який здійснюватиме апеляційний перегляд цих справ, є зобов'язанням України, закріпленим у кількох документах, що визначають її співпрацю з міжнародними партнерами.

Так, у Плані України на 2024–2027 роки, затвердженому з метою реалізації ініціативи Європейського Союзу «Ukraine Facility», наголошено на необхідності створення спеціалізованої ланки адміністративних судів із залученням міжнародних експертів до відбору суддів як на невід'ємній умові для подальшого реформування правосуддя[2].

Аналізоване питання дістало відображення й у Дорожній карті верховенства права, яка є всеохопним стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в Європейському Союзі. Цей документ покликаний заповнити наявні прогалини, забезпечити сталість уже здійснених реформ і закласти надійну основу для подальшого розвитку правової системи відповідно до європейських стандартів[3].

[1] Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду : Закон України від 13.12.2022 р. № 2825-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-IX.

[2] Про схвалення Плану України : розпорядження Кабінету Міністрів Україні від 18.03.2024 р. № 224-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-planu-t180324.

[3] Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 р. № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80.

Розділом 1.3 «Якість та ефективність судової влади» Дорожньої карти верховенства права забезпечення доступу до правосуддя в адміністративних спорах за участю центральних органів влади, здійснюваного новим адміністративним судом, судді якого обираються після перевірки доброчесності та професіоналізму із залученням незалежних експертів, визначено одним із стратегічних результатів. Задля цього Україні слід реалізувати низку заходів: визначити кількість суддів нового окружного адміністративного суду та апеляційного адміністративного суду; оголосити та провести конкурс на зайняття вакантних посад суддів цих судів, призначити обраних суддів; забезпечити суди приміщенням та матеріально-технічними засобами; повідомити про початок роботи судів шляхом публікації відповідної інформації на вебпорталі судової влади та в газеті «Голос України».

26.02.2025 р. ухвалено Закон про правові засади утворення та функціонування нових спеціалізованих адміністративних судів, яким внесено необхідні зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів[1]. Наступним кроком стало прийняття 16.09.2025 р. Закону України «Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду», яким зафіксовано, що ці суди є вищими спеціалізованими судами в системі національного судоустрою, а їх юрисдикція поширюється на всю територію України[2]. ВККСУ 29.10.2025 р. оголосила конкурс на 17 суддівських посад у Спеціалізованому окружному адміністративному суді (СОАС) та 10 суддівських посад у Спеціалізованому апеляційному адміністративному суді (СААС), що триває дотепер.

1.2.3. Форми процесуальної діяльності суду

Змістом адміністративного судочинства є діяльність судів, визначених законом як адміністративні, яку становить сукупність процесуальних дій щодо розгляду або вирішення публічного-правових спорів. Як судочинство в цілому має певний встановлений законом зовнішній вияв (загальне та спрощене позовне провадження), так і кожна окрема процесуальна дія адміністративного суду має свій власний зовнішній вияв – *форму процесуальної дії*.

Форми процесуальних дій суду є зовнішнім виявом їх вчинення судом, що розглядає адміністративну справу (суддею, колегією суддів) та тими учасниками судового процесу, які забезпечують його здійснення, а саме: помічником судді, секретарем судового засідання та судовим розпорядником.

Джерела АСПП встановлюють *вербальну, письмову, електронну та фізичну форми вчинення процесуальних дій суду*. Вербальна та письмова є основними формами, а електронна та фізична – додатковими. З процесуальними діями суду у певних формах нормативно узгоджені процесуальні дії учасників судового процесу: вони вчиняються в таких саме формах, кореспондують одне одному.

[1] Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 26.02.2025 р. № 4264-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-20#n85.

[2] Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 16.09.2025 р. № 4602-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4602-20.

Вчинення судом процесуальних дій у певній формі обумовлено приписами процесуального закону: форму або чітко встановлено для дії певного виду чи справи певної категорії, або вибір їх належить суду, що розглядає конкретну адміністративну справу.

У ході розгляду та вирішення адміністративних справ виникають також процесуальні ситуації, в яких суд за відповідних умов правомірно може не вчиняти процесуальні дії або навіть зобов'язаний утримуватися від їх вчинення, тобто допускати цілком *правомірну процесуальну бездіяльність*.

Класифікацію форм у цьому розділі застосовано до простих, ускладнених та складних процесуальних дій, підстави для розмежування яких наведено *в підрозд. 1.1.6 цього підручника*.

1.2.3.1. Вербальна форма процесуальних дій суду

Процесуальна дія суду у вербальній формі (вербальна процесуальна дія суду) – це дія в процесуальній комунікації з учасниками судового процесу (їх повідомленням та (або) викликом) щодо забезпечення розгляду та (або) результату вирішення адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, яку суд виражає вербально: промовляє, оголошує, заслуховує, з'ясовує, ознайомлюється тощо.

Процесуальним діям суду у вербальній формі притаманні такі ознаки:

- забезпечують гласність судового процесу (ст. 10 КАСУ);
- сприяють процесуальній комунікації суду з учасниками судового процесу задля всебічного та об'єктивного розгляду або вирішення адміністративної справи;
- забезпечують реалізацію права заінтересованих осіб на участь у судовому процесі (ст. 44 КАСУ) через їх виклик до суду або повідомлення про її вчинення;
- дають змогу швидше з'ясувати обставини справи, зібрати, дослідити та оцінити докази у справі (§ 2, 3 гл. 6 розд. II КАСУ);
- передбачають дотримання правил процесуальної культури та «церемоніальності» (звертання до суду «Ваша честь» (ст. 197 КАСУ), обов'язок учасників судового процесу підвестися, коли суд входить до зали судових засідань чи виходить з неї, заслуховування особами, присутніми в залі судових засідань, рішень суду стоячи (ст. 198 КАСУ), приведення перекладача (ч. 2 ст. 200 КАСУ), свідка (ч. 4 ст. 212 КАСУ) до присяги;
- вчиняються в спеціальних службових приміщеннях судів (залі судових засідань, службовому кабінеті судді тощо);
- підлягають фіксуванню за допомогою процесуальних дій в інших формах (письмовій, електронній тощо);
- у деяких випадках за змістом відображають проміжні результати розгляду судом адміністративної справи, а отже, в таких випадках є різновидом судо-

вого рішення (усні ухвали (п. 15 ч. 1 ст. 4 КАСУ)). Винятками є відображення участі судді у процедурі врегулювання спору (гл. 4 розд. II КАСУ), остаточними результатами якої є:
  - досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення; або
  - звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду; або
  - у разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем (п. 4 ч. 1 ст. 188 КАСУ);
- є структурною основою розгляду та вирішення судами адміністративних справ у судових засіданнях та застосовуються судами у всіх стадіях судового процесу.

Простими процесуальними діями суду у вербальній формі, зокрема, є:
- надсилання судом учаснику справи телефонограмою повісток (статті 63, 129 КАСУ);
- доповідь судового секретаря головуючому в судовому засіданні про явку учасників справи в судове засідання (ст. 63 КАСУ);
- запрошення судовим розпорядником учасників судового процесу до зали судових засідань, оголошення ним про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї (пп. 1, 2, 6 ч. 1 ст. 64 КАСУ);
- оголошення головуючим у судовому засіданні того, яку справу слухатиме суд (ч. 1 ст. 199 КАСУ);
- з'ясування головуючим у судовому засіданні обізнаності учасників справи з їхніми правами та обов'язками та роз'яснення їх у разі необхідності (ст. 203 КАСУ);
- роз'яснення головуючим у судовому засіданні спеціалісту його процесуальних прав та обов'язків (ст. 208 КАСУ);
- попередження учасників справи про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбуваються в закритому судовому засіданні (ч. 10 ст. 10 КАСУ);
- попередження та видалення із зали судових засідань (ст. 146 КАСУ);
- з'ясування судом у підготовчому засіданні думки учасників щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті (ч. 5 ст. 183 КАСУ);
- дозвіл суду на запитання учасників справи одне одному, зняття судом запитання учасників справи одне одному, питання суду учасникам справи, зажадання суду від сторін та учасників судового процесу конкретної відповіді – «так» чи «ні» в судовому засіданні щодо з'ясування обставин справи (ч. 7 ст. 209 КАСУ);

- роз'яснення судом позивачеві – до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи в разі закриття справи з тієї підстави, що її не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства (ч. 1 ст. 239 КАСУ);
- постановка судом питань свідкам (ст. 212 КАСУ);
- оголошення судом показань свідків (ст. 215 КАСУ);
- оголошення судом письмових доказів під час їх дослідження (ст. 217 КАСУ);
- проголошення судових рішень (ст. 250 КАСУ).

Ускладненими процесуальними діями суду у *вербальній формі*, зокрема, є такі:

- перевірка позову (статті 160, 161 КАСУ), апеляційної скарги (ст. 296 КАСУ), касаційної скарги (ст. 332 КАСУ), заяви про перегляд судового рішення про нововиявлені або виключні обставини (ст. 364 КАСУ) та інших звернень до суду щодо додержання особами, які з ними звернулися, формальних вимог до оформлення таких процесуальних документів;
- перевірка позову щодо додержання особою, яка з ним звернулася, вимог, встановлених законом для передачі публічно-правового спору на розгляд адміністративного суду (ст. 171 КАСУ);
- відкриття розгляду справи по суті (§ 2 гл. 6 розд. II КАСУ);
- обговорення колегією суддів справи під час ухвалення рішення з дотриманням таємниці ухвалення судового рішення (ст. 228 КАСУ);
- перевірка апеляційної, касаційної скарг щодо відсутності обставин, що унеможливлюють відкриття апеляційного (ст. 299 КАСУ), касаційного (ст. 333 КАСУ) проваджень;
- доповідь суддею-доповідачем колегії суддів про проведені ним підготовчі дії до апеляційного розгляду (ч. 1 ст. 307 КАСУ);
- попередній розгляд колегією суддів справи в суді касаційної інстанції (ст. 343 КАСУ);
- передача справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС (ст. 347 КАСУ);
- заслуховування в судовому засіданні пояснень учасників справи в суді першої інстанції в спрощеному позовному провадженні та в судовому засіданні з касаційного розгляду справи в суді касаційної інстанції (ч. 8 ст. 262, частини 5, 6, 7 ст. 344 КАСУ).

Складними процесуальними діями суду у *вербальній формі*, є, зокрема, такі:

- проведення спільних та закритих нарад у процедурі врегулювання спору за участю судді (ст. 186 КАСУ);

Зауваження. Нарада суду – складна процесуальна дія суду у вербальній формі, яка полягає в комунікації судді (в разі колегіального розгляду справи – судді, що готував її до розгляду) зі сторонами (їх представниками) переданого на розгляду суду публічно-правового спору, спрямована на його врегулювання.

Нарада не є видом судових засідань, адже на відміну від них:

◦ є складною процесуальною дією у вербальній формі, а не низкою процесуальних дій у різних формах (змішаній формі) (виняток – проведення наради в режимі відеоконференції, але така форма проведення наради не може бути використана для її фіксування, а виключно для комунікації судді, що її проводить, зі стороною, її представником (ч. 1 ст. 186 КАСУ). Відповідно до пп. 45, 50, 51 Положення про ЄСІТС застосування суддею підсистеми відеоконференцзв'язку для проведення нарад у режимі відеоконференції не передбачено[1];

◦ полягає в активному сприянні судді сторонам публічно-правового спору його врегулювати з одночасним зупиненням провадження у справі (з'ясування підстав та предмета позову та заперечень проти нього, роз'яснення предмета доказування по справі, пропонування шляхів мирного врегулювання спору, судова практика в аналогічних справах тощо) (частини 4, 5 ст. 186 КАСУ), але не передбачає надання юридичних порад та оцінювання доказів у справі (ч. 6 ст. 186 КАСУ);

◦ обмежена за колом учасників:

– *спільна* – суддя, що розглядає адміністративну справу (в разі колегіального розгляду справи – суддя, що готував її до розгляду), всі сторони, їх представники та перекладач (за потреби) (ч. 8 ст. 186 КАСУ);

– *закрита* – суддя, що розглядає адміністративну справу (в разі колегіального розгляду справи – суддя, що готував її до розгляду) та кожна із сторін, її представник окремо (ч. 1 ст. 186 КАСУ) та перекладач (за потреби) (ч. 8 ст. 186 КАСУ);

◦ обмежена в порядку застосування:

– проводиться лише до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 184 КАСУ);

– не фіксується судом та учасниками справи (частини 7, 9 ст. 186 КАСУ);

– не допускається:

– у складних (за винятком справ за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ) (§ 1 гл. 11 розд. II) та термінових (§ 2 гл. 11 розд. II) адміністративних справах (п. 1 ч. 2 ст. 184 КАСУ); та

– у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору (п. 2 ч. 2 ст. 184 КАСУ);

◦ обмежена за результатами проведення:

– не проводиться повторно у випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору (ч. 3 ст. 186 КАСУ);

– інформація, отримана суддею (як і сторонами, їх представниками та перекладачем), є конфіденційною (ч. 7 ст. 186 КАСУ), а не відкритою (ст. 11 КАСУ).

◦ проведення дебатів учасників справи судом першої інстанції під час етапу судових дебатів стадії розгляду справи по суті та судом апеляційної інстанції під час етапу апеляційного розгляду стадії перегляду судових рішень, що не набрали законної сили (статті 225, 310, ч. 2 ст. 368 КАСУ).

1.2.3.2. Письмова форма процесуальних дій суду

Процесуальна дія суду у письмовій формі (письмова процесуальна дія суду) – це дія, яку вчиняє суд задля забезпечення розгляду та (або) за результатом вирішення

[1] Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, на підставі наявних у ній матеріалів, без повідомлення та (або) виклику її учасників, яку суд виражає в своїх письмових процесуальних документах.

Процесуальним діям суду в письмовій формі притаманні такі ознаки:

- вчиняються судом без виклику й повідомлень учасників справи та інших учасників судового процесу (п. 10 ч. 1 ст. 4 КАСУ) як обов'язкові або як можливі відповідно до приписів процесуального закону;
- забезпечують фіксування окремих процесуальних дій суду у вербальній формі (ч. 2 ст. 34, ч. 3 ст. 200 КАСУ);
- дають змогу не лише зібрати, а й закріпити результат оцінки доказів у адміністративній справі (§ 2, 3 гл.6 розд. II КАСУ);
- вчиняються в спеціальних та інших службових приміщеннях судів (залі судових засідань, службовому кабінеті судді, службових кабінетах помічників судді, секретарів судових засідань тощо);
- відображаються в протоколах судових засідань (ст. 230 КАСУ), протоколах окремих процесуальних дій (ст. 233 КАСУ), судових рішеннях (ст. 241 КАСУ), зокрема, додаткових рішеннях (ст. 252 КАСУ), окремих ухвал (ст. 249 КАСУ) та окремих думок суддів (ч. 3 ст. 34, ч. 5 ст. 347 КАСУ);
- є структурною основою розгляду та вирішення судами адміністративних справ у письмовому провадженні та застосовуються судами у всіх стадіях судового процесу для його документального оформлення.

Простими процесуальними діями суду в *письмовій формі* є, зокрема, такі:

- підготовка помічником судді проєктів запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів (ст. 62 КАСУ);
- оформлення секретарем судового засідання письмових судових викликів та повідомлень для відправлення учасникам справи, що не мають електронного кабінету (ст. 124 КАСУ);
- ведення секретарем судового засідання протоколу судового засідання (п. 4 ч. 1 ст. 63, ст. 230 КАСУ), протоколу окремої процесуальної дії (ст. 233 КАСУ);
- вирішення судом питання про виклик свідка, експерта, спеціаліста (статті 65, 180 КАСУ);
- вирішення питання про повернення судового збору (ст. 142 КАСУ);
- витребування судом доказів (ст. 80 КАСУ);
- поновлення провадження у справі (ст. 237 КАСУ);
- невідкладне повідомлення судом відповідної виборчої комісії або комісії з референдуму, комісії вищого рівня, ЦВК про надходження позовної заяви, відкриття провадження чи відмову у відкритті провадження у справі, а також про ухвалене судом рішення (ч. 10 ст. 273 КАСУ);

- зобов'язання судом відповідача у справі щодо оскарження нормативно-правового акта опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений (ч. 4 ст. 263 КАСУ).

Ускладненими процесуальними діями суду в *письмовій формі* є, наприклад, такі:

- прийняття позову до розгляду та відкриття провадження у справі (частини 9, 10, 11, 12 ст. 171 КАСУ), зокрема, з вирішенням питання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження (ст. 260 КАСУ);
- прийняття зустрічного позову до спільного розгляду з первісним (ст. 177 КАСУ);
- передача адміністративної справи на розгляд іншого адміністративного суду (ст. 29 КАСУ);
- вирішення суддею питання про самовідвід та розгляд заяви про відвід (ст. 40 КАСУ);
- заміна неналежної сторони (ст. 48 КАСУ);
- допуск процесуального правонаступництва (ст. 52 КАСУ);
- вирішення питання про призначення судової експертизи (статті 68, 102, 180 КАСУ);
- доручення іншому суду щодо збирання доказів (статті 83, 84 КАСУ);
- звернення із судовим дорученням про надання правничої допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (ст. 85 КАСУ);
- оцінювання доказів (статті 90, 108, ч. 2 ст. 113 КАСУ);
- вирішення судом питання про вжиття заходів процесуального примусу, зокрема, тимчасового вилучення доказів для дослідження судом (ст. 147 КАСУ), приводу (ст. 148 КАСУ), штрафу (ст. 149 КАСУ);
- вжиття, заміна одного іншим, скасування заходів забезпечення позову (ст. 150 КАСУ);
- об'єднання та роз'єднання позовів (ст. 172 КАСУ);
- оформлення судових рішень у паперовій формі (ухвал, рішень, постанов – ст. 243 КАСУ);
- роз'яснення судового рішення в письмовому провадженні (ч. 3 ст. 254 КАСУ);
- відкриття апеляційного (ст. 300 КАСУ), касаційного (ст. 334 КАСУ) проваджень, провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 366 КАСУ);
- підготовка суддями-доповідачами справи до апеляційного (ст. 306 КАСУ), касаційного (ст. 340 КАСУ) розгляду;
- закриття проваджень з апеляційного (ст. 305 КАСУ), касаційного (ст. 339 КАСУ) перегляду та перегляду за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 367 КАСУ).

1.2.3.3. Електронна форма процесуальних дій суду

Процесуальна дія суду в електронній формі (електронна процесуальна дія суду) – це дія у процесуальній комунікації з учасниками судового процесу (їх повідомленням та (або) викликом, обміном з ними процесуальними документами) щодо забезпечення розгляду та (або) результату вирішення адміністративної справи чи окремого, пов'язаного з нею процесуального питання, яку суд вчиняє із застосуванням однієї чи кількох *судових електронних систем* (АСДС, ЄСІТС), ЄДРСР, ЄДРВД тощо) або *інших електронних засобів зв'язку* (електронна пошта, факсимільний зв'язок тощо).

Зауваження. Останнім часом спостерігається тенденція до нормативного розширення процесуальних дій в електронній формі. Підтвердженням такого висновку є законодавчі зміни, що відбулися в КАСУ завдяки спеціальному законові, спрямованому на обов'язкові реєстрацію та використання електронних кабінетів учасників судового процесу[1].

Такий перебіг відповідає глобальній цифровізації держави та додатково зумовлений сучасними викликами (карантин, воєнний стан тощо), які актуалізують потребу в розвитку електронного судочинства.

Електронна форма не лише дублює, а й поступово замінює письмову. Зважаючи на зазначені законодавчі зміни, процесуальна діяльність суду має спиратися на принцип цифрової трансформації «ніхто не залишиться осторонь» та здійснюватися із забезпеченням права людини на доступ до правосуддя. Ніхто не може бути обмеженим у такому праві як через об'єктивні (доступ до інтернету), так і суб'єктивні (відсутність електронних засобів зв'язку, недостатня цифрова компетентність) чинники.

Ретельніше про «електронне судочинство» як результат цифровізації судочинства матеріал надано в підрозд. 1.2.4 цього підручника.

Процесуальним діям суду в електронній формі притаманні такі ознаки:

- забезпечують відкритість інформації щодо адміністративної справи (ст. 11 КАСУ);
- сприяють реалізації права заінтересованих осіб на участь у всіх стадіях судового процесу (ст. 44 КАСУ) завдяки можливості обміну з судами документами в електронній формі та участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції;
- забезпечують процесуальну комунікацію в режимі реального часу з учасниками судового процесу, що перебувають за межами судових приміщень і мають електронні кабінети, задля своєчасного розгляду адміністративної справи та інформування про результати її вирішення, а отже, є обмеженими для тих учасників, які таких кабінетів не мають;
- обов'язково вчиняються стосовно учасників судового процесу, що мають зареєстровані в ЄСІКС електронні кабінети, а в окремих виняткових випадках

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29.06.2023 р. № 3200-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#n403.

можуть вчинятися стосовно учасників судового процесу, які електронних кабінетів не мають;

- дозволяють з'ясувати обставини справи, підтверджені письмовими та електронними доказами (§ 2, 3 гл. 6 розд. II КАСУ);
- забезпечують фіксування окремих процесуальних дій у вербальній формі (ст. 229, ч. 12 ст. 195 КАСУ) та відтворюють процесуальні дії в письмовій формі (підготовка проєктів судових рішень за допомогою вбудованого редактора текстів із використанням спеціальних шаблонів у підсистемі «Електронний суд» ЄСІКС (п. 26 Положення про ЄСІТС[1], пп. 5, 6 розд. I, п. 1 розд. II Порядку ведення ЄДРСР[2]);
- можуть бути застосовані на заміну процесуальним діям у письмовій формі в письмовому провадженні;
- в електронній формі, окрім заміни деяких простих та ускладнених письмових процесуальних дій, суд може вчиняти процесуальні дії, що забезпечують процесуальні дії у вербальній формі, утворюючи змішану форму складних процесуальних дій (судові засідання, зокрема, в режимі відеоконференції);
- забезпечують змішану форму оформлення справи: *додаткову* до паперової, як основної форми оформлення справи, чи *основну*, яку доповнює паперова форма документування (оформлення) (ст. 18, частини 16, 17 ст. 31 КАСУ);
- є пріоритетними для застосування судом задля сприяння розгляду адміністративних справ, фіксування та документування результатів їх вирішення, а також виконання судових рішень;
- вчиняються в спеціальних та інших службових приміщеннях судів (залі судових засідань, службовому кабінеті судді, службових кабінетах помічника судді, секретаря судового засідання тощо) із застосуванням спеціальних електронних засобів (електронного кабінету, автоматизованого робочого місця (АРМ), засобів факсимільного зв'язку тощо).

Простими процесуальними діями в *електронній формі*, зокрема, є такі:

- визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду адміністративної справи (первісний та повторний автоматизований розподіл справ) (ст. 31 КАСУ, розд. IV Особливості автоматизованого розподілу судових справ Положення про ЄСІТС[3]);
- оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України для учасників судового процесу (відповідача, третьої особи, свідка), зареєстроване місце

[1] Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18, зі змінами станом на 23.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text.

[3] Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи яких невідоме (ст. 130 КАСУ);
- відтворення та копіювання в електронній формі технічного запису судового засідання (ст. 232 КАСУ);
- обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі (зокрема, процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судами, між судом та учасниками судового процесу, які зареєстрували електронні кабінети (ч. 4 ст. 18 КАСУ);
- надсилання секретарем судового засідання повісток в електронній формі учасникам судового процесу, що мають електронний кабінет (п. 1 ч. 3 ст. 124 КАСУ);
- надсилання повісток про виклик чи повістки про повідомлення учасникам судового процесу, що не мають електронного кабінету, іншими засобами електронного зв'язку (електронною поштою, факсимільним повідомленням, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку на відповідну адресу електронної пошти, номер факсу, телефаксу, телефону (ст. 129 КАСУ, п. 1.3.3 Положення про АСДС[1]);
- надсилання копій будь-яких судових рішень (вручення) в електронній формі учасникам справи, що мають електронні кабінети (ст. 129, частини 3, 11 ст. 251 КАСУ).

Ускладненими процесуальними діями в *електронній формі* є, зокрема, такі:
- проведення судових засідань у режимі відеоконференції для учасників справи, що перебувають поза межами суду чи в приміщенні суду, визначеному судом (статті 18, 195 КАСУ), та створення в такому випадку протоколу судового засідання в електронній формі (ч. 4 ст. 230 КАСУ);
- фіксування судового засідання технічними засобами (аудіо- чи відеозаписувального) (ст. 229 КАСУ);
- оформлення та викладення (внесення) у відповідних судових електронних системах судових рішень в електронній формі з накладенням на них кваліфікованого електронного підпису судді (у разі колегіального розгляду – кваліфікованих електронних підписів усіх суддів, що входять до складу колегії) (ч. 10 ст. 243 КАСУ) – ухвал, рішень, постанов (ст. 243 КАСУ), додаткових рішень (ст. 252 КАСУ), окремих ухвал (ст. 249 КАСУ), окремих думок суддів (ч. 3 ст. 34, ч. 5 ст. 347 КАСУ) та виконавчих листів (ч. 2 ст. 373 КАСУ, п. 2 розд. III Положення про ЄДРВД[2]).

[1] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

[2] Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 р. № 177/2370/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#n17.

1.2.3.4. Фізична форма процесуальних дій суду

Процесуальні дії суду у фізичній формі (фізична форма процесуальних дій суду) – це дії, які суд (суддя, секретар судового засідання, судовий розпорядник тощо) щодо розгляду та вирішення адміністративної справи, яка перебуває в його провадженні, виражає фізично.

Процесуальним діям суду в фізичній формі притаманні такі ознаки:

- є додатковим, але невід'ємним складником діяльності суду з розгляду та вирішення адміністративних справ;
- не можуть бути замінені процесуальними діями в іншій формі, але логічно поєднуються ними: доповнюють, супроводжують, забезпечують вербальні процесуальні дії, вчиняються на виконання письмових чи вербальних процесуальних дій, супроводжуються письмовими процесуальними діями (фіксування огляду доказів у протоколі огляду), чим утворюють змішану форму процесуальної діяльності;
- на відміну від вербальних і письмових, які є основними, процесуальні дії у фізичній формі як додаткові в самостійну, окремо визначену форму розгляду та вирішення адміністративних справ процесуальним законом не систематизовано;
- застосовуються для збирання та дослідження письмових, речових, електронних доказів у справі (огляд доказів);
- вчиняються в службових приміщеннях судів (залах судових засідань, камерах схову речових доказів (зі стелажами, решітками на вікнах, металевими дверима, охоронною та протипожежною сигналізацією чи в інших службових приміщеннях зі сейфом чи металевою шафою) та як виняток за межами суду (огляд доказів за місцем їх знаходження, зокрема, за місцезнаходженням суб'єкта владних повноважень (п. 12 ч. 9 ст. 171 КАСУ)).

Простими процесуальними діями в *фізичній формі*, зокрема, є такі:

- надсилання секретарем судового засідання копій ухвали про відкриття провадження у справі та копії позовної заяви та доданих до неї документів поштою учасникам справи, що не мають електронного кабінету (ст. 174 КАСУ);
- надсилання секретарем судового засідання повісток поштою учасникам справи, що не мають електронного кабінету (п. 2 ч. 3 ст. 124 КАСУ);
- вручення судових повісток безпосередньо в суді (ст. 126 КАСУ);
- встановлення головуючим у судовому засіданні особи тих, хто прибув у судове засідання (ч. 1 ст. 202 КАСУ);
- допуск судовим розпорядником до зали судових засідань до початку судового засідання та під час перерви осіб, які бажають бути присутніми у судовому засіданні (ч. 3 ст. 10 КАСУ);
- прийняття судовим розпорядником від учасників судового процесу та передача суду документів і матеріалів під час судового засідання (ст. 64 КАСУ);

- виконання судовим розпорядником розпорядження головуючого в судовому засіданні про приведення до присяги перекладача, експерта (п. 5 ч. 1 ст. 64 КАСУ);
- вжиття судовим розпорядником заходів для того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав (ч. 2 ст. 201 КАСУ);
- пред'явлення судом письмових доказів, зокрема, протоколів їх огляду, складених за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, учаснику справи, іншому учаснику судового процесу для ознайомлення (ч. 1 ст. 217 КАСУ);
- повернення судом особам, що їх надали, оригіналів письмових доказів (ст. 95 КАСУ), речових доказів (ст. 98 КАСУ), матеріального носія з оригіналом електронного доказу на цьому носії (ст. 100 КАСУ);
- передача судом експертові матеріалів, необхідних для проведення експертизи (ч. 1 ст. 105 КАСУ);
- надсилання судових рішень в адміністративній справі в паперовій формі, зокрема, рекомендованим листом з повідомленням про вручення чи безпосередньо вручених у суді (частини 3, 4 ст. 251 КАСУ);
- надсилання судами копій апеляційної (ст. 301 КАСУ), касаційної (ст. 335 КАСУ) скарг та доданих до них матеріалів учасникам справи разом з ухвалами про відкриття, відповідно, апеляційного та касаційного провадження у справі рекомендованим листом з повідомленням про вручення;
- повернення адміністративної справи до суду першої інстанції після її перегляду в апеляційному (ст. 326 КАСУ) та касаційному (ст. 360 КАСУ) порядку;
- видача справи в паперовій формі її учасникам для ознайомлення (розд. X Надання судової справи для ознайомлення Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, пп. 438–441, 444–445 Інструкції з діловодства ВС).

Ускладненими процесуальними діями суду в *фізичній формі*, наприклад, є такі:

- огляд судом доказів за місцем їх знаходження, зокрема огляд вебсайту (сторінки), іншого місця збереження даних у мережі «Інтернет» із залученням для цього спеціаліста чи без такого залучення (ст. 81 КАСУ);
- огляд судом речових доказів, що швидко псуються (ст. 82 КАСУ);
- збереження речових доказів (ст. 97 КАСУ, розд. V Приймання, облік і зберігання речових доказів Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, пп. 460–473 Інструкції з діловодства ВС);
- огляд речових та електронних доказів у судовому засіданні (ст. 219 КАСУ);
- відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису в судовому засіданні (ст. 220 КАСУ);

- оформлення матеріалів справи секретарем судових засідань (ст. 63 КАСУ, розд. VII Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України[1], пп. 404–437 Інструкції з діловодства ВС[2]).

1.2.3.5. Змішана форма процесуальної діяльності суду

Процесуальним законом встановлено, що *єдиною формою адміністративного судочинства*, як діяльності суду щодо розгляду та вирішення адміністративних справ, є *позовне провадження* (загальне та спрощене) (п. 5 ч. 1 ст. 4, ст. 12 КАСУ).

Утім жодна з форм вчинення процесуальних дій не є єдиною для нормативної регламентації такої діяльності. Вона являє собою сукупність процесуальних дій у різних формах, які перебувають між собою в певному логічному зв'язку, що надає цій сукупності ознак системності. Потреба у застосуванні різних за формою процесуальних дій пояснюється певними обставинами тих чи інших категорій публічно-правових спорів, різними доказами на їх підтвердження, розбіжностями в конкретному складі учасників різних адміністративних справ та в їхній процесуальній активності тощо.

Оскільки суди для розгляду та вирішення адміністративних справ у позовному провадженні можуть вчиняти процесуальні дії в різних формах, то їх нормативне поєднання, комбінування, яке є притаманним окремим процесуальним етапам та стадіям адміністративного судочинства, загалом характеризує форму процесуальної діяльності судів у позовному провадженні (як загальному, так і спрощеному) як змішану.

Саме таку форму застосовано в КАСУ для конструювання універсальних організаційних форм судово-процесуальної діяльності – *судового засідання* та *письмового провадження*.

1.2.3.5.1. Судове засідання

Судовим засіданням є зібрання складу суду, визначеного для розгляду адміністративної справи, з повідомленням та (або) викликом (за участю та (або) без участі) її учасників та інших учасників судового процесу у визначені цим судом дату, час та місце (службове приміщення суду – зала судових засідань), у ході якого суд у встановленому законом порядку вчиняє різні за формою, але взаємопов'язані та взаємоузгоджені процесуальні дії, спрямовані на розв'язання конкретного завдання щодо розгляду або вирішення адміністративної справи.

---

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України (у ред. від 17.10.2023 р. № 485), зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text; Щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді : наказ Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_office_routine_20.12.2019.pdf; Про внесення змін до наказу Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126 : наказ керівника апарату Вищого антикорупційного суду від 19.02.2020 р. № 9-а. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/orders/19.02.2020_9-a.pdf.

[2] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 у редакції наказу керівника Апарату Верховного Суду від 23.12.2025 р. № 126. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva#_Toc146886667.

За критерієм спрямованості на розв'язання конкретних завдань проведення *судового засідання* можна класифікувати так:

- підготовче (статті 179, 180 КАСУ);
- з розгляду справи по суті (з повідомленням учасників справ, які суди розглядають у загальному позовному провадженні (ст. 194 КАСУ), у спрощеному провадженні (ст. 262 КАСУ), термінових справ (ст. 268 КАСУ), зразкової справи (ст. 290 КАСУ));
- щодо ухвалення додаткового судового рішення (ст. 252 КАСУ);
- щодо внесення у судове рішення виправлень (описок, арифметичних помилок (ст. 253 КАСУ);
- щодо роз'яснення судового рішення (ст. 254 КАСУ);
- з апеляційного розгляду (статті 310, 313, 323 КАСУ);
- з касаційного розгляду, зокрема, попереднього (статті 343, 344, 357 КАСУ);
- з розгляду заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 2 ст. 368 КАСУ);
- з розгляду питань, пов'язаних з виконанням судових рішень (ч. 3 ст. 374, ч. 3 ст. 376, ч. 2 ст. 377, ч. 2 ст. 378, ч. 2 ст. 379, ч. 9 ст. 380, ч. 4 ст. 382, ч. 5 ст. 383 КАСУ);
- з розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження (ст. 389 КАСУ).

Зважаючи на різні цілі та завдання, *судові засідання відрізняються* системою процесуальних дій, які вчиняють суди під час їх проведення.

Прикладами таких *розбіжностей* у процесуальних діях, що вчиняють суди в судових засіданнях, є такі:

- виключно *в підготовчому засіданні* суд першої інстанції з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді (п. 2 ч. 2 ст. 180 КАСУ), а в разі такої згоди – встановлює строк та порядок проведення (п. 14 ч. 2 ст. 180 КАСУ), а *в інших судових засіданнях* (статті 194, 310, 344, 368, ч. 3 ст. 374, ч. 3 ст. 376, ч. 2 ст. 377, ч. 2 ст. 378, ч. 2 ст. 379, ч. 9 ст. 380, ч. 4 ст. 382, ч. 5 ст. 383, ст. 389 КАСУ) такі процесуальні дії в вербальній формі не вчиняє;
- у загальному позовному провадженні *в підготовчому засіданні* суд першої інстанції вчиняє дії, спрямовані на збирання доказів (пп. 5, 7, 8, 11 ч. 2 ст. 180 КАСУ), встановлює порядок з'ясування обставин і дослідження доказів, який він застосовуватиме під час розгляду справи по суті (п. 16 ч. 2 ст. 180 КАСУ), а *в судовому засіданні з розгляду справи по суті* суд такий порядок застосовує, а отже, вчиняє всі необхідні процесуальні дії у вербальній, письмовій, електронній, фізичній формах (статті 210, 211 КАСУ);
- *у судовому засіданні з апеляційного розгляду* справи суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи поси-

лаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї (ч. 3 ст. 308 КАСУ), і, як виняток, приймає докази, які не були надані до суду першої інстанції (ч. 4 ст. 308 КАСУ), а *в судовому засіданні з касаційного перегляду* суд касаційної інстанції не вирішує питання про достовірність, перевагу того чи іншого доказу, нові докази не збирає, до розгляду не приймає та додатково не перевіряє (ч. 2 ст. 341 КАСУ), а отже, не вчиняє відповідних процесуальних дій у різних формах;

- *особливості проведення допиту свідків:*
  - *у судових засіданнях з розгляду справи по суті* суд першої інстанції може допитувати як свідків будь-яких осіб, яким відомо обставини, що належить з'ясувати в адміністративній справі, тобто переданого на розгляд суду публічно-правового спору (ч. 1 ст. 65, статті 91, 93 КАСУ);
  - *у судовому засіданні з апеляційного розгляду* суд апеляційної інстанції може допитувати вже раніше допитаних у справі свідків та нових свідків за умови доведення неможливості їх допиту судом першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від учасника справи (п. 6 ч. 1 ст. 306, частини 3, 4 ст. 308 КАСУ);
  - *у судовому засіданні з перегляду справи за нововиявленими обставинами* справи суд, який розглядає заяву про перегляд судового рішення, може допитати особу, яка звертається з такою заявою через істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, як нововиявлені обставини (п. 1 ч. 2 ст. 361, ст. 93 КАСУ);
  - *у судовому засіданні з розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження* суд першої інстанції може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, учасників справи (їх представників), а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судове рішення (ч. 2 ст. 389 КАСУ);
  - *в інших судових засіданнях, зокрема, підготовчому* (ст. 180 КАСУ), щодо внесення у судове рішення виправлень (описок, арифметичних помилок (ст. 253 КАСУ)), щодо роз'яснення судового рішення (ст. 254 КАСУ), з касаційного розгляду (статті 344, 357 КАСУ), з розгляду питань, пов'язаних з виконанням судових рішень (ч. 3 ст. 374, ч. 3 ст. 376, ч. 2 ст. 377, ч. 2 ст. 378, ч. 2 ст. 379, ч. 9 ст. 380, ч. 4 ст. 382, ч. 5 ст. 383 КАСУ), допит свідків суди не проводять;
- *у судовому засіданні з розгляду справи по суті* в загальному позовному провадженні суд першої інстанції (ст. 225 КАСУ) та *в судовому засіданні з апеляційного розгляду справи* суд апеляційної інстанції (ст. 310 КАСУ) проводить судові дебати, а в судовому засіданні з розгляду справи по суті в спрощеному позовному провадження суд першої інстанції та в судовому

засіданні з касаційного розгляду справи суд касаційної інстанції таку складну процесуальну дію у вербальній формі не вчиняють, а заслуховують пояснення учасників справи, тобто вчиняють ускладнену процесуальну дію у вербальній формі (ч. 8 ст. 262, частини 5, 6, 7 ст. 344 КАСУ);

- *попереднє судове засідання:* попередній розгляд справи в касаційному провадженні суд касаційної інстанції проводить без повідомлення учасників справи (ч. 1 ст. 343 КАСУ), а всі інші судові засідання інші суди проводять з таким повідомленням (статті 180, 194, 307, 344, 368, 374, 376–380, 382^1–382^2, 383, 389 КАСУ).

Спільним для всіх судових засідань є регламентоване законом застосування судом під час їх проведення різних за формою процесуальних дій:

- *вербальних:*
  - оголошення про відкриття судового засідання й того, яку справу слухатиме суд, складу суду, прізвища секретаря судового засідання, з'ясування наявності підстав для відводів (ч. 3 ст. 39, п. 1 ч. 2 ст. 180, ч. 1 ст. 199, частини 1, 2 ст. 310, ч. 5 ст. 344, ч. 2 ст. 368 КАСУ);
  - доповідь секретаря судового засідання головуючому про осіб, які з'явилися в судове засідання, хто з учасників справи бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (ч. 2 ст. 199 КАСУ);
  - роз'яснення прав та обов'язків учасникам справи (ст. 203 КАСУ);
  - вирішення заяв та клопотань учасників справи (п. 10 ч. 2 ст. 180, ч. 1 ст. 204, ч. 2 ст. 310, ч. 5 ст. 344 КАСУ);
  - заслуховування пояснення щодо процесуальних вимог і заперечень учасників справи (п. 3 ч. 1 ст. 180, частини 2, 4 ст. 209, ч. 2 ст. 310, ч. 6 ст. 344, частини 2, 3 ст. 368 КАСУ);
  - проголошення судового рішення із роз'ясненням його змісту, порядку і строку оскарження (статті 243, 250, ч. 4 ст. 321, ст. 390 КАСУ) тощо;
- *письмових:*
  - ведення протоколу судових засідань (ст. 230 КАСУ), включення до нього ухвал суду в усній формі;
  - ухвалення та оформлення судових рішень за наслідками проведення судових засідань (частини 2, 3 ст. 183, п. 7 ч. 2 ст. 180, ч. 3 ст. 321, ч. 3 ст. 355, статті 358, 369, ч. 3 ст. 374, ч. 4 ст. 376, ч. 3 ст. 377, ч. 8 ст. 378, ч. 9 ст. 380, ч. 2 ст. 382^1, ч. 1 ст. 382^3, ч. 5 ст. 383, ч. 2 ст. 390 КАСУ);
- *електронних:*
  - проведення судового засідання в режимі відеоконференції (статті 194, 195 КАСУ) та створення в такому випадку протоколу судового засідання в електронній формі (ч. 4 ст. 230 КАСУ);
  - надсилання судових рішень за наслідками судових засідань до електронного кабінету учаснику справи, який його зареєстрував (ст. 243, ч. 11 ст. 251 КАСУ);

- *фізичних:*
  - встановлення осіб, які прибули в судове засідання (ч. 1 ст. 202 КАСУ);
  - прийняття від учасників справи доказів, повернення письмової заяви з процесуального питання без розгляду учаснику судового процесу, який мав зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його (ч. 2 ст. 167 КАСУ);
  - вручення судових рішень за наслідками судових засідань під розписку безпосередньо в суді (частини 2, 4, 7 ст. 251 КАСУ);
  - надсилання судового рішення рекомендованим листом із повідомленням про вручення учаснику справи, який не має електронного кабінету (частини 3, 11 ст. 251 КАСУ).

1.2.3.5.2. Письмове провадження

На відміну від *судового засідання* КАСУ містить визначення *письмового провадження*, яким є розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції *без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання* на підставі матеріалів справи у визначених КАСУ випадках (п. 10 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

Нормативне визначення такого провадження як письмового є умовним, адже в ході розгляду і вирішення справи в ньому суди не обмежуються процесуальними діями виключно в письмовій формі, а вчиняють також процесуальні дії в інших формах:

- *у вербальній формі:*
  - перевірка позову (статті 160, 161 КАСУ), апеляційної скарги (ст. 296 КАСУ), касаційної скарги (ст. 332 КАСУ), заяви про перегляд судового рішення про нововиявлені або виключні обставини (ст. 364 КАСУ) та інших звернень до суду щодо додержання особами, які з ними звернулися, формальних вимог до оформлення таких процесуальних документів;
  - перевірка позову щодо додержання особою, яка з ним звернулася, вимог, встановлених законом для передачі публічно-правового спору на розгляд адміністративного суду (ст. 171 КАСУ), апеляційної, касаційної скарг щодо відсутності обставин, що унеможливлюють відкриття апеляційного (ст. 299 КАСУ), касаційного проваджень (ст. 333 КАСУ);
  - дослідження доказів, що містяться у справі, шляхом ознайомлення з ними (ст. 211 КАСУ);
- *в електронній формі:*
  - визначення судді або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду адміністративної справи (первісний та повторний автоматизований розподіл справ) (ст. 31 КАСУ, розд. IV Особливості автоматизованого розподілу судових справ Положення про ЄСІТС[1]);

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

- обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі (зокрема, процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судами, між судом та учасниками судового процесу, які зареєстрували електронні кабінети (ч. 4 ст. 18 КАСУ);
- оформлення та викладення (внесення) у відповідних судових електронних системах судових рішень в електронній формі з накладенням на них кваліфікованого електронного підпису судді (у разі колегіального розгляду – кваліфікованих електронних підписів усіх суддів, що входять до складу колегії) (ч. 10 ст. 243 КАСУ) – ухвал, рішень, постанов (ст. 243 КАСУ), додаткових рішень (ст. 252 КАСУ), окремих ухвал (ст. 249 КАСУ) та окремих думок суддів (ч. 3 ст. 34, ч. 5 ст. 347 КАСУ), та виконавчих листів (ч. 2 ст. 373 КАСУ, п. 2 розд. III Положення про ЄДРВД[1]);
- надсилання копій будь-яких судових рішень (вручення) за результатами розгляду та вирішення справи в письмовому провадженні в електронній формі учасникам справи, що мають електронні кабінети (ст. 129, частини 3, 11 ст. 251 КАСУ);

◦ *у фізичній формі:*

- надсилання секретарем судового засідання копій ухвали про відкриття провадження у справі та копії позовної заяви та доданих до неї документів поштою учасникам справи, що не мають електронного кабінету (ст. 174 КАСУ);
- збереження речових доказів (ст. 97 КАСУ, розд.V Приймання, облік і зберігання речових доказів Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, пп. 460–473 Інструкції з діловодства ВС);
- повернення судом оригіналів письмових доказів (ст. 95 КАСУ), речових доказів (ст. 98 КАСУ), матеріального носія особі, яка надала суду оригінал електронного доказу на цьому носії (ст. 100 КАСУ), особам, які надали їх до матеріалів справи;
- надсилання судового рішення в адміністративній справі в паперовій формі, зокрема, судових рішень рекомендованим листом з повідомленням про вручення чи безпосередньо в суді (частини 3, 4 ст. 251 КАСУ);
- надсилання судами копій апеляційної (ст. 301 КАСУ), касаційної (ст. 335 КАСУ) скарг та доданих до них матеріалів учасникам справи разом з ухвалами про відкриття, відповідно, апеляційного та касаційного провадження у справі рекомендованим листом із повідомленням про вручення;
- повернення адміністративної справи до суду першої інстанції після її перегляду в апеляційному (ст. 326 КАСУ) та касаційному (ст. 360 КАСУ) порядку;

[1] Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 р. № 177/2370/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#n17.

– видача справи в паперовій формі її учасникам для ознайомлення (розд. X Надання судової справи для ознайомлення Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, пп. 438–441, 444–445 Інструкції з діловодства ВС);
– оформлення матеріалів справи секретарем судових засідань (ст. 63 КАСУ, розд. VII Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України[1], пп. 404–437 Інструкції з діловодства ВС[2]).

Основною законодавчо встановленою відмінністю письмового провадження від судового засідання є незастосування в ньому вербальної комунікації суду з учасниками судового процесу.

У *письмовому провадженні* суди здійснюють розгляд і вирішення:

- *справ незначної складності щодо:*
  – оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію (п. 2 ч. 6 ст. 12, п. 1 ч. 1 ст. 263 КАСУ);
  – оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг (п. 3 ч. 6 ст. 12, п. 2 ч. 1 ст. 263 КАСУ);
  – припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців (п. 4 ч. 6 ст. 12, п. 3 ч. 1 ст. 263 КАСУ);
  – стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений КАСУ строк оскарження та сума яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 7 ч. 6 ст. 12, п. 4 ч. 1 ст. 263 КАСУ);
  – оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію (п. 5 ч. 6 ст. 12, п. 5 ч. 1 ст. 263 КАСУ) – виключно в письмовому провадженні;

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України у редакції від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text; Щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді : наказ Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_office_routine_20.12.2019.pdf; Про внесення змін до наказу Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126 : наказ керівника апарату Вищого антикорупційного суду від 19.02.2020 р. № 9-а. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/orders/19.02.2020_9-a.pdf.

[2] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 у ред. наказу керівника Апарату Верховного Суду від 23.12.2025 р. № 126). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva#_Toc146886667.

- *інші, ніж у наведеному вище переліку* (ч. 1 ст. 263 КАСУ) *адміністративні справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження,– за рішенням суду* за таких умов:
  - за відсутності клопотань будь-якої сторони адміністративної справи про проведення судового засідання (ч. 5 ст. 262 КАСУ), або
  - якщо дійде висновку про відсутність потреби у проведенні судового засідання з повідомленням сторін (п. 2 ч. 6 ст. 262 КАСУ);
- *апеляційного* (статті 311, 312 КАСУ), *касаційного* (частини 2, 3 ст. 328, ст. 345 КАСУ) розгляду у встановлених законом випадках (відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю, неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання, перегляд судових судів попередніх інстанцій, ухвалених у спрощеному провадженні тощо).

1.2.3.5.3. «Електронне провадження»

Із системного аналізу частин 4–6, 9 ст. 18 та ст. 263 КАСУ вбачається можливість розгляду та вирішення судом справ незначної складності у формі не *письмового*, а *«електронного провадження»*, в якому основні процесуальні дії в письмовій та фізичній формі замінятимуться процесуальними діями в електронній формі.

Незважаючи на таку заміну, *«електронне провадження»* теж має змішану форму процесуальної діяльності, адже не виключає процесуальних дій суду в вербальній формі, зокрема, таких як:

- перевірка позову (статті 160, 161 КАСУ), апеляційної скарги (ст. 296 КАСУ), касаційної скарги (ст. 332 КАСУ), заяви про перегляд судового рішення про нововиявлені або виключні обставини (ст. 364 КАСУ) та інших звернень до суду щодо додержання особами, які з ними звернулися, формальних вимог до оформлення таких процесуальних документів;
- перевірка позову щодо додержання особою, яка з ним звернулася, вимог, встановлених законом для передачі публічно-правового спору на розгляд адміністративного суду (ст. 171 КАСУ), апеляційної, касаційної скарг щодо відсутності обставин, які унеможливлюють відкриття апеляційного (ст. 299 КАСУ), касаційного (ст. 333 КАСУ) проваджень;
- дослідження доказів, що містяться у справі, шляхом ознайомлення з ними (ст. 211 КАСУ) тощо.

На відміну від встановлених конструкцій судового засідання та письмового провадження, окремої, самостійної нормативної конструкції *електронного провадження* в КАСУ не передбачено. Розгляд і вирішення адміністративних справ в *«електронному провадженні»* є можливим за умови, якщо всі їх учасники матимуть зареєстровані електронні кабінети в ЄСІКС.

Розгляд справи судом в «електронному провадженні» не позбавляє його обов'язку зберігати в додатку до справи в суді першої інстанції процесуальні та інші документи і докази в паперовій формі, які суди апеляційної чи касаційної інстанції можуть витребувати в разі відкриття ними апеляційного чи касаційного провадження (ч. 10 ст. 18 КАСУ). Отже, саме в такій процесуальній ситуації в загальній змішаній формі розгляду та вирішення справи *електронна* є *основною*, а *паперова – додатковою формою* документування (оформлення) справи (ст. 18, частини 16, 17 ст. 31 КАСУ, розд. 2 Підсистема «Електронний суд» Положення про ЄСІТС[1], п. 11 розд. III, п. 1 розд. VII, п. 4 розд. X, п. 4 розд. XIX Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України[2], пп. 354–372, 381, 385, 388–399 Інструкції з діловодства ВС[3]).

1.2.3.5.4. Процесуальна бездіяльність суду

Під час розгляду судом адміністративної справи виникають ситуації, коли суд процесуальні дії не вчиняє. Межі такої процесуальної бездіяльності суду прямо встановлено процесуальним законом, а отже, вона є не лише можливою, а й прямо приписаною. За умов дотримання судом таких регламентованих законом меж, тобто підстав та вимог її допущення, процесуальна бездіяльність суду є правомірною.

Процесуальна бездіяльність суду – це прямо встановлене законом та обране судом на його підставі тимчасове невчинення ним процесуальних дій щодо розгляду та вирішення адміністративної справи, яку передано чи яка перебуває в його провадженні, що є наслідком виникнення обставин справи чи процесуальних дій (бездіяльності) учасників судового процесу.

Процесуальній бездіяльності суду притаманні такі ознаки:

- регламентована процесуальним законом як правомірна процесуальна поведінка суду;
- є процесуальною «відповіддю» («реакцією») суду на обставини справи, на вчинення або невчинення процесуальних дій учасниками судового процесу;
- є тимчасовою, адже допускається в певних часових межах (ч. 2 ст. 169, ч. 2 ст. 223 КАСУ);
- за загальним правилом, не передбачає вчинення процесуальних дій суду, що спрямовані на розгляд та вирішення адміністративної справи. Винятком

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України у ред. наказу від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text; Щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді : наказ Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_office_routine_20.12.2019.pdf; Про внесення змін до наказу Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126 : наказ керівника апарату Вищого антикорупційного суду від 19.02.2020 р. № 9-а. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/orders/19.02.2020_9-a.pdf.

[3] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 у редакції наказу керівника Апарату Верховного Суду від 23.12.2025 р. № 126. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2024.

є проведення суддею нарад у процедурі врегулювання спору за його участі в адміністративній справі, провадження в якій має бути обов'язково зупинено саме у зв'язку із застосуванням такої процедури (ст. 186, п. 6 ч. 1 ст. 236 КАСУ);

- не означає процесуальної бездіяльності учасників судового процесу, а в деяких випадках, навпаки, прямо передбачає вчинення ними процесуальних дій (усунення позивачем недоліків позову при залишенні його без руху судом (ч. 2 ст. 169 КАСУ)), проведення судовим експертом у справі експертизи з присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час її проведення у разі зупинення провадження в адміністративній справі (п. 2 ч. 3 ст. 44, ст. 4 Закону України «Про судову експертизу»[1]).

Правомірною процесуальною бездіяльністю, зокрема, є*:*

- перерва в нарадах у процедурі врегулювання спору за участю судді (ч. 2 ст. 186 КАСУ), в судових (зокрема, підготовчому) засіданнях (частини 2, 6 ст. 181, ч. 6 ст. 223 КАСУ);
- відкладення судових (зокрема, підготовчого) засідань (ч. 2 ст. 181, ч. 1 ст. 223 КАСУ);
- залишення судами без руху позову (ст. 169 КАСУ), апеляційної скарги (ч. 3 ст. 298 КАСУ), касаційної скарги (ч. 3 ст. 332 КАСУ), заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 3 ст. 366 КАСУ), заяви про відновлення втраченого судового провадження (ч. 1 ст. 388 КАСУ);
- зупинення провадження в адміністративній справі (ст. 236 КАСУ);
- залишення без розгляду позову (ч. 15 ст. 170, ст. 240, ч. 6 ст. 280, ч. 1 ст. 319, ч. 1 ст. 354 КАСУ), заяви про відновлення втраченого судового провадження (частини 2, 3 ст. 388 КАСУ) тощо.

Правомірна процесуальна бездіяльність допускається судом *у судовому засіданні* (перерва, відкладення), *у письмовому провадженні* (залишення позову, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами без руху) чи може допускатися *в обох цих змішаних формах* процесуальної діяльності суду (зупинення провадження в адміністративній справі, залишення позову без розгляду).

Залежно від часових меж правомірна процесуальна бездіяльність може бути *із заздалегідь визначеними строками* (перерва, відкладення, залишення позову, скарги, заяви без руху) чи *такою, тривалість якої пов'язана з настанням певних обставин* (зупинення провадження в адміністративній справі, залишення позову чи заяви без розгляду).

[1] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII, зі змінами станом на 03.12.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

1.2.4. Цифровізація адміністративного судочинства

Цифровізація всіх сфер суспільного життя, яка передбачає впровадження цифрових технологій, поширюється й на національне судочинство. Відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації»[1] під *цифровою технологією* визначено сукупність систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій.

Основною метою застосування цифрових технологій у вітчизняному судочинстві є забезпечення заінтересованим у судовому захисті особам доступу до правосуддя, а також підвищення ефективності розгляду та вирішення судами справ, що перебувають в їх провадженні. Досягнення вказаної мети є особливо актуальним в умовах сучасних викликів (встановлений КМУ через пандемію COVID-19 карантин, запроваджений Президентом України та Верховною Радою України у зв'язку зі збройною агресією рф проти України воєнний стан тощо), коли звичайні способи комунікації є порушеними та нездатними забезпечити нормальне функціонування органів публічної влади, зокрема судів.

Цифровізація національного судочинства розпочалася прийняттям Закону України «Про доступ до судових рішень»[2], який набрав чинності з 01.06.2006 р., та утворенням ЄДРСР – автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень.

Зауваження. У первісній редакції ч. 4 ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» було передбачено, що ведення ЄДРСР забезпечує ДСА відповідно до встановленого КМУ Порядку. Такий Порядок Уряд України затвердив своєю постановою від 25.05.2006 р. № 740. Через зміну законодавства до ч. 4 ст. 3 вказаного Закону було внесено зміни, за якими Порядок ведення Реєстру затверджує ВРП. Відповідно до Порядку ведення ЄДРСР, який ВРП затвердила своїм рішенням від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18, *Єдиний державний реєстр судових рішень* – державна інформаційна система, що входить до складу ЄСІТС і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів. *Інформаційними ресурсами ЄДРСР* було визнано сукупність електронних примірників судових рішень та електронних примірників окремих думок суддів, а *електронний примірник судового рішення,* своєю чергою, – створений в АСДС електронний документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом судді, що ухвалив таке судове рішення, в разі колегіального розгляду – кваліфікованими електронними підписами всіх суддів, що входять до складу колегії. Такий документ має бути ідентичним за документарною інформацією та реквізитами оригіналу судового рішення в паперовій формі.

[1] Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text.

[2] Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15/ed20250325#Text.

Подальшим кроком цифровізації адміністративного судочинства варто вважати впровадження в адміністративних судах автоматизованої системи документообігу (далі – АСД в адміністративних судах), функціонування якої було передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах»[1].

Відповідно до цього Закону КАСУ було доповнено статтею 15[1], згідно з якою АСД в адміністративних судах мала функціонувати в адміністративних судах для забезпечення: 1) об'єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; 2) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них; 3) централізованого зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; 4) підготовки статистичних даних; 5) реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; 6) розподілу справ між суддями; 7) видачі судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; 8) передачі справ до електронного архіву.

Згідно із ч. 3 ст. 15[1] КАСУ було встановлено, що визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється АСДС під час реєстрації відповідних документів за *принципом вірогідності*, який враховує кількість справ, що перебувають на розгляді у суддів, заборону брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну повноважень.

Положення про АСД в адміністративних судах[2] (далі – Положення про АСД 2009 р.) відповідно до чинного на той період законодавства про судоустрій затвердила ДСАУ. Відповідно до вказаного Положення, *автоматизована система документообігу в адміністративних судах* мала функціонувати як сукупність територіально розподілених, функціонально пов'язаних програмно-апаратних комплексів та технологічно об'єднаних підсистем, яка за допомогою використання відповідної комп'ютерної програми забезпечує реєстрацію вхідної інформації, її накопичення, зберігання, належне використання, захист на технологічних ланках від несанкціонованого доступу, формування вихідної інформації, взаємодію з користувачами тощо. Положенням також було встановлено для засвідчення документів та набуття ними офіційного статусу використання електронного цифрового підпису (ЕЦП).

Користувачами АСД в адміністративних судах згідно з цим Положенням було визнано лише суддів та працівників апарату судів, яким відповідно до функціональ-

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах : Закон України від 05.06.2009 р. № 1475-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17#Text.

[2] Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах : наказ Державної судової адміністрації України від 03.12.2009 р. № 129. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1247-09#Text.

них обов'язків на підставі наказу голови суду було надано доступ до цієї системи або її окремих підсистем (п.1.4 Положення про АСД 2009 р.).

Відповідно до Положення про АСД 2009 р. було впроваджено *автоматичний розподіл справ* між суддями (п. 2.5), здійснення якого передбачалося з урахуванням спеціалізації суддів за категоріями справ чи іншим принципами спеціалізації (п. 2.5.2). При розподілі справ основним критерієм встановлювалося *поточне навантаження суддів*, що визначалося з урахуванням кількості справ, що надійшли на розгляд судді, кількості фактично відпрацьованого робочого часу, виконання суддею інших повноважень, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, коефіцієнта, який враховував форму участі судді в розгляді справи (п. 2.5.6 Положення про АСД 2009 р.). Для фіксації результатів автоматичного розподілу судових справ було передбачено автоматичне створення *протоколу розподілу справ між суддями* (п. 2.5.11 Положення про АСД 2009 р.).

Через зміни в законодавстві про судоустрій[1] Рада суддів України затвердила Положення про АСДС[2] (далі – Положення про АСДС 2010 р.), поширивши її положення на всі суди загальної юрисдикції, а ДСАУ 15.12.2010 р. видала наказ № 195[3] про визнання таким, що втратив чинність, зокрема наказу ДСАУ від 03.12.2009 р. № 129 «Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу в адміністративних судах».

Відповідно до цього Положення було визначено, що *автоматизована система документообігу в судах загальної юрисдикції* – це сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та ДСАУ, що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо.

Первісним завданням функціонування *автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції* в указаному Положенні *про АСДС 2010 р.* було визначено об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів *черговості, рівної кількості справ для кожного судді, вірогідності, з врахуванням завантаженості кожного судді, спеціалізації,* а також *вимог процесуального закону.*

Відповідно до Положення *про АСДС 2010 р.* було розширено перелік чинників, які мали враховуватися при автоматичному розподілі справ між суддями (наприклад, додатково було встановлено враховувати наявність обставин, що виключають або не допускають повторної участі судді (складу суду) у розгляді судової справи відповідно до законодавства, наявність у судді допуску до державної таємниці), а основним критерієм визначено не поточне, а *річне навантаження суддів* (п. 3.1.14).

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2453-17#Text

[2] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

[3] Про втрату чинності наказів Державної судової адміністрації України : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2010 р. № 195. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0195750-10#Text.

Крім того, у Положенні про АСДС 2010 р. було встановлено, що інформаційний обмін між користувачами автоматизованої системи здійснюється на основі безпаперового документообігу (п. 6.1).

Від 01.04.2025 р. Положення про АСДС[1] (далі – Положення про АСДС 2025 р.) є чинним у редакції, яку Рада суддів України затвердила своїм рішенням від 11.11.2024 р. № 39.

Відповідно до Положення про АСДС 2025 р. місцеві та апеляційні адміністративні суди, КАС ВС використовують комп'ютерну програму «Діловодство спеціалізованого суду», яку для них розробив адміністратор АСДС. Таким адміністратором є державне підприємство «Інформаційні судові системи», яке є також адміністратором інших інформаційних систем і сервісів судової влади (зокрема, ЄСІКС).

Згідно з указаним Положенням розширено можливості автоматизованого документообігу суду та визначено такі категорії: *автоматизоване робоче місце, автор електронного документа, вбудований редактор текстів, оригінал електронного документа суду т*ощо.

Зауваження. Автоматизоване робоче місце – це програмно-апаратний комплекс, що складається з персональної електронної обчислювальної машини та інших пристроїв, прикладного програмного забезпечення загального призначення і спеціалізованого прикладного програмного забезпечення та призначений для автоматизації діяльності користувача системи в межах його повноважень та компетенції і дій у складі АСДС, зокрема, для обміну інформацією з іншими автоматизованими робочими місцями та (або) іншими автоматизованими системами із застосуванням каналів зв'язку;

автор електронного документа – фізична або юридична особа, яка створила електронний документ;

вбудований редактор текстів – функціональна частина автоматизованої системи, що надає можливість створення та налаштування шаблонів документів, а також забезпечує виготовлення процесуальних та інших документів суду на підставі цих шаблонів в інтерфейсі текстового редактора;

оригінал електронного документа суду – електронний примірник документа суду з обов'язковими реквізитами, зокрема, з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

До переліку користувачів АСДС, окрім судді та працівника апарату суду, визначеного на підставі наказу керівника апарату суду, додатково включено *помічника судді* та *технічного адміністратора.*

АСДС в адміністративному судочинстві забезпечує виконання завдань щодо:

- реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції, зокрема судових справ, етапів їх руху;

[1] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

- об'єктивного та неупередженого розподілу судових справ між суддями з додержанням принципів випадковості та в хронологічному порядку надходження судових справ, з урахуванням завантаженості кожного судді (збалансованого навантаження);
- надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду судових справ у випадках, встановлених законом;
- оприлюднення передбаченої цим Положенням інформації для розміщення на вебсайтах судів вебпорталу «Судова влада України»;
- виготовлення та збереження оригіналів електронних документів суду;
- централізованого зберігання оригіналів електронних документів суду та інших процесуальних документів, зокрема, електронних примірників судових рішень, виготовлених судом;
- підготовки та автоматичного формування статистичних даних, узагальнювальних, аналітичних показників, отриманих на підставі внесеної до автоматизованої системи інформації;
- видачі копій судових рішень, виконавчих документів на підставі наявних в автоматизованій системі даних;
- автоматичного надсилання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних документів суду (зокрема, текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень) учасникам судового процесу (провадження) за їх заявками;
- передачі судових справ до електронного архіву.

Цифровізація адміністративного судочинства набула подальшого розвитку завдяки змінам у чинному законодавстві про судоустрій та про адміністративне судочинство, які відбулися в межах проведення конституційно-судової реформи 2016–2017 рр.

Так, відповідно до ст. 15[1] Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII у редакції Закону України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. було встановлено, що ЄСІТС функціонуватиме не лише у судах, а й в органах судової влади (ВРП, ВККСУ, ДСАУ, їх органах та підрозділах тощо)[1]. При цьому ЄСІТС мала сприяти відкритості органів судової влади, їхній взаємодії між собою та із суміжними інститутами, забезпеченню доступності правосуддя для громадян, оптимізації витрат бюджетних коштів тощо.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством процесів діяльності судів, органів та установ у системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судо-

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text.

вого процесу та участь учасників судового процесу в судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС.

Принципово новим, порівняно з чинною АСДС, Концепцією побудови ЄСІТС[1] було передбачено можливість завдяки застосуванню ЄСІТС здійснення дистанційної комунікації між судом і учасниками судового процесу шляхом використання відеоконференцзв'язку та обміну процесуальними документами в електронній формі.

Відповідно до ст. 15[1] Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[2] у вказаній вище редакції ЄСІТС мала також забезпечувати виконання таких функцій:

- ведення електронного діловодства, зокрема, рух електронних документів у межах відповідних органів та установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху;
- централізоване зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних;
- захищене зберігання, автоматизовану аналітичну і статистичну обробку інформації;
- збереження справ та інших документів в електронному архіві;
- обмін документами та інформацією (надсилання та отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу;
- автоматизація роботи судів, ВРП, ВККСУ, ДСАУ, їх органів та підрозділів;
- формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі;
- віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу (зокрема, ознайомлення учасників справи з її матеріалами);
- визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи у передбаченому процесуальним законом порядку;
- добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних;
- розподіл справ у ВККСУ, ВРП, її органах;
- аудіо- та відеофіксацію судових засідань, засідань ВККСУ, ВРП, її органів, їх транслювання в мережі «Інтернет» у порядку, визначеному законом;

[1] Концепція побудови єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : наказ Державної судової адміністрації України від 13.04.2018 р. № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-18#Text.

[2] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text.

- ведення ЄДРСР;
- функціонування офіційного вебпорталу судової влади України, вебсайтів ВРП та ВККСУ;
- функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями;
- можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ;
- можливість учасників справи, які мають намір взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом.

Зауваження. Відповідно до підп. 9 п. 1 Порядку ведення ЄДРСР[1] з дня початку функціонування ЄСІКС Реєстр переходить до її складу.

Наведений перелік функцій не було встановлено як вичерпний: інші функції мали бути передбачені Положенням про ЄСІТС, яке має затверджувати ВРП за поданням ДСАУ та після консультацій із Радою суддів України.

Відповідно до затвердженого в установленому законом порядку Положенні про ЄСІТС[2] додатковими, не визначеними у ст. 18 Закону, функціями ЄСІТС є також ведення ЄДРВД, функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями тощо.

Виконання покладених на ЄСІТС функцій відповідно до вказаного Положення забезпечено підсистемами (модулями), які входять до її складу: «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку.

Зауваження. «Електронний кабінет» – підсистема ЄСІТС, захищений вебсервіс, що має офіційну адресу в інтернеті (id.court.gov.ua), який забезпечує процедуру реєстрації користувачів в ЄСІТС, а також подальшу автентифікацію таких осіб із метою їх доступу до підсистем (модулів) ЄСІТС у межах наданих прав.

«Електронний суд» – підсистема ЄСІТС, що забезпечує можливість обміну (надсилання та отримання) документами (зокрема, процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, між користувачем цієї підсистеми та ВРП, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи.

[1] Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18, зі змінами станом 23.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18/ed20240723#Text.

[2] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

Підсистема відеоконференцзв'язку забезпечує: 1) відео- та звукозапис судових засідань, бронювання (резервування) залів судових засідань, можливість подання учасниками справи під час проведення судового засідання в режимі відеоконференції документів (зокрема, процесуальних документів, письмових та електронних доказів тощо); 2) можливість користувачам брати участь у засіданнях інших органів та установ системи правосуддя в режимі відеоконференції.

Відповідно п. 5.1[1] Положення про ЄСІТС відеоконференція – це телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі.

У межах європеїзації національного законодавства в сфері електронної ідентифікації відповідним Законом[1] у КАСУ словосполучення *«інформаційно-телекомунікаційна»* було замінено на *«інформаційно-комунікаційна»* у відповідних відмінках та числі. Таким чином, ЄСІТС було перейменовано в ЄСІКС. Водночас до ст. 15[1] Закону України «Про судоустрій і статус суддів» подібні зміни внесено не було, отже, у ній досі вжито термін «ЄСІТС».

При цьому згідно зі ст. 18 КАСУ саме в ЄСІКС, а не в АСДС передбачено обов'язкову реєстрацію позовних та інших заяв, скарг та інших визначених законом процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження.

Також саме ЄСІКС має здійснювати автоматизований розподіл справ – визначення судді (зокрема, на заміну вибулого судді з числа резервних суддів) або колегії суддів (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи відповідно до вимог статей 31, 196 КАСУ.

Адміністративні суди застосовують ЄСІКС для вчинення процесуальних дій в електронній формі, зокрема, для направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу через їхні електронні кабінети.

Учасники справи відповідно до ст. 44 КАСУ також можуть подавати до суду документи (в тому числі, процесуальні документи, а також письмові та електронні докази тощо) та вчиняти інші процесуальні дії з використанням ЄСІКС. У разі подання до суду в електронній формі заяви по суті справи, зустрічного позову, заяви про збільшення або зменшення позовних вимог, заяви про зміну предмета або підстав позову, заяви про залучення третьої особи, апеляційної скарги, касаційної скарги та документів, що до них додаються, учасник справи зобов'язаний надати до суду доказ надсилання цих матеріалів іншим учасникам справи. Такі документи в електронній формі учасники судового процесу направляють шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а у разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2801-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20?find=1&text=%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B9#Text.

наявність у іншого учасника справи електронного кабінету – в паперовій формі листом з описом вкладення.

Зауваження. Відповідно до ст. 18 КАСУ *електронний кабінет* – це персональний кабінет (вебсервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) ЄСІКС, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів ЄСІКС або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (зокрема, процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу.

Згідно з пп. 13, 13[1] Положення про ЄСІТС[1] для автентифікації в Електронному кабінеті користувач використовує чинний сертифікат відкритого ключа та особистий ключ кваліфікованого електронного підпису, що зберігається на захищеному носії особистих ключів або на звичайному носії інформації, або інтегровану систему електронної ідентифікації (id.gov.ua). Автентифікація користувача в Електронному кабінеті здійснюється у будь-який із таких способів: 1) засобами електронної ідентифікації, які визначені законодавством; 2) через систему BankID НБУ або аналогічні системи авторизованих установ; 3) через інтегровану систему електронної ідентифікації (id.gov.ua).

Згідно зі ст. 18 КАСУ в обов'язковому порядку мають реєструвати свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІКС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Зауваження. Відповідно до п. 17 Положення про ЄСІТС[2] особам, які зареєстрували Електронний кабінет в ЄСІКС, суд вручає будь-які документи у справах, у яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх надсилання до Електронного кабінету таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення в паперовій формі за окремою заявою.

У разі звернення з процесуальним документом до адміністративного суду особи, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, встановлено такі процесуальні наслідки:

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами станом на 05.09.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

- повернення заяви про забезпечення позову без розгляду (ч. 7 ст. 154 КАСУ);
- залишення позовної заяви без руху (ч. 2 ст. 169 КАСУ);
- повернення письмових заяв із процесуальних питань (ч. 2 ст. 167 КАСУ).

Наприклад, Сумський окружний адміністративний суд ухвалою від 06.01.2026 р. у справі № 480/89/26[1] залишив без руху позов ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Сумській області про скасування рішення та зобов'язання вчинити дії. Суд в ухвалі вказав, що позов ОСОБОЮ_1 подано до суду через адвоката В., яким не надано доказів наявності в нього зареєстрованого Електронного кабінету ЄСІТС або в її окремій підсистемі (модулі).

Згідно з ч. 7 ст. 18 КАСУ у разі настання обставин, які унеможливлюють функціонування ЄСІКС або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами (наприклад, у разі знеструмлення електромережі суду в умовах воєнного чи надзвичайного стану), суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі.

Відповідно до ч. 4 ст. 230 КАСУ, ЄСІКС формує протокол судового засідання під час здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, а також проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Такий протокол скріплюється електронним підписом секретаря судового засідання і приєднується до матеріалів справи, в якій проводилося судове засідання.

Шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів з використанням ЄСІКС суди викладають в електронній формі *судові рішення* (ст. 243 КАСУ) та *виконавчі листи* (ст. 373 КАСУ). На судові рішення та виконавчі листи, викладені в електронній формі, накладається кваліфікований електронний підпис судді, який їх видав. У разі колегіального розгляду на вказані процесуальні документи накладаються кваліфіковані електронні підписи всіх суддів, що входять до складу колегії.

Винятково за допомогою ЄСІКС чи її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, суди згідно зі ст. 251 КАСУ надсилають усі судові рішення учасникам справи, які мають електронний кабінет.

Відповідно до ст. 373 КАСУ виконання судового рішення здійснюється на підставі *виконавчого листа*, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий лист (а в деяких випадках ухвала суду) вноситься до ЄДРВД, а його копія (текст), що містить інформацію про вебадресу такого документа в ЄДРВД, надсилається стягувачу до його електронного кабінету, а в разі його відсутності – рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом.

[1] Ухвала Сумського окружного адміністративного суду від 06.01.2026 р. у справі № 480/89/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133119847.

Зауваження. Відповідно до Положення про ЄДРВД[1], затвердженого Міністерством юстиції України та ДСАУ, *Єдиний державний реєстр виконавчих документів* – це автоматизована система, що забезпечує створення, внесення, збирання, зберігання, захист, облік, надсилання, пошук та перегляд електронних виконавчих документів, а також надання інформації з нього. Реєстр функціонує у складі ЄСІКС.

До ЄДРВД, окрім виконавчих листів та ухвал, які є виконавчими документами, мають бути внесені також ухвали з питань, пов'язаних із виконанням судових рішень (про виправлення помилки, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання тощо). *Більш ретельно матеріал про правове регулювання порядку вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, викладено в розд. 5 цього підручника.*

Отже, в складі ЄСІКС, окрім підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистеми відеоконференцзв'язку, нормативно врегульовано функціонування ЄДРСР та ЄДРВД.

Зауваження. 30.04.2025 р. ДСАУ своїм наказом № 178 затвердила нову Концепцію ЄСІКС[2], відповідно до якої передбачено побудову ЄСІКС у складі таких функціональних підсистем: 1) електронний документообіг суду, 2) відеоконференцзв'язок; 3) вебпортал суддівської влади; 4) ЄДРСР; 5) ЄДРВД; 6) управління персоналом та фінансово-господарською діяльністю органів судової влади; 7) суддівське досьє; 8) управління навчанням; 9) дайджести та коментарі; 10) опрацювання звернень викривачів.

У наведеній концепції, зокрема, зосереджено увагу місцю та допустимим межам застосування штучного інтелекту в ЄСІКС. Так, у Концепції визнано цілком виправданим встановлення меж застосування штучного інтелекту на базі консолідованої думки європейської суддівської спільноти, що знайшла своє закріплення в Європейській етичній хартії щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, а також у 26-му Висновку Консультативної ради європейських суддів «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві», які визначають виключно асистивну роль штучного інтелекту в судових системах.

Вказана роль передбачає реалізацію таких функцій: розпізнавання текстів завантажених у Систему документів; класифікація таких документів, виявлення в текстах документів інформаційних сутностей, що можуть мати юридичне значення, деперсоналізація та маскування конфіденційної інформації; стенограма судових засідань та службових нарад; озвучування текстів судових рішень, інших документів на запит користувача, зокрема для людей з порушенням зору; узагальнення вмісту документів, перевірка вмісту на наявність змістових, граматичних, орфографічних, пунктуаційних помилок; автоматичний переклад документів; рекомендація методології дослідження матеріалів та розгляду судової справи; контекстний підбір судової практики; генерація проєктів процесуальних документів; виявлення девіацій під час розгляду судової справи; надання базової правничої допомоги користувачам.

[1] Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 р. № 177/2370/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#n17.

[2] Концепція Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : наказ Державної судової адміністрації України від 30.04.2025 р. № 178. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf.

У Концепції встановлено такі етапи реалізації нової ЄСІКС:

– Етап 1 (2025–2026 рр.) – містить вже ініційовані проєкти розбудови ЄСІКС, забезпечує розробку та впровадження ключової функціональності підсистеми «Електронний документообіг суду» і низки підсистем та компонентів, що доповнюють пріоритетну функціональність ЄСІКС;

– Етап 2 (2026–2028 рр.) – передбачає доопрацювання додаткової та експериментальної частини функціональності ЄСІКС, зокрема, на базі технологій великих даних та штучного інтелекту.

1.2.5. Категорії адміністративного судочинства

1.2.5.1. Поняття та завдання адміністративного судочинства

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 КАСУ адміністративним судочинством є діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАСУ. Зміст наведеної дефініції дає можливість виокремити *ознаки цього виду судочинства*.

Зауваження. У КАСУ (в ред. від жовтня 2017 р.) вживається категорія «судовий процес», на відміну від попередньо вживаного «адміністративний процес», під яким законодавець розуміє правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства (п. 6 ч. 1 ст. 4).

Адміністративне судочинство є діяльністю адміністративних судів. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[1] систему спеціалізованих судів формують місцеві та апеляційні суди. Для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди. Апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах. Нині місцеві адміністративні суди сформовано відповідно до Указу Президента України від 16.11.2004 р. (у ред. від 29.12.2017 р.)[2], а апеляційні адміністративні суди утворено згідно з Указом Президента від 29.12.2017 р.[3] Крім цього, з аналізу норм КАСУ в порядку адміністративного судочинства правові спори вирішуються не тільки спеціалізованими адміністративними судами.

Зауваження.Спеціалізований окружний адміністративний суд, Спеціалізований апеляційний адміністративний суд, які є вищими спеціалізованими судами, утворені 16.09.2025 р.[4]

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

[2] Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі : Указ Президента України від 16.11.2004 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004.

[3] Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах : Указ Президента України від 29.12.2017 р. № 455/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017#Text.

[4] Про утворення Спеціалізованого окружного адміністративного суду, Спеціалізованого апеляційного адміні-

Так, місцевим загальним судам як адміністративним та ВАКС підсудні справи, окреслені ст. 20 КАСУ. ВС згідно зі статтями 17 і 36 Закону «Про судоустрій і статус суддів» є найвищим судом у системі судоустрою України, покликаним забезпечувати сталість та єдність судової практики судами касаційної інстанції щодо норм матеріального та процесуального права. Апеляційна палата ВАКС переглядає за правилами КАСУ судові рішення як суд апеляційної інстанції (ч. 4 ст. 23 КАСУ). ВС (у його складі діє Касаційний адміністративний суд) відповідно до ч. 4 ст. 22 КАСУ вповноважений бути в окремих справах судом першої інстанції. Статтями 340–358 КАСУ врегульовано порядок перегляду ВС судових рішень в адміністративних справах.

Викладене свідчить, що адміністративне судочинство передбачає діяльність не тільки спеціалізованих адміністративних судів, а й інших, які згідно з КАСУ уповноважені вирішувати *адміністративні справи*.

Адміністративне судочинство є діяльністю щодо розгляду і вирішення адміністративних справ. Дефініція «адміністративна справа» наведена у п. 1 ч. 1 ст. 4 КАСУ. Такою справою є переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір. Законодавець надає визначення адміністративної справи через поняття «публічно-правовий спір». Отже, відповідно до термінології КАСУ ознаки адміністративної справи – це ознаки публічно-правового спору. *Матеріал щодо цього питання викладено в підрозд. 1.2.5.2 підручника*.

На розгляд і вирішення адміністративної справи і спрямоване адміністративне судочинство, що свідчить про процесуальний аспект правосуддя, метою якого є захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень, якщо таке порушення мало місце. Адміністративний суд відіграє активну роль у процесі розгляду адміністративних справ, щоб врівноважити нерівні можливості особи й суб'єкта владних повноважень, які виступають сторонами розглядуваного правового конфлікту.

Адміністративне судочинство є діяльністю, що врегульована КАСУ. Адміністративне судочинство, виходячи з приписів ст. 3 КАСУ, здійснюється відповідно до Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, й КАСУ. *Систему правових актів, що регулюють адміністративне судочинство, наведено в підрозд. 1.2.1 цього підручника*.

Завданням адміністративного судочинства, відповідно до ст. 2 КАСУ, є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Безпосереднім завданням є *справедливе*, *неупереджене* та *своєчасне* вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин.

Вимога справедливого вирішення публічно-правого спору ґрунтується на конвенційній гарантії права на справедливий суд (ст. 6). Справедливим є таке судове

стративного суду : Закон України від 16.06.2025 р. № 4602-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4602-20#Text.

провадження, яке відбувається з дотриманням принципу верховенства права, зокрема таких його складників, як правова визначеність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, що в адміністративному судочинстві досягається завдяки принципам змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Всі учасники справи мають бути рівними у доведенні своєї позиції в суді, забороняється будь-яка форма дискримінації. Водночас вимога справедливості особливо виявляється в ухваленні правосудного, справедливого по суті, судового рішення. Суд має тлумачити та застосовувати правові норми щодо конкретної справи, враховуючи її фактичні обставини, зобов'язаний перевірити та належно вивчити всі клопотання, зауваження, доводи й докази, надані учасниками справи, неупереджено їх оцінити щодо того, чи будуть вони застосовуватися в судовому рішенні, яким завершується судовий розгляд.

Зауваження. У справі «Трофимчук проти України»[1] від 28.01.2011 р. Суд повторює, що оцінка доказів є компетенцією національних судів і Суд не підмінятиме власною точкою зору щодо фактів оцінку, яку їм було надано в межах національного провадження. Більше того, гарантуючи право на справедливий судовий розгляд, ст. 6 Конвенції водночас не встановлює жодних правил щодо допустимості доказів або їх оцінки, що є предметом регулювання насамперед національного законодавства та оцінки національними судами. Утім Суд повинен встановити, чи було провадження в цілому справедливим та чи відповідали Конвенції наслідки оцінки доказів і застосування правових норм. Беручи до уваги свої висновки, Суд не бачить жодних ознак несправедливості або свавільності у відмові судів детально розглянути доводи заявниці про переслідування її роботодавцем, оскільки суди чітко зазначили, що ці доводи були повністю необґрунтованими.

Під неупередженим вирішенням публічно-правового спору слід розуміти, що адміністративний суд є незалежним та безстороннім в ухваленні судового рішення. Статтею 6 Конвенції кожному гарантується розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. ЄСПЛ зазвичай розглядає ці дві вимоги разом[2]. Термін «незалежний» стосується незалежності суду від інших органів влади[3], від сторін[4].

Неупередженість суду виявляється у відсутності суб'єктивного ставлення до вирішення конкретної справи. Критерії неупередженості, якими керується ЄСПЛ, сформульовані у Рішенні «Мікалефф проти Мальти»[5]. Це суб'єктивний тест, що вивчає персональні переконання і поведінку конкретного судді, й об'єктивний тест, спрямований на визначення, чи забезпечила структура суду гарантії для виключення легітимних сумнівів стосовно його неупередженості.

[1] Рішення Європейського суду з прав людини від 28.10.2010 р. у справі «Трофимчук проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_846#Text.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 05.05.2003 р. у справі «Клейн та інші проти Нідерландів». URL: https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{«itemid»:[«001-61077»]}.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини від 24.11.1994 р. у справі «Бомартен проти Франції». URL: https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{«itemid»:[«001-57898»]}.

[4] Рішення Європейського суду з прав людини від 22.10.1984 р. у справі «Смарек проти Австрії». URL: https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{«itemid»:[«001-57581»]}.

[5] Рішення Європейського суду з прав людини від 05.09.2006 р. у справі «Мікалефф проти Мальти». URL: https://hudoc.echr.coe.int/ eng#{«itemid»:[«001-76874»]}.

Незалежність та безсторонність забезпечуються існуванням процесуальних гарантій, таких як закріплення відводу (самовідводу) судді тощо.

Своєчасно, тобто в розумний строк, вирішити публічно-правовий спір означає, що суд має здійснити процесуальні дії у строк, що є об'єктивно необхідним для їх виконання, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення судового захисту без невиправданих зволікань (п. 11 ст. 4 КАСУ).

Зауваження. Практика ЄСПЛ до критеріїв розумності строків відносить: правову та фактичну складність справи; поведінку заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінку органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника[1].

Метою ж такого вирішення є ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, якщо мало місце їх порушення.

Зауваження. Право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами у разі їх порушення гарантує Загальна декларація прав людини (ст. 8). Право на ефективний засіб юридичного захисту закріплено в нормах ЄКПЛ (ст. 13). Звертаючись до своєї попередньої практики, ЄСПЛ наголошує, що засіб захисту, що вимагається ст. 13, має бути «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема у тому сенсі, «щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави»[2]. Формула ефективності полягає в забезпеченні максимально ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб з мінімальним завданням шкоди іншим особам та державі. Ефективність захисту забезпечується багатьма чинниками: 1) закріпленням на нормативному рівні ефективного судового процесу; 2) обранням ефективного способу правничого захисту, який має відповідати природі та змісту порушеного права або охоронюваного законом інтересу, за захистом якого звернулася особа, й характеру протиправного посягання[3]; 3) ухваленням законного та обґрунтованого судового рішення. Крім того, на ефективність захисту впливає добросовісна поведінка учасників судового процесу.

Відповідно до ч. 4 ст. 242 КАСУ, судове рішення має відповідати завданню адміністративного судочинства, а ст. 45 КАСУ вимагає добросовісно користуватися процесуальними правами і не вчиняти дії, які суперечать завданню адміністративного судочинства. У випадку зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами суд застосовує до нього заходи процесуального примусу.

[1] Рішення Європейського суду з прав людини від 02.09.2010 р. у справі «Федіна проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/974_802#Text; Рішення Європейського суду з прав людини від 08.11.2005 р. у справі «Смірнова проти України». URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/980_440#Text та ін.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 05.04.2005 р. у справі «Афанасьєв проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/980_239#Text.

[3] Способи захисту порушеного права. Ефективність способів захисту порушеного права. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Rogach_prezent_2022_06_10.pdf.

Отже, адміністративний суд, вчиняючи процесуальні дії під час розгляду справи та задля ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення, має виходити із завдань адміністративного судочинства.

Наприклад, Хмельницький окружний адміністративний суд в ухвалі від 28.07.2025 р. (справа № 560/12984/25) зазначив, що для забезпечення виконання завдання адміністративного судочинства щодо своєчасного вирішення судом спору, суд вважає за потрібне роз'єднати вищевказані позовні вимоги в самостійні провадження[1]. Аналіз постанов Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 24.10.2024 р. у справі №160/24146/24, Хмельницького окружного адміністративного суду від 11.03.2025 р. у справі № 560/14854/24 та постанови КАС ВС від 18.09.2025 р. у справі № 520/29352/24 дає підстави стверджувати, що майже кожне рішення адміністративний суд вмотивовує крізь призму завдання адміністративного судочинства[2].

Зауваження. Безпосередній захист суб'єктивних прав приватної особи, які остання вважає порушеними, здійснюється у справах, ініційованих приватною особою, чи органом або особою, уповноваженою законом на звернення до суду в інтересах інших осіб (частини 1, 3 ст. 5 КАСУ). У справах за позовом суб'єкта владних повноважень останній звертається до адміністративного суду задля виконання своїх повноважень. У свою чергу, відбувається опосередкований захист прав приватної особи, щодо якої такі повноваження будуть реалізовані. Адміністративний суд оцінює правомірність реалізації повноважень владарюючого суб'єкта в кожному конкретному випадку. Завданням суду в компетенційних спорах, з урахуванням загального завдання адміністративного судочинства, є розв'язання законодавчої колізії, а також усунення наслідків дублювання повноважень.

Здійснюючи вирішення спору, з метою захисту прав приватних осіб, адміністративний суд, відповідно до ч. 2 ст. 2 КАСУ, вповноважений перевіряти оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, чи прийняті (вчинені) вони:

- на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- із використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- безсторонньо (неупереджено);
- добросовісно;
- розсудливо;

[1] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 12.07. 2025 р. у справі № 560/12984/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129130400.

[2] Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23.10.2024 р. у справі №160/24146/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122513306; Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від 11.03.2025 р. у справі № 560/14854/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125751117; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.09.2025 р. у справі № 520/29352/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130328666.

- із дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Застосування окреслених критеріїв адміністративним судом є доцільним, адже сприяє врахуванню всіх чинників, що можуть впливати на правомірність прийнятого суб'єктом владних повноважень рішення, вчинених дій чи бездіяльності, не втручаючись безпосередньо в реалізацію самих владних повноважень (особливо дискреційних). Саме на приписи ч. 2 ст. 2 КАСУ зважають суди під час перевірки правомірності актів суб'єктів владних повноважень[1]. ВС наголошує, що судовий контроль за реалізацією цими суб'єктами їхніх дискреційних повноважень також здійснюється за визначеними ч. 2 ст. 2 КАСУ критеріями[2]. Водночас неправильна оцінка рішень, дій чи бездіяльності за окресленими критеріями може призвести до скасування судового рішення.

Наприклад, задовольняючи касаційну скаргу, КАС ВС зазначив, що судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій не ґрунтувалися на засадах верховенства права, не є законними та обґрунтованими. Зазначені судові рішення неправильно вмотивовані висновком судів, що рішення суб'єкта владних повноважень не відповідає вимогам пп. 1, 3 ч. 2 ст. 2 КАСУ, оскільки прийнято без врахування всіх обставин, що мають значення для прийняття рішення[3]. Необґрунтованість результатів оцінювання державного службовця стала підставою для скасування КАС ВС оскаржуваних судових рішень та направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції[4].

1.2.5.2. Публічно-правовий спір: поняття та правова природа

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 4 КАСУ публічно-правовим спором, що вирішується адміністративним судом і наповнює зміст поняття «адміністративна справа», є спір, у якому:

- хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, зокрема, на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або
- хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.03.2024 р. у справі № 640/35938/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117858890.
[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.09.2025 р. у справі № 990/218/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130328876.
[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.11.2020 р. у справі № 240/3906/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92841843.
[4] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.03.2024 р. у справі № 640/35938/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117799557.

владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або

- хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму, і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи.

Судовою практикою значну увагу зосереджено на змісті поняття «публічно-правовий спір», його ознаках та природі. Така зацікавленість окресленою дефініцією зумовлена її впливом на розмежування судових юрисдикцій. Саме на суб'єктному складі та характеристиці відносин, з яких спір виникає, акцентують увагу суди.

Наприклад, ВС у постанові від 23.05.2018 р. у справі № 914/2006/17 сформулював правову позицію, зазначивши, що в адміністративному суді вирішується спір, який виник між двома (кількома) суб'єктами стосовно їхніх прав та обов'язків у конкретних правових відносинах, у яких хоча б один суб'єкт законодавчо вповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єкта, а останній, відповідно, зобов'язаний виконувати вимоги та приписи такого владного суб'єкта. Необхідною та єдиною ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення цим суб'єктом владних управлінських функцій, при цьому ці функції суб'єкт повинен здійснювати саме в тих правовідносинах, у яких виник спір[1].

Роком пізніше ВС у постанові від 30.01.2019 р. у справі № 803/413/18 доповнив свою думку щодо особливого суб'єктного складу, зазначивши, що участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин[2]. Окреслені ознаки ВС враховує і в подальшому, визначаючи, чи підлягає спір розгляду судом адміністративної юрисдикції[3].

Варта уваги позиція ВП ВС, що дії Верховної Ради України щодо прийняття Закону, які оспорює позивач, за своїм змістом не є управлінською діяльністю, яка створює безпосередньо для нього будь-які правові наслідки, а тому ці правовідносини не можуть створювати публічно-правовий спір, який віднесено до юрисдикції адміністративного суду[4].

Підкріплюючи попередні правові позиції, судова практика з аналізу норм КАСУ вбачає, що вміщені в Кодексі норми регламентують порядок розгляду не всіх публічно-правових спорів, а лише тих, які виникають у результаті здійснення суб'єктом владних повноважень управлінських функцій і розгляд яких безпосередньо не віднесено до підсудності інших судів. Не поширюють свою дію ці положення на правові ситуації, що потребують інших юрисдикційних форм захисту від стверджувальних порушень прав чи інтересів, неправильним є поширення юрисдикції адміністративних судів на той чи інший спір тільки тому, що відповідачем у справі є суб'єкт владних повноважень. Визначаючи юрисдикцію справ, суди повинні

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.05.2018 р. у справі № 914/2006/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74506084.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 803/413/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79958176.

[3] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.02.2025 р. у справі № 580/4531/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884139.

[4] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2024 р. у справі № 990/33/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119776604.

виходити із суті права та (або) інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі[1].

Необхідно з'ясовувати, у зв'язку з чим виник спір та за захистом яких прав особа звернулася до суду[2].

Зауваження. Потрібно зважати на те, що суб'єкт владних повноважень не завжди є стороною публічно-правових спорів, що вирішуються адміністративними судами. Так, у спорах із розпорядником публічної інформації (п. 7 ч. 1 ст. 19 КАСУ) обидві сторони можуть не мати владних повноважень, оскільки згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації»[3] розпорядниками інформації є не лише суб'єкти владних повноважень, а й юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, а також суб'єкти господарювання, які займають панівне становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них тощо. Аналогічного висновку можна дійти з огляду на аналіз статей 275, 276 КАСУ.

На підставі викладеного вище до ознак публічно-правового спору, який вирішується за правилами адміністративного судочинства, можна віднести такі:

- суб'єктний склад спору – переважно участь суб'єкта владних повноважень;
- суть та зміст правовідносин, з яких спір виникає, – для таких відносин є характерними:
  - здійснення стороною публічно-владних управлінських функцій, у тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням зазначених функцій;
  - надання стороною адміністративних послуг на підставі законодавства, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг;
  - що стороною є суб'єкт виборчого процесу або процесу референдуму, і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи.

Розкриваючи законодавчо закріплені ознаки спору, який має вирішуватися в порядку адміністративного судочинства, зауважимо, що такий спір зазвичай пов'язаний із публічним адмініструванням (управлінською чи сервісною діяльністю суб'єктів владних повноважень). Виникає із відносин між «нерівними» учасниками, оскільки в переважній більшості стороною є владарюючий суб'єкт.

Зауваження. Сьогодні ознаками спору, на який поширюється юрисдикція адміністративного суду, є такі:

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.09.2021 р. у справі № 766/20776/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99521548.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 822/1269/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80112264.

[3] Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.11.2011 р. № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2939-17#Text.

- має публічно-правовий характер;
- виникає між суб'єктами публічно-правових відносин;
- спір ґрунтується на положеннях законодавства, що закріплює повноваження суб'єктів владних повноважень у сфері публічного адміністрування;
- спір виникає у зв'язку із здійсненням суб'єктами публічних відносин владних управлінських повноважень;
- акти, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень у такому спорі становить предмет контролю адміністративних судів;
- суть (зміст, характер) такого спору має стосуватися саме публічно-правових відносин і не бути похідним від приватноправового спору;
- унормована процедура адміністративного судочинства дає змогу повною мірою вирішити такий спір;
- за результатами судового вирішення спору застосовуються санкції, що визначені нормами адміністративного процесуального права[1].

Визначення «предмета публічно-правового спору» чинне законодавство не містить. Не має однозначності в його розумінні й серед правників. Слушною з цього приводу є позиція ВС, який наголошує, що предмет спору – це об'єкт спірного правовідношення, з приводу якого виник спір[2]. Поділяючи таке бачення, предметом публічно-правового спору є об'єкт спірного публічного правовідношення (те, заради чого суб'єкти вступають у публічно-правові відносини), з приводу якого виник спір.

1.2.5.3. Право приватних осіб на звернення до суду та способи судового захисту

- Нормативні засади права приватних осіб на звернення до суду.

Право на звернення до суду закріплено в п. 1 ст. 6 ЄКПЛ[3]. Його подальша деталізація здійснена на національному конституційному рівні. Відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом[4]. Поряд із викладеним варто звернути увагу також на ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якою кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом[5].

Перераховані вище нормативні положення є, свого роду, **базовими**, тобто такими, які закладають загальні засади функціонування інституту судового захисту безвідносно до особливостей спірних правовідносин та специфіки судового захисту й відновлення порушених прав. Проте, очевидно, що поряд із базовими нормативними

[1] Смокович М. І. Юрисдикція адміністративних судів: теорія і практика судочинства : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2022. С. 81.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.06.2019 р. у справі № 13/51-04. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482782.

[3] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_004#Text.

[4] Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

[5] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

положеннями можуть бути виокремлені й **спеціальні норми**. Йдеться насамперед про ч. 2 ст. 55 Конституції України, де встановлено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тобто, як бачимо, процитована норма Конституції України закладає основу вже для судового захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у публічно-правових, зокрема **адміністративно-правових відносинах**.

Зміст названого конституційного положення було додатково розтлумачено КСУ, який, зокрема, підкреслив, що «ч. 2 ст. 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді»[1].

У свою чергу, в **КАСУ** деталізовано положення названої вище ч. 2 ст. 55 Конституції України. КАСУ містить нормативні положення, які визначають юрисдикцію й повноваження адміністративних судів та встановлюють порядок здійснення судочинства в адміністративних судах (ст. 1).

Проведений вище аналіз свідчить, що право на звернення до суду закріплено в низці нормативних правових актів різної юридичної сили, що підкреслює його значення у системі прав, наданих приватній особі. Під **правом на звернення до суду** можна розуміти одне з належних приватній особі суб'єктивних публічних прав, яке визнане державою і надає останній можливість звертатися до адміністративного суду з вимогою перевірити правомірність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, прийнятих або неприйнятих щодо носія цього права. Як відомо, суб'єктивне публічне право приватної особи кореспондується з обов'язком відповідного органу публічної влади (у цьому разі адміністративного суду) сприяти в його реалізації.

У змісті названого права можуть бути виокремлені два аспекти: **процесуальний** та **матеріальний**. Процесуальний аспект охоплює ту частину повноважень носія названого права, завдяки якій забезпечується, з одного боку, можливість приватної особи подати позовну заяву до адміністративного суду, а з іншого – обов'язок суду прийняти її до свого провадження, у разі якщо виконано вимоги допустимості такого позову. Що ж до матеріального аспекту, то він стосується

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 2482 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997 р. № 6-зп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text.

можливості приватної особи вимагати від адміністративного суду перевірки своєї позовної заяви по суті, яка (перевірка) зводиться до оцінки адміністративним судом того факту, чи були дотримані суб'єктом владних повноважень відповідні норми права у процесі прийняття чи неприйняття рішень, вчинення чи невчинення дій, допущення бездіяльності.

- **Неабсолютний характер права приватних осіб на звернення до суду**

Варто звернути увагу, що **право** приватних осіб на звернення до суду **не є абсолютним, та може бути обмежено** відповідно до положень ст. 129 Конституції України. Наприклад, запровадженням обов'язкового попереднього досудового врегулювання спору.

Ідея про неабсолютний характер права приватних осіб на звернення до суду послідовно підтримується також ВП ВС, у процесі роботи якої була сформульована позиція, що **назване право не є абсолютним**, тобто держава має право встановлювати певні обмеження на шляху його реалізації. Про це, зокрема, йдеться у постанові ВП ВС від 24.04.2018 р. у справі № 800/435/17, в якій було підкреслено, що гарантоване ст. 55 Конституції України й конкретизоване у законах України право на судовий захист передбачає можливість звернення до суду за захистом порушеного права, але вимагає, щоб порушення, про яке стверджує позивач, було обґрунтованим. Таке порушення прав має бути реальним, стосуватися індивідуально виражених прав або інтересів особи, яка заявляє про їх порушення[1].

Формулюючи названу правову позицію, ВП ВС, фактично, розвиває та уточнює висновки, надані з цього приводу ЄСПЛ. Так, зокрема, у п. 53 рішення від 08.04.2010 р. у справі «Меньшакова проти України» ЄСПЛ зазначив, що право на суд не є абсолютним і може підлягати легітимним обмеженням, у випадку, коли доступ особи до суду обмежується або законом, або фактично таке обмеження не суперечить п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, якщо воно не завдає шкоди самій суті права і переслідує легітимну мету за умови забезпечення розумної пропорційності між використовуваними засобами та метою, яка має бути досягнута[2].

- **Передумови реалізації права приватних осіб на звернення до адміністративного суду**

Системний аналіз положень КАСУ дає підстави зробити висновок, що в ньому зафіксована низка передумов, які мають бути виконані (дотримані), зокрема позивачем, аби суд отримав процесуальну можливість забезпечити судовий захист у порядку адміністративного судочинства. «Саме передумови захисту суб'єктивних прав, свобод і інтересів і є одним із чинників успішності як звернення до адміністративного суду, так і вирішення справи по суті на користь позивача»[3].

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2018 р. у справі № 800/435/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/73903178.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини від 08.04.2010 р. у справі «Меньшакова проти України» (Заява № 377/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_766#Text.

[3] Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / за заг. ред. В. М. Бевзенка ; пер. з нім. і адапт. Г. В. Рижкова. Київ : ВД «Дакор», 2020. С. 286.

Уся сукупність таких передумов, які можуть бути ще названі **передумовами допустимості звернення до суду**[1], має такий вигляд:

1) наявність публічно-правових відносин між позивачем та відповідачем (ч. 1 ст. 2, ч. 2 ст. 5 КАСУ);

2) поширення юрисдикції адміністративного суду на спірні відносини (ст. 19 КАСУ);

3) наявність у позивача відповідного суб'єктивного права, свободи або інтересу та їх потенційно можливе порушення суб'єктом владних повноважень (ч. 1 ст. 5 КАСУ);

4) дотримання правил підсудності (статті 20–22, 25–29 КАСУ);

5) дотримання досудового порядку вирішення спору, якщо він є обов'язковим (ч. 4 ст. 122 КАСУ);

6) дотримання строку звернення до адміністративного суду (ст. 122 КАСУ);

7) дотримання вимог, які встановлено до позовної заяви (ст. 160 КАСУ);

8) наявність належного позивача (ст. 48 КАСУ);

9) наявність належного відповідача (ст. 48 КАСУ);

10) сплата судового збору (ст. 132 КАСУ)[2].

Зауваження. У контексті останньої зазначеної передумови (сплата судового збору) звертає на себе увагу рішення КСУ у справі за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» (щодо доступу до суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві)[3], в якому додатково розкрито особливості названого процесуального інституту, зокрема: вимоги, яким має відповідати розмір судового збору; причини його запровадження; межі (розмір) судового збору, які відповідатимуть змісту права на справедливий суд.

- **Способи судового захисту**

Для захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень позивачами мають бути використані легітимні способи судового захисту, тобто такі, що передбачені КАСУ. Перелік таких способів зафіксовано насамперед у ч. 1 ст. 5 КАСУ, де, зокрема, встановлено, що кожна особа має право в порядку, встановленому КАСУ, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і **просити про їх захист шляхом**:

[1] Мельник Р.С. Административное право и процесс Республики Казахстан : в 3 т. Т. 2: Административный процесс Республики Казахстан. Общая часть : учебник. Алматы : Smart University Press, 2026. С. 263.

[2] Детальніше про зміст названих передумов див. у відповідних розділах підручника, а також: Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / за заг. ред. В. М. Бевзенка ; пер. з нім. і адапт. Г. В. Рижкова. Київ : ВД «Дакор», 2020. С. 291; Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччина, Україна) : наук.-практ. посіб. / Т. Манн, Р. Мельник, В. Бевзенко, А. Комзюк ; пер. і адапт. з нім. Р. Мельника ; за заг. ред. В. Бевзенка. Київ : Алерта, 2013. С. 35–49.

[3] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» (щодо доступу до суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві) від 20.01.2025 р. № 2-р(II)/2025. *Офіційний вісник України.* 2025. № 19. Ст. 1289.

1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень;

2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень;

3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;

4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;

5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень;

6) прийняття судом одного з рішень, зазначених у підпунктах 1–4, та стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Перелічені способи судового захисту являють собою, фактично, вимоги, які можуть бути заявлені позивачем у його позові. Треба відзначити, що кожен позов повинен містити принаймні одну з перелічених вимог, що, однак, не виключає і їх комбінаторного використання.

Зауваження. Український законодавець прийняв рішення не закріплювати у КАСУ види адміністративних позовів, обмежившись лише перерахуванням допустимих (основних) способів захисту порушених прав, свобод і законних інтересів. Проте в багатьох країнах світу, насамперед у Німеччині (ФРН), яка вважається засновницею сучасного адміністративного судочинства, має місце інший підхід. Законодавець визначає види адміністративних позовів, а також зміст тих вимог, які можуть бути заявлені у зв'язку з поданням того або іншого позову.

Так, у Законі ФРН «Про порядок функціонування адміністративних судів» закріплено такі види адміністративних позовів:

1) позов про визнання адміністративного акта недійсним, яким може бути висунута вимога про скасування адміністративного акта (§ 42 Кодексу адміністративного судочинства ФРН);

2) позов про зобов'язання адміністративного органу до видання адміністративного акта, а також про присудження до видання відхиленого або не виданого адміністративного акта (позов про примушення до виконання зобов'язання) (§ 42 Кодексу адміністративного судочинства ФРН);

3) позов про встановлення існування права, яким може бути висунута вимога про встановлення існування чи неіснування правовідносин або недійсність адміністративного акта, якщо позивач має правомірний інтерес на швидке встановлення (позов про встановлення існування права) (§ 43 Кодексу адміністративного судочинства ФРН);

4) зустрічний позов – до суду, який розглядає позов, може бути подано зустрічний позов, якщо зустрічна вимога пов'язана з висунутою в позові вимогою чи із засобами захисту від неї. Це не діє, якщо у передбачених у п. 1 § 52 випадках на розгляд позову у зв'язку із зустрічною вимогою компетентним є інший суд. При позовах про визнання адміністративного акта недійсним або про присудження адміністративного органу до видання адміністративного акта зустрічний позов подаватися не може (§ 89 Кодексу адміністративного судочинства ФРН);

5) позов про визнання протиправності адміністративного акта – якщо поряд із скасуванням адміністративного акта може бути висунута вимога про здійснення певної дії, то

в тому самому провадженні допускається також встановлення зобов'язання на здійснення відповідної дії (п. 4 § 113 Кодексу адміністративного судочинства ФРН);

6) позов на рішення по запереченню – якщо згідно з п. 2 абз. 1 та абз. 2 § 79 рішення по запереченню є предметом позову про визнання адміністративного акта недійсним, то, відповідно, застосовуються § 113–114 Кодексу адміністративного судочинства ФРН[1].

На продовження розгляду питання щодо способів судового захисту потрібно зосередити увагу на ч. 2 ст. 5 КАСУ, в якій визначено, що позивач може скористатися і іншими, крім закріплених у ч. 1 ст. 5 КАСУ, способами судового захисту. При цьому потрібно зважати на той факт, що при зверненні до суду позивачу необхідно обирати такий спосіб захисту, який би міг відновити його становище та захистити порушене, на його думку, право. Застосування конкретного способу захисту права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулась особа, так і від характеру його порушення. З цією метою суд повинен з'ясувати характер спірних відносин (предмет та підстави позову), характер порушеного права позивача та можливість його захисту в обраний ним спосіб, зокрема встановити, чи відповідає обраний позивачем спосіб захисту порушеного права тим, що передбачені законодавством, та чи забезпечить такий спосіб захисту відновлення порушеного права позивача[2].

Зауваження. ВС час від часу уточнює положення, які стосуються оцінки рівня ефективності способу захисту прав та інтересів особи в адміністративному суді. На думку суду, ефективний спосіб захисту має відповідати таким вимогам: забезпечувати максимально дієве поновлення порушених прав за наявного законодавчого регулювання; бути адекватним фактичним обставинам справи; не суперечити суті позовних вимог, визначених особою, що звернулася до суду; узгоджуватися повною мірою з обов'язком суб'єкта владних повноважень діяти виключно у межах, порядку та спосіб, що передбачені законом[3].

1.2.5.4. Критерії перевірки адміністративним судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень

Суд, розглядаючи публічно-правовий спір, оцінює оскаржуване рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень. У ч. 2 ст. 2 КАСУ **закріплені критерії**, якими користується суд під час їх перевірки. Отже, суд має з'ясувати, чи прийняті рішення, вчинені дії чи допущена бездіяльність відповідають певним вимогам.

Насамперед суд перевіряє законність рішень і дій суб'єктів владних повноважень. Таку вимогу до діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування закріплено в конституційних положеннях. Так, у ч. 2 ст. 6 Конституції

[1] Кодекс адміністративного судочинства Федеративної Республіки Німеччина : перше оприлюднення 21.01.1960 р. (у ред. опублікування від 19.03.1991 р. з наступ. змінами та допов.). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/vwgo/.

[2] Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.02.2018 р. у справі № 800/191/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72288149.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.12.2021 р. у справі № 480/4737/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102171393.

України зазначено, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Основним Законом межах і відповідно до законів України.

Варто звернути увагу також на той факт, що вимога законності (правомірності) містить фактично три відносно самостійні її складники, які більш повно розкривають зміст законності. Вони випливають із положення ч. 2 ст. 19 Конституції України, де зазначено, що суб'єкти владних повноважень мають діяти: 1) **на підставі** (має існувати норма права, що уповноважує відповідного суб'єкта на прийняття відповідного рішення чи вчинення дії); 2) **у межах повноважень** (тобто з дотриманням вимог щодо компетенції – предметної, територіальної та функціональної); 3) **у спосіб** (відповідно до встановленої у нормативно-правових актах процедури діяльності), що визначені Конституцією України та законами України. Порушення хоча б однієї з названих вимог означатиме порушення законності.

Зауваження. Наведеному вище кореспондує й позиція, висловлена ВП ВС у постанові від 07.11.2024 р. у справі № 990/184/24 (провадження № 11–211заі24)[1], що ч. 2 ст. 19 Конституції України означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти лише на виконання закону, за умов і обставин, визначених ним, вчиняти дії, не виходячи за межі повноважень та обов'язків, дотримуватися передбаченої законом процедури, обирати тільки встановлені законодавством України способи правомірної поведінки під час реалізації своїх владних повноважень. Формулювання «на підставі» означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти на виконання закону, за умов та обставин, визначених ним. «У межах повноважень» означає, що суб'єкт владних повноважень повинен ухвалювати рішення та вчиняти дії відповідно до встановлених законом повноважень, не перевищуючи їх. «У спосіб» означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний дотримуватися встановленої законом процедури та форми ухвалення рішення або вчинення дії й повинен обирати тільки визначені законом засоби.

Законність є універсальним критерієм, що застосовується для перевірки всієї діяльності суб'єктів владних повноважень. Але зміст вимог законності щодо конкретних рішень, дій та бездіяльності, які є предметом судового розгляду, закріплений передусім у законодавстві, що регламентує порядок їх прийняття / вчинення. Отже, з'ясовуючи, чи законно діяв суб'єкт владних повноважень, суд аналізуватиме нормативно-правові акти, на підставі яких представник влади реалізує свої повноваження. У таких актах можуть бути закріплені, відповідно, додаткові критерії / вимоги до порядку прийняття рішень чи вчинення дій, які, фактично, будуть розширювати перелік критеріїв, закріплених у ч. 2 ст. 2 КАСУ.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування передусім повинні дотримуватися Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законів України, а також

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.11.2024 р. у справі № 990/184/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123481395.

прийнятих на їх підставі підзаконних нормативно-правових актів. Вирішення справи всупереч вимогам законодавства свідчитиме про порушення законності, а отже, й недотримання принципу верховенства права, складником якого є законність.

Особливо значущим є критерій законності під час оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень. Для таких справ законність є основним критерієм, на відповідність якому адміністративний суд перевіряє підзаконні нормативно-правові акти.

Важливо забезпечити законність і при реалізації суб'єктом владних повноважень дискреційних повноважень. Дискреція означає розсуд, можливість при розгляді справи обирати один із можливих варіантів рішення; вона надає державним службовцям або посадовим особам державних органів та органів місцевого самоврядування право приймати рішення і діяти в межах закону, але при цьому мати певний ступінь свободи та гнучкості для вирішення конкретних ситуацій. Дискреційне повноваження може бути закріплено або в загальних рисах (через категорії «забезпечує», «здійснює» тощо), або через можливість обрати рішення з перелічених (як у санкціях статей КУпАП).

Виокремлюють три основних види дискреції суб'єкта владних повноважень[1]:

- дискреція щодо рішення / дії. Адміністративний орган має право самостійно вирішити, чи буде або не буде він приймати рішення / діяти;
- дискреція щодо одного з варіантів рішення / дії. Адміністративному органу надається можливість прийняти одне з юридично допустимих рішень або вчинити одну з юридично допустимих дій;
- дискреція щодо способу дії. Адміністративному органу надається можливість самостійно вирішити, як він діятиме в конкретній ситуації.

Рекомендація № R (80) 2 Комітету Міністрів державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнята 11.03.1980 р.[2], закріплює основні принципи, на які має зважати адміністративний орган при реалізації свого права розсуду, а також процедуру, якої має дотримуватися орган при цьому.

У Законі України «Про адміністративну процедуру»[3] окреслені так звані «червоні лінії», які суб'єкт владних повноважень не може перетинати при здійсненні розсуду. Закон встановлює умови, за яких застосування дискреційних повноважень буде законним:

- дискреційне повноваження передбачено законом;

[1] Див.: Целлер Е., Куйбіда Р., Мельник Р. Дискреція адміністративних органів та судовий контроль за її реалізацією : звіт 2021 р. URL: https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/602/a7b/15b/602a7b15b362e496299034.pdf.

[2] Рекомендація № R (80) 2 Комітету Міністрів державам-членам стосовно реалізації адміністративними органами влади дискреційних повноважень. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rada_yevropy_rekomendaciya_r_80_2_3.pdf.

[3] Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.

- дискреційне повноваження здійснюється у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законом;
- правомірний вибір здійснено адміністративним органом для досягнення мети, з якою йому надано дискреційне повноваження, і відповідає принципам адміністративної процедури;
- вибір рішення адміністративного органу здійснюється без відступлення від попередніх рішень, прийнятих тим самим адміністративним органом в однакових чи подібних справах, крім обґрунтованих випадків.

Принцип законності також вимагає, щоб суб'єкти владних повноважень враховували при вирішенні справ висновки про застосування норм права, викладені у постановах ВС. Таке положення закріплено в ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах ВС, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права»[1].

Суд при перевірці оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з'ясовує, чи прийняті / вчинені ці рішення / дії з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано.

Суб'єкт владних повноважень зобов'язаний використовувати свої повноваження відповідно до мети, у зв'язку з якою такі повноваження надані. Мета визначається законом або випливає з його положень. Мета потребує єдності завдань і функцій, які покладаються на конкретний орган, і завжди з ними пов'язана. Для забезпечення дотримання такої вимоги важливо, щоб у законодавчому акті чітко зазначалася мета, задля якої надається повноваження. Мета може бути виведена з назви закону, преамбули або загальних положень. Сформувати розуміння мети надання повноважень можна також із пояснювальної записки відповідного законопроєкту та матеріалів його обговорення. Якщо мету повноваження чітко не можна визначити, то необхідно виходити із загального призначення (мети діяльності) органів державної влади, яке визначено у ст. 3 Конституції України, – утвердження і забезпечення прав людини.

Використання повноважень із неналежною метою є зловживанням ними. Якщо рішення було прийнято або дія вчинена для досягнення результатів, на які повноваження суб'єкта владних повноважень не спрямоване, таке рішення визнається протиправним.

Зауваження. У постанові КАС ВС від 13.06.2024 р. у справі № 640/25597/21 (провадження № К/990/37360/22)[2] зроблено висновок, що «прийняття рішення, вчинення дії з використан-

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n56.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.06.2024 р. у справі № 640/25597/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119722713.

ням повноваження з метою, з якою це повноваження надано», означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний використовувати повноваження з належною метою. Належною є та мета, що визначена в законі або випливає з його цілей. Використання повноважень з неналежною метою за своїм змістом є зловживанням ними: використання їх нечесно, із протиправними намірами, з недоброю волею, зі спотвореним тлумаченням мети, з якою надано повноваження, з наявністю особистого інтересу в ухваленні рішення або вчиненні дії.

До актів (рішень, дій) суб'єктів владних повноважень ставиться вимога обґрунтованості, тобто врахування всіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії).

Обґрунтованість є складником права на належне адміністрування, що закріплене в ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу[1]. Законодавством встановлені певні вимоги до діяльності суб'єктів владних повноважень: по-перше, забезпечувати належність та повноту з'ясування обставин справи, безпосередньо досліджувати докази та інші матеріали справи, враховувати всі обставини, що мають значення для вирішення справи; по-друге, обґрунтовувати акти, які є несприятливими для особи; такі акти повинні містити мотивувальну частину, а при зміні оцінки та висновків в однакових чи подібних справах – надавати належне обґрунтування такої зміни; по-третє, пояснювати, які саме норми права і у зв'язку з чим було застосовано в кожному конкретному випадку, і як вони співвідносяться з обставинами справи.

Така сама вимога ставиться й до процедурних рішень, що приймають суб'єкти владних повноважень в адміністративному провадженні, – про відмову у відводі, про продовження строку вирішення справи за заявою чи скаргою, про залишення заяви без руху тощо. Обґрунтованою також має бути позиція щодо відступу від попередньої правозастосовної практики при реалізації органом дискреційних повноважень. Такі вимоги ставляться Законом України «Про адміністративну процедуру».

Акцентуємо увагу на тому, що остаточне рішення, що приймає суб'єкт владних повноважень, потребує мотивувальної частини лише у разі, якщо воно є несприятливим для особи (покладає на неї обов'язки, заборони, особі відмовляють у реалізації права, при відкликанні рішення чи визнанні його недійсним на шкоду особі).

Обґрунтованими мають бути і рішення суб'єктів владних повноважень, пов'язані з проходженням публічної служби, які мають негативний характер для особи, зокрема, щодо накладення дисциплінарного стягнення, а також постанови про накладення адміністративних стягнень[2].

Так, відповідно до ст. 77 Закону України «Про державну службу»[3] в рішенні про накладення дисциплінарного стягнення наводиться стислий виклад обставин

[1] Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/.

[2] Див.: Мельник Р. С. Обґрунтування адміністративного акта як важливий чинник попередження корупції та підвищення якості правозастосування. *Digital Trends and Anti-Corruption Reforms in Public Administration* : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 131–138.

[3] Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n842.

справи, вид дисциплінарного проступку і його юридична кваліфікація. Через такі обґрунтування суб'єкт владних повноважень доносить службовцю свою позицію щодо оцінки його поведінки та рішення про застосування стягнення.

Зауваження. У постанові ВП ВС від 14.11.2024 р. у справі № 990/139/24 (провадження № 11–204заі24)[1] суд вказав, що вимога «обґрунтованості рішення суб'єкта владних повноважень» означає, що таке рішення повинне ухвалюватися з огляду на всі обставини, що мають значення для його ухвалення. Цей критерій вимагає від суб'єкта владних повноважень зважати як на обставини, на обов'язковість взяття до уваги яких прямо вказує закон, так і на інші обставини, що мають значення в конкретній ситуації. Для цього суб'єкт владних повноважень має ретельно зібрати та дослідити матеріали, що мають доказове значення у справі, наприклад, документи, пояснення осіб, висновки експертів тощо. Суб'єкт владних повноважень повинен уникати того, щоб робити невмотивовані висновки. Несприятливе для особи рішення має бути вмотивованим.

Рішення / дії суб'єктів владних повноважень повинні прийматися / вчинятися *безсторонньо (неупереджено)*.

Ця вимога зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб в адміністративному провадженні в межах адміністративної процедури однаково ставитися до всіх учасників такого провадження й не допускати неправомірну заінтересованість у результатах розгляду та вирішення справи.

Зауваження. У постанові КАС ВС від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23 (провадження № П/990/329/23)[2] зазначено, що прийняття рішення, вчинення дії безсторонньо (неупереджено) як критерій-принцип зобов'язує суб'єкта владних повноважень не мати упередженого ставлення до особи у своїх рішеннях та діях. Упереджено ставитися означає бути прихильним до особи чи навпаки поводитися з нею дискримінаційно через особисту симпатію чи антипатію або через власний інтерес у справі (фінансовий, родинний тощо), соціальний (корпоративний) інтерес, пов'язаний із належністю до певної спільноти, професії тощо. Ухвалюючи рішення або вчиняючи дію, суб'єкт владних повноважень не може ставати на бік будь-якої з осіб та не може виявляти себе зацікавленою стороною у справі, керуючись будь-яким нелегітимним інтересом, тобто інтересом, який не випливає із завдань цього суб'єкта, визначених законом.

Інструментами для врегулювання конфлікту інтересів (потенційного або реального), що може виникнути в посадової особи органу при розгляді та вирішенні справи, є відвід і самовідвід.

Посадова особа суб'єкта владних повноважень, яка розглядає справу, не може брати участі в розгляді справи та підлягає відводу (самовідводу), якщо: 1) вона

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.11.2024 р. у справі № 990/139/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081974.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112051.

є або була учасником такого адміністративного провадження чи його представником; 2) вона залучена або була залучена до участі в такому адміністративному провадженні як особа, яка сприяє розгляду справи; 3) вона є членом сім'ї або іншою близькою особою учасника адміністративного провадження або його представника; 4) вона бере участь у тому самому судовому провадженні з учасником адміністративного провадження або його представником; 5) вона перебувала або перебуває у службовій чи іншій залежності від учасника адміністративного провадження чи його представника; 6) вона має або може мати приватний інтерес у результаті вирішення справи; 7) існують інші обставини, що викликають або можуть викликати сумнів у безсторонності (неупередженості) посадової особи адміністративного органу[1].

За наявності таких підстав посадова особа, яка розглядає справу, зобов'язана заявити самовідвід. Крім того, подати клопотання про відвід може учасник адміністративного провадження[2].

Рішення про відвід не приймається, якщо визначити іншу уповноважену на розгляд справи посадову особу неможливо. У такому разі розгляд та вирішення справи здійснюються під зовнішнім контролем відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»[3]. Такі ситуації можуть виникати, наприклад, при розгляді справи в сільській або селищній раді, де не буде можливості призначити іншу посадову особу для вирішення справи.

Недотримання принципу неупередженості (безсторонності) може бути підставою для визнання протиправними процедурних дій та процедурних рішень, вчинених (прийнятих) такою посадовою особою або за її участю під час здійснення відповідного адміністративного провадження, а також прийнятого рішення у справі.

Суб'єкти владних повноважень повинні діяти добросовісно та розсудливо.

Ці вимоги спонукають представників влади у своїй діяльності зважати на загальноприйняті норми моралі, а також спрямовувати свої дії на досягнення визначеної законом мети діяльності та дотримання вимог законодавства.

Добросовісність вимагає від посадової особи під час вирішення справи діяти в такий спосіб, щоб не допускати зловживання владою, не порушувати права та свободи осіб, яких стосується справа, при прийнятті рішення у справі враховувати як публічні, так і приватні інтереси. Зокрема, не можна вважати добросовісною поведінку посадової особи, яка нехтує проханням особи призначити повторну експертизу у справі про відчуження земельної ділянки для суспільних потреб у разі, якщо особа вважає вартість земельної ділянки вкрай заниженою.

[1] Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2073-20.
[2] Там само.
[3] Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

Зауваження. Відповідно до правового висновку КАС ВС, викладеного у постанові від 18.01.2023 р. у справі № 500/26/22[1], добросовісність (несвавільність, розумність, справедливість) рішення суб'єкта владних повноважень означає, що при його прийнятті має бути застосований певний стандарт поведінки посадових осіб, що характеризується законністю, транспарентністю та повагою до прав та інтересів суб'єкта приватного права (від лат. Uberrima fides – найбільш добросовісний). В іншому судовому рішенні – постанові КАС ВС від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23 (провадження № П/990/329/23)[2] – зазначено, що «прийняття рішення, вчинення (невчинення) дії добросовісно» означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти добросовісно, тобто з щирим наміром щодо реалізації владних повноважень та досягнення поставлених цілей і справедливих результатів, з відданістю визначеним законом меті та завданням діяльності, передбачувано, без корисливих прагнень досягти персональної вигоди, привілеїв або переваг через ухвалення рішення та вчинення дії.

Вимога *розсудливості* означає, що суб'єкт владних повноважень, розглядаючи справу, діє, керуючись законами логіки і здоровим глуздом. При цьому розсудливість не може виходити за межі законності. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження на підставі норм Конституції України та законів України. Всупереч вимог розсудливості діятиме суб'єкт владних повноважень, якщо, наприклад, братиме пояснення від чималої кількості свідків, які підтверджують той самий факт.

Зауваження. У постанові КАС ВС від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23 (провадження № П/990/329/23)[3] зазначено, що під нерозсудливими (інакше — безглуздими, ірраціональними) рішеннями, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень можна розуміти такі, яких жоден суб'єкт владних повноважень не міг би допустити, діючи відповідно до здорового глузду та обов'язків, покладених на нього законом. Нерозсудливими слід вважати також рішення, дії, бездіяльність, що є неможливими з погляду законів логіки та загальноприйнятих моральних стандартів.

Критерієм перевірки оскаржуваних рішень, дій та бездіяльності є дотримання суб'єктами владних повноважень принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації**.**

Рівність перед законом означає однакове ставлення до фізичних та юридичних осіб, попри різні їх характеристики та якості. Водночас деякі категорії осіб, як-от малолітні та неповнолітні особи, особи з інвалідністю, іноземці, особи без громадянства, у випадках, визначених законом, можуть у провадженні користуватися додатковими гарантіями. Позитивна дискримінація не породжує нерівність, а забезпечує рівні можливості тоді, коли самим особам це зробити складно.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.01.2023 р. у справі № 500/26/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108463675.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112051.

[3] Там само.

Зауваження. У постанові КАС ВС від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23 (провадження № П/990/329/23)[1] закріплено, що прийняття рішення, вчинення дій з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації, означає, що суб'єкт владних повноважень зобов'язаний запобігати та усувати несправедливу (безпідставну) дискримінацію, забезпечити рівне ставлення до осіб під час ухвалення рішення або вчинення дії за однакових (схожих) обставин. Це, звичайно, не означає ігнорування індивідуальних обставин кожної справи, а означає, що за схожих умов мають бути враховані принципи та підходи, які були застосовані під час розгляду подібної справи. Несправедлива дискримінація буде відсутня, якщо орган надаватиме переваги певним категоріям осіб, виходячи із законних підстав та розумних об'єктивних обставин. Принцип рівності (недискримінації) тісно пов'язаний із принципом безсторонності (неупередженості), адже упереджене ставлення може виявлятися в дискримінації особи.

Суд при розгляді публічно-правового спору з'ясовує, чи діяв суб'єкт владних повноважень пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія).

Дотримання пропорційності є особливо значущим при прийнятті рішень щодо фізичних та юридичних осіб, якими їх права обмежуються чи на них покладаються обов'язки. Крім того, на цей принцип потрібно зважати і при прийнятті процедурних рішень і вчиненні процедурних дій.

Пропорційність – вимога щодо забезпечення необхідного балансу між несприятливими наслідками для права, свободи чи законного інтересу особи і цілями, на досягнення яких спрямоване рішення щодо громадянина або суб'єкта господарювання. Негативні наслідки для особи та публічних інтересів мають бути найменшими. Пропорційність обов'язково має бути врахована при вирішенні питання про припинення дії раніше прийнятого рішення. Закон прямо вказує, що під час вирішення питання щодо відкликання або визнання адміністративного акта недійсним орган враховує: наслідки такого рішення для особи; істотність причин для цього, зокрема час, що минув після прийняття рішення, та інші обставини, що стосуються справи.

Зауваження. У постанові КАС ВС від 05.06.2019 р. у справі № 817/1555/16 (провадження № К/9901/21769/18)[2] зазначено, що суть принципу пропорційності полягає в тому, що, ухвалюючи рішення, суб'єкт владних повноважень має діяти з дотриманням потрібного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи й цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дії). Дотримання принципу пропорційності особливо важливе у разі ухвалення рішень або вжиття заходів, які матимуть вплив на права, свободи та інтереси особи. Метою дотримання цього принципу є досягнення розумного балансу між публічними інтересами, на забезпечення яких спрямовані рішення або дії

[1] Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112051.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.06.2019 р. у справі № 817/1555/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82194394.

суб'єкта владних повноважень, та інтересами конкретної особи. Принцип пропорційності, зокрема, передбачає, що:

1) здійснення повноважень, зазвичай, не має спричиняти будь-яких негативних наслідків, що не відповідали б цілям, яких заплановано досягти;

2) якщо рішення або дія можуть обмежити права, свободи чи інтереси осіб, то такі обмеження мають бути виправдані потребою досягнення важливіших цілей;

3) несприятливі наслідки для прав, свобод та інтересів особи внаслідок рішення чи дії суб'єкта владних повноважень мають бути значно меншими від тієї шкоди, яка могла б настати за відсутності такого рішення чи дії;

4) для досягнення суспільно корисних цілей варто обирати найменш «шкідливі» засоби.

Отже, принцип пропорційності має на меті досягнення балансу між публічним інтересом та індивідуальним інтересом особи, а також між цілями та засобами їхнього досягнення.

Наглядно продемонструвати пропорційність можна на прикладі Закону України «Про доступ до публічної інформації»[1], відповідно до якого інформація може бути обмежена в доступі при дотриманні низки вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні. Ці вимоги є «трискладовим тестом», який повинна пройти публічна інформація для визначення її відкритою чи обмеженою. Доступ до інформації може бути обмежено за умови додержання сукупності всіх трьох підстав. Отже, розпорядник інформації у відповіді на запит повинен вказати, якому саме з інтересів загрожує розголошення запитуваної інформації, у чому полягає істотність шкоди цим інтересам від її розголошення, чому шкода від оприлюднення такої інформації переважає право громадськості знати цю інформацію в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи прав людини. Такий підхід свідчить про пошук збалансованого, пропорційного рішення при розгляді запиту на інформацію.

Вимога враховувати право особи на участь у процесі прийняття рішення є одним із найбільш значущих елементів належного адміністрування. В європейській правовій традиції її ще називають «правом особи бути вислуханою». Це право варто розуміти не буквально, а концептуально: суб'єкт владних повноважень зобов'язаний забезпечити комунікацію з особою до того моменту, коли щодо неї буде прийнято несприятливе рішення. Особа може надати пояснення та (або) заперечення у визначеній законом формі: усно чи письмово пояснити свою позицію по справі, надати докази.

[1] Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#n35.

У законодавстві це положення сформульовано як принцип адміністративної процедури, що вимагає від суб'єкта владних повноважень залишити заяву без руху, якщо її подано з порушенням вимог законодавства (наприклад, надано неповний пакет документів або в заяві допущені помилки) і надати особі можливість усунути такі порушення у визначений строк. У цьому разі орган забезпечує комунікацію з особою і відразу не відмовляє їй у задоволенні заяви.

Хоча Закон України «Про адміністративну процедуру» запровадив розгляд справи із заслуховуванням особи, не можна абсолютизувати участь особи в адміністративному провадженні. По-перше, закон встановлює підстави, за наявності яких заслуховування не проводиться, – необхідність вжиття негайних заходів для запобігання заподіянню шкоди; потреба в негайному прийнятті рішення; прийняття адміністративного акта в автоматичному режимі; прохання заявника є очевидно безпідставним. По-друге, неучасть особи у провадженні та ненадання пояснень та (або) заперечень у справі впливає на можливі негативні наслідки у разі адміністративного оскарження, про що орган попереджає особу. Очевидно, за задумом законодавця, якщо, зокрема, особа, знаючи про адміністративну справу, не подала клопотання про залучення до провадження як заінтересована особа та, відповідно, не представила свою позицію, то у разі оскарження такою особою прийнятого по цій справі рішення орган, що розглядатиме скаргу, має врахувати небажання особи вступати в провадження на попередніх його етапах.

За наявності в учасників адміністративного провадження протилежних інтересів можуть проводитися слухання. Їх мета – забезпечення належного, об'єктивного та швидкого з'ясування обставин справи.

Крім цього, принцип гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні зобов'язує адміністративний орган здійснювати інформування та консультування учасників адміністративного провадження з питань, що стосуються розгляду справи, а також щодо змісту їхніх прав та обов'язків. А особа має право у передбаченому законом порядку витребовувати та (або) надавати документи, а також інші докази, необхідні для вирішення справи.

Зауваження. КАС ВС у постанові від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23 (провадження № П/990/329/23)[1] зазначив, що критерій «прийняття рішення з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення» випливає з принципу гласності ухвалення рішень. Суб'єкт владних повноважень повинен застосовувати його, ухвалюючи рішення, що матиме вплив на права, свободи чи інтереси особи, особливо, якщо це рішення може мати несприятливі наслідки для особи. Особа, щодо якої ухвалюють рішення, має право бути вислуханою суб'єктом владних повноважень: вона може наводити обставини та докази на їхнє підтвердження, правові аргументи тощо. Ця вимога не є обов'язковою, якщо спілкування із суб'єктом владних повноважень відбувається письмово і повноваження суб'єкта владних повноважень не є дискреційним. КАС ВС також у постанові від 21.01.2026 р. № 280/9029/24

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2024 р. у справі № 990/329/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120112051.

(провадження № К/990/42742/25)[1] звернув увагу, що право учасника адміністративного провадження бути заслуханим реалізується ним шляхом подання до адміністративного органу своїх пояснень та (або) заперечень у спосіб, передбачений Законом України «Про адміністративну процедуру». Таке право спрямоване на те, щоб особа, щодо якої адміністративний орган збирається прийняти рішення, мала можливість підтвердити свій інтерес та оскаржити фактичні обставини, встановлені суб'єктом владних повноважень, або запропонувати альтернативні, менш обтяжливі способи досягнення цілей суб'єкта владних повноважень.

Адміністративний суд, розглядаючи справу та вирішуючи публічно-правовий спір, перевіряє, чи діяв суб'єкт владних повноважень своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Тлумачення цих категорій наведено в Законі України «Про адміністративну процедуру». До суб'єкта владних повноважень пред'являється вимога вирішувати справу або вчиняти процедурну дію чи приймати процедурне рішення в найкоротший строк, достатній для здійснення адміністративного провадження, але не пізніше граничних строків, визначених законом. Це означає, що суб'єкт владних повноважень повинен діяти оперативно, не відкладаючи вчинення дій і прийняття рішень на граничні (максимальні) строки, про які зазначено в законах.

Вимога своєчасності пов'язана з настанням обставин, за яких прийняття рішення у справі може втратити актуальність. Особливої значущості своєчасність набуває у справах, наприклад, про направлення осіб на лікування за кордон. Міністерство охорони здоров'я України, розглядаючи відповідні заяви, має зважати на стан здоров'я громадянина та діяти в провадженні так, *щоб направлення на лікування вже не втратило сенсу для хворої людини*.

Такі самі вимоги законодавець пред'являє до суб'єкта владних повноважень, коли той вирішує питання проходження особою публічної служби та приймає інші важливі для особи рішення.

Зауваження. КАС ВС у постанові від 18.09.2018 р. у справі № 800/507/16 (провадження № А/9901/91/18)[2] зазначив, що «прийняття рішення, вчинення дії своєчасно, тобто протягом розумного строку» означає не тільки потребу дотримання часових меж, що визначені у нормативно-правових актах, а й ухвалення рішення або вчинення дії без невиправданого для конкретної ситуації зволікання. Тривалість розумного строку залежить від складності певного питання, нагальності його розв'язання, пріоритетності у виконанні завдань, яку визначив закон для органу публічної влади тощо.

Усі перелічені вище вимоги, яким мають відповідати рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, можуть бути зведені до двох груп:

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.01.2026 р. № 280/9029/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133507454.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.09.2018 р. у справі № 800/507/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76543253.

- матеріальні;
- формальні.

Матеріальні вимоги впливають на сутнісний бік рішення та визначають його зміст. Умовно кажучи, всі вони можуть бути об'єднані в межах запитання «що». Тобто йдеться про те, чи було дотримано у процесі прийняття рішення чи вчинення дії норму права, яка надає повноваження прийняти відповідне рішення або вчинити відповідну дію. Порушення будь-якої матеріальної вимоги є однозначною підставою для скасування ухваленого рішення, вчиненої дії чи допущеної бездіяльності.

До *матеріальних вимог* можуть бути віднесені такі:

- на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- із використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- із дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія).

Водночас ***формальні вимоги*** стосуються процедури ухвалення відповідного рішення чи вчинення дії, тобто відповідають на запитання «як» або «яким чином». Наслідки недотримання (порушення) формальних вимог є не такими суворими порівняно з недотриманням (порушенням) матеріальних вимог. Щодо формальних вимог, тут діє таке правило: якщо таке порушення вплинуло чи могло вплинути на зміст ухваленого рішення чи вчиненої дії, то воно може бути підставою для визнання рішення (дії, бездіяльності) неправомірними. Якщо ж порушення формальної вимоги на «зачепило» сутність ухваленого рішення, то воно не може розцінюватися як суттєве.

До *формальних вимог* можуть бути віднесені такі:

- обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- безсторонньо (неупереджено);
- добросовісно;
- розсудливо;
- з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Варто зазначити, що не кожна невідповідність критеріям перевірки судом оскаржуваних рішень, дій і бездіяльності є суттєвим порушенням суб'єктом владних повноважень вимог законодавчих приписів. Зокрема, ВС висловив позицію стосовно порушення процедури прийняття адміністративних актів.

Наприклад, у постанові КАС ВС у справі № 826/10888/18 (провадження № К/9901/28206/21) від 18.01.2023 р. суд підкреслив, що саме по собі порушення процедури

прийняття акта не повинно породжувати правових наслідків для його правомірності, крім випадків, прямо передбачених законом. Виходячи з міркувань розумності та доцільності, деякі вимоги до процедури прийняття акта необхідно розуміти не як вимоги до самого акта, а як вимоги до суб'єктів владних повноважень, уповноважених на його прийняття. Дефектні процедури прийняття адміністративного акта, як правило, тягнуть настання дефектних наслідків.

Проте не кожен дефект акта робить його неправомірним. Фундаментальне порушення – це таке порушення суб'єктом владних повноважень норм права, допущення істотної помилки при прийнятті певного рішення, яке мало наслідком прийняття незаконного рішення.

Стосовно ж процедурних порушень, то залежно від їх характеру такі можуть мати наслідком нікчемність або оспорюваність акта, а в деяких випадках, коли йдеться про порушення суто формальні, взагалі не впливають на його правомірність.

Отже, порушення такої процедури може бути підставою до скасування рішення суб'єкта владних повноважень лише за тієї умови, що воно вплинуло або могло вплинути на правильність рішення[1].

1.2.5.5. Право суб'єктів владних повноважень на звернення до адміністративного суду

Основне й центральне завдання адміністративного судочинства полягає у захисті прав, свобод і законних інтересів приватних осіб від порушень суб'єктів владних повноважень. Проте в окремих випадках КАСУ дозволяє і суб'єктам владних повноважень звертатися із позовною заявою до адміністративного суду.

При цьому варто пам'ятати і розуміти, що і у цій сфері суб'єкти владних повноважень пов'язані вимогами ч. 2 ст. 19 Конституції України, що означає, що позов може бути поданий ними лише у випадках, визначених законом. Інакше кажучи, вони мають бути прямо уповноважені на подібні процесуальні дії законом, тобто актом парламенту.

Суб'єкти владних повноважень, згідно з КАСУ, мають право подавати позовну заяву до адміністративного суду про:

- тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання (п. 1 ч. 5 ст. 46 КАСУ);
- примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання (п. 2 ч. 5 ст. 46 КАСУ);
- затримання іноземця або особи без громадянства (п. 3 ч. 5 ст. 46, ст. 289 КАСУ);
- встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо) (п. 4 ч. 5 ст. 46, ст. 280 КАСУ);
- примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ);
- зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках / електронних гаманцях платника податків (п. 1 ч. 1 ст. 283 КАСУ);

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.01.2023 р. у справі № 826/10888/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108541222.

- підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків (п. 2 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі (п. 3 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим (п. 4 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- стягнення коштів за податковим боргом (п. 5 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- зобов'язання платника податків, який має податковий борг, укласти договір щодо переведення права вимоги дебіторської заборгованості цього платника на податковий орган (п. 6 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- встановлення тимчасового обмеження керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника у праві виїзду за межі України (п. 7 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- застосування санкцій (ст. 283^1 КАСУ);
- включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій із такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 КАСУ);
- дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ст. 285 КАСУ);
- тимчасове обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ст. 289^2 КАСУ);
- заборону політичної партії (ст. 289^3 КАСУ);
- здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа (ст. 289^4 КАСУ);
- здійснення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках (статті 289^6, 289^7, 289^8, 289^{10} КАСУ);
- припинення релігійної організації (ст. 289^9 КАСУ);
- та в інших випадках (п. 5 ч. 5 ст. 46 КАСУ).

У всіх зазначених випадках звернення суб'єкта владних повноважень до суду пов'язане з підтвердженням можливості застосувати надані йому законом владні повноваження у «власних» інтересах, тобто інтересах держави, які він представляє та для реалізації яких такий суб'єкт був створений.

Зауваження. Випадки звернення суб'єкта владних повноважень не можна ототожнювати зі зверненням органів та осіб, визначених ст. 53 КАСУ, якою встановлено особливості

ініціювання судового процесу Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, державними органами, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, а також НАЗК. У цій статті регламентовано подання позовної заяви винятково у випадках, передбачених законом і за умови надання адміністративному суду документів та інших доказів, які підтверджують наявність визначених законом підстав для звернення до суду таких органів в інтересах інших осіб.

Реалізація такого права осіб (ст. 53 КАСУ) завжди пов'язана із необхідністю доведення адміністративному суду наявності обставин, які унеможливлюють ініціювання відповідного позову тими особами, в інтересах яких здійснюються судовий захист, або існування суспільного (публічного) інтересу, який виправдовує подання такого позову.

Суголосної позиції дотримується і ВС. Наприклад, за результатами розгляду справи № 260/1815/21 за позовом керівника Ужгородської окружної прокуратури до Ужгородської міської ради, за участю третьої особи, про скасування рішення Суд визначив, що виходячи з аналізу положень ст. 53 КАСУ та ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», відповідний прокурор повинен мотивувати та довести допустимими та достатніми доказами наявність:

– суб'єктного складника: відсутність жодного суб'єкта владних повноважень, який має законодавчо визначену компетенцію подати відповідний позов, або відмову чи бездіяльність цього суб'єкта щодо звернення з таким позовом (цьому має передувати офіційне звернення прокурора до такого суб'єкта з проханням подати позов); суд вирішує питання щодо доцільності залучення такого суб'єкта, зокрема, як третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору);

– об'єктивного складника: наявність порушення законних інтересів держави або загрози порушення інтересів держави; загроза порушення інтересів держави (часткова відсутність предмета позову на момент звернення до суду під час встановлення судом факту того, що дії або бездіяльність відповідача у справі дають підстави стверджувати про реальну загрозу вчинення порушення у майбутньому) та дозволяє прокурору звертатися з таким превентивним позовом, зокрема, для запобігання в майбутньому вчинення відповідними суб'єктами порушень вимог законодавства.

На цій підставі ВС дійшов висновку, що звернення прокурора до суду в порядку адміністративного судочинства у цій справі слугує меті захисту суспільного інтересу в такій важливій сфері, як дотримання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами вимог земельного законодавства та встановленого порядку набуття і реалізації права на землю, а тому за відсутності державного органу, уповноваженого на звернення з відповідним позовом до суду, прокурор, звертаючись до суду з цим позовом, діяв відповідно до вимог ст. 53 КАСУ та ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»[1].

1.2.5.6. Відмова від позову, визнання позову та примирення сторін

Аналіз положень КАСУ[2] дає підстави стверджувати про законодавче розмежування категорії «примирення сторін» (ст. 190 КАСУ) і категорій «відмова від позову», «визнання позову» (ст. 189 КАСУ), «врегулювання позову за участю судді» (гл. 4 розд. II КАСУ).

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.06.2022 р. у справі № 260/1815/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104593134.

[2] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

У цьому випадку сторони судового процесу мають певну «автономію» в аспекті досягнення компромісу в публічно-правовому конфлікті на умовах, які виходять за межі предмета спору, але виключно за певних умов, передбачених законом (ч. 1 ст.190 КАСУ). Яскравим свідченням цього є те, що за наявності наміру сторін примиритися на підставі взаємних поступок, суд за клопотанням сторін зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення (ч. 2 ст. 191 КАСУ).

Ці питання врегульовано у гл. 5 розд. II КАСУ (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Відмова позивача від позову. Примирення сторін

Розд. II гл. 5 КАСУ. Відмова позивача від позову. Примирення сторін			
Процесуальні дії сторін	**Відмова позивача від позову** (повністю або частково)	**Визнання відповідачем позову** (повністю або частково)	**Врегулювання спору на підставі взаємних поступок сторін (примирення сторін)**
Правова природа	Одностороння процесуальна дія позивача	Одностороння процесуальна дія відповідача	Двостороння узгоджена процесуальна дія сторін
Момент реалізації процесуальних прав сторін	На будь-якій стадії судового провадження (окрім стадії виконання судового рішення) (статті 189, 314, 348 КАСУ)	Лише у суді першої інстанції (ст. 189 КАСУ)	На будь-якій стадії судового процесу (статті 190, 314, 348, 377 КАСУ)
Форма виразу процесуальних дій (волевиявлення) сторін	Зазначається в заяві по суті справи / окремій заяві Особисто / Через законного представника		Умови примирення сторони викладаються в заяві про примирення сторін. Особисто / Через законного представника. У формі єдиного документа, підписаного сторонами. У формі окремих документів: заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення

Розд. II гл. 5 КАСУ. Відмова позивача від позову. Примирення сторін			
Процесуальні дії сторін	**Відмова позивача від позову** (повністю або частково)	**Визнання відповідачем позову** (повністю або частково)	**Врегулювання спору на підставі взаємних поступок сторін (примирення сторін)**
Можливість взаємних поступок	Відсутня		Наявна
Можливість виходу за межі предмета спору	Ні		Так (у межах закону та компетенції)
Дії суду у зв'язку з процесуальними діями сторін	• роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій: у разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається (ч. 2 ст. 239 КАСУ); • перевіряє, чи не обмежений представник відповідної сторони у повноваженнях на їх вчинення		• роз'яснює сторонам наслідки такого рішення: повторне звернення до суду зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається (ч. 2 ст. 239 КАСУ); • перевіряє, чи не обмежені представники сторін у праві вчинити відповідні дії
Судові рішення, що постановляються у зв'язку з процесуальними діями сторін	Суд постановляє ухвалу про: • закриття провадження у справі (повністю / у відповідній частині позовних вимог) – у разі визнання відмови від позову повністю або частково (частини 3, 4 ст. 189; п. 2 ч. 1 ст. 238 КАСУ); • неприйняття відмови від позову і продовження розгляду адміністративної справи, якщо: – такі дії суперечать закону чи порушують чиї-небудь права, свободи або інтереси;	Суд приймає: • рішення: ○ про задоволення позову повністю – у разі визнання позову відповідачем повністю; ○ про задоволення позову у відповідній частині вимог – у разі визнання позову відповідачем частково; • ухвалу про неприйняття визнання позову і продовження розгляду адміністративної справи, якщо: – такі дії суперечать закону чи порушують чиї-небудь права, свободи або інтереси;	Суд постановляє ухвалу про: • закриття провадження у справі – у разі затвердження умов примирення (ч. 5 ст. 190 КАСУ; п. 3 ч. 1 ст. 238); • відмову у затвердженні умов примирення і продовження судового розгляду (ч. 6 ст.190 КАСУ), якщо: – умови примирення суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб або є невиконуваними; або

Розд. II гл. 5 КАСУ. Відмова позивача від позову. Примирення сторін			
Процесуальні дії сторін	**Відмова позивача від позову** (повністю або частково)	**Визнання відповідачем позову** (повністю або частково)	**Врегулювання спору на підставі взаємних поступок сторін (примирення сторін)**
	– дії законного представника однієї із сторін суперечать інтересам особи, яку він представляє	– дії законного представника однієї із сторін суперечать інтересам особи, яку він представляє	– одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє

Зауваження. Органи та особи, які визначені у ст. 53 КАСУ і звертаються до адміністративного суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права закінчувати справу примиренням.

Що стосується сторін, то відповідно до ч. 1 ст. 189 КАСУ вони мають процесуальні права: ***позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов*** (повністю або частково (частини 3, 4 ст. 189 КАСУ)), зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві.

Зауваження. Позивач може відмовитися від позову на будь-якій стадії судового провадження, крім стадії виконання. Відповідач може відмовитися від позову лише в суді першої інстанції.

Оскільки вчинення зазначених процесуальних дій необов'язково свідчать про мирне врегулювання спору та можуть суперечити закону чи порушувати чиї-небудь права, свободи та інтереси, суд після відповідної ***перевірки***, якщо дійде подібного висновку, такі дії не приймає і продовжує розгляд адміністративної справи (ч. 4 ст. 189 КАСУ).

У зв'язку з зазначеними процесуальними діями суд постановляє такі судові рішення:

- ухвалу про прийняття відмови у позові, якою закриває провадження у справі (ч. 3 ст. 238 КАСУ);

Наприклад, ухвалою Одеського окружного адміністративного суду від 23.09.2025 р. у справі № 420/29463/25 за позовом Головного управління Національної поліції в Одеській області до ОСОБА_1 про відшкодування вартості предметів одностроюпровадження у справі було закрито у зв'язку з відмовою позивача від позову після перевірки судом добровільності такої відмови та її відповідності вимогам законності[1].

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 23.09.2025 р. у справі № 420/29463/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130472984#.

Схожий підхід застосовано і в ухвалі Харківського окружного адміністративного суду від 22.04.2025 р. у справі № 640/24573/21, де суд, розглянувши в порядку спрощеного провадження заяву представника позивача про відмову від позову в адміністративній справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «ДІЛОР КОНСАЛТИНГ ЮКРЕЙН» до Головного управління ДПС у м. Києві про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, наголосив, що навіть у спрощеному позовному провадженні відмова від позову підлягає обов'язковому оцінюванню з погляду можливого впливу на публічний інтерес[1].

- ухвалу, якою закриває провадження у справі щодо відповідної частини позовних вимог у разі часткової відмови позивача від позову (ч. 3, ст. 189);

Наприклад, Закарпатський окружний адміністративний суд 02.04.2025 р. у справі № 260/8145/24 за позовом до Державної міграційної служби України, Головного управління Державної міграційної служби України в особі Ужгородського відділу № 2 ГУ ДМС України в Закарпатській області, Державного підприємства «ДОКУМЕНТ», встановивши дотримання вимог законодавства щодо добровільності та правомірності часткової відмови, постановив відповідну ухвалу про закриття провадження у частині відмовлених вимог, залишивши інші позовні вимоги без змін[2].

- рішення про задоволення позову повністю або у відповідній частині вимог у разі визнання позову відповідачем повністю або частково (ч. 4 ст. 189 КАСУ).

Зауваження. Відповідно до ч. 4 ст. 159 КАСУ, **неподання** суб'єктом владних повноважень відзиву на позов без поважних причин **може** бути кваліфіковано судом як визнання позову. На підставі цієї норми суд розцінює неподання відповідачем відзиву, як визнання ним позову (ч. 6 ст. 162 КАСУ).

Наприклад, у рішенні Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 31.01.2025 р. у справі № 160/17233/24 за позовом ОСОБА_1 до Управління СБУ у Дніпропетровській області про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії суд, розглянувши справу за наявними матеріалами у зв'язку з неподанням відповідачем відзиву, частково задовольнив позов, визнав протиправною бездіяльність суб'єкта владних повноважень та зобов'язав його вчинити певні дії, у решті вимог відмовив[3].

На відміну від односторонніх процесуальних дій, примирення сторін **на підставі взаємних поступок** має двосторонній характер і регулюється статтями 190–191 КАСУ. Примирення сторін стосується *лише прав та обов'язків сторін.* Сторони можуть

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 22.04.2025 р. у справі № 640/24573/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126782756.
[2] Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 02.04.2025 р. у справі № 260/8145/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126339131.
[3] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 31.01.2025 р. у справі №160/17233/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124840493.

примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору. Воно ґрунтується на взаємних поступках сторін та допускається лише у разі, якщо: а) умови примирення не суперечать закону; б) не порушують прав третіх осіб; в) не виходять за межі компетенції суб'єкта владних повноважень (ч. 1 ст. 190 КАСУ).

Суд у таких випадках ***зупиняє*** провадження у справі на строк, необхідний для досягнення примирення (ч. 2 ст. 190 КАСУ), а після подання погоджених умов здійснює їх правову оцінку. Ця норма є приписом і не припускає для суду можливості альтернативної процесуальної поведінки.

Сторони наводять умови примирення у відповідній заяві, яка може бути викладена у формі: а) єдиного документа, підписаного сторонами *(мирової угоди)*; б) окремих документів (заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення).

До ухвалення судового рішення у зв'язку з примиренням сторін суд:

- *роз'яснює* сторонам наслідки такого рішення;
- *перевіряє*, чи не обмежені представники сторін у праві вчинити відповідні дії (див. табл. 1.4).

Умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду, якою він одночасно *закриває* провадження у справі (ч. 5 ст. 190 КАСУ).

Тобто функцією суду в цьому разі є контроль за законністю результатів примирення.

Наприклад, Івано-Франківський окружний адміністративний суд 23.10.2025 р. у справі № 300/4053/25 за позовом ОСОБА_1 до Ради адвокатів Запорізької області закрив провадження у справі на підставі затвердження умов примирення сторін. У відповідній ухвалі суд, розглянувши заяву сторін та перевіривши законність погоджених ними умов, засвідчив досягнення примирення і постановив ухвалу про їх затвердження та закриття провадження[1].

Восьмий апеляційний адміністративний суд 03.04.2025 р. у справі № П/857/5/24 за позовом Львівської міської ради до Приватного акціонерного товариства «Ірокс» про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглянув заяву сторін про примирення, подану під час апеляційного провадження. Перевіривши, що умови примирення не суперечать вимогам закону та не порушують прав інших осіб, суд ухвалою затвердив примирення сторін та закрив провадження у справі на підставі статей 190–191 КАСУ[2].

В ухвалі від 19.08.2021 р. КАС ВС було вирішено заяву ОСОБА_1, КМУ та Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.08.2021 р. про примирення сторін у справі № 640/20564/19 задовольнити. Затвердити примирення сторін на визначених ними умовах. Закрити провадження у справі[3].

[1] Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 23.10.2025 р. у справі № 300/4053/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131268689.

[2] Ухвала Восьмого апеляційного адміністративного суду від 03.042025 р. у справі № П/857/5/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126346278.

[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.08.2021 р. у справі № 640/20564/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99123344.

Ця ухвала *виконується* в порядку і строки, визначені самими сторонами. Вона є *виконавчим документом* та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. У разі невиконання ухвали суду про затвердження умов примирення вона може бути подана для її *примусового виконання* в порядку, визначеному законодавством для виконання судових рішень (ст. 191 КАСУ).

1.2.5.7. Зупинення і закриття провадження у справі

Зупинення провадження в адміністративній справі – це тимчасове невчинення судом процесуальних дій щодо розгляду та вирішення адміністративної справи на підставі визначених законом обставин, які ускладнюють або унеможливлюють її подальший розгляд, у період існування яких не відбувається перебіг процесуальних строків, про що суд постановляє ухвалу.

На час зупинення провадження в адміністративній справі перебіг усіх процесуальних строків зупиняється та продовжується з дня його відновлення зі стадії, на якій його було зупинено. При цьому конкретний термін при зупиненні провадження не визначається, як і дата його відновлення. Розгляд справи відновлюється за клопотанням учасників справи або з ініціативи суду не пізніше десяти днів з дня отримання судом повідомлення про усунення обставин, що викликали його зупинення або виконання конкретних дій, визначених в ухвалі суду.

Залежно від характеру підстави зупинення провадження можна умовно поділити на дві групи:

- *імперативні* підстави, які встановлені законом та є обов'язковими до застосування;
- *диспозитивні* підстави, які хоча і визначені законом, але їх врахування знаходиться в межах судового розсуду.

Частина 1 ст. 236 КАСУ визначає вичерпний перелік імперативних підстав для зупинення провадження у справі, яке може відбуватися як за ініціативою суду, так і за заявою особи, яка бере участь у справі[1].

До них належить:

- *смерть або оголошення померлою фізичної особи*, якщо спірні правовідносини, допускають правонаступництво;

Наприклад, Хмельницький окружний адміністративний суд ухвалою від 15.12.2025 р. у справі № 560/17009/25 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління ДПС у Хмельницькій області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень, встановивши, що спірні правовідносини допускають правонаступництво, зупинив провадження у справі до встановлення правонаступника ОСОБА_1, у зв'язку із смертю останнього[2].

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15.

[2] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 15.12.2025 р. у справі № 560/17009/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132664483.

- *ліквідація суб'єкта владних повноважень або іншого органу, а також реорганізація юридичної особи, які були стороною у справі* (п. 1 ч. 1 ст. 236 КАСУ).

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд, розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу № 380/11061/25 за позовом ОСОБА_1 до комунального некомерційного підприємства Львівської обласної ради «Львівська обласна клінічна лікарня» про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити дії, ухвалою суду від 06.02.2026 р. зупинив провадження у справі до встановлення правонаступника відповідача у зв'язку із припиненням юридичної особи[1].

Умовою реалізації вказаних підстав є той факт, що спірні правовідносини, які виникли між сторонами, повинні допускати правонаступництво. Тож за наявності достовірних доказів (свідоцтва про смерть, рішення суду про встановлення факту смерті або оголошення особи померлою; відповідного акта КМУ; рішення про реорганізацію юридичної особи тощо) провадження зупиняється до моменту встановлення відповідного правонаступника.

При цьому «заміна» відповідної сторони або третьої особи її правонаступником допускається на будь-якій стадії судового процесу, а усі дії, які були вчинені особою, яку замінив правонаступник, до його вступу в процес є обов'язковими повною мірою і для нового учасника справи (ст. 52 КАСУ).

У разі ж смерті, оголошення померлою фізичної особи або припинення юридичної особи, окрім суб'єкта владних повноважень, які були однією із сторін у справі, в якій спірні правовідносини не допускають правонаступництва, провадження у справі підлягає закриттю на підставі п. 5 ч. 1 ст. 238 КАСУ;

- *призначення або заміна законного представника учасника справи.*

Суд зупиняє провадження у справі у разі відсутності в учасника справи законного представника або ж коли представник не має права вести справу в суді (п. 2 ч. 1 ст. 236 КАСУ). Зазначена норма стосується лише вичерпного переліку осіб, а саме:

- малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність;
- неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність;
- непрацездатних фізичних осіб;
- фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена.

Наприклад, КАС ВС у справі № 990/162/23 за позовом ОСОБА_1 до ВРП про визнання протиправними дій та бездіяльності, встановлення відсутності компетенції, ухвалою суду від 28.05.2024 р. відмовив у задоволенні клопотання ОСОБА_1 про зупинення провадження

[1] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 06.02.2026 р. у справі № 380/11062/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133887057.

у справі у зв'язку із необхідністю призначення або заміни йому законного представника. Враховуючи, що залучення (призначення) законного представника здійснюється для відповідної категорії осіб, суд відмовив заявнику у задоволенні клопотання, оскільки останнім не було надано доказів (документів), які б підтверджували його належність до вказаної категорії осіб, яким необхідний законний представник[1].

За наявності підстав, визначених п. 2 ч. 1 ст. 236 КАСУ, суд ініціює перед органами опіки і піклування чи іншими органами, визначеними законом, питання про призначення чи заміну законного представника та зупиняє провадження до його вступу у справу;

- *об'єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи* (п. 3 ч. 1 ст. 236 КАСУ).

Об'єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи полягає у тому, що рішення суду в іншій справі встановлює обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у цій справі, зокрема факти, що мають преюдиційне значення.

Зауваження. Згідно зі ст. 2, частинами 4, 5 ст. 78 КАСУ преюдиція не є абсолютною, оскільки обставини, встановлені рішенням суду, можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені.

Зважаючи на принцип офіційного з'ясування всіх обставин, за якого суд бере активну участь у розгляді справи, метою зупинення провадження у справі до розгляду іншої справи є виявлення обставин, підстав, фактів тощо, які не можуть бути з'ясовані та встановлені адміністративним судом самостійно, але мають значення для справи, провадження в якій зупинено[2].

При вирішенні питання щодо зупинення провадження суд повинен з'ясувати, чи існує мотивований зв'язок між предметом судового розгляду у справі, яка розглядається, із предметом доказування в конкретній іншій справі; чим зумовлюється об'єктивна неможливість розгляду цієї справи. Суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду. У протилежному випадку – суд зупиняє провадження у справі до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі.

Наприклад, ухвалою Черкаського окружного адміністративного суду від 03.01.2024 р. по справі № 580/11421/23 зупинено провадження у справі про стягнення податкового боргу

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.05.2024 р. у справі № 990/162/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119466597.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.09.2018 р. у справі №9901/314/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84941695; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.07.2021 р. у справі №160/9902/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98120093; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.12.2019 р. у справі № 826/25204/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333355.

з відповідача до набрання законної сили рішенням по справі щодо визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, на підставі якого виникла відповідна заборгованість[1].

Зауваження. Винятки щодо можливості зупинення провадження на підставі положень п. 3 ч. 1 ст. 236 КАСУ стосуються справ про застосування санкцій (ч. 3 ст. 283[1] КАСУ).

- *клопотання обох сторін у справі про надання їм часу для примирення, зокрема, шляхом медіації* (п. 4 ч. 1 ст. 236 КАСУ).

При цьому строк зупинення провадження визначається у клопотанні, яке заявили сторони, та має бути ними обґрунтований задля дотримання розумних строків розгляду справи.

Наприклад, Запорізький окружний адміністративний суд у справі № 280/4467/22 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «АГРОФІРМА ВИШНЮВАТЕ» до Головного управління ДПС у Запорізькій області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень за клопотанням представника позивача зупинив провадження у справі на час примирення сторін у строк, визначений у клопотанні, тобто до 03.11.2025 р. (ухвала суду від 15.10.2025 р.)[2].

- *перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.*

Пункт 5 ч. 1 ст. 236 КАСУ встановлює імперативний обов'язок суду за наявності зазначених вище підстав зупинити провадження у справі до припинення перебування особи у складі ЗСУ або відповідних формувань. Ураховуючи введення в Україні режиму воєнного стану, оголошення проведення загальної мобілізації, вказана норма є досить актуальною, однак у правозастосовній сфері викликає чимало суперечок.

Наприклад, ухвалою Дніпетровського окружного адміністративного суду від 29.05.2025 р. зупинено провадження у справі № 160/32464/24 на підставі п. 5 ч. 1 ст. 236 КАСУ до припинення перебування відповідача у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан[3].

[1] Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 03.01.2024 р. у справі № 580/11421/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116095425.
[2] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 15.10.2025 р. у справі № 280/4467/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131010044.
[3] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 29.05.2025 р. у справі № 160/32464/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127719604.

Натомість, у своїх висновках КАС ВС у постанові від 23.02.2023 р. по справі № 380/7845/21 вказав, що умовами застосування зазначеної норми при вирішенні питання про зупинення провадження у справі є: перебування *фізичної особи,* яка є стороною чи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

Оскільки вказана норма має тимчасовий характер і обмежується строком перебування сторони у складі військового формування, що переведене на воєнний стан, підстава для зупинення провадження у справі вичерпується в *момент припинення участі* особи у його складі (ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»).

При цьому суд зазначив, що на органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, установи та організації, які входять до організаційної структури ЗСУ, норма п. 5 ч. 1 ст. 236 КАСУ не поширюється, оскільки такі суб'єкти перебувають у їх структурі на постійній основі, що не обумовлено часовими межами або певними подіями, як, наприклад, завершення воєнного стану[1].

Зауваження. Зазначимо, що з такою аргументацією КАС ВС погодитись не можна, адже неможливість застосування вказаної процесуальної норми пов'язана не з функціонуванням цих суб'єктів на постійній основі, незалежно від воєнного стану, а у зв'язку з тим, що конструкція цієї норми має застосовуватись лише до фізичних осіб. Йдеться про те, що *перебувають* у складі ЗСУ (в лавах) військовослужбовці (вік перебування на військовій службі, перебування в запасі, статті 22, 27 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»), а органи військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, установ та організацій *включено до складу* структури ЗСУ (ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України»).

ВП ВС у справі № 754/947/22 сформулювала правову позицію, відповідно до якої обов'язок суду зупинити провадження не повинен тлумачитися всупереч волі та інтересам військовослужбовця як учасника судового процесу. Зупиняти провадження у справі не можна тоді, коли це безпосередньо суперечить інтересам військовослужбовця, який звернувся до суду як позивач та вимагає судового захисту його прав, свобод та (або) інтересів, а так само військовослужбовця як відповідача чи третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, який прагне продовження розгляду справи по суті за його відсутності. Тобто ключовим під час вирішення питання про зупинення провадження у справі є саме воля військовослужбовця як сторони чи третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору[2].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.03.2023 р. у справі № 380/7845/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109224997.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.11.2025 р. у справі № 754/947/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941691.

- *врегулювання спору за участю судді.*

У п. 6 ч. 1 ст. 236 КАСУ законодавець передбачив підставою для зупинення провадження можливість досягнення сторонами примирення, яке проводиться за їхньою згодою за участю судді до початку розгляду справи по суті, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 184 КАСУ.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу та вирішує питання про зупинення провадження у справі до припинення врегулювання спору.

Зауваження. Процесуальна діяльність суду на цьому не зупиняється, адже порядок такого врегулювання передбачає проведення спільних або закритих (окремо із кожним) нарад суду із учасниками справи.

Зазначена процедура проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів із дня постановлення ухвали про її проведення, та припиняється у разі: 1) подання стороною заяви про припинення врегулювання спору; 2) закінчення строку врегулювання спору за участю судді; 3) ініціативи судді у разі затягування процедури врегулювання спору будь-якою зі сторін; 4) у разі досягнення сторонами примирення (звернення до суду із заявою про примирення; звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду; в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем).

Другою групою підстав є *диспозитивні*, які надають суду право зупинення провадження на власний розсуд (ч. 2 ст. 236 КАСУ). Для вирішення питання про зупинення провадження у справі суд у кожному випадку з'ясовує, чим зумовлюється неможливість розгляду справи. До них, зокрема, належать такі підстави:

- *захворювання учасника справи*, підтверджене медичною довідкою, що перешкоджає прибуттю до суду, – до моменту його одужання (п. 1 ч. 2 ст. 236 КАСУ);

Наприклад, Другий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 28.08.2025 р. зупинив провадження у справі № 520/8664/25 за апеляційною скаргою Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 03.06.2025 р. у зв'язку із хворобою позивача – до одужання останнього. Як доказ позивачем надано суду копію довідки стоматологічного центру[1].

- *перебування учасника справи у довгостроковому відрядженні*, якщо його особиста участь буде визнана судом обов'язковою, – до повернення з відрядження (п. 2 ч. 2 ст. 236 КАСУ);

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 28.08.2025 р. у справі № 520/8664/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129814611.

Наприклад, Запорізький окружний адміністративний суд клопотання представника позивача у справі № 280/12846/21 задовольнив та постановив зупинити провадження до повернення представника із довгострокового відрядження, а саме – до 17.03.2022 р.[1]

- *перебування особи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі* (п. 3 ч. 2 ст. 236 КАСУ).

Зауваження. Наявність в учасника справи представника є ключовим критерієм для визначення можливості зупинення провадження у справі.

За наявності бажання особисто надати пояснення щодо обставин справи учасник справи не позбавлений можливості заявити клопотання про відкладення розгляду справи або ж про взяття участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції;

- *призначення судом експертизи.*

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 236 КАСУ суд має право зупинити провадження у справі в разі призначення такої до одержання її результатів, оскільки для проведення експертизи матеріали адміністративної справи направляються судом експерту, то проведення процесуальних дій на час проведення експертизи є неможливим[2].

Наприклад, Пересипський районний суд м. Одеса зупинив провадження у справі за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Державної служби України з безпеки на транспорті про визнання протиправними та скасування постанов про адміністративне правопорушення у сфері безпеки на автомобільному транспорті, зафіксоване в автоматичному режимі, на час проведення судової інженерно-механічної (технічної) експертизи (ухвала суду від 16.05.2025 р. у справі № 523/3379/25)[3].

- *перегляд судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, ВП ВС* – до набрання законної сили судовим рішенням касаційної інстанції (п. 5 ч. 2 ст. 236 КАСУ).

Наприклад, П'ятий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 26.01.2026 р. зупинив провадження по справі № 400/7650/25 за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 20.10.2025 р., предметом спору в якій є перерахування розміру грошового забезпечення. Зупиняючи провадження, суд виходив із

[1] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 27.01.2022 р. у справі № 280/12846/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103156520.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.12.2021 р. у справі № 160/17265/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101855097; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14.05.2023 р. у справі № 852/2а-1/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111536843.

[3] Ухвала Пересипського районного суду міста Одеса від 16.06.2025 р. у справі № 523/43379/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128388610.

того, що на розгляд судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав КАС ВС передано справу № 520/5814/24, правова позиція в якій стосується застосування показника для визначення посадового окладу та окладу за військовим (спеціальним) званням під час нарахування грошового забезпечення за період дії постанови № 481 з 20.05.2023 р. по 18.06.2025 р., що є ключовим для правильного вирішення даного спору, шо розглядається в апеляційному порядку[1].

Оскільки приписи КАСУ не містять визначення «подібні правовідносини», ВС у постановах від 13.02.2019 р. у справі № 802/3999/15-а, від 03.07.2019 р. у справі № 826/27404/15 викладалась правова позиція щодо тлумачення наведеного терміна. Так, ВС вказав, що «подібність правовідносин» означає, зокрема, тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин).

Аналіз наведених норм права свідчить про те, що суд має право зупинити провадження у справі з підстави перегляду в касаційному порядку судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) саме палатою, об'єднаною палатою, ВП ВС.

Можливість зупинення провадження у справі на підставі п. 5 ч. 2 ст. 236 КАСУ пов'язана не з будь-якими подібними справами (навіть, якщо такі дійсно подібні), а зумовлюється їх обов'язковим розглядом у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, ВП ВС. Це виключає необґрунтоване зупинення судами провадження у справах виходячи лише з однієї з наявності на розгляді у ВС подібної справи, яких може бути безліч. Аналогічна правова позиція відображена в постанові ВС від 24.09.2021 р. у справі № 640/25013/19[2];

- *направлення судового доручення щодо збирання доказів.*

У разі виникнення в процесі розгляду справи такої необхідності суд вправі зупинити провадження до надходження ухвали суду, який виконував доручення, про виконання доручення або неможливість його виконання (п. 6 ч. 2 ст. 236 КАСУ). Зазначена підстава зупинення провадження стосується направлення іншому національному суду судового доручення щодо збирання доказів. Суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів, у разі потреби збирання доказів за межами його територіальної юрисдикції доручає відповідному адміністративному суду провести певні процесуальні дії в порядку, передбаченому ст. 83 КАСУ, на час проведення яких провадження у справі зупиняється;

Наприклад, Чернігівський окружний адміністративний суд, розглядаючи справу № 640/38384/21, дійшов висновків про необхідність доручення іншому суду проведення

[1] Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 26.01.2026 р. у справі № 400/7650/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133573758.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.11.2021 р. у справі № 160/6785/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100973004.

допиту свідка задля з'ясування обставин, які мають значення для правильного вирішення спору, на підставі чого суд зупинив провадження у справі до виконання доручення або надходження інформації щодо неможливості їх виконання[1].

- *направлення судового доручення до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави.*

Якщо необхідність вручення документів, отримання доказів, проведення окремих процесуальних дій стосується території іншої держави, суд може звернутися з відповідним дорученням до іноземного суду в порядку, встановленому цим Кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Зупинення провадження в такому разі триває до моменту надходження відповіді від іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про надання правової допомоги, вручення виклику до суду чи інших документів (п. 7 ч. 2 ст. 236 КАСУ);

Наприклад, 20.03.2025 р. Запорізький окружний адміністративний суд своєю ухвалою зупинив провадження у справі № 280/9023/24 – до надходження відповіді від іноземного суду (Окружного суду у місті Хелмі, Польща) або іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про отримання доказів – оригіналів необхідних документів[2].

- *оприлюднення повідомлення ВС про відкриття провадження у зразковій справі* – до набрання чинності рішенням ВС (п. 9 ч. 2 ст. 236 КАСУ).

Наведена вище підстава наділяє суд правом зупинити провадження у справі, яка розглядається за умови, що при розгляді типової справи:

- відповідачем є той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи);
- спір виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються одними нормами права;
- позивачами заявлено аналогічні вимоги;

Наприклад, Дніпропетровський окружний адміністративний суд зупинив провадження в адміністративній справі № 160/26052/24 до набрання чинності рішенням ВС у зразковій справі № 400/6254/24, оскільки справа № 160/26052/24 відповідає ознакам типовості, що визначені у зразковій справі № 400/6254/24 (ухвала суду від 13.12.2024 р.)[3].

[1] Ухвала Чернігівського окружного адміністративного суду від 06.08.2025 р. у справі № 640/38384/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129359699.

[2] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 20.03.2025 р. у справі № 280/9023/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126029986.

[3] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 13.12.2024 р. у справі № 160/26052/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124118090.

- *тимчасове вилучення доказів.*

У разі неподання без поважних причин письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, або неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом, яка є виконавчим документом та підлягає негайному виконанню. У разі застосування вказаного виду заходу процесуального примусу суд має право зупинити провадження у справі до закінчення виконавчого провадження з вилучення доказів для дослідження судом (п. 10 ч. 2 ст. 236 КАСУ).

Зауваження. Суд не зупиняє провадження у справі за клопотанням учасника справи, поданим після закінчення підготовчого провадження, якщо зазначені у клопотанні підстави для зупинення провадження виникли до закінчення підготовчого провадження, і такий учасник справи знав або повинен був про них знати.

Закриття провадження в адміністративній справі – це закінчення судом провадження в адміністративній справі без розгляду її по суті з визначених законом обставин, які його унеможливлюють, про що суд ухвалює відповідне судове рішення.

Зауваження. Повторне звернення до суду зі спором між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав у разі закриття провадження у справі не допускається.

Вичерпний перелік підстав для закриття провадження у справі визначений у ст. 238 КАСУ.

Зокрема, суд закриває провадження у справі, якщо:

- *справу не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства* (п. 1 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Наприклад, Сумський окружний адміністративний суд ухвалою суду від 13.03.2025 р. у справі № 640/15932/21 закрив провадження у справі на підставі положень п. 1 ч. 1 ст. 238 КАСУ, оскільки позивачем було заявлено вимогу про стягнення з відповідача моральної шкоди без вирішення публічно-правового спору, тому суд дійшов висновку, що справу належить розглядати за правилами цивільного судочинства, а не адміністративного[1].

При вирішенні питання щодо наявності зазначеної підстави для закриття провадження поняття спору, який не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, слід тлумачити в контексті ч. 3 ст. 124 Конституції України в ширшому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підпада-

[1] Ухвала Сумського окружного адміністративного суду від 13.03.2025 р. у справі № 640/15932/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125819304.

ють під юрисдикцію саме адміністративних судів, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду[1];

Зауваження. Якщо провадження у справі закривається з наведеної вище підстави, суд роз'яснює позивачеві, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд справи. У суді апеляційної або касаційної інстанції суд також роз'яснює позивачеві про наявність у нього права звернутися до суду із заявою про направлення справи за встановленою юрисдикцією, крім випадків об'єднання в одне провадження кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства.

У разі надходження до суду справи, що підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства, після закриття провадження ВС чи судом апеляційної інстанції в порядку цивільного чи господарського судочинства, провадження у справі не може бути закрите з підстави, встановленої п. 1 ч. 1 ст. 238 КАСУ.

- *позивач відмовився від позову і відмову прийнято судом.*

У такому разі суд постановляє ухвалу про повне або часткове закриття провадження у справі залежно від обсягу позовних вимог, від яких відмовився позивач (п. 2 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Частиною 1 ст. 47 та ст. 189 КАСУ визначено, що позивач має право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову, що є проявом принципу диспозитивності, однак, ураховуючи принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи, така відмова може бути не прийнята судом у разі, якщо такі дії позивача:

- суперечать закону;
- порушують чиї-небудь права, свободи чи інтереси.

Якщо заява подається представником позивача, дії не повинні суперечити інтересам особи, яку він представляє;

Зауваження. У випадку закриття провадження відповідач не позбавлений права звернутися до суду за вирішенням цього спору в майбутньому.

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд задовольнив заяву представника позивача про відмову від позову та закриття провадження по справі № 420/29203/23 за позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити певні дії, визнавши таку заяву обґрунтованою в розумінні п. 2 ч. 1 ст. 238 КАСУ[2].

- *сторони досягли примирення* (п. 3 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Питання примирення сторін врегульовано ст. 190 КАСУ, відповідно до положень частин 1–3 якої сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.09.2021 р. у справі № 826/8295/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99391895.

[2] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від.20.03.2024 р. у справі № 420/29203/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117827459.

підставі взаємних поступок, які стосуються лише прав та обов'язків сторін. Вихід за межі предмета спору можливий при примиренні за умови непорушення прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Умови примирення не повинні суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень сторони та можуть бути викладені в заяві про примирення сторін у формі єдиного документа, підписаного сторонами, або у формі окремих документів. Затверджуючи умови примирення сторін, суд ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 320/4525/21, дослідивши умови примирення сторін, викладені в угоді про примирення, встановив, що фактично сторони досягли примирення, умови примирення не суперечать законодавству і не порушують права, свободи чи інтереси сторін, а тому дійшов висновку про наявність підстав для затвердження умов примирення та закриття провадження у справі на підставі п. 3 ч. 1 ст. 238 КАСУ (ухвала від 04.11.2024 р.)[1].

Якщо суд дійде висновку, що умови примирення: суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб або є не виконуваними; одну зі сторін примирення представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє, то постановляє ухвалу про відмову в затвердженні умов примирення і продовжує судовий розгляд;

- *наявна постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, що набрала законної сили* (п. 4 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Зазначена підстава для закриття провадження у справі спрямована на усунення випадків повторного вирішення судом спорів, які вже розглянуті й остаточно вирішені по суті. Перешкодою для звернення до суду є наявність у тотожному спорі рішення або постанови суду, що набрали законної сили, або ухвали про закриття провадження у справі.

Наприклад, ухвалою Київського окружного адміністративного суду від 05.03.2025 р. провадження у справі № 320/41466/23 за позовом ТОВ «ВК КДУ» до Головного управління Державної податкової служби у Київській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, було закрито, оскільки у справі № 320/47462/23 між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав наявне рішення від 23.09.2024 р., яке набрало законної сили[2].

Позови вважаються тотожними лише тоді, коли в них збігаються сторони, предмет і підстави, тобто коли позови повністю збігаються за складом учасників

[1] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 04.11.2024 р. у справі № 320/4525/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122778391.

[2] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 05.03.2025 р. у справі № 320/41466/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125615613.

процесу, матеріально-правовими вимогами та обставинами, що обґрунтовують звернення до суду. У випадку зміни хоча б одного з цих елементів позови не є тотожними, і суддя не вправі відмовити у відкритті провадження у справі[1];

- *фізична особа померла (оголошена в установленому законом порядку такою) або припинена юридична особа* (п. 5 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Зауваження. Винятком є суб'єкти владних повноважень, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини *не допускають правонаступництва.*

Тобто, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, зокрема, коли вони пов'язані з особою померлої сторони чи третьої особи з самостійними вимогами, у таких випадках провадження у справі закривається відповідно до зазначеної вище норми. У разі якщо спірні правовідносини передбачають правонаступництво, суд зупиняє провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 236 КАСУ;

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд закрив провадження в справі за позовом ОСОБА_1 до Головного управління ДПС в Одеській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень на підставі п. 5 ч. 1 ст. 238 КАСУ у зв'язку зі смертю позивача, оскільки спірні правовідносини не допускали правонаступництва[2].

- *оскаржуваний нормативно-правовий акт або відповідні його положення визнано протиправними і нечинними рішенням суду, яке набрало законної сили* (п. 6 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Наприклад, ухвалою від 22.04.2024 р. Київський окружний адміністративний суд на підставі п. 6 ч. 1 ст. 238 КАСУ закрив провадження в адміністративній справі № 320/41381/23 за позовом ОСОБА_1 до Національної асоціації адвокатів України про оскарження нормативно-правового акта, з огляду на те, що рішенням Київського окружного адміністративного суду від 13.09.2023 р. у справі № 320/9411/23 вже було визнано протиправними та нечинними пп. 3, 4, 5 рішення Ради адвокатів України № 144 від 16–17.11.2022 р. «Про Реєстр дисциплінарних проваджень», про що просив позивач[3].

Тобто при розгляді справ щодо оскарження нормативно-правових актів суб'єктів владних повноважень чи окремих їх положень суд вправі закрити провадження, якщо оскаржуваний нормативно-правовий акт або відповідні його положення визнано протиправними і нечинними рішенням суду, яке набрало законної сили;

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.09.2021 р. у справі № 826/8295/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98187688.

[2] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 19.09.2025 р. у справі № 420/21714/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130361318.

[3] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 22.04.2024 р. у справі № 320/41381/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118561598.

- *оскаржувані акти та дії суб'єкта владних повноважень було змінено або скасовано рішенням суду, яке набрало законної сили (*п. 7 ч. 1 ст. 238 КАСУ);
- *суб'єктом владних повноважень виправлено оскаржувані порушення* (п. 8 ч. 1 ст. 238 КАСУ).

Закриття провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень за вказаною вище підставою можливе за умови, що відсутні підстави вважати, що повне відновлення законних прав та інтересів позивача неможливе без визнання рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправними після такого виправлення.

Наприклад, Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області при розгляді справи № 607/22317/24 за позовом ОСОБА_1 до Управління патрульної поліції в Тернопільській області ДПП про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за вчинення адміністративного правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване не в автоматичному режимі, ухвалою від 01.11.2024 р. закрив провадження з огляду на те, що оскаржувана постанова самостійно скасована суб'єктом владних повноважень[1].

Аналізуючи положення законодавства, слід відзначити, що закриття або зупинення провадження в адміністративній справі можливе на різних стадіях судового процесу, залежно від обставин справи та підстав, передбачених КАСУ, однак після відкриття провадження у справі.

1.2.5.8. Залишення позову без розгляду

Залишення позову без розгляду – це нездійснення судом в адміністративній справі розгляду по суті з визначених законом обставин, які було виявлено до початку розгляду, які йому перешкоджають та які після їх усунення не заважатимуть повторному зверненню позивача до адміністративного суду в загальному порядку.

Загальний перелік підстав для залишення позову без розгляду упорядковано законодавцем у ст. 240 КАСУ, за наслідками встановлення яких суд постановляє відповідну ухвалу та у разі потреби вирішує питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з бюджету.

Зауваження. Основною відмінною ознакою залишення позову без розгляду від закриття провадження у справі є право особи, позов якої залишено без розгляду, після усунення підстав, які слугували підставою для прийняття судом такого рішення, звернутися до адміністративного суду в загальному порядку повторно.

[1] Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 01.11.2024 р. у справі № 607/22317/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122757896.

Хоча визначені у ст. 240 КАСУ підстави залишення позову без розгляду є *загальними*, аналіз норм КАСУ свідчить про те, що виокремити можна і *додаткові*.

За загальними підставами суд залишає позов без розгляду, якщо:

- *позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності* (п. 1 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Так, згідно з указаними положеннями суд своєю ухвалою залишає позов без розгляду, якщо позивач не має здатності особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові.

Адміністративна процесуальна дієздатність належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, фізичним особам до досягнення цього віку, у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь, а також органам державної влади, іншим державним органам, органам влади АРК, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам).

Особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку, у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь (частини 1, 2 ст. 43 КАСУ).

Тобто у разі відсутності у особи на момент звернення до суду наведених вище ознак суд має право залишити позов без розгляду;

Наприклад, ухвалою Хмельницького окружного адміністративного суду від 20.11.2024 р. позов ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в м. Києві про визнання відмови протиправною та зобов'язання вчинити дії – залишено без розгляду. У ході судового розгляду справи судом встановлено, що рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02.11.2022 р. у справі № 686/15969/22 позивача було визнано недієздатним та встановлено над ним опіку, а тому позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності[1].

- *позовну заяву не підписано або підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано* (п. 2 ч. 1 ст. 240 КАСУ);

Наприклад, позивачем у справі № 140/10605/24, що перебувала у провадженні Волинського окружного адміністративного суду, визначено – ОСОБА_1, а позовна заява була

[1] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 20.11.2024 р. у справі № 560/14412/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123176579.

подана через кабінет електронного суду, зареєстрованого в ЄСІТС «Електронний суд», адвокатом ОСОБА_2. На підтвердження повноважень адвоката (представника позивача) до позовної заяви додано копію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та копію типового ордера, виготовленого друкарським способом, про надання правничої (правової) допомоги у Військовій частині НГ України, Центральному архівному відділі НГ України та Харківському окружному адміністративному суді. З огляду на те, що позовна заява ОСОБА_1 була підписана особою, яка не мала права її підписувати, суд дійшов висновку про наявність підстав для залишення позову без розгляду (ухвала від 09.01.2025 р.)[1].

- *у провадженні цього або іншого суду є справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав* (п. 3 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Застосування вказаної підстави потребує існування аналогічного спору з наявністю обов'язкових трьох складників: однаковість сторін у справах, предмета позову та їхніх підстав.

Якщо після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду – суд закриває провадження у справі на підставі п. 10 ч. 1 ст. 240 КАСУ;

Наприклад, позов ОСОБА_1 до військової частини НОМЕР_1 про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити дії було залишено ухвалою Хмельницького окружного адміністративного суду від 24.03.2025 р. без розгляду, з огляду на те, що у провадженні цього суду вже перебувала справа № 560/14196/25 про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав[2].

- *позивач не прибув у підготовче (судове) засідання без поважних причин; або не повідомив про причини неявки, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності* (п. 4 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Очевидно, що законодавець безпосередньо пов'язує рух судового процесу з участю позивача (його представника) в судовому засіданні або поданням ним заяви про розгляд справи за його відсутності, що є проявом дії принципу диспозитивності та відповідає приписам ч. 5 ст. 205 КАСУ.

Наприклад, у справі за позовом Київського міського відділення Фонду соціального захисту інвалідів до Публічного акціонерного товариства «Донбасенерго» про стягнення

[1] Ухвала Волинського окружного адміністративного суду від 09.01.2025 р. у справі № 140/10605/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124308200.

[2] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 24.03.2025 р. у справі № 560/4197/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126102326.

адміністративно-господарських санкцій у судове засідання 06.08.2020 р. представники позивача – суб'єкта владних повноважень не з'явилися, будь-яких повідомлень про причини неприбуття не надали, як і доказів поважності причин неприбуття у судове засідання. Враховуючи, що заяви чи клопотання про розгляд справи за відсутності сторони позивача у матеріалах справи були відсутні, суд на підставі п. 4 ч. 1 ст. 240 КАСУ залишив позов без розгляду[1].

Якщо позивач не є суб'єктом владних повноважень, залишення позову без розгляду відбувається за умови повторності неприбуття до суду останнього;

Наприклад, в адміністративній справі № 580/1230/25 за позовом ОСОБА_1 до Черкаської митниці про визнання протиправним та скасування рішення, яка перебувала у провадженні Черкаського окружного адміністративного суду, ухвалою суду від 15.05.2025 р. позов залишено без розгляду, оскільки позивач повторно у судове засідання не з'явився, не повідомив про причини неявки і від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності[2].

- *надійшла заява позивача про залишення позову без розгляду* (п. 5 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Подання відповідної заяви є диспозитивним правом позивача, передбаченим нормами КАСУ, яким він користується на власний розсуд (хоча і без зловживань). При цьому підстави для звернення до суду із заявою про залишення позову без розгляду судом не перевіряються[3].

У розумінні ч. 2 ст. 240 КАСУ заява про залишення позовної заяви без розгляду має подаватися на стадії підготовчого провадження до початку розгляду справи по суті, який регламентований гл. 6 КАСУ[4];

Наприклад, ухвалою Харківського окружного адміністративного суду від 04.03.2024 р. адміністративний позов ОСОБА_1 до Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Харківській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії залишено без розгляду на підставі заяви позивача, яка надійшла після відкриття провадження та до початку розгляду справи по суті (справа № 520/4420/24)[5].

- *фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подано позовну заяву, не підтримує заявлені позовні вимоги і від неї надійшла відповідна заява* (п. 6 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

[1] Ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 16.09.2020 р. у справі № 640/12778/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91599560.
[2] Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 25.05.2025 р. у справі № 580/1230/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127402379.
[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31.01.2023 р. у справі № 640/23385/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108724461.
[4] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 03.07.2020 р. у справі № 0540/7588/18-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90199103.
[5] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 04.03.2024 р. у справі № 520/4420/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117412647.

Стаття 53 КАСУ визначає участь у судовому процесі органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Зокрема, у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із позовними заявами в інтересах інших осіб і брати участь у цих справах.

Якщо ж фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подано позовну заяву, не підтримує заявлені позовні вимоги, суд залишає позовну заяву без розгляду;

Наприклад, у провадженні Дніпровського районного суду м. Києва перебувала адміністративна справа № 755/14123/21 за позовом ОСОБА_1 до Управління з контролю за використанням та охороною земель Головного управління Держгеокадастру у Львівській області про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення, яка ухвалою суду від 06.09.2021 р. призначена до розгляду за правилами спрощеного провадження без виклику сторін. 06.10.2021 р. до суду надійшла заява позивача, в якій останній просив залишити позов без розгляду, чез те, що він не підтримує заявлених позовних вимог у справі № 755/14123/21, поданих його представником ОСОБА_2, у зв'язку із чим суд залишив позову без розгляду на підставі п. 6 ч. 1 ст. 240 КАСУ[1].

- *позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом* (п. 7 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Наприклад, ОСОБА_1 звернувся до Хмельницького окружного адміністративного суду з позовом до Міністерства юстиції України про стягнення середнього заробітку та провадження у справі було відкрито (справа № 640/9551/20). Ухвалою від 07.04.2025 р. Хмельницький окружний адміністративний суд залишив без руху позовну заяву ОСОБА_1 та надав десятиденний строк для усунення недоліків позову. Враховуючи, що позивач у встановлений строк не виконав вимоги ухвали суду про залишення позовної заяви без руху, суд залишив позов без розгляду (ухвала суду від 04.06.2025 р.)[2].

Загальні вимоги до позовної заяви та документів, що додаються до неї, містяться у статтях 160, 161 КАСУ, дотримання яких, з-поміж іншого, є підставою для відкриття провадження у справі.

Якщо після відкриття провадження у справі буде встановлено, що позовну заяву подано без додержання зазначених вимог, суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків. Якщо ж недоліки позовної заяви не буде усунуто в зазначений в ухвалі строк, суд залишає позов без розгляду.

[1] Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 06.10.2021 р. у справі № 755/14123/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100344751.

[2] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 04.06.2025 р. у справі № 640/9551/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127915765.

Таке саме правило законодавець застосовує і у разі невідповідності позовної заяви вимогам ст. 172 КАСУ, яка визначає порядок об'єднання і роз'єднання позовних вимог, а також частин 3–4 ст. 123 КАСУ, яка визначає наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду;

- *позивачем пропущено строк звернення до адміністративного суду* (п. 8 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Зокрема, якщо після відкриття провадження судом буде виявлено такий факт та позивачем не буде надано заяви про поновлення пропущеного строку, або якщо підстави, вказані ним у заяві, будуть визнані судом неповажними, або судом передчасно буде зроблено висновок про поважність причин пропуску відповідних строків, суд залишає позовну заяву без розгляду;

Наприклад, 09.12.2023 р. до Чернігівського районного суду Чернігівської області надійшов адміністративний позов ОСОБА_1 до Департаменту патрульної поліції Національної поліції України про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення.

Ухвалою від 10.01.2024 р. провадження у справі відкрито, позивачу поновлено строк на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення, оскільки в позові він зазначив, що перебував у відрядженні з 27.11.2023 по 08.12.2023 р. Водночас у судовому засіданні позивач повідомив, що офіційно він ніде не працює.

Ураховуючи наведені обставини, суд дійшов висновку, що викладений в ухвалі про відкриття провадження у справі висновок про визнання поважними причин пропуску строку звернення до адміністративного суду був передчасним, у зв'язку із чим вирішив залишити позовну заяву без розгляду (справа № 748/5245/23 провадження № 2-а/748/2/24)[1].

- *позивач не подав у визначений судом строк без поважних причин витребувані докази, необхідні для вирішення спору* (п. 9 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

КАСУ встановлює повноваження суду щодо вжиття заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема, щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи або за клопотанням учасника справи, про що суд постановляє ухвалу. При цьому суд може витребувати докази як до подання позову (у разі надходження заяви про забезпечення позову), так і після, а будь-яка особа, у якої знаходиться доказ, повинна видати його на вимогу суду у вказаний строк. У разі неможливості подати докази або подати їх вчасно, така особа повинна повідомити про це суд із зазначенням відповідних причин, інакше суд може вжити заходів процесуального примусу. Якщо ж ідеться про позивача у справі, то наслідком неподання доказів слугуватиме залишення його позовної заяви без розгляду.

Наприклад, у провадженні Рівненського окружного адміністративного суду перебувала справа за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Рівненській області про визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинення певних дій.

[1] Ухвала Чернігівського районного суду Чернігівської області від 28.02.2024 р. у справі № 748/5245/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117290467.

Ухвалою суду від 25.09.2023 р. витребувано у ОСОБА_1 та зобов'язано надати у 5-денний строк з дня вручення ухвали відомості щодо отриманих у січні 2023 р. виплат із наданням підтверджувальних документів; повідомити характер цих виплат. Ухвалою суду від 15.11.2023 р. у позивача повторно витребувано та зобов'язано надати суду в 5-денний строк з дня вручення ухвали відповідні відомості та докази.

Згідно з рекомендованими повідомленнями про вручення поштового відправлення позивач отримав ухвали, однак їхніх вимог не виконав, жодних доказів не подав, тому суд дійшов висновку, що позовну заяву слід залишити без розгляду відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 240 КАСУ (ухвала суду від 01.01.2024 р.)[1].

Право на залишення позову без розгляду виникає у суду також за наявності *додаткових* підстав:

- *заміни неналежного позивача, але належний позивач не згоден на участь у справі* (ч. 2 ст. 48 КАСУ).

Зокрема, якщо судом першої інстанції встановлено, що з позовом звернулася не та особа, якій належить право вимоги, суд може допустити заміну первинного позивача на належного, якщо такі особи згодні на це та якщо це не потягне за собою зміни підсудності адміністративної справи. Якщо ж позивач згоден на його заміну іншою особою, але така особа не згодна на участь у справі, суд залишає позовну заяву без розгляду;

Наприклад, у провадженні Луганського окружного адміністративного суду перебувала адміністративна справа № 640/137069/21 за позовом Головного управління ДПС у Хмельницькій області до Товариства з обмеженою відповідальністю спільне підприємство «Екометал» про стягнення податкового боргу. Ухвалою суду від 24.07.2025 р. зобов'язано Головне управління ДПС у місті Києві повідомити суд про згоду на заміну ним первинного позивача у справі – Головного управління ДПС у Хмельницькій області. Ухвалу суду було отримано, але станом на 12.08.2025 р. Головне управління ДПС у місті Києві суду не повідомило про свою згоду на участь у справі як позивач. За відсутності згоди суд вважав, що підстави допустити заміну первинного позивача належним відсутні, у зв'язку з чим, на підставі положень ч. 2 ст. 48 КАСУ, залишив зазначену позовну заяву без розгляду[2].

- *судові витрати не оплачені у строк, встановлений судом* (ч. 1 ст. 133 КАСУ).

Згідно з наведеними вище положеннями процесуального закону, суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою зменшити розмір належних до оплати судових витрат чи звільнити від їх оплати повністю або частково, чи відстрочити або розстрочити сплату судових витрат на визначений строк. Однак, якщо такі витрати не будуть сплачені у встановлений судом строк, – це слугуватиме черговою підставою для залишення позову без розгляду.

[1] Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 01.01.2024 р. у справі № 46/18344/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116066646.

[2] Ухвала Луганського окружного адміністративного суду від 11.05.2025 р. у справі № 640/37069/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129445250.

Наприклад, ухвалою Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 18.12.2025 р. позов Військової частини НОМЕР_1 до Нікопольського відділу державної виконавчої служби у Нікопольському районі Дніпропетровської області Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) про визнання протиправною та скасування постанови, залишено без розгляду на підставі ч. 2 ст. 133 КАСУ з огляду на те, що ухвалою від 08.12.2025 р. клопотання Військової частини НОМЕР_1 про відстрочення сплати судового збору задоволено частково. Відстрочено його сплату до дати проведення підготовчого судового засідання, а саме – до 18.12.2025 р., однак на означену дату доказів сплати судового збору позивачем не надано[1].

Окрему увагу законодавець зосередив на особливостях здійснення провадження у справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, зокрема, підставах залишення вказаних категорій позовів без розгляду, визначивши їх у ст. 280 КАСУ.

До таких підстав віднесено:

- *надходження позовної заяви пізніше ніж за 24 години до часу проведення вказаних вище заходів;*
- *неявку позивача у судове засідання (незалежно від поважності причин неявки);*
- *надходження клопотання позивача про розгляд справи за його відсутності;*
- *залишення позивачем зали судових засідань до моменту виходу суду до нарадчої кімнати.*

Зазначений вище перелік загальних та додаткових підстав для залишення позову без розгляду можна зобразити схематично (див. рис. 1.4).

1.2.5.9. Судове рішення: поняття, ознаки, види, вимоги, структура змісту, сучасні стандарти викладення

У чинному КАСУ (п. 12 ч. 1 ст. 4) законодавець закріпив дефініції понять «судове рішення» через перелік його видів, але сутнісного визначення його процесуальний закон не містить. Юридична категорія «судове рішення» є узагальнювальною щодо понять «рішення суду», «постанова», «ухвала».

З інших положень КАСУ вбачаються такі ознаки судового рішення:

- акт адміністративного суду;
- приймається з метою забезпечення виконання завдання адміністративного судочинства;
- має офіційний характер (ухвалюється іменем України), виняток становлять ухвали з процесуальних питань;
- має обов'язковий до виконання характер;

[1] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 18.12.2025 р. у справі № 160/34325/25. URL: h https://reyestr.court.gov.ua/Review/132718703.

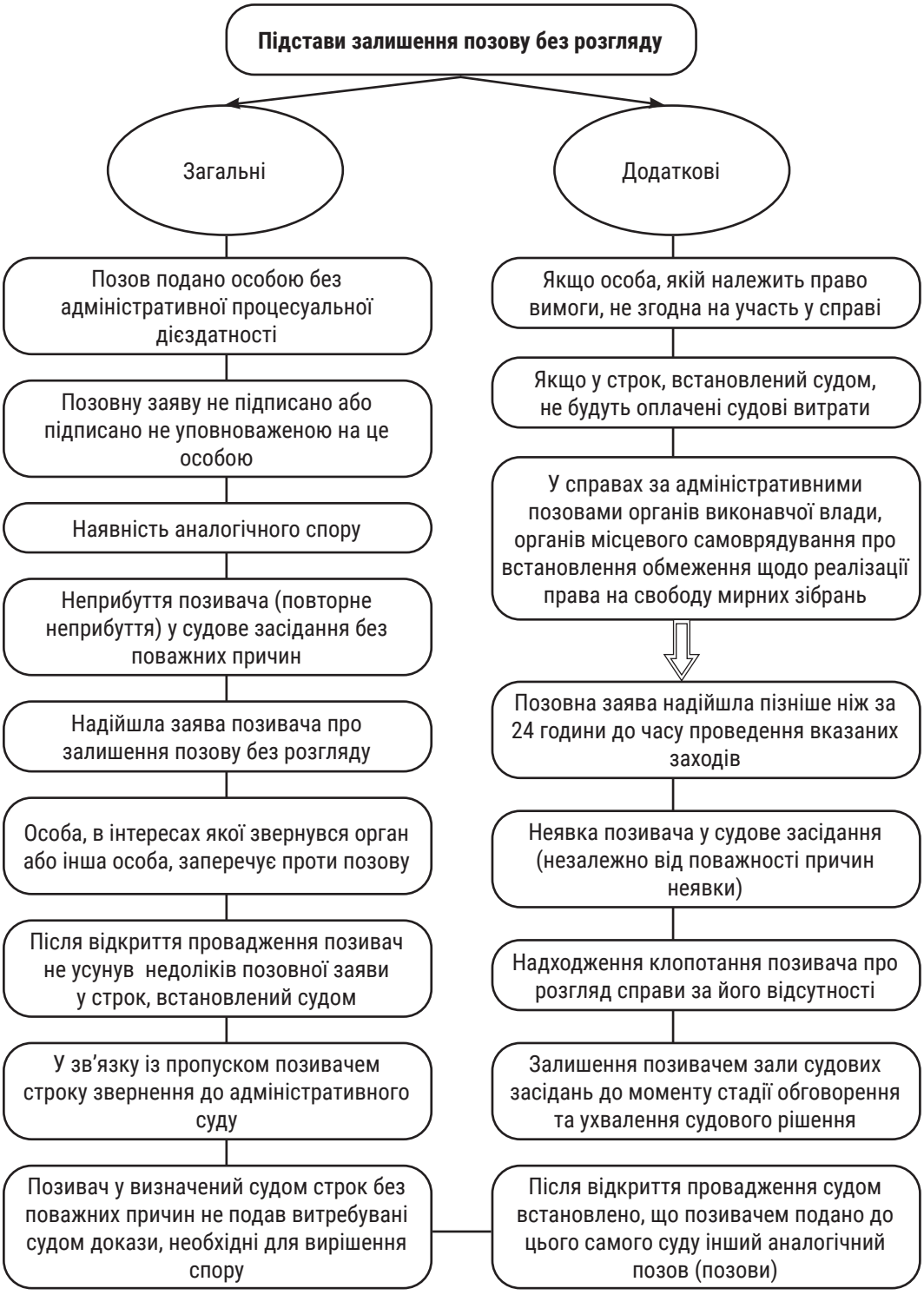
Підстави залишення позову без розгляду
Загальні
Додаткові
Позов подано особою без адміністративної процесуальної дієздатності
Позовну заяву не підписано або підписано не уповноваженою на це особою
Наявність аналогічного спору
Неприбуття позивача (повторне неприбуття) у судове засідання без поважних причин
Надійшла заява позивача про залишення позову без розгляду
Особа, в інтересах якої звернувся орган або інша особа, заперечує проти позову
Після відкриття провадження позивач не усунув недоліків позовної заяви у строк, встановлений судом
У зв'язку із пропуском позивачем строку звернення до адміністративного суду
Позивач у визначений судом строк без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору
Якщо особа, якій належить право вимоги, не згодна на участь у справі
Якщо у строк, встановлений судом, не будуть оплачені судові витрати
У справах за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань
Позовна заява надійшла пізніше ніж за 24 години до часу проведення вказаних заходів
Неявка позивача у судове засідання (незалежно від поважності причин неявки)
Надходження клопотання позивача про розгляд справи за його відсутності
Залишення позивачем зали судових засідань до моменту стадії обговорення та ухвалення судового рішення
Після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього самого суду інший аналогічний позов (позови)

Рис. 1.4

- процесуальний документ встановленої форми;
- преюдиційний характер;
- змістове наповнення структурних елементів – зміст кожного структурного елемента (частини) має відповідати вимогам, встановленим КАСУ;
- тягне юридичні наслідки, покликані, серед іншого, внести юридичну визначеність у спірні правовідносини.

Судове рішення – це прийнятий адміністративним судом відповідно до встановлених КАСУ вимог акт правосуддя з метою розгляду та (або) вирішення адміністративної справи.

Видами судових рішень в адміністративних справах є:

- *рішення суду* – рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги (п. 13 ч. 1 ст. 4 КАСУ);

Зауваження. Правила інстанційної підсудності встановлені у статтях 22–24 КАСУ, крім того, ВС є судом першої інстанції у зразкових справах та, відповідно, постановляє зразкове рішення.

- *постанова* – письмове рішення суду апеляційної або касаційної інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги (п. 14 ч. 1 ст. 4 КАСУ);

Зауваження. ВП ВС за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення у зв'язку із встановленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом ухвалює постанову.

- *ухвала* – письмове або усне судове рішення будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання (п. 15 ч. 1 ст. 4 КАСУ):
  - окрема ухвала, постановляється у разі:
    - якщо під час розгляду справи суд виявив порушення закону;

Зауваження. У суду є право постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону.

    - наявності підстав для розгляду питання щодо притягнення до відповідальності осіб, рішення, дії чи бездіяльність яких визнаються протиправними;

Зауваження. Суд самостійно визначає необхідність постановлення такої ухвали, що є його правом, а не обов'язком.

- зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (зокрема якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором;

Зауваження. Суд у зв'язку із цим може постановити окрему ухвалу та надіслати органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

- допущення судом нижчої інстанції неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення;

Зауваження. У такому випадку окрему ухвалу може постановити суд вищої інстанції.

- порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення;

Зауваження. Суд надсилає окрему ухвалу у такому випадку прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк.

- ухвала викладена як окремий документ про:
  - залишення позовної заяви без руху;
  - повернення позовної заяви;
  - відкриття провадження в адміністративній справі;
  - об'єднання справ та роз'єднання позовних вимог;
  - забезпечення доказів;
  - визначення розміру судових витрат;
  - продовження та поновлення процесуальних строків;
  - передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду;
  - забезпечення позову;
  - призначення експертизи;
  - виправлення описок і очевидних арифметичних помилок;
  - відмову в ухваленні додаткового судового рішення;
  - роз'яснення судового рішення;
  - зупинення провадження у справі;
  - закриття провадження у справі;
  - залишення позовної заяви без розгляду;

Зауваження. Окреслений перелік не є вичерпним. КАСУ передбачено процесуальні випадки, коли процесуальні дії суду оформлюються у вигляді окремого документа, які не мають окремого найменування. Ці твердження сформульовані на підставі аналізу положень КАСУ з урахуванням відкритих даних ЄДРСР, та не є абсолютом у практичній діяльності судів. Наприклад, ухвала постановлена у зв'язку із необхідністю повернення до процесуального етапу з'ясування обставин у справі та дослідження доказів на етапі судових дебатів в суді першої інстанції, зазвичай іменується лише як «ухвала» без уточнення її підстав в назві самої ухвали.

- ухвала занесена до протоколу судового засідання (усна).

Тобто вид судового рішення залежить від судової інстанції або процесуальної дії адміністративного суду. Наприклад, рішення та постанови адміністративного суду приймаються з метою вирішення справи по суті, тоді як ухвали в адміністративному судочинстві покликані документувати процесуальні дії суду щодо відкриття, руху і припинення адміністративної справи, а також при вирішенні питань щодо заяв, клопотань учасників адміністративної справи тощо.

Схематично види судових рішень зображено на рис. 1.5.

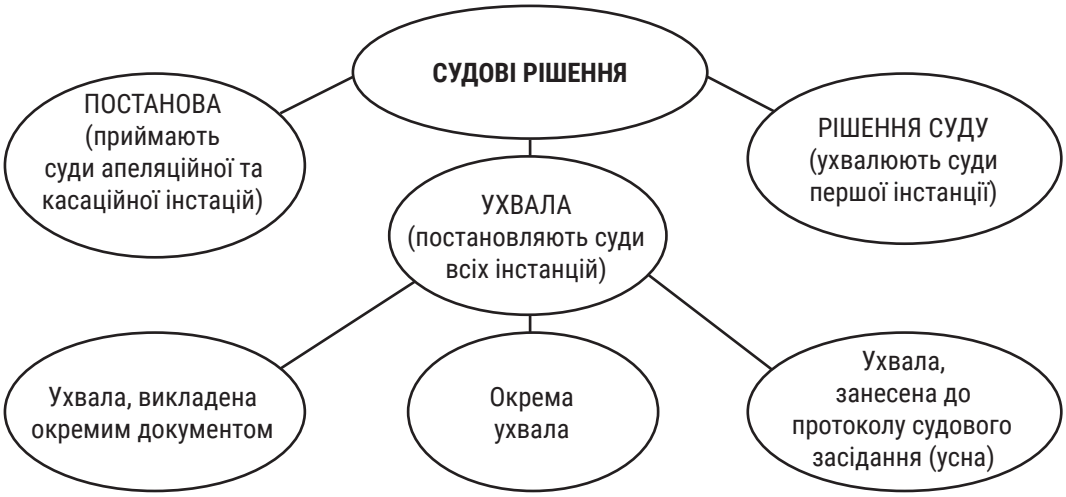

Рис. 1.5

Вимоги, яким має відповідати судове рішення:

- *ґрунтування на засадах верховенства права*, тобто, вирішуючи справу, адміністративний суд керується тим, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Також суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ (частини 1, 2 ст. 8 КАСУ);
- *законність*, тобто ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права;

- *обґрунтованість*, тобто ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи;
- *відповідність завданню адміністративного судочинства, визначеному КАСУ*, тобто справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень (ч. 1 ст. 2 КАСУ);
- *повнота* – передбачає вимогу до суду розглянути та надати відповідь на кожну із заявлених позовних вимог, вирішити питання про розподіл судових витрат та спосіб виконання такого рішення. У випадку недотримання вимог повноти до судового рішення КАСУ передбачено процесуальний механізм виправлення такого становища в положеннях ст. 252 КАСУ, яким уповноважено суд на ухвалення додаткового судового рішення;
- *чіткість* – судове рішення має бути викладене в логічній послідовності за визначеною процесуальним законом структурою без допущення описок і очевидних арифметичних помилок, у випадку такого допущення передбачено процесуальну можливість виправлення помилок (ст. 253 КАСУ);
- *зрозумілість* – судове рішення має бути викладено державною мовою, зрозуміло та не передбачати двозначного тлумачення його положень. За потреби судове рішення, яке набрало законної сили, може бути роз'яснено за заявою учасника справи, державного виконавця, про що суд постановляє відповідну ухвалу (ст. 254 КАСУ);
- змістова відповідність вимогам статей 246, 247, 248, 249, 322, 356 КАСУ та ін. Структура судових рішень складається із вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин, зміст яких відображений у табл. 1.5 залежно від його виду та судової інстанції, що його приймає, ухвалює чи постановляє.

Таблиця 1.5

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
Вступна частина	• дата і місце його ухвалення; • найменування суду; • прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів;	• дата і місце її прийняття, номера справи; • найменування суду апеляційної інстанції, прізвище та ініціали суддів і секретаря	• дата і місце її прийняття; • найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали суддів і секретаря судового	• дата і місце її постановлення; • найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді (суддів);

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
	• прізвище та ініціали секретаря судового засідання; • номер справи; • ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи; • вимоги позивача; • прізвища та ініціали представників учасників справи та прокурора	судового засідання; • імена (найменування) сторін і особи, яка подала апеляційну скаргу; • найменування суду першої інстанції, рішення якого оскаржується, дати ухвалення рішення, прізвища судді (суддів); часу і місця його ухвалення, дати складання повного тексту рішення	засідання; • найменування (ім'я) учасників справи і найменування (ім'я) особи, яка подала касаційну скаргу; • найменування суду першої та (або) апеляційної інстанції, судове рішення якого оскаржується, номера справи, дати ухвалення судового рішення, прізвища та ініціалів судді (суддів)	• імена (найменування) учасників справи
Описова частина	• стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача; • заяви, клопотання учасників справи; • інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо)	• короткий зміст позовних вимог і рішення суду першої інстанції; • короткий зміст вимог апеляційної скарги; • узагальнені доводи особи, яка подала апеляційну скаргу; • узагальнений виклад позицій інших учасників справи	• короткий зміст позовних вимог і рішень судів першої та апеляційної інстанцій; • короткий зміст вимог касаційної скарги; • узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу; • узагальнений виклад позицій інших учасників справи	• суть клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи • інше питання, що вирішується ухвалою
Мотивувальна частина	• обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;	• встановлені судом першої інстанції та неоспорені обставини, а також обставини, встановлені судом апеляційної інстанції, і визначені відповідно до них правовідносини;	• мотиви прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну скаргу;	• мотиви, з яких суд дійшов висновків, постановляючи ухвалу; • закон, яким керувався суд, постановляючи ухвалу

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
	• докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення; • мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову; • чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду, та мотиви такого висновку; • норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування; • норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування; • мотиви, з яких у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень суд, відмовляючи у позові, дійшов висновку, що оскаржуване рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних	• доводи, за якими суд апеляційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої інстанції; • мотиви прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного учасниками справи в апеляційній скарзі та відзиві на апеляційну скаргу; • чи були і ким порушені, невизнані або оспорені права, свободи та (або) інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду; • висновки за результатами розгляду апеляційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд апеляційної інстанції	• доводи, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції; • висновки за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд; • дії, що їх повинні виконати суд першої та (або) апеляційної інстанції у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд;	

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
	повноважень визнано судом таким, що вчинено відповідно до вимог ч. 2 ст. 2 КАСУ			
Резолютивна частина	• висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної із заявлених вимог; • розподіл судових витрат; • строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження; • повне найменування (для юридичних осіб) або прізвище, ім'я та по батькові (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його	• висновок суду апеляційної інстанції по суті вимог апеляційної скарги і позовних вимог; • новий розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з розглядом справи у суді першої інстанції, – у випадку скасування або зміни судового рішення; • розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи в суді апеляційної інстанції; • строк і порядок набрання постановою законної сили та її оскарження; • встановлений судом строк для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем до суду першої інстанції звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій	• висновок суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги і позовних вимог; • новий розподіл судових витрат, понесених у зв'язку із розглядом справи в суді першої інстанції та апеляційної інстанції, – у разі скасування рішення та ухвалення нового рішення або зміни рішення; • розподіл судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи в суді касаційної інстанції; • поворот виконання у разі скасування рішень судів за наявності відповідної заяви та підстав;	• висновки суду; • строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
	наявності, або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України; • рішення суду щодо кожної спірної умови адміністративного договору (у спорах, що виникли при укладанні або зміні адміністративного договору). За потреби: • порядок і строк виконання рішення; • надання відстрочення чи розстрочення виконання рішення; • повернення судового збору; • призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат; • дату складення повного рішення суду;		• встановлений судом строк для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем до суду першої інстанції звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій	

Структурний елемент	Рішення суду (першої інстанції)	Постанова (апеляційної інстанції)	Постанова (касаційної інстанції)	Ухвала (окрема ухвала; ухвала, викладена окремим документом) (всі інстанції)
	• встановлене судом зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; • встановлений судом строк для подання суб'єктом владних повноважень – відповідачем звіту про виконання постанови, якщо вона вимагає вчинення певних дій			

Поряд із спільними ознаками, рішення суду мають особливості, зумовлені рівнем судової інстанції та метою їх ухвалення. Ці відмінності полягають у викладенні вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин судового рішення. Зокрема, в описовій частині в рішенні суду першої інстанції йдеться про опис позовних вимог, позицію з відзиву відповідача, пояснення учасників тощо, а в постанові суду апеляційної інстанції – опис цих документів узагальнюється, викладається стисло, водночас акцент робиться на описі рішення суду першої інстанції та вже апеляційної скарги. Також під час апеляційного перегляду можуть бути досліджені нові докази, тому в постанові, відповідно, наводиться їх аналіз. Резолютивна частина постанови суду апеляційної інстанції починається з виразу про задоволення чи відмову в задоволенні апеляційної скарги, а не позовної заяви, як у рішенні суду першої інстанції. Далі, якщо апеляційну скаргу буде задоволено – йдеться про скасування рішення суду першої інстанції повністю чи частково. Тільки потім – вказівка на задоволення чи відмову в задоволенні позову залежно від змісту апеляційної скарги. Також відмінності є й у викладенні порядку оскарження. У рішенні суду першої інстанції зазначаються порядок і строк оскарження до суду апеляційної інстанції, у постанові суду апеляційної інстанції – порядок оскарження до суду касаційної інстанції.

Зауваження. Судова практика запроваджує нові стандарти якісних судових рішень, за якими вони мають бути логічно структурованими, зрозумілими та обґрунтованими. На сьогодні судові рішення КАС ВС викладаються за зразком і з урахуванням техніки написання рішень ЄСПЛ та складаються з таких підпунктів, в яких відображено «опис (історію) справи»,

«рух справи», «короткий зміст позовних вимог», «короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій», «короткий зміст вимог касаційної скарги», «стислий виклад обставин справи, встановлених судами першої та апеляційної інстанції», «доводи учасників справи», «джерела права й акти їх застосування», «позицію Верховного Суду», «оцінку доводів учасників справи і висновків судів першої та апеляційної інстанції». Проте ці підпункти мають бути логічно викладеними та відповідати загальній структурі судового рішення та її елементам – вступній, описовій, мотивувальній і резолютивній частинам.

Судові рішення складаються в *паперовій* та *електронній* формах. Судові рішення в електронній формі викладаються з використанням ЄСІТС, оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС та (або) положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у разі колегіального розгляду – електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії) (ч. 10 ст. 243 КАСУ).

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1. Принципи адміністративного судочинства

2.1.1. Поняття, система та значення принципів адміністративного судочинства

Під принципами права зазвичай розуміють об'єктивно зумовлені основоположні ідеї, засади, орієнтири, відповідно до яких функціонує правова система загалом та окремі її елементи. Принципи права визначають напрями в процесі формування системи права, реально відображаються в ній, є базою, підґрунтям для реалізації прав, законних інтересів приватних осіб та здійснення правозастосовної діяльності.

За формою закріплення принципи поділяються на принципи-ідеї та принципи-норми.

Принципи-ідеї є результатом історичного розвитку держави та суспільства. Вони впливають на структуру та зміст правової системи, відбиваються у законотворчості. Ці принципи є динамічними та недостатньо конкретизованими. Часто виникають суперечки щодо сутності окремих із них.

Принципи-норми зафіксовані в конкретних приписах законів. Вони чіткіші й однозначні, мають визначену сферу застосування. Однак складно реагують на зміни об'єктивної реальності, є більш статичними. Принципи-норми мають значну вагу для формування правозастосовної та судової практики, підзаконної нормотворчості тощо.

Зауваження. Принципи-ідеї можуть трансформуватись у принципи-норми, але для цього потрібен час. Так, принцип верховенства права почав активно формуватися як ідея в роботах французьких вчених-просвітителів у середині XVIII ст., а чітке та однозначне закріплення в конкретному приписі як загальноправовий принцип набув тільки в середині XX ст. у Декларації прав людини і громадянина. Нині ж він прямо чи опосередковано закріплений у національному законодавстві більшості країн світу.

Щодо принципів адміністративного судочинства, то вони відображають його зв'язок із правовою реальністю та є первинними ідеями. Їх реалізація забезпечує справедливий розгляд та вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів.

Усім принципам адміністративного судочинства (іноді їх називають принципами здійснення правосуддя в адміністративних судах) притаманні спільні ознаки, зокрема: а) вони звернені як до суду, так і до учасників судового процесу; б) вони мають загальнообов'язковий характер; в) існує юридичний механізм їх реалізації; г) кожен із принципів закріплений у конкретному приписі закону.

У ч. 3 ст. 2 КАСУ наведено чіткий перелік принципів адміністративного судочинства:

- верховенство права;
- рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- обов'язковість судового рішення;
- забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- розумність строків розгляду справи судом;
- неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення.

Судово-процесуальні принципи можна класифікувати за видами судочинства, згідно з якими принципи слід розділити на загальнопроцесуальні, міжгалузеві та галузеві, вони притаманні й адміністративному судочинству.

Серед загальнопроцесуальних принципів засадничим є верховенство права. Оскільки на ньому ґрунтується діяльність усіх органів публічної влади, цей принцип є загальноправовим у цілому. Також до загальнопроцесуальних належать принципи: обов'язковості судового рішення та мови судочинства. Останній не закріплено у ст. 129 Конституції України, натомість встановлено у ст. 15 КАСУ, ст. 9 ЦПКУ, ст. 10 ГПКУ, п. 22 ч. 1 ст. 7, ст. 29 КПКУ, ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 74 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Щодо міжгалузевих принципів, то вони не зібрані в окремі статті конкретного нормативного акта. До них належать: принцип диспозитивності; принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами; принцип відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Галузевим принципом, який притаманний суто адміністративному судочинству, є принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Він не згадується серед загальнопроцесуальних принципів і не характерний для жодного з інших судових процесів. Цей принцип зорієнтований на забезпечення необхідної підтримки приватній особі в її юридичному конфлікті з державою. У КАСУ його запровадження зумовлене нерівністю ресурсів та можливостей між сторонами провадження.

Між принципами адміністративного судочинства існують стійкі зв'язки, які об'єднують їх у єдину збалансовану систему. Так, дотримання принципу рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечено реалізацією принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, а принципу змагальності сторін може бути дотримано лише в поєднанні з принципом неприпустимості зловживання процесуальними правами. Водночас система принципів має використовуватись адміністративними судами загалом, у повному обсязі. Це забезпечить максимально повну реалізацію завдань адміністративного судочинства, зафіксованих у ст. 2 КАСУ. Ці завдання пов'язані передусім із захистом прав та свобод приватної особи від свавілля суб'єктів владних повноважень.

Слід пам'ятати, що приписи КАСУ, які розкривають зміст принципів адміністративного судочинства, не є простим відтворенням положень інших нормативних актів, зокрема, джерел судового права. Вони конкретизують та уточнюють загальнопроцесуальні й міжгалузеві принципи в контексті їх застосування під час вирішення справ адміністративними судами, а галузевий принцип – встановлюють.

За своєю природою закріплені у ст. 2 КАСУ принципи адміністративного судочинства є принципами-нормами і можуть використовуватись як: а) норми прямої дії у процесі відправлення правосуддя; б) основа для тлумачення інших адміністративно-судових процесуальних норм; в) орієнтири для подальшої нормотворчої діяльності.

Зауваження. Принципи адміністративного судочинства використовуються як норми прямої дії під час відправлення правосуддя, коли учасники судового процесу та адміністративний суд застосовують їх як елементи юридичних конструкцій, обґрунтовуючи позовні вимоги, заперечення проти позову, подаючи клопотання, формулюючи судове рішення, тощо.

2.1.2. Окремі види принципів адміністративного судочинства

2.1.2.1. Принцип верховенства права

Відповідно до ст. 8 Конституції України в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права. Він є фундаментальним принципом права, який поширює свою дію на правову систему України загалом. Тобто він має бути присутнім у всіх складниках національної правової системи, зокрема, в судочинстві. Саме тому КАСУ відносить верховенство права до принципів адміністративного судочинства (п. 10 ч. 3 ст. 2).

У Конституції України, в КАСУ, в інших національних та міжнародно-правових актах чітке визначення принципу верховенства права відсутнє. КСУ зазначив, що верховенство права слід сприймати як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права[1], проте

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III

визначення теж не навів. Свого часу Парламентська Асамблея Ради Європи зауважила, що принцип верховенства права Радою Європи та країнами – членами ЄС дотримується, але відмінності в термінології та розмаїття його розуміння призводять до певної плутанини[1].

Зауваження. У ч. 1 ст. 6 КАСУ вказано: «Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». У тексті використано прислівник «зокрема». Він акцентує увагу на важливості судового захисту прав людини, зокрема в адміністративних судах. Саме цей захист є механізмом відновлення прав, свобод та інтересів приватної особи, порушених рішеннями, діями чи бездіяльністю держави.

Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) у своїй доповіді 2011 р. погодилась із тим, що визначення терміна «верховенство права» відсутнє, а спроби його надати призводять до загальних та некоректних результатів. Натомість було запропоновано структуру цього принципу, яка стала популярною спочатку в державах ЄС, а згодом – у багатьох інших країнах світу.

Згідно з указаною Доповіддю складниками верховенства права є:

- законність, прозорість та демократична процедура законотворчості;
- правова визначеність;
- заборона свавілля;
- доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів;
- повага (дотримання) прав людини;
- недискримінація та рівність перед законом[2].

Аналізуючи принцип верховенства права в царині адміністративного судочинства, основні акценти потрібно робити на такі його складники, як правова визначеність, доступність правосуддя та повага прав людини.

Правова визначеність є однією з основних передумов формування в суспільства довіри до судової системи загалом та адміністративних судів зокрема.

Її основними елементами є такі:

- доступність нормативного акта;
- чіткість та зрозумілість нормативного акта;
- узгодження правових норм між собою, відсутність або очевидність шляхів подолання правових колізій;

«Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 23.01.2023 р. № 1-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-20/conv#n3.

[1] Parliamentary Assembly of Council of Europe. The principle of the Rule of Law Resolution 1594 (2007). URL: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17613&lang=en#.

[2] Про правовладдя : Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» Дослідження № 512/2009. *Право України.* 2019. № 11. С. 14–38. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev2-ukr.

- об'єктивна можливість та виправданість (доцільність) виконання конкретних норм права;
- передбачуваність результатів застосування правових норм (цей складник особливо важливий при вирішенні адміністративних справ. Він є передумовою бажання звернутися до суду, впливає на правильність формування позовних вимог, встановлює для судді орієнтири при прийнятті рішення тощо);
- реалізація виправданого очікування;
- чітке визначення та встановлення меж дискреції суб'єктів владних повноважень;
- остаточність судових рішень.

Забезпечення правової визначеності є необхідною умовою функціонування правової держави. Вона має на меті забезпечення стабільного правового становища кожної особи як у законодавстві про адміністративне судочинство, так і в судовій практиці адміністративних судів. Важливо, щоб учасники судового процесу розуміли завдання адміністративного судочинства, свої права та обов'язки в ньому, структуру провадження та порядок вчинення процесуальних дій тощо. Крім того, юридична визначеність передбачає дотримання принципу res judicata. Остаточні рішення судів національної системи не мають бути предметом оскарження. Юридична визначеність також вимагає, щоб остаточні рішення судів були виконані. Системи, де існує можливість скасовувати остаточні рішення, не базуючись при цьому на безспірних підставах публічного інтересу, та які допускають невизначеність у часі, несумісні з принципом юридичної визначеності[1]. Наведене відображено в положеннях КАСУ, зокрема у статтях 242, 370.

Існування суперечливих рішень, що їх ухвалив ВС, у будь-якому разі є несумісним із принципом юридичної визначеності. Тому вимагається, щоб суди, особливо вищих інстанцій, запроваджували механізми, що дають можливість уникати суперечливості та забезпечувати узгодженість їхньої судової практики[2]. Задля реалізації цього складника правової визначеності в КАСУ запроваджено інститут «касаційних фільтрів» та «передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду» (гл. 2 розд. III КАСУ).

Доступність правосуддя, на думку Венеційської комісії, полягає в можливості особи оскаржити дії та рішення влади, що не відповідають її правам та інтересам. Тобто саме через діяльність адміністративних судів, зорієнтованих на розв'язання спорів між приватною особою та суб'єктом владних повноважень, максимально повно реалізується доступність правосуддя.

У доступності правосуддя можна виокремити два аспекти: інституціональний та функціональний. Інституціональний аспект пов'язаний із зобов'язанням держави

[1] Про правовладдя : Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» Дослідження № 512/2009. *Право України.* 2019. № 11. С. 14–38. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev2-ukr.

[2] Там само.

гарантувати право кожній особі на звернення до суду та забезпечити умови для такого звернення. Щоб реалізувати цей аспект, держава має: а) створити необхідну кількість судів; б) забезпечити об'єктивну можливість звернутися до них (належний режим роботи, наявність відкритих каналів зв'язку, фізична доступність тощо); в) усунути (не створювати) перешкоди для такого звернення.

Зауваження. Вторгнення рф в Україну поставило під загрозу нормальне функціонування судової системи, особливо в зоні бойових дій та на територіях, близьких до неї. Для подолання цієї проблеми та забезпечення доступності правосуддя ВС, а з квітня 2023 р. ВРП було ухвалено понад вісімдесят рішень щодо зміни територіальної підсудності судових справ[1]. Також зазнали змін підходи до організації роботи судів. Зокрема, режим роботи конкретного суду має визначатись з огляду на ситуацію в регіоні, де він розташований, і може змінюватися залежно від обставин.

Щодо функціонального аспекту доступності правосуддя, то він полягає в тому, що особі має бути надана не просто можливість звернутись до суду, а ще й можливість ефективно обстоювати свої права. На заваді ефективному захисту прав особи можуть стати: а) високий розмір судових витрат для конкретної особи; б) обмеження доступу до матеріалів справи; в) відсутність правничої допомоги; г) процесуальні перепони; д) тощо.

Нині передбачено низку механізмів подолання цих завад. Так, ст. 133 КАСУ дає можливість зменшення розміру або звільнення від оплати судових витрат, їх розстрочення чи відстрочення з огляду на майновий стан сторони. Стаття 16 КАСУ передбачає право учасника справи користуватись правничою допомогою загалом та кореспондується із Законом України «Про безоплатну правничу допомогу»[2], який визначає особливості надання останньої. У ч. 4 ст. 6 КАСУ на суди накладено пряму заборону відмовляти в розгляді та вирішенні заяви з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Повага (дотримання) прав людини. «Верховенство права» та «дотримання прав людини» не є синонімами. Вони є взаємопов'язаними, однак принципово відмінними. Кількість прав людини значна за обсягом і постійно змінюється.

Верховенство права у сфері адміністративного судочинства не поєднує в собі права приватних осіб. Воно є передумовою для їх реалізації, незалежно від збільшення чи зменшення кількості. Однак втілення верховенства права в життя потребує належного закріплення та дотримання в діяльності адміністративного суду прав, так би мовити, інструментального характеру, тобто тих, які необхідні для усунення порушень та перепон на шляху реалізації інших прав приватної особи. Це, зокрема:

- право на компетентний суд;

[1] Розпорядження про визначення територіальної підсудності справ. *Судова влада України.* URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/.

[2] Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

- право на захист;
- право на справедливий суд;
- неможливість повторного покарання за те саме діяння;
- презумпція неправомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень тощо.

За їх допомогою забезпечується повноцінне втілення в життя всього комплексу прав людини й приватної юридичної особи, протидія порушенням із боку суб'єктів владних повноважень та усунення їх негативних наслідків.

Окремі приписи КАСУ уточнюють та більш повно розкривають складники поваги (дотримання) прав людини. Так, зокрема, право на захист деталізується в статтях, де закріплено комплекс прав та обов'язків сторін (ст. 44 КАСУ) та третіх осіб (ст. 51 КАСУ). Право на безсторонній суд, крім іншого, забезпечується за допомогою механізму відводу суддів, що викладений у статтях 36–41 КАСУ. У ч. 2 ст. 77 КАСУ міститься прояв презумпції неправомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

У ст. 6 КАСУ дещо доповнюється та уточнюється реалізація принципу верховенства права в адміністративному судочинстві.

По-перше, підкреслюється, що принцип верховенства права застосовується з урахуванням судової практики ЄСПЛ. По суті, це відсилання до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»[1], але не тільки. Тут акцентовано увагу на зв'язку між діяльністю адміністративних судів України та ЄСПЛ, важливість рішень останнього для судової практики України.

Зауваження. Упродовж війни кількість справ проти України, що перебувають на розгляді в ЄСПЛ, істотно зменшилась (10 400 – у 2023 р., 7073 – у 2024 р, 4004 – у 2025 р.), натомість кількість рішень проти України збільшується (130 – у 2023 р., 158 – у 2024 р., 164 – у 2025 р.)[2]. Значна частина позовів та рішень проти України «зросла» саме з адміністративних справ та судових рішень адміністративних судів. Потрібно зауважити, що адміністративні суди мають враховувати не лише рішення проти України, а й судову практику ЄСПЛ загалом.

По-друге, слід зважати, що, здійснюючи адміністративне судочинство, суд як орган державної влади зобов'язаний забезпечити ефективний захист прав, свобод та інтересів приватних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Він не може уникнути реалізації цього завдання унаслідок недоліків правового регулювання. Такі недоліки мають бути усунені в порядку, визначеному ст. 7 КАСУ, а саме: суд не застосовує закон чи інший правовий акт, який, на його думку, суперечить Конституції України, а керується нормами Основного Закону як нормами

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.
[2] Previous Annual Reports. URL: https://www.echr.coe.int/annual-reports.

прямої дії. Також за відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). Аналогія закону та аналогія права не застосовуються для визначення підстав, меж повноважень і способу дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2.1.2.2. Принцип змагальності сторін

Відповідно до ч. 2 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства належать змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Ґрунтуючись на конституційних положеннях, принцип змагальності сторін в адміністративному судочинстві знайшов своє закріплення в ч. 1 ст. 9 КАСУ: **«розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості»**. Крім ч. 1 ст. 9, на реалізацію змагальності в адміністративному судочинстві спрямовується й низка інших положень КАСУ (статті 44, 159, 166, 209, 225, 226, 233 та ін.).

Сутність принципу змагальності в адміністративному судочинстві пов'язується із необхідністю забезпечення однаковими процесуальними можливостями сторін, їхніх представників та інших уповноважених на те законом учасників справи, стосовно доведення своєї правоти, обґрунтованості та переконливості власної правової позиції. Цей принцип реалізується переважно в процесі доказування, тобто в наданні сторонами та іншими учасниками справи суду якомога більшої кількості належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів та доведенні їх переконливості з метою підтвердження обставин як підстави своїх вимог та заперечень. Крім того, сторони наділяються правом здійснювати інші процесуальні дії, спрямовані на доведення до відома суду фактичних, дійсних обставин справи, зокрема, подавати заяву про виклик свідка у судове засідання (статті 44, 65, 92 КАСУ). Змагальність сприяє встановленню об'єктивної істини по справі та ухваленню законного й обґрунтованого судового рішення[1].

Принцип змагальності в адміністративному судочинстві *реалізується не лише стосовно сторін (позивача та відповідача)*, а й щодо третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги стосовно предмета спору (статті 49, 51 КАСУ), а також щодо органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (статті 53, 54 КАСУ). На реалізацію принципу змагальності сторони та інші учасники справи наділяються *змагальними* (відповідно до назви принципу), рівними процесуальними правами та обов'язками. Відповідно до ч. 3 ст. 44 КАСУ учасники справи мають право: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; 3) брати участь у судо-

[1] Див.: Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України: теорія, практика : підручник / за ред. В. М. Бевзенка ; 3-тє вид., змін., доп. і перероб. Київ : Дакор, 2022. С. 195–196.

вих засіданнях, якщо інше не визначено законом; 4) брати участь у дослідженні доказів; 5) ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 6) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 7) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 8) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 9) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами.

Особливістю адміністративного судочинства є те, що *на змагальність у цьому процесі впливає принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи*, відповідно до якого «суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи» (ч. 4 ст. 9 КАСУ). *Детальніше про зв'язок наведених принципів у адміністративному судочинстві йтиметься в підрозд. 2.1.2.6 цього підручника.*

Принцип змагальності *реалізується на різних стадіях адміністративного судочинства*. Зокрема, при розгляді судом справи за правилами загального позовного провадження змагальність забезпечується шляхом подання учасниками письмових заяв по суті справи (позовна заява; відзив на позовну заяву; відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву), в яких вони викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору, а також шляхом подання заяв в усній та письмовій формах із процесуальних питань (заяв і клопотань та заперечень проти заяв і клопотань), в яких викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування тощо із процесуальних питань (частини 1, 2 ст. 159, частини 1, 2 ст. 166 КАСУ).

> *Наприклад,* КАС ВС у справі № 460/25721/22 в ухвалі від 18.08.2023 р., розглянувши заяву про ухвалення додаткового рішення в адміністративній справі, зазначив, що з урахуванням визначеного ст. 129 Конституції України принципу змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, а також передбаченого, зокрема ч. 4 ст. 341 КАСУ обов'язку суду касаційної інстанції гарантувати дотримання прав всіх учасників справи подати свої міркування та заперечення щодо письмово заявлених клопотань інших учасників справи, до заяви про ухвалення додаткового судового рішення мають бути подані докази її направлення іншим учасникам справи[1].

Основні характеристики принципу змагальності в адміністративному судочинстві можуть бути зображені *схематично* (рис. 2.1).

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.08.2023 р. у справі № 460/25721/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112904326.

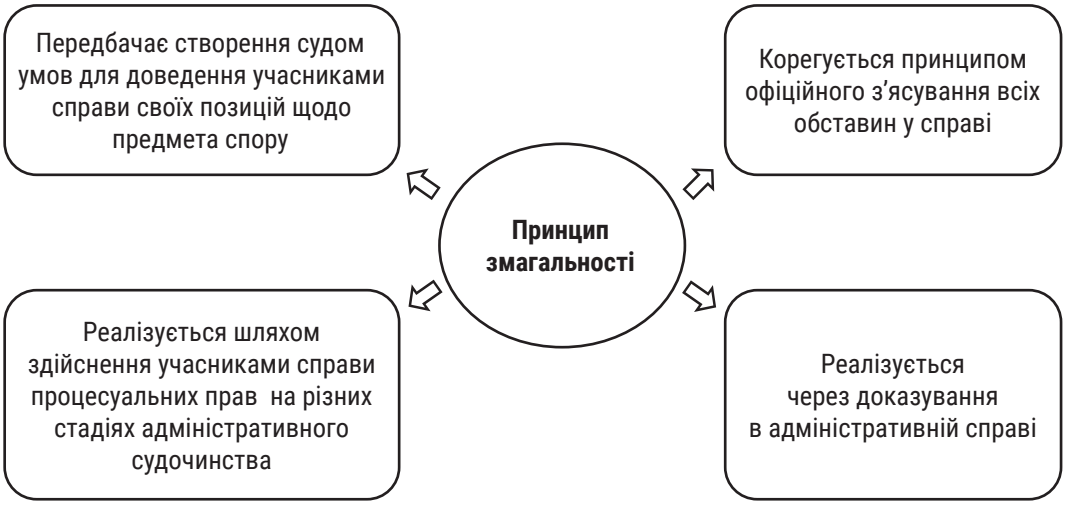

Рис. 2.1

2.1.2.3. Принцип диспозитивності

Диспозитивність (від пізньолат. *dispositivius* – «той, хто розпоряджається») як принцип адміністративного судочинства закріплена в частинах 2, 3 ст. 9 КАСУ: **«суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог»; «кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми вимогами на свій розсуд, крім випадків, встановлених цим Кодексом»; «таким правом користуються й особи, в інтересах яких подано позовну заяву, за винятком тих, які не мають адміністративної процесуальної дієздатності»**. Крім того, на реалізацію диспозитивності в адміністративному судочинстві спрямовуються й інші норми КАСУ (статті 47, 168, 172, 177, 189, 190 та ін.).

Суд, забезпечуючи реалізацію принципу диспозитивності, має сприяти здійсненню процесуальних прав сторонами (статті 46, 47 КАСУ), третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (статті 49, 51 КАСУ), органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (статті 53, 54 КАСУ). Правом розпоряджатися своїми вимогами на власний розсуд, крім випадків, що встановлені КАСУ, користуються також особи, в інтересах яких подано позовну заяву. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 9 КАСУ таким правом не користуються ті особи, в інтересах яких подано позовну заяву, які не мають адміністративної процесуальної дієздатності.

Міжгалузевий принцип диспозитивності покладає на суд обов'язок розглядати справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до процесуального закону в межах позовних вимог, вирішувати лише ті питання, за розв'язанням яких позивач звернувся до суду. Тобто суд пов'язаний предметом і обсягом заявлених

вимог. Водночас в адміністративному судочинстві принцип диспозитивності корегує принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Зокрема, це можливість суду вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 9 КАСУ). У ч. 10 ст. 264 КАСУ передбачено, що якщо у процесі розгляду справи щодо нормативно-правового акта суд виявить, що інші нормативно-правові акти, прийняті відповідачем, чи їх окремі положення, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі, безпосередньо впливають на прийняття рішення у справі й без визнання таких нормативно-правових актів протиправними неможливий ефективний захист прав позивача, суд визнає такі акти чи їх окремі положення протиправними в порядку, що визначений КАСУ. *Детальніше про зв'язок наведених принципів в адміністративному судочинстві йтиметься в підрозд. 2.1.2.6 цього підручника.*

Принцип диспозитивності реалізується шляхом здійснення сторонами та іншими учасниками справи *процесуальних прав*, наданих КАСУ.

Зауваження. На думку деяких вчених, відповідну групу процесуальних прав сторін та інших учасників справи, наведених нижче, можна іменувати «диспозитивними» правами[1].

Зокрема, позивач має право: а) на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову; б) змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження. Зміна предмета або підстав позову при новому розгляді справи допускається у встановлені строки лише у випадку, якщо це необхідно для захисту прав позивача у зв'язку із зміною фактичних обставин справи, що сталася після закінчення підготовчого засідання, або, якщо справа розглядалася за правилами спрощеного позовного провадження, – початку першого судового засідання при первісному розгляді справи (частини 1, 3 ст. 47 КАСУ). При цьому відповідач має право визнати позов повністю або частково, подати відзив на позовну заяву (ч. 4 ст. 47 КАСУ). Відповідач, який не є суб'єктом владних повноважень, може пред'явити зустрічний позов (ч. 9 ст. 47, ст. 177 КАСУ).

Крім того, позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається КАСУ (ч. 2 ст. 168, ч. 1 ст. 259). В одній позовній заяві може бути об'єднано декілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими

[1] Див.: Скрипченко В. О. Принципи адміністративного судочинства : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2020. С. 113. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38566/1/diss-skripchenko.pdf.

доказами, основні та похідні позовні вимоги. Суд може за клопотанням учасника справи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами (того самого позивача до того самого відповідача; того самого позивача до різних відповідачів; різних позивачів до того самого відповідача). Суд за клопотанням учасника справи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виокремивши одну або декілька об'єднаних вимог у самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання адміністративного судочинства. Сторони можуть досягнути примирення, зокрема шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі (ч. 5 ст. 47, ст. 190 КАСУ).

Зауваження. Під «медіацією» розуміється позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою, визначаються Законом України «Про медіацію» від 16.11.2021 р.[1]

Основні характеристики принципу диспозитивності в адміністративному судочинстві можуть бути зображені *схематично* (рис. 2.2).

Рис. 2.2

[1] Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text.

2.1.2.4. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом

Першочергово принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом був закріплений у Конституції України. Так, згідно з приписами ст. 24 Конституції не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, а ст. 129 Основного Закону відносить вказаний принцип до основних засад судочинства[1].

Засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом забезпечує гарантії доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, закріпленого в ч. 1 ст. 55 Конституції України. Ця засада є похідною від принципу рівності громадян перед законом, визначеного ч. 1 ст. 24 Основного Закону, і стосується, зокрема, сфери судочинства. Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом передбачає єдиний правовий режим, який забезпечує реалізацію їхніх процесуальних прав (рішення КСУ від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012[2]).

Указаний принцип знайшов своє закріплення у ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою, зокрема, суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

Рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом закріплена у ст. 8 КАСУ[3]. Законодавцем було закладено дуальний підхід щодо фундаментальних засад рівності, зокрема рівність перед судом та рівність перед законом.

Рівність перед судом фактично передбачає заборону будь-якої дискримінації учасників у судовому процесі. Так, не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч. 2 ст. 8 КАСУ).

Міжгалузевий принцип рівності перед судом є основою сучасної концепції справедливого правосуддя та виходить із загальноправового принципу рівності прав та свобод людини і громадянина.

Рівність перед судом не може існувати без рівності перед законом. Суд повинен керуватися процесуальним законом, який не містить жодних переваг чи навпаки обмежень, з огляду на певні ознаки особи.

---

[1] Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111[13] Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text.

[3] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n9560.

Рівність перед законом та заборона дискримінації становить змістове наповнення принципу верховенства права (Доповідь про правовладдя, схвалена Венеційською комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26.03.2011 р.))[1]. Рівність перед законом випливає із загальної рівності. Цей принцип закріплений як у міжнародних конвенціях, так і в національному законодавстві.

Рівність учасників судового процесу перед законом означає наділення їх рівними правами й рівними обов'язками щодо участі у процесі та обстоюванні своєї правової позиції. Водночас потрібно звернути увагу, що йдеться саме про рівність, а не тотожність процесуальних прав. Права чи обов'язки можуть бути різними залежно від процесуального статусу особи в адміністративній справі (позивач, відповідач, третя особа тощо). Рівність прав та обов'язків полягає в тому, що кожен з учасників судового процесу наділений правами, а також несе обов'язки, що відповідають його процесуальному статусу.

В адміністративному судочинстві реалізація принципу рівності має низку ознак, що зумовлено природою цього судочинства та особливостями суб'єктного складу, де суддя не просто відіграє роль арбітра, як у господарському чи цивільному судочинстві, а має вживати всіх заходів щодо створення сторонам рівних можливостей для доведення своїх правових позицій задля забезпечення захисту прав приватної особи, зважаючи на нерівні «початкові» можливості представників держави, інших суб'єктів, що наділені владно-управлінськими повноваженнями, та приватних осіб.

2.1.2.5. Принцип гласності й відкритості судового процесу

Однією з основних засад здійснення судочинства в Україні, згідно зі ст. 129 Конституції України, є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Це конституційне положення деталізується у ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[2], а також знайшло своє безпосереднє закріплення в ст. 10 КАСУ[3].

Так, ст. 10 КАСУ встановлено основні правила, що повинні гарантувати гласність судового процесу в адміністративному судочинстві. Згідно з указаною нормою судовий процес відбувається гласно за таких умов:

- розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито (крім випадків, визначених КАСУ). Це означає, що будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні, стежити за ходом судового розгляду, конспектувати, стенографувати те, що відбувається, використовувати портативні технічні пристрої для фіксації процесу;

[1] Верховенство права : доповідь, ухвалена Венеційською Комісією (Європейська Комісія «За демократію через право») на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26.03.2011) від 04.04.2011 р. № 512/2009. URL: https://www. venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr.

[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

[3] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n9560.

Зауваження. Суд може видалити із зали судового засідання осіб, які перешкоджають веденню судового засідання, здійсненню прав або виконанню обов'язків учасників судового процесу або судді, порушують порядок у залі судового засідання. У залі судового засідання без окремого дозволу суду дозволяється проведення фотозйомки, відео- та аудіозапису з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів. Також дозволяється трансляція судового засідання з дозволу суду (за винятком ситуації, коли всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції – тоді транслювання перебігу судового засідання в мережі «Інтернет» здійснюється в обов'язковому порядку).

- розгляд справи в закритому судовому засіданні проводиться у випадках, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, необхідності захисту особистого та сімейного життя людини, а також в інших випадках, визначених законом. Про розгляд справи в закритому судовому засіданні суд постановляє ухвалу. Під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а за потреби – свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які попереджаються судом про обов'язок не розголошувати інформацію. Використання систем відеоконференцзв'язку та транслювання перебігу судового засідання в мережі «Інтернет» у закритому судовому засіданні не допускається;
- перебіг розгляду справи в судовому засіданні фіксується судом за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, визначеному КАСУ;
- судове рішення (повне або скорочене), ухвалене у відкритому судовому засіданні, оголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд проводився в закритому судовому засіданні, прилюдно оголошується лише вступна та резолютивна частини рішення, якщо такі частини не містять інформації, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні (в іншому випадку вступна та (або) резолютивна частини рішення також оголошуються в закритому судовому засіданні)[1].

Гласність судового процесу є основною та необхідною умовою справедливого розгляду справи незалежним і безстороннім судом, а так само є забезпеченням можливостей для захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у судовому процесі.

Гласність забезпечується судом, крім випадків, установлених КАСУ, наприклад, під час розгляду та вирішення справи в порядку письмового провадження. **Забезпечення відкритості інформації щодо справи** гарантується ст. 11 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ст. 11 КАСУ. Відкритість інформації щодо справи полягає в тому, що:

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n9560.

- ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу «Дія»;
- будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом, зокрема Законом України «Про доступ до судових рішень». Так, згідно з нормами цього Закону судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції ДСАУ забезпечує ведення ЄДРСР, що становить автоматизовану систему збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень;
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, які подали апеляційну чи касаційну скаргу на відповідне рішення, мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії судових рішень у порядку, передбаченому КАСУ;
- відкритою для всіх є інформація щодо суду, який розглядає справу, учасників справи та предмета позову, дати надходження позовної заяви (скарги) або будь-якої іншої заяви або клопотання у справі, у тому числі особи, яка подала таку заяву, вжитих заходів забезпечення позову та (або) доказів, стадії розгляду справи, місця, дати і часу судового засідання, руху справи з одного суду до іншого. Така інформація підлягає невідкладному оприлюдненню на офіційному вебпорталі судової влади України;
- за умови проведення закритого судового засідання інформація щодо справи не розкривається, окрім відомостей про сторони, предмет позову, дату надходження позовної заяви, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого. При розкритті вказаної інформації щодо справи не можуть бути оприлюднені такі відомості: місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі; реєстраційні номери транспортних засобів; номери рахунків у банках, інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, номери платіжних карток, електронних гаманців в емітентах електронних грошей; інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні. Такі відомості замінюються літерними або цифровими позначеннями.

Зауваження. В умовах воєнного стану в Україні принцип відкритості в адміністративному судочинстві може зазнавати певних обмежень. Зокрема, для захисту інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи в закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення, може бути обмежене право вільного користування офіційним вебпорталом судової влади України, застосування такого обмеження допускається настільки, наскільки це необхідно (ч. 4 ст. 4 Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 р. № 3262-IV).

Певних обмежень може зазнавати й доступ до ЄДРСР. ВРП у своєму рішенні від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» у розд. VIII вказує, що обмеження (відтермінування) забезпечення загального доступу до електронних ресурсів Реєстру відбувається в порядку, визначеному законами України «Про доступ до судових рішень», «Про державну таємницю» та цим Порядком. Обмеження (відтермінування) загального доступу до електронних ресурсів Реєстру з інших підстав не допускається (п. 6 розд. VIII).

Із винятковою обережністю потрібно ставитися до можливих обмежень принципу відкритості, навіть в умовах воєнного стану. Підставами для таких обмежень можуть бути виключно забезпечення національної безпеки України, що одночасно є легітимною метою обмеження такого принципу.

2.1.2.6. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі відображає специфіку адміністративного судочинства та відрізняє його від інших видів судочинства. Сутність офіційного з'ясування всіх обставин у справі полягає в активній ролі суду при вирішенні спору за участю суб'єкта владних повноважень, виконанні судом не лише функцій арбітра у спорі, а й можливості з власної ініціативи здійснювати дії, що можуть позначитися на результатах розгляду справи. Наведений принцип знайшов своє нормативне закріплення у ч. 2 та ч. 4 ст. 9 КАСУ: **«суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень»; «суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи»**. Отже, принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі застосовується адміністративним судом та пов'язується, по-перше, із межами розгляду ним позовних вимог; по-друге, – із доказуванням в адміністративній справі.

Зауважимо, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі взаємодіє із принципами, розглянутими в *підрозділах 2.1.2.2 та 2.1.2.3 цього підручника*, тісно з ними пов'язується та їх корегує (див. рис. 2.3).

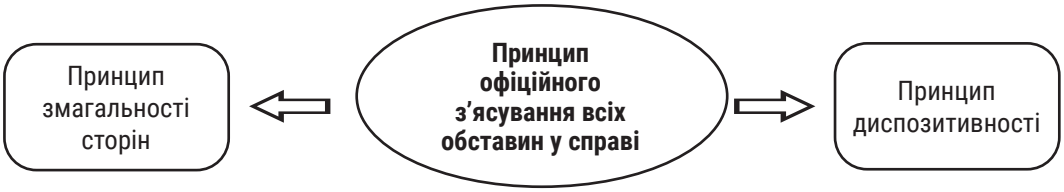

Рис. 2.3

Слід зазначити, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі *гарантує в адміністративному судочинстві й реалізацію ідеї рівності*. Цей спеціальний принцип впливає на дію принципів змагальності сторін і диспозитивності та у взаємодії з ними забезпечує, щоб нерівні у матеріальних відносинах учасники справи (приватні особи та суб'єкти владних повноважень) у судовому провадженні мали рівні процесуальні можливості[1]. Схематично взаємозв'язок наведених принципів можна подати так (рис. 2.4).

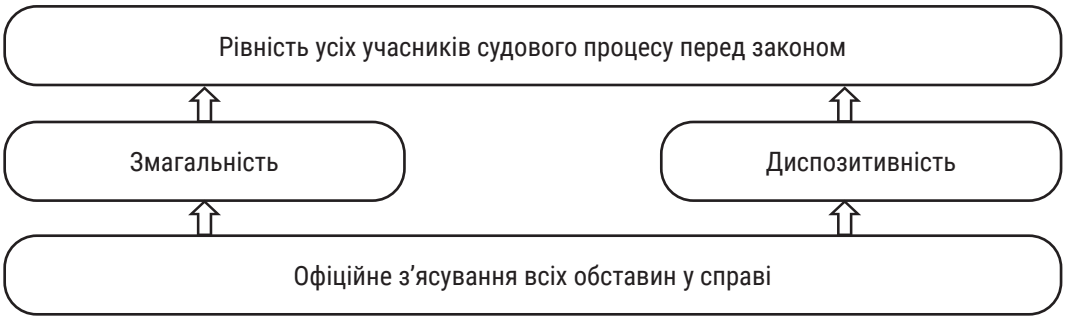

Рис. 2.4

Офіційне з'ясування всіх обставин у справі є вихідною засадою в наданні суду права з власної ініціативи збирати та витребувати докази (тобто його роль не залежить у повному обсязі від змагальності сторін), що дає підстави говорити про суд як суб'єкт доказової діяльності в адміністративному судочинстві[2]. Під впливом принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі *змагальність сторін* в адміністративному судочинстві набуває додаткових проявів. Так, суд уповноважений, зокрема: а) визначати обставин справи, які підлягають встановленню, та збирати відповідні докази (пп. 1, 3 ч. 2 ст. 173 КАСУ); б) пропонувати учасникам справи

[1] Див.: Писаренко Н. Б., Школик А. М., Балакарєва І. М. Принцип офіційного дослідження в діяльності адміністративних органів та судів. *Проблеми законності.* 2022. Вип. 159. С. 17. URL: http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/269738/266026.

[2] Див.: Сьоміна В. А. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його втілення в адміністративному судочинстві. *Карпатський правничий часопис.* 2013. № 3. С. 90. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4912/1/Somina_87_90.pdf.

подати докази (ч. 4 ст. 77 КАСУ); в) з власної ініціативи витребувати докази, яких, з позиції суду, не вистачає для з'ясування всіх обставин у справі (ч. 3 ст. 80 КАСУ); г) визнавати за потрібне дослідити докази щодо обставин, які визнаються сторонами, якщо у суду є сумнів щодо достовірності таких обставин і добровільності їх визнання (ч. 1 ст. 78 КАСУ).

Зауваження. КАС ВС у постанові від 20.02.2025 р. у справі № 826/17974/14 зазначив, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин зобов'язує суд до активної ролі в судовому процесі для належного встановлення обставин у справі, що розглядається. З наведеного принципу випливає обов'язок суду встановити дійсні обставини справи при розгляді адміністративного позову безвідносно до позиції сторін[1]. У постанові ВС від 02.05.2024 р. у справі № 280/2664/23 вказано, що, виходячи зі змісту принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві, саме на суд покладається обов'язок визначити характер спірних правовідносин та зміст правової вимоги, матеріальний закон, який їх регулює, а також факти, що підлягають встановленню і лежать в основі позовних вимог та заперечень; з'ясувати, які є докази на підтвердження зазначених фактів, і вжити заходів для виявлення та витребування доказів[2]. У постанові ВС від 08.05.2025 р. у справі № 420/2602/23 зазначено таке: «за відсутності в матеріалах справи доказу (доказів), який (які), на думку суду, можуть мати значення для правильного вирішення справи, суд має вжити заходів задля його (їх) отримання, що відповідає принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі; відповідно до вказаного принципу суд встановлює правову природу правовідносин сторін на підставі належно доведених сторонами обставин, у результаті чого визначає норму права, що підлягає застосуванню; такі повноваження суду мають імперативний характер, що означає обов'язок суду надати правову кваліфікацію відносинам та визначити релевантну таким норму, яка підлягає застосуванню»[3].

Особливістю адміністративного судочинства є те, що у справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень *обов'язок щодо доказування* правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача (ч. 2 ст. 77 КАСУ). Проте запровадження в адміністративному судочинстві презумпції неправомірності рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень не звільняє позивача від обов'язку надати суду на підтвердження своїх вимог наявні докази.

Зауваження. У контексті офіційного з'ясування всіх обставин справи заслуговує на увагу позиція Віцепрезидента Адміністративного суду м. Трір (ФРН) Г. Шмідта, який зазначив, що адміністративний суд досліджує обставини справи за офіційною ініціативою, але до цього мають залучатися сторони. Закон очікує співробітництва між судом і сторонами. «Якщо відповідно до закону суд не повинен потрапляти у стан бездіяльності й залишати все тільки

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.02.2025 р. у справі № 826/17974/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125342954.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.05.2024 р. у справі № 280/2664/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118826614.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.05.2025 р. у справі № 420/2602/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127204895.

за учасниками справи, то й останні не мають перебирати на себе роль глядачів, очікуючи, що суд сам все прояснить завдяки його різноманітним можливостям. У зв'язку з тим, що сторони мають значно ширшу інформацію стосовно подій навколо себе, які є важливими для них з правової точки зору, без їх інтенсивної співучасті правильне вирішення справи судом майже неможливе»[1].

Вплив офіційного з'ясування всіх обставин у справі на *диспозитивність* в адміністративному судочинстві виявляється, зокрема, в такому:

- суд має право вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 9 КАСУ). Таке повноваження суду пояснюється завданням адміністративного судочинства;

Зауваження. У постанові ВС від 17.02.2020 р. у справі № 820/1961/18 сформульовано висновок, відповідно до якого вихід за межі позовних вимог можливий за таких умов: 1) лише у справах за позовами до суб'єктів владних повноважень, оскільки в цьому випадку відбувається захист прав та інтересів позивача; 2) повний захист прав позивача неможливий у спосіб, про який просить позивач; повнота захисту полягає в ефективності відновлення його прав; 3) вихід за межі позовних вимог має бути пов'язаний із захистом саме тих прав, щодо яких подана позовна заява[2]. У постанові ВС від 13.04.2023 р. у справі № 757/30991/18-а зазначено, що принцип диспозитивності передбачає розгляд судом справи в межах позовних вимог і підстав позову, визначених особою, яка звернулася за захистом до суду. При цьому ВС неодноразово наголошував на тому, що суд не може вийти за межі позовних вимог та на порушення принципу диспозитивності самостійно обирати правову підставу й предмет позову (постанови від 29.05.2019 р. у справі № 2-3632/11, від 15.07.2019 р. у справі № 235/499/17, від 3010.2019 р. у справі № 390/131/18, від 01.04.2020 р. у справі № 686/24003/18). Вихід суду за межі позовних вимог процесуальний закон допускає як виняток у разі, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень, і таких відхід обґрунтований судом у судовому рішенні. Вихід суду за межі позовних вимог можливий у тому разі, якщо позивач, вказавши у заяві одну конкретну вимогу, не зазначив іншу, яка має послідовний зв'язок із попередньою та випливає із фактичної спірної ситуації, викладеної в позовній заяві. Наприклад, позивач просить визнати протиправними дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень, однак не просить суд зобов'язати його вчинити певні дії чи прийняти рішення; просить визнати протиправним акт індивідуальної дії, однак не просить суд про його скасування тощо[3].

- якщо позивач не згоден на заміну відповідача іншою особою, суд може залучити цю особу як другого відповідача (ч. 4 ст. 48 КАСУ);

[1] Адміністративне судочинство : навч. посіб. / І. М. Балакарєва, І. В. Бойко, Я. С. Зелінська та ін. ; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Харків : Право, 2016. С. 39.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17.02.2020 р. у справі № 820/1961/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87624692.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.04.2023 р. у справі № 757/30991/18-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110215638.

- суд має право з власної ініціативи вжити заходів щодо забезпечення позову (статті 150, 151 КАСУ) та ін.

Як свідчить судова практика, недостатньо повна реалізація судом принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі може бути підставою для оскарження відповідного судового рішення, його скасування судом вищої інстанції та направлення на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Наприклад, у постанові ВС від 06.02.2019 р. (справа № 814/1793/17) викладено обставини справи, за якими суд першої інстанції, відмовляючи в залученні другого відповідача, керувався принципами змагальності та диспозитивності, й, з огляду на це, вирішив, що тільки позивачу вирішувати, з якими позовними вимогами і до кого звертатися. Колегія суддів погодилась, що справа розглядається тільки за позовною заявою та водночас підкреслила, що на суд покладено обов'язок офіційного з'ясування всіх обставин справи, що зобов'язує вживати заходів, необхідних для встановлення всіх обставин справи. Те, що позивач відмовився від залучення другого відповідача, не позбавляє суд можливості / права залучити другого відповідача, тим паче, коли суд з'ясував, що відповідати за позовом повинен інший суб'єкт владних повноважень, а підстави для задоволення позову до відповідача, якого вказав позивач, відсутні. У цьому, зокрема, і виявляється принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи, якого теж слід дотримуватися поряд зі змагальністю і диспозитивністю[1].

У постанові ВС від 03.10.2019 р. (справа № 826/15560/15) зазначено, що оскаржувані рішення судів першої та апеляційної інстанцій не відповідають вимогам щодо законності та обґрунтованості, оскільки судами не з'ясовано обставини справи, що мають значення для правильного її вирішення. Наголошено, що порушення норм процесуального права, яке унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, якщо суд не дослідив зібрані у справі докази, згідно з ч. 2 ст. 353 КАСУ є підставою для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи на новий судовий розгляд. ВС підкреслює, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі полягає насамперед в активній ролі суду при розгляді справи. В адміністративному процесі, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує виключно тим, на що посилаються сторони, мають бути повністю встановлені обставини справи, щоб суд ухвалив справедливе та об'єктивне рішення. Принцип офіційності, зокрема, виявляється в тому, що суд: а) визначає обставини, які необхідно встановити для вирішення спору; б) з'ясовує, якими доказами сторони можуть обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо цих обставин; в) за потреби суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, доповнити чи пояснити певні обставини, а також надати суду додаткові докази[2].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.02.2019 р. у справі № 814/1793/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79638423.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 03.10.2019 р. у справі № 826/15560/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84703813.

2.2. Адміністративна юрисдикція

2.2.1. Поняття та види адміністративної юрисдикції

Конституційні приписи закріплюють, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи (ст. 124 Конституції України). Кожній людині Основним Законом гарантовано право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55), яке не може бути обмежене (ст. 64).

З огляду на запровадження в Україні різних видів судочинства, слід розрізняти й різні види юрисдикцій, серед яких і адміністративна.

Неодноразово ЄСПЛ звертав увагу на існування в Україні проблеми щодо розмежування юрисдикцій, як наслідок, Суд констатував, що заявник був позбавлений ефективного судового захисту, гарантованого ст. 13 Конвенції[1].

Аналіз рішень КСУ дає підстави стверджувати, що юрисдикція (підсудність) справ може визначатися лише законом[2].

Визначення юрисдикції процесуальне законодавство не закріплює. Проте аналіз норм, вміщених у КАСУ, особливо у гл. 2 розд. І, що присвячена питанням адміністративної юрисдикції, дає підстави визначити *адміністративну юрисдикцію* як коло публічно-правових спорів, що розподілені між судами, визначеними процесуальним законом як адміністративні, з урахуванням їх інстанційності та територіального розташування.

Видами адміністративної юрисдикції є: предметна, інстанційна, територіальна.

Предметна юрисдикція визначає, які справи в публічно-правових спорах уповноважений розглядати та вирішувати адміністративний суд, та розмежовує коло спорів між судами адміністративної юрисдикції.

Інстанційна юрисдикція окреслює, який адміністративний суд є судом першої інстанції, які суди здійснюють перегляд справ в апеляційному порядку, а які – в касаційному.

Територіальна юрисдикція (підсудність) формує розуміння, який адміністративний суд та в якій адміністративно-територіальній одиниці розглядає й вирішує адміністративну справу по першій інстанції.

---

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мосендз проти України» від 17.01.2013 р. URL: https://court.gov.ua/userfiles/file/court_gov_ua_sud5010/Konvenciya_z_prav/st_2/mosendz.pdf.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України (справа щодо актів про обрання / призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад) від 27.03.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02#Text; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 16 Дисциплінарного статуту прокуратури України, затвердженого Постановою Верховної Ради України «Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України» (справа про Дисциплінарний статут прокуратури) від 22.06.2004 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-04#Text.

Зауваження. ВП ВС у постанові від 26.08.2019 р. у справі № 855/364/19 (провадження № 11-871ав19)[1] дійшла висновку, котрий простежується і в подальших рішеннях ВС[2], що юрисдикція (підсудність) адміністративних спорів (справ) є правовим інститутом, який містить адміністративно-процесуальні норми, що розмежовують компетенцію щодо розгляду і вирішення адміністративних справ між окремими інституціями судової системи та між адміністративними судами одного інституційного рівня. Визначення компетентного суду для розгляду адміністративної справи провадиться, серед іншого, залежно від предмета публічно-правового спору або його суб'єктного складу, територіальних меж юрисдикції певного суду, функцій при розгляді справи, які виконує певний суд судової системи.

Види адміністративної юрисдикції зображено на рис. 2.5.

Рис. 2.5

2.2.2. Предметна юрисдикція адміністративних судів

Окреслюючи коло правових конфліктів, які вирішуються за правилами, закріпленими нормами КАСУ (предметна юрисдикція), використовуються різні засоби юридичної техніки. Так, у п. 2 ч. 1 ст. 4 КАСУ юрисдикція адміністративного суду визначена в загальному вигляді, оскільки законодавче визначення поняття адміністративної справи (п. 1 ч. 1 ст. 4 КАСУ) охоплює собою зміст поняття «публічно-правовий спір» *(було розглянуто в підрозд. 1.2.5.2)*, наголошуючи на суб'єктному складі спору та характеристиці відносин, з яких спір виникає. Тобто через наявність у спорі суб'єкта владних повноважень, що у відносинах реалізує управлінсько-владні функції, зокрема, делеговані повноваження чи надає адміністративні послуги, або ж якщо спори стосуються формування суб'єктів права шляхом виборів або референдуму.

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.08.2019 р. у справі № 855/364/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83870667.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 р. у справі № 990/120/22. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/107354807; Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.03.2024 р. у справі № 990/340/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555195; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.10.2024 р. у справі № 520/15186/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122522251; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.11.2025 р. у справі № 420/3027/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131921929.

Водночас у ч. 1 ст. 19 КАСУ надано перелік публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Ними є:

- спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;
- спори адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;
- спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;
- спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;
- спори, що виникають із приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;
- за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;
- спори щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму;
- спори фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;
- спори щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;
- спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій, експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;
- спори щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;
- спори фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних із укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю;
- спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону в справах про правопорушення, передбачені Законом України

«Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»;

- спори щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»;
- спори із суб'єктами владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення публічно-приватного партнерства;
- спори щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера;
- спори щодо оскарження законності укладення договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору, законності змін, внесених до договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору;
- спори щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа.

Зауваження. Наведений перелік не є вичерпним, а законодавець постійно його доповнює, враховуючи виникнення нових правовідносин та судову практику. Водночас застосування такої юридичної техніки сприяє зменшенню проблем при розмежуванні судових юрисдикцій.

Питанням предметної юрисдикції окрему увагу приділяє судова практика, зосереджуючи увагу на критеріях для її визначення.

Наприклад, відповідно до позиції ВС кожен суд має право розглядати і вирішувати тільки ті справи (спори), які віднесені до їх відання законодавчими актами, тобто діяти в межах встановленої компетенції[1].

Основним критерієм для визначення предметної юрисдикції адміністративного судочинства, на відміну від цивільного, є забезпечення належної законної діяльності суб'єктів владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій з метою захисту прав, свобод та інтересів позивача, а зміст спору передбачає, що відносини, які виникли між сторонами, є відносинами адміністративного підпорядкування[2]. Хоча навряд чи для всіх відносин характерна підпорядкованість сторін. Саме суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності є, на погляд ВС, критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства. Крім того, до таких критеріїв судова практика відносить пряму вказівку в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ[3].

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.10.2022 р. у справі № 183/4196/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140909.

[2] Постанова Харківського апеляційного адміністративного суду від 11.10.2023 р. у справі № 638/2342/23. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/114255707.

[3] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.10.2022 р. у справі № 183/4196/21. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/107140909; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від

Розуміння, які спори вирішуються адміністративними судами, дає аналіз статей 20 та 22 КАСУ, які розкривають питання щодо розмежування предметної юрисдикції й визначають, який суд, по яких справах є судом першої інстанції. Поглиблює це розуміння й аналіз норм гл. 11 КАСУ, якою встановлено особливі правила провадження в окремих категоріях адміністративних справ.

КАСУ визначає й ті публічно-правові спори, *на які не поширюється юрисдикція адміністративних судів*. При цьому, на відміну від кола справ, що належить розглядати в поряду адміністративного судочинства, *перелік справ, на які не поширюється юрисдикція адміністративних судів, є вичерпним*.

Так, адміністративні суди не розглядають і не вирішують справи:

- що віднесені до юрисдикції КСУ. Останній є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, приймаючи рішення про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів КМУ, правових актів Верховної Ради АРК;

Зауваження. В адміністративних судах теж можна оскаржувати акти Президента, уряду, акти Верховної Ради АРК. Однак КСУ оцінює конституційність цих актів, а адміністративні суди – їх законність.

- що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства. У таких справах суб'єкт влади, уповноважений на вчинення дій із збирання й оцінки доказів винуватості в скоєнні особою злочину, тобто його функції не пов'язані з управлінською чи сервісною діяльністю;
- про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених КАСУ. Виняток стосується приписів п. 4 ч. 3 ст. 286 КАСУ;

Зауваження. Розгляд справ відповідно до норм КУпАП передбачає не перевірку судом законності діяльності носіїв владних повноважень, а оцінку поведінки підвладних осіб, установлення їх винуватості у вчиненні протиправних діянь і, як наслідок, – застосування щодо них примусових заходів. Також має місце відмінність термінології КАСУ та КУпАП. КАСУ використовує категорію «справи про накладення адміністративних стягнень», а КУпАП – термін «справи про адміністративні правопорушення». Також слід наголосити, що перевірка правомірності застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення та постанов у справах про адміністративні правопорушення, прийнятих органами виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, здійснюється за правилами адміністративного судочинства.

- у спорах щодо відносин, які відповідно до закону (статуту) (положення) громадського об'єднання, саморегулівної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції;

22.10.2024 р. у справі № 520/15186/23 . URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122522251; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.03.2025 р. у справі №240/38369/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125756622.

Зауваження. Виняток становлять справи у спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій, експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб.

- щодо позовних вимог, які є похідними від вимог у приватноправовому спорі й заявлені разом із ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і перебуває на розгляді відповідного суду.

Правила предметної юрисдикції визначають, який місцевий адміністративний суд, які публічно-правові спори вповноважений розглядати та вирішувати.

У КАСУ під місцевим адміністративним судом розуміють місцевий загальний суд як адміністративний та окружний адміністративний суд (ч. 1 ст. 22 та ч. 1 ст. 23). Розмежовуючи предметну юрисдикцію між місцевим загальним судом як адміністративним та окружним адміністративним судом, законодавець у ст. 20 КАСУ вживає термін «підсудні».

Так, місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні:

- адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності;
- адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму, щодо: 1) оскарження рішень, дій чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій; 2) уточнення списку виборців; 3) оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, що порушують законодавство про вибори та референдум; 4) оскарження дій чи бездіяльності кандидата у депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їх довірених осіб;
- адміністративні справи, пов'язані з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, щодо: 1) примусового повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства; 2) примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України; 3) затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України; 4) продовження строку затримання іноземців або осіб без громадянства з метою їх ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України; 5) затримання іноземців або осіб без громадянства до вирішення питання про визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового захисту в Україні, або особами без громадянства; 6) затримання іноземців або осіб без громадянства з метою забезпечення їх передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;

- адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень, ухвалених самим місцевим загальним судом як адміністративним (ідеться про судовий контроль за виконанням судового рішення);
- адміністративні справи щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»;
- адміністративні справи за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації. Викладене свідчить, що до предметної юрисдикції місцевих загальних судів віднесено лише шість видів або «категорій» справ, тому більшість адміністративних справ вирішується окружним адміністративним судом.

На окрему увагу заслуговує ч. 3 ст. 20 КАСУ, якою ВАКС наділено повноваженнями здійснювати адміністративне судочинство, що не є природним для цього спеціалізованого суду. Проте йому підсудні справи про застосування санкції, передбаченої п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції».

Припис ч. 4 ст. 20 КАСУ вповноважує ВС розв'язувати справи про втручання в незалежність і повноваження Рахункової палати та її членів.

Правила предметної юрисдикції, що закріплені у ст. 21 КАСУ, націлюють позивача на обрання суду, якщо в одній позовній заяві ним заявлено кілька вимог, наголосивши, що такі вимоги обов'язково пов'язані між собою.

Так, розгляд кількох пов'язаних між собою вимог, що територіально підсудні різним місцевим адміністративним судам, здійснює суд за вибором позивача.

Окружний адміністративний суд розглядає справу, якщо остання щодо однієї з вимог підсудна окружному адміністративному суду, а щодо іншої вимоги (вимог) – місцевому загальному суду як адміністративному.

Апеляційний адміністративний суд розглядає справу, якщо справа щодо однієї з вимог підсудна апеляційному адміністративному суду, а щодо іншої вимоги (вимог) – місцевому адміністративному суду.

Вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства.

Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Недотримання правил предметної юрисдикції є підставою для відмови у відкритті провадження.

Наприклад, КАС ВС постановою від 01.04.2024 р. у справі № 240/30945/23 (провадження № К/990/361/24) залишив касаційну скаргу без задоволення, а ухвалу про відмову у відкритті провадження Житомирського окружного адміністративного суду та постанову Сьомого апеляційного адміністративного суду – без змін. ВС погодився з судами попередніх інстанцій, що позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства, оскільки між сторонами публічно-правовий спір відсутній[1].

Схематично правила предметної юрисдикції адміністративних судів зображено на рис. 2.6.

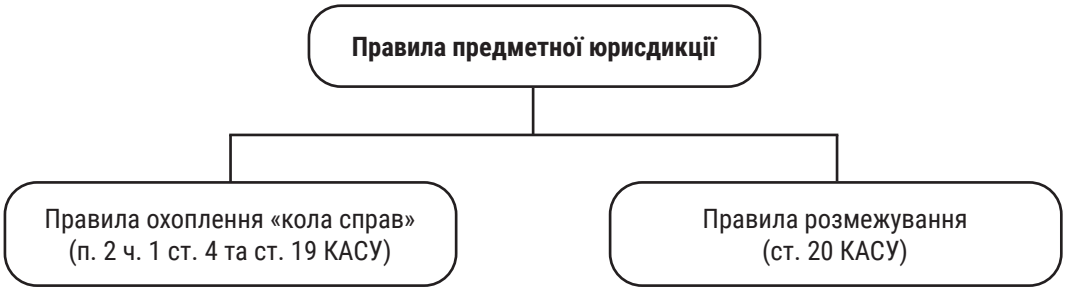

Рис. 2.6

2.2.3. Інстанційна юрисдикція

Правила інстанційної юрисдикції дають змогу встановити суд, який вирішить справу як суд першої, апеляційної чи касаційної інстанції.

КСУ в своєму рішенні від 12.07.2011 р. наголосив на пов'язаності інстанційності з такою організацією судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої[2].

Відповідно до ст. 22 КАСУ *судами першої інстанції* є: місцеві загальні суди як адміністративні суди; окружні адміністративні суди; апеляційні адміністративні суди; ВАКС; ВС.

Зауваження. Від дня початку роботи Спеціалізованого окружного адміністративного суду він також буде судом першої інстанції.

Більшість публічно-правових спорів, виходячи з ч. 1 ст. 22 КАСУ, як суди першої інстанції вирішують саме місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.04.2024 р. у справі № 240/30945/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118046984.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) від 12.07.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11#Text.

Апеляційному адміністративному суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ, як суду першої інстанції підсудні адміністративні справи (ч. 2 ст. 22 КАСУ):

- щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності ЦВК;
- щодо оскарження дій кандидатів на пост Президента України, їх довірених осіб;
- про заборону політичної партії;
- щодо оскарження рішень НАЗК про відмову в наданні державного фінансування статутної діяльності політичної партії або про зупинення (припинення) державного фінансування статутної діяльності політичної партії;
- про припинення релігійної організації.

Апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції підсудні справи (ч. 3 ст. 22 КАСУ):

- за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені;
- у спорах за участю суб'єктів владних повноважень щодо проведення аналізу концептуальної записки щодо здійснення публічно-приватного партнерства, проведення аналізу ефективності здійснення публічно-приватного партнерства;
- у спорах щодо оскарження законності укладення договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору, законності змін, внесених до договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору;
- у спорах щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера.

КАС ВС як суду першої інстанції підсудні справи (ч. 4 ст. 22 КАСУ):

- щодо встановлення ЦВК результатів виборів або всеукраїнського референдуму;
- за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України;
- щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Рахункової палати, ВРП, ВККСУ, рішень, дій чи бездіяльності органів, які обирають (призначають), звільняють членів ВРП, щодо питань обрання (призначення) на посади членів ВРП, звільнення їх з таких посад, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення суддів КСУ в процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді КСУ, а також Дорадчої групи експертів щодо оцінювання таких кандидатів на посаду судді КСУ, бездіяльності КМУ щодо невнесення до Верховної Ради України законопроєкту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою;
- про втручання в незалежність і повноваження Рахункової палати та її членів;
- зразкові справи (ст. 290 КАСУ).

ВАКС вирішує адміністративні справи щодо застосування санкції, передбаченої п. 1[1] ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», як суд першої інстанції.

Судами апеляційної інстанції в адміністративних справах, як правило, виступають апеляційні адміністративні суди, утворені відповідно до Указу Президента України від 29.12.2017 р. «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах»[1]. За ч. 1 ст. 23 КАСУ вони переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться в межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції.

ВС також переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення, постановлені апеляційним адміністративним судом як судом першої інстанції (ч. 2 ст. 23 КАСУ).

ВП ВС переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення у справах, розглянутих ВС як судом першої інстанції (ч. 3 ст. 23 КАСУ).

Зі свого боку, апеляційна палата ВАКС переглядає судові рішення ВАКС в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції.

Зауваження. Спеціалізований апеляційний адміністративний суд як суд апеляційної інстанції переглядатиме судові рішення Спеціалізованого окружного адміністративного суду.

Судом касаційної інстанції є ВС, який переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку (ст. 24 КАСУ). Переважно такий перегляд здійснює колегія суддів однієї із палат КАС ВС. Частинами 1, 2 ст. 346 КАСУ передбачено випадки, коли розгляд касаційної скарги здійснює палата або об'єднана палата Касаційного адміністративного суду.

Велика Палата функціонує як суд касаційної інстанції у випадках:

- коли колегія (палата, об'єднана палата) вважає за потрібне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах (частини 3, 4 ст. 346 КАСУ);
- коли КАС ВС передає справу на розгляд ВП ВС, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему, і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики (ч. 5 ст. 346 КАСУ);
- коли учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції (ч. 6 ст. 346 КАСУ).

[1] Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах : Указ Президента України від 29.12.2017 р. № 455/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017.

Наголосимо, що ухвалення судового рішення з порушенням правил інстанційної юрисдикції призводить до його скасування судом апеляційної або касаційної інстанції (ч. 1 ст. 318 та п. 7 ч. 2 ст. 353 КАСУ);

Наприклад, ВП ВС постановою від 30.01.2019 р. у справі № 803/3/18 (провадження № 11-1173апп18) скасувала судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій і закрила провадження у справі, оскільки суди розглянули справу з порушенням правил юрисдикції адміністративних судів (предметної юрисдикції)[1].

ВП ВС своєю постановою від 10.11.2022 р. у справі № 990/120/22 (провадження № 11-99заі22) скасувала ухвалу КАС ВС, а справу направила до КАС ВС для продовження розгляду. Підставою прийняття такого рішення стало те, що КАС ВС помилково зазначив, що, звертаючись до нього як суду першої інстанції з позовом, порушено визначені КАСУ правила інстанційної підсудності, а тому позовну заяву необхідно передати за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання позивача до Дніпропетровського окружного адміністративного суду. При цьому позивачу роз'яснено, що він не позбавлений права на вирішення цього спору адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача[2].

Зауваження. Утворення двох нових судових органів – Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду сприяло змінам і в унормуванні питань юрисдикції[3]. Спеціалізованому окружному адміністративному суду як суду першої інстанції будуть підсудні адміністративні справи:

- щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності КМУ, міністерства чи іншого ЦОВВ, НБУ чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України (за винятком справ, які за інстанційною юрисдикцією віднесені до Апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ та ВС як судів першої інстанції, справ, для яких ст. 27 КАСУ встановлено виключну підсудність, та в термінових справах, вирішення яких урегульовано статтями 286, 288 КАСУ);
- за позовом АМКУ у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання;
- щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа;
- щодо скасування реєстрації політичної партії, про заборону політичної партії;
- щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з організації та проведення конкурсу на посаду заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, першого заступника та заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, рішень Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури;
- щодо оскарження рішень Комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Національного антикорупційного бюро України, рішень Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного антикорупційного бюро України;

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 р. у справі № 803/3/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684990.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.11.2022 р. у справі № 990/120/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107354807.

[3] Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо правових засад утворення та функціонування Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду : Закон України від 26.02.2025 р. № 4264-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4264-20#n85.

• щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з відбору на посаду Голови НАЗК;

• щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з відбору на посаду Голови Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

• щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Бюро економічної безпеки України;

• щодо оскарження рішень Конкурсної комісії з проведення конкурсу на зайняття посади керівника ЦОВВ, що реалізує державну митну політику;

• щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів.

Окреслені зміни наберуть чинності з дня початку роботи вищезазначеного спеціалізованого суду.

Схематично інстанційну юрисдикцію зображено на рис. 2.7.

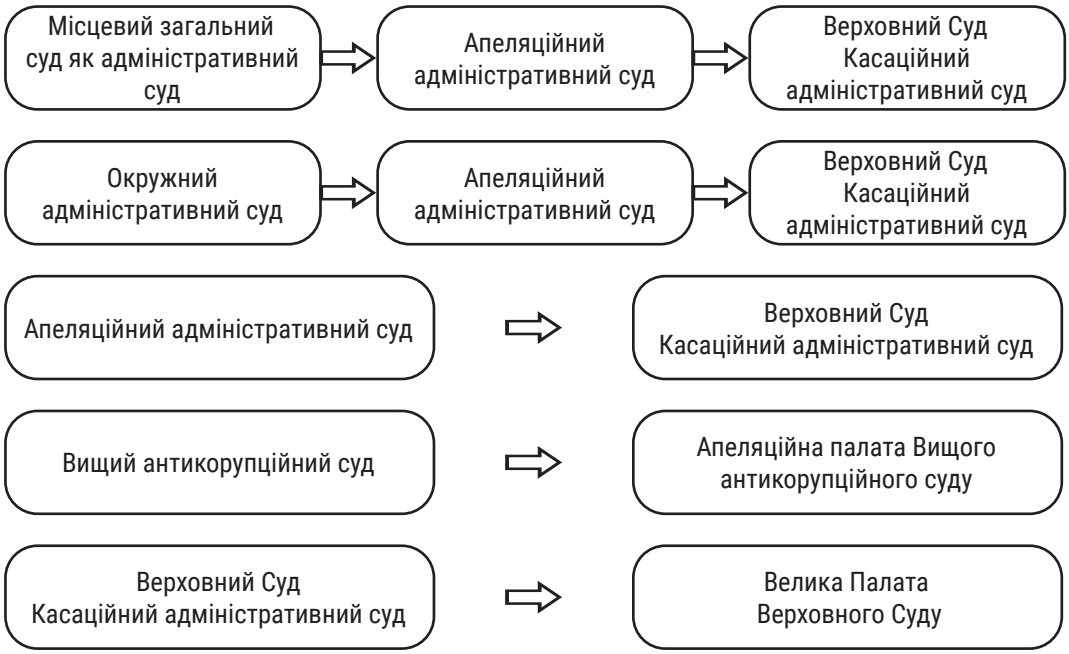

Рис. 2.7

2.2.4. Територіальна юрисдикція (підсудність)

Правила територіальної юрисдикції дають змогу правильно визначити конкретний суд, уповноважений розглядати адміністративну справу в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, як суд першої інстанції. Визначальними ознаками при формулюванні правил територіальної юрисдикції (підсудності) є: яка особа є стороною адміністративної справи та (або) предмет спору.

За вибором позивача вирішуються адміністративні справи щодо оскарження індивідуальних актів, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), а також у разі невизначеності КАСУ територіальної підсудності адміністративної справи:

- за місцем його зареєстрованого проживання (перебування, знаходження); або
- за місцезнаходженням відповідача, крім випадків, визначених КАСУ.

Зауваження. Якщо така особа-позивач не має місця проживання (перебування) в Україні, тоді справу вирішує адміністративний суд за місцезнаходженням відповідача (абз. 2 ч. 1 ст. 25 КАСУ).

За місцем проживання або місцезнаходженням відповідача пред'являються позови до фізичної особи, в яких позивач – суб'єкт владних повноважень (ч. 1 ст. 26 КАСУ).

За місцезнаходженням згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань пред'являються суб'єктом владних повноважень позови до юридичних осіб (ч. 2 ст. 26 КАСУ).

Спеціальні правила територіальної підсудності закріплено ст. 27 КАСУ. До них законодавець відносить такі:

- виключно окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ, вирішуються адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів КМУ, міністерства чи іншого ЦОВВ, НБУ чи іншого суб'єкта владних повноважень, повноваження якого поширюються на всю територію України, крім випадків, визначених КАСУ, адміністративні справи з приводу оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель та рішень у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи за позовом АМКУ у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання, адміністративні справи, відповідачем у яких є дипломатичне представництво чи консульська установа України, їх посадова чи службова особа, а також адміністративні справи про оскарження актів, дій чи бездіяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, та про скасування реєстрації політичної партії;
- адміністративні справи щодо оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їхніх дій або бездіяльності вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту.

Крім того, КАСУ закріплено, що підсудність може бути визначена ухвалою суду. Так, відповідно до ст. 26 КАСУ підсудність справи, в якій однією із сторін є суд або суддя суду, до підсудності якого віднесена ця справа за загальними правилами,

визначається ухвалою суду вищої інстанції, постановленою без повідомлення сторін. Водночас приписи ч. 2 ст. 26 КАСУ закріплюють, що підсудність справ, у яких однією із сторін є ВС або суддя цього суду, визначається за загальними правилами підсудності.

Правила територіальної підсудності передбачають можливість передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого (ст. 29 КАСУ). Зокрема, передача адміністративної справи на розгляд іншого адміністративного суду відбувається, якщо:

- до початку розгляду справи по суті задоволено клопотання відповідача, зареєстроване у встановленому законом порядку, місце проживання (перебування) якого раніше не було відоме, про передачу справи за місцем його проживання (перебування);
- під час відкриття провадження у справі суд встановить, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- після відкриття провадження у справі суд встановить, що справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;
- ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу адміністративного суду, який розглядав справу;
- однією зі сторін у справі є суд, в якому розглядається справа, або суддя цього суду;
- справа підлягає розгляду як зразкова, передається до ВС.

Процесуальні питання передачі справи з одного адміністративного суду до іншого також закріплені ст. 29 КАСУ.

Спори між адміністративними судами щодо підсудності не допускаються (ст. 30 КАСУ).

Ухвалення судового рішення з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності) може бути підставою для скасування апеляційним або касаційним судом такого рішення лише за умов, закріплених у КАСУ (ст. 30, ч. 2 ст. 318, абз. 2 ч. 2 ст. 353).

Зауваження. Аналіз судової практики свідчить, що адміністративні суди застосовують положення ст. 29 КАСУ і в разі неправильного визначення позивачем предметної юрисдикції, урегульованої ст. 20 КАСУ (щодо розмежування предметної юрисдикції між місцевими адміністративними судами). Проте єдність в аргументації застосування аналогії процесуального закону в судовій практиці відсутня.

Деякі суди вбачають можливість такого застосування в тому, що конвенційне право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, закріплене ст. 6 ЄКПЛ, вимагає, серед іншого, щоб справа була розглянута судом, «встановленим законом». Звертаючись до практики ЄСПЛ, суди наголошують, що зміст, «встановлений законом», зводиться не

лише до правової основи самого існування «суду», а й дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність, тобто охоплює всю організаційну структуру судів, включно з питаннями, що належать до юрисдикції певних категорій судів. Тому розгляд справи судом, не віднесеної до його юрисдикції, не може вважатися «судом, встановленим законом» у розумінні ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Ураховуючи, що КАСУ не вирішує питання щодо передачі справи в разі порушення правил предметної підсудності, суди вважають за можливе застосувати аналогію закону та передавати справи[1]. Інші суди посилаються на приписи, вміщені у ч. 6 ст. 7 КАСУ, якими врегульовано порядок застосування аналогії закону та аналогії права[2]. Застосовують адміністративні суди інститут передачі й у разі, якщо порушено правила інстанційної підсудності[3].

Зауваження. Особливо гостро питання територіальної юрисдикції постали, коли рф тимчасово окупувала частину території ще у 2014 р. (далі – тимчасово окупована територія), що є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

З огляду на це, було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[4]. Цим Законом було внесено зміни до статей КАСУ, якими регламентовано питання територіальної юрисдикції. Так, адміністративні справи з приводу оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, прийнятих на контрольних пунктах в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію, їхніх дій або бездіяльності, вирішуються адміністративним судом за місцезнаходженням відповідного контрольного пункту.

Особливостям визначення територіальної підсудності в районі проведення антитерористичної операції присвячено приписи Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції»[5], задля забезпечення доступу громадян та юридичних осіб до суду. Цей нормативно-правовий акт у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції, передбачає можливість змінити територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим у районі проведення антитерористичної операції, таким судам, та забезпечити розгляд цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення, адміністративних справ, господарських справ і кримінальних проваджень місцевими та апеляційними судами, що визначаються Головою ВС.

24.02.2022 р. у зв'язку з військовою агресією рф проти України відповідним Указом Президента України на всій її території введено воєнний стан, який вже неодноразово подовжувався. Зрозуміло, що в умовах, коли на частині території ведуться активні бойові дії, а ще частина є тимчасово окупованою, забезпечити належне функціонування деяких судів, у тому числі й наділених адміністративною юрисдикцією, не уявляється за можливе.

---

[1] Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 20.03.2023 р. у справі № 260/1750/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109652946.

[2] Рішення Касилівського районного суду Хмельницької області від 19.03.2019 р. у справі № 677/478/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80554069 ; Рішення Московського районного суду м. Харкова від 16.03.2018 р. у справі № 643/2952/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72782894.

[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 07.01.2026 р. у справі № 990/2/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133174405.

[4] Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04. 2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

[5] Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12.08.2014 р. № 1632-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text.

Водночас згідно зі ст. 64 Конституції України право особи на оскарження діяльності суб'єкта владних повноважень не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а тому держава, навіть у цей складний період, має докладати зусиль для створення умов для реалізації цього невід'ємного права кожної особи.

Правовою основою для вирішення означеної проблеми є положення Закону України від 12.05.2015 р. «Про правовий режим воєнного стану»[1]. Згідно зі ст. 26 зазначеного Закону правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України. За відсутності належних умов для здійснення судочинства певними судами може бути змінено територіальну підсудність справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено їх місцезнаходження. При цьому заборонено створення надзвичайних та особливих судів.

Законом України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення територіальної підсудності судових справ» від 03.03.2022 р. регламентовано процедуру, відповідно до якої відбувається зміна підсудності справ. Зокрема, вказано, що у разі неможливості здійснення судочинства судом з об'єктивних причин під час воєнного стану територіальну підсудність справ, що розглядаються в такому суді, може бути змінено за рішенням ВРП на підставі подання Голови ВС шляхом її передачі до найбільш територіально наближеного суду або іншого визначеного суду.

Окрім того, наголошено, що відповідне рішення є підставою для передачі всіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальну підсудність якого змінено. У ситуації, коли здійснення ВРП описаного повноваження є неможливим, воно здійснюється за розпорядженням Голови ВС. Так, наприклад, на підставі розпорядження Голови ВС від 18.03.2022 р. № 11/0/9-22 територіальну підсудність справ, що розглядалися Херсонським окружним адміністративним судом, визначено за Одеським окружним адміністративним судом[2].

2.3. Суд та учасники судового процесу

2.3.1. Склад суду, відвід (самовідвід) судді

У КАСУ термін «суд» вжито поряд із категорією «адміністративний суд», однак ці поняття не є тотожними. Відповідно до ст. 4 КАСУ під «судом» розуміється суддя адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів або інший склад суду, визначений у КАСУ, тоді як «адміністративний суд» означає судову установу, уповноважену здійснювати правосуддя у сфері публічно-правових відносин. Розмежування зазначених категорій простежується в системному тлумаченні норм КАСУ, зокрема ч. 2 ст. 9, ст. 10 та ч. 3 ст. 267.

Отже, «адміністративний суд» слід розглядати як судовий орган, тоді як «суд» – це конкретний, встановлений законом склад суду, який безпосередньо здійснює розгляд і вирішення адміністративної справи. Склад суду в конкретній справі визначається з урахуванням категорії справи, інстанційної підсудності, а також суду.

[1] Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 89-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

[2] Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Донецької, Харківської та Херсонської областей) : розпорядження Голови Верховного Суду від 18.03.2022 р. № 11/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_18_03_2022_1.pdf.

За положеннями ст. 33 КАСУ розгляд адміністративних справ здійснюється:

- одноособово:
  - у суді першої інстанції, крім випадків колегіального розгляду, встановлених КАСУ, або коли необхідність колегіального розгляду зумовлена складністю справи (ст. 32, ч. 1 ст. 33 КАСУ);
  - у разі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, якщо таке судове рішення було ухвалено суддею одноособово (ч. 7 ст. 33 КАСУ);
- колегіально:
  - у складі трьох суддів:
    - будь-якої складної справи, що належить до юрисдикції суду першої інстанції (ч. 2 ст. 33 КАСУ);

Зауваження. Суддя, який розглядає справу, за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи, вирішує питання про призначення колегіального розгляду до закінчення підготовчого засідання у справі або до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться.

    - адміністративних справ у суді першої інстанції, предметом оскарження яких є рішення, дії чи бездіяльність КМУ, крім випадку, встановленого ч. 4 ст. 22 КАСУ, НБУ, НКЦПФР, окружної виборчої комісії (окружної комісії з референдуму) (ч. 1 ст. 33 КАСУ);
    - адміністративних справ, підсудних апеляційним адміністративним судам як судам першої інстанції (ч. 5 ст. 33 КАСУ);
    - адміністративних справ в апеляційному порядку (ч. 3 ст. 33 КАСУ);
    - у випадку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, якщо такі рішення було ухвалено у складі трьох суддів (ч. 7 ст. 33 КАСУ);
  - у складі трьох або більше суддів:
    - адміністративних справ у касаційному порядку (ч. 4 ст. 33 КАСУ);

Зауваження. Склад суду може бути більше трьох, але така кількість має бути непарною.

    - адміністративних справ, що підсудні ВС як суду першої інстанції (ч. 6 ст. 33 КАСУ);
    - адміністративних справ у порядку перегляду судових рішень за виключними обставинами з підстав, визначених пп. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАСУ (ч. 8 ст. 33 КАСУ);
  - кількістю суддів, яка залежить від кількісного складу відповідного суду та його правомочності:
    - перегляду судових рішень судовою палатою Касаційного адміністративного суду (палатою), об'єднаною палатою Касаційного адміністративного суду (об'єднаною палатою);

Зауваження. Засідання палати в суді касаційної інстанції вважається правомочним за умови присутності на ньому більше половини її складу. Засідання об'єднаної палати – якщо на ньому присутні не менше ніж дві третини її складу (частини 10, 11 ст. 33 КАСУ).

– перегляду ВП ВС судових рішень за виключними обставинами з підстав, визначених п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ (ч. 8 ст. 33 КАСУ).

Зауваження. Нині кількість суддів у складі Великої Палати становить 21, тому за положеннями ч. 11 ст. 33 КАСУ кількість суддів при колегіальному розгляді справи має становити 14 та більше.

Особливості колегіального розгляду справи порівняно з одноособовим:

- усі питання вирішуються більшістю голосів суддів;
- кожен суддя має голосувати по кожному питанню, ніхто не має права утримуватися від голосування;
- головуючий у судовому засіданні голосує останнім;
- кожен суддя має підписати прийняте колегією судове рішення;
- суддя, не згодний із судовим рішенням за наслідками розгляду адміністративної справи, може письмово викласти свою окрему думку. Окрема думка приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення. За своїми правовими наслідками окрема думка не впливає на подальший рух справи, оскільки законодавець не передбачив можливість її врахування при перегляді судових рішень у судах вищих інстанцій. Про наявність окремої думки суд повідомляє осіб, які беруть участь у справі, без оголошення її змісту в судовому засіданні. *Детальніше про окрему думку та розмежування одноособових і колегіальних процесуальних дій суду див. підрозд. 1.2.3 цього підручника.*

Отже, «склад суду» – це законодавчо встановлена кількість суддів, уповноважених законом на вчинення всіх процесуальних дій *в адміністративній справі в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції.*

Правила визначення складу суду наведені у положеннях ст. 31 КАСУ:

- здійснюється ЄСІТС під час реєстрації документів, зазначених у ч. 2 ст. 18 КАСУ, а також в інших випадках визначення складу суду на будь-якій стадії судового процесу;

Зауваження. Не здійснюється виключно в разі настання обставин, які об'єктивно унеможливили функціонування ЄСІТС та тривають понад п'ять робочих днів.

- здійснюється з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, за принципом випадковості та в хронологічному порядку надходження справ;
- якщо справа має законодавчо розглядатися колегією суддів, то ЄСІТС визначається лише суддя-доповідач, оскільки обов'язковий колегіальний розгляд

справи проводиться постійною колегією, склад якої визначають збори суддів відповідного суду;

Зауваження. Якщо зі складу колегії суддів не може продовжувати розгляд справи суддя, який не є суддею-доповідачем у такій справі, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені КАСУ, заміна такого судді з ініціативи судді-доповідача за вмотивованим розпорядженням керівника апарату суду здійснюється ЄСІТС із числа резервних суддів. Для кожної постійної колегії суддів збори суддів відповідного суду визначають резервних суддів строком на один рік.

- у разі збільшення чисельного складу колегії понад три судді додатково визначаються судді за допомогою системи ЄСІТС;
- у випадку, якщо справа в суді першої інстанції за рішенням суду буде розглянута колегіально, весь його склад визначається ЄСІТС;

Зауваження. У такому випадку суддею-доповідачем буде суддя, який ухвалив рішення про колегіальний розгляд справи.

- результати автоматизованого розподілу (повторного розподілу) справи оформлюються протоколом.

Порядок визначення складу суду. Відповідно до наведених вище положень ст. 31 КАСУ визначення складу суду має здійснюватись ЄСІТС. Однак на сьогодні розподіл справ проводиться в АСДС, функціонування якої визначено у відповідному Положенні. Це зумовлено тим, що згідно з п.136 Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС до повноцінного функціонування всіх підсистем ЄСІТС визначення складу суду та розподіл справ здійснюються на підставі Положення про АСДС. Норми цього Положення відповідають приписам ст. 31 КАСУ в частині закріплення правил визначення складу суду.

Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою шляхом:

- автоматизованого розподілу судових справ під час реєстрації відповідної судової справи;
- пакетного автоматизованого розподілу судових справ після реєстрації певної кількості судових справ;
- розподілу судових справ шляхом передачі судової справи раніше визначеному в судовій справі судді;
- визначення складу суду з метою заміни судді (суддів);
- повторного автоматизованого розподілу судових справ.

Не розподіляються щодо конкретного судді судові справи, що надійшли:

- за два місяці до закінчення повноважень судді;
- за чотирнадцять календарних днів, якщо інше не встановлено зборами суддів відповідного суду, до початку відпустки, якщо її тривалість становить не менше чотирнадцяти календарних днів (за наявності наказу голови суду);

- за один робочий день, якщо інше не встановлено зборами суддів відповідного суду, до початку відпустки, якщо її тривалість становить менше п'яти календарних днів (за наявності наказу голови суду);
- за три робочих дні, якщо інше не встановлено зборами суддів відповідного суду, до початку відпустки, якщо її тривалість становить від п'яти до тринадцяти календарних днів (за наявності наказу голови суду);
- у період відпустки судді;
- за один робочий день до відрядження (за три робочі дні – якщо тривалість відрядження становить більше п'яти календарних днів) та в дні перебування судді у відрядженні (за наявності наказу голови суду);
- під час тимчасової непрацездатності судді;
- у дні перебування судді на навчанні, підвищенні кваліфікації, участі в семінарських заняттях, діяльності органів суддівського самоврядування тощо без відбуття у відрядження (за наявності наказу голови суду);
- у разі призначення судді членом ВККСУ, ВРП, у разі обрання судді касаційного суду до складу Великої Палати – з моменту прийняття рішення про призначення / обрання;
- в інших передбачених законом випадках, у яких суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ[1].

Відповідно до п. 2.3.2[1] Положення про АСДС у випадку колегіального розгляду справи при автоматизованому розподілі судових справ у місцевому суді визначається головуючий суддя, а в судах апеляційної та касаційної інстанцій – суддя-доповідач із числа всіх суддів відповідного суду з урахуванням їх спеціалізації (за її наявності).

Після визначення судді-доповідача (головуючого судді) АСДС визначається склад колегії суддів із числа всіх суддів відповідного суду з урахуванням їх спеціалізації (за її наявності) та з урахуванням складу судових палат (за їх наявності).

Якщо збори суддів визначили персональний склад постійних колегій суддів, то автоматизована система визначає склад колегії з числа суддів основного складу цієї колегії. У разі неможливості визначити необхідну кількість суддів з постійної колегії суддів, АСДС визначає суддів, яких не вистачає, з числа резервних суддів цієї колегії.

У разі неможливості визначити склад колегії з числа суддів основного складу постійної колегії суддів та резервних суддів, АСДС визначає суддів, яких не вистачає, з числа всіх суддів відповідного суду з урахуванням їх спеціалізації (за її наявності) та з урахуванням складу судових палат (за їх наявності).

Зауваження. ВП ВС здійснює розгляд справ (заяв /скарг) у складі всіх суддів, які обрані до неї, у яких не закінчився строк, на який вони були обрані до ВП ВС, а також мають пов-

[1] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : затв. рішенням Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 36. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

новаження щодо участі у засіданнях ВП ВС у день проведення таких засідань (тимчасова непрацездатність, відпустка, відрядження тощо).

Законодавчою гарантією безсторонності суду є існування правового інституту *відводу (самовідводу) судді.* Метою інституту відводу (самовідводу) судді є забезпечення розгляду справи незалежним і безстороннім судом та запобігання будь-яким обґрунтованим сумнівам щодо неупередженості судді (суддів) під час здійснення правосуддя.

Підстави для відводу судді, зокрема самовідводу, визначені в положеннях КАСУ, встановлення наявності яких, з одного боку, є імперативними для вчинення такої процесуальної дії (пп. 1, 3, 5 ч. 1 ст. 36, ст. 37 КАСУ) – обов'язкові, а в інших випадках зазнають оцінки суду щодо їх імовірного впливу на безсторонній та неупереджений судовий розгляд адміністративної справи (пп. 2, 4 ч. 1 ст. 36 КАСУ) – оціночні.

Обов'язкові:

- суддя під час попереднього вирішення цієї або пов'язаної з нею справи брав участь у процесі як представник, секретар судового засідання, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, адвокат, або надавав правничу допомогу стороні чи іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;
- суддя є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу в цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- у разі порушення порядку визначення судді для розгляду справи, встановленого ст. 31 КАСУ;
- брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді першої інстанції, тому не може брати участі у вирішенні цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а також у новому її розгляді в першій інстанції після скасування попередніх рішення, постанови або ухвали про закриття провадження в адміністративній справі;
- брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді апеляційної інстанції,
- тому не може брати участі у вирішенні цієї самої справи в судах першої і касаційної інстанцій, а також у новому її розгляді після скасування постанови або ухвали суду апеляційної інстанції;
- брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді касаційної інстанції, тому не може брати участі у вирішенні цієї самої справи в судах першої і апеляційної інстанцій, а також у новому її розгляді після скасування постанови або ухвали суду касаційної інстанції;
- брав участь у врегулюванні спору у справі за участю судді, тому не може брати участі в розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній

судового рішення, крім випадку, коли проведення врегулювання спору за участю судді було ініційовано суддею, але до закінчення встановленого судом в ухвалі про відкриття провадження у справі строку сторона заперечила проти його проведення;

- брав участь у вирішенні справи, рішення в якій було в подальшому скасоване судом вищої інстанції, тому не може брати участі в розгляді заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду, винесеного за результатами нового розгляду цієї справи;
- брав участь у вирішенні адміністративної справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, тому не може брати участі в розгляді заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами в цій адміністративній справі.

Положення цієї частини не застосовуються у випадку розгляду заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами з підстав, визначених п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ, ВП ВС.

Оціночні:

- суддя прямо чи опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;
- є інші, крім уже зазначених, обставини, що викликають сумнів у неупередженості судді (наприклад, суддя висловив думку стосовно змісту майбутнього рішення у справі ще до його ухвалення тощо).

Зауваження. Якщо особа на час розгляду справи не знала про наявність обставин, що є підставами для відводу судді, але дізналася про них згодом, вона може використати їх для оскарження судового рішення.

Питання про відвід (самовідвід) вирішується судом, який розглядає справу як до, так і після відкриття провадження у справі та задовольняє відвід за умови його обґрунтованості.

У разі необґрунтованості заявленого відводу суд передає таку заяву судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу, за умови, що заяву подано за три робочі дні (або раніше) до наступного засідання. У разі подання заяви пізніше, ніж за три робочі дні до наступного засідання, суд розглядає її самостійно.

Зауваження. Зазначені положення не застосовуються, якщо в суді здійснюють правосуддя менше трьох суддів.

Наслідки відводу (самовідводу) судді:

- передача адміністративної справи до іншого адміністративного суду в порядку, встановленому ст. 29 КАСУ, якщо після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити новий склад суду, за розпорядженням голови суду;

- розгляд адміністративної справи в тому самому адміністративному суді іншим суддею, який визначається в порядку, встановленому ч. 1 ст. 31 КАСУ, якщо розгляд справи здійснюється одноособово;
- розгляд адміністративної справи в тому самому адміністративному суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів, який визначається в порядку, встановленому ч. 1 ст. 31 КАСУ, якщо розгляд справи проводиться колегіально.

Порушення правил та порядку визначення складу суду, процедури відводу судді може мати свої юридично значущі наслідки в майбутньому на стадії перегляду адміністративної справи.

За положеннями КАСУ суд апеляційної інстанції та касаційної інстанції має скасувати судове рішення та ухвалити нове, якщо:

- справу розглянуто неповноважним складом суду;
- в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою;
- судове рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні;
- судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу.

Такий процесуальний порядок забезпечує реальний механізм дотримання гарантії безсторонності, незалежності суду, а також вимоги «суд, встановлений законом, що окреслені у ст. 6 ЄКПЛ та роз'яснені у численних рішеннях ЄСПЛ.

Зауваження. ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово надає тлумачення вимог, що ставляться до суду відповідно до ст. 6 ЄКПЛ. Так, у справах «Сокуренко та Стригун проти України»[1], «Верітас проти України»[2] ЄСПЛ у своїх рішеннях констатує порушення вітчизняними судами п. 1 ст. 6 Конвенції, та зазначає, що «суд, встановлений законом» (законний суд), є необхідним інституційним елементом справедливого правосуддя в тому розумінні, яке цьому поняттю надає ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ послідовно підкреслює, що вимога «суду, встановленого законом» охоплює не лише правове підґрунтя створення суду як інституції, а й дотримання встановлених законом правил щодо його юрисдикції, підсудності, повноважень суддів та належного складу суду, порушення яких ставить під сумнів легітимність здійснення правосуддя.

Особливу увагу привертає позиція ЄСПЛ з приводу визначеності безсторонності, який розглядає справу в рішенні ЄСПЛ «Олександр Волков проти України»[3], де заявник скаржився на порушення його прав за ЄКПЛ під час його звільнення з посади судді. Зокрема, він стверджував на підставі ст. 6 ЄКПЛ, що його справа не розглядалася «незалежним та безсторонім судом». Суд встановив, що заявника було звільнено з порушенням фундаментальних

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокуренко та Стригун проти України» від 20.07.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Верітас проти України» від 13.11.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_418#Text.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

принципів процедурної справедливості, таких як принципи незалежного та безстороннього суду, юридичної визначеності та права на розгляд справи судом, встановленим законом. Як зазначає ЄСПЛ, безсторонність суду означає відсутність упередженості або необ'єктивності та оцінюється з урахуванням суб'єктивного та об'єктивного критеріїв, а також необхідності забезпечення довіри громадськості до суду й відсутності обґрунтованих сумнівів щодо його неупередженості. Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ існування безсторонності для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції повинно встановлюватися згідно з: (і) суб'єктивним критерієм, врахувавши особисті переконання та поведінку конкретного судді, тобто чи мав суддя особисту упередженість або чи був він об'єктивним у цій справі, та (іі) об'єктивним критерієм, іншими словами, шляхом встановлення того, чи забезпечував сам суд та, серед інших аспектів, його склад, достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності.

Незалежність суду слід розглядати як самостійність судді при прийнятті судових рішень в адміністративній справі. Вимога незалежності полягає в необхідності забезпечення рівності у відносинах із законодавчою та виконавчою владою в контексті неприпустимості впливу з їхнього боку на суди. Незалежність судді передбачає й неприпустимість впливу на нього з боку інших суддів та суддів, які обіймають адміністративні посади в судах, встановлення контролю за розглядом справи та результатами її вирішення з боку вищих судів, вимагання звітів, пояснень суддів тощо. Незалежність суддів гарантується механізмами притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за втручання в діяльність суду.

2.3.2. Учасники справи: правосуб'єктність, класифікація, загальні права та обов'язки

Згідно з положеннями КАСУ учасниками справи є сторони та треті особи. Проте у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Крім учасників справи, є й суб'єкти, які сприяють розгляду такої справи (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст). «Учасники справи» та «учасники судового процесу» не є тотожними поняттями. Поняття «учасники судового процесу» включає в себе учасників справи, представників та інших учасників судового процесу (гл. 4 КАСУ).

Доцільно класифікувати учасників справи за такими критеріями:

- за метою участі в судовому процесі:
  - суб'єкти, що звертаються за захистом своїх прав, свобод та інтересів (сторони, треті особи);
  - суб'єкти, що звертаються за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб (органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, а саме: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, прокурор);
- за організаційною структурою:
  - індивідуальні суб'єкти (фізичні особи: громадяни, іноземці, особи без громадянства);

- колективні суб'єкти (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші державні органи, підприємства, установи та організації, громадські об'єднання);

- за наявністю владних функцій:
  - приватні особи;
  - суб'єкти владних повноважень;

На рис. 2.8 наведено систему основних учасників справи згідно з КАСУ.

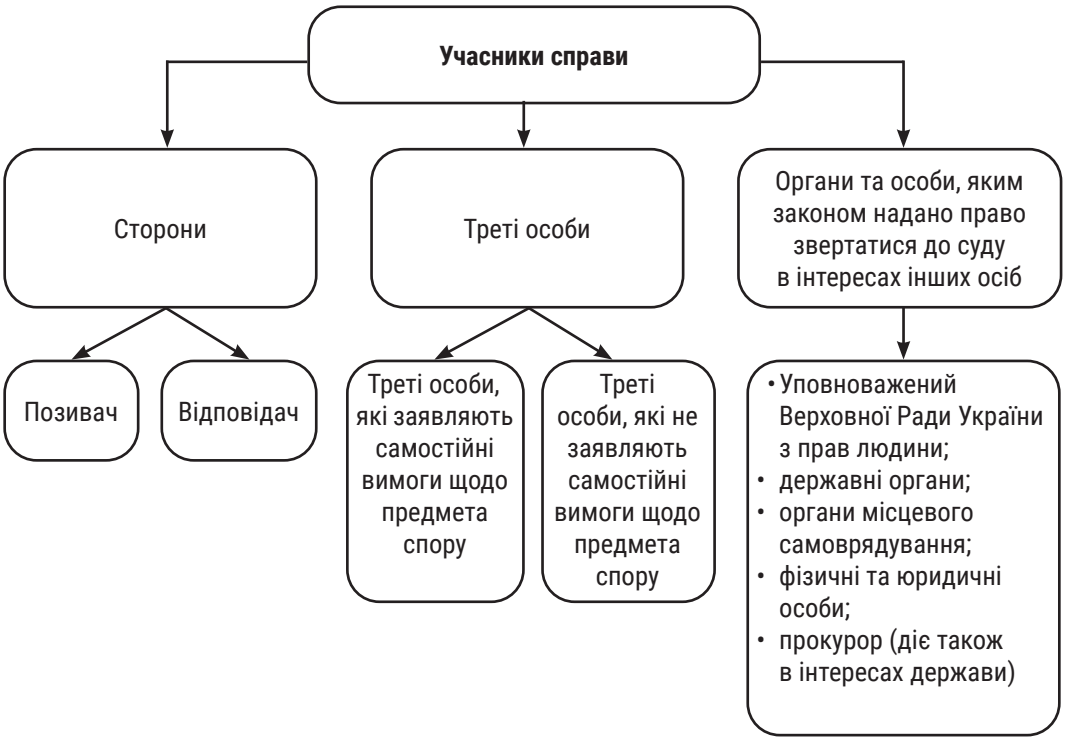

Рис. 2.8

Наявність у зазначених учасників справи **адміністративної процесуальної правосуб'єктності** є обов'язковою умовою їх вступу у процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку із вирішенням адміністративної справи.

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність складається з адміністративної процесуальної правоздатності та адміністративної процесуальної дієздатності.

Адміністративна процесуальна правоздатність – це здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві.

Вона визнається за:

- громадянами України;
- іноземцями;

- особами без громадянства;
- органами державної влади, іншими державними органами, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами;
- юридичними особами (підприємствами, установами, організаціями);
- громадським формуванням, без статусу юридичної особи;
- адміністратором за випуском облігацій.

Адміністративна процесуальна дієздатність – це здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові.

Вона належить:

- фізичним особам (які мають відповідати двом вимогам: досягти повноліття і не бути визнаними судом недієздатними);
- фізичним особам до досягнення повноліття (у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь);
- органам державної влади, іншим державним органам, органам влади АРК, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам;
- підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам);
- громадським формуванням без статусу юридичної особи (наприклад, релігійні громади, які не мають статусу юридичної особи, мають право на звернення до національних судів[1]).

Права та обов'язки учасників справи. Учасники справи мають рівні процесуальні права та обов'язки, зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки. Права та обов'язки учасників справи визначені у ст. 44 КАСУ.

Права учасників справи можна класифікувати за певними критеріями:

- *за правовідносинами, в яких учасники реалізують свої права відносно суду* (ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; за власний рахунок додатково замовити та отримати в суді засвідчені копії документів і витяги з них; надавати пояснення суду; подавати до суду документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках тощо), а також вчиняти процесуальні дії в електронній формі з використанням ЄСІТС, за винятком випадків, визначених КАСУ, тощо);

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Католицька церква Канеї проти Греції» (Canea Catholic. Church v. Greece) № 25528/94 від 16.12.1997 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ app/conversion/ docx/?library=ECHR&id=001- 58124&filename=CASE%20OF%20CANEA%20CATHOLIC%20CHURCH%20v.%20GREECE.docx&logEvent=False.

- *стосовно інших учасників справи* (брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб).

Процесуальні обов'язки можна класифікувати за природою встановлення:

- *законом* (наприклад, виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом, не приховувати докази; надавати суду повні й достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; виконувати процесуальні дії у встановлені законом строки; добросовісно користуватися процесуальними правами, не допускати зловживання процесуальними правами);
- *судом* (наприклад, з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені судом; виконувати процесуальні дії у встановлені судом строки).

Аналізуючи закріплені в КАСУ права та обов'язки учасників справи, варто звернути увагу, що, на відміну від обов'язків, які можуть встановлюватися як законодавчим актом, так і судом (зокрема, встановлення строків судом для виконання певної процесуальної дії), права визначено виключно законом. Такий законодавчий підхід є своєрідним запобіжником від можливого зловживання правами, надання судом певного пріоритету в реалізації прав певному учаснику справи.

2.3.3. Позивач, його процесуальні права та обов'язки. Заяви по суті справи позивача (у загальному та спрощеному позовних провадженнях)

Позивач є стороною в судовому процесі. Це особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а також суб'єкт владних повноважень, у межах повноважень якого подано позов до адміністративного суду (п. 8 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

Звернення позивача до суду свідчить про ймовірне порушення права, яке потребує захисту. У свою чергу, саме судовий захист є одним із найефективніших правових засобів захисту інтересів приватної особи.

Здебільшого позивачами в адміністративних справах є саме приватні суб'єкти, проте й суб'єкти владних повноважень теж можуть звертатися з позовами, однак, із чітко визначеною метою – реалізація покладених на них повноважень.

Позивачів в адміністративній справі можна класифікувати за різними критеріями. За організаційною структурою:

- індивідуальні суб'єкти (громадяни України; іноземці; особи без громадянства);
- колективні суб'єкти (підприємства, установи, організації (юридичні особи); громадські формування без статусу юридичної особи (наприклад, релігійні організації без статусу юридичної особи); суб'єкти владних повноважень).

За наявністю чи відсутністю владних повноважень:

- приватні суб'єкти (наприклад, громадяни України; іноземці; особи без громадянства, підприємства, установи, організації; громадські формування без статусу юридичної особи; претенденти та (або) учасники конкурсу – у справах щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера);
- суб'єкти владних повноважень.

За метою звернення:

- звернення за захистом власних інтересів (громадяни України; іноземці; особи без громадянства; підприємства, установи, організації (юридичні особи); громадські формування без статусу юридичної особи (наприклад, релігійні організації без статусу юридичної особи); претенденти та (або) учасники конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу);
- звернення в інтересах інших осіб, у випадках, встановлених законом, з подальшою участю у справі такого суб'єкта (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – особисто або через свого представника; державні органи; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи; прокурор – зокрема, в інтересах держави).

Процесуальні права та обов'язки позивача. Позивач має рівні з іншими учасниками справи процесуальні права та обов'язки, зобов'язаний добросовісно користуватися належними процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

Процесуальні права позивача визначено в ч. 3 ст. 44 та 47 КАСУ. Їх можна класифікувати за виключною приналежністю позивачу.

Виключні права позивача:

- на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову;
- змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання або не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;
- досягнути примирення з відповідачем, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу (що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі).

Універсальні права (які належать усім учасникам справи). Ця категорія прав була проаналізована *в підрозд. 2.3.2 цього підручника.*

Зауваження. Суд не приймає відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чиї-небудь права, свободи чи інтереси.

Процесуальні обов'язки позивача визначено в ч. 5 ст. 44 та ст. 47 КАСУ. Аналіз вказаних норм дає можливість дійти висновку, що більшість обов'язків не мають виняткової приналежності позивачеві, є універсальними для всіх учасників справи *(див. у підрозд. 2.3.2 цього підручника)*, за деяким винятком. Наприклад, позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом із поданням позовної заяви (ч. 2 ст. 79, ч. 4 ст. 161 КАСУ); у разі пропущення строку звернення до адміністративного суду позивач зобов'язаний додати до позову заяву про поновлення цього строку та докази поважності причин його пропущення (ч. 6 ст. 161 КАСУ).

Заяви по суті справи позивача. При розгляді справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно в заявах по суті справи, визначених КАСУ (ч. 1 ст. 159), які наведено нижче (рис. 2.9).

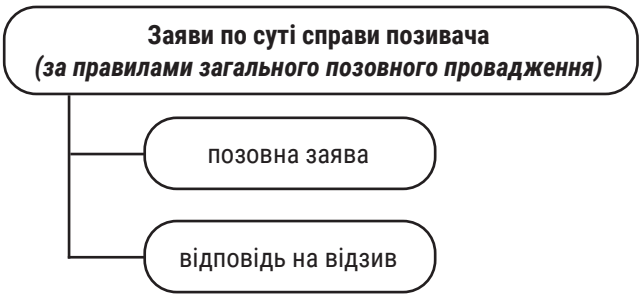

Рис. 2.9

У справах, що суд розглядає за правилами спрощеного позовного провадження, законодавець передбачив для учасників справи перелік заяв по суті справи, що відображено на рис. 2.10.

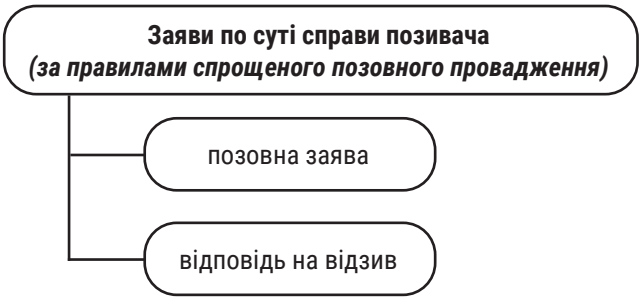

Рис. 2.10

Зауваження. У справах незначної складності (ч. 3 ст. 263 КАСУ) та інших справах, для яких пріоритетним є швидке вирішення такої справи (відповідно до ч. 1 ст. 269 КАСУ у справах, визначених статтями 273–277 (виборчі спори), 280–283[2], 285–289 КАСУ), заявою позивача по суті справи є лише позов.

Подання відповіді на відзив **є правом, а не обов'язком позивача**.

Суд може дозволити позивачу подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це необхідним (ч. 5 ст. 159 КАСУ).

Позовна заява. Позовна заява – це форма звернення до суду як приватних осіб, так і суб'єктів владних повноважень. Це вимога позивача до відповідача, з якою він звертається до суду. Підставою позову є юридичні факти, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Ці факти свідчать про виникнення між сторонами певних правовідносин та про спірний характер останніх, порушення прав тієї зі сторін цих відносин, яка пред'явила позов[1].

Позовна заява може бути подана:

- позивачем;
- представником позивача (у такому випадку в позовній заяві додатково зазначаються відомості стосовно представника відповідно до п. 2 ч. 5 ст. 160 КАСУ);
- особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи або в інтересах держави (у заяві також мають бути зазначені підстави такого звернення).

У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування. Позовна заява подається в письмовій формі, а також може бути складена шляхом заповнення бланка позову, наданого судом. На прохання позивача службовцем апарату адміністративного суду може бути надана допомога в оформленні позовної заяви.

У позовній заяві зазначаються:

1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (далі – ЄДРПОУ) (для юридичних осіб, зареєстрованих згідно із законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), відомі номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

[1] Див.: Лученко Д. Адміністративний позов як процесуальна форма захисту прав фізичних і юридичних осіб в адміністративному судочинстві. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2013. № 4 (75). С. 96.

3) зазначення ціни позову, обґрунтований розрахунок суми, що стягується, – якщо в позовній заяві містяться вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної оскаржуваним рішенням, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень;

4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів – зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору – у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності), зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) у справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень – обґрунтування порушення оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю прав, свобод, інтересів позивача;

10) у справах щодо оскарження нормативно-правових актів – відомості про застосування оскаржуваного нормативно-правового акта до позивача або належність позивача до суб'єктів правовідносин, у яких застосовується або буде застосовано цей акт;

11) власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) із тим самим предметом та з тих самих підстав (ч. 5 ст. 160 КАСУ).

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору (ч. 9 ст. 160 КАСУ).

До позовної заяви додаються її копії, а також копії доданих до позовної заяви документів відповідно до кількості учасників справи, крім випадків подання позовної заяви та доданих до неї документів в електронній формі через електронний кабінет (ст. 161 КАСУ).

Зауваження. У разі подання до суду в електронній формі заяви по суті справи та документів, що до них додаються, позивач зобов'язаний надати суду доказ надсилання цих матеріалів іншим учасникам справи. Такі документи в електронній формі направляються з використанням ЄСІТС або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, шляхом надсилання до електронного кабінету іншого учасника справи, а у разі відсутності в іншого учасника справи електронного кабінету чи відсутності відомостей про наявність в іншого учасника справи електронного кабінету – в паперовій формі листом з описом вкладення.

Якщо **позов був поданий до суду в електронній формі**, позивач має подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази **виключно в електронній формі,** крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі. До позовної заяви додається документ про сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі (за винятком випадків, коли особа звільнена від сплати судового збору). Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, в ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору, а до позовної заяви додаються документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону (ч. 8 ст. 160 КАСУ).

Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази – позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів).

За потреби до позовної заяви додаються клопотання та заяви позивача *про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження*, участь у судовому засіданні щодо розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, звільнення (відстрочення, розстрочення, зменшення) від сплати судового збору, про призначення експертизи, витребування доказів, про забезпечення надання безоплатної правничої допомоги, якщо відповідний орган відмовив в її наданні, тощо. У разі пропущення строку звернення до адміністративного суду позивач зобов'язаний додати до позову *заяву про поновлення цього строку та докази поважності причин його пропущення* (ч. 6 ст. 161 КАСУ).

До заяви про визнання індивідуального акта протиправним чи адміністративного договору недійсним додається також оригінал або копія оспорюваного акта чи договору або засвідчений витяг з нього, а у разі відсутності акта чи договору у позивача – клопотання про його витребування (ч. 7 ст. 161 КАСУ).

Відповідь на відзив

Порядок подання та зміст. У відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень та мотиви їх визнання або відхилення.

До відповіді на відзив застосовуються правила, встановлені частинами 2–4 ст. 162 КАСУ.

Строки подання. Відповідь на відзив подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання відповіді на відзив, який дасть змогу позивачу підготувати свої пояснення, міркування та аргументи та відповідні докази, іншим учасникам справи – отримати відповідь на відзив завчасно до початку розгляду справи по суті, а відповідачу – надати учасникам справи заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті (ст. 163 КАСУ). Якщо заяви по суті справи подаються позивачем до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, на такі документи накладається кваліфікований електронний

підпис учасника справи (його представника). Якщо документи подаються до суду або надсилаються іншим учасникам справи в паперовій формі, такі документи скріплюються власноручним підписом учасника справи (його представника).

Зауваження. У спрощеному позовному провадженні строк на подання відповіді на відзив також встановлюється судом (ч. 2 ст. 261 КАСУ).

Наслідки неподання відповіді на відзив КАСУ не передбачені.

2.3.4. Відповідач, його процесуальні права та обов'язки. Заяви по суті справи відповідача (у загальному та спрощеному позовних провадженнях)

Відповідач є стороною в адміністративній справі.

Відповідач, як правило, це суб'єкт владних повноважень, а у випадках, визначених законом, й інші особи, до яких звернена вимога позивача.

Зауваження. У справах про відшкодування шкоди, завданої особі Головою, членом, працівником або залученим експертом НКЦПФР під час виконання ними своїх повноважень, належним відповідачем є НКЦПФР (ч. 6 ст. 46 КАСУ).

Так, громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, громадські об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами лише за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень:

- про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання;
- про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання;
- про затримання іноземця або особи без громадянства;
- про встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо);
- в інших випадках, коли право звернення до суду надано суб'єкту владних повноважень законом (ч. 5 ст. 46 КАСУ). Зокрема:
  - у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені,
  - з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ);
  - у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283^2 КАСУ);
  - у справах за зверненням СБУ щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терорис-

тичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій із такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 КАСУ) та ін.

Процесуальні права та обов'язки відповідача.

Відповідач має рівні з іншими учасниками справи процесуальні права та обов'язки, зобов'язаний добросовісно користуватися належними процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки.

Процесуальні права відповідача визначено в ч. 3 ст. 44 та 47 КАСУ. Їх можна класифікувати за належністю відповідачеві.

Виключні права відповідача:

- визнати позов повністю або частково;
- подати відзив на позовну заяву;
- пред'явити зустрічний позов, якщо відповідач не є суб'єктом владних повноважень;
- досягнути примирення з позивачем, зокрема шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу (що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі).

Універсальні права (які належать усім учасникам справи) було проаналізовано у *підрозд. 2.3.2 цього підручника*.

Зауваження. Суд не приймає визнання позову відповідачем і не визнає умов примирення сторін, якщо ці дії суперечать закону або порушують чиї-небудь права, свободи чи інтереси.

Процесуальні обов'язки відповідача визначено в ч. 5 ст. 44 та ст. 47 КАСУ. Аналіз вказаних норм дає можливість дійти висновку, що вони здебільшого не мають виняткової приналежності відповідачеві, а є універсальними для всіх учасників справи *(див. підрозд. 2.3.2 цього підручника)* за деякими винятками. Так, суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою, може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення (ч. 1 ст. 382 КАСУ).

Заяви по суті справи відповідача. Під час розгляду справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених КАСУ (ч. 1 ст. 159), що зображено на рис. 2.11.

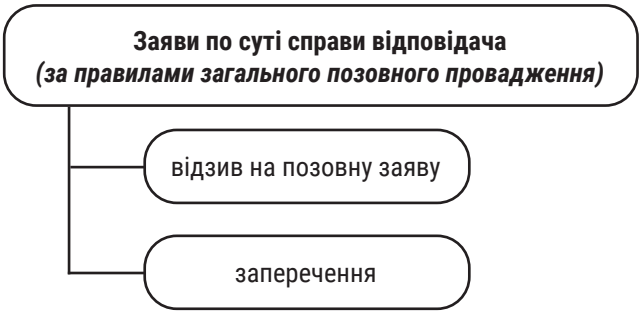

Рис. 2.11

У справах, що суд розглядає за правилами спрощеного позовного провадження, законодавець передбачив для учасників справи перелік заяв по суті справи (рис. 2.12).

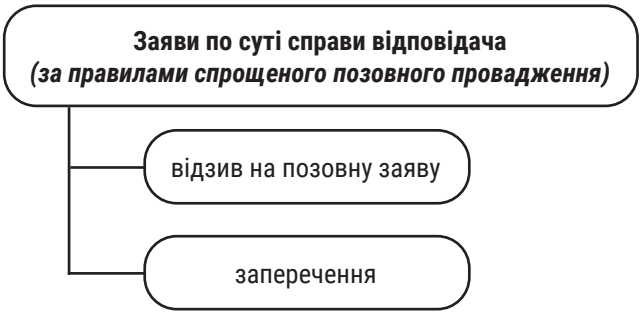

Рис. 2.12

Зауваження. У справах незначної складності (ч. 3 ст. 263 КАСУ) та інших справах, для яких пріоритетним є швидке вирішення такої справи (відповідно до ч. 1 ст. 269 КАСУ в справах, визначених статтями 273–277 (виборчі спори), 280–283[2], 285–289 КАСУ), заявою відповідача по суті справи є лише відзив.

Подання заяв по суті справи є правом учасників справи. Суд може дозволити учаснику справи подати додаткові пояснення щодо окремого питання, яке виникло при розгляді справи, якщо визнає це за потрібне.

Відзив на позовну заяву (відзив)

Порядок подання та зміст.

У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову.

Відзив повинен містити:

1) найменування (ім'я) позивача і номер справи;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) відповідача, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта (для фізичних осіб – громадян України), номери засобів зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

3) у разі повного або часткового визнання позовних вимог – вимоги, які визнаються відповідачем;

4) обставини, які визнаються відповідачем;

5) заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права;

6) перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву, та зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із відзивом, із зазначенням причин їх неподання.

До відзиву додаються:

- докази, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються заперечення відповідача, якщо такі докази не надані позивачем;
- документи, що підтверджують надіслання (надання) відзиву і доданих до нього доказів іншим учасникам справи.

Копія відзиву та доданих до нього документів має бути надіслана (надана) іншим учасникам справи одночасно з надісланням (наданням) відзиву до суду.

Строк подання. Відзив подається у строк, встановлений судом, який **не може бути меншим 15 днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі.** Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дасть змогу відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи – отримати відзив до початку першого підготовчого засідання у справі.

Зауваження. У спрощеному провадженні відзив подається протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення відповідачу ухвали про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 261 КАСУ), крім випадків, установлених в КАСУ за окремими категоріями справ.

Наслідки неподання. Неподання суб'єктом владних повноважень відзиву на позов без поважних причин **може бути кваліфіковано судом як визнання позову (ч. 4 ст. 159 КАСУ)**, проте ця норма не має зобов'язального характеру для суду та не є безумовною підставою для задоволення позову.

Зауваження. Згідно з правовою позицією КАС ВС, що викладена в постанові від 18.06.2019 р. у справі № 826/3585/18, вбачається, що ч. 1 ст. 159 КАСУ не містить імпера-

тивних приписів щодо дій суду в разі неподання суб'єктом владних повноважень відзиву. Водночас ця норма наділяє суд повноваженнями на власний розсуд вирішувати, як діяти в зазначеній ситуації. Отже, пасивна поведінка суб'єкта владних повноважень під час розгляду справи в розглядуваному випадку не свідчить про порушення судом норм процесуального права[1]. Така позиція була підтримана й ВП ВС та відображена в постанові від 10.07.2025 р. у справі № 990/312/23. Так, суд має оцінювати докази за внутрішнім переконанням на підставі їх безпосереднього, всебічного, повного та об'єктивного дослідження та вживати визначених законом заходів, що є необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема з власної ініціативи, незалежно від процесуальних дій учасників справи. На думку ВП ВС, із цих мотивів неподання відзиву не є безумовною підставою для задоволення позову[2].

У разі ненадання відповідачем відзиву в установлений судом строк без поважних причин суд вирішує справу за наявними матеріалами. Так само суд має право вирішити справу за наявними матеріалами у разі, якщо відзив подано особою, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його і не навела поважних причин невиконання такого обов'язку.

Зауваження. Подання відзиву на позов – це процесуальне право відповідача. Цим правом він може не скористатися, проте це може спричинити для відповідача низку негативних наслідків, зокрема: втрату права пред'явити зустрічний позов для позивача-приватної особи (ч. 1 ст. 177 КАСУ); втрату права подати докази (ч. 3 ст. 79 КАСУ; виняток ч. 10 ст. 79 КАСУ); втрату права подати клопотання про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін (ч. 7 ст. 262 КАСУ); надання суду права вирішувати справу за наявними матеріалами (ч. 6 ст. 162, ч. 2 ст. 175 КАСУ). Крім того, неподання відзиву може мати ознаки зловживання відповідачем його процесуальними правами та ознаки прояву неповаги до суду.

Заперечення

Порядок подання та зміст. У запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування та аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань та аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

До заперечення застосовуються правила, встановлені частинами 2–4 ст. 162 КАСУ.

Строк подання. Заперечення подається у строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання заперечення, який дасть змогу іншим учасниками справи отримати заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Зауваження. У спрощеному провадженні відповідач має право подати до суду заперечення протягом строку, встановленого судом в ухвалі про відкриття провадження у справі (ч. 2 ст. 261 КАСУ).

Наслідки неподання заперечення КАСУ не передбачені.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.06.2019 р. у справі № 826/3585/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82472829.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.07.2025 р. у справі № 990/312/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129054270.

2.3.5. Заміна сторони судового процесу: поняття, види та порядок заміни

Процесуальне законодавство передбачає два види зміни суб'єктного складу адміністративної справи: процесуальне правонаступництво та заміна неналежної сторони, що деталізовано у ст. 52 КАСУ.

Процесуальне правонаступництво. Процесуальне правонаступництво зумовлюється низкою юридичних фактів, якими є:

- щодо фізичних осіб: смерть фізичної особи або оголошення у встановленому законом порядку особи померлою;

Зауваження. Підставою виникнення процесуального правонаступництва в адміністративній справі не може бути смерть посадової особи, яка представляє суб'єкта владних повноважень, оскільки функції та повноваження такого суб'єкта владних повноважень, а також посадові обов'язки відповідного представника залишаються незмінними та не залежать від зміни посадової особи.

- щодо юридичних осіб: її ліквідація або реорганізація (злиття, приєднання, поділ, перетворення).

Заміна відповідної сторони чи третьої особи її правонаступником допускається судом на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення у випадку його примусового виконання. А саме, відповідно до ч. 1 ст. 379 КАСУ в разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця або за заявою заінтересованої особи суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

Отже, процесуальне правонаступництво в адміністративній справі треба розуміти як процедуру заміни сторони або третьої особи іншою особою – правонаступником, що зумовлено вибуттям або заміною особи у відносинах, щодо яких виник спір, у зв'язку з чим до правонаступника переходять усі процесуальні права та обов'язки в такому саме обсязі, в якому їх мала особа, щодо якої здійснюється така заміна.

Зауваження. У справі № 826/6799/15 КАС ВС виснував, що в разі виникнення спору щодо реалізації компетенції суб'єкта владних повноважень, який припиняє свою діяльність, підстави для правонаступництва виникають з моменту його вибуття з правовідносин, у яких виник спір. Це може статися, зокрема, внаслідок передачі його адміністративних функцій іншому суб'єкту владних повноважень розпорядчим актом КМУ. Однак, якщо спір виникає у відносинах, не пов'язаних із реалізацією компетенції такого суб'єкта, підстави для правонаступництва виникають із моменту припинення цього суб'єкта владних повноважень[1].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.03.2024 р. у справі № 826/6799/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117730246.

В адміністративному судочинстві окреме місце займає *процесуальне правонаступництво суб'єктів владних повноважень (публічне правонаступництво)*. Суб'єкти, уповноважені на реалізацію функцій держави, час від часу змінюються, проте держава зобов'язана забезпечити безперебійну діяльність органів влади, незважаючи на перманентні трансформаційні процеси у своїй організаційній структурі. Підставами для заміни сторони – суб'єкта владних повноважень у справі правонаступником можуть бути: припинення суб'єкта владних повноважень унаслідок реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації; повне або часткове передання (набуття) адміністративної компетенції одного суб'єкта владних повноважень до іншого внаслідок повного чи часткового припинення його адміністративної компетенції. Таким чином, відбувається вибуття суб'єкта владних повноважень із публічних правовідносин.

Зауваження. ВС у постанові від 11.10.2019 р. у справі № 812/1408/16 (адміністративне провадження № К/9901/20481/19) вказує, що особливістю адміністративного (публічного) правонаступництва є те, що подія переходу прав та обов'язків, що відбувається із суб'єктами владних повноважень, сама собою має бути публічною та врегульованою нормами адміністративного права.

ВС вказує на дві форми адміністративного (публічного) правонаступництва:

1) фактичне (або компетенційне адміністративне правонаступництво), тобто таке, де вирішуються питання передачі фактичних повноважень від одного до іншого органу, посадової особи (або повноважень за компетенцією). Це врегульовані нормами адміністративного права умови та порядок передання адміністративної компетенції від одного суб'єкта владних повноважень (суб'єкта публічної адміністрації) до іншого, який набуває певних владних повноважень унаслідок ліквідації органу чи посади суб'єкта владних повноважень, припинення первісного суб'єкта, або внаслідок повного чи часткового припинення компетенції органу публічної адміністрації чи припинення повноважень посадової особи;

2) процесуальне адміністративне (публічне) правонаступництво – це унормована можливість заміни адміністративним судом (на будь-якій стадії процесу судового розгляду справи в суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій (крім випадків перегляду справи за винятковими чи нововиявленими обставинами) сторони чи третьої особи іншим суб'єктом, коли права та обов'язки суб'єкта владних повноважень перейшли від сторони (в адміністративній справі) до іншого суб'єкта владних повноважень, а також можливість суб'єкта публічної адміністрації (правонаступника) бути залученим у судовий процес як сторона чи третя особа. При визначенні процесуального адміністративного (публічного) правонаступництва суд повинен виходити з того, хто є правонаступником у спірних правовідносинах, і враховувати таке: якщо під час розгляду адміністративної справи буде встановлено, що орган державної влади, орган місцевого самоврядування, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржуються, припинили свою діяльність, то суд повинен залучити до участі у справі їхніх правонаступників. У разі ж відсутності правонаступників суд повинен залучити до участі у справі орган, до компетенції якого належить ухвалення рішення про усунення порушень прав, свобод чи інтересів позивача. У разі зменшення обсягу компетенції суб'єкта владних повноважень, не пов'язаного з припиненням його діяльності, до участі у справі як другий відповідач суд залучає іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого передані або належать функції чи повноваження щодо вирішення питання про відновлення порушe-

них прав, свобод чи інтересів позивача. Отже, підставою для переходу адміністративної компетенції від одного суб'єкта владних повноважень до іншого (набуття адміністративної компетенції) є події, що відбулися із суб'єктом владних повноважень[1].

Визнання адміністративним судом особи правонаступником відбувається шляхом постановлення ухвали про те, що правонаступник замінив в адміністративній справі сторону, що вибула, на підставі наданих останнім доказів, які б підтверджували наявність факту публічного правонаступництва.

Наприклад, Запорізьким окружним адміністративним судом в ухвалі від 12.08.2025 р. у справі № 280/3776/25 встановлено, що відповідно до спільної директиви Міністра оборони України та Головнокомандувача ЗСУ від 22.05.2025 р. № Д-321/65/дск «Про проведення додаткових організаційних заходів у Збройних Силах України в 2025 році», директиви командувача Сил територіальної оборони ЗСУ від 22.05.2025 р. № Д-22/ДСК, Військова частина НОМЕР_1 є правонаступником Військової частини НОМЕР_6, НОМЕР_7, НОМЕР_8, НОМЕР_9, НОМЕР_3 у зв'язку із переформатуванням.

Публічне правонаступництво органів державної влади є окремим, особливим видом правонаступництва, під таким терміном розуміється перехід в установлених законом випадках прав та обов'язків одного суб'єкта права іншому.

З урахуванням наведеного суд дійшов висновку про наявність підстав для заміни відповідача на належного – Військову частину НОМЕР_1[2].

Із метою врегулювання питання вибуття з судового процесу неналежної сторони та вступу в процес належної у процесуальному законодавстві врегульовано порядок *заміни неналежної сторони*, який визначено ст. 48 КАСУ.

Заміна позивача. Наявність інституту заміни неналежного позивача в адміністративній справі пов'язана з публічно-правовим характером таких спорів, а також проявом в адміністративному судочинстві такого принципу, як офіційне з'ясування всіх обставин у справі.

Суд першої інстанції постановляє ухвалу про заміну неналежного позивача, якщо з позовом звернулася не та особа, якій належить право вимоги в порядку, що наведений нижче (див. рис. 2.13).

Заміна позивача допускається до початку судового розгляду справи по суті. Після заміни позивача розгляд адміністративної справи починається спочатку.

Заміна відповідача. Позивач не завжди може правильно визначити відповідача по справі. Непоодинокими є випадки, коли вже після відкриття провадження виявляється, що відповідачем було вказано не ту особу, яка має відповідати по цій адміністративній справі. У цьому разі застосовується процедура заміни відповідача. Про порядок та можливі наслідки йдеться нижче (див. рис. 2.14).

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 11.10.2019 р. у справі № 812/1408/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85058551.

[2] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 12.08.2025 р. у справі № 280/3776/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129475549.

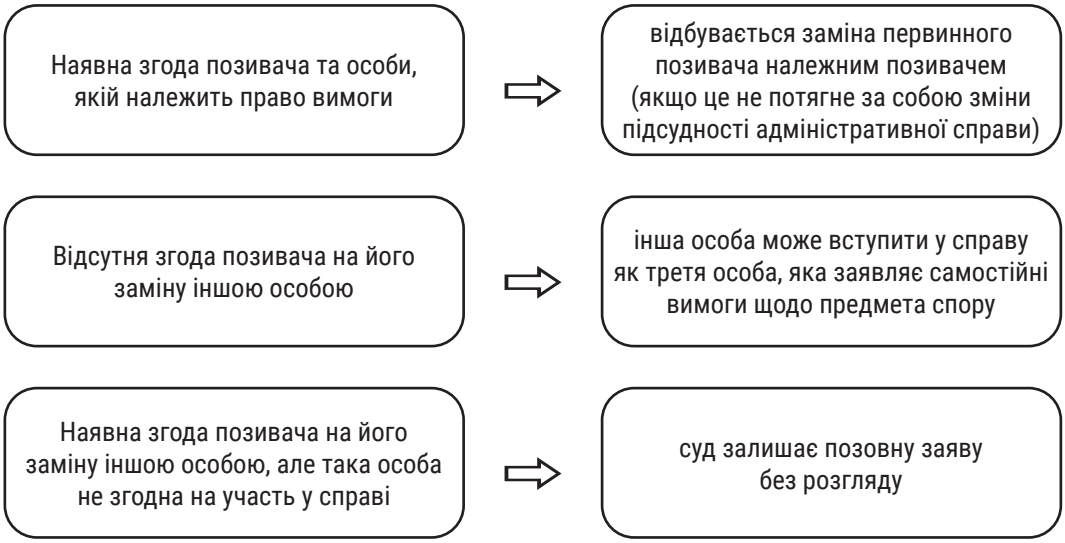

Рис. 2.13

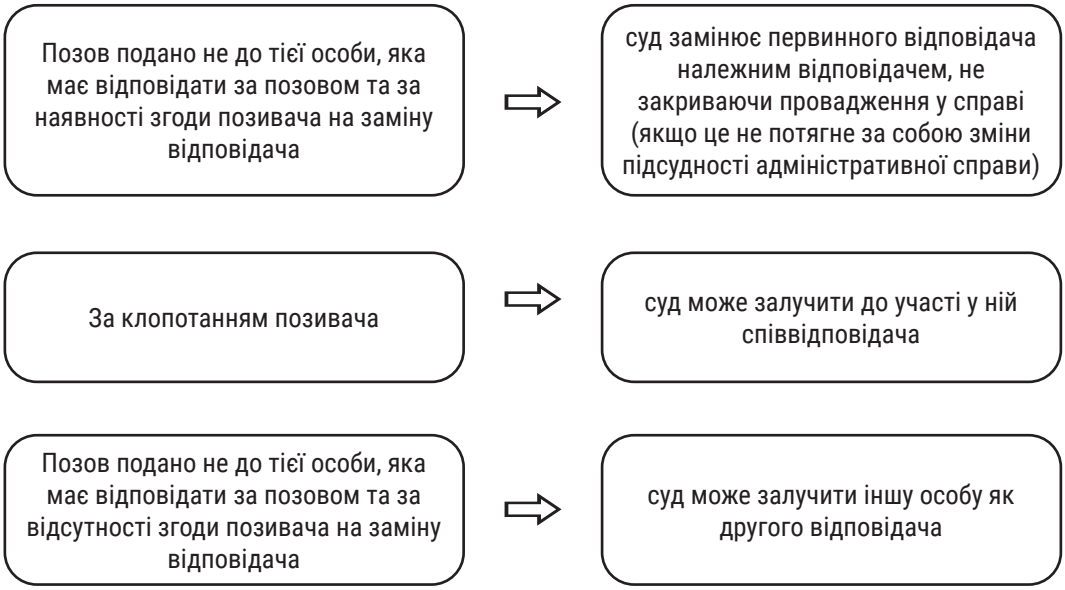

Рис. 2.14

Вирішуючи питання про залучення співвідповідача або ж заміну належного відповідача, суд ураховує, зокрема, чи знав або чи міг знати позивач до подання позову в справі про підставу для залучення такого співвідповідача чи заміну неналежного відповідача.

Суд першої інстанції допускає заміну відповідача до ухвалення рішення в справі. Після заміни відповідача або ж залучення другого відповідача *розгляд адміністративної справи починається спочатку.*

Зауваження. У разі якщо позов подано до Голови, члена, працівника або залученого експерта НКЦПФР, суд до ухвалення рішення у справі замінює первісного відповідача НКЦПФР, не закриваючи провадження у справі (абз. 2 ч. 3 ст. 48 КАСУ).

Питання розподілу судових витрат у разі заміни відповідача або залучення співвідповідача мають свої особливості:

- якщо позивач не надавав згоду на заміну відповідача іншою особою, проте суд залучив цю особу як другого відповідача, й у випадку відмови у задоволенні позову до такого відповідача понесені позивачем витрати відносяться на рахунок держави;
- відповідач, який не є суб'єктом владних повноважень, замінений іншим відповідачем, має право заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача. Питання про розподіл судових витрат вирішується в ухвалі про заміну неналежного відповідача.

Заміна відповідача на належного може відбутися за клопотанням будь-якої особи, яка бере участь у справі, або навіть з ініціативи суду.

Зауваження. КАС ВС у межах справи № 600/1889/24-а, адміністративне провадження № К/990/16649/25, у постанові від 03.06.2025 р. зазначив, що позивач не завжди спроможний правильно визначити відповідача. Звертаючись до суду з адміністративним позовом, позивач зазначає відповідачем особу, яка, на його думку, повинна відповідати за позовом, проте під час розгляду справи він може заявити клопотання про заміну неналежного відповідача належним. У такому випадку суд з метою забезпечення захисту порушеного (оспорюваного, невизнаного) права особи повинен замінити неналежного відповідача належним або залучити до участі у справі співвідповідача, однак на це потрібна згода позивача. При цьому заміна відповідача може відбутися за клопотанням не лише позивача, а й будь-якої іншої особи, яка бере участь у справі, зокрема, за клопотанням самого відповідача або навіть за ініціативою суду. Після заміни сторони, залучення другого відповідача розгляд адміністративної справи починається спочатку. Заміна відповідача допускається до ухвалення рішення судом першої інстанції. Отже, визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову є обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи. При цьому обов'язком суду є встановлення належності відповідачів та їх заміна в разі необхідності або залучення співвідповідачів[1].

Заміна сторони виконавчого провадження. Процедура заміни сторони на цій стадії має свої особливості та деталізується у розд. IV КАСУ та в Законі України «Про виконавче провадження»[1].

[1] Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n160.

На стадії виконання, як і на будь-якій іншій стадії судового процесу, судом допускається заміна сторони її правонаступником. Усі дії, вчинені в судовому провадженні до вступу правонаступника, обов'язкові для нього такою самою мірою, якою вони були б обов'язкові для особи, яку він замінив (ст. 52 КАСУ, ч. 5 ст. 15 Закону «Про виконавче провадження»).

Заміна сторони виконавчого провадження її правонаступником відбувається у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за:

- поданням державного виконавця; або
- заявою заінтересованої особи.

Таку заміну здійснює суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, в десятиденний строк у судовому засіданні з повідомленням державного виконавця або заінтересованої особи, які звернулися з поданням (заявою), та учасників справи.

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду. За результатами вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження суд виносить ухвалу, яка може бути оскаржена (частини 1–3 ст. 379 КАСУ).

Наприклад, у справі № 260/5190/21 предметом розгляду КАС ВС стало питання скасування оскаржених судових рішень та відмови в задоволенні клопотання про заміну боржника у виконавчих документах. У справі, що розглядалася, виконавчим документом є постанови органу ДВС, передані до органу ДКС України, для безспірного списання коштів з рахунку боржника і саме УДКС України звернулося до суду із заявою про заміну сторони у виконавчому документі в порядку ст. 379 КАСУ. Виконавче провадження стосовно виконання судового рішення за виконавчим листом завершене, що підтверджується інформацією з ЄДРВП. Отже, питання заміни сторони боржника у виконавчому провадженні порушено суб'єктом, який не є учасником виконавчого провадження, у межах примусового виконання судового рішення, та не є органом примусового виконання судових рішень. Ураховуючи те, що до суду із заявою в порядку ст. 379 КАСУ звернувся суб'єкт владних повноважень, не наділений функціями примусового виконання судового рішення в цій справі, який просить вирішити процесуальне питання правонаступництва у виконавчому документі, що не є судовим рішенням, але є рішенням, що забезпечує належне виконання судового рішення, КАС ВС дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення заяв органу ДКС про заміну сторони у виконавчому документі, відповідно до ст. 379 КАСУ, оскільки їх подано не стороною виконавчого провадження[1].

Зауваження. У разі якщо сторона виконавчого провадження змінила найменування (для юридичної особи) або прізвище, ім'я чи по батькові (для фізичної особи), виконавець, за наявності підтверджувальних документів, змінює своєю постановою назву сторони виконавчого провадження (абз. 2 ч. 5 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»).

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.08.2024 р. у справі № 260/5190/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120900189.

Зазначені вище положення застосовуються також у разі, якщо потрібно замінити боржника або стягувача у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження (ч. 4 ст. 379 КАСУ).

Зауваження. У справі № 400/212/21 КАС ВС вказав, що з аналізу ч. 4 ст. 379 КАСУ вбачається, що до відкриття виконавчого провадження може бути замінено боржника або стягувача лише у виконавчому листі. Під виконавчим листом розуміється виконавчий документ, виданий судом, який розглядав адміністративну справу як суд першої інстанції. Виконавчий напис нотаріуса, який є різновидом виконавчого документа в розумінні ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», є відмінним від виконавчого листа за формою, змістом, а також суб'єктом та процедурою видання, отже, положення ч. 4 ст. 379 КАСУ не можуть бути застосовані за аналогією у випадку заміни сторони у виконавчому написі нотаріуса, виконавче провадження за яким ще не відкрито[1].

Таким чином, заміна сторони виконавчого провадження відбувається у разі вибуття однієї зі сторін (стягувача або боржника), зокрема, й унаслідок реорганізації юридичної особи. Заміна сторони полягає у вступі на її місце правонаступника.

Наприклад, в ухвалі від 23.12.2024 р. у справі № 560/6621/23 КАС ВС виснував, що виконавче провадження є однією зі стадій судового провадження, яка його завершує. Ця стадія розпочинається з набранням судовим рішенням законної сили або за інших умов, установлених законом. Сторони судового провадження на стадії виконавчого провадження набувають відповідної процесуальної якості, користуються правами та мають певні обов'язки, зумовлені статусом сторони. За законом на стадії виконавчого провадження можлива заміна сторони виконавчого провадження. Така заміна є прийнятною, зокрема у правовідносинах, що допускають правонаступництво. При цьому законодавством установлено головну умову, за якої обов'язки боржника може бути перекладено на іншу особу, – вибуття сторони виконавчого провадження. У разі вибуття або заміни сторони чи третьої особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд допускає на будь-якій стадії судового процесу заміну відповідної сторони чи третьої особи її правонаступником. Усі дії, вчинені в адміністративному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього такою самою мірою, якою вони були б обов'язкові для особи, яку він замінив. Процесуальне правонаступництво передбачено не лише у зв'язку зі смертю (оголошенням померлою) фізичної особи та реорганізацією суб'єкта господарювання, а й в інших передбачених законом випадках, у тому числі в разі заміни кредитора або боржника в зобов'язанні. Процесуальне правонаступництво в розумінні ст. 52 КАСУ допускається на будь-якій стадії судового процесу, включно зі стадією виконання судового рішення. Отже, ухвала про здійснення процесуального правонаступництва на стадії виконання судового рішення є документом, що забезпечує виконання рішення та фактично є його невід'ємною частиною[2].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.01.2022 р. у справі № 400/212/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103030094.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.12.2024 р. у справі № 560/6621/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124028112.

2.3.6. Треті особи в адміністративному судочинстві

Обов'язковою умовою прийняття законного судового рішення в адміністративній справі є проведення розгляду цієї справи за участю всіх осіб, прав та обов'язків яких стосуватиметься рішення суду в цій справі. Це забезпечується, зокрема, наявністю в адміністративному судочинстві інституту третіх осіб.

Треті особи належать до числа осіб, які мають матеріально-правову і процесуально-правову заінтересованість у справі. Так, матеріально-правова заінтересованість виявляється в тому, що рішення, яке буде винесене судом по конкретній справі, може порушити права та інтереси третьої особи. У свою чергу, її процесуально-правова заінтересованість полягає в недопущенні ухвалення судом несприятливого для неї рішення.

Треті особи вступають у справу, в якій провадження вже відкрите. Так, суд має постановити ухвалу про залучення третіх осіб до участі у справі, в якій зазначає, на які права чи обов'язки такої особи та яким чином може вплинути рішення суду у справі (ч. 5 ст. 49 КАСУ).

> *Наприклад,* КАС ВС в ухвалі від 04.05.2022 р. у справі № 990/27/22 звернув увагу, що залучення до участі у справі третіх осіб дає підстави вважати, що треті особи належать до числа осіб, які мають матеріально-правову і процесуально-правову заінтересованість у справі. Участь третіх осіб в адміністративній справі зумовлена тим, що судовий спір між сторонами прямо (для третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги) або опосередковано (для третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги) стосується прав та інтересів, що пов'язані зі спірними правовідносинами. Для залучення третьої особи необхідно вказати на ті матеріальні правовідносини, в яких сторона перебуває з такою третьою особою і з яких можуть випливати майбутні вимоги сторони до третьої особи чи навпаки. Суд повинен перевірити, чи є передбачені законом підстави для вступу третьої особи. Якщо буде встановлено, що рішення у справі не може вплинути на її права або обов'язки щодо однієї зі сторін, суд відмовляє в задоволенні клопотання[1].

Зважаючи на відмінності статусу третіх осіб один від одного, вирізняються порядок та підстави їх залучення до розгляду адміністративної справи, й відповідно, їхні права як учасника судового процесу, що визначено в статтях 49–51 КАСУ (див. рис. 2.15).

У заявах про залучення третіх осіб і в заявах третіх осіб про вступ у справу на стороні позивача або відповідача зазначається, на яких підставах третіх осіб належить залучити до участі у справі.

Суд постановляє ухвалу про залучення третіх осіб до участі у справі. Ухвала за наслідками розгляду питання про вступ у справу третіх осіб окремо не оскаржується, проте, заперечення проти такої ухвали може бути включено до апеляційної чи касаційної скарги (ч. 5 ст. 49 КАСУ).

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.05.2022 р. у справі № 990/27/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104177928.

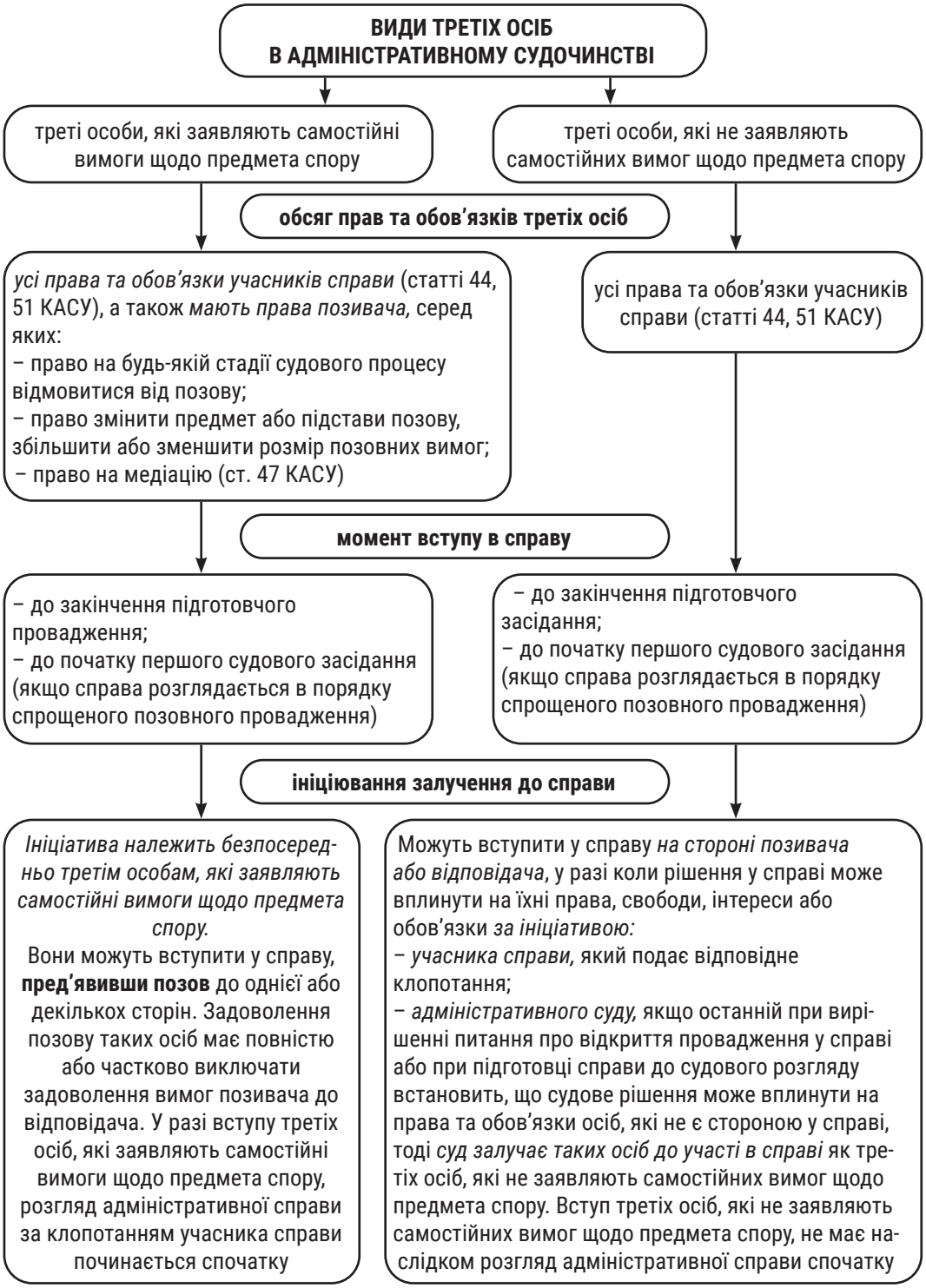
ВИДИ ТРЕТІХ ОСІБ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ
треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору
треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору
обсяг прав та обов'язків третіх осіб
усі права та обов'язки учасників справи (статті 44, 51 КАСУ), а також мають права позивача, серед яких:
– право на будь-якій стадії судового процесу відмовитися від позову;
– право змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог;
– право на медіацію (ст. 47 КАСУ)
усі права та обов'язки учасників справи (статті 44, 51 КАСУ)
момент вступу в справу
– до закінчення підготовчого провадження;
– до початку першого судового засідання (якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження)
– до закінчення підготовчого засідання;
– до початку першого судового засідання (якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження)
ініціювання залучення до справи
Ініціатива належить безпосередньо третім особам, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.
Вони можуть вступити у справу, пред'явивши позов до однієї або декількох сторін. Задоволення позову таких осіб має повністю або частково виключати задоволення вимог позивача до відповідача. У разі вступу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, розгляд адміністративної справи за клопотанням учасника справи починається спочатку
Можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача, у разі коли рішення у справі може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки за ініціативою:
– учасника справи, який подає відповідне клопотання;
– адміністративного суду, якщо останній при вирішенні питання про відкриття провадження у справі або при підготовці справи до судового розгляду встановить, що судове рішення може вплинути на права та обов'язки осіб, які не є стороною у справі, тоді суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Вступ третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, не має наслідком розгляд адміністративної справи спочатку

Рис. 2.15

Зауваження. У КАСУ окремо врегульовано підстави та порядок залучення НАЗК як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою (ч. 3 ст. 49 КАСУ). Ідеться про позивачів, які є публічними службовцями. НАЗК також виступає як третя особа без самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача, який не є публічним службовцем, але розгляд справ за їх участю врегульовано ЦПКУ (ч. 2 ст. 53 КАСУ).

У КАСУ вирішено питання про *наслідки незалучення для участі у справі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.* Так, передбачений обов'язок сторони сповістити третю особу про відкриття провадження у справі та подати до суду заяву про залучення її до участі у справі як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, якщо в результаті ухвалення судового рішення сторона може набути прав стосовно третьої особи або третя особа може пред'явити вимоги до сторони (ст. 50 КАСУ).

Наприклад, КАС ВС у справі № 320/33830/24 у постанові від 23.05.2025 р. виснував, що інститут третьої особи спрямований на створення умов для захисту прав, свобод та інтересів такої особи, які можуть бути порушені при вирішенні спору між позивачем і відповідачем за відсутності третьої особи. Участь третьої особи сприяє всебічному розгляду справи, зібранню більшої кількості доказів, правильному вирішенню справи, запобігає ситуації, коли у справах з одних правовідносин ухвалюються протилежні за змістом рішення. Інтерес третьої особи щодо задоволення позову (якщо вона бере участь на стороні позивача) або щодо відмови в задоволенні позову (якщо вона бере участь на стороні відповідача) збігається з інтересами, відповідно, позивача або відповідача. Це відрізняє третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, від третьої особи, яка заявляє такі вимоги.

Водночас участь у справі третіх осіб, з одного боку, зумовлена завданням адміністративного судочинства, яким згідно з ч. 1 ст. 2 КАСУ є справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, а з іншого – вимогами процесуального законодавства про законність і обґрунтованість судового рішення. Правовим наслідком незалучення до участі у справі третіх осіб є порушення конституційного права на судовий захист, оскільки особи не беруть участі у справі, вирішення якої може безпосередньо вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки та не реалізують комплексу своїх процесуальних прав.

Важливість залучення судом в адміністративних справах третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, підтверджується, зокрема, положеннями ч. 3 ст. 317 та ч. 3 ст. 353 КАСУ, згідно з якими прийняття судом рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі, є обов'язковою підставою для скасування судом апеляційної інстанції судового рішення та ухвалення нового рішення суду, а також обов'язковою підставою для скасування судового рішення судом касаційної інстанції з направленням справи на новий розгляд[1].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.05.2025 р. у справі № 320/33830/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127589387.

Неоднозначною серед науковців і практиків є позиція щодо того, на якій стадії судового процесу можна долучити до участі третю особу. Зокрема, чинне законодавство не містить «спеціальної» норми, яка передбачала б повноваження апеляційного адміністративного суду залучати до участі в розгляді справи третіх осіб. Це призвело до формування у правозастосовній діяльності двох діаметрально протилежних правових підходів щодо наявності чи то відсутності у суду таких повноважень[1]. Проте аналіз норм процесуального закону та новітніх позицій ВС дають можливість констатувати, що залучення третьої особи належить до повноважень суду першої інстанції.

Наприклад, КАС ВС у постанові від 26.03.2025 р. у справі № 380/14356/23 доходить висновку, що вирішення питання про залучення до участі у справі третьої особи належить до повноважень суду першої інстанції[2].

Зауваження. У ст. 293 КАСУ «Право на апеляційне оскарження» та ст. 328 КАСУ «Право на касаційне оскарження» згадується такий суб'єкт, як особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Ототожнювати цього суб'єкта з третіми особами, у розумінні ст. 49 КАСУ, не можна, оскільки законодавець свідомо використав іншу термінологію, та не зробив відсилки до вказаної вище статті КАСУ, якою врегульовано особливості процесуального статусу третіх осіб.

У судовій практиці непоодинокими є випадки, коли третя особа, що залучається до участі в адміністративній справі, звертається до суду з клопотанням про виключення її зі складу третіх осіб. Проте чинним процесуальним законодавством така процедура не врегульована.

Наприклад, у справі № 9901/243/21 КАС ВС дійшов висновку, що КАСУ не містить приписів щодо виключення залучених до участі у справі третіх осіб. З урахуванням того, що норми КАСУ не передбачають процесуальної можливості виключити зі складу третіх осіб, залучених до участі у справі, ВС дійшов висновку про відсутність правових підстав для задоволення клопотання представника третьої особи – СБУ про виключення СБУ із складу третіх осіб[3].

[1] Див.: Кучерук Н. Треті особи в адмінпроцесі: окремі проблеми. *Юридична газета.* 2018. 24 жовт. № 43–44 (645–646). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/treti-osobi-v-adminprocesi-okremi-problemi.html.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26.03.2025 р. у справі № 380/14356/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126136777.

[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.09.2021 р. у справі № 9901/243/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99392505.

2.3.7. Представництво в адміністративному судочинстві: природа правовідносин, види представників, процесуальні права та обов'язки

Положення КАСУ передбачають можливість звернення до адміністративного суду за захистом своїх порушених прав, свобод чи законних інтересів рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень (статті 2, 5 КАСУ), а також у встановлених законом випадках, суб'єктів владних повноважень. *Детальніше право на звернення до суду приватних осіб та суб'єктів владних повноважень розглянуто в підрозділах 1.2.5.3 та 1.2.5.5 цього підручника.*

Законодавство, за загальним правилом, встановлює можливість самостійно звертатися за захистом порушених прав, свобод чи інтересів та веденням справи в суді (самопредставництво).

Зауваження. Виняток становлять справи щодо оскарження бездіяльності КМУ щодо невнесення до Верховної Ради України законопроєкту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, бездіяльності Верховної Ради України щодо нерозгляду такого законопроєкту (ст. 266 КАСУ). У таких справах у разі участі у справі понад десять співпозивачів та (або) третіх осіб без самостійних вимог на стороні співпозивачів їх самопредставництво не допускається. Співпозивачі та треті особи без самостійних вимог на стороні співпозивачів беруть участь у такому судовому процесі виключно через спільного представника. Клопотання третьої особи без самостійних вимог про вступ у справу на стороні співпозивачів (згода на вступ у справу – у разі її залучення співпозивачами чи судом) вважається формою доручення захисту своїх інтересів у справі спільному представникові співпозивачів у справі (ч. 9 ст. 266 КАСУ).

Водночас процесуальним законодавством передбачена можливість звернення певних осіб та органів до суду за захистом не власних прав, свобод та інтересів, а порушених прав, свобод та інтересів інших осіб. Така можливість зумовлена як об'єктивними чинниками, тобто фактичною неспроможністю особи брати участь у судовому процесі та відстоювати свої інтереси в суді, так і суб'єктивними – небажання особи самостійно обстоювати свою позицію та (або) уявлення про недостатню свою правову обізнаність і потребування правничої допомоги для представлення своїх інтересів.

У цілому інститут представництва в адміністративному судочинстві – це сукупність правових норм, якою регулюється питання звернення до адміністративного суду осіб за захистом не власних прав, свобод чи інтересів, а прав, свобод чи інтересів інших осіб, які самостійно не захищають власні інтереси в суді в силу об'єктивних (фактична та юридична неможливість самопредставництва) чи суб'єктивних (небажання особи здійснювати самопредставництво) обставин.

Види представництва:

- за наявність представника:

- самопредставництво (представник відсутній):
  - юридичної особи, суб'єкта владних повноважень – юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (ч. 3 ст. 55 КАСУ);
  - органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування – держава, АРК, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади АРК, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (ч. 4 ст. 55 КАСУ);
  - приватної фізичної особи, яка має адміністративну процесуальну дієздатність;

Зауваження. При цьому особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

- представник (законний, адвокат тощо);

- за правовою підставою:
  - за законом:
    - законне представництво;
    - представництво іншими органами, уповноваженими законом на звернення до суду *(детальніше про це викладено в підрозд. 2.3.8 цього підручника)*;
  - на договірних засадах:
    - представництво адвокатом;

Зауваження. Представництво адвокатом у межах безоплатної правничої допомоги здійснюється на підставі доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги (територіальними центрами з надання безоплатної вторинної правничої допомоги (далі – БВПД)). Такі центри видають доручення після прийняття ними рішень про надання БВПД суб'єктам відповідного права та визначення адвоката, включеного до Реєстру адвокатів, які надають БВПД. Зазначені адвокати укладають договори про надання БВПД з територіальними центрами (статті 19, 20, 21 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»[1]).

    - представництво іншою фізичною особою, що має адміністративну процесуальну дієздатність, – у справах незначної складності.

[1] Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 08.07.2011 р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

Задля того, щоб особа могла бути представником в адміністративному судочинстві, вона має бути наділена адміністративно-процесуальною правоздатністю та адміністративною процесуальною дієздатністю, а залежно від виду представництва – ще й перебувати у відповідному правовому зв'язку з особою, інтереси якої представляє, та (або) мати відповідний кваліфікаційний рівень (коли йдеться про адвокатів як представників в адміністративному судочинстві).

Не можуть бути представниками в суді (ст. 58 КАСУ):

- особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок, або є помічником судді, що розглядає справу;
- особа, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя;
- особа, яка є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді;
- судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Зауваження. За винятком, якщо такі особи діють від імені відповідних органів, що є стороною або третьою особою у справі, чи як законні представники сторони чи третьої особи (ч. 4 ст. 58 КАСУ).

Представниками в адміністративному судочинстві, з нормативної точки зору, є:

- законні представники;
- адвокати;
- фізичні особи у справах незначної складності.

Зауваження. КАСУ містить окремий § 2 «Представники» гл. 4 розд. I «Загальні положення». Відповідно до вміщених у § 2 норм, процесуальний закон до представників не відносить органи та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ст. 53 КАСУ). Такий законодавчий конструкт не відповідає меті представництва – забезпечення права на судовий захист без участі особи, яка потребує такого захисту. Тому фактично цих осіб можна вважати представниками, проте суто нормативно їх такими не визначено. Це, своєю чергою, тягне за собою окремі правові наслідки. Наприклад, законні представники, на відміну від осіб, перелічених у ст. 53 КАСУ, за загальним правилом, мають сплачувати судовий збір. У разі його несплати їхні позовні заяви та (або) скарги буде залишено судом без руху.

Наприклад, у справі № 320/484/25 за позовом законного представника малолітньої особи до Солом'янської районної в м. Києві державної адміністрації, ДМСУ, Київської міської військової адміністрації Київський окружний адміністративний суд 30.01.2025 р. позовну заяву залишив без руху та надав строк для усунення недоліків, а ухвалою від 08.04.2025 р. цей суд відмовив у задоволенні клопотання ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору, а позовну заяву повернув позивачу[1].

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 08.04.2025 р. у справі №320/484/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126480962.

Законне представництво.

Законними представниками малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб є батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом (ч. 1 ст. 56 КАСУ). Якщо ж особа є неповнолітньою, але досягла віку настання адміністративної процесуальної дієздатності, чи особа є непрацездатною, чи цивільну дієздатність особи обмежено, то її законними представниками є батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом (ч. 2 ст. 56 КАСУ). У цьому випадку суд може залучити до участі у справі таких осіб, на відміну від осіб, визначених у ч. 1 ст. 56 КАСУ. Особи, зазначені у частинах 1–2 ст. 56 КАСУ, є позивачами у справі. Тому при зверненні до суду законні представники не можуть визначати себе позивачами, а обов'язково мають вказати, в інтересах якої особи-позивача вони діють. Інакше, це є підставою для суду залишити позовну заяву без руху.

Наприклад, у справі № 440/9436/24 Полтавський окружний адміністративний суд ухвалою від 12.08.2024 р. залишив без руху позовну заяву ОСОБИ_1 до Управління соціального захисту населення Виконавчого комітету Шевченківської районної ради у м. Полтава про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. Підставою до цього, як зазначив адміністративний суд, стало те, що позов в інтересах малолітньої та неповнолітньої особи, яка не досягла віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, може бути заявлений її законним представником, зокрема її батьками, однак, позивачем у справі може виступати виключно така малолітня та неповнолітня особа, в інтересах якої подається позов. Проте в позовній заяві позивачем зазначено Особа_1, тоді як позовні вимоги заявлено на захист прав та інтересів ОСОБА_1 і її малолітніх дітей – ОСОБА_2 та ОСОБА_3[1].

Зауваження. Відповідно до положень частин 1, 2 та 3 ст. 56 КАСУ, якщо особа є неповнолітньою, але досягла віку настання адміністративної процесуальної дієздатності, чи особа є непрацездатною, вона може самостійно представляти свої інтереси, а отже, звертатися до адміністративного суду, водночас законодавством передбачено звернення в інтересах таких осіб і законних представників, перелік яких встановлено законом (ч. 2 ст. 56 КАСУ). Постає питання щодо доцільності такого нормативного положення, зважаючи, зокрема, на те, що особа яка, є неповнолітньою, але досягла віку настання адміністративної процесуальної дієздатності (з настанням певних юридичних фактів), може самостійно визначати свої інтереси та вирішувати, чи потребує вона поновлення своїх прав та свобод. Адже за умов звернення в її інтересах батьків як законних представників така неповнолітня особа може не підтримувати вимоги законного представника та не бажати «судового захисту». Можливим вирішенням цього питання є положення ч. 2 ст. 56 КАСУ, яким суд уповноважено на залучення неповнолітніх осіб, які мають адміністративну процесуальну дієздатність, до справи. Однак це право суду, а не обов'язок. Залучають таких осіб як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог.

Окрім цього, суд із метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних

[1] Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 12.08.2024 р. у справі №440/9436/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120951588.

фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, та які беруть участь у справі, може залучити до участі у справі їхніх законних представників (ч. 3 ст. 56 КАСУ), у випадку, якщо такі особи самостійно звернулися за захистом своїх прав, свобод чи інтересів. При цьому вбачається, що вони мають бути залучені як треті особи, що не заявляють самостійних вимог.

Указані особи можуть також представляти свої інтереси на договірних засадах, оскільки право на вчинення правочинів у них не обмежене, крім осіб, визнаних обмежено дієздатними.

Законні представники представляють інтереси в суді виключно осіб, зазначених в частинах 1, 2 ст. 56 КАСУ. Зважаючи на розтягнутість судового процесу в часі, можуть виникати ситуації, коли при ініціюванні судового провадження в порядку адміністративного судочинства в інтересах неповнолітньої особи звертався її законний представник, а, наприклад, на стадії перегляду судового рішення, що набрало законної сили (касаційному провадженні), особа досягла повноліття та має адміністративну процесуальну правосуб'єктність, що унеможливлює участь законного представника.

Законним представником спадкоємців у разі застосування правового механізму охорони спадкового майна є визначений нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування в сільських населених пунктах, що уповноважена на вчинення нотаріальних дій, охоронець спадкового майна.

Повноваження представника згідно із законом підтверджуються:

- свідоцтвом про народження дитини – для законних представників батьків неповнолітньої особи;
- рішенням про призначення опікуном – для опікунів, які представляють інтереси малолітніх дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб визнаних недієздатними;
- рішенням про призначення піклувальником – для піклувальників, які представляють інтереси неповнолітніх дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, визнаних судом обмежено дієздатними;
- рішенням про призначення охоронця спадкового майна – для представників інтересів спадкоємців у разі вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

У разі неподання документів на підтвердження своїх повноважень законним представником до суду суд при вирішенні питання про відкриття провадження має постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху та надати час на виправлення допущених помилок у частині ненадання відповідних документів, тобто виконати вимоги ч. 1 ст. 169 КАСУ. Повернення позовної заяви з підстав того, що позов подано особою, яка не мала права її підписувати (п. 3 ч. 4 ст. 169 КАСУ), у такому випадку недоцільно застосовувати щодо законних представників, адже суд має керуватися принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі та сприяти захисту права приватної особи у спорах із суб'єктами владних повноважень. Законні представники зазвичай не мають спеціальних знань у сфері права, тому суд має

сприяти захисту прав приватних осіб та не формалізувати процес відправлення правосуддя, тим паче, зважаючи на відсутність чіткого розмежування правових випадків п. 3 ч. 4 ст. 169 у частині підписання позову представника, та невідповідності вимогам закону позовної заяви, вміщених у ст. 160 КАСУ.

Зауваження. Наведена вище позиція стосується лише законних представників та не поширюється на випадки подання позовної заяви адвокатом без належного посвідчення своїх повноважень, оскільки в такому разі вбачається, що адвокати мають відповідну правничу кваліфікацію, необхідним чином підтверджену та визнану державою.

Водночас існує судова практика, яка не відповідає твердженню, наведеному вище, та полягає одразу в поверненні позовної зави без попереднього її залишення без руху. Такий стан речей, можливо, спричинений перевантаженням суддів за умов дефіциту кадрів.

Наприклад, у справі № 140/36628/23 Волинський окружний адміністративний суд, вивчивши позовну заяву ОСОБА_1 в інтересах ОСОБА_2 до Управління соціального захисту населення Камінь-Каширської районної державної адміністрації про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії, постановив ухвалу про повернення позовної заяви, поданої в інтересах ОСОБА_2[1].

Законні представники самостійно здійснюють процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку вони представляють, діючи в її інтересах (ч. 5 ст. 56 КАСУ).

Зауваження. Законні представники мають обов'язок дотримуватися інтересів особи, яку вони представляють. У противному випадку, суд може залучити до участі у справі відповідний орган чи особу, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 7 ст. 56 КАСУ). Такі особи залучаються як треті особи, які не заявлять самостійних вимог щодо предмета спору.

Наприклад, у справі № 200/4365/24 за позовною заявою ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії Донецьким окружним адміністративним судом встановлено, що ОСОБА_3 (син загиблого ОСОБА_2), не досяг шістнадцятирічного віку, а ОСОБА_1 (позивач у цій справі) є його матір'ю. Суд вважав за доцільне залучити орган виконавчої влади, що покликаний реалізовувати державну політику в сфері захисту прав дітей за місцем проживання ОСОБА_3, а саме відділ служби у справах дітей Добромильської міської ради, з метою непорушення майнових прав ОСОБА_3, як отримувача одноразової грошової допомоги на підставі положень ст. 56, про що постановив відповідну ухвалу[2].

[1] Ухвала Волинського окружного адміністративного суду від 01.01.2024 р. у справі № 140/36628/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116065607.

[2] Ухвала Донецького окружного адміністративного суду від 19.07.2024 р. у справі № 200/4365/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120486776.

Утім обов'язку в законних представників самостійно вести справу в суді немає, вони можуть доручати її ведення іншим особам, які відповідно до закону мають право здійснювати представництво в суді (ч. 6 ст. 56 КАСУ).

Представництво інтересів особи адвокатом

Представництво інтересів особи (фізичної чи юридичної, суб'єкта владних повноважень) може здійснюватися адвокатом на договірних засадах.

Конституційною реформою у сфері правосуддя в 2016 р. було запроваджено так звану «адвокатську монополію» на представництво інтересів особи в судах та доповнено Основний Закон ст. 131[2] розд. VIII «Правосуддя», визначивши місце та роль інституту адвокатури в системі правосуддя. Відповідно до положень ст. 131[2] Конституції, виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Такі положення імплементовано в КАСУ, а саме: у статтях 55, 57 та 59.

Зауваження. В експертних колах науковців, суддів, адвокатів та інших фахівців у сфері права тривалий час точиться дискусія щодо доречності впровадження «адвокатської монополії» в Україні. Противники такого впровадження обстоюють позицію щодо ймовірного порушення права на справедливий суд, гарантованого ЄКПЛ, а також звуження можливостей осіб на договірних засадах здійснення представництва, адже раніше, до 2018 р., представниками могли бути не лише адвокати, а й фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність незалежно від категорії справи (ч. 2 ст. 56 КАСУ в редакції до 17.12.2017 р.). Прихильники ж «адвокатської монополії» спираються на рішення ЄСПЛ, існує чимала їх кількість і щодо України, зокрема, де ЄСПЛ не вважає таку монополію порушенням ст. 6 ЄКПЛ. Зокрема, у рішенні у справі «Молдавська проти України» від 14.05.2019 р. ЄСПЛ зазначив, що вимога про те, щоб апелянт був представлений кваліфікованим правником перед судом касаційної інстанції, як вимога, що застосовується в даній справі, не може розглядатися як така, що суперечить ст. 6 ЄКПЛ. Ця вимога чітко сумісна з особливостями статусу ВС як вищого суду, що розглядає апеляційні питання, і це загальна ознака правових систем у низці держав – членів Ради Європи; навіть більш широке обмеження вільного вибору захисника, що звужує його лише до адвоката перед усіма судами, само по собі не може порушити питання за ст. 6 ЄКПЛ, оскільки для забезпечення ефективного захисту особи можуть вимагатися конкретні юридичні кваліфікації, однак таке обмеження права заявника повинно мати достатню підставу у внутрішньому законодавстві, щоб уникнути свавілля[1].

Окрім цього, у разі неможливості особи отримати професійну правничу допомогу оплатно на договірних засадах законодавством передбачено правовий інститут безоплатної правничої допомоги, порядок надання якої встановлено в Законі України «Про безоплатну правничу допомогу»[2].

Положення статей 55 та 57 КАСУ повністю відповідають Конституції України, адже представництво адвоката в адміністративному суді не абсолютизовано, поряд з ним є пред-

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Молдавська проти України» від 14.05.2019 р. URL: https://www.echr.com.ua/translation/sprava-moldavska-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/.

[2] Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 08.07.2011 р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

ставництво за законом, а також представництво особи іншою фізичною особою, що має адміністративну процесуальну дієздатність хоч і у визначених «звужених» межах – у справах незначної складності.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються одним із таких документів (ч. 4 ст. 59 КАСУ):

- довіреністю фізичної чи юридичної особи;
- ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

Зауваження. Ордер на надання правничої допомоги – це документ, що засвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги у випадках і порядку, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами України[1]. Вимоги щодо форми ордеру є обов'язковими та встановлені в Положенні про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затвердженому рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 р. № 41. До 01.01.2022 р. використовували Типову форму ордера, виготовлену друкарським способом на замовлення ради адвокатів регіону. Після цієї дати впроваджено процедуру електронного генерування ордерів на надання правничої (правової) допомоги адвокатом через особистий кабінет адвоката на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України (https://unba.org.ua/news/4266-servis-onlajn-generacii-orderiv-dostupnij-na-sajti-naau.html). В ордері має бути обов'язково зазначена назва установи (суду), в якому адвокат може представляти інтереси свого клієнта, а не загальна назва установ, як-от судові органи, державні органи та ін.

Наприклад, Житомирський окружний адміністративний суд повернув без розгляду заяву адвоката про надання уточнених позовних вимог у справі № 240/22104/24 про стягнення заборгованості саме через те, що в ордері було вміщено загальне формулювання назви державних органів. Суд зауважив, що системний аналіз наведених норм дає підстави для висновку, що національний законодавець чітко вказав на обов'язок адвоката вказувати в ордері судові органи, в яких він надає правничу допомогу, зокрема, в графі «Назва органу, в якому надається правова допомога». Тому повноваження представника позивача, яким є адвокат, має бути підтверджено ордером або довіреністю, зокрема, у разі надання адвокатом правничої допомоги в суді ордер має містити назву суду, в якому адвокат надає правничу допомогу.

Аналогічна позиція щодо зазначення в ордері назви органу, в якому надається правнича допомога, була висловлена ВП ВС у постанові від 05.06.2019 р. у справі № 9901/847/18[2].

- дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

[1] Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги : затв. рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 р. № 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041871-19#Text.

[2] Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 15.01.2025 р. у справі 240/22104/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124466656.

Процесуальні права та обов'язки адвоката за загальними положеннями щодо повноважень представників, такі самі, як і в особи, яку він представляє, залежно від її процесуального статуту – чи то особа позивач, чи то відповідач, чи третя особа. Водночас адвокат має специфічні процесуальні обов'язки, встановлені положеннями КАСУ, зокрема у ст. 18, у разі невиконання яких передбачено процесуальні наслідки, що мають несприятливий вплив не лише на адвоката, а й фактично на інтереси клієнтів, яких він представляє, адже в такому разі рух справи не відбувається. До таких процесуальних наслідків можна віднести залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 169 КАСУ) та можливе подальше її повернення (ч. 4 ст. 168 КАСУ).

Представники – фізичні особи у справах незначної складності.

Представництво інтересів особи в суді може здійснюватися не лише адвокатом, а й фізичною особою, яка має адміністративну процесуальну дієздатність. При цьому така особа не має відповідати додатковим вимогам у частині її кваліфікації у сфері права, на відміну від адвоката та здійснювати правовий захист і представництво на професійній основі.

Представництво інтересів особи в суді фізичною особою, яка має адміністративну процесуальну дієздатність, може здійснюватися у справах незначної складності та у прямо встановлених КАСУ випадках.

Наприклад, у справі № 640/3486/19 за позовом ОСОБА_1 до Управління праці та соціального захисту населення Голосіївської районної в м. Києві державної адміністрації про визнання протиправними дій та рішення, зобов'язання вчинити дії відповідачем було подано клопотання про залишення позовної заяви без руху, обґрунтоване відсутністю повноважень представника позивача, оскільки останнім не надано доказів наявності статусу адвоката. Позовна заява підписана представником позивача ОСОБА_2, що діє на підставі довіреності, яка долучена до матеріалів справи. Окружний адміністративний суд м. Києва постановив ухвали про відмову в задоволенні клопотання відповідача про залишення позовної заяви без руху у зв'язку із тим, що ця адміністративна справа призначена до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, вона належить до справ незначної складності, а отже, у цьому разі ОСОБА_2 має повноваження для представництва позивача[1].

Повноваження фізичної особи, яка виконує функції представника, підтверджуються довіреністю.

Зауваження. Загальні вимоги та порядок посвідчення довіреності на представництво на договірних засадах вміщено в частинах 2, 3 ст. 59 КАСУ: довіреність фізичної особи має бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою, зокрема суддею (шляхом постановлення ухвали, яка зазначається секретарем судового засідання у протоколі судового засідання), посадовою особою органу (установи), який прийняв рішення про надання їй БВПД; довіреність від імені юридичної особи видається за підписом

[1] Ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 18.04.2019 р. у справі № 640/3486/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87644178.

(кваліфікованим електронним підписом) посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами.

Усі представники мають процесуальні права та обов'язки осіб, яких вони представляють. Однак у кожного виду є свої особливості щодо обмеження повноважень представника. Зокрема, у разі представництва інтересів особи на договірних засадах такі обмеження мають бути застережені у виданій представникові довіреності або ордері. Якщо йдеться про законних представників, то фактично їх повноваження є необмеженими, проте суд має перевіряти, як вплине реалізація ними процесуальних прав на інтереси особи, яку вони представляють за законом. Так, суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє (ч. 6 ст. 189 КАСУ). При цьому такого положення щодо договірного представництва законодавство не містить, за умови, що право визнання позову або відмови від позову, примирення визначені, відповідно, в ордері чи довіреності.

Припинення представництва:

- за довіреністю – із визначених ЦКУ підстав та у встановленому ним порядку шляхом подання відповідної письмової заяви;
- за законом:
  - у випадках позбавлення правового статусу представника, наприклад, статусу опікуна (ст. 76 СКУ), піклувальника (ст. 77 СКУ), охоронця спадкового майна (ст. 65 Закону України «Про нотаріат»[1]):
  - рішення центру надання БВПД у випадках, передбачених Законом України «Про безоплатну правничу допомогу».

2.3.8. Органи та особи, яким згідно із законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб

Статтею 55 Конституції України врегульовано зміст судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, серед яких право кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб визнано конституційною гарантією.

Таку гарантію реалізовано, зокрема, через наділення певних органів компетенцією звертатися до адміністративного суду з позовами в інтересах інших осіб.

Зауваження. За своєю природою подання позову в інтересах іншої особи є дією, що характеризує правовідношення представництва (ст. 237 ЦКУ). На відміну від відносин

[1] Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text.

представництва в його загальноприйнятому правовому розумінні, в яких між учасником справи та представником існує *постійний* (для законного представництва) чи *тимчасовий* (для договірного представництва) правовий зв'язок, між учасником справи та органом, якому законом надано право звертатися до адміністративного суду з позовами в інтересах інших осіб, такого зв'язку немає.

Органами та особами, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду в інтересах інших осіб, є:

- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- державні органи;
- органи місцевого самоврядування;
- фізичні та юридичні особи;
- прокурор;
- НАЗК;
- адміністратор за випуском облігацій.

«Іншими особами» в розумінні ст. 53 КАСУ слід вважати:

- фізичних осіб, які не можуть самостійно захистити свої права і свободи в суді через:
  - фізичний стан;
  - недосягнення повноліття;
  - похилий вік:
  - недієздатність або обмежену дієздатність;
  - велику сукупність (територіальна громада);
- осіб, які здатні здійснювати свій захист у суді самостійно:
  - держава в особі органу, уповноваженого на виконання її функцій у спірних правовідносинах;
  - власників облігацій на ринках капіталу.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може звертатися до суду про захист прав і свобод усіх категорій зазначених осіб особисто або через свого представника (ч. 10 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»)[1], *прокурор* – лише за захистом осіб, які не досягли повноліття, недієздатних або обмежено дієздатних осіб (ч. 2 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»)[2], а *НАЗК* – за захистом усіх категорій зазначених осіб, якщо вони є викривачами (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції»)[3].

Зауваження. Викривачем, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», визначено фізичну особу, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною,

[1] Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text.

[2] Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

[3] Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень зазначеного Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання (ст. 1)[1].

Особливостями участі зазначених органів та осіб в адміністративних справах за їх позовами в інтересах інших осіб є те, що вони мають при поданні позову надати адміністративному суду документи та інші докази, які підтверджують такі обставини (вік, вади дієздатності тощо). При цьому саме цим органам та особам, а не особам, в інтересах яких такі органи та особи можуть звертатися до суду, належить процесуальна ініціатива звернення до адміністративного суду як щодо порушення провадження в адміністративній справі, так і щодо вступу в справу, провадження в якій ним вже відкрито.

Наприклад, увалою Полтавського окружного адміністративного суду від 07.01.2026 р. у справі № 538/1233/23 відмовлено в задоволенні клопотання про забезпечення права на захист шляхом залучення до участі у справі НАЗК та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, як третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Суд обґрунтував свою ухвалу тим, що матеріали справи не містять доказів, що позивач є викривачем у розумінні Закону України «Про запобігання корупції», зокрема, повідомляв про факти корупції, пов'язані з предметом спору у порядку, визначеному названим Законом. При цьому, як Законом України «Про запобігання корупції» встановлено, що саме НАЗК має бути ініціатором вступу у судову справу для здійснення представництва інтересів викривача, так і Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» визначено, що саме Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має бути ініціатором вступу у справу з метою захисту інтересів інших осіб. При цьому позивач не надав суду доказів звернення ані до НАЗК, ані до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо їхнього вступу в справу, провадження в якій було відкрито за його позовом. Ані НАЗК, ані Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не належать до переліку суб'єктів надання БВПД, цей перелік відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» є вичерпним. Тому суд дійшов висновку, що в задоволенні заявленого позивачем клопотання належить відмовити[2].

У випадку недотримання зазначеними органами та особами (Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, прокурором, НАЗК тощо) такого обов'язку адміністративний суд має залишити їхній позов без руху та надати строк для представлення, подання відповідних доказів, а в разі неусунення таких процесуальних недоліків – повернути заявникам адміністративний позов (ч. 2 ст. 53, частини 2, 4 ст. 169 КАСУ).

[1] Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

[2] Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду від 07.01.2026 р. у справі № 538/1233/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133171377.

Органи та посадові особи місцевого самоврядування (місцевих рад, зокрема, утворених у зв'язку з добровільним об'єднанням територіальних громад, їхніх виконавчих органів) мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 71 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Зауваження. Відповідно до зазначеного Закону *територіальною громадою* визнано жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр[1].

Особливість участі *органів місцевого самоврядування* в адміністративних справах в інтересах територіальної громади полягає в тому, що вони повинні надати адміністративному суду документи та інші докази, які підтверджують наявність визначених законом підстав для звернення до суду в інтересах територіальної громади, але завдяки тому, що інтереси громади визначають зміст і спрямованість їхньої діяльності, головним завданням таких органів є захист (у тому числі, шляхом звернення до суду) інтересів фізичних осіб, які проживають на відповідній території, процесуальним законом прямо не встановлено повноваження адміністративних судів залишати їх позови без руху, визначати строк для надання відповідних доказів, та повертати такі позови в разі неусунення процесуальних недоліків (ч. 1 ст. 53 КАСУ), як це передбачено для позовів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ч. 2 ст. 53 КАСУ) та прокурора (ч. 4 ст. 53 КАСУ).

Наприклад, ухвалою Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 11.09.2025 р. у справі № 640/17170/20 відмовлено в задоволенні заяви Вінницької обласної державної адміністрації про залишення без розгляду позову Хижинецької сільської ради Сокиринецької об'єднаної територіальної громади Вінницького району Вінницької області до КМУ, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на стороні відповідача: Міністерство розвитку громад та територій України (Мінрозвитку), Вінницька обласна державна адміністрація, Лука-Мелешківська сільська рада Вінницького району Вінницької області, про визнання протиправними дій, зобов'язання вчинити дії. Суд не погодився з доводами Вінницької обласної державної адміністрації – третьої особи на стороні відповідача – про те, що Хижинецька сільська рада не є належним позивачем у цій справі. Суд зазначив, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Частиною 1 ст. 10 Закону України

[1] Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

«Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР передбачено, що сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами. Положеннями ст. 18[1] указаного Закону встановлено, що орган місцевого самоврядування може бути позивачем та відповідачем у судах загальної юрисдикції, зокрема, звертатися до суду, якщо це необхідно для реалізації його повноважень і забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування.

Суд зауважив, що «кінцевим» нормативно-правовим актом, який змінює статус позивача, вносить зміни до територіального устрою відповідних громад області є оскаржуване розпорядження КМУ. Спірне розпорядження, видане КМУ, є таким, що порушує права та охоронювані законом інтереси позивача шляхом включення останнього до спроможної територіальної громади за відсутності такого волевиявлення й наявності рішення про його об'єднання з іншою територіальною громадою. Висновки суду узгоджуються із правовими висновками, викладеними ВС у постановах від 31.10.2022 р. у справі № 640/14698/20 та від 06.12.2024 р. у справі № 640/13908/20.

Суд вказав, що Хижинецька сільська рада Сокиринецької об'єднаної територіальної громади Вінницького району Вінницької області звернулась до суду саме з підстав ненадання своєї згоди на приєднання до складу Лука-Мелешківської об'єднаної територіальної громади Вінницького району Вінницької області, що підтверджується рішенням № 175 від 19.05.2020 р. «Про обговорення розпорядження КМУ від 06.05.2020 р. № 512-р «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Вінницької області»». Також вказаним рішенням вирішено звернутися до Окружного адміністративного суду Києва щодо оскарження включення до складу Лука-Мелешківської територіальної громади Сокиринецької та Парпуровецької територіальних громад, а отже, клопотання третьої особи було визнано судом безпідставним[1].

Особливістю участі *прокурора* в адміністративних справах в інтересах держави є те, що він має зазначати в адміністративному позові орган, уповноважений здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, який набуватиме в такій справі статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності в нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві й у такому разі набуває статусу позивача в такій адміністративній справі.

При недотриманні прокурором такого обов'язку адміністративний суд має залишити його позов без руху та надати строк для виправлення зазначеного недоліку, а в разі їх неусунення – повернути прокурору адміністративний позов (ч. 4 ст. 53, частини 2, 4 ст. 169 КАСУ).

Наприклад, Київський окружний адміністративний суд ухвалою від 08.10.2025 р. у справі № 320/49446/25 залишив без руху позовну заяву керівника Могилів-Подільської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції у Вінницькій області до Державного спеціалізованого господарського підприємства «ЛІСИ УКРАЇНИ» в особі філії «Центральний лісовий офіс» ДП «Ліси України» про визнання бездіяльності

[1] Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 11.09.2025 р. у справі № 640/17170/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130280339.

протиправною. Суд першої інстанції в ухвалі зауважив, що як вказано в позовній заяві прокурора, у спірних правовідносинах органом, уповноваженим державою здійснювати відповідні функції, є Державна екологічна інспекція у Вінницькій області, яка, на переконання прокуратури, не вживає дієвих заходів на захист інтересів держави, але при цьому прокурором не доведено належними і допустимими доказами того, що Державна екологічна інспекція у Вінницькій області не може самостійно здійснити захист інтересів держави у відповідній сфері. Встановлення обставин, що свідчать про відсутність у прокурора підстав для представництва інтересів держави, а отже, і права на звернення до суду, є перешкодою для розгляду справи по суті[1].

Зауваження. КСУ рішенням від 03.12.2025 р. № 6-р(II)/2025[2] визнав такими, що не відповідають ст. 55, пп. 1, 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України (неконституційними), окремі приписи абзацу першого ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII зі змінами в тім, що вони надають прокуророві можливість здійснювати представництво інтересів держави в суді у зв'язку з нездійсненням або неналежним здійсненням захисту цих інтересів органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження. Ухвалюючи вказане рішення, КСУ виходив із того, що об'єктивно неможливо вичерпно визначити в законі зміст поняття «інтереси держави» без ризику істотного зниження ефективності здійснення відповідної функції прокуратури, з покладеного на прокурора обов'язку доводити підстави для представництва, а також із того, що здійснення представництва прокурором порушених чи загрожених інтересів держави можливе лише після підтвердження судом наявності для цього підстав. КСУ виходив із того, що в абзаці першому ч. 3 ст. 23 Закону йдеться про виключні випадки представництва прокуратурою (прокурором) інтересів держави в суді. Такі випадки в абзаці першому ч. 3 ст. 23 Закону сформульовані через перелік, а саме: якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; якщо захист цих інтересів неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; у разі відсутності такого органу. Приписи «не здійснює» та «неналежним чином здійснює» є оцінними. Оскільки Закон не визначає відповідних випадків та критеріїв / ознак для встановлення цих випадків, прокурор отримує дискрецію щодо встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді, межі якої чітко і зрозуміло не визначені Законом. Хоча Закон передбачає судовий контроль за застосуванням цього повноваження, відсутність чіткої вказівки на відповідні випадки, критерії / ознаки встановлення цих випадків для визначення меж дискреції, якими мають керуватися і прокурор, і суд, підриває юридичну визначеність приписів абзацу першого ч. 3 ст. 23 Закону. При цьому акумулюючий ефект застосування окремих приписів абзацу першого ч. 3 ст. 23 Закону призводить до того, що прокурор фактично отримує можливість звертатися до суду в інтересах держави за відсутності належно визначених Законом випадків представництва прокурором інтересів держави в суді або критеріїв / ознак їх установлення, й таке нормативне регулювання веде до втручання прокуратури у сферу

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 08.10.2025 р. у справі № 320/49446/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130901121.

[2] Рішення Конституційного Суду України від 03.12.2025 р. № 6-р(II)/2025 у справі № 3-28/2024(59/24) за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Рейнір Бізнес Груп». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-25#Text.

повноважень інших суб'єктів владних повноважень та у права різних заінтересованих суб'єктів. Окремі приписи абз. 1 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII зі змінами, визнані неконституційними, втратять чинність із 01.01.2027 р.

Особливістю участі *адміністратора за випуском облігацій* в адміністративних справах є те, що він хоч і діє виключно в інтересах власників облігацій, але на підставі закону подає позов до суду від свого імені (ст. 120 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»), що позбавляє його процесуального обов'язку доводити суду неможливість подання позову власниками облігацій та подавати докази на її підтвердження.

Зауваження. Відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» *облігацією* визнано цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення)[1].

Зазначені органи та особи, окрім, власне, подання адміністративного позову, мають також процесуальні права й обов'язки:

- брати участь у розгляді адміністративних справ за поданими ними позовами (заявами);
- на будь-якій стадії розгляду вступати в адміністративну справу, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи;
- подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи (частини 2, 3, 6 ст. 53 КАСУ);
- інші процесуальні права особи (статті 44, 46, 49, 51 КАСУ), в інтересах якої вони діють, зокрема, право відмови від позову (ч. 1 ст. 47 КАСУ), зміни позовних вимог (частини 2, 3 ст. 47 КАСУ) тощо.

Наприклад, Міловський районний суд Луганської області ухвалою від 29.12.2020 р. у справі № 234/15753/20 повернув адміністративний позов представника Уповноваженого з дотримання прав жителів Донецької та Луганської областей Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Лисянського П.Л., який діяв в інтересах ОСОБА_1, з тих підстав, що позивачем у справі не було належним чином усунуто недоліки позовної заяви, а саме: додатки до позовної заяви було подано до суду листом № 11281.2/2/35.2 від 21.12.2020 р., який підписав головний спеціаліст відділу моніторингу прав людини на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях Управління регіонального представництва в Донецькій та Луганській областях Секретаріату Уповноваженого

[1] Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text.

Верховної Ради України з прав людини Юдіна Н.К., а не особисто Уповноважений чи його представник Лисянський П.Л. Як зазначив суд в ухвалі від 29.12.2020 р., головний спеціаліст Юдіна Н.К. статусу представника Уповноваженого та відповідних повноважень представляти інтереси громадян у суді не мала, отже, не мала права звертатися до суду із заявами з процесуальних питань[1].

Зауваження. Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до Положення, яким урегульовано його статус та діяльність, має право відвідувати судові засідання (п. 4.1.2), ознайомлюватися з матеріалами справ, зокрема тими, провадження в яких не завершено (п. 4.1.3), діяти від імені Уповноваженого та представляти його інтереси з усіма правами, що надані чинним законодавством України (п. 4.1.9)[2] тощо.

Порівнюючи процесуальні права органів та осіб, зазначених у ст. 53 КАСУ, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду з позовами в інтересах інших осіб, із процесуальними правами цих осіб, законом встановлено *примат (першість)* останніх, яка має такі процесуальні прояви:

- органи та особи, яким законом надано право звертатися до адміністративного суду з позовами в інтересах інших осіб, не мають права закінчувати адміністративну справу примиренням (ч. 1 ст. 54 КАСУ);
- особа, в інтересах якої подано позовну заяву, зберігає право вимагати від суду розгляду справи, вирішення позову в попередньому обсязі в разі відмови від позову або зміни позовних вимог, які вчинено органом чи особою, які заявили позов в інтересах цієї особи (ч. 2 ст. 54 КАСУ);
- фізична особа, що має адміністративну процесуальну дієздатність, в інтересах якої подано адміністративний позов відповідним органом чи особою, має право не підтримати заявлені позовні вимоги (заперечити проти позову) та подати відповідну заяву, що має наслідком залишення судом такого позову без розгляду (ч. 3 ст. 54, п. 6 ч. 1 ст. 240 КАСУ).

Зазначений нормативно встановлений *примат (першість)* процесуальних прав власників облігацій, в інтересах яких адміністратор за випуском облігацій подає адміністративний позов, зберігається, але проявляється по-іншому. Відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» *адміністратор за випуском облігацій* у спорі про захист прав та інтересів власників облігацій на будь-якій стадії адміністративного процесу, окрім відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, зміни предмета позову, відмови від апеляційної або касаційної скарги, може також досягати примирення та укласти мирову угоду, але лише за умови надання згоди зборами власників облігацій (ст. 121)[3].

[1] Ухвала Міловського районного суду Луганської області від 29.12.2020 р. у справі № 234/15753/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95613644.

[2] Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 20.10.2022 р. № 84.15/22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v84_1715-22#n6.

[3] Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text.

2.3.9. Інші учасники судового процесу

Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст (ст. 61 КАСУ).

Як зазначалося нами в підрозд. 1.1.3 цього підручника, функціонально процесуальні дії помічника судді, секретаря судового засідання та судового розпорядника мають щодо судді допоміжний характер та є невід'ємним складником єдиної судово-процесуальної діяльності.

Помічник судді

Відповідно до положень ст. 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[1] кожний суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України[2].

Згідно з положеннями ст. 92 Закону України «Про державну службу» посади помічників суддів належать до посад патронатної служби[3]. Також про це йдеться і в п. 1 Положення про помічника судді, затвердженого Рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 р.[4]

Судді самостійно вносять подання керівникові апарату суду, який, відповідно, на їх підставі призначає та звільняє помічників (п. 7 Положення про помічника судді). Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді.

Помічник судді є працівником апарату суду.

Виокремлюють різні види помічників:

- ті, що допомагають судді вирішувати питання підготовки та організаційного забезпечення судового процесу;
- ті, хто допомагають вирішувати питання, які стосуються забезпечення виконання суддею адміністративних повноважень (голови, заступника, секретаря судової палати тощо).

Обов'язки помічника судді визначаються посадовою інструкцією, яка затверджується керівником апарату суду за погодженням із зборами суддів відповідного суду[5].

Згідно зі ст. 62 КАСУ помічник судді забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу, у тому числі:

[1] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1402-19.

[2] Про затвердження Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text.

[3] Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19.

[4] Про затвердження Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 18.05.2018 р. № 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text.

[5] Там само.

- брати участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готувати проєкти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;
- здійснювати оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролювати своєчасність надсилання копій судових рішень;
- виконувати інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ;
- за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) здійснювати повноваження секретаря судового засідання за його відсутності.

Зауваження. У цьому випадку йдеться про здійснення повноважень секретаря судового засідання в межах одного судового провадження (розгляду та вирішення однієї адміністративної справи). Систематичний же характер покладення на помічника судді повноважень секретаря судового засідання за його відсутності не може вважатися таким, що відповідає ч. 3 ст. 62 КАСУ.

Відповідно до зазначеного Положення помічник судді (п. 20):

- здійснює підбір актів законодавства та матеріалів судової практики, які необхідні для розгляду конкретної судової справи;
- бере участь у попередній підготовці судових справ до розгляду, в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проєкти судових рішень, запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи;
- здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи, які беруть участь у справі відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;
- здійснює контроль за своєчасним проведенням експертними установами призначених у справах експертних досліджень, за своєчасним виконанням органами внутрішніх справ ухвал судді про примусовий привід, а в разі невиконання таких ухвал – готує проєкти відповідних нагадувань тощо;
- готує проєкти доручень суду про виконання судами інших держав окремих процесуальних дій, про вручення судових документів з цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, про екстрадицію правопорушників на територію України;
- сприяє оформленню, виконанню доручень судів іноземних держав відповідно до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, інших міжнародно-правових договорів України про правову допомогу, ратифікованих Верховною Радою України.

Помічник судді для виконання покладених на нього обов'язків має право:

- отримувати від працівників апарату суду, до якого він прикріплений, документи та інформацію, необхідні для виконання своїх обов'язків;

- користуватися інформаційними базами даних, телекомунікаційними мережами відповідного суду в установленому порядку;
- вносити пропозиції судді щодо організації своєї роботи.

Секретар судового засідання

Згідно зі ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» *секретар судового засідання* входить до штату апарату суду, який здійснює організаційне забезпечення роботи суду.

Зауваження. До штату апарату суду входять і наукові консультанти, але, на відміну від судових розпорядників, секретарів судового засідання, помічників суду, їхня участь у судовому процесі не передбачена.

Секретар судового засідання є учасником судового процесу, який здійснює процесуально значимі дії організаційного характеру з метою забезпечення належного перебігу діяльності суду з розгляду та вирішення адміністративної справи.

До обов'язків секретаря судового засідання віднесено (ст. 63 КАСУ):

- здійснення судових викликів і повідомлень (ст. 124 КАСУ);
- перевірка того, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідь про це головуючому;
- забезпечення контролю повного фіксування судового засідання технічними засобами, у тому числі під час проведення судового засідання в режимі відеоконференції;

Зауваження. Забезпечення належної організації роботи судів у ході фіксування судових засідань, встановлення рекомендацій та єдиних підходів до використання судами технічних засобів фіксування судового засідання, а також узагальнення правових норм щодо порядку фіксування судових засідань врегульовано Інструкцією щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання. Суд забезпечує фіксування перебігу всіх судових засідань, крім випадків, передбачених процесуальним законодавством. У випадку проведення судового засідання в режимі відеоконференції, фіксування перебігу такого судового засідання здійснюється шляхом відео- та звукозапису. Відеозапис судового засідання передбачає одночасне здійснення звукозапису цього судового засідання. У разі відсутності секретаря судового засідання його функції виконує інший працівник апарату суду, на якого відповідно до посадової інструкції чи іншого розпорядчого документа суду покладено обов'язки секретаря судового засідання. Результатом фіксування судового засідання є створення технічного запису судового засідання – електронного файлу в форматі відео- та (або) звукозапису та протоколу судового засідання[1].

- забезпечення ведення протоколу судового засідання (ст. 230 КАСУ) та протоколу окремої процесуальної дії (ст. 233 КАСУ);

[1] Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text.

Зауваження. Під час здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, а також проведення судового засідання в режимі відеоконференції протокол судового засідання створюється ЄСІТС.

- забезпечення оформлення матеріалів адміністративної справи;

Зауваження. Формування і оформлення судових справ секретар судового засідання здійснює відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Документи судової справи у паперовій формі підшиваються у спеціальну обкладинку, виготовлену друкарським способом, у хронологічному порядку. Усі документи, що підшиваються до судової справи, мають бути лише в одному примірнику. Докази та інші документи, приєднані до справи в судовому засіданні, підшиваються перед протоколом (журналом) судового засідання у хронологічному порядку. У разі якщо судове засідання закінчилося проголошенням кількох судових рішень, оформлених окремим документом (ухвала, постанова, рішення, вирок), судові рішення підшиваються до справи в міру їх оголошення. При електронній та змішаній формі розгляду (формування та зберігання) справи порядок відображення документів у внутрішньому описі, незалежно від форми опису та документів, має відповідати визначеному цією Інструкцією порядку формування документів судової справи у паперовій формі. Судові справи з великою кількістю документів формуються в окремі томи з кількістю аркушів не більше 250. Кожен том судової справи оформлюється окремо, має власну нумерацію аркушів та власний внутрішній опис. Формування і оформлення судових справ здійснюють секретарі судових засідань або інші, визначені відповідальними, працівники апарату суду. Загальний контроль за якістю та своєчасністю формування й оформлення судових справ здійснює керівник апарату суду[1].

- вручення (направлення) копій судових рішень (ст. 251 КАСУ);
- виконання інших доручень головуючого у справі.

Судовий розпорядник

До участі в судовому процесі головуючий у судовому засіданні може залучати *судового розпорядника*.

У кожному суді для забезпечення додержання особами, які перебувають у приміщеннях судів, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні створюється служба судових розпорядників, діяльність якої організовують ДСАУ та її територіальні управління[2].

Посада судового розпорядника належить до категорій державної служби. Судових розпорядників призначає на посаду і звільняє з посади керівник апарату відповідного суду. На посаду судового розпорядника може бути призначено особу, яка має ступінь вищої освіти не нижче молодшого бакалавра або бакалавра в галузі знань «Право», вільно володіє державною мовою. На посаду старшого судового роз-

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України у ред. від 17.10.2023 р. № 485. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[2] Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

порядника призначається особа, яка має ступінь вищої освіти не нижче бакалавра в галузі знань «Право», вільно володіє державною мовою[1].

На судового розпорядника покладено виконання таких обов'язків:

- забезпечувати належний стан зали судового засідання і запрошувати до неї учасників судового процесу (ст. 64 КАСУ);
- оголошувати про вхід суду до зали судового засідання і вихід суду із неї (ст. 64 КАСУ);
- слідкувати за дотриманням порядку особами, присутніми в залі судового засідання (ст. 64 КАСУ);
- приймати від присутніх у залі учасників судового процесу та передавати документи і матеріали суду під час судового засідання (ст. 64 КАСУ);
- виконувати розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта (ст. 64 КАСУ);
- запрошувати до зали судового засідання свідків та виконувати розпорядження головуючого про приведення їх до присяги (ст. 64 КАСУ);
- виконувати інші розпорядження головуючого, пов'язані із забезпеченням умов, необхідних для розгляду адміністративної справи (ст. 64 КАСУ);
- вживати заходів для того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав (ст. 201 КАСУ).

Обов'язки судових розпорядників, передбачені в КАСУ, деталізовано в Положенні про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників (п. 6), зокрема, вони мають:

- забезпечувати підготовку зали судового засідання, доповідати про готовність головуючому судді;
- визначати з урахуванням кількості місць конкретні місця розміщення та можливу кількість осіб, які можуть бути присутніми в залі судового засідання;
- пропонувати всім присутнім підвестися під час входу складу суду до зали судового засідання і виходу з неї;
- запрошувати за розпорядженням головуючого судді до зали судового засідання свідків, експертів, перекладачів, приводити їх до присяги;
- запрошувати за розпорядженням головуючого судді до зали судового засідання інших учасників судового процесу;
- забезпечувати виконання вимог процесуального законодавства щодо проведення закритого судового засідання та вживати заходів до обмеження входу до зали судового засідання сторонніх осіб;
- сприяти доступу до приміщень суду та зали судового засідання осіб з обмеженими фізичними можливостями під час реалізації ними своїх прав;
- забезпечувати взаємодію з працівниками Національної поліції України, Національної гвардії України, Служби судової охорони;

[1] Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

- вживати заходів безпеки щодо недопущення виведення з ладу засобів фіксування судового процесу особами, присутніми в залі судового засідання;
- забезпечувати виконання вимог процесуального законодавства щодо надання особам, які беруть участь у судовому засіданні, пам'яток про їхні права та обов'язки, що передбачені процесуальним законодавством України.

Судові розпорядники мають право (п. 5 Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників):

- за дорученням головуючого судді робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, у разі порушення ними встановлених правил або невиконання розпоряджень головуючого в судовому засіданні, вимагати від таких осіб додержання порядку та вживати відповідних заходів щодо усунення порушень;
- звертатися до Служби судової охорони, Національної поліції України, Національної гвардії України у випадках порушень громадського порядку в приміщенні суду та з метою затримання осіб, які чинять протиправні дії;
- видаляти із зали судового засідання за розпорядженням головуючого судді осіб, які відмовляються виконувати його законні вимоги, виявляють неповагу до суду та порушують процесуальний порядок здійснення судочинства;
- видаляти із приміщення суду за розпорядженням голови суду осіб, які виявляють неповагу до суду та порушують громадський порядок у приміщенні суду;
- у разі неможливості видалення правопорушника з приміщення суду судовий розпорядник повинен звернутися до Служби судової охорони.

Зауваження. За відсутності в судовому засіданні розпорядника його функції виконує секретар судового засідання (ч. 4 ст. 64 КАСУ).

Експерт

Експерт – це фізична особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин адміністративної справи, та якій було доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, й надати обґрунтований висновок з питань, що виникають під час розгляду такої справи й стосуються сфери її спеціальних знань. Процесуальний статус експерта закріплений у ст. 68 КАСУ, а також Законом України «Про судову експертизу»[1]. У цьому Законі врегульовано порядок проведення судових експертиз та вжито термін «судовий експерт».

До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами[2], можуть залучатися

[1] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#top.

[2] Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу»[1].

Не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта:

- особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною;
- особа, яка має не зняту або не погашену судимість;
- особа, на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією або дисциплінарне стягнення у вигляді припинення права на проведення судової експертизи за відповідною експертною спеціальністю.

Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Крім того, КАСУ визначені підстави, за яких експерт не може брати участі в судовому процесі та підлягає відводу (самовідводу):

- якщо він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав правничу допомогу стороні або іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;
- якщо він прямо чи опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;
- якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, онука, онучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу в цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності;
- він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи;
- він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді цієї справи;
- з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань (ч. 1 ст. 36, ст. 38 КАСУ).

Експерт за наявності вказаних вище підстав зобов'язаний заявити самовідвід. Так само відвід може бути заявлено учасниками справи. Якщо суд визнає наявність

[1] Про затвердження Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 р. № 3505/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text.

таких підстав для відводу (самовідводу), висновок, поданий експертом, судом до розгляду не приймається.

Питання про відвід експерта вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку учасників справи. Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання у справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду – не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. Відвід, який надійшов поза межами судового засідання, розглядається судом у порядку письмового провадження. За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу (частини 9–12 ст. 40 КАСУ). У випадку, якщо заява про відвід подана повторно з тих самих підстав – суд ухвалою залишає її без розгляду (ч. 3 ст. 39 КАСУ).

Участь експерта в судовому засіданні під час попереднього розгляду цієї справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для його відводу (самовідводу).

Порядок долучення експерта до адміністративної справи схематично можна зобразити так (рис. 2.16).

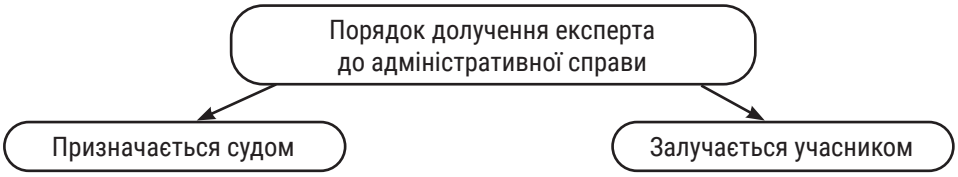

Рис. 2.16

Експертиза призначається судом за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи.

Експерт, який був залучений учасником справи та склав відповідний висновок, має такі самі права і обов'язки, що й експерт, який був призначений судом та здійснював відповідну експертизу.

Експерт зобов'язаний:

- провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання;
- на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо наданого ним висновку;
- заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі;
- з'явитися до суду за викликом суду та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи (ст. 12 Закону України «Про судову експертизу», частини 3–5 ст. 68 КАСУ).

Експерт має право:

- ознайомлюватися з матеріалами справи;
- заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- викладати у висновку експерта виявлені в ході проведення експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів експертного дослідження;
- для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;
- на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду;
- відмовитися від надання висновку, якщо наданих на його запит матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків (для експерта, що призначений судом). Заява про відмову має бути вмотивованою;
- брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (за відсутності заперечень учасників справи) (ст. 13 Закону України «Про судову експертизу», частини 6–7 ст. 68 КАСУ).

Зауваження. Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII).

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності й повноти дослідження.

Незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються:

- визначеним законом порядком призначення судового експерта;
- забороною під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду;
- створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;

- можливістю призначення повторної судової експертизи;
- присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

Експерт на підставах та в порядку, передбачених законодавством, може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності. Зокрема, злісне ухилення експерта від явки в суд тягне за собою притягнення до адміністративної відповідальності.

Експерт з питань права

Експерт з питань права виступає самостійним суб'єктом судового процесу, що володіє специфічним, визначеним у ст. 69 КАСУ, переліком процесуальних обов'язків і прав, які відрізняють його від інших учасників. На відміну від статусу експерта, існують певна юридична невизначеність та суперечність у нормах, які регулюють процесуальний статус експерта з питань права, що ускладнює реалізацію цих норм на практиці. Суперечності виникають під час призначення такого експерта, оскільки чіткий механізм щодо відбору такого експерта судом відсутній. Крім того, у поодиноких випадках кваліфікація експерта з питань права не дає можливості забезпечити належну правову оцінку окремих обставин адміністративної справи. Не врегульованими залишаються питання відповідальності такого експерта.

Вимоги до експерта з питань права:

- наявність наукового ступеня;
- бути визнаним фахівцем у галузі права (ч. 1 ст. 69 КАСУ).

Рішення про допуск до участі у справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Експерт з питань права має право:

- знати мету свого виклику до суду;
- відмовитися від участі в судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями;
- право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду;
- брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (за відсутності заперечень учасників справи) (частини 2, 3 ст. 69 КАСУ).

Експерт з питань права зобов'язаний:

- з'явитися до суду за його викликом;
- відповідати на поставлені судом питання;
- надавати роз'яснення (ч. 2 ст. 69 КАСУ).

Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

- застосування аналогії закону чи аналогії права;
- змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта в галузі права не може містити оцінки доказів, указівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Такий *висновок не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду*. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Хоча КАСУ не визнає висновок експерта в галузі права як доказ, проте норми, якими врегульовано право сторін надати такий висновок (§ 7 «Висновок експерта у галузі права», статті 112–113), містяться у гл. 5 «Докази та доказування» цього Кодексу. Це дозволяє констатувати, що такий висновок має подаватися стороною одночасно з доказами і за правилами надання доказів. Недодержання такого порядку, як правило, тягне за собою відмову суду в долученні наукового висновку до матеріалів справи як висновку, що наданий експертом у галузі права. У такому випадку суд розглядає такий висновок лише як письмове пояснення сторони.

Зауваження. Висновок експерта з питань права у судовому процесі за своїм значенням схожий із висновком «amicus curiae» у країнах англосаксонської системи права, з тією відмінністю, що висновок у такому випадку надається не лише фізичною особою, а й об'єднаною групою фахівців (експертів) або юридичною особою, певною установою.

Висновок експерта у галузі права необхідно відмежовувати від наукових висновків, що готуються Науково-консультативною радою при ВС.

Науково-консультативна рада є дорадчим органом, що утворюється при ВС для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення, та діє на підставі Положення про Науково-консультативну раду при ВС[1].

Науково-консультативна рада утворюється при ВС з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення (ч. 1 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[2]). Науково-консультативна рада вивчає проблемні питання застосування норм права, що виникають у судовій практиці, і надає ВС висновки та рекомендації.

Важливо звернути увагу, що член Науково-консультативної ради не може надавати висновок у справі, в якій він бере (брав) участь (п. 3.4 вказаного Положення).

Також експерта у галузі права не слід ототожнювати з науковим консультантом, посаду якого може бути передбачено в штаті апарату суду відповідно до ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Спеціаліст

Спеціалістом є фізична особа, яка призначається судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів,

[1] Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді : постанова Пленуму Верховного Суду від 02.02.2018 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001780-18#Text.

[2] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо), що потребують спеціальних знань та навичок.

Діяльність спеціаліста насамперед пов'язана з дослідженням доказів за допомогою відповідних навичок та технічних приладів. Спеціаліст допомагає суду та всім учасникам судового процесу орієнтуватися в масиві інформації і виокремити з неї ті відомості, що стосуються справи.

Спеціаліст зобов'язаний:

- з'явитися до суду за його викликом;
- відповідати на поставлені судом запитання;
- надавати консультації та роз'яснення;
- у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу (ч. 3 ст. 70 КАСУ).

Спеціаліст має право:

- знати мету свого виклику до суду;
- відмовитися від участі в судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками;
- звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів;
- на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду;
- брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (за відсутності заперечень учасників справи) (ч. 4 ст. 70 КАСУ).

У КАСУ визначені *підстави, з яких спеціаліст не може брати участі в судовому процесі та підлягає відводу (самовідводу)*:

- якщо він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав правничу допомогу стороні чи іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;
- якщо він прямо чи опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;
- якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, онука, онучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності;
- він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи;
- він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді цієї справи;
- з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходять за межі сфери його спеціальних знань (ч. 1 ст. 36, ст. 38 КАСУ).

Спеціаліст за наявності наведених вище підстав зобов'язаний заявити самовідвід. Так само відвід може бути заявлено учасниками справи.

Питання про відвід спеціаліста вирішується складом суду, що розглядає справу. Суд, який розглядає заяву про відвід, заслуховує особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку учасників справи. Питання про відвід вирішується невідкладно. Вирішення питання про відвід суддею, який не входить до складу суду, здійснюється протягом двох робочих днів, але не пізніше призначеного засідання у справі. У разі розгляду заяви про відвід суддею іншого суду – не пізніше десяти днів з дня надходження заяви про відвід. Відвід, який надійшов поза межами судового засідання, розглядається судом у порядку письмового провадження. За результатами вирішення заяви про відвід суд постановляє ухвалу (частини 9–12 ст. 40 КАСУ). У випадку, якщо заява про відвід подана повторно з тих самих підстав – суд ухвалою залишає її без розгляду (ч. 3 ст. 39 КАСУ).

Участь спеціаліста в судовому засіданні під час попереднього розгляду цієї справи, відповідно, як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їхнього відводу (самовідводу).

Злісне ухилення спеціаліста від явки в суд веде до притягнення його до адміністративної відповідальності (ч. 3 ст. 185^3 КУпАП).

Перекладач

Перекладачем є особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється адміністративне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного або письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими (ч. 1 ст. 71 КАСУ).

Участь перекладача в адміністративному судочинстві є процесуальною гарантією дотримання мови судочинства, оскільки судочинство і діловодство в адміністративних судах провадяться державною мовою (ч. 1 ст. 15 КАСУ). Перекладач є учасником судового процесу зі спеціальними правами, який не має юридичної заінтересованості в результаті розгляду адміністративної справи і своєю діяльністю виключно сприяє здійсненню правосуддя.

Процесуальне законодавство фактично вказує на обов'язковість компетентності перекладача: вільне володіння мовою, належний рівень професійної підготовки, володіння юридичною термінологією та іншою спеціальною лексикою. Проте чітких критеріїв визначення відповідної компетентності перекладача або єдиного реєстру судових перекладачів наразі немає. Однак факт вільного володіння іноземною мовою потребує доведення в суді. Єдиним допустимим доказом вільного володіння іноземною мовою є документ про відповідну освіту та кваліфікацію перекладача (диплом про вищу освіту, що підтверджує його кваліфікацію). Допуск до справи як перекладачів інших осіб, які відповідної кваліфікації не мають, може призвести до неправильного перекладу і порушення прав особи, яка не володіє мовою. Як правило, суди долучають до матеріалів справи диплом перекладача.

Для розгляду такої категорії адміністративних справ, як справи щодо біженців, видворення з України іноземців та осіб без громадянства, адміністративний суд може звертатися до Довідково-інформаційного реєстру перекладачів[1] для призначення перекладача.

Зауваження. В Україні сформований Довідково-інформаційний реєстр перекладачів[2], супроводження якого здійснює ДМСУ.

Реєстр перекладачів – це вебсторінка офіційного вебсайту ДМСУ, що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правничої допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України.

Суд своєю ухвалою допускає перекладача за клопотанням учасника справи або призначає його за власною ініціативою. Така ухвала набирає законної сили з моменту її підписання і оскарженню не підлягає.

Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими (перекладача-дактилолога, сурдоперекладача), є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушеннями відповідних органів чуття. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством. Перелік вказаних документів передбачений професійним стандартом «Перекладач жестової мови (сурдоперекладач)»[3].

Зауваження. Громадська організація «Українське товариство глухих» забезпечує формування та ведення реєстру перекладачів жестової мови[4]. Не всі перекладачі жестової мови цієї організації мають право перекладу в юридичній сфері (в судовому провадженні, нотаріальному провадженні тощо). Таке право мають перекладачі жестової мови, які є посадовими особами Українського товариства глухих, інформація про яких відображена в реєстрі, мають відповідне посвідчення та проходять періодичну атестацію. Указана інформація періодично актуалізується та відображається у реєстрі.

Перекладач має право:

- відмовитися від участі в адміністративному судочинстві, якщо він не володіє мовою в обсязі, необхідному для перекладу;

[1] Довідково-інформаційний реєстр перекладачів. URL: https://dmsu.gov.ua/ services/translates.html.

[2] Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.03.2013 р. № 228. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13#top.

[3] Професійний стандарт «Перекладач жестової мови (сурдоперекладач)» : наказ Міністерства соціальної політики України від 19.02.2019 р. № 243. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/78-243.pdf.

[4] Реєстр перекладачів жестової мови. URL: https://utog.org/perekladachi/reestr-perekladachiv.

- ставити питання з метою уточнення перекладу;
- на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду;
- брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (за відсутності заперечень учасників справи).

Перекладач зобов'язаний:

- з'являтися до суду за його викликом;
- здійснювати повний і правильний переклад;
- посвідчувати правильність перекладу своїм підписом на процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють;
- дотримуватися порядку судового засідання, виконувати розпорядження головуючого, утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил;
- не розголошувати без дозволу суду відомості, які безпосередньо стосуються суті адміністративного провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачеві у зв'язку з виконанням його обов'язків.

КАСУ визначає підстави, за яких перекладач не може брати участі в адміністративному процесі та підлягає *відводу (самовідводу)*:

- якщо він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав правничу допомогу стороні чи іншим учасникам справи в цій чи іншій справі;
- якщо він прямо чи опосередковано заінтересований у результаті розгляду справи;
- якщо він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, онука, онучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;
- за наявності інших обставин, які викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності;
- він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи;
- він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді цієї справи;
- з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходять за межі сфери його спеціальних знань.

Перекладач за наявності вказаних вище підстав зобов'язаний заявити самовідвід. Так само відвід може бути заявлено учасниками справи. У випадку, якщо заява про відвід подана повторно з тих самих підстав – суд ухвалою залишає її без розгляду (ч. 3 ст. 39 КАСУ).

За неповагу до суду або встановлених у суді правил, за злісне ухилення перекладача від явки до суду, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе адміністративну відповідальність. За завідомо неправильний переклад перекладач несе кримінальну відповідальність.

Свідок

Відповідно до ст. 65 КАСУ як свідок в адміністративній справі судом може бути викликана будь-яка фізична особа, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі.

Свідка може бути викликано в судове засідання з ініціативи:

- суду;
- учасників справи.

Зауваження. У такому випадку в клопотанні про виклик свідка має бути зазначено його ім'я, місце проживання (перебування), інформацію про роботу чи службу, обставини, щодо яких він може дати показання.

До обов'язків свідка належить (ст. 65 КАСУ):

- особисто з'явитися до суду за його викликом;

Зауваження. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин (ч. 3 ст. 65 КАСУ).

- завчасно повідомити суд про неможливість прибуття до суду та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції;
- дати правдиві показання про відомі йому обставини;
- повідомити причини відмови давати показання (ч. 2 ст. 67 КАСУ).

Свідок має право:

- давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє;
- користуватися письмовими записами;
- відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом;

Зауваження. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Статтею 67 визначено випадки, за якими свідок може

відмовитися від надання показань. Умовою є настання юридичної відповідальності за їх результатами для себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловіка, дружини, батька, мати, вітчима, мачухи, сина, дочки, пасинка, падчерки, брата, сестри, діда, баби, онуки, онучки, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особи, над якою встановлено опіку чи піклування).

- на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Не можуть бути допитані як свідки (ст. 66 КАСУ):

- недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;
- особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості;
- священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- судді та присяжні – про обставини обговорення питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, яка стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;
- інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди;
- особи, які мають дипломатичний імунітет, тільки за їх згоди;
- представники дипломатичних представництв за згодою дипломатичного представника.

2.4. Докази та доказування

2.4.1. Поняття та значення доказів в адміністративному судочинстві

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного її вирішення (ст. 72 КАСУ[1]). Схематично це зображено на рис. 2.17.

Правову природу доказів характеризують їх ознаки.

Ознаки доказів:

- сукупність фактичних даних, тобто відомостей про обставини справи, які підлягають встановленню з метою правильного вирішення адміністративної справи судом;

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10098.

- суд на підставі доказів встановлює наявність або відсутність обставин справи (фактів);
- за допомогою фактів обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи та інші обставини;
- набувають доказового значення, якщо відповідають вимогам належності, допустимості, достатності, достовірності;
- не мають наперед встановленої сили.

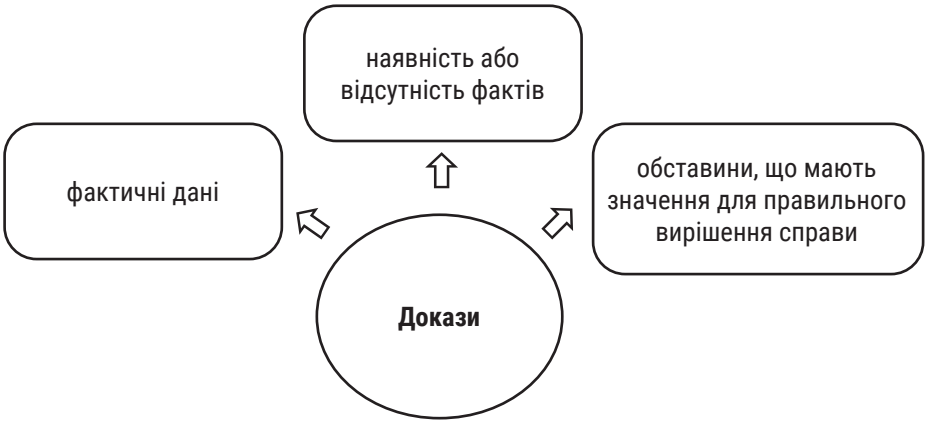

Рис. 2.17

Видами доказів в адміністративному судочинстві є такі:

- *письмові докази* (ч. 1 ст. 94 КАСУ);
- *речові докази* (ч. 1 ст. 96 КАСУ);
- *електронні докази* (ч. 1 ст. 99 КАСУ);
- *висновок експерта* (ч. 1 ст. 101 КАСУ);
- *показання свідків* (ч. 1 ст. 91 КАСУ).

Зауваження. Особливості визначення шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) індивідуальними актами та (або) рішеннями, зазначеними у ч. 1 ст. 266^1 КАСУ, встановлюються законами України «Про банки і банківську діяльність», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Особливості визначення шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) індивідуальними актами та (або) рішеннями, передбаченими ч. 1 ст. 266^2 КАСУ, встановлюються Законом України «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків».

Значення доказів в адміністративному судочинстві полягає в такому:

- за допомогою доказів встановлюються обставини справи;
- докази сприяють розгляду справи та її правильному вирішенню.

Тож, за допомогою доказів відбувається доказування, що становить основну частину процесуальної діяльності суду та учасників судового процесу, спрямовану на одержання об'єктивних даних, необхідних для виконання завдання адміністративного судочинства. При цьому, якщо *доказова інформація* – це відомості, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, які підлягають доказуванню, а також інших обставин, які мають значення для вирішення адміністративної справи, то *докази* в адміністративному судочинстві є інформацією, на підставі якої учасники справи обґрунтовують або спростовують позовні вимоги, а суд встановлює наявність або відсутність даних про факти, обставини, дії або події, що мають значення для правильного вирішення справи.

2.4.2. Критерії оцінки доказів та порядок її здійснення адміністративним судом

Суд оцінює докази за допомогою сукупності певних критеріїв (властивостей доказів) (рис. 2.18), а саме:

- належності;
- допустимості;
- достовірності;
- достатності.

Рис. 2.18

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування (ч. 1 ст. 73 КАСУ). Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування (ч. 4 ст. 73 КАСУ).

Ознаками належності доказів є такі:

- містять інформацію щодо предмета доказування;
- підтверджують обставини, які мають значення для вирішення справи;
- наявний об'єктивний зв'язок між відомостями, які в них містяться, та фактами, що підлягають встановленню у справі;
- відображають як достовірні, так і недостовірні обставини.

Наприклад, в адміністративній справі № 640/11975/22 (провадження № 200/2549/25) за позовом приватної особи до Центрального міжрегіонального управління ДМСУ про

визнання протиправним та скасування наказу про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання громадянина біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, належним доказом буде наказ про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту[1].

Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування.

Наприклад, у провадженні Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області перебувала адміністративна справа № 175/4673/25 (провадження № 2-а/175/110/25) за позовом приватної особи до територіального центру комплектування та соціальної підтримки про скасування постанови про притягнення особи до адміністративної відповідальності. Позивач подав клопотання про призначення технічної експертизи, на вирішення якої поставив питання щодо встановлення способу нанесення відтиску печатки, оскільки вважає, що печатка на постанові не є відбитком кліше, а є надрукованою за допомогою кольорового принтера, тому позивач просить встановити послідовність (черговість) нанесення печатки, тексту та підпису на постанову. Суд дійшов висновку, що технічна експертиза повинна призначатися лише в разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення даних, що входять до предмета доказування, тобто в разі, коли висновок експерта не може замінити інші засоби доказування[2].

Допустимим є доказ, який отриманий відповідно до встановленого законом порядку (ст. 74 КАСУ).

Ознаки допустимості доказів:

- характеризується через законність джерела отримання доказів, тобто суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом;
- дотримання процедури отримання доказів.

Наприклад, у провадженні Дніпропетровського окружного адміністративного суду перебувала адміністративна справа № 160/32691/24 за позовною заявою ПАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат» до Східного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків про визнання протиправним та скасування наказу, визнання протиправними дій. У позовній заяві позивач заявив клопотання про виклик свідків. Суд дійшов висновку, що позивач фактично мав намір залучити свідка не для встановлення обставин, а для висловлення позиції позивача щодо правомірності своїх дій та дій відповідача, тобто йдеться про питання права (оцінка правомірності дій), а не про питання факту (існування певних обставин), такі показання свідка не є допустимими доказами[3].

[1] Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 28.04.2025 р. у справі № 640/11975/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126924948.

[2] Ухвала Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 17.04.2025 р. у справі № 175/4673/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126739435.

[3] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 29.06.2025 р. у справі № 160/32691/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129194726.

Зауваження. Допустимість доказів розглядається у широкому (дотримання порядку подання доказів до суду) та вузькому (використання певних засобів доказування) розумінні.

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ч. 1 ст. 75 КАСУ).

Ознаки достовірності доказів:

- це якісна оцінка доказу за змістом;
- аналіз точності та правильності відображення обставин, які входять до предмета доказування;
- відображення безспірності відомостей;
- відповідність об'єктивній дійсності, тобто обставинам, які мали місце.

На учасників справи покладається обов'язок надавати суду повні й достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні (п. 5 ч. 5 ст. 44 КАСУ). За введення суду в оману щодо фактичних обставин справи винні особи несуть відповідальність, встановлену законом.

На практиці трапляються випадки, коли виникають сумніви в достовірності доказу, наприклад, відсутність у документа будь-яких реквізитів. Учасник справи під час дослідження цього доказу має право заявити клопотання про проведення експертного дослідження документа. Для його вирішення суд своєю ухвалою визначає, які відповідні заходи мають бути вжиті для перевірки фальшивості документа або усунення сумніву в його достовірності, зокрема шляхом витребування зустрічної інформації. Якщо перевірити достовірність документа без спеціальних знань неможливо, то суд призначає відповідну експертизу.

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування (ч. 1 ст. 76 КАСУ).

Ознаки достатності доказів:

- це кількісна характеристика доказів, тобто сукупність належних, допустимих та достовірних доказів у конкретній справі;
- за допомогою достатності доказів встановлюються конкретні фактичні обставини справи, які входять до предмета доказування.

Наприклад, у провадженні Вінницького окружного адміністративного суду перебувала адміністративна справа № 120/12479/25 за позовом приватної особи до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про визнання протиправним та скасування рішення про порушення дисциплінарної справи. Через підсистему «Електронний суд» представником позивача подано три заяви (дві з яких є ідентичними за змістом) про виклик свідків. Суд дійшов висновку, що матеріали справи містять достатній обсяг доказів, необхідний для повного і всебічного з'ясування обставин в адміністративній справі, тому відмовив у задоволені клопотання[1].

[1] Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 27.11.2025 р. у справі № 120/12479/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132129388.

Учасники справи повинні подавати всі наявні в них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази (п. 4 ч. 5 ст. 44 КАСУ). Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази – позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів).

У разі неявки відповідача, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, без поважних причин розгляд справи може не відкладатися і справу може бути вирішено на підставі наявних у ній доказів (ч. 1 ст. 205 КАСУ).

Суд оцінює докази відповідно до правил, наведених у ст. 90 КАСУ, а саме:

- докази, які наявні у справі;
- належність, допустимість, достовірність, достатність доказів оцінюються окремо;
- достатність і взаємний зв'язок доказів;
- докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному їх дослідженні.

Оцінка доказів здійснюється тільки судом (ст. 90 КАСУ). Так, суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні. Предметом оцінки доказів є наявність їх властивостей – належності, допустимості, достовірності, достатності. Жодні докази не мають для суду наперед встановленої сили. Об'єктом оцінки суду є докази, а предметом – їх належність, допустимість, достовірність, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Так, суд першої інстанції з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються (ч. 1 ст. 210 КАСУ). Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги (ч. 1 ст. 308 КАСУ). Суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази (ч. 2 ст. 308 КАСУ).

Зауваження. У рішенні ЄСПЛ у справі «Федорченко та Лозенко проти України» (№ 387/03) ЄСПЛ зазначив, що при оцінюванні доказів керується критерієм доведення «поза розумними сумнівом»; тобто аргументи сторони мають бути достатньо вагомими, чіткими та узгодженими[1]. Для прикладу: висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили

[1] Рішення Європейського суду з прав людини від 20.09.2012 р. у справі «Федорченко та Лозенко проти України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_933.

і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими ст. 90 КАСУ. Відхилення судом висновку експерта має бути мотивованим у судовому рішенні.

Наслідки порушення вимог, яким мають відповідати докази:

1) суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування (ч. 4 ст. 73 КАСУ);

2) докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються (ч. 8 ст. 79 КАСУ).

Зауваження. Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, що їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що від неї не залежали (ч. 8 ст. 79 КАСУ).

2.4.3. Класифікація доказів в адміністративному судочинстві

Система доказів в адміністративному судочинстві об'єднує у своїй структурі групи доказів, пов'язані між собою відповідно до структури предмета доказування обставин, що підлягають встановленню у справі.

Класифікація доказів вирішує низку практичних питань, зокрема: 1) чи є певні відомості про обстави доказами публічно-правового спору та якою мірою визначається їх належність до адміністративної справи; 2) яку роль виконує доказ з огляду на підтвердження наявності чи відсутності певних обставин публічно-правового спору; 3) з якого джерела походить доказ, який стосується конкретної адміністративної справи; 4) чи дотримано вимоги процесуального закону щодо форми та способу його отримання та ін.

Критерії класифікації доказів в адміністративному судочинстві:

- *за джерелами формування* (носіями фактичних даних):
  - *особисті* (обставини, які сприймались особисто людиною, для прикладу – показання свідка);
  - *предметні* (матеріальні носії, на яких закріплено інформацію щодо обставин справи, для прикладу – письмові, речові, електронні докази);
  - *змішані* (поєднання особистих та предметних доказів – висновок експерта);
  - *онлайн-цифрові* докази, тобто такі, що виявляються в інформації в онлайн-сховищах (хмарних сховищах даних – англ. Cloud storage);
    - дані, які зберігаються на численних серверах в інтернет-мережі;
    - дані, які зберігаються й обробляються в так званій «хмарі» (хмарними сховищами є такі інтернет-сервіси: Dropbox, OneDrive, Google Drive, iCloud, BOX тощо)[1];
- за характером зв'язку фактичних даних з фактами, які підлягають *встановленню*:

[1] Див.: Колпаков В. К. Лекція на тему «Стандарти доказування в адміністративному судочинстві». *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. С. 173–178. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/43.pdf.

- *прямі* (докази, які прямо встановлюють предмет доказування у справі);
- *непрямі* (докази, які опосередковано сприяють встановленню основних фактів справи)[1];

- за способом формування фактичних даних:
  - *оригінали* (формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню, від носія інформації – речові, письмові, електронні докази);
  - *копії* (відтворюють дані, які формуються під впливом опосередкованих джерел, та відображають зміст відомостей, одержаних із таких джерел, як копії документів);
- за способом доведення інформації:
  - *усні* (відомості про факти доводяться в усній формі – показання свідків);
  - *письмові* (відомості про факти доводяться документами, актами, довідками – письмові докази, висновок експерта);
  - *електронні* (відомості про факти надаються в електронній формі);
- за характером зв'язку доказу з предметом доказування:
  - *основні* (будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність даного факту, який входить у предмет доказування);
  - *додаткові* (докази, які витребовуються судом або за клопотанням сторони);
- за змістом фактичних даних:
  - ті, що *підтверджують позовні вимоги* (докази, які надаються позивачем);
  - ті, що *підтверджують заперечення проти позову* (докази, які надаються відповідачем) (рис. 2.19).

Рис. 2.19

[1] Колеснікова М. В., Пасьовин І. А. Класифікація та джерела доказів в адміністративному судочинстві. *Журнал східноєвропейського права.* 2021. № 95. С. 73–79. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/kolesnikova_pasovyn_95.pdf.

2.4.4. Доказування в адміністративному судочинстві: обов'язок доказування та підстави звільнення від доказування

Доказування – це діяльність адміністративного суду, учасників адміністративної справи, інших заінтересованих осіб із збирання (подання, витребування, забезпечення), дослідження (перевірки, огляду) й оцінки доказів у порядку, встановленому КАСУ.

Під *предметом доказування* розуміють обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення (ч. 2 ст. 73 КАСУ).

Обов'язок доказування в адміністративному судочинстві – це обов'язок доведення сторонами обставин, на яких ґрунтуються їх вимоги та заперечення (ч. 1 ст. 77 КАСУ).

В адміністративному судочинстві обов'язки щодо доказування розподіляються між сторонами на підставі поєднання принципів змагальності сторін та офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

Обов'язок доказування в адміністративному судочинстві визначається так:

- *обов'язок доказування, який покладається на сторони:* кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, установлених ст. 78 КАСУ (ч. 1 ст. 77);
- *обов'язок доказування, який покладається на суб'єкта владних повноважень*:
  - в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності (п. 1 ч. 2 ст. 77 КАСУ);
  - суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього документи та матеріали, які можуть бути використані як докази у справі (п. 2 ч. 2 ст. 77 КАСУ);
  - у справах щодо застосування суб'єктом владних повноважень чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушень (п. 3 ч. 2 ст. 77 КАСУ);
- *обов'язок доказування, який покладається на позивача*:
  - у справах щодо шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) індивідуальними актами НБУ, ФГВФО, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, рішеннями КМУ (п. 1 ч. 3 ст. 77 КАСУ);
  - у справах, передбачених ч. 1 ст. 266^2 КАСУ, щодо шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) індивідуальними актами НБУ, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, рішеннями КМУ (п. 2 ч. 3 ст. 77 КАСУ);

Зауваження. Суд не може витребовувати докази у позивача в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, окрім

доказів на підтвердження обставин, за яких, на думку позивача, відбулося порушення його прав, свобод чи інтересів (ч. 5 ст. 77 КАСУ).

- обов'язок доказування, який покладається на суд:
  - «тягар» збирання доказів (на відміну від судочинства цивільного або господарського) покладається не лише на сторін спору, а й на суд;
  - суд вживає визначених законом заходів щодо з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи (ч. 4 ст. 9 КАСУ);
  - суд може пропонувати сторонам надати докази та збирати докази з власної ініціативи, крім випадків, визначених КАСУ (ч. 4 ст. 77 КАСУ) (рис. 2.20);

Зауваження. Обов'язок доказування, який покладається на суд, наявний у зв'язку із реалізацією принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі.

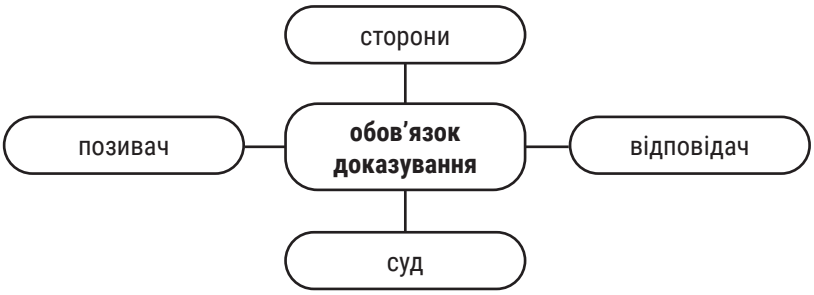

Рис. 2.20

Підставами *звільнення від доказування* є конкретні обставини, наявність яких звільняє сторони від обов'язку їх доведення під час розгляду адміністративної справи. Зокрема, в КАСУ, встановлено, що не підлягають доказуванню обставини:

- *безспірні,* які визнаються учасниками справи, якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання (ч. 1 ст. 78 КАСУ);

Зауваження. До безспірних обставин можна віднести: 1) обставини, визнані в активній формі (повідомлені однією стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, і які інші особи, які беруть участь у справі, визнали в усній чи письмовій формі; 2) обставини, визнані в пасивній формі (повідомлені однією стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, і яких жодна інша особа, яка бере участь у справі, не заперечила).

- *загальновідомі* (ч. 3 ст. 78 КАСУ) – такі, що відомі широкому колу осіб, у тому числі й судді;

Зауваження. Такі обставини можна класифікувати за: 1) рівнем відомості: а) світові (такі, що відбулися – природні явища, стихійні лиха, техногенні катастрофи, наприклад, аварія на

Чорнобильській АЕС); та б) регіональні; 2) характером впливу: а) природні явища; б) архітектурні особливості; 3) властивостями предметів: а) фізичні; б) хімічні; в) технологічні. Так, при розгляді справ щодо набуття статусу біженця або іншої особи, яка потребує додаткового захисту, примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням їх в Україні, потрібно враховувати, що інформація про країну походження належить до загальновідомої інформації[1].

- *преюдиційні*, тобто встановлені рішеннями суду в господарській, цивільній або адміністративній справах, що набули законної сили (частини 4, 5, 6 ст. 78 КАСУ). Такі обставини не доказуються при розгляді іншої справи, в якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом. При цьому обставини, встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи судом (ч. 8 ст. 78 КАСУ);

Зауваження. Наявність судового рішення, яке набрало законної сили у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, є підставою для відмови у відкритті провадження, а якщо провадження було відкрито, то воно підлягає закриттю. Це правило випливає з конституційного принципу обов'язковості судового рішення (ст. 129 Конституції України).

- *презюмуючі*, тобто ті, які припускаються встановленими (рис. 2.21). У КАСУ передбачається можливість відмови від визнання обставин, якщо особа доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або обставини, визнаної у результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною (ч. 2 ст. 78 КАСУ).

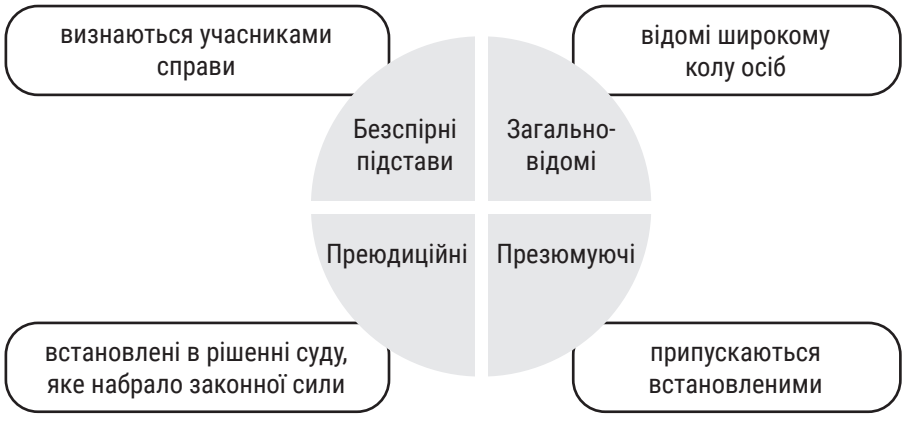

Рис. 2.21

[1] Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : монографія. Харків : Фактор, 2014. С. 65.

2.4.5. Подання, збирання, дослідження та оцінка доказів, судові доручення

Метою доказування в адміністративному судочинстві є з'ясування обставин у справі. Доказування має впорядкований характер та може бути структуроване шляхом виокремлення таких дій: 1) подання; 2) збирання; 3) дослідження; 4) оцінка доказів. Кожна дія має як самостійне, так і залежне від інших дій значення, що зумовлено різним змістовим наповненням доказової діяльності, однак єдиною її метою є встановлення всіх обставин у справі задля ухвалення в ній правосудного рішення.

Подання доказів – безпосереднє надання учасниками справи суду доказів, які стосуються предмета доказування, в порядку, визначеному КАСУ.

Правилами *подання доказів* є такі:

- коло суб'єктів, які мають право надавати докази, встановлюється законом;
- тільки учасники справи подають докази у справі безпосередньо до суду;
- докази подаються із заявами по суті справи;
- строки для подання доказу встановлюються законом або судом;
- суд може встановити додатковий строк для подання вказаних доказів;
- законом передбачені випадки, коли суд не залучає до справи докази (ст. 79 КАСУ).

Збирання (формування) доказів – це складник процесуальної діяльності суду та учасників справи, що спрямований на одержання із законних джерел і належними процесуальними способами фактичних даних, що стосуються предмета доказування у справі, врегульований КАСУ. Збирання доказів складається із витребування та судових доручень.

Згідно зі ст. 9 КАСУ суд вживає передбачених законом заходів, що необхідні для з'ясування обставин справи, зокрема, щодо виявлення та витребування доказів із власної ініціативи.

Правила *витребування доказів* регламентовано ст. 80 КАСУ:

- учасники справи мають право звернутися з клопотанням. У клопотанні про витребування доказів має бути зазначено:
  - який доказ витребовується;
  - обставини, які можуть підтвердити цей доказ;
  - аргументи, які він може спростувати;
  - підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа;
  - заходи, яких особа, що подає клопотання, вжила для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та (або) причини неможливості самостійного отримання цього доказу (ч. 2 ст. 80 КАСУ);
- клопотання має бути подане у строк, зазначений законом;
- суд з власної ініціативи може витребовувати докази (принцип офіційного з'ясування обставин у справі);
- суд може уповноважити на одержання таких доказів заінтересовану особу;

- встановлюється обов'язок на вимогу суду надати докази;
- суд постановляє ухвалу про витребування доказів.

Наслідки неподання доказів:

- у разі неподання доказів позивачем – також залишити позовну заяву без розгляду;
- у разі неподання суб'єктом владних повноважень витребуваних судом доказів, суд може визнати обставину, для з'ясування якої витребовувався доказ, або відмовити в її визнанні, або розглянути справу за наявними в ній доказами;
- суд може застосовувати до відповідної особи заходи процесуального примусу, визначені законом.

Наприклад, приватна особа звернулася до адміністративного суду (справа № 240/25219/24, провадження № 240/25219/24/25365/24) із позовною заявою до Військової частини про визнання дій протиправними, зобов'язання вчинити дії. Суд для повного та об'єктивного розгляду справи вирішив із власної ініціативи витребовувати докази з метою з'ясування обставин справи, а саме – витребувати у відповідача картки особового рахунку військовослужбовця за 2020–2023 рр., про що було постановлено ухвалу[1].

В іншій справі ТОВ звернулося до адміністративного суду (справа № 320/7629/25, провадження № П/320/7631/25) із позовною заявою до Головного управління ДПС у м. Києві про визнання протиправним рішень. З огляду на викладене, суд дійшов висновку, що з метою з'ясування обставин справи необхідно витребувати у позивача ТОВ докази, а саме: фінансову звітність ТОВ (мікропідприємства, малого підприємства) за 2022–2023 рр. та докази прийняття відповідних звітів контролюючим органом[2].

Наступним видом збирання доказів є судове доручення.

Зауваження. Судові доручення в адміністративному судочинстві, як правило, застосовуються щодо отримання показань свідків.

Правила оформлення *судового доручення* (статті 83, 84 КАСУ):

- підставою для оформлення судового доручення є знаходження доказів за межами територіальної юрисдикції суду, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів;
- суд з власної ініціативи здійснює судове доручення щодо збирання доказів (суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів);
- суд доручає відповідному адміністративному суду провести певні процесуальні дії;

[1] Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 06.03.2025 р. у справі № 240/25219/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125648893.

[2] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 05.01.2026 р. у справі № 320/7629/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133118490.

- про судове доручення постановляється ухвала та надсилається до іншого адміністративного суду, який буде її виконувати, не пізніше наступного дня з дня її постановлення;

Зауваження. Зміст ухвали про судове доручення:
- ○ викладається зміст справи, яка розглядається;
- ○ зазначаються учасники справи;
- ○ вказуються обставини, які належить з'ясувати;
- ○ зазначаються докази, які слід зібрати суду, що виконує доручення (зокрема, перелік питань, поставлених свідку учасниками справи та судом).

- суд зупиняє провадження у справі;
- ухвала про судове доручення обов'язково невідкладно виконується;
- суд, який виконує судове доручення, повідомляє учасників справи про дату, час і місце вчинення процесуальної дії, проте їх неявка не є перешкодою для виконання доручення;
- якщо учасник справи чи свідок, які дали пояснення або показання суду, який виконував окреме доручення, з'являться до суду, що розглядає справу, то вони дають пояснення і показання у загальному порядку;
- у разі неможливості виконання з об'єктивних причин судового доручення постановляється ухвала, яка з протоколами про вчинення процесуальних дій і всіма зібраними на виконання судового доручення матеріалами невідкладно надсилається до суду, що розглядає справу.

Наприклад, до Запорізького окружного адміністративного суду надійшла ухвала Київського окружного адміністративного суду про судове доручення щодо допиту свідка у справі № 640/1014/20 (провадження № Д/280/1/25) за позовом ТОВ до Головного управління ДПС у м. Києві про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. На виконання вищевказаного судового доручення Київського окружного адміністративного суду судом було призначено судове засідання та проведено допит особи як свідка згідно з переліком питань, визначених ухвалою. Таким чином, суд постановив ухвалу про виконання судового доручення та направлення матеріалів виконання судового доручення до Київського окружного адміністративного суду[1].

Дослідження доказів – це безпосереднє сприйняття і вивчення судом та іншими учасниками справи інформації про фактичні дані, надані сторонами й іншими учасниками справи, за допомогою передбачених законом засобів доказування. Дослідження доказів – це їх перевірка, спрямована на детальне, всебічне та об'єктивне визначення достовірності таких даних та якісності джерел їх отримання.

[1] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 03.04.2025 р. у справі № 640/1014/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126339289.

Спосіб та місце дослідження доказів залежать від виду доказу. Способами дослідження доказів є такі:

1) *ознайомлення* з доказами;
2) *огляд* доказів;
3) *відтворення* аудіо- і відеозапису;
4) *допит* свідка та оголошення показань;
5) *оголошення* висновку експерта.

Суд повинен *ознайомитися* з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків.

Дослідження доказів здійснюється шляхом їх *огляду*:

- у суді – за загальним правилом оглядаються докази, які залучені до справи у встановленому законом порядку;
- за їх місцезнаходженням оглядаються письмові, речові й електронні докази, які не можна доставити до суду (ст. 81 КАСУ). Речові докази, що швидко псуються, негайно оглядаються судом із повідомленням учасників справи про призначений огляд. Неявка цих осіб не перешкоджає огляду речових доказів (ч. 1 ст. 82 КАСУ). Огляд речових доказів, що швидко псуються, за їх місцезнаходженням здійснюється у порядку, встановленому ст. 81 КАСУ, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею (ч. 3 ст. 82 КАСУ);
- огляд вебсайту: суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути вебсайт (сторінку), інші місця збереження даних у мережі «Інтернет» з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду суд може залучити спеціаліста (ст. 81 КАСУ).

Правила *огляду* доказів:

- про дату, час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням повідомляються учасники справи, причому неявка цих осіб не є перешкодою для проведення огляду;

Зауваження. Особи, які беруть участь в огляді доказів за їх місцезнаходженням, мають право звертати увагу суду на ту чи іншу обставину, яка, на їхній погляд, має значення для повноцінного проведення огляду, встановлення обставин, які мають значення для розгляду справи, робити свої зауваження щодо протоколу огляду.

- до огляду можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також за потреби здійснюватися фотографування, звуко- і відеозапис, зокрема й за клопотанням учасника справи;
- про огляд доказів складається протокол, що підписується всіма особами, які беруть участь в огляді, до якого додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки, електронні копії доказів, відеозаписи тощо;

- здійснюється відеофіксація огляду технічними засобами, якщо огляд проводиться за відсутності хоча б однієї із сторін, а також в інших випадках, коли суд визнає це за потрібне;
- після їх огляду і дослідження речові докази повертаються за клопотанням осіб, які їх надали, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи (ч. 1 ст. 98 КАСУ);
- після огляду речові докази, які є об'єктами, що вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються особам, які відповідно до закону мають право ними володіти (ч. 2 ст. 98 КАСУ).

Зауваження. За клопотанням державних експертних установ речові докази, які є об'єктами, що вилучені з цивільного обороту або обмежені в обороті, можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі в порядку, встановленому КМУ.

Правила огляду речових доказів, що швидко псуються, регламентується у ст. 82 КАСУ, зокрема, такі докази:

- оглядаються судом негайно;
- суд повідомляє учасників справи про огляд (неявка цих осіб не перешкоджає огляду речових доказів);
- до огляду може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис;
- огляд за їх місцезнаходженням здійснюється в порядку, встановленому ст. 81 КАСУ;
- після огляду ці речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані.

Зауваження. ВП ВС у постановах від 03.07.2019 р. (справа № 9901/845/18)[1], від 09.10.2019 р. (справа № 9901/385/19)[2] вказала, що процесуальний механізм забезпечення доказів, зокрема шляхом їх огляду, призначений для того, щоб отримати / зберегти ті докази, щодо яких існують достатні підстави вважати, що з часом їх може бути безповоротно втрачено. Тобто це не тільки спосіб здобути докази, які стосуються предмета доказування і мають значення / потрібні для вирішення справи, а й насамперед спосіб одночасно запобігти їх імовірній втраті в майбутньому. Щодо останнього, то ризик такої втрати повинен ґрунтуватися на об'єктивних фактах і тільки в сукупності всіх наведених умов суд може вжити заходів для забезпечення доказів.

Відтворення аудіо- і відеозапису відбувається за правилами ст. 220 КАСУ. Правила *відтворення* аудіо- і відеозапису є такими:

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 р. у справі № 9901/845/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998205.
[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09.10. 2019 р. у справі № 9901/385/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/84900513.

- проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні;
- у протоколі судового засідання відображаються основні технічні характеристики обладнання та носіїв інформації із зазначенням часу відтворення (демонстрації);
- суд заслуховує пояснення учасників справи;
- за потреби відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або в певній частині;
- суд може залучати спеціаліста до відтворення звуко- і відеозаписів;
- під час дослідження звуко- чи відеозапису особистого характеру застосовуються правила КАСУ щодо дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції;
- після відтворення суд заслуховує пояснення учасників справи.

Допит свідка є способом дослідження доказів, який визначено статтями 212, 213 КАСУ.

Правила *допиту* свідка:

- кожний свідок допитується окремо;
- свідки перед допитом видаляються із зали судового засідання;
- обов'язком суду є встановлення особи, віку, роду занять, місця проживання свідка, належності до справи і стосунки зі сторонами та іншими учасниками справи;
- суд роз'яснює права та обов'язки свідку;
- суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання і відмову від давання показань;
- свідок складає присягу;
- свідок розповідає все, що відомо в цій справі;
- свідкові ставлять запитання учасники справи;
- допитаний свідок залишається у залі судового засідання до закінчення розгляду справи.

Показання свідків можуть *оголошуватися* у випадку зібрання їх за судовими дорученнями в порядку забезпечення доказів під час допиту їх за місцем проживання, при відкладенні розгляду справи або надані ними в судовому засіданні, в якому було прийнято скасоване рішення, мають бути відтворені й досліджені в судовому засіданні, в якому постановлено рішення, якщо участь цих свідків у новому судовому засіданні виявилася неможливою (ст. 215 КАСУ).

Правила *оголошення висновку експерта* викладені у ст. 221 КАСУ:

- висновок експерта оголошується в судовому засіданні;
- експерту можуть ставити питання;
- першими ставлять питання експертові особа, яка викликала експерта, та її представник, а потім інші учасники справи.

Оцінка доказів притаманна всім етапам доказування і є кінцевим результатом пізнавального процесу суду щодо досліджених доказів (див. рис. 2.22).

Рис. 2.22

2.4.6. Забезпечення доказів

Метою забезпечення доказів в адміністративному судочинстві є запобігання наслідкам, які унеможливлять доступ до доказів, за допомогою яких мають бути встановлені обставини у справі. Інститут забезпечення доказів спрямовано на забезпечення процесу доказування шляхом збирання і закріплення доказів, якщо існують обставини, які під час судового розгляду справи можуть зробити неможливим або ускладненим надання таких доказів.

Забезпечення доказів – це вжиття адміністративним судом спеціальних термінових заходів, визначених КАСУ, щодо встановлення фактичних обставин у справі з метою правильного вирішення справи по суті.

Умовою для *забезпечення доказів* є припущення учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, що доказ може бути втрачений або його подання стане згодом неможливим або утрудненим (ч. 1 ст. 114 КАСУ).

Способами забезпечення доказів є: допит свідків, призначення експертизи, витребування та огляд доказів, заборона вчиняти певні дії щодо доказів, а також зобов'язання вчинити певні дії щодо них (ч. 1 ст. 115 КАСУ) (рис. 2.23).

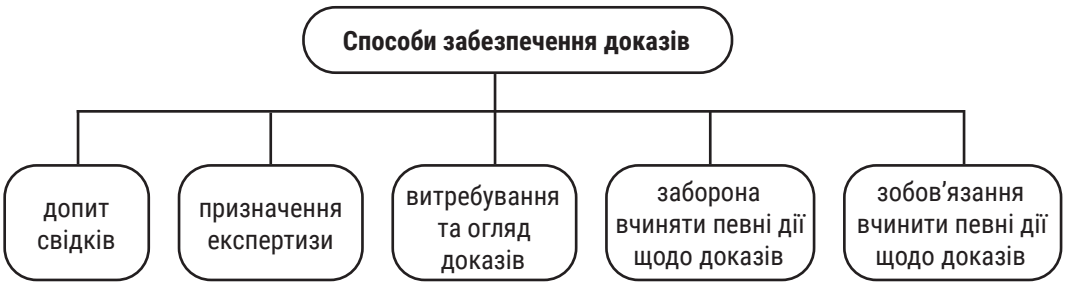

Рис. 2.23

Зауваження. У правовій позиції ВС у справі № 9901/845/18 (провадження № 11-343заі19) вказується, що процесуальний механізм забезпечення доказів, зокрема шляхом їх витребування та заборони вчиняти певні дії щодо них, призначений для того, щоб зберегти ті докази, щодо яких існують достатні підстави вважати, що з часом їх може бути безповоротно втрачено. Тобто забезпечення доказів – це механізм не лише здобути докази, які стосуються предмета доказування і мають значення для вирішення справи, а й насамперед запобігти їх імовірній втраті у майбутньому. Ризик такої втрати повинен ґрунтуватися на об'єктивних фактах і тільки в сукупності усіх наведених умов суд може вжити заходів для забезпечення доказів[1].

Ініціатором забезпечення доказів є (ч. 1 ст. 114 КАСУ):

- учасники справи;
- особа, яка може набути статусу позивача.

Забезпечення доказів може здійснюватися як до подання позовної заяви, так і після.

- Правила забезпечення доказів до подання позовної заяви до суду (ст. 114 КАСУ):
  - заява подається особою, яка має намір звернутися до суду із позовною заявою;

Зауваження. У заяві про забезпечення доказів зазначаються докази, забезпечення яких є необхідним, а також обставини, для доказування яких вони необхідні.

  - здійснює суд першої інстанції за місцезнаходженням засобу доказування або за місцем, де має бути вчинена відповідна процесуальна дія;
  - особа, яка подала заяву, має відшкодувати судові витрати та збитки, що спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів;
  - заявник має подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів.

Наприклад, приватна особа звернулася до Закарпатського окружного адміністративного суду у справі № 260/8417/25 (провадження № ЗД/260/6/25) із заявою про забезпечення доказів до подання позовної заяви до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, в якій просить суд здійснити забезпечення доказу, а саме витребувати у відповідача мобілізаційне розпорядження. Судом встановлено, що мобілізаційне розпорядження видано заявнику, а контрольний талон залишився в ТЦК. Виходячи з обставин, зазначених представником заявника, підлягав витребуванню саме наказ про мобілізацію, оскільки наразі в Україні оголошено воєнний стан, і військовозобов'язані мобілізуються до ЗСУ на підставі наказу начальника ТЦК, а не на підставі мобілізаційного розпорядження. Суд постановив ухвалу про часткове задоволення заяви про забезпечення доказів шляхом витребування копії контрольного талону мобілізаційного розпорядження та копії наказу про мобілізацію[2].

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2024 р. у справі № 9901/845/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82998205.

[2] Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 03.11.2025 р. у справі № 260/8417/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131510708.

- Правила забезпечення доказів після подання позовної заяви до суду (ст. 114 КАСУ):
  - заява подається учасником справи;
  - здійснює суд, який розглядає справу;
  - учасник справи, який подав заяву, має відшкодувати судові витрати та збитки, що спричинені у зв'язку із забезпеченням доказів.

Процесуальними наслідками подання заяви про забезпечення доказів (рис. 2.24) без дотримання вимог, встановленими частинами 1, 2 ст. 116 КАСУ, є:

- залишення заяви без руху;
- повернення заяви.

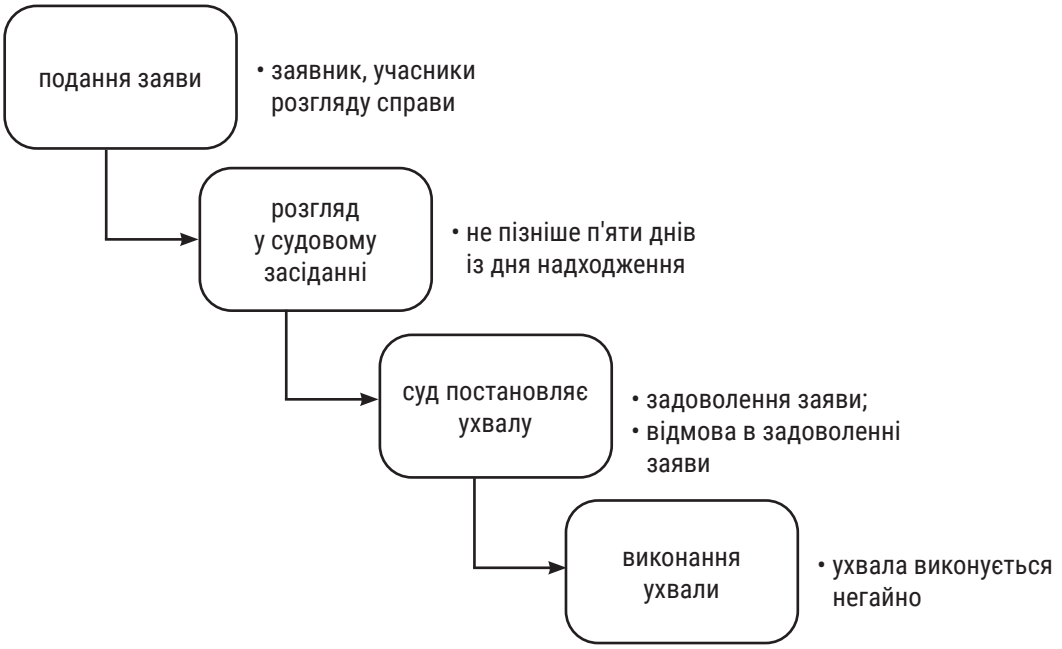

Рис. 2.24

Порядок забезпечення доказів (ст. 117 КАСУ).

Суд:

- розглядає заяву про забезпечення доказів:
  - у судовому засіданні в загальному порядку;
  - не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви до суду;
- забезпечує докази без повідомлення інших осіб, які можуть набути статусу учасників справи:
  - у невідкладних випадках;
  - якщо неможливо встановити, хто є або стане такими особами;

- якщо повідомлення іншої сторони може унеможливити або істотно ускладнити отримання відповідних доказів;
- постановляє ухвалу про:
  - задоволення заяви, що може бути оскаржена та є виконавчим документом, крім випадків забезпечення доказів шляхом допиту свідків, призначення експертизи, огляду доказів, виконується негайно;

Зауваження. Оскарження ухвали про забезпечення доказів не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає розгляду справи (ч. 7 ст. 117 КАСУ).

  - відмову в задоволенні, яка може бути оскаржена;
- заявник та інші особи, які можуть набути статусу учасників справи:
  - повідомляються про дату, час і місце судового засідання, проте їх неявка не перешкоджає розгляду поданої заяви;
  - можуть оскаржити ухвалу про забезпечення доказів.

2.4.7. Види доказів в адміністративному судочинстві

Правильне та об'єктивне вирішення адміністративної справи залежить від повного та всебічного дослідження всіх обставин справи. Система доказів в адміністративному судочинстві об'єднує у своїй структурі види доказів, які взаємопов'язані між собою відповідно до предмета доказування, тобто обставин, що підлягають встановленню у справі.

Видами доказів в адміністративному судочинстві є:

- *письмові докази* – це документи (крім електронних), які містять дані про обставини, що мають значення для вирішення справи (ч. 1 ст. 94 КАСУ);
- *речові докази* – це предмети матеріального світу, які своїми існуванням, якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для вирішення справи (ч. 1 ст. 96 КАСУ);
- *електронні докази* – це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для вирішення справи (ч. 1 ст. 99 КАСУ);
- *висновок експерта* – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством (ч. 1 ст. 101 КАСУ);
- показання свідків – це повідомлення про відомі свідкам обставини, які мають значення для справи (ч. 1 ст. 91 КАСУ) (див. рис. 2.25).

Зауваження. Докази можна поділити на обов'язкові (встановлюють обов'язкові обставини справи, які входять до предмета доказування) та необов'язкові (встановлюють додаткові обставини у справі).

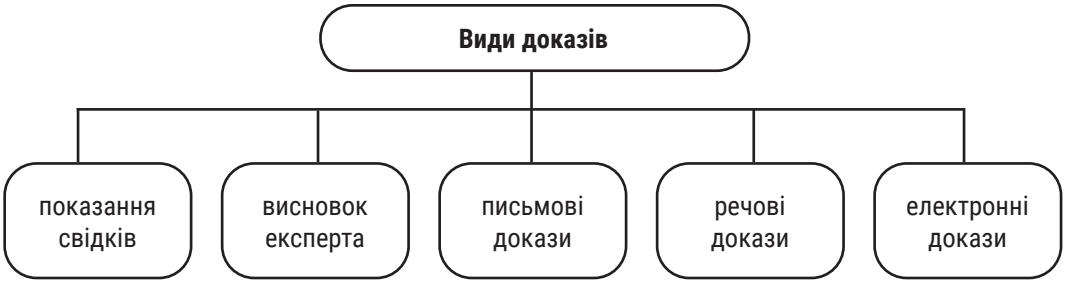

Рис. 2.25

2.4.7.1. Показання свідків

Показаннями свідка, згідно із ч. 1 ст. 91 КАСУ, є повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи.

Зауваження. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи мають бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами КАСУ.

За юридичною заінтересованістю показання свідків поділяють на:

- *визнання* – це підтвердження фактів, отриманих із пояснень сторони або третьої особи, що містить відомості про факти, існування яких повинна довести інша сторона або третя особа;
- *твердження* – це відомості про факти, які покладені в основу вимог і заперечень, встановлення яких судом відповідає процесуальним інтересам сторони чи третьої особи;
- *заперечення* є самостійним різновидом пояснень сторін та третіх осіб щодо невизнання позиції іншої сторони[1].

Як свідок в адміністративній справі судом може бути викликана будь-яка особа, якій відомі обставини, що належить з'ясувати у справі.

[1] Калмикова Я. С. Показання свідка як засіб доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 1. С. 119. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13031/1/Kalmykova_119-122.pdf.

Свідок:

- є носієм інформації щодо предмета доказування;
- набуває процесуального статусу свідка тільки після його залучення до справи в порядку, встановленому КАСУ;
- володіє як очевидець відомостями про факти, які підлягають встановленню та оцінці.

Правила виклику свідка (статті 65, 92 КАСУ):

- викликається в судове засідання з ініціативи:
  - суду; або
  - учасників справи;
- заява учасника справи про виклик свідка має бути подана до або під час підготовчого судового засідання, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, – до початку першого судового засідання у справі;
- про виклик свідка у судове засідання суд постановляє ухвалу.

Наприклад, приватна особа звернулася до адміністративного суду у справі № 355/1608/23 (провадження № 2-а/355/2/24) за позовом до Березанської міської ради Київської області про скасування постанови адміністративної комісії при виконавчому комітеті Березанської міської ради Броварського району Київської області від 15.09.20023 р. про накладення адміністративного стягнення у виді попередження. Позивач подав заяву про виклик у судове засідання як свідків: поліцейського офіцера громади СВГ ВП Броварського РУП ГУ НП в Київській області; поліцейського СПД № 1 Броварського РУП ГУ НП в Київській області; старосту Недрянського старостинського округу; Особу_5 та Особу_6. Суд задовільнив заяву позивача, про що постановив ухвалу[1].

Не можуть бути допитані як свідки (ст. 66 КАСУ):

- недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі й не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;
- особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості;
- священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- судді та присяжні – про обставини обговорення питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

[1] Ухвала Баришівського районного суду Київської області від 18.01. 2024 р. у справі № 355/1608/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116527391.

- інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань на вимогу суду. Свідок, який з'явився на вимогу суду, не має права відмовитися від давання показань, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів. Свідок, який з'явився на вимогу суду, та відмовляється давати показання, зобов'язаний повідомити причини відмови (ст. 67 КАСУ). Відповідно до ст. 63 Конституції України свідок не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Так само у ч. 2 ст. 387 ККУ регламентується, що не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Отже, свідок може законно відмовитись від давання показань лише у випадках, прямо передбачених Конституцією та законами України. Однак з гносеологічної точки зору показання свідка є його особистим сприйняттям (але необов'язково безпосереднім) факту, про який він дає свідчення, тому прогалини у сприйнятті та запам'ятовуванні події свідок компенсує (іноді сам того не усвідомлюючи) шляхом власних суджень і висновків, а інколи в цілому позбавляється можливості надавати показання на тій підставі, що йому невідомі обставини, які стосуються справи.

Зауваження. У правовій позиції ВС регламентовано, що надання пояснення у справі як свідка є правом позивача, а не обов'язком. В адміністративному судочинстві відсутня норма, про те, що пояснення сторін, третіх осіб та їх представників можуть бути засобами доказування лише тоді, коли вони допитані як свідки. Зміст показань свідка – це сукупність фактичних даних, що можуть підтвердити позовні вимоги або заперечення проти позову чи спростувати їх, а також мають процесуальне значення[1].

Засобом отримання інформації від свідка в адміністративному судочинстві є його допит. Порядок допиту свідка встановлюється ст. 212 КАСУ.

2.4.7.2. Письмові докази

Письмові докази є документами (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ч. 1 ст. 94 КАСУ).

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.07.2020 р. у справі № 826/15545/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90366964.

Зауваження. Письмові докази ототожнюються із документами. У документознавстві документ визначають так: а) поєднання (комбінація) носія та інформації, яка записана на ньому й може використовуватися за потреби; або б) записана інформація, незалежно від її форми або носія, яка створюється організацією або окремою особою.

Документ як письмовий доказ має такі ознаки:

- матеріальну форму вираження;
- відображення у вигляді сукупності знаків (букв, цифр, ієрогліфів та ін.);
- джерелом походження є фізична особа, юридична особа, суб'єкт владних повноважень;
- наявність відповідних реквізитів (анонімний лист не може розглядатися як доказ або документ, який хоча і містить потрібні реквізити, але в ньому є інформація, яка не підлягає перевірці);
- є носієм певної інформації про обставини справи.

Документи поділяють:

- *за суб'єктом формування* – на офіційні (національні та іноземні) та неофіційні (приватні);
- *за характером змісту* – на розпорядчі та довідково-інформаційні;
- *за формою вираження* – на прості письмові, нотаріально посвідчені та документи, які мають кваліфіковану письмову форму;
- *за характером джерел формування* – на оригінали та копії;
- *за способом отримання* – на рукописні, електронні, факсимільні.

За способом сприйняття та відтворення письмові докази поділяють на такі, що:

- виконані на паперовому носії за допомогою знаків, доступних для сприйняття судом;
- є технічним відтворенням (електронні документи з текстовою інформацією або статичною графічною інформацією);
- інші документи й матеріали, відтворення оригіналу або копії яких неможливе без використання технічних засобів (відео-, аудіодокументи).

Письмові докази подаються в оригіналі або копії, яка належним чином засвідчена.

Оригінал – це документ, який:

- є першим екземпляром;
- має більшу вірогідність;
- містить відомості про факти, що закріплюються у ньому безпосередньо особою, яка його складає.

Копія документа:

- відтворює форму та зміст оригіналу, засвідченого в певному порядку;
- має невеликий ступінь достовірності інформації;
- буквально відтворює оригінал.

Зауваження. Якщо учасник справи подає до суду паперову копію електронного доказу, то її він має засвідчити у такому ж порядку, як і копію звичайного письмового доказу. Копії документів вважаються засвідченими належним чином, якщо їх засвідчено в порядку, встановленому чинним законодавством. Засвідчення копій документів, що видаються органами державної влади, здійснюється на підставі Національного стандарту ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», згідно з наказом ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01.07.2020 р. № 144[1]. Законодавством України не регламентований порядок засвідчення копій документів фізичними особами. Рекомендується на таких копіях проставляти:

- відмітку «Згідно з оригіналом»;
- особистий підпис особи, яка засвідчує копію, її ініціали та прізвище;
- дату засвідчення копії.

Відповідно до п. 59 Положення до початку функціонування всіх підсистем (модулів) ЄСІТС процесуальні та інші документи можуть подаватися до суду в електронній формі з використанням офіційної електронної адреси або адреси електронної пошти, з якої надійшли документи, засвідчені кваліфікованим електронним підписом.

Зауваження. У правозастосовній практиці слід розрізняти копії: 1) *авторизовані* (посвідчені автором); 2) *нотаріальні* (нотаріально посвідчені); 3) *офіційно посвідчені* (відповідність їх оригіналу підтверджується компетентними посадовими особами); 4) *просто посвідчені* (приватними особами); 5) *незавірені копії* (які не мають підтвердження «згідно з оригіналом»).

Учасники справи мають право подавати письмові докази в електронних копіях, на які накладено кваліфікований електронний підпис відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг»[2], «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»[3].

Зауваження. Учасник справи, який подає письмові докази в копіях (електронних копіях), повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу письмового доказу. Учасник справи підтверджує відповідність копії письмового доказу оригіналу, який знаходиться у нього, своїм підписом із зазначенням дати такого засвідчення. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом.

Наприклад, в адміністративній справі № 420/3070/24 (провадження № П/420/3106/24) за позовом приватної особи до Одеського обласного територіального центру комплектування

[1] Національний стандарт ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» : затв. наказом ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01.07.2020 р. № 144. URL: https://zakon.help/files/article/11494/ДСТУ%204163_2020.pdf.

[2] Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text.

[3] Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10. 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text.

та соціальної підтримки та військової частини про визнання протиправним та скасування п. 3 наказу начальника Одеського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки № 1732 та пп. 1, 3 наказу командира військової частини № 4 у частині притягнення старшого солдата приватної особи до повної матеріальної відповідальності позивачем заявлено клопотання про витребування письмових доказів. Суд задовольнив клопотання та постановив ухвалу про витребування письмових доказів, зокрема: 1) матеріали службового розслідування від 13.12.2023 р. вх. № 32020/1 за фактом порушення фінансово-бюджетної дисципліни, що призвело до втрат на загальну суму 3 547 760 грн; 2) наказ начальника Одеського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки від 07.12.2023 р. № 1732 «Про результати службового розслідування»; 3) також усі наявні письмові докази, на підставі яких прийнято оскаржувані накази від 07.12.2023 р. № 1732 та від 12.01.2024 р. № 4[1].

Зауваження. Документи, отримані за допомогою факсимільного чи інших аналогічних засобів зв'язку, приймаються адміністративним судом до розгляду як письмові докази[2].

2.4.7.3. Речові докази

Речові докази – предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу суду встановити обставини, що мають значення для справи (ч. 1 ст. 96 КАСУ).

Речовими доказами можуть бути визнані також технічні прилади, технічні засоби, що мають функції фото-, відеозапису, карти пам'яті тощо.

Речові докази до набрання рішенням суду законної сили зберігаються в матеріалах справи або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. У випадку недоставляння їх до суду зберігаються за місцем їх знаходження (частини 1, 2 ст. 97 КАСУ).

Основною відмінністю між речовими доказами та письмовими є форма вираження ними доказової інформації: письмовий доказ її виражає через зміст, речовий – через матеріальні властивості предмета. Письмовий доказ створюється людиною. У ньому вона виражає свої думки, тоді як матеріальні ознаки речових доказів ніхто спеціально не упорядковує, оскільки це робиться стосовно письмових та графічних знаків. Отже, відмінним у речовому доказі від письмового буде спосіб створення.

Видом речових доказів є докази, які швидко псуються (продукти, що мають тваринне походження (морепродукти і риба, м'ясо птиці та тварин – охолоджені й копчені); продукти, що мають рослинне походження: ягоди, фрукти, овочі, плоди цитрусових, продукти переробки (консерви, ковбасні вироби, м'ясопродукти, молочні продукти, сири, жири, масла, заморожені овочі і фрукти, квіти, саджанці,

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 14.02.2024 р. у справі № 420/3070/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117019411.

[2] Джафарова М. В. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2022. Т. 33(72), № 1. С. 56. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/10.pdf.

живі рослини) та інші) та речові докази, які є об'єктами, що вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні (зброя, боєприпаси, вибухові речовини й засоби вибуху, бойові отруйні речовини, наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби та ін.).

2.4.7.4. Електронні докази

Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі «Інтернет») (ч. 1 ст. 99 КАСУ). Згідно з ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа[1].

Електронні докази подаються в:

- оригіналі:
  - є першим примірником;
  - має більшу вірогідність;
- електронній копії:
  - відтворює форму та зміст оригіналу;
  - засвідчена електронним цифровим підписом.

Зауваження. Електронна копія письмового доказу не вважається електронним доказом (ч. 3 ст. 94 КАСУ).

Якщо учасник справи подає до суду паперову копію електронного доказу, то її він має засвідчити в такому ж порядку, як і копію звичайного письмового доказу. Учасник справи, який подає копію електронного доказу, повинен зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Зауваження. Оригінали або копії електронних доказів зберігаються в суді в матеріалах справи.

Електронному документу як доказу притаманні такі особливості:

- фіксація інформації в електронно-цифровому вигляді (важливе значення відіграє саме особливість їх носія, а не їхня сутність);

[1] Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text.

- така інформація повинна мати можливість для її ідентифікації та автентифікації (шляхом, зокрема, перевірки достовірності, цілісності та незмінності змісту електронного документа);
- відомості, що становлять його зміст, можуть бути інформацією тільки в тому випадку, якщо вони сприймаються суб'єктом та можуть бути ним інтерпретовані (інформація, що міститься в документі, має бути доступною для розуміння людини);
- інформація може існувати як цілісна візуальна копія паперового документа, а також у «розібраному» вигляді, коли окремі частини документа, поняття чи елементи даних зберігаються в різних місцях, а збираються разом лише в момент використання документа;
- наявність реквізитів, що дають змогу ідентифікувати зафіксовані на матеріальному носії відомості;
- фізичний носій електронного документа може бути замінений іншим, у тому числі таким самим або іншим технічним носієм (наприклад, та сама інформація може міститися на карті флеш-пам'яті та іншому подібному носії, відправлена електронною поштою, зафіксована на відповідному носії мобільного телефону);
- можливість забезпечення цілісності наданої інформації та незмінності документа;
- однозначність тлумачення певних положень;
- доказове значення електронного документа залежить від можливості вивчення його у процесі оцінки (не мають порушуватися такі принципи оцінки доказів, як: всебічність, повнота, об'єктивність, безпосередність).

Електронні докази відрізняються від інших видів лише тим, що для їх відтворення необхідне використання відповідних технічних засобів. Вони існують у нематеріальному вигляді, їх можна переносити чи копіювати на інші джерела, при цьому не втрачаються їх основні характеристики. Також вони можуть існувати в декількох місцях одночасно, наприклад, якщо зроблено копію з телефона на інший пристрій, то така інформація буде міститися на двох пристроях.

Зауваження. ВС у справі № 800/403/17 (провадження № П/9901/48/18) за позовом приватної особи до Верховної Ради України про зобов'язання відповідача розглянути її електронну петицію на засіданні профільного комітету та затвердити висновок про результат розгляду питання, порушеного в петиції, вказав, що електронна петиція є видом електронного звернення[1]. Зауважимо, що електронна петиція подається шляхом заповнення спеціальної форми на офіційному вебсайті. З цього виходить, що електронну петицію потрібно віднести до електронного доказу в справі.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.01.2018 р. у справі № 800/403/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/71692561.

2.4.7.5. Висновок експерта, висновок експерта в галузі права і спеціаліста

В адміністративному судочинстві для з'ясування обставин у справі використовуються спеціальні знання. До осіб, які володіють спеціальними знаннями і можуть залучатися до участі у справі, належать: експерт, спеціаліст і експерт у галузі права. Незважаючи на те, що зазначені особи за допомогою спеціальних знань сприяють встановленню обставин у справі, однак, така допомога має різну форму та доказове значення. Суд з власної ініціативи чи з ініціативи учасника розгляду справи може призначати експертизу для з'ясування обставин, що потребують спеціальних знань у певній галузі. Процедура призначення експертизи зазначається у статтях 102, 103 КАСУ.

Зауваження. Відповідно до положень КАСУ «експерт у галузі права» і «експерт з питань права» є тотожними поняттями.

Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи (ч. 1 ст. 68 КАСУ). У свою чергу, судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Процесуальний статус експерта визначається положеннями КАСУ та Законом України «Про судову експертизу»[1].

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»)[2]. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

Зауваження. Криміналістичні експертизи проводяться виключно в державних експертних установах, оскільки для їх проведення в судовому засіданні мають бути створені автоматизовані робочі місця експерта, а також комплекс спеціалізованих програмних та апаратних засобів, що використовуються для проведення одного певного виду криміналістичних досліджень.

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи, судовий експерт зобов'язаний:

- провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;

[1] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#n13.
[2] Там само.

- на вимогу особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо наданого ним висновку;
- заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Інші обов'язки судового експерта передбачаються КАСУ, для прикладу, з ініціативи суду чи за клопотанням учасником розгляду справи експерт зобов'язаний з'являтися в судове засідання. Однак, відповідно до положень ст. 206 КАСУ, у випадку неявки в судове засідання експерта суд заслуховує думку учасників справи про можливість продовження судового розгляду справи за його відсутності й постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. В інших випадках суд може постановити ухвалу про відкладення розгляду справи та застосування заходів процесуального примусу.

Наприклад, Товариство з обмеженою відповідальністю «Шеколан» звернулось до Окружного адміністративного суду м. Києва у справі № 640/6500/22 (провадження № 640/6500/22) з позовом до Головного управління ДПС у м. Києві, в якому позивач просив суд визнати протиправними та скасувати податкові повідомлення-рішення. Представником позивача було заявлено клопотання про виклик у судове засідання судового експерта для надання пояснень стосовно висновку судової експертизи. У клопотанні представником було поставлено низку відповідних питань. Суд протокольною ухвалою задовольнив клопотання про виклик до суду для допиту експерта, закрив підготовче провадження та призначив справу до судового розгляду по суті. Судовий експерт у судове засідання не з'явився, про поважність неприбуття суд не повідомив. Суд постановив ухвалу про відкладення розгляду справи, повторний виклик експерта у судове засідання, а також застосування до судового експерта заходу процесуального примусу шляхом накладення штрафу в порядку ч. 1 ст. 145, ч. 1 ст. 149 КАСУ[1].

Судовий експерт має право:

- подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування, або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи;
- вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- із дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;
- подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;
- одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;

[1] Ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 20.06.2023 р. у справі № 640/6500/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111656799.

- проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом.

Інші права судового експерта передбачено КАСУ.

Судовий експерт на підставах та в порядку, встановлених законодавством, може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності (ст. 14 Закону України «Про судову експертизу»).

Зі змісту ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» випливає, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду[1].

За результатами проведеного дослідження експерт надає свій висновок. Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством (ч. 1 ст. 101 КАСУ).

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

Зміст висновку експерта: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав. Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством (ч. 6 ст. 101 КАСУ).

Класифікувати експертизи можна за такими критеріями:

- *за послідовністю проведення* (організаційною ознакою): первинна та повторна;
- *за джерелом (або обсягом) дослідження:* основна та додаткова;
- *за кількістю експертів*: одноособові та комісійні;
- *за способом проведення*: у судовому засіданні або поза межами суду.

Відповідно до положень КАСУ передбачені такі види експертиз, як:

- *комісійна експертиза*, яка проводиться не менш як двома експертами одного напряму знань (ч. 1 ст. 109 КАСУ);
- *комплексна експертиза* проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань (ч. 1 ст. 110 КАСУ);
- *додаткова експертиза* проводиться, якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, та доручається тому самому або іншому експерту (експертам) (ч. 1 ст. 111 КАСУ);

[1] Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#n13.

- *повторна експертиза* призначається, якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, та доручається іншому експерту (експертам) (ч. 2 ст. 111 КАСУ).

В Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»[1] наводяться основні види експертиз. В адміністративному судочинстві можуть бути призначені такі види експертиз.

- *Криміналістична:*
  - почеркознавча (дослідження почерку, підписів, писемного мовлення) призначається, приміром, у справах за позовом приватної особи до обласної державної адміністрації про визнання протиправним та скасування розпорядження, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та ін.;

Наприклад, у провадженні Полтавського окружного адміністративного суду перебувала адміністративна справа за № 826/5193/18 за позовом приватної особи (ОСОБА_1) до Генеральної прокуратури України, треті особи: Прокуратура Донецької області, Краматорська місцева прокуратура про скасування наказу, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку. Позивач подав клопотання про призначення судової почеркознавчої експертизи на вирішення такого питання: чи виконані рукописний запис ОСОБОЮ_1, на присязі працівника прокуратури та листі ознайомлення ОСОБИ_1 з положеннями Кодексу професійної етики поведінки працівників прокуратури, громадянином або іншою особою. Ухвалою суду клопотання задоволено та доручено проведення судової почеркознавчої експертизи експертам Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені засл. проф. М.С. Бокаріуса»[2].

  - *технічна експертиза документів* (дослідження реквізитів документів, друкарських форм, матеріалів документів). Такий різновид експертизи призначається, зокрема, у справах щодо визнання протиправними та скасування податкових рішень-повідомлень;
  - *фототехнічна* (дослідження знімальної апаратури з метою ідентифікації предметів, приміщень та ділянок місцевості). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах щодо визнання протиправними та скасування рішень органів місцевого самоврядування;
  - *експертиза відеозвукозапису* (дослідження технічних умов та технології отримання відеозвукозапису, ототожнення особи за фізичними параметрами голосу та лінгвістичними ознаками усного мовлення). Такий різновид

[1] Про затвердження Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

[2] Ухвала Полтавського окружного адміністративного суду у справі від 14.01.2026 р. № 826/5193/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133326188.

експертизи призначається, зокрема, у справах про визнання дій протиправними Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії;
- *експертиза звукозапису* (дослідження мовлення особи на звукозаписі). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах про визнання протиправною та скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності;
- *експертиза наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі* (дослідження пестицидів, встановлення спільної (різної) родової (групової) належності, єдиного джерела походження, належності до єдиної маси тощо). Такий різновид експертизи призначається, зокрема, у справах про визнання протиправним та скасування рішення Державної екологічної інспекції України;
- *біологічна* (дослідження об'єктів тваринного та рослинного походження). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах щодо визнання протиправними дій митних органів.

- *Інженерно-технічна:*
  - *автотехнічна* (*дослідження* дій водія транспортного засобу в даній дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху). Такий різновид експертизи призначається, зокрема, у справах про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення;
  - *оціночно-будівельна* (дослідження проєктно-технічної та кошторисної документації вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах про визнання протиправним та скасування рішення Виконавчого комітету органу місцевого самоврядування;
  - *земельно-технічна* (дослідження землекористування земельними ділянками, відповідності фактичного розташування будівель, споруд та інших об'єктів стосовно меж земельних ділянок їх розташуванню у відповідній технічній документації). Такий різновид експертизи призначається, зокрема, у справах про визнання протиправним та скасування рішення органу місцевого самоврядування;
  - *експертиза з питань землеустрою* (дослідження документації із землеустрою та її затвердження вимогам земельного законодавства). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах про визнання протиправним та скасування рішення органу місцевого самоврядування;
  - *пожежно-технічна* (дослідження причин, умов та процесів виникнення пожежі). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема щодо цивільного захисту.
- *Економічна:*
  - *бухгалтерського та податкового обліку* (дослідження документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей

і грошових коштів, оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, основних засобів, надання послуг). Такий різновид експертизи призначається, зокрема, у справах щодо визнання протиправними і скасування податкових повідомлень-рішень.

- *Товарознавча:*
  - *транспортно-товарознавча* (дослідження ринкової вартості колісних транспортних засобів). Такий різновид експертизи призначається, наприклад, у справах про визнання протиправним та скасування рішення митних органів;

Наприклад, у провадженні Галицького районного суду м. Львова перебувала адміністративна справа за № 461/8795/25 за позовом приватної особи до Львівської митниці Державної митної служби України про зміну другого пункту постанови Львівської митниці. У судовому засіданні представник позивача заявив клопотання, в якому просив призначити у справі товарознавчу експертизу. Ухвалою суду клопотання задоволено та призначено експертизу на вирішення такого питання: яка вартість товару, вилученого згідно з протоколом про порушення митних правил при перетині митного кордону України. Судом доручено проведення судової товарознавчої експертизи експертам Львівського НДЕКЦ МВС України, а також зобов'язано Львівську митницю надати безперешкодний доступ експертам до товарів, вилучених згідно з протоколом про порушення митних правил, з можливістю огляду, опису та фотографування об'єктів дослідження на складі митного органу в пункті пропуску «Шегині-Медика» митного поста «Мостиська» Львівської митниці, створити належні умови праці роботи експертів[1].

  - *психологічна* (дослідження психічних характеристик особи). Такий вид експертизи призначається, зокрема, у справах про визнання дії щодо відмови в оформленні документів для вирішення питання про визнання особою, яка потребує додаткового захисту, – протиправними (незаконними), такими, що суперечать вимогам.

Зауваження. До видів судових експертиз віднесено також судово-медичну експертизу, різновидами якої є: експертиза трупів у випадках насильницької смерті; експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що зумовлюють необхідність такої експертизи; експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб; експертиза речових доказів; експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ. Порядок їх проведення регулюється Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи від № 6 від 17.01.1995 р.[2] Ураховуючи викладене вище, проведення судово-медичної експертизи можливе лише у кримінальному та цивільному судочинстві.

[1] Ухвала Галицького районного суду м. Львова у справі від 20.11.2025 р. № 461/8795/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131923560.

[2] Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#top.

Під час проведення експертиз (експертних досліджень) із метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, документи Держспоживстандарту України).

Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта (п. 1.4 вказаної Інструкції).

Висновок експерта слід відрізняти від висновку експерта в галузі права і висновку спеціаліста. Висновок експерта є засобом доказування, а тому – має доказове значення. Висновок експерта в галузі права і висновок спеціаліста не є засобами доказування, а отже – не мають доказового значення.

Зауваження. Відмінності статусу експерта та спеціаліста зумовлені таким: 1) процесуальною діяльністю (експерт бере участь у проведенні експертизи, а спеціаліст – у процесуальних діях суду); 2) метою залучення до справи (експерт – для дослідження вже зібраних об'єктів (фактичних даних) та побудови висновку експерта, спеціаліст – для збирання первинних даних, надання консультацій на вимогу суду та інших учасників справи); 3) процесуальним становищем (експерт – діє самостійно, спеціаліст – під керівництвом судді); 4) змістом практичної діяльності (експерт проводить науково обґрунтоване дослідження, спеціаліст – надає усні консультації, письмові роз'яснення, технічну допомогу); 5) відповідальністю (для експерта – адміністративна та кримінальна, для спеціаліста – адміністративна); 6) функціональною спрямованістю (експерт виконує дослідницьку функцію, спеціаліст – консультаційну та практичну); 7) доказовим значенням (висновок експерта є прямим доказом у справі, спеціаліста – побічним доказом, має проміжне значення у процесі доказування)[1].

Експерт у галузі права – це особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом (ч. 1 ст. 69 КАСУ). Експерт у галузі права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Експерт у галузі права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі в судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта в галузі права щодо:

- застосування аналогії закону чи аналогії права;

[1] Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : монографія. Харків : Фактор, 2014. С. 184–185.

- змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта в галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

У КАСУ не регламентовано чіткий механізм залучення до участі у справі експерта в галузі права, що на практиці майже виключає такі випадки. Він може бути залучений як з ініціативи учасників справи, так і суду. Доцільно наголосити, що залучення експерта в галузі права можливе не в усіх категоріях адміністративних справ, а можливе, наприклад, у справах щодо визнання протиправними і нечинними нормативно-правових актів чи визнання і скасування індивідуальних актів, тому що наявність наукового ступеня не означає фаховості за всіма спеціальностями, що, у свою чергу, обмежує сферу застосування таких спеціальних знань.

Зауваження. При цьому відповідно до ч. 7 ст. 347 КАСУ схожою за правовою природою, але іншою за статусом та визнанням, є діяльність Науково-консультативної ради при ВС. Цей орган було створено для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення (ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Відповідно до спеціального положення, затвердженого Пленумом ВС, Науково-консультативна рада є дорадчим органом, що утворюється при ВС (п. 1.2) з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права, які погодилися брати участь в її роботі та мають науковий ступінь доктора юридичних наук або кандидата юридичних наук (доктора філософії) чи інших галузей знань (п. 2.1.1), до повноважень якого, зокрема, належить підготовка наукових висновків щодо тлумачення та застосування норм права (п. 3.2). На підставі цього повноваження член Науково-консультативної ради має надавати висновок щодо застосування норм права (п. 3.3), питання щодо застосування яких стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати на запит судді-доповідачу у справі, що розглядає палата, об'єднана палата або ВП ВС. Такий висновок ВС переважно враховує під час розгляду адміністративної справи.

Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) (ч. 1 ст. 70 КАСУ). Спеціаліст зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Спеціаліст:

- сприяє суду в дослідженні доказів;

- може бути залучений до проведення процесуальних дій, зокрема опитування сторін і осіб, які беруть участь у справі; підготовка судових доручень; забезпечення позову;
- надає технічну допомогу, тобто застосування техніко-криміналістичних засобів, покликаних сприяти покращенню чуттєвого сприйняття суддями інформації, яку містить доказ;
- надає консультативно-довідкову допомогу з метою сприяння більш повному та якісному сприйняттю даних, що містить досліджуваний доказ.

Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань. Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта. Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі в судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Наприклад, у провадженні Одеського окружного адміністративного суду перебуває справа № 420/36548/23 (провадження № П/420/38084/23) за адміністративним позовом Управління Державного архітектурно-будівельного контролю Одеської міської ради до Товариства з обмеженою відповідальністю, в якому позивач просить припинити право на виконання будівельних робіт, набуте на підставі повідомлення про початок виконання будівельних робіт щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта. У підготовчому засіданні від представника позивача надійшла заява про виклик у судове засідання спеціаліста. Суд постановив ухвалу про виклик свідка у судове засідання, а саме – завідувача сектору архітектури Київського району Департаменту містобудування та архітектури Одеської міської ради – районного архітектора Київського району. Спеціалісту при собі мати документ на підтвердження кваліфікації, освіти спеціаліста або інші докази того, що зазначена особа володіє спеціальними знаннями та навичками та в якій саме сфері діяльності[1].

2.5. Процесуальні строки

2.5.1. Поняття і призначення процесуальних строків. Розумність строків в адміністративному судочинстві

Процесуальний строк – встановлений законом або судом проміжок часу, який визначається роками, місяцями, днями, точною календарною датою або вказівкою на подію, яка неминуче повинна настати, протягом якого суд та учасники судового процесу вчиняють процесуальні дії.

Зауваження. Процесуальні строки встановлюються в КАСУ і можуть бути конкретно та відносно визначеними.

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 14.03.2024 р. у справі № 420/36548/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117762030.

Процесуальні строки відповідно до ч. 1 ст. 118 КАСУ поділяються на два види:

- строки, які встановлені законом;
- строки, які встановлені судом.

Процесуально-правові строки, які встановлені законом:

- передача адміністративної справи з одного суду до іншого здійснюється не пізніше наступного дня після закінчення строку на оскарження такої ухвали (частини 8, 9 ст. 29 КАСУ);
- заява про відвід подається протягом 10 днів, а розглядається протягом двох днів (ч. 3 ст. 29, ч. 11 ст. 40 КАСУ);
- вручення повістки здійснюється за п'ять днів до судового засідання (ч. 3 ст. 126 КАСУ);
- заява про забезпечення позову розглядається не пізніше двох днів (ч. 1 ст. 154 КАСУ);
- про відмову у відкритті провадження у справі суддя постановляє ухвалу не пізніше п'яти днів (ч. 2 ст. 170 КАСУ);
- інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи має бути надана протягом трьох днів з дня отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду (ч. 4 ст. 171 КАСУ);
- питання про відкриття провадження в адміністративній справі суддя вирішує протягом п'яти днів (ч. 8 ст. 171 КАСУ);
- підготовче провадження має бути проведене протягом 60 днів із дня відкриття провадження у справі (ч. 4 ст. 173 КАСУ);
- підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через 30 днів із дня відкриття провадження у справі (ч. 2 ст. 179 КАСУ);
- відзив подається протягом 15 днів із дня вручення відповідачу ухвали про відкриття провадження у справі, якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 1 ст. 261 КАСУ);

Наприклад, Тернопільський окружний адміністративний суд у справі № 500/6459/25 (провадження № П/500/7402/25) за позовом приватної особи до Військової частини про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії постановив ухвалу про продовження процесуального строку для подання відзиву на позовну заяву. Підставою для продовження процесуального строку є подання представником відповідача заяви про продовження строку для подання відзиву на позовну заяву, в якому зазначено, що, у зв'язку з перебуванням керівного та особового складу військової частини, яка залучена та бере безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсутня можливість підготувати відзив на позовну заяву у визначені ухвалою суду строки[1].

[1] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 12.12.2025 р. у справі № 500/6459/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132569451.

- інші процесуальні строки встановлені п. 14 ч. 2 ст. 180, ч. 1 ст. 187, ч. 1 ст. 235, ч. 1 ст. 237, ч. 3 ст. 251, ч. 3 ст. 252, ч. 5 ст. 298, ч. 3 ст. 299, ч. 6 ст. 332, ч. 2 ст. 366 КАСУ.

Суд розглядає справу по суті протягом 30 днів із дня початку розгляду справи по суті. Спеціальними (скороченими) строками розгляду справи є не більше 30 днів із дня відкриття провадження для справ незначної складності (ч. 2 ст. 263 КАСУ).

Для певних категорій справ нормами КАСУ встановлено такі строки розгляду справи:

- **протягом 48 годин:**
  - у справах за адміністративними позовами з приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ч. 2 ст. 289^2 КАСУ);
- **96 годин:**
  - у справах за зверненням податкових та митних органів (ч. 7 ст. 283 КАСУ);
- **дводенний строк** у справах щодо:
  - виборів Президента України (ч. 10 ст. 277 КАСУ);
  - уточнення списку виборців (ч. 4 ст. 274 КАСУ);
  - заборони або встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ч. 5 ст. 280 КАСУ);
  - усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ч. 2 ст. 281 КАСУ);
  - гарантованого забезпечення потреб оборони (ч. 3 ст. 282 КАСУ);
- **п'ятиденний строк:**
  - у справах щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій може бути подано до адміністративного суду (ч. 6 ст. 273 КАСУ);
- **10-денний строк** у справах:
  - із приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ч. 2 ст. 288 КАСУ);
- **20-денний строк** у справах:
  - щодо рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ч. 4 ст. 287 КАСУ);
- **протягом 30 днів** – у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ч. 7 ст. 283^2 КАСУ);
- **протягом 60 днів** – у справах щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа (ч. 3 ст. 289^4 КАСУ).

Зауваження. У справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства строк розгляду адміністративної справи є відносно визначеним – справи розглядаються у день подання відповідної позовної заяви (ч. 15 ст. 289 КАСУ).

Процесуальний закон встановлює й інші строки розгляду для окремих категорій справ. *Детальніше матеріал про це викладено у розд. 6 цього підручника.*

Апеляційні та касаційні скарги на рішення та постанови розглядаються протягом **60 днів**, а на ухвали – протягом **30 днів** (статті 309, 342 КАСУ). Заява про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами розглядається в судовому засіданні протягом **30 днів** (ч. 1 ст. 368 КАСУ).

Судом можуть бути встановлені строки для:

- подання відзиву (ч. 5 ст. 162, ч. 1 ст. 175 КАСУ);
- подання відповіді на відзив (ч. 3 ст. 163, п. 12 ч. 2 ст. 180 КАСУ);
- подання доказів, які витребовуються (ч. 6 ст. 79, ч. 1 ст. 80 КАСУ);
- подання заперечення на позов (ч. 3 ст. 164 КАСУ);
- усунення недоліків позовної заяви (ч. 2 ст. 169 КАСУ);
- подання пояснень третіми особами (ч. 3 ст. 165, ч. 1 ст. 176, п. 13 ч. 2 ст. 180 КАСУ);
- виконання судового рішення (ч. 1 ст. 372 КАСУ).

Судом можуть бути встановлені інші строки у випадках, визначених КАСУ. *Детальніше матеріал про це викладено в розд. 6 цього підручника.*

Наприклад, ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/2591/24 (провадження № 2-а/127/13/24) за позовом приватної особи до Вінницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення від 25.01.2024 р. було витребувано у відповідача матеріали справи та зобов'язано надати до 31.01.2024 р. Відповідач витребувані докази у встановлені строки не надав, тому що перебував на лікарняному. У судовому засіданні представник відповідача заявила клопотання про продовження процесуального строку. Суд постановив ухвалу про продовження процесуального строку до 05.02.2024 р.[1]

Розумний строк – найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах (п. 11 ч. 1 ст. 4 КАСУ). Одним із принципів адміністративного судочинства є розумність строків розгляду справи судом (п. 8 ч. 3 ст. 2 КАСУ).

[1] Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 05.02.2024 р. у справі № 127/2591/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116777833.

У ст. 6 ЄКПЛ 1950 р. вказується, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків[1]. Про розумні строки йдеться й у ст. 4 Європейської соціальної Хартії[2], а також у рішеннях ЄСПЛ, зокрема у справі «Світлана Науменко проти України»[3], у справі «Теліга та інші проти України»[4].

Також розумний строк можна розглядати як оптимальний строк для вчинення конкретної процесуальної дії з метою виконання завдання адміністративного судочинства.

Зауваження. Розумний строк ототожнюється із «достатнім строком» або строком вчинення процесуальних дій «без невиправданих зволікань».

Межі судового розсуду при визначенні розумного строку можуть залежати від складності справи, поведінки її учасників. Ці чинники суд визначає за власним переконанням. Наприклад, суд розглядає справу за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 258 КАСУ).

Зауваження. У правовій позиції ВП ВС вказано, що розумним вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту. Так, необхідність дотримання розумного строку при вирішенні судових справ згадується й у ЄКПЛ. Для встановлення розумності строку розгляду конкретної справи ЄСПЛ (наприклад, рішення від 27.06.2000 р. у справі «Фрідлендер проти Франції» (2000), рішення «Бочан проти України» (2007)) застосовує у своїй практиці кілька критеріїв, а саме: складність справи; поведінка заявника; поведінка судових та інших державних органів; важливість предмета розгляду для заявника. Суд у своїй практиці неодноразово відзначав, що такий критерій є суб'єктивним і має трактуватись у кожному випадку залежно від певних обставин[5].

[1] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

[2] Європейська соціальна Хартія (переглянута). *Офіційний вісник України.* 2006. № 40. Ст. 2660. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Світлана Науменко проти України» від 09.11.2004 р. Заява № 41984/98. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353#Text.

[4] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Теліга та інші проти України» від 26.12.2006 р. Заява № 72551/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_165#Text.

[5] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.06.2024 р. у справі № 990SCGC/8/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120088911.

2.5.2. Поновлення та продовження процесуальних строків, обчислення процесуального строку

Поновлення та продовження процесуальних строків визначено у ст. 121 КАСУ. Поновлення процесуальних строків слід відрізняти від продовження процесуальних строків:

- поновлюватися можуть процесуальні строки, які встановлені законом, а продовжуватися – строки, які встановлені судом;
- процесуальні строки можуть поновлюватися за заявою учасника справи, а продовжуватися – як за заявою учасника справи, так і з ініціативи суду;
- моментом поновлення процесуального строку є момент після його закінчення, а моментом продовження – до закінчення строку;
- заява про поновлення процесуального строку розглядається судом, якому належить вчинити процесуальну дію, строк якої пропущено; заява про продовження процесуального строку, встановленого судом, – судом, який встановив строк у письмовому провадженні.

Зауваження. Враховуючи положення КАСУ, правова визначеність з приводу чіткого відмежування поновлення та продовження процесуальних строків відсутня. Для прикладу, у ч. 4 ст. 173 КАСУ регламентовано, що підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду. Зазначене положення не узгоджується із ст. 121 КАСУ, в якій визначено, що продовжуватися можуть тільки строки, які встановлені судом.

Отже, *поновлення процесуального строку* – це відновлення судом встановленого законом часового проміжку вчинення учасником судового процесу процесуальної дії, який було пропущено ним з поважної причини, а *продовження процесуального строку* – це збільшення судом встановленого ним часового проміжку вчинення процесуальної дії, у разі його реального або імовірного пропуску учасником судового процесу з поважної причини.

Підставами поновлення пропущеного процесуального строку, встановленого законом, є:

- заява учасника справи, яка розглядається судом, у якому належить вчинити процесуальну дію, стосовно якої пропущено строк (одночасно із поданням заяви про поновлення процесуального строку має бути вчинена процесуальна дія (подана заява, скарга, документи тощо), стосовно якої пропущено строк);
- наявність поважних причин його пропуску;
- відсутність випадків, коли КАСУ встановлено неможливість такого поновлення.

Зауваження. Поняття «поважні причини» пропуску є оцінним. Отже, суд у кожному конкретному випадку оцінюватиме поважні причини за власним внутрішнім переконанням, враховуючи конкретні обставини справи. Як правило, у правових позиціях ВС визначають критерії оцінки поважності причини пропуску строку звернення до суду.

У постанові КАС ВС від 26.05.2025 р. у справі № 140/9568/24 (провадження № К/990/9850/25) зазначено, що поважною причиною пропуску строків звернення до суду може бути за таких умов: 1) це обставина або кілька обставин, що безпосередньо унеможливлюють або ускладнюють можливість вчинення процесуальних дій у визначений законом строк; 2) це обставина, яка виникла об'єктивно, незалежно від волі особи, яка пропустила строк; 3) ця причина виникла протягом строку, який пропущено; 4) ця обставина підтверджується належними і допустимими засобами доказування»[1].

У справі від 15.01.2025 р. № 160/17955/23 (провадження № К/990/6327/24) КАС ВС зазначив, що закон запроваджує оцінні, якісні параметри визначення таких причин – вони мають бути поважними, реальними або непереборними і об'єктивно нездоланними на час плину строків звернення до суду. Ці причини (чи фактори об'єктивної дійсності) мають бути несумісними з обставинами, коли суб'єкт звернення до суду знав або не міг не знати про порушене право, ніщо правдиво йому не заважало звернутися до суду, але цього він не зробив і через власну недбалість, легковажність, байдужість, неорганізованість чи інші подібні за суттю ставлення до права на доступ до суду порушив ці строки. Іншого способу визначити, які причини належить віднести до поважних, ніж через зовнішню оцінку (кваліфікацію) змісту конкретних обставин, хронологію та послідовність дій суб'єкта правовідносин перед зверненням до суду за захистом свого права, немає. Під таку оцінку мають потрапляти певні явища, фактори та їх юридична природа; тривалість строку, який пропущений; те, чи могли і яким чином певні фактори завадити вчасно звернутися до суду, чи перебувають вони у причинному зв'язку із пропуском строку звернення до суду; яка була поведінка суб'єкта звернення протягом цього строку; які дії він вчиняв, і чи пов'язані вони з готуванням до звернення до суду тощо[2].

До неповажних причин належать: нерозуміння або незнання законодавства, затримка з реєстрацією вхідної кореспонденції, труднощі в організації своєчасного виконання обов'язків товариством[3].

Важливим є розкриття поважності причин для поновлення / продовження процесуальних строків крізь призму взаємозв'язку із доказуванням. Так, у постанові КАС ВС у справі № 500/7006/24 (провадження № К/990/18014/25) вказано, що поновлення процесуального строку у випадку його пропуску з причин, пов'язаних із запровадженням воєнного стану в Україні, вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням доводів, наведених у заяві про поновлення такого строку. Сам по собі факт запровадження воєнного стану в Україні не може бути підставою для поновлення процесуального строку. Такою підставою можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили вико-

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26.05.2025 р. у справі № 140/9568/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127631845.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.01.2025 р. у справі № 160/17955/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124472014.

[3] Кравчук В. Строки звернення до суду в адміністративних справах. *Презентація на сайті Верховного Суду.* URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Prezentatsia_Kravchuk_1.pdf.

нання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку. Поважною причиною пропуску відповідного процесуального строку або його продовження за умови, якщо пропуск строку знаходиться в прямому причинному зв'язку з такою обставиною. Додатково потрібно враховувати, зокрема: територіальне місцезнаходження суду, порядок його функціонування; місце проживання (місцезнаходження) заявника; ведення на відповідній території бойових дій або розташування у безпосередній близькості до такої території, посилення ракетних обстрілів у відповідний проміжок часу, що об'єктивно створювало реальну небезпеку для життя учасників процесу; тривалість самого процесуального строку та часу, який минув із дати завершення процесуального строку; наявність чи відсутність обставин, які об'єктивно перешкоджали конкретній особі реалізувати своє право (повноваження) у межах визначеного процесуального строку[1].

Зауваження. У випадку пропущення строку звернення до суду можливе його поновлення. Поновлення пропущеного строку звернення можливе як до відкриття провадження у справі, так і після відкриття провадження. Факт пропуску позивачем строку звернення до адміністративного суду може бути виявлено судом після відкриття провадження в адміністративній справі, однак для поновлення позивач повинен подати заяву до суду, в якій мають бути зазначені поважні причини його пропуску. В іншому випадку суд залишає позовну заяву без розгляду (ч. 3 ст. 123 КАСУ).

Продовження процесуального строку може бути як за заявою учасника справи, так і з ініціативи суду.

Підставами продовження строку, встановленого судом, є:

- заява учасника справи, яка подається до закінчення цього строку, яка розглядається судом, який встановив строк, у письмовому провадженні;
- наявність поважних причин пропуску строку, підтверджених наданими доказами;
- ініціатива суду.

Наприклад, КАС ВС у справі № 520/8298/22 (провадження № К/990/8037/24) критично оцінює посилання заявника на ракетні атаки м. Харкова у період з 25.01.2024 р. по день подання касаційної скарги, оскільки ракетні обстріли м. Харкова не є безперервними, а скаржник не надав жодних доказів на підтвердження того, яким чином зазначена обставина унеможливила звернення з касаційною скаргою повторно в більш стислий строк. Також Суд зазначає, що виключно посилання на введення воєнного стану на території України не може бути поважною причиною для поновлення строку на подання касаційної скарги без зазначення конкретних обставин, які вплинули на своєчасність звернення до ВС та без надання відповідних доказів того, як саме введення військового стану

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.11.2025 р. у справі № 500/7006/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131958193.

вплинуло на роботу цього державного органу, що зумовило пропуск строку на подання касаційної скарги. За таких обставин зазначені скаржником причини пропуску строку на подання касаційної скарги не належать до об'єктивних обставин особливого і непереборного характеру, які можуть зумовити перегляд остаточного і обов'язкового судового рішення після закінчення строку його касаційного оскарження, а отже, не свідчить про наявність поважних підстав для поновлення цього строку[1]. До того ж КАС ВС у справі № 480/10143/24 (провадження № К/990/52457/25) критично оцінює доводи скаржника та зазначає, що його посилання на оголошення повітряних тривог не можуть бути основною причиною для поновлення строку на подання касаційної скарги й не мають постійного та довготривалого характеру. Більш того, тривоги оголошуються в різних регіонах України та не мають постійного, безперервного характеру. Щодо зазначених скаржником обставин стосовно відключення світла, то такі також не мали постійного й безперервного характеру. Водночас, наведені скаржником підстави пропуску строку не можуть бути визначені судом, як непереборні чи такі, що не залежали від його волевиявлення та встановлення внутрішніх організаційних моментів[2].

Зауваження. ЄСПЛ у рішенні у справі «Устименко проти України» зазначив, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі спливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності[3].

Наприклад, в ухвалі КАС ВС у справі № 380/4774/23 (провадження № К/990/9429/24) від 11.04.2024 р. ідеться про продовження процесуальних строків за заявою учасника справи, зокрема відповідача – суб'єкта владних повноважень. Заявник просив надати додатковий час на сплату судового збору, оскільки станом на дату подачі заяви додаткове фінансування на сплату судового збору не надійшло. Продовження процесуального строку є правом, а не обов'язком суду і повинно здійснюватися за наявності для цього обґрунтованих підстав. Відповідач, маючи однаковий обсяг процесуальних прав і обов'язків поряд з іншими учасниками справи, діє як суб'єкт владних повноважень та є бюджетною установою, що фінансується з Державного бюджету України, тому обмежене її фінансування, зокрема в частині видатків, передбачених на сплату судового збору, не є підставою для продовження строку для усунення недоліків. Подані заявником докази не містять безсумнівних відомостей про час і обсяг очікуваних надходжень на рахунок скаржника, призначених для сплати судового збору, й жодним чином не підтверджують виникнення у нього можливості сплатити такий збір упродовж нового строку. З урахуванням наведеного, а також беручи до уваги, що судом вже було продовжено відповідачу строк для усунення недоліків, суд дійшов висновку, що підстави для задоволення повторного клопотання про продовження строку для усунення недоліків касаційної скарги відсутні[4].

Наприклад, в ухвалі КАС ВС у справі № 460/9170/24 (провадження № К/990/9958/25) вказано, що ВС доходить висновку про можливість для продовження процесуального строку,

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.03.2024 р. у справі № 520/8298/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117799551.
[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.12.2025 р. у справі № 480/10143/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132848413.
[3] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шмалько проти України» від 20.07.2004 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_226.
[4] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 11.04.2024 р. у справі № 380/4774/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118305646.

встановленого судом для усунення недоліків, для надання можливості автору касаційної скарги звернутися до суду касаційної інстанції із заявою про поновлення строків[1].

Про поновлення або продовження процесуального строку, відмову в поновленні або продовженні процесуального строку суд постановляє ухвалу, яка не пізніше наступного дня з дня її постановлення надсилається особі, яка звернулася із відповідною заявою.

Обчислення процесуальних строків залежить від виду адміністративної справи. Загальні правила обчислення процесуальних строків визначені ст. 120 КАСУ, а саме:

- перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок;
- строк, що визначається:
  - роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року цього строку;
  - місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку (якщо відповідного числа немає, то строк закінчується в останній день цього місяця);
- останнім днем строку, який закінчується вказівкою на певний день, вважається цей день;
- якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день;
- перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події;
- останній день строку триває до двадцять четвертої години, але якщо в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Зауваження. Проведення медіації не впливає на перебіг строку звернення до адміністративного суду.

Спеціальні правила обчислення процесуальних строків визначені ст. 270 КАСУ та застосовуються у справах:

- щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАСУ);
- щодо уточнення списку виборців (ст. 274 КАСУ);
- щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.04.2025 р. у справі № 460/9170/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126819410.

суб'єктів у сфері медіа, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275 КАСУ);
- пов'язаних із виборами Президента України (ст. 277 КАСУ);
- щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії та ін. (ст. 277 КАСУ);
- за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАСУ);
- за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ст. 281 КАСУ);
- щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ст. 282 КАСУ);
- за зверненням податкових та митних органів (ст. 283 КАСУ);
- за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283^2 КАСУ).

На обчислення строків, встановлених ст. 283^1 КАСУ, не поширюються правила частин 2–5, 7–10 ст. 120 КАСУ. Строки, встановлені у справах, визначених цією статтею, обчислюються календарними днями і годинами. Останнім днем строку, який має закінчитися з настанням певної події, є день, що передує дню вказаної події. Днем бездіяльності є останній день встановленого законом строку, в який мало бути вчинено дію або прийнято рішення. Днем подання позовної заяви, апеляційної скарги є день їх надходження до відповідного суду. Однак строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення позовна заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передано іншими відповідними засобами зв'язку. Строки подання позовних заяв і апеляційних скарг, встановлені у справах, визначених цією статтею, не може бути поновлено. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

Підстави поновлення пропущеного процесуального строку наведено на рис. 2.26.

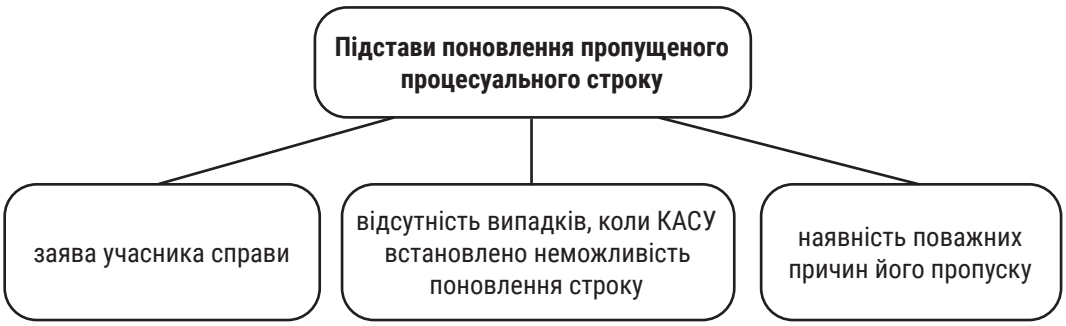

Рис. 2.26

Схематично підстави продовження строку, встановленого судом, наведено на рис. 2.27.

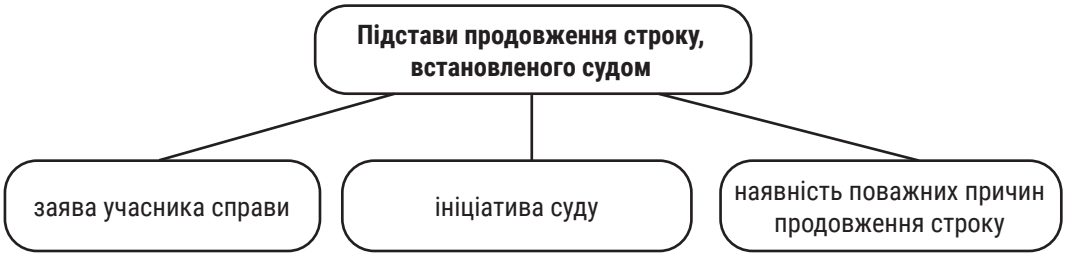

Рис. 2.27

2.5.3. Строк звернення до адміністративного суду

Досягнення завдання в адміністративному судочинстві залежить від належної реалізації права на звернення до суду у строки, які визначені законом та судом.

Строк звернення до адміністративного суду – це проміжок часу, протягом якого приватна особа може скористатися своїм суб'єктивним публічним правом на звернення до адміністративного суду з метою вирішення публічно-правового спору для захисту її прав, свобод та інтересів, або суб'єкт владних повноважень, у встановлених законом випадках, має звертатися до адміністративного суду з метою підтвердження права реалізувати надане йому повноваження.

Існують *загальні* та *спеціальні строки звернення до адміністративного суду*. Під *загальним строком* розуміють проміжок часу, впродовж якого особа або суб'єкт владних повноважень може звернутися до адміністративного суду з позовною заявою.

Загальні строки звернення залежать від суб'єкта звернення, виду адміністративної справи та визначені у ст. 122 КАСУ:

- **шестимісячний строк** – у випадку звернення приватної особи до адміністративного суду, якщо не встановлено інше, та обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів;
- **тримісячний строк** – у випадку звернення суб'єкта владних повноважень до адміністративного суду, якщо не встановлено інше, та обчислюється з дня виникнення підстав, що дають суб'єкту владних повноважень право на пред'явлення визначених законом вимог (ч. 2 ст. 122 КАСУ);
- **тримісячний строк** – у випадку досудового порядку вирішення спору, та обчислюється з дня вручення позивачу рішення за результатами розгляду його скарги на рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень (ч. 4 ст. 122 КАСУ).

Спеціальний строк звернення до адміністративного суду залежить від виду адміністративної справи. Спеціальні строки звернення до адміністративного суду можуть встановлюватися положеннями КАСУ та іншими законами.

Спеціальні строки звернення до адміністративного суду, які визначені положеннями КАСУ:

- **тримісячний строк** – у справах за участю суб'єктів владних повноважень щодо проведення аналізу ефективності здійснення публічно-приватного партнерства (п. 3 ч. 2 ст. 122 КАСУ); у справах щодо оскарження рішень АМКУ з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері проведення конкурентних процедур з відбору приватного партнера, концесіонера (п. 4 ч. 2 ст. 122 КАСУ);
- **місячний строк** – у справах щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби (ч. 5 ст. 122 КАСУ), а також щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРП, ВККСУ під час процедури проведення добору кандидатів на посаду судді, конкурсу на посаду судді чи призначення на посаду судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 8 ст. 122 КАСУ);
- **протягом 24 годин** – у справах за зверненням податкових та митних органів (ч. 2 ст. 283 КАСУ);
- **не пізніше як за два дні** – у справах про уточнення списку виборців (ч. 3 ст. 274 КАСУ);
- **триденний строк** – у справах про порушення прав, свобод чи інтересів особи, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій (ч. 2 ст. 287 КАСУ);
- **п'ятиденний строк** – у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ч. 6 ст. 273, статті 275–277 КАСУ);
- **протягом 10 днів** – у справах щодо оскарження рішень суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 286 КАСУ); у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця у справах з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ч. 2 ст. 287 КАСУ);
- **10 робочих днів** – у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», крім спорів, пов'язаних з укладенням державного контракту (договору) про закупівлю з переможцем спрощених торгів із застосуванням електронної системи закупівель, а також зміною, розірванням і виконанням державних контрактів (договорів) про закупівлю (ч. 1 ст. 282 КАСУ);

- **протягом 30 днів** – у справах щодо оскарження законності укладення договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору, законності змін, внесених до договору публічно-приватного партнерства, концесійного договору (п. 5 ч. 2 ст. 122 КАСУ); у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ч. 2 ст. 283^2 КАСУ);
- **протягом усього строку чинності нормативно-правових актів** – у справах щодо визнання їх протиправними та нечинними (ч. 3 ст. 264 КАСУ);
- **протягом строку дії правового режиму воєнного стану** – у справах про застосування санкції, передбаченої п. 11 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції» (ч. 7 ст. 122, ч. 1 ст. 283^1 КАСУ).

Спеціальні строки звернення до адміністративного суду, які визначені іншими законами, встановлюються у таких випадках (їх перелік не є вичерпним):

- **протягом 10 днів** – щодо оскарження постанови про накладення штрафу, що прийнята посадовою особою (ст. 13 Закону України «Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень»);
- **протягом 15 днів** – у справах щодо оскарження поліцейським дисциплінарного стягнення, накладеного на нього у період дії воєнного стану (ст. 31 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»).

Схематично класифікацію строків подано на рис. 2.28.

Рис. 2.28

2.5.4. Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду

Пропущення строків звернення до адміністративного суду, як загальних, так і спеціальних, зумовлює настання процесуальних наслідків.

Застосування процесуальних наслідків залежить від наявності факту пропуску строку звернення до адміністративного суду та від стадії, на якій було виявлено зазначений факт.

Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду, виявлені до відкриття провадження у справі:

- *залишення позовної заяви без руху* (ч. 1 ст. 123, ч. 6 ст. 161, ст. 169 КАСУ):
  - позивач не подав заяву про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду;
  - позивач подав заяву, але підстави, які були зазначені у заяві про поновлення пропущеного строку звернення, визнані судом неповажними.

Зауваження. Для поновлення строку звернення до суду особа має право звернутися із заявою протягом 10 днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху і вказати підстави для поновлення строку.

Наприклад, Харківський окружний адміністративний суд в ухвалі від 18.02.2025 р. у справі № 520/3676/25 залишив позовну заяву без руху із наданням часу для реалізації даного права. Суд, приймаючи ухвали, відзначив, що позивач просить суд визнати протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області щодо проведення ОСОБА_1 з 20.03.2024 р. виплати пенсії із застосуванням обмеження пенсії максимальним розміром та зобов'язати Головне управління Пенсійного фонду України в Харківській області здійснити ОСОБА_1 з 20.03.2024 р. виплату пенсії без обмеження пенсії максимальним розміром, однак, як було встановлено, позивач про порушення своїх прав знав або мав дізнатися ще 20.03.2024 р., а до суду звернувся лише 15.02.2025 р. засобами поштового зв'язку, отже, пропустив строк звернення до суду з цим позовом, не навівши при цьому поважних та об'єктивних причин його пропущення[1].

Відповідно до ч. 1 ст. 123 КАСУ у разі подання особою позову після закінчення строків, установлених законом, без заяви про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані судом неповажними, позов залишається без руху. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду з заявою про поновлення строку звернення до адміністративного суду або вказати інші підстави для поновлення строку. Згідно з ч. 3 ст. 123 КАСУ, якщо факт пропуску позивачем строку звернення до адміністративного суду буде виявлено судом після відкриття провадження в адміністративній справі й позивач не заявить про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані ним у заяві, будуть визнані судом неповажними, суд залишає позовну заяву без розгляду. Отже, зміст наведених положень передбачає право особи надати обґрунтоване клопотання про поновлення строків звернення до суду, до вирішення заяви про залишення позову без розгляду, позовну заяву слід залишити без руху із наданням часу для реалізації даного права[2].

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду 18.02.2025 р. у справі № 520/3676/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125242098.

[2] Ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 01.12.2022 р. у справі № 640/8228/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107655217.

- *повернення позовної заяви* (ч. 2 ст. 123 КАСУ):
  - позивач не подав заяву про поновлення пропущеного строку звернення у зазначений строк, визначений в ухвалі про залишення позовної заяви без руху;
  - вказані підстави у заяві позивача, поданої у строк, встановлений в ухвалі про залишення позовної заяви без руху, для поновлення строку звернення до адміністративного суду будуть визнані неповажними;

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд у справі № 420/1089/25 в ухвалі від 20.02.2025 р. дійшов висновку про наявність підстав для повернення позовної заяви, аргументуючи своє рішення тим, що відповідно до частин 1, 2 ст. 123 КАСУ, у разі подання особою позову після закінчення строків, установлених законом, без заяви про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані судом неповажними, позов залишається без руху. При цьому протягом десяти днів із дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду з заявою про поновлення строку звернення до адміністративного суду або вказати інші підстави для поновлення строку. Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку звернення до адміністративного суду будуть визнані неповажними, суд повертає позовну заяву. Суд зробив висновок про наявність підстав для повернення адміністративного позову[1].

Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду, виявлені після відкриття провадження у справі:

- *залишення позовної заяви без розгляду* (частини 3, 4 ст. 123, п. 9 ч. 1 ст. 240 КАСУ):
  - позивач не подав заяву про поновлення пропущеного строку звернення до адміністративного суду;
  - підстави, які вказані у заяві про поновлення пропущеного строку звернення, будуть визнані судом неповажними;
  - суд дійде висновку, що викладений в ухвалі про відкриття провадження у справі висновок суду про визнання поважними причин пропуску строку звернення до адміністративного суду був передчасним і суд не знайде інших підстав для визнання причин пропуску строку звернення до адміністративного суду поважними (ч. 4 ст. 123 КАСУ).

Зауваження. Частина 4 ст. 123 КАСУ сконструйована законодавцем так, що дозволяє суду фактично на його розсуд змінити свій первісний висновок про поважність причин пропуску строку на звернення до адміністративного суду та про можливість відкриття провадження у справі. Такі процесуальні можливості виникають унаслідок конкуренції двох норм КАСУ. Це, своєю чергою, не сприяє передбачуваності судової практики, в якій позивач

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 20.02.2025 р. у справі № 420/1089/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125337045.

не може бути певний щодо подальшого руху справи. Зазначена конкуренція процесуальних норм не відповідає принципу правової визначеності.

Наприклад, в ухвалі Харківського окружного адміністративного суду від 03.02.2025 р. у справі № 520/1125/25 зазначено, що поважними причинами визнаються лише ті обставини, які були чи об'єктивно є непереборними, тобто не залежать від волевиявлення особи, що звернулась з позовом, пов'язані з дійсно істотними обставинами, перешкодами чи труднощами, що унеможливили своєчасне звернення до суду. Такі обставини мають бути підтверджені відповідними та належними доказами. Заявник інших доводів ніж посилання на практику ВС не наводить та не зазначає, яким чином це вплинуло саме на можливість позивача вчасно звернутись до суду. З урахуванням викладеного суд доходить висновку, що підстави, викладені в заяві про поновлення пропущеного строку звернення до суду, є неповажними[1].

Зауваження. У п. 48 рішення ЄСПЛ «Пономарьов проти України» зазначено, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів, однак такі повноваження є обмеженими[2].

Однак у п. 46 рішення ЄСПЛ «Устименко проти України» вказано, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі спливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності[3].

Схематично види наслідків пропущення строків звернення до адміністративного суду зображено на рис. 2.29.

Рис. 2.29

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду 03.02.2025 р. у справі № 520/1125/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124878219.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України» від 03.03.2008 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_434.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Устименко проти України» від 29.10.2015 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_b27.

2.6. Судові повістки

2.6.1. Судові повістки: поняття, види та значення

Із метою забезпечення права на судовий захист законодавець у КАСУ[1] встановлює, що ніхто не може бути позбавлений права на участь у розгляді своєї справи в адміністративному суді будь-якої інстанції (ч. 5 ст. 5), права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Це є проявом принципу гласності і відкритості судового процесу та його повного фіксування технічними засобами (п. 3 ч. 3 ст. 2 КАСУ), що належить до основних засад адміністративного судочинства.

Належне повідомлення учасників судового процесу є важливим з погляду їх інформування про їхні права та обов'язки з боку суду на підставі застосування адміністративними судами норм КАСУ, які визначають порядок такого інформування.

Неналежне повідомлення судом учасників судового процесу свідчить про порушення або незабезпечення права на справедливий суд. Про важливість належного повідомлення учасників судового процесу свідчить низка рішень ЄСПЛ, якими встановлено порушення Україною норм ЄКПЛ, що мало наслідком накладення фінансових стягнень та покладення на державу зобов'язання сприяти поновленню прав, що були порушені.

> *Наприклад,* у Рішенні у справі «Созонов та інші проти України» від 08.11.2018 р. ЄСПЛ зазначив, що загальна концепція справедливого судочинства, яка охоплює основний принцип, згідно з яким провадження має бути змагальним, вимагає, щоб особа була поінформована про порушення справи. Принцип рівності вимагає, щоб кожній стороні була надана розумна можливість подати свою справу за умов, які не ставлять її в істотно несприятливе становище порівняно з іншою стороною. ЄСПЛ дійшов висновку, що на національні суди покладено обов'язок з'ясувати, чи були повістки чи інші судові документи завчасно отримані сторонами та, за потреби, зобов'язані фіксувати таку інформацію в тексті рішення. У разі невручення стороні належним чином судових документів вона може бути позбавлена можливості захищати себе у провадженні[2].

Водночас ЄСПЛ наголошує, що право на справедливий суд не означає обов'язку держави гарантувати фактичну участь сторони за будь-яких обставин. Визначальним є те, чи вжив суд достатніх і розумних заходів для своєчасного та ефективного повідомлення особи про судовий розгляд.

---

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Созонов та інші проти України» від 08.11.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c92#Text.

Наприклад, у Рішенні ЄСПЛ від 30.04.2025 р. у справі «Васильків проти України» (заява № 77302/16), у якому заяву було визнано неприйнятною, було розв'язано правову дилему щодо меж відповідальності суду за роботу пошти. Суд застосував диференційований підхід до оцінки дій національних органів влади. ЄСПЛ підкреслив, що ст. 6 Конвенції не встановлює для держави обов'язку забезпечувати ідеальну роботу пошти. Якщо суд доведе, що він належним чином відправив документи на коректну адресу заявника, самі лише твердження особи про те, що вона «могла їх не отримати», не є достатніми для констатації порушення процесуальних прав[1].

Це рішення обмежує можливості для процесуальних зловживань із боку учасників справи. Воно встановлює, що якщо суд виконав свій обов'язок (належне відправлення за правильною адресою), ризик неотримання пошти за певних обставин може бути перекладений на заявника. Це важливий контрбаланс до принципу «безумовного скасування», який застосовується лише тоді, коли суд взагалі не відправляв повістку або відправив її з очевидними порушеннями.

Неналежне повідомлення розцінюється судами як істотне порушення норм процесуального права та тягне скасування судових рішень незалежно від правильності вирішення спору по суті.

Наприклад, у постанові КАС ВС від 12.04.2021 р. у справі № 400/1832/20 суд наголосив, що відсутність у матеріалах справи доказів належного повідомлення учасника процесу про дату, час і місце судового розгляду свідчить про недотримання судом апеляційної інстанції процесуальних гарантій справедливого судового розгляду. Розгляд справи за відсутності позивача або його представника без належного повідомлення визнається порушенням ст. 129 Конституції України, ст. 6 КЗПЛ, а також норм КАСУ. Таке процесуальне порушення є безумовною підставою для скасування судових рішень із направленням справи на новий розгляд, якщо учасник справи посилається на цю обставину в касаційній скарзі[2].

Судові виклики і повідомлення *залежно від* встановленої судом обов'язковості участі у вчиненні процесуальних дій тим чи іншим учасником справи здійснюються через направлення повісток про виклик або повісток-повідомлень (ч. 1 ст. 124 КАСУ):

- *повістки про виклик* **суд** надсилає учасникам справи, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам ***якщо суд визнав обов'язковою особисту участь таких осіб у судовому розгляді;***
- *повістки-повідомлення* **суд** надсилає учасникам справи з приводу вчинення процесуальних дій, у яких ***участь цих осіб не є обов'язковою*** (ч. 2 ст. 124 КАСУ).

У повістках, крім обов'язкових реквізитів, міститься інформація такого змісту:

- найменування та адреса адміністративного суду;

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Михайло Михайлович Васильків проти України» від 30.04.2025 р. (заява № 77302/16). *HUDOC: European Court of Human Rights*. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-243493.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного суду від 12.04.2021 р. у справі № 400/1832/20. URL https://reyestr.court.gov.ua/Review/96219625.

- ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) фізичної особи, яку викликають до суду, або найменування органу, підприємства, установи, організації, представник яких викликається;
- дата, час і місце судового засідання (підготовчого судового засідання);
- назва і номер адміністративної справи;
- в якому процесуальному статусі викликається / має брати участь ця особа (як позивач, відповідач, свідок тощо);
- обов'язок особи, яка одержала повістку у зв'язку з відсутністю адресата, за першої можливості вручити її адресату або негайно повідомити його.

У повістці про виклик додатково зазначається:

- у разі потреби – пропозиція учаснику справи подати всі раніше не подані докази;
- обов'язок адресата повідомити про наявність поважних причин неможливості прибути до суду;
- роз'яснення наслідків неприбуття до суду.

Якщо суд разом із повісткою надсилає копії документів, то у повістці він вказує їх перелік і роз'яснює право подати заперечення та докази на їх підтвердження (ч. 3 ст. 125 КАСУ).

2.6.2. Порядок вручення судових повісток

Норми КАСУ, які регламентують дії адміністративного суду щодо належного інформування (виклика чи повідомлення) учасників судового процесу, встановлюють **загальні правила належного вручення повістки:**

- *через електронний кабінет* – відповідно до положень ст. 18 КАСУ деякі особи, що беруть участь в адміністративній справі (адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України), зобов'язані реєструвати електронні кабінети. Інші особи, незалежно від їхнього процесуального статусу – реєструють їх за бажанням;
- *під розписку* – у разі відсутності в адресата електронного кабінету. Особисто адресату під розписку (зокрема, вручена під розписку безпосередньо в суді) чи іншій, встановленій процесуальним законом, особі, у разі неможливості отримання особисто адресатом (наприклад, повнолітнім членом сім'ї адресата).

Строки вручення повістки (ч. 3 ст. 126 КАСУ):

- *не пізніше ніж за п'ять днів* до судового засідання, крім випадку, коли повістка вручається безпосередньо в суді;

- *достатній для прибуття особи до суду* для участі в судовому засіданні для розгляду окремих категорій справ, заяв або клопотань учасників справи, якщо КАСУ встановлено строк розгляду менше десяти днів.

Моментами, з яких учасники судового процесу вважаються належним чином повідомленими про судовий виклик чи вчинення процесуальних дій:

- особисте отримання повістки учасником або його представником (зокрема, будь-яким повнолітнім членом сім'ї особи-адресата);
- одержання судом підтвердження відсутності учасника справи за направленим судовим викликом (повідомленням) за адресою його реєстрації або за останньою відомою суду адресою у встановленому законом порядку;
- вручення повістки та інших судових документів під розписку учаснику, що перебуває під вартою або відбуває покарання, адміністрацією місця його утримання;
- вручення повістки учаснику, який проживає за межами України, за відповідним порядком;
- вручення посадовій чи службовій особі, яка є учасником процесу за місцем їх служби;
- отримання учасником судового процесу тексту повістки, яка була направлена судом електронною поштою, факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), телефонограмою;
- складання секретарем судового засідання довідки про відсутність підтвердження отримання тексту повістки через засоби електронного зв'язку (електронною поштою (факсом, телефоном));
- доставка повістки учаснику, якщо направлення повістки здійснюється судом з використанням засобів електронного зв'язку.

Час вручення повістки (пп. 1–4 ст. 127 КАСУ):

- день вручення судової повістки під розписку;
- день проставлення в поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду;
- день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, що зареєстрована у встановленому законом порядку, якщо ця особа не повідомила суду іншої адреси;
- день отримання судом повідомлення про доставлення судової повістки до електронного кабінету особи (через формування в електронному кабінеті підсистеми «Електронний суд» картки з отримання судом повідомлення про доставку документа).

Якщо повістку надіслано на офіційну електронну адресу пізніше 17 години, повістка вважається врученою у робочий день, наступний за днем її відправлення, незалежно від надходження до суду повідомлення про її доставлення.

Доказами отримання повісток є:

- підтвердження отримання повістки, надане телефоном, текст такого підтвердження роздруковується, а телефонне підтвердження записується працівником апарату суду; заява позивача, подана в порядку ч. 1 ст. 129 КАСУ, щодо надіслання йому тексту повістки на електронну пошту; довідка, складена секретарем, якщо протягом дня, наступного за днем надсилання тексту повістки, підтвердження від учасника судового процесу не надійшло;
- розписка про одержання повістки;
  - розписка службової особи – представника юридичної особи, про отримання повістки, врученої за місцем її знаходження;
- повернуте до суду поштове відправлення із повісткою, яка не вручена адресатові з незалежних від суду причин.

Шляхи здійснення (надсилання) судових викликів та судових повідомлень наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Шляхи надсилання судових викликів і повідомлень

Судовий виклик або судове повідомлення учасників судового процесу (ч. 3 ст. 124 КАСУ):	
за наявності в особи електронного кабінету	шляхом надсилання повістки до їх електронного кабінету (п. 1 ч. 3 ст. 124 КАСУ)
за відсутності в особи електронного кабінету	шляхом надсилання повістки рекомендованою кореспонденцією (листом, телеграмою), кур'єром із зворотною розпискою за адресами, вказаними цими особами (п. 2 ст. 4 ст.124 КАСУ), шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, факсимільним повідомленням, телефонограмою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку на відповідну адресу електронної пошти, номер факсу, телефаксу, телефону (ч. 1 ст. 129 КАСУ) *За наявності письмової заяви!*
У разі ненадання учасниками справи інформації щодо їх поштової адреси судовий виклик або судове повідомлення надсилаються (ч. 4 ст. 124 КАСУ):	
юридичним особам та фізичним особам – підприємцям	за адресою місцезнаходження (місця проживання), що зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (п. 1 ст. 124 КАСУ)
фізичним особам, які не мають статусу підприємців	за адресою їх місця проживання чи місця перебування, зареєстрованою у встановленому законом порядку (п. 2 ст. 124 КАСУ) *У разі відсутності учасників справи за такою адресою вважається, що судовий виклик або судове повідомлення вручено їм належним чином (ч. 5 ст. 124 КАСУ)!*

Виклик (повідомлення) відповідача, третіх осіб, свідків, місце проживання (перебування) яких невідоме (ст. 130 КАСУ)	
Відповідач, третя особа, свідок, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме	викликається в суд через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання (ч. 1 ст. 130 КАСУ) *Порядок публікації оголошень на вебпорталі судової влади України визначається Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та (або) положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів)*[1] *(ч. 4 ст. 130 КАСУ)*

Стаття 131 КАСУ передбачає юридичний обов'язок повідомити про зміну адреси та причини неприбуття в судове засідання:

- *для учасників судового процесу* – повідомити про зміну місця проживання (перебування, знаходження), роботи, служби, адреси електронної пошти, номера факсу, телефаксу, телефону (які учасник судового процесу повідомив суду);
- *для учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів* – повідомити про поважність причин неявки до суду (своєчасно).

2.7. Судові витрати

2.7.1. Поняття та види судових витрат

Чинне законодавство визначення судових витрат не містить. При цьому слід розуміти, що категорії «судові витрати» та «судовий збір» співвідносяться між собою як ціле та його складник.

Зауваження. Певну дефініцію поняттю судових витрат дає п. 1 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах», згідно з яким «судові витрати – це передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з її розглядом та вирішенням, а у випадках їх звільнення від сплати – це витрати держави, які вона несе у зв'язку з вирішенням конкретної справи»[2].

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах : постанова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 17.10.2014 р. № 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0010740-14.

В адміністративних справах до судових витрат віднесено судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи, якими в конкретній адміністративній справі можуть бути витрати:

- на професійну правничу допомогу;
- сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду;
- пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз;
- пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи[1].

Зазначений вище перелік видів судових витрат в адміністративній справі наведено на рис. 2.30.

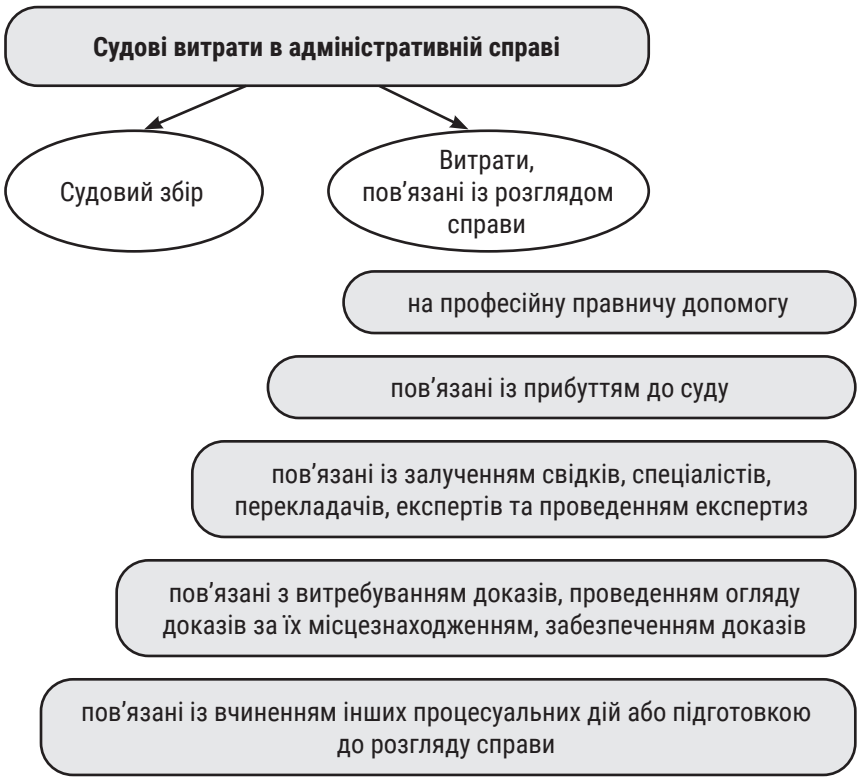

Рис. 2.30

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15.

Розглянемо детальніше кожен із наведених видів.

Судовий збір – вид судових витрат, який сплачують учасники справи та інші встановлені законом особи за подання процесуальних документів (позовних заяв, апеляційних, касаційних скарг тощо) до судів, визначених законом як адміністративні, та отримання копій судових рішень.

Об'єктами справляння судового збору є звернення до суду із позовною заявою та іншими заявами, передбаченими Законом України «Про судовий збір».

Щодо розміру судового збору, то його ставки залежать від документа або дії, за які він сплачується, з урахуванням особливостей правового статусу особи, яка його сплачує. Він справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, – у відсотковому співвідношенні до ціни позову та фіксованого розміру.

Витрати на професійну правничу допомогу – це гонорар адвоката за надання правничої допомоги, зокрема, представництво в суді, та іншої допомоги, пов'язаної зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів, а також вартість послуг помічника адвоката тощо.

Розмір таких витрат визначається згідно з умовами договору про надання правничої допомоги, на підставі доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, яка вже сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною[1], крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

Розмір витрат на правничу допомогу має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи (ч. 5 ст. 134 КАСУ).

> *Зауваження.* Дотримання критеріїв співмірності та «необхідності» судових витрат є важливими критеріями у випадку заперечення іншою стороною щодо розміру відшкодування витрат на професійну правничу допомогу[2].

Це пов'язано із тим, що адвокат визначає розмір гонорару самостійно з дотриманням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а порядок його обчислення, сплати, підстави для зміни узгоджує спільно з клієнтом у відповідному договорі. Рішення Ради адвокатів щодо розміру (мінімальних) ставок адвокатського гонорару мають виняткову рекомендаційний та інформаційний характер.

---

[1] Додаткова постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.08.2021 р. у справі № 300/3178/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99093701; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.06.2023 р. у справі № 640/33886/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111569068.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.07.2023 р. у справі № 340/4492/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112414555.

До *витрат сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду,* належать витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їхніх представників, які визначаються вартістю квитків на залізничний, автомобільний, водний, повітряний транспорт або ж підтвердженою вартістю пального, необхідного для переїзду до суду власним автотранспортом[1], а також витрати щодо наймання житла. Також згідно з ч. 2 ст. 136 КАСУ стороні, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, та її законному представнику інша сторона сплачує компенсацію за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять.

Наприклад, Вінницький окружний адміністративний суд у рішенні від 21.05.2024 р. в адміністративній справі 120/19098/23 за позовом ОСОБА_1 до ДПС, головного управління ДПС у Вінницькій області про визнання протиправним та скасування рішень, зобов'язання вчинити дії, відмовив позивачу в задоволенні вимоги про стягнення з відповідача компенсації за відрив від звичайних занять, з огляду на таке.

Позивач у позовній заяві лише констатував, що вивчав законодавство та готував позовну заяву, не зазначивши, який саме вид занять був позбавлений змоги виконувати у зв'язку з ініціюванням оскарження рішення суб'єкта владних повноважень у судовому порядку.

Натомість суд встановив, що позивач не надав доказів на обґрунтування компенсації за відрив від звичайних занять, зокрема, не довів, що звичайні заняття були ним заплановані та не здійснені у зв'язку з підготовкою процесуальних документів, на підставі чого в задоволенні заяви про компенсацію відмовив[2].

Тобто до витрат, пов'язаних із прибуттям до суду, належать: транспортні витрати (вартість квитків на залізничний, автомобільний, водний, повітряний транспорт або ж підтверджена вартість пального, необхідного для переїзду до суду власним транспортом); витрати за наймання житла; компенсація за втрачений заробіток; компенсація за відрив від звичайних занять.

Зауваження. Водночас непоодинокими є випадки віднесення до зазначеного переліку добових витрат (тобто документально не підтверджених витрат на відрядження, на харчування) фінансування інших власних потреб фізичної особи. Визначення «добових витрат», що міститься у п. 170.9.1 ст. 170 ПКУ, свідчить про те, що цей вид витрат неможливо віднести до жодної з виокремлених груп, передбачених ст. 135 КАСУ, тому, відповідно, не передбачено і їх відшкодування[3].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.08.2020 р. у справі № 826/13271/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90927025.

[2] Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 21.05.2024 р. у справі № 120/19098/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119172528.

[3] Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17; Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.02.2024 р. у справі № 480/3047/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116965050.

Витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду, входять до предмета доказування у справі, тому мають бути підтверджені документально, хоча і відшкодовуються лише в граничних розмірах, визначених у постанові КМУ від 27.04.2006 р. № 509 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських спорів, і порядок їх компенсації за рахунок держави»[1].

Слід вказати, що аналогічні витрати відшкодовуються також *свідку у зв'язку із викликом до суду. Спеціаліст, перекладач, експерт,* окрім транспортних та витрат на проживання, отримує винагороду за виконані роботи (надані послуги), пов'язані із справою, яка має бути співмірна зі складністю відповідної роботи (послуг), її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт (надання послуг). Розмір відповідних витрат на залучення спеціаліста, перекладача, експерта встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

Сума витрат на оплату робіт (послуг) спеціаліста, перекладача, експерта або проведення експертизи може бути сплачена учасниками справи попередньо (авансом) або стягнута судом на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом, відповідно до загальних правил розподілу судових витрат.

Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи (наприклад, здійснення перекладу документів та їх копіювання, друк; надсилання документів учасникам справи тощо) несе сторона, яка заявила клопотання про вчинення цих дій.

Якщо клопотання про вчинення відповідних дій заявлено обома сторонами, витрати на них несуть обидві сторони порівну. Розмір таких витрат встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється КМУ (постанова КМУ від 27.04.2006 р. № 590[2]).

Право вимагати виплати грошової компенсації витрат, пов'язаних із наданням доказу на вимогу суду, вчиненням інших процесуальних дій, мають і особи, які не є учасниками судового процесу. У разі якщо така сума не була сплачена учасниками справи попередньо (авансом), суд стягує ці суми на користь такої особи зі сторони, визначеної судом відповідно до загальних правил про розподіл судових витрат, встановлених КАСУ.

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд задовольнив заяву позивача щодо винесення додаткового рішення про стягнення із відповідача витрат, понесених

[1] Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2006 р. № 590. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/590-2006-%D0%BF.

[2] Там само.

у зв'язку з розглядом справи № 420/7807/24, які складалися, зокрема, із витрат, пов'язаних із перекладом документів, оскільки позивачем були надані належні та достатні докази: акт надання послуг № 018/2024 від 26.02.2024 р. та платіжна інструкція № 74 від 20.02.2024 р. на суму 2400 грн (додаткове рішення від 03.09.2024 р. у справі № 420/7807/24 за позовом Товариства обмеженою відповідальністю «АВТОМЕГА ТРЕЙДІНГ» до Одеської митниці про визнання протиправним та скасування рішення)[1].

2.7.2. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення судових витрат

Законодавством передбачено пільги зі сплати збору, відстрочення, розстрочення, зменшення розміру та звільнення від сплати судового збору. Така можливість передбачена задля забезпечення доступу до правосуддя.

Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок, порядок сплати та, зокрема, звільнення від сплати судового збору визначає Закон України «Про судовий збір». Так, ст. 5 Закону містить вичерпний перелік категорій осіб, які безумовно звільняються від сплати судового збору: наприклад, позивачі – у справах про стягнення заробітної плати та поновлення на роботі; виборці у справах про уточнення списку виборців, військовослужбовці у справах, пов'язаних із виконанням військового обов'язку, а також під час виконання службових обов'язків тощо.

Водночас ст. 8 містить норми, які встановлюють не обов'язок, а повноваження суду на власний розсуд звільнити особу від сплати судового збору (відстрочити, розстрочити його сплату або зменшити його розмір).

Так, суд, ураховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату судових витрат на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі, а також зменшити їх розмір чи звільнити від їх оплати повністю або частково.

Прийняття такого рішення судом відбувається за наявності певних умов:

- розмір судового збору перевищує п'ять відсотків розміру річного доходу позивача – фізичної особи за попередній календарний рік; або
- позивачами є: військовослужбовці; батьки, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, якщо інший з батьків ухиляється від сплати аліментів; одинокі матері (батьки), які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю; члени малозабезпеченої чи багатодітної сім'ї; особа, яка діє в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена; юридична або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, яка перебуває у судових процедурах розпорядження майном, санації або реструктуризації боргів у межах справи про банкрутство (неплатоспроможність); або

[1] Додаткове рішення Одеського окружного адміністративного суду від 03.09.2024 р. у справі № 420/7807/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121355099.

- предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю.

Тобто рішення про відстрочення, розстрочення, зменшення судових витрат або звільнення від їхньої сплати приймається судом за суб'єктним або предметним критерієм.

Зауваження. Хоча зменшення розміру належних до оплати судових витрат та звільнення від їх оплати частково є досить схожими за своєю сутністю явищами, але існує певна відмінність у механізмах їхнього застосування. Зокрема, зменшення розміру судових витрат може бути здійснено як з ініціативи суду (при здійсненні їх розподілу в порядку ст. 139 КАСУ), так і однієї зі сторін (при зверненні до суду або їх розподілі) та вирішено в ухвалі або судовому рішенні. Питання часткового звільнення від оплати належних сум ініціюється виключно стороною, яка подає відповідну заяву, та вирішується в окремій ухвалі.

Тобто зменшення розміру судових витрат стосується фактично понесених витрат, які підлягають відшкодуванню, а часткове звільнення застосовується до витрат, які ще підлягають сплаті.

У разі задоволення клопотання про розстрочення, відстрочення сплати судові витрати не будуть оплачені у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду або витрати розподіляються між сторонами відповідно до судового рішення у справі, якщо сплату судових витрат розстрочено або відстрочено до ухвалення судового рішення у справі.

Зокрема, особа, яка звертається до суду, має право подати відповідне клопотання, в якому має навести обставини щодо її майнового стану, за наявності підстав, з якими закон пов'язує можливість реалізації судом повноважень стосовно сплати витрат, яких зазнає сторона. Такі обставини мають бути підтверджені належними, допустимими, достатніми та достовірними доказами.

Хоча Закон України «Про судовий збір» не містить вичерпного й чітко визначеного переліку документів, які можливо вважати такими, що підтверджують майновий стан особи, втім, згідно з ч. 3 ст. 5 цього Закону, суд може враховувати інформацію про розмір доходів за попередній календарний рік; перебування на утриманні непрацездатних членів сім'ї; наявність у власності нерухомого, рухомого майна та (або) іншого цінного майна; а також інші обставини, які мають значення для оцінки майнового стану особи.

Із наведеного виходить, що в кожному конкретному випадку суд установлює можливість особи сплатити належні суми на підставі поданих нею доказів щодо її майнового стану за своїм внутрішнім переконанням. Саме тому обов'язок щодо доведення фактів відповідно до його прохання про відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати покладається на заявника.

Зауваження. Законодавством не встановлені чітко життєві обставини, які унеможливлюють сплату судових витрат у повному обсязі. Тобто суд самостійно на власний розсуд їх визначає залежно від доказів, якими обґрунтовується рівень майнового стану особи.

У постанові КАС ВС від 18.05.2023 р. у справі № 160/19572/21 зазначено, що документи про майновий стан мають містити інформацію, на підставі якої суд може встановити відсоткове співвідношення розміру судового збору до річного доходу позивача – фізичної особи за попередній календарний рік. Такими доказами можуть також слугувати інші документи, які підтверджують скрутний майновий стан особи, що, відповідно, унеможливлює сплату нею судових витрат, зокрема наявність у такої особи реального доходу (розмір заробітної плати, стипендії, пенсії, прибутку тощо), рухомого чи нерухомого майна, цінних паперів, можливості розпорядження ними без значного погіршення фінансового становища[1].

Проте суд не обмежений такими твердженнями та може взяти до уваги й інші докази скрутного матеріального стану.

2.7.3. Розподіл судових витрат

Звернення до суду для захисту своїх прав – часто довгий та складний процес, який може призводити до значних фінансових витрат. Відповідно до загальних правил, особа, яка ініціює судовий процес або окрему дію в суді, зазвичай несе судові витрати.

За результатами розгляду справи, а також залежно від сторони, якій підлягають відшкодуванню судові витрати, буде здійснюватися їх розподіл. При вирішенні цього питання суд ураховує низку обставин, зокрема:

- пов'язаність витрат із розглядом справи;
- обґрунтованість та пропорційність предмета спору;
- значення справи для сторін, вплив на їхню репутацію, публічний інтерес;
- поведінку сторони під час розгляду справи;
- дії сторони щодо досудового вирішення спору, врегулювання спору мирним шляхом під час судового процесу.

За загальним правилом, у разі ухвалення судового рішення в адміністративній справі за позовом фізичної або юридичної особи до суб'єкта владних повноважень на користь позивача всі здійснені ним і документально підтверджені судові витрати відшкодовуються за рахунок бюджетних асигнувань останнього.

Наприклад, Чернігівський окружний адміністративний суд рішенням від 06.02.2024 р. в адміністративній справі № 620/16454/23 задовольнив позов Товариства з обмеженою відповідальністю «НАТАЛІТ» до Головного управління ДПС у Чернігівській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень у повному обсязі та ухвалив стягнути з відповідача на користь позивача судовий збір у розмірі 2 684,00 грн. та 4 000 грн витрат на правничу допомогу за рахунок бюджетних асигнувань[2].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.05.2023 р. у справі № 160/19572/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110950789.

[2] Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 06.02.2024 р. у справі № 620/16454/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116806327.

Якщо ж судове рішення ухвалене не на користь позивача, то суд стягує з позивача лише судові витрати суб'єкта владних повноважень, що пов'язані із залученням свідків та проведенням судових експертиз.

Наприклад, рішенням Харківського окружного адміністративного суду від 29.05.2025 р. у адміністративній справі № 640/7044/21 позов Головного управління Держспоживслужби в Одеській області до Товариства з обмеженою відповідальністю «Паритет-Смік» про зобов'язання вчинити дії було задоволено в повному обсязі та на підставі положень ч. 2 ст. 139 КАСУ стягнуто із відповідача на користь позивача відшкодування вартості відібраних зразків та витрат, пов'язаних із проведенням експертизи у розмірі 56 787 грн[1].

Аналіз змісту частин 1–3 ст. 139 КАСУ дає підстави дійти висновку, що витрати суб'єкта владних повноважень на сплату судового збору за будь-яких результатів розгляду справи (задоволення або відмова в задоволенні позову як повністю, так і частково) не підлягають розподілу за результатом такого розгляду.

Такий підхід законодавця нерозривно пов'язаний із завданням адміністративного судочинства, що полягає у вирішенні судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод й інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень.

Отже, якщо позивачем є суб'єкт владних повноважень, то незалежно від результатів розгляду справи понесені ним судові витрати, окрім судових витрат, пов'язаних із залученням свідків та проведенням експертиз (ч. 2 ст. 139 КАСУ), не підлягають розподілу[2].

У разі ухвалення судового рішення на користь позивача – суб'єкта владних повноважень судові витрати, понесені ним під час вирішення справи, з відповідача – фізичної або юридичної особи не стягують. Якщо судове рішення ухвалене не на користь позивача, то всі здійснені відповідачем (фізичною або юридичною особою) документально підтверджені судові витрати відшкодовуються за кошти держави.

У разі задоволення позову лише частково судові витрати розподіляються між сторонами пропорційно до задоволених судом вимог, за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката та сплату судового збору, або суд може зобов'язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні.

За рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом України, компенсуються судові витрати, понесені відповідачем, у разі відмови в задоволенні вимог позивача, звільненого від сплати судових витрат (або коли обидві сторони звільнені від їх сплати), а також у разі залишення позовної заяви без розгляду чи закриття провадження у справі.

[1] Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 29.05.2025 р. у справі № 660/7044/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127723031.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29.08.2022 р. у справі № 826/16473/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105973567.

І навпаки, якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від сплати судових витрат, з іншої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, що їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, а інша частина компенсується за рахунок бюджетних коштів.

Питання розподілу понесених сторонами судових витрат суд вирішує також при закритті провадження у справі у випадку прийняття відмови позивача від позову або ж примирення сторін.

Зокрема, у разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються із позивача, крім випадків, коли позивач звільнений від сплати судових витрат.

Зауваження. Якщо позивач відмовився від позову внаслідок задоволення його відповідачем після подання позовної заяви, то суд за заявою позивача присуджує всі понесені ним у справі витрати із відповідача.

У випадку примирення, якщо сторони не дійшли згоди щодо розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

Важливого значення при вирішенні питання відшкодування судових витрат набуває і стадія судового розгляду, на якій воно відбувається.

Зауваження. У разі вирішення справи шляхом примирення, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті чи на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу (скаржнику) п'ятдесяти відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову (апеляційної чи касаційної скарги).

Для зручнішого сприйняття розподіл судових витрат залежно від результатів розгляду справи подано в табл. 2.2.

Окрім цього, ст. 140 КАСУ містить також положення щодо компенсації судових витрат третій особі, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору. Зокрема, судові витрати стягуються на користь останньої зі сторони, визначеної відповідно до загальних вимог розподілу судових витрат, залежно від того, заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні вимоги.

Також зі змісту вказаної статті вбачається, що суд наділений правом покласти судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору на сторону у випадку зловживання останньою процесуальними правами або якщо спір виник унаслідок її неправильних дій.

Зауваження. Із метою запобігання завищенню розміру судових витрат і зловживанню правом на компенсацію встановлено граничні розміри. Тобто суд не може присудити з іншої сторони відшкодування судових витрат у сумі, що перевищує граничний розмір, встановлений КМУ.

Таблиця 2.2

Розподіл судових витрат

Наслідки розгляду	Умови	Порядок розподілу судових витрат
Повне задоволення позову	позивач – фізична або юридична особи	судові витрати в повному обсязі стягуються із суб'єкта владних повноважень на користь позивача
	позивач – суб'єкт владних повноважень	із відповідача стягуються виключно судові витрати, пов'язані із залученням свідків та проведенням експертиз
	позивач, звільнений від сплати судових витрат	з іншої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, що їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, а інша частина компенсується за рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом України
Часткове задоволення позову		судові витрати покладаються на обидві сторони пропорційно до розміру задоволених позовних вимог (за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката та сплату судового збору)
	при пропорційному покладенні судових витрат	суд може зобов'язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні
Повне або часткове задоволення позову	позивач, звільнений від сплати судових витрат	з іншої сторони стягуються судові витрати пропорційно до задоволеної/відхиленої частини вимог, інша частина компенсується за рахунок бюджету
	обидві сторони, звільнені від сплати судових витрат	судові витрати компенсуються за рахунок держави
Відмова у задоволенні позову		судові витрати, понесені відповідачем, стягуються із позивача
	позивач, звільнений від сплати судових витрат	судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом України
Закриття провадження у справі у всіх інстанціях	крім випадків закриття у зв'язку з відмовою позивача від позову	сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила
	унаслідок необґрунтованих дій позивача	відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних із розглядом справи
Відмова позивача від позову		понесені позивачем витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються із позивача

Наслідки розгляду	Умови	Порядок розподілу судових витрат
	внаслідок задоволення вимог позивача відповідачем	суд за заявою позивача покладає всі понесені ним у справі витрати на відповідача
Вирішення справи шляхом примирення, відмови від позову, визнання позову	до початку розгляду справи по суті в суді першої інстанції	позивачу повертається п'ятдесят відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову
	на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку	скаржнику (заявнику) повертається п'ятдесят відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги
Вирішення спору шляхом примирення	сторони не дійшли згоди щодо розподілу судових витрат	кожна сторона у справі несе половину судових витрат
Залишення позовної заяви або скарги без розгляду	крім випадків, пов'язаних із повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин, або неподанням позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням)	сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила
	внаслідок необґрунтованих дій позивача	відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних із розглядом справи

2.7.4. Судове рішення щодо судових витрат

Закріплений у КАСУ принцип невідворотності відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб (п. 10 ч. 2 ст. 2), на користь яких ухвалене судове рішення, тісно пов'язаний із іншим принципом – обов'язковості судових рішень.

Питання щодо судових витрат вирішується судом у:

- рішенні (за результатами розгляду справи):
  - додатковому рішенні;
- постанові (за результатами розгляду справи);
- ухвалі:
  - про закриття провадження у справі;
  - залишення позовної заяви без розгляду.

Розмір витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлює суд на підставі поданих сторонами доказів.

КАСУ передбачено диференційовані строки щодо подачі вказаних доказів:

- до закінчення судових дебатів у справі;

- протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови звернення сторони до суду із відповідною заявою до закінчення судових дебатів.

У зв'язку з цим питання про розподіл судових витрат може бути прийняте судом у рішенні, постанові разом із вирішенням справи по суті, а може бути прийняте після постановлення такого у вигляді додаткового рішення. У такому випадку, якщо сторона з поважних причин не може до закінчення судових дебатів у справі подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат, суд за заявою такої сторони, поданою до закінчення судових дебатів у справі, може вирішити питання про судові витрати після ухвалення рішення по суті позовних вимог. Якщо визначеного порядку дотримано, суд вирішує питання про судові витрати без повідомлення учасників справи або ж за необхідності призначає судове засідання, яке проводиться не пізніше 15 днів з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог, за наслідками якого суд виносить додаткове рішення в порядку, визначеному ст. 252 КАСУ.

Зауваження. Вирішення питання судових витрат у зазначеному вище порядку може відбуватися із власної ініціативи суду або за заявою учасника, якщо питання про судові витрати не було вирішено.

Питання про розподіл судових витрат при постановленні ухвали про закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду або ухвалення рішення про задоволення позову у зв'язку з його визнанням суд вирішує не пізніше 10 днів із дня ухвалення відповідного судового рішення за умови подання учасником справи відповідної заяви і доказів, які підтверджують розмір судових витрат.

Такі рішення в подальшому можуть бути оскаржені учасниками справи, свідками, експертами, спеціалістами, перекладачами, якщо це стосується їхніх інтересів.

2.8. Заходи процесуального примусу

2.8.1. Поняття та підстави застосування заходів процесуального примусу

Процесуальний примус – це комплекс визначених у процесуальному законі заходів впливу, що застосовує адміністративний суд для забезпечення належних умов розгляду справи та реалізації завдань судочинства. Він виступає необхідним механізмом підтримання процесуальної дисципліни та порядку під час судового розгляду.

Відповідно до ст. 144 КАСУ заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених КАСУ випадках з метою:

- спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил;
- добросовісного виконання процесуальних обов'язків;

- припинення зловживання правами;
- запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства.

Застосування вказаних заходів здійснюється адміністративним судом на власний розсуд, у встановлених нормативних межах та виступає об'єктивно необхідним засобом припинення порушень, що перешкоджають розгляду справи. Відповідно до ч. 2 ст. 144 КАСУ вони, як правило, застосовуються ***негайно після вчинення порушення.***

Зауваження. Така редакція фактично вказує нам, що процесуальний примус є специфічною формою реакції суду на правопорушення.

Про застосування заходів процесуального примусу суд постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 144, статті 145–149 КАСУ).

До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за те саме порушення (ч. 2 ст. 145 КАСУ), але якщо особа вчинила декілька протиправних дій, за які передбачено різні види процесуального примусу, вони застосовуються кожен окремо.

Застосування примусу зачіпає особисті та майнові права особи. Тому заходи процесуального примусу мають бути застосовані лише відповідно до їх призначення за наявності визначених законом підстав із додержанням встановленого процесуального порядку.

Термін «процесуальний примус» тісно пов'язаний із терміном «адміністративний примус».

Як заходи адміністративного примусу, так і заходи процесуального примусу застосовуються у крайніх випадках, тобто коли заходи переконання (вплив на свідомість особи) не досягають своєї мети, і уповноважений суб'єкт вимушений вчиняти низку дій – реагувати на допущене правопорушення.

Водночас, незважаючи на їх певну схожість, адміністративний примус і процесуальний примус – це два види державного примусу. Вони розрізняються за:

- суб'єктом застосування: процесуальний примус застосовується виключно судом, адміністративний – як судом, що здійснює судочинство у справах про адміністративні правопорушення, так і суб'єктами владних повноважень;
- особами, щодо яких застосовуються (адресатами): процесуальний примус – щодо учасників судового процесу, адміністративний примус – до учасників адміністративних правовідносин, які вчиняють правопорушення (і його треба припинити), або його вже вчинили;

Зауваження. Іноді адміністративний примус застосовується й до осіб, які ще нічого протиправного не вчинили. Це так звані попереджувальні, або ж запобіжні, заходи – для попередження (запобігання) у майбутньому можливому правопорушенню (наприклад, перевірка документів, заборона руху на певній ділянці дороги під час ожеледиці (водій може

не впоратись з авто та вчинити ДТП)), або ж для забезпечення безпеки водія та пасажирів (зокрема, під час проведення на ділянці дороги небезпечних робіт (розмінуванні тощо), коли людину поза її волею примушують їхати в об'їзд).

- метою та сферою застосування: процесуальний примус здійснюється для добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства, тоді як адміністративний примус – стосується сфери публічної влади;
- правовим регулюванням системи заходів: заходи процесуального примусу – нормативно звужено та встановлено в КАСУ, для адміністративного – передбачено низкою нормативно-правових актів.

Суд може застосовувати заходи процесуального примусу на будь-якій стадії адміністративного судочинства. Вибір судом конкретного заходу процесуального примусу залежить від форми судово-процесуальної діяльності (письмового провадження чи судового засідання). Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених процесуальним законом (ч. 3 ст. 145 КАСУ).

2.8.2. Класифікація заходів процесуального примусу

КАСУ вимагає від учасників судового процесу, осіб, присутніх у залі судового засідання, беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

Зауваження. За прояв неповаги до суду, інші порушення встановлених у суді правил винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом (ст. 198 КАСУ). Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого в судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання. За прояв неповаги до суду передбачено адміністративну відповідальність за ст. 185^3 КУпАП.

Відповідно до ст. 145 КАСУ видами заходів процесуального примусу є:
1) попередження;
2) видалення із залу судового засідання;
3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
4) привід;
5) штраф.

Так саме, як і заходи адміністративного примусу, заходи примусу процесуального можна класифікувати:

- за характером впливу:
  - майнового:
    - покладають майновий обов'язок – штраф (ст. 149 КАСУ);
    - обмеження майнових прав – тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ст. 147 КАСУ);
  - особистого:
    - обмежують особу в реалізації її процесуальних прав – видалення із залу судового засідання (ст. 146 КАСУ);
    - превентивного – попередження (ст. 146 КАСУ);
    - обмеження особистих прав – привід (ст. 148 КАСУ);
- за метою застосування:
  - задля спонукання осіб до виконання встановлених у суді правил – попередження, видалення із залу судового засідання;
  - задля спонукання до добросовісного виконання процесуальних обов'язків – тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід, штраф;
  - з метою припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства: видалення із залу судового засідання, штраф;
- за формою судово-процесуальної діяльності:
  - ті, що застосовуються в письмовому провадженні, – тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, штраф;
  - ті, що застосовуються в судовому засіданні, – видалення із залу судового засідання, попередження, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід, штраф.

2.8.3. Види заходів процесуального примусу

2.8.3.1. Попередження

Попередження – це захід процесуального примусу превентивного характеру, що полягає в офіційному застереженні судом учасників судового процесу або присутніх осіб про неприпустимість порушення порядку чи ігнорування розпоряджень головуючого, і виступає обов'язковою передумовою для застосування більш суворих заходів санкцій у разі повторності таких дій. Водночас застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених КАСУ (ч. 3 ст. 145 КАСУ).

Згідно з ч. 1 ст. 146 КАСУ попередження застосовується до учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді).

Попередження як захід процесуального примусу застосовується адміністративним судом шляхом *постановлення ухвали*, яка заноситься секретарем судового

засідання до протоколу судового засідання (статті 146, 243 КАСУ). Така ухвала, прийнята в судовому засіданні, проголошується негайно після її постановлення.

Особливими (характерними) ознаками *попередження* як заходу процесуального примусу є те, що він застосовується:

- як до учасників судового процесу, так і інших осіб, присутніх у судовому засіданні;
- за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді);
- застосовується судом шляхом постановлення ухвали, яка заноситься до журналу судового засідання;
- наслідком застосування є вплив на свідомість особи.

2.8.3.2. Видалення із залу судового засідання

Видалення із залу судового засідання – це захід процесуального примусу, який суд застосовує до присутніх у судовому засіданні учасників судового процесу чи інших осіб за повторне порушення ними порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень судді (головуючого судді), і полягає в тимчасовому позбавленні права перебувати в місці розгляду справи.

Відповідно до ст. 146 КАСУ *видаляти* із залу судового засідання особу можна лише після того, як до неї за порушення порядку в цьому ж судовому засіданні вже було застосовано *попередження* і воно не вплинуло позитивно на поведінку особи, тобто в разі повторного вчинення нею протиправних дій.

Окремий порядок видалення із залу судового засідання встановлено щодо перекладача та спеціаліста. У цьому випадку суд оголошує перерву і надає час для заміни таких осіб. Тобто *їх не просто видаляють, їх замінюють*, оскільки саме судове засідання не може бути проведено без осіб, що мають спеціальні знання та навички, без яких суд не може постановити законне рішення. Про допуск (залучення нового перекладача, спеціаліста) адміністративним судом постановляється ухвала.

Видалення із залу судового засідання як захід процесуального примусу застосовується адміністративним судом постановленням ухвали, яка заноситься секретарем судового засідання до протоколу судового засідання (статті 146, 243 КАСУ).

Характерними ознаками видалення із залу судового засідання є те, що воно:

- застосовується в разі повторного порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпорядження судді (головуючого судді);
- застосовується до учасників судового процесу, інших осіб, присутніх у судовому засіданні;
- виконується судовим розпорядником шляхом супроводу порушника за межі залу судового засідання[1];
- наслідками видалення є неможливість порушника брати участь (бути присутнім) у залі судового розгляду справи.

[1] Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

Наприклад, під час розгляду справи № 755/22337/24 за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 19.05.2025 р. Шостий апеляційний адміністративний суд за порушення порядку під час судового засідання та невиконання розпоряджень головуючого судді до адвоката ОСОБИ_1 вжив заходів процесуального примусу у вигляді попередження, а після продовження зловживання правами та повторного попередження застосував захід процесуального примусу у вигляді видалення із зали судового засідання[1].

2.8.3.3. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом

Тимчасове вилучення доказу для дослідження його судом – захід процесуального примусу, що полягає у відібранні від його володільця за ухвалою суду доказу з метою дослідження його в суді.

Характерними його ознаками є такі:

- застосовується судом у разі неподання без поважних причин письмових, речових чи електронних доказів, що були витребувані, або неповідомлення причин їх неподання;
- застосовується до учасників судового процесу, які мають документи, що можуть відігравати роль доказів при вирішенні справи;
- виконується державним виконавцем;
- наслідками такого вилучення є більш повне встановлення судом важливих для правильного вирішення справи фактів.

Підставою застосування такого заходу є протиправне перешкоджання здійсненню адміністративного судочинства у формі:

- неподання без поважних причин письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, та
- неповідомлення причин їх неподання.

Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі вимагає від суду запропонувати особам, які беруть участь у справі, подати або з власної ініціативи витребувати докази, які, на думку суду, необхідні для всебічного з'ясування обставин справи. Суб'єкт владних повноважень повинен подати суду всі наявні у нього матеріали, що можуть бути використані як докази у справі. У разі невиконання цього обов'язку їх витребовує суд. Якщо особа, у якої знаходяться докази, не виконує вимог ухвали про витребування доказів, суд має застосувати захід процесуального примусу у вигляді тимчасового вилучення в неї доказів для дослідження судом.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом полягає в позбавленні права володіння та користування й обмеженні права розпорядження певною річчю (об'єкт матеріального світу) на час розгляду справи.

Відповідно до ст. 147 КАСУ про тимчасове вилучення доказів суд постановляє ухвалу державним виконавцем для дослідження судом.

[1] Окрема ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 20.08.2025 р. у справі № 755/22337/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129675666.

Ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом викладається окремим документом, є виконавчим документом, підлягає негайному виконанню та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

В ухвалі судом мають бути зазначені (ст. 147 КАСУ):

- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, в якої знаходиться доказ, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти або офіційна електронна адреса – за наявності;
- назва або опис письмового, речового чи електронного доказу;
- підстави проведення його тимчасового вилучення;
- кому доручається вилучення.

Ухвалу не може бути оскаржено окремо, але заперечення проти неї можуть бути включені до скарги на судове рішення, ухвалене за результатами розгляду справи.

При цьому згідно з п. 10 ч. 2 ст. 236 КАСУ суд має право зупинити провадження у справі до закінчення виконавчого провадження з вилучення доказів для дослідження судом.

Наприклад, під час розгляду справи № 500/7370/24 за позовом ОСОБА_1 до ІНФОРМАЦІЯ_1 про визнання протиправною та скасування постанови Тернопільський окружний адміністративний суд постановив ухвалу від 27.05.2025 р. про застосування заходів процесуального примусу у виді тимчасового вилучення доказів для дослідження судом, оскільки відповідач не надав витребувані судом докази та не повідомив про неможливість їх подати у встановлений строк. Жодних клопотань про продовження строку для надання витребуваних судом доказів також не подано[1].

2.8.3.4. Привід

Привід – захід процесуального примусу, що полягає у примусовому доставленні до суду свідка або особи, особисту участь якої в судовому засіданні суд визнав обов'язковою, у разі їх неприбуття без поважних причин (або неповідомлення про такі причини) з метою забезпечення їхньої участі в розгляді справи.

Характерні ознаки *приводу* як заходу процесуального примусу:

- застосовується судом до належно викликаних осіб, особисту участь яких визнано судом обов'язковими, та свідків;
- особи, які викликані судом без поважних причин не прибули в судове засідання або не повідомили причини свого неприбуття;

[1] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 27.05.2025 р. у справі № 500/7370/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127661524.

- ухвала про привід до суду передається на виконання до органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання (перебування), роботи;
- наслідком застосування є доставлення означеної особи до залу судового засідання.

Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання (перебування), роботи, служби чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди особа має бути доставлена, кому доручається здійснення приводу (ч. 3 ст. 148 КАСУ) .

Така ухвала передається для виконання до органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання (перебування), роботи, служби чи навчання тієї особи, яку належить привести. Органи Національної поліції, здійснюючи привід, оголошують зміст ухвали учаснику судового процесу, до якого він застосовується (ч. 4 ст. 148 КАСУ).

Наприклад, у справі № 600/668/25-а за позовом ОСОБА_1 до Кіцманської міської ради Чернівецького району Чернівецької області про визнання протиправним та скасування рішення, поновлення на посаді та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу Чернівецький окружний адміністративний суд дійшов висновку про необхідність застосування до свідків ОСОБА_2 та ОСОБА_3 заходу процесуального примусу у вигляді приводу до суду через органи Національної поліції, оскільки їх неявка за викликом суду унеможливлює об'єктивний розгляд адміністративної справи, а їх покази є необхідними для встановлення фактичних обставин у справі[1].

У разі неможливості здійснення приводу у зв'язку з хворобою, відрядженням особи, яку мають привести до суду, або за наявності інших поважних причин посадова особа органу Національної поліції України, яка виконує ухвалу про привід до суду, через керівника цього органу негайно повертає її суду з письмовим поясненням причин невиконання.

Привід до суду не застосовується до малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, осіб з інвалідністю першої і другої груп, жінок, які доглядають дітей віком до шести років або дітей з інвалідністю, а також осіб, які згідно із КАСУ не можуть бути допитані як свідки (ч. 2 ст. 148 КАСУ).

Згадана стаття перелічує низку категорій осіб, яких не можна допитувати як свідки, тож, не можна примусово доставити до адміністративного суду. Це:

- недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі й не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

[1] Ухвала Чернівецького окружного адміністративного суду від 10.07.2025 р. у справі № 600/668/25-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128793361.

- особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості;
- священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- судді та присяжні – про обставини обговорення питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, яка стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;
- інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв – без згоди дипломатичного представника.

2.8.3.5. Штраф

Штраф – це захід процесуального примусу, який за своєю суттю є грошовим обтяженням, що накладається на учасників судового процесу, які порушили встановлений порядок розгляду та вирішення адміністративної справи.

Підстави застосування штрафу:

- невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу;
- зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству;
- неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин суб'єктом владних повноважень;
- використання під час процедури врегулювання спору за участю судді портативних, аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису.

Розмір штрафу обраховується прожитковим мінімумом для працездатних осіб та становить:

- від 0,3 до 3 – у випадках, визначених ч. 1 ст. 149 КАСУ та наведених вище як підстави;
- від 1 до 10 – у випадках повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків; неодноразового зловживання процесуальними правами; повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення; невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів.

Наприклад, у справі № 520/30115/25 Харківський окружний адміністративний суд вирішив питання щодо накладення штрафу на відповідача у зв'язку з невиконанням ним

вимог ухвали суду, якою витребувано документи (у встановлений судом строк відповідач документів не подав, причин їх неподання не повідомив)[1].

Ухвалу про стягнення штрафу може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду вищої інстанції, що не перешкоджає розгляду справи. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали про накладення штрафу є остаточною та оскарженню не підлягає. Ухвала ж ВС про стягнення штрафу оскарженню взагалі не підлягає (ч. 4 ст. 149 КАСУ).

Така ухвала є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа. Стягувачем є ДСАУ (ч. 5 ст. 149 КАСУ).

У тих випадках, якщо особа, щодо якої постановлено ухвалу про стягнення штрафу, виправила допущене порушення та (або) надала докази поважності причин невиконання відповідних вимог суду чи своїх процесуальних обов'язків, суд може скасувати постановлену ним ухвалу про стягнення штрафу.

Наприклад, у справі № 320/47870/25 Київський окружний адміністративний суд 13.01.2026 р. скасував свою ухвалу від 11.12.2025 р. про застосування до відповідача штрафу у зв'язку із тим, що він не надав суду витребувані докази та не повідомив причин їх неподання. 24.12.2025 р. відповідач направив до суду витребувані документи та повідомив, що у зв'язку із переобтяженістю не було можливості своєчасно виконати вимоги ухвали суду від 26.09.2025 р. За таких обставин, беручи до уваги виконання вимог ухвал від 26.09.2025 р. і від 11.12.2025 р. та аргументи, наведені в письмових поясненнях, суд дійшов висновку про наявність підстав для скасування ухвали, якою застосовано штраф до відповідача[2].

2.9. Забезпечення позову

2.9.1. Поняття і підстави забезпечення позову

Забезпечення позову є інститутом АСПП. Він охоплює комплексну систему норм, що визначають правову природу, види та порядок застосування заходів тимчасового захисту, а також регламентують алгоритм дій суду і сторін, зокрема у провадженнях за окремими категоріями адміністративних справ.

Мета забезпечення позову – досягнення дієвості та ефективності результату судового розгляду адміністративного позову, що полягає в негайних, проте тимчасових заходах, спрямованих на недопущення ускладнення чи неможливості виконання судового рішення, а також продовження ймовірного порушення прав, свобод та інтересів заявника. Заходи забезпечення позову застосовуються для

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 09.01.2026 р. у справі № 520/30115/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133194886.

[2] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 13.01.2026 р. у справі № 320/47870/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133298352.

того, щоб під час розгляду справи запобігти діям, які можуть істотно ускладнити або унеможливити реалізацію судового рішення.

У ст. 5 КАСУ визначено способи судового захисту, які позивач може використовувати в адміністративному судочинстві, тому слід звернути увагу на взаємозв'язок таких способів із заходами забезпечення позову. Зокрема, якщо особа в позовній заяві просить:

- визнати протиправним та нечинним нормативно-правовий акт чи окремі його положення, або визнати протиправним та скасувати індивідуальний акт чи окремі його положення, – такий позов може бути забезпечено зупиненням дії індивідуального акта або нормативно-правового акта;
- визнати дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язати утриматися від вчинення певних дій, або встановити наявність чи відсутність компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень – такий позов може бути забезпечено забороною відповідачу вчиняти певні дії, або забороною іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;
- поряд із іншими способами захисту, стягнути з відповідача – суб'єкта владних повноважень кошти на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю, – такий позов може бути забезпечено зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Отже, спрямованість заходів забезпечення позову зорієнтована на встановлення нормативно визначених заборон для відповідача або інших осіб, що дозволить повно, всебічно, незалежно, неупереджено, об'єктивно розглянути і вирішити адміністративну справу та водночас запобігти вчиненню неправомірних дій, що можуть погіршити становище позивача – приватної особи та не сприяти його відновленню. Такі заходи не вирішують спір по суті, не демонструють позицію суду заздалегідь, не спрямовані «проти» когось, а є превентивними діями для забезпечення ефективності судового захисту.

Під час вирішення питання судом про застосування заходів забезпечення позову в адміністративній справі, матиме місце обов'язкове з'ясування обґрунтованості та наявності підстав для такого застосування, а також наявності реальної загрози завдання потенційної шкоди охоронюваним правам та інтересам. Забезпечення позову вимагає дотримання вимог, встановлених КАСУ, та може вимагати надання доказів, які підтверджують необхідність вжиття цих заходів.

Ознаками, що характеризують забезпечення позову в адміністративному судочинстві, є такі:

- невідкладний характер;
- вживаються задля досягнення дієвості та ефективності результату судового розгляду адміністративного позову;
- вичерпність – КАСУ встановлюється перелік заходів забезпечення позову;
- тимчасовість застосування;

- прояв владного впливу суду на поведінку учасників справи, його оперативне реагування;
- вжиття заходу забезпечення позову залежить від обраного позивачем способу судового захисту порушених прав.

У ст. 150 КАСУ визначені підстави забезпечення позову. Так, відповідно до нормативних положень, суд має право вжити заходів забезпечення позову, що визначені КАСУ:

- за заявою учасника справи;

Зауваження. Враховуючи мету забезпечення позову, склад учасників справи, право ініціювання забезпечення позову мають: позивач та третя особа, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, а також відповідач. Останнє можливо лише тоді, коли відповідачем є приватна особа, що має відповідно до ст. 47 КАСУ право заявляти зустрічний позов. З цього приводу існують окремі наукові позиції, де обґрунтовується недоречність віднесення відповідача до переліку суб'єктів ініціювання питання щодо забезпечення адміністративного позову.

ВС зазначає, що при вирішенні питання про забезпечення позову суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням такого: розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності утруднення виконання або невиконання рішення суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, що не є учасниками цього судового процесу. Твердження про «очевидність» порушення до розгляду справи по суті є висновком, який свідчить про правову позицію суду наперед. Тому застосування заходів забезпечення позову з цієї підстави допускається у виключних випадках[1].

Наприклад, до Запорізького окружного адміністративного суду із позовною заявою звернулось ТОВ «Фірма «Козацька переправа», в якому просило визнати протиправним і нечинним розпорядження Головного управління ДПС у Запорізькій області про анулювання ліцензії на право роздрібної торгівлі пальним та зобов'язати видалити запис про анулювання ліцензії з Єдиного державного реєстру суб'єктів господарювання. Разом із позовною заявою ТОВ просило суд про забезпечення позову шляхом зупинення дії індивідуального акта – оскаржуваного розпорядження. Суд, вирішуючи питання про вжиття означеного заходу забезпечення, встановив, що суб'єкт господарювання позбавлений права здійснювати діяльність, зокрема, з роздрібної торгівлі пальним, без відповідної ліцензії. Згідно з витягом із Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, ТОВ є юридичною особою, основним видом економічної діяльності якого є роздрібна торгівля пальним, отже анулювання ліцензії на право роздрібної торгівлі пальним позбавляє суб'єкта господарювання права на подальше здійснення такої діяльно-

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.12.2024 р. у справі № 280/2973/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124053625.

сті, та до ухвалення судом рішення по суті спору може призвести до розриву відповідних господарських зав'язків, звільнення працівників, що матиме наслідком утруднення або неможливість відновлення господарської діяльності взагалі у випадку ухвалення позитивного рішення суду. З огляду на це суд вважає, що існують підстави, визначені п. 1 ч. 2 ст. 150 КАСУ, для вжиття заходів забезпечення позову шляхом зупинення дії розпорядження про анулювання ліцензії в цій справі. Наведені заявником обставини дійсно впливають на здійснення ефективного способу захисту порушеного права, який насамперед спрямований на поновлення такого права, і лише в разі неможливості такого поновлення – гарантування особі можливість отримання нею відповідного відшкодування. Суд вважає, що застосування заходів забезпечення позову шляхом зупинення дії розпорядження про анулювання ліцензії у світлі конкретних обставин цієї справи та особливостей правового регулювання спірних відносин відповідає і принципу процесуальної економії, який забезпечує відсутність необхідності звернення до суду для вжиття додаткових засобів захисту. Крім того, обраний заявником спосіб забезпечення позову відповідає його предмету, водночас вжиття таких заходів не зумовлює фактичного вирішення спору по суті, а спрямоване лише на збереження наявного становища до розгляду справи по суті заявлених вимог. У цьому разі вжиття заходів забезпечення позову є тимчасовим і спрямоване на забезпечення виконання судового рішення, не є вирішенням спору по суті, на що помилково вказує скаржник, і не свідчить про неправомірність висновку контролюючого органу про наявність підстав для анулювання ліцензії на право роздрібної торгівлі пальним[1].

- з власної ініціативи суду.

Зауваження. Забезпечити позов з власної ініціативи суд може лише після відкриття провадження у справі. Так реалізується судовий розсуд.

Нормативно встановлено, що забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи. Таке право КАСУ надано суду першої та апеляційної інстанцій (ч. 3 ст. 150). Наприклад, на стадії касаційного перегляду адміністративної справи чи відновлення втраченого судового провадження забезпечення позову не допускається. Право ВС у касаційному провадженні зупинити дію судового рішення не можна вважати заходом забезпечення позову.

Наприклад, ухвалою від 01.07.2025 р. у справі № 160/17278/24 ВС відмовив у задоволенні заяви позивача про забезпечення позову, пославшись на те, що суд касаційної інстанції не наділений правом вжиття заходів забезпечення позову в будь-який спосіб[2].

Підставами застосування адміністративними судами забезпечення позову є такі:

[1] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 04.04.2024 р. у справі № 280/2973/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118168921.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2025 р. у справі № 160/17278/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128581022.

- невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити:
- виконання рішення суду;
  - ефективний захист прав або інтересів позивача:
    - за захистом яких він звернувся до суду;
    - за захистом яких він має намір звернутися до суду;
  - поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача:
    - за захистом яких він звернувся до суду;
    - за захистом яких він має намір звернутися до суду;
- очевидними є ознаки протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень та порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду, таким рішенням, дією або бездіяльністю[1].

Зауваження. Суд повинен у кожному випадку, виходячи з конкретних доказів, встановити, чи є хоча б одна з названих обставин, і оцінити, чи не може застосуванням заходів забезпечення позову бути завдано ще більшої шкоди, ніж та, якій можна запобігти[2].

Скасування заходів забезпечення позову:

- з власної ініціативи суду;

Наприклад, в адміністративній справі № 400/9667/24 ухвалою від 29.10.2024 р. суд з власної ініціативи скасував заходи забезпечення позову у зв'язку із тим, що заявник не подав позовної заяви протягом десяти днів з дня постановлення судом ухвали про забезпечення позову за заявою, поданою до подання позовної заяви[3].

- за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Зауваження. Привертає увагу законодавча термінологія, адже для забезпечення позову учасник має подати заяву, а для скасування відповідних заходів – клопотання. На відміну від ініціювання вжиття заходів забезпечення позову, право подати клопотання про скасування забезпечення позову мають такі учасники справи, як позивач, відповідач, третя особа, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, та третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Наприклад, у справі № 160/6283/24 за позовною заявою Приватного підприємства «ЕГРИКО» до Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача Приватне підприємство «АНСІ», подала клопотання про скасування заходів забезпечення позову, яке було задоволено частково[4].

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n10611.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.01.2025 р. у справі № 160/21313/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124675889.

[3] Ухвала Миколаївського окружного адміністративного суду від 29.10.2024 р. у справі № 400/9667/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122654341.

[4] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 11.04.2024 р. у справі №160/6283/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118299873.

В адміністративній справі № 300/5059/25 суд ухвалою від 11.08.2025 р. задовольнив заяву позивача про скасування заходів забезпечення позову, подану з тих підстав, що на цей час істотно змінилися обставини, що зумовили необхідність вжиття заходів забезпечення позову, у зв'язку з цим немає потреби в подальшому їх застосуванні, оскільки вони втратили своє процесуальне значення[1].

В адміністративній справі № 420/12392/23 суд ухвалою від 13.02.2024 р. задовольнив клопотання відповідача про скасування заходів забезпечення позову у зв'язку із тим, що відпали підстави, з якими закон пов'язує можливість застосування заходів забезпечення позову[2].

Клопотання про скасування заходів забезпечення позову розглядається в судовому засіданні не пізніше п'яти днів з дня надходження його до суду.

За результатами розгляду такого клопотання постановляється ухвала. Ухвала про скасування заходів забезпечення позову або про відмову у скасуванні забезпечення позову може бути оскаржена.

Відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням за появи нових обставин, що обґрунтовують необхідність скасування забезпечення позову.

У випадку залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі або ухвалення рішення щодо відмови у задоволенні позову заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

Примірник ухвали про скасування заходів забезпечення позову невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також державним та іншим органам, які повинні були та (або) виконували ухвалу про забезпечення позову, для здійснення ними відповідних дій щодо скасування заходів забезпечення позову[3].

Заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позову, скасовуються судом також у разі:

- неподання заявником відповідної позовної заяви згідно з вимогами ч. 2 ст. 153 КАСУ;
- повернення позовної заяви;
- відмови у відкритті провадження у справі.

КАСУ визначає правила відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову. Відшкодування шкоди, заподіяної забезпеченням позову, є способом захисту прав та інтересів і одночасно формою юридичної відповідальності[4]. Так, у разі

[1] Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 11.08.2025 р. у справі № 300/5059/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129444933.

[2] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 13.02.2024 р. у справі № 420/12392/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116990274.

[3] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747- 15/conv#n10611.

[4] Див.: Марцинкевич С. А. Відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову в адміністративному судочинстві: підстави, порядок, напрями вдосконалення. *Право і суспільство.* 2020. № 2, ч. 2. С. 192. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_2/31.pdf.

залишення позову без розгляду, а також закриття провадження у справі з підстав, визначених пп. 2, 4 ч. 1 ст. 238 КАСУ, або у випадку ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову відповідач або інша особа, чиї права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися. Такі положення не застосовуються щодо відповідача або іншої особи, чиї права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, які є суб'єктом владних повноважень (ст. 158 КАСУ)[1].

2.9.2. Форма та зміст заяви про забезпечення позову, порядок її подання

За загальним правилом, ініціювання перед адміністративним судом розгляду питання про забезпечення позову відбувається за заявою, поданою відповідно до ст. 152 КАСУ.

Зауваження. Через відсутність прямої заборони законодавця та відповідних процесуальних наслідків питання забезпечення позову може бути також порушено в позовній заяві (ч. 9 ст. 160, статті 169, 240 КАСУ).

Заява про забезпечення позову належить до заяв із процесуальних питань.

Нормативно визначено обов'язкову письмову форму та перелік реквізитів, які має містити заява про забезпечення позову, зокрема:

- найменування суду;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта (для фізичних осіб – громадян України), номери засобів зв'язку, адресу електронної пошти, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;

Зауваження. Згідно з приписами ч. 8 ст. 18 КАСУ, при поданні заяви про забезпечення позову через електронний кабінет відомості про наявність або відсутність електронного кабінету у заяві не зазначаються; більше того, функціонал системи «Електронний суд» не передбачає зазначення таких відомостей у шаблонах документів, що подаються в електронній формі.

- предмет позову та обґрунтування необхідності забезпечення позову;

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10681.

- захід забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності;
- інші відомості, потрібні для забезпечення позову[1].

Якщо заява про забезпечення позову подається до відкриття провадження у справі, у ній додатково зазначаються:

- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших осіб, які можуть набути статусу учасника справи;
- їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс;
- ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ, а також відомі заявнику реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта (для фізичних осіб – громадян України);
- номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти[2].

Зауваження. Крім того, до заяв про забезпечення позову застосовні також загальні положення ч. 1 ст. 167 КАСУ, а саме: у разі подання такої заяви після відкриття провадження у справі у ній потрібно вказати номер справи, прізвище та ініціали судді (суддів). У заяві необхідно навести перелік доданих до неї документів. Недотримання цих вимог може стати підставою для повернення заяви без розгляду (ч. 2 ст. 167 КАСУ).

У заяві можуть бути зазначені кілька заходів забезпечення позову, що мають бути вжиті судом, із обґрунтуванням доцільності вжиття кожного з цих заходів. Утім суд вирішує, які саме заходи забезпечення позову застосовувати, виходячи з конкретних обставин справи.

Наприклад, ухвалою Львівського окружного адміністративного суду від 26.12.2024 р. у справі № 380/25420/24 було застосовано два заходи забезпечення позову, а саме: зупинено дію рішення Головного управління ДПС у Львівській області про виключення позивача з реєстру платника єдиного податку, а також заборонено Головному управлінню ДПС у Львівській області вчиняти дії щодо реєстрації позивача платником ПДВ до набрання законної сили рішенням суду у справі[3].

До заяви про забезпечення позову додаються документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі. Відповідно до Закону України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. судовий збір справляється у відповідному

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#n10611.
[2] Там само.
[3] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 26.12.2024 р. у справі № 380/25420/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124124592.

розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява подається до суду (ст. 4). Ставка судового збору за подання до адміністративного суду заяви про забезпечення позову встановлюється у розмірі 0,3 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У разі подання заяви про забезпечення позову в електронній формі застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження розміру ставки судового збору.

Норма ч. 10 ст. 169 КАСУ встановлює виняток із загального правила про те, що незарахування суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України є підставою для залишення судом заяви без руху. Це правило не поширюється на заяви про забезпечення позову, що викликано терміновістю розгляду цього процесуального питання.

Зауваження. КАСУ не встановлює вимог щодо надсилання копії заяви про забезпечення позову та доданих до неї документів іншим учасникам справи. Змагальність сторін у цьому випадку забезпечується наявністю в інших учасників справи права ініціювати скасування або заміну заходів забезпечення позову.

Момент подання заяви про забезпечення позову:

- до подання позовної заяви – до суду, до якого має бути подано позов за правилами підсудності, встановленими КАСУ;

Зауваження. У такому випадку в заявника виникає обов'язок подати відповідну позовну заяву протягом десяти днів із дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

- одночасно з пред'явленням позову – до суду, до якого подається позов за правилами підсудності, встановленими КАСУ;
- після відкриття провадження у справі – до суду, у провадженні якого перебуває справа.

Суд, у провадженні якого перебуває справа або до якого має бути поданий позов, розглядає заяву про забезпечення позову.

Строк такого розгляду – не пізніше двох днів із дня її надходження, порядок розгляду – без повідомлення учасників справи (ч. 1 ст. 154 КАСУ).

Зауваження. Суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, може викликати особу, яка подала таку заяву, для надання пояснень або додаткових доказів, що підтверджують необхідність застосування відповідних заходів.

У виняткових випадках, коли наданих заявником пояснень та доказів недостатньо для розгляду заяви про забезпечення позову, суд може призначити її розгляд у судовому засіданні з повідомленням заінтересованих сторін у встановлений судом строк (ч. 3 ст.154 КАСУ).

Залежно від обставин справи суд може забезпечити позов повністю або частково. Кожна справа розглядається індивідуально, і рішення про забезпечення позову ґрунтується на конкретних обставинах, обґрунтуваннях та доказах, наданих у справі.

Підстави для повернення без розгляду судом заяви про забезпечення позову:

- заяву подано без додержання вимог ст. 152 КАСУ (вимоги описані вище);
- заяву подано особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 18 КАСУ зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

Особливості оскарження ухвали про забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову (частини 8, 9 ст. 154 КАСУ):

- оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи;
- оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного заходу забезпечення позову іншим зупиняє виконання цієї ухвали.

За клопотанням учасника справи суд може допустити заміну одного заходу забезпечення позову іншим. Питання про заміну одного заходу забезпечення іншим вирішується судом у судовому засіданні наступного дня після надходження до суду відповідного клопотання. За наслідками розгляду клопотання про заміну одного заходу забезпечення позову іншим постановляється ухвала. Примірник ухвали про заміну одного заходу забезпечення позову іншим невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також, залежно від виду вжитих заходів, направляється судом для негайного виконання державним та іншим органам для вжиття відповідних заходів.

2.9.3. Класифікація заходів забезпечення позову

Класифікація заходів забезпечення позову має наукове і практичне значення. У науковій літературі можна знайти різні підходи до класифікації заходів забезпечення позову.

За моментом звернення до суду заходи забезпечення позову поділяються на:

- ті, про які заявлено до подання позовної заяви;
- ті, про які заявлено одночасно з пред'явленням позову;
- ті, про які заявлено після відкриття провадження у справі.

Наприклад, в адміністративній справі № 300/964/24 особа звернулась до суду із заявою про забезпечення позову до подання позовної заяви[1]; в адміністративній справі № 500/2152/24 заява про забезпечення позову надійшла одночасно із позовною заявою[2];

[1] Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 27.02.2024 р. у справі № 300/964/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117279361.

[2] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 15.04.2024 р. у справі № 500/2152/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118429188.

у справі № 400/639/24 позивач подав заяву про забезпечення позову після відкриття провадження у справі[1].

За суб'єктом ініціативи:

- заходи забезпечення позову, що вживаються з ініціативи суду;
- заходи забезпечення позову, що вживаються з ініціативи учасника справи (зокрема, позивача, або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги).

Наприклад, в адміністративній справі № 160/14543/23 суд вжив заходів забезпечення позову з власної ініціативи[2], у справі № 160/7266/24 – на підставі заяви позивача[3].

За спрямованістю:

- заходи, спрямовані на запобігання істотному ускладненню чи унеможливленню виконання рішення суду;
- заходи, спрямовані на ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача;
- заходи, спрямовані на зупинення очевидно протиправного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень;
- заходи, спрямовані на зупинення порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду.

За метою застосування:

- заходи для попередження можливої шкоди інтересам позивача;
- для збереження можливості поновлення порушених прав;
- запобігання завданню непоправної шкоди інтересам громадян та держави.

За характером дій:

- заходи, пов'язані із зупиненням дії індивідуального акта або нормативно-правового акта;
- заходи, пов'язані із забороною відповідачу вчиняти певні дії (відповідачу або іншим особам);
- заходи, пов'язані із зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

[1] Ухвала Миколаївського окружного адміністративного суду від 09.02.2024 р. у справі № 400/639/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116925840.

[2] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30.06.2023 р. у справі № 160/14543/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111912654.

[3] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 21.03.2024 р. у справі № 160/7266/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117852852.

2.9.4. Види забезпечення позову

Заходи забезпечення адміністративного позову застосовуються для тимчасового регулювання правовідносин між сторонами до винесення остаточного рішення судом. Позов *може бути забезпечено*:

- зупиненням дії індивідуального акта або нормативно-правового акта;
- забороною відповідачу вчиняти певні дії;
- забороною іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;
- зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Кожен із цих заходів має свої особливості, умови та підстави застосування, тому суди мають ураховувати всі обставини справи, щоб обрати найбільш адекватний, домірний, справедливий та ефективний засіб забезпечення позову.

Нормативно закріплено і винятки із можливих заходів забезпечення позову.

Не допускається забезпечення позову:

- шляхом зупинення актів Верховної Ради України, Президента України, КМУ, Рахункової палати, ВРП, ВККСУ, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, органу, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, та встановлення для них заборони або обов'язку вчиняти певні дії;
- шляхом зупинення рішень ФГВФО щодо призначення уповноваженої особи ФГВФО та щодо здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, встановлення заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій уповноваженій особі ФГВФО або ФГВФО, його посадовим особам при здійсненні тимчасової адміністрації або ліквідації банку, а також іншим особам під час реалізації ФГВФО майна банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, та банку, що ліквідовується відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»;
- шляхом зупинення рішень уповноваженого центрального органу з питань цивільної авіації щодо припинення дії або призупинення дії сертифікатів, схвалень, допусків;
- шляхом зупинення рішень НБУ, актів НБУ, а також встановлення для НБУ, його посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій;
- шляхом зупинення дії рішення суб'єкта владних повноважень, яке не є предметом оскарження в адміністративній справі, або встановлення заборони або обов'язку вчиняти дії, що випливають із такого рішення;
- шляхом зупинення рішення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, щодо встановлення державних регульованих цін (тарифів) на ринку електричної енергії та природного газу, затвердження методик (порядків) їх встановлення (формування, розрахунку);

- шляхом зупинення рішення Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, встановлення заборони КМУ призначати на посаду члена (членів) Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, відповідно до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»;
- шляхом зупинення дії індивідуальних актів Міністерства фінансів України, прийнятих на виконання рішень КМУ про участь держави у виведенні неплатоспроможного банку з ринку, а також встановлення для Міністерства фінансів України, його посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій, що випливають із такого індивідуального акта;
- шляхом зупинення дії індивідуальних актів НКЦПФР, прийнятих у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку, а також встановлення для НКЦПФР, її посадових та службових осіб заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій, що випливають із такого індивідуального акта;
- шляхом зупинення наказу або розпорядження командира (начальника), відданого військовослужбовцю в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці;
- шляхом зупинення дії рішень (індивідуальних актів) Міністерства фінансів України, КМУ, НБУ, НКЦПФР, прийнятих на виконання Закону України «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків», а також встановлення для Міністерства фінансів України, КМУ, НБУ, НКЦПФР, їхніх посадових та службових осіб / членів заборони або обов'язку вчиняти певні дії, обов'язку утримуватися від вчинення певних дій, що випливають із таких рішень (індивідуальних актів)[1];
- шляхом порушення безперервності процесу призначення, підготовки і проведення виборів, всеукраїнського референдуму;
- шляхом припинення, відкладення, зупинення чи іншого втручання у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави (державного органу), територіальної громади (органу місцевого самоврядування) або за участю призначеного державним органом суб'єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру;

Зауваження. Електронні торги, що проводяться в межах виконання судового рішення, є такими, що проводяться уповноваженою державою особою і саме від імені держави. На вимоги, викладені в заяві про вжиття заходів щодо забезпечення позову, поширюються

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747- 15/conv#n10611.

імперативні приписи процесуального закону, а саме норми ч. 6 ст. 151 КАСУ щодо неможливості зупинення судом процедури проведення електронних торгів[1].

- шляхом припинення, відкладення, зупинення чи іншого втручання у процедуру проведення добору кандидатів на посаду судді, конкурсу на посаду судді чи призначення на посаду судді відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»;
- шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану, прийнятих відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»;
- будь-яким шляхом стосовно господарського товариства, яке: є оператором критичної інфраструктури, частки (акції, паї) якого були примусово відчужені під час дії воєнного стану, має у статутному капіталі прямо або опосередковано частку держави понад 50;

Зауваження. Такий припис є тимчасовим і діє під час воєнного стану та протягом двох років після його припинення чи скасування.

- шляхом зупинення дії рішення про затвердження технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель, прийнятого відповідно до ст. 14^1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», а також шляхом заборони вчинення дій з реалізації зазначеного рішення, рішень про примусове відчуження майна, рішень про підготовку матеріалів для примусового відчуження земельних ділянок, іншого нерухомого майна, рішень про включення суб'єкта господарювання до переліку суб'єктів господарювання, для розміщення об'єктів яких допускається примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, прийнятих відповідно до зазначеної статті.

Зауваження. Такий припис є тимчасовим і діє під час воєнного стану та протягом двох років після його припинення чи скасування, але в будь-якому разі втрачає чинність не пізніше 1 січня 2027 р.

При цьому перелік законодавчих заборон щодо недопустимості застосування певних заходів забезпечення позову є чітко визначеним, має імперативний характер і розширеному тлумаченню не підлягає.

2.9.4.1. Зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта

Зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта – один із різновидів заходів забезпечення позову.

КАСУ містить визначення понять «нормативно-правовий акт» та «індивідуальний акт».

Нормативно-правовий акт – це акт управління (рішення) суб'єкта владних повноважень, який встановлює, змінює, припиняє (скасовує) загальні правила регулювання однотипних відносин, і який розрахований на довгострокове та неодноразове застосування (п. 18 ч. 1 ст. 4 КАСУ). Отже, в розумінні КАСУ нормативно-правовий акт – це підзаконний нормативний акт.

Зауваження. У Законі України «Про правотворчу діяльність» «нормативно-правовим актом» визначено, окрім підзаконних нормативних актів, також закони, які не можуть бути предметом оскарження в адміністративному судочинстві, адже встановлення відповідності їх Конституції України вирішується КСУ в порядку конституційного судочинства. За таких умов в адміністративному судочинстві як захід забезпечення адміністративного позову дію закону не може бути зупинено.

Індивідуальний акт – це акт (рішення) суб'єкта владних повноважень, виданий (прийняте) на виконання владних управлінських функцій або в порядку надання адміністративних послуг, який стосується прав або інтересів визначеної в акті особи або осіб, та дія якого вичерпується його виконанням або має визначений строк (п. 18 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

Суд під час вирішення питання про застосування такого заходу забезпечення позову, як зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта, має спочатку визначитись, чи віднесений заявлений предмет до зазначених актів.

Підставою для забезпечення позову шляхом зупинення дії нормативно-правового акта є поєднання двох обов'язкових взаємопов'язаних елементів: 1) очевидні ознаки протиправності такого акта; 2) порушення прав, свобод або інтересів особи, яка звернулася до суду з позовом щодо такого акта.

Аналіз судової практики свідчить, що суди відмовляють у задоволенні заяви про забезпечення позову шляхом зупинення дії нормативно-правового акта через відсутність достатньої обґрунтованості зазначених підстав.

Наприклад, ВС постановою від 21.05.2025 р. у справі № 320/28579/24 скасував постанову апеляційного суду, якою було зупинено дію наказу Міністерства освіти і науки України від 06.03.2024 р. № 266 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році» зі змінами та доповненнями. Суд касаційної інстанції зазначив, що нормативно-правовий акт, як акт загальної дії, що регулює однотипні публічно-правові відносини та застосовується щодо невизначеного кола осіб, має особливий правовий статус. Його зупинення як захід забезпечення позову є допустимим лише за наявності беззаперечних та очевидних ознак протиправності, а не лише припущень або правових сумнівів, які вимага-

ють повноцінної оцінки у процесі розгляду справи по суті. ВС підкреслив, що забезпечення позову на підставі ймовірної протиправності нормативно-правового акта чи окремих його положень є неналежним, якщо справа вимагає детального аналізу фактів і права, оскільки це може свідчити про упереджене формування позиції суду[1].

Забезпечення позову шляхом зупинення дії нормативно-правового акта має наслідком неможливість правового регулювання ним суспільних відносин, учасниками яких є не лише позивач, а й невизначене коло осіб.

Наприклад, ОСОБА_1 звернулась до Київського окружного адміністративного суду з позовом до Міністерства освіти і науки України, в якому просила суд визнати протиправними, незаконними та нечинними деякі положення наказу «Про Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році», одночасно подавши заяву про забезпечення позову шляхом зупинення дії оскаржуваного нормативно-правового акта. Розглянувши заяву про забезпечення адміністративного позову, суд зазначив, що оскаржуваний наказ Міністерства освіти і науки України затверджує Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2024 р., яким керуються суб'єкти освітньої діяльності усіх форм власності та сфер управління, які здійснюють прийом на навчання для здобуття ступеня бакалавра, магістра та доктора філософії / доктора мистецтва. Ознаки протиправності оскаржуваного наказу, які стосуються прав та інтересів позивача, не є очевидними, підлягають встановленню та доведенню під час розгляду справи по суті. Тому обраний позивачем спосіб забезпечення позову не є співмірним із заявленими позовними вимогами, позаяк зупинення дії наказу є рівнозначним задоволенню позовної вимоги до ухвалення рішення по суті спору[2].

Суд під час вирішення питання про обрання такого заходу забезпечення позову, як зупинення дії індивідуального акта, має виходити із балансу інтересів сторін у справі, недопущення ускладнення поновлення порушених прав та інтересів. Також суд має враховувати, що невжиття таких заходів може призвести до того, що захист прав, свобод та інтересів заявника, на захист яких подано позов, стане неможливим, або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат.

Наприклад, до Київського окружного адміністративного суду надійшла разом із позовною заявою Приватного підприємства ІНТЕРТОРГ-2009 до Державної інспекції архітектури та містобудування України заява про забезпечення позову шляхом зупинення дії оскаржуваного індивідуального акта – рішення про зупинення дії (скасування, зупинення дії) містобудівних умов та обмежень для проєктування об'єкта містобудівництва. Реконструкція нежитлової будівлі (літера А) під будівлю торгівельного призначення з адміністративними приміщеннями, прийняте головним інспектором будівельного нагляду відділу державного архітектурно-будівельного нагляду за уповноваженими органами містобудування та архітек-

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.05.2025 р. у справі № 320/28579/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127519905.

[2] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 20.06.2024 р. у справі № 320/28579/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119875277.

тури Департаменту державного архітектурно-будівельного нагляду Державної інспекції архітектури та містобудування України. Суд ухвалою від 18.08.2023 р. у справі № 320/28419/23 задовольнив означену заяву з огляду на те, що невжиття заходів забезпечення позову шляхом зупинення дії оскаржуваного рішення призведе до ускладнення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав позивача, як замовника будівництва об'єкта та власника земельної ділянки, за захистом яких він звернувся до суду.

Крім того, суд погодився з твердженнями заявника, що зупинення містобудівних умов та обмежень може негативно вплинути на процес будівництва, унеможливить реалізацію прав підприємства, як замовника об'єкта будівництва. У разі невжиття цього заходу захист прав та інтересів позивача стане неможливим або для їх відновлення необхідно буде докласти значних зусиль та витрат. За таких обставин невжиття заходів забезпечення адміністративного позову може мати наслідком заподіяння шкоди, що відповідає меті застосування правового інституту забезпечення позову, а заявлений позивачем захід забезпечення адміністративного позову відповідає предмету адміністративного позову. Водночас вжиття такого заходу не зумовлює фактичного вирішення спору по суті, а спрямоване лише на збереження наявного становища до розгляду справи по суті. Крім того, на переконання суду, невжиття таких заходів забезпечення позову може призвести до негативних непередбачуваних наслідків для інших осіб[1].

2.9.4.2. Заборона відповідачу вчиняти певні дії

Заборона відповідачу вчиняти певні дії полягає у прийнятті судового рішення (ухвали) про утримання від вчинення визначених дій конкретним учасником судового процесу – відповідачем. Цей захід може бути застосований судом для запобігання діям відповідача, які можуть істотно ускладнити або зробити неможливим виконання майбутнього рішення суду.

Наприклад, Дніпропетровський окружний адміністративний суд ухвалою від 31.12.2024 р. у справі № 160/34673/24 задовольнив заяву приватної особи про забезпечення позову шляхом заборони військовій частині в особі її посадових осіб вчиняти дії щодо заявника, переміщувати за межі військової частини чи до будь-якої іншої військової частини / навчального центру та (або) до іншого місця служби до набрання законної сили рішенням суду у цій справі. Суд сформулював висновок, що призов на військову службу та направлення для проходження військової служби до військової частини за наявності бронювання може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду, ефективний захист та поновлення прав позивача в разі задоволення позову. Натомість заборона військовій частині вчиняти дії з переміщення позивача за межі військової частини для проходження військової служби до набрання законної сили рішенням за заявленим позовом не завдасть шкоди чиїм-небудь інтересам. Суд вважає, що заходи забезпечення позову, про які просить позивач, випливають із заявлених позовних вимог, є справедливими, співмірними, необхідними. Отже, суд констатує, що обґрунтування заяви про забезпечення адміністративного позову та долучені докази дозволяють зробити переконливий висновок про існування обставин, які згідно із положеннями ст. 150 КАСУ є підставою для забезпечення позову. Перевіривши зазначені в поданій заяві доводи щодо їх відповідності викладеним вище

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду про забезпечення позову від 18.08.2023 р. у справі № 320/28419/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112900087.

нормам та з'ясованим судом обставинам, а також оцінивши додані до неї докази, судом зроблено висновок про обґрунтованість поданої заяви та, як наслідок, наявність підстав для її задоволення, оскільки невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів позивача, за захистом яких він звернувся[1].

Варто відмежовувати «зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта» і «заборону відповідачу вчиняти певні дії» як два окремих самостійних засоби забезпечення позову, адже часто вони формулюються у вимогах спільно. Проте одночасне застосування обох означених способів забезпечення позову у вигляді конструкції «зупинити дію акта та заборонити відповідачеві вчиняти дії на виконання вказаного акта» є неможливим, адже зупинення дії акта саме по собі виключає вчинення суб'єктами владних повноважень дій, спрямованих на його виконання.

Наприклад, у справі № 560/11687/24 позивач звернувся із заявою про забезпечення позову, в якій просив, серед іншого, зупинити дію розпоряджень ДПС «Про виключення з реєстру», зупинити дію розпорядження ДПС про анулювання ліцензії, заборонити ДПС вчиняти будь-які дії, пов'язані з виконанням вказаного розпорядження. Суд ухвалою від 19.08.2024 р. задовольнив цю заяву частково: зупинив дію розпоряджень, у задоволенні решти заяви відмовив. На обґрунтування ухвали суд зазначив, що зупинення судом дії розпоряджень ДПС, як захід забезпечення позову означає тимчасове припинення дії цих розпоряджень на строк, вказаний судом в ухвалі, що, відповідно, виключає здійснення відповідачем будь-яких дій, пов'язаних з їх виконанням[2].

Відповідно до ч. 2 ст. 151 КАСУ заходи забезпечення позову мають бути домірними заявленим позивачем у позові вимогам. Суд також має враховувати співвідношення прав (інтересу), про захист яких просить заявник, із наслідками вжиття заходів забезпечення позову для заінтересованих осіб. Тобто заборона відповідачеві вчиняти певні дії має бути пов'язана з предметом спору.

2.9.4.3. Заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору

Заборона іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору, як окремий вид забезпечення позову може бути застосований для запобігання діям осіб, які не є стороною у справі, але їхні дії можуть вплинути на предмет спору або ускладнити виконання майбутнього судового рішення.

Цей захід має спільні ознаки із забороною відповідачу вчиняти певні дії, адже має схожу об'єктну спрямованість щодо вирішення питання судом про утримання від дій, що мають значення для адміністративної справи або можуть ускладнити

[1] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 31.12.2024 р. у справі № 160/34673/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124180411.

[2] Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду від 19.08.2024 р. у справі № 560/11687/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121110878.

її розгляд. Однак відмінність полягає в суб'єктній спрямованості встановлення такої заборони, зокрема, йдеться не про відповідача, а про будь-яку іншу особу (необов'язково ту, яка має статус учасника справи), адже КАСУ не містить переліку таких осіб, вимог до їх статусу, вичерпних підстав для застосування такого заходу.

Наприклад, постановою ВС від 19.03.2025 р. у справі № 300/6853/23 було залишено без змін ухвалу про забезпечення позову, якою, серед іншого, заборонено виконавчому комітету Івано-Франківської міської ради (відповідач), комунальному підприємству «Муніципальна інспекція «"Добродій"» (не є учасником справи) *та будь-яким іншим уповноваженим особам* вчиняти дії, спрямовані на демонтаж тимчасових споруд, засобів обмеження дорожнього руху (шлагбаумів) до набрання законної сили рішенням суду у цій справі. Суд касаційної інстанції погодився із висновками судів попередніх інстанцій про наявність підстав для задоволення заяви про забезпечення позову, враховуючи правову природу рішення про демонтаж, виконання якого створює комплекс правових наслідків, тому для відновлення порушених прав заявника потрібно докласти значних зусиль, та істотно ускладнить виконання рішення суду у разі задоволення вимог заявника по суті спору. Водночас вжиття заходів забезпечення позову є тимчасовим заходом, спрямованим на забезпечення виконання судового рішення, не є вирішенням спору по суті, як це помилково вважає відповідач, і не свідчить про фактичний дозвіл на розміщення тимчасових споруд без дотримання норм у сфері архітектури та містобудування[1].

Варто також розмежовувати «заборону відповідачу вчиняти певні дії» та «заборону іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору» за змістом та обсягом дій, адже йдеться про «певні дії» та «дії, що стосуються предмета спору».

Наприклад, ухвалою ВАКС від 03.02.2025 р. у справі № 991/682/25 було заборонено державним реєстраторам вчинення реєстраційних дій, прямо передбачених Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» щодо часток у статутному капіталі трьох юридичних осіб[2]. Отже, заборона спрямована на невизначене коло державних реєстраторів, проте стосується конкретних об'єктів, які становлять предмет спору.

За нормативними положеннями КАСУ суд може поєднати декілька заходів забезпечення позову (ч. 2 ст. 151), зокрема, заборону відповідачу вчиняти певні дії та заборону іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору.

Наприклад, у вже згаданій вище справі № 300/6853/23 заборона вчиняти дії стосувалася як відповідача, так і необмеженого кола інших осіб[3].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.03.2025 р. у справі № 300/6853/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125967786.

[2] Ухвала Вищого антикорупційного суду від 03.02.2025 р. у справі № 991/682/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124870416.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.03.2025 р. у справі № 300/6853/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125967786.

Реалізація застосованих судом заходів забезпечення позову в деяких категоріях адміністративних справ має свої особливості. Так, відповідно до ч. 5 ст. 289[3] КАСУ, окрім внесення ухвали до ЄДРСР та ЄДРВД, є обов'язковим оприлюднення ухвали про забезпечення позову на офіційних вебсайтах Міністерства юстиції України та Верховної Ради України.

Наприклад, Міністерство юстиції України звернулося до суду з позовом до Політичної партії «Соціалістична партія України», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні позивача, СБУ, в якому просило: заборонити діяльність Політичної партії «Соціалістична партія України», призначити комісію з припинення (ліквідаційну комісію) політичної партії, її структурних утворень, які мають статус юридичної особи; передати майно, кошти та інші активи політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень у власність держави. Позов забезпечено шляхом:

– заборони політичній партії «Соціалістична партія України» (та її регіональним організаціям, до набрання рішенням у справі законної сили вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію, перереєстрацію, відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) щодо транспортних засобів, належних партії;

– заборони Чернівецькому обласному комітету Соціалістичної партії України до набрання рішенням у справі законної сили вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію, перереєстрацію, відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) щодо належного транспортного засобу;

– заборони Луганській міській організації Соціалістичної партії м. Луганська до набрання рішенням у справі законної сили вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію, перереєстрацію, відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) щодо належного транспортного засобу;

– заборони Головному сервісному центру МВС та його територіальним сервісним центрам до набрання рішенням у справі законної сили вчиняти будь-які реєстраційні дії (реєстрацію, перереєстрацію, відчуження, передачі у володіння та користування третім особам та інше) щодо транспортних засобів, належних Партії та її регіональним організаціям.

Окрім того, повідомлено Міністерство юстиції України про постановлену ухвалу для невідкладного опублікування оголошення в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 289[3] КАСУ[1].

2.9.4.4. Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється в безспірному порядку

Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється в безспірному порядку, є окремим, самостійним видом забезпечення позову в адміністративному судочинстві. Цей захід означає, що суд може тимчасово призупинити процес примусового виконання рішення. Це може бути зроблено у випадку, коли виконання такого документа може завдати шкоди позивачу або ускладнити виконання майбутнього рішення суду.

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.10.2022 р. у справі № П/857/10/22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vb0_2780-22#Text.

Зауваження. Не можна розуміти для цілей п. 5 ч. 1 ст. 151 КАСУ під виконавчими документами судові рішення та видані на їх підставі виконавчі листи.

Стосовно визначення поняття «іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку», варто звертатися до положень чинного законодавства, зокрема Постанови КМУ від 29.06.1999 р. № 1172 «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів»[1].

Наприклад, в адміністративній справі № 440/10730/22 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Кондитерський дім "Вацак"» до Державної служби України з безпеки на транспорті в особі Відділу державного нагляду (контролю) у Вінницькій області про визнання протиправними та скасування постанов представник позивача подав до суду клопотання про забезпечення адміністративного позову шляхом зупинення стягнення у виконавчих провадженнях на підставі постанов Відділу державного нагляду (контролю) у Вінницькій області Державної служби України з безпеки на транспорті № ПШ001453 від 07.02.2024 р. та № ПШ001525 від 19.02.2024 р. до набрання законної сили судовим рішення у цій адміністративній справі. Заяву представника позивача про забезпечення позову задоволено[2].

Постановою ВС від 16.07.2024 р. у справі № 240/40188/21 було залишено без змін ухвалу про забезпечення позову шляхом зупинення стягнення у виконавчому провадженні з примусового виконання виконавчого документа – вимоги Головного управління ДПС у Житомирській області про сплату боргу (недоїмки) з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Так, згідно з матеріалами справи Головним управлінням ДПС у Житомирській області винесено вимогу про сплату ОСОБА_1 боргу (недоїмки) з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в розмірі 37 788,74 грн. Вказана вимога є предметом спірних правовідносин у поданій позовній заяві. Державним виконавцем було винесено постанову про відкриття виконавчого провадження з примусового виконання оскаржуваної вимоги. Крім того, примусове виконання постанови потягнуло за собою інші наслідки, передбачені Законом України «Про виконавче провадження», зокрема арешт коштів боржника. Суд встановив, що вчинені в межах виконавчого провадження дії можуть призвести до негативних фінансових наслідків для ОСОБА_1 у вигляді стягнення не лише суми боргу з ЄСВ, яка є спірною, а й витрат виконавчого провадження у вигляді виконавчого збору. При розгляді касаційної скарги ВС урахував відсутність у Законі України «Про виконавче провадження» механізму зупинення виконання вказаної вимоги до ухвалення судового рішення по суті, тому погодився з доводами судів попередніх інстанцій щодо обґрунтованості заяви про забезпечення позову[3].

Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа часто застосовується до постанов про накладення штрафу за порушення законодавства про працю та зайнятість населення.

[1] Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. № 1172. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text.

[2] Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 23.04.2024 р. у справі № 120/5007/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118559694.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.07.2024 р. у справі № 240/40188/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120409180.

Наприклад, в адміністративній справі № 160/8703/24 за позовом Приватного акціонерного товариства «ДТЕК ПАВЛОГРАДВУГІЛЛЯ» до Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, до заступника начальника Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці подано заяву про забезпечення позову, в якій позивач просив зупинити стягнення на підставі постанови заступника начальника Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці про накладення штрафу на ПрАТ «ДТЕК ПАВЛОГРАДВУГІЛЛЯ» у розмірі 113 600,00 грн за порушення законодавства про працю та зайнятість населення (заяву задоволено)[1].

Як і будь-який інший вид забезпечення позову, зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку, може застосовуватись не лише за заявою учасника справи, а й з ініціативи суду.

Наприклад, у справі № 160/14543/23 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Головного управління ДПС у Дніпропетровській області про визнання протиправною та скасування вимоги про сплату боргу (недоїмки) судом було вжито заходи забезпечення позову, а саме – зупинено стягнення на підставі вимоги Головного управління ДПС у Дніпропетровській області з ОСОБА_1 заборгованості в розмірі 5124,53 грн у виконавчому провадженні № 71281063 – до набрання законної сили рішенням суду в адміністративній справі[2].

Зупинення стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку, застосовується і у справах про скасування постанови в справі про адміністративне правопорушення.

Наприклад, ухвалою Доброславського районного суду Одеської області від 08.10.2025 р. у справі № 504/2848/25 зупинено стягнення у виконавчому провадженні з примусового виконання постанови про притягнення позивача до адміністративної відповідальності. Підставою суд зазначив те, що на той час стосовно позивача відкрито виконавче провадження з виконання виконавчого документа, який є предметом спору в адміністративній справі[3].

Ухвалою Святошинського районного суду м. Києва від 08.04.2025 р. у справі № 759/7048/25 зупинено виконавче провадження, відкрите на підставі постанови у справі про адміністративне правопорушення. Суд, зважаючи на характер виниклого між сторонами спору, враховуючи, що невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, вважав за потрібне задовольнити заяву, зупинити стягнення на підставі виконавчого документа[4].

[1] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 15.04.2024 р. у справі № 160/8703/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118394439.
[2] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30.06.2023 р. у справі № 160/14543/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111912654.
[3] Ухвала Доброславського районного суду Одеської області від 08.10.2025 р. у справі № 504/2848/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131035691.
[4] Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 08.04.2025 р. у справі № 759/7048/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126774437.

РОЗДІЛ 3. ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

3.1. Загальне позовне провадження: загальна характеристика

Частина 1 ст. 12 КАСУ передбачає дві форми адміністративного судочинства: загальне позовне провадження і спрощене позовне провадження. **Загальне позовне провадження** призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. **Спрощене позовне провадження** призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (рис. 3.1).

Рис. 3.1

Для кращого розуміння означених положень КАСУ слід ураховувати зміст таких понять, як **«адміністративна справа незначної складності» та «складна адміністративна справа»**. Попри те, що в КАСУ вжито обидва ці поняття, він наводить визначення адміністративної справи незначної складності (малозначної справи) як справи, в якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників тощо не вимагають проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання для повного й усебічного встановлення її обставин (п. 20 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

З огляду на наведене визначення, можна сформулювати дефініцію складної адміністративної справи. Під нею слід розуміти справу, в якій характер спірних правовідносин, предмет доказування, склад учасників тощо вимагають для повного й усебічного встановлення її обставин проведення підготовчого провадження.

Розподіл адміністративних справ на складні й незначної складності має важливе практичне значення, оскільки сприяє дотриманню оптимального балансу між характеристиками судової справи і ступенем формалізації провадження, в якому її має бути вирішено. Урахування цих характеристик підвищує ефективність діяльності суду.

Відповідно до п. 4 ч. 9 ст. 171 КАСУ суд зазначає, в порядку якого провадження (загального чи спрощеного) розглядатиметься справа в ухвалі про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі. При вирішенні цього питання суд керується положеннями КАСУ та зважає на таке.

Виключно за правилами загального позовного провадження розглядають справи, визначені в ч. 4 ст. 12 КАСУ. До них віднесені справи у спорах:

- щодо оскарження нормативно-правових актів, за винятком випадків, визначених КАСУ;
- щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності;
- щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»;
- щодо оскарження індивідуальних актів НБУ, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, рішень КМУ, визначених ч. 1 ст. 266^1 КАСУ.

За правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка адміністративна справа, за винятком справ, про які йшлося в наведеному вище абзаці.

Обираючи порядок розгляду справи, суд має зважати на такі критерії: 1) значення справи для сторін; 2) обраний позивачем спосіб захисту; 3) категорія та складність справи; 4) обсяг та характер доказів у справі, зокрема, чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо; 5) кількість сторін та інших учасників справи; 6) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 7) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 257 КАСУ).

Отже, належність справи до складних або незначної складності є суттєвим, але не єдиним чинником, який має брати до уваги суд при обранні форми адміністративного судочинства для її розгляду.

У КАСУ **вирізнено й інші види адміністративних справ, такі як типові, зразкові** та **термінові**. Належність справи до відповідного виду також впливає на те, які правила позовного провадження – загального або спрощеного – застосовуватиме суд для її розгляду.

Відповідно до імперативних приписів ст. 290 КАСУ, ВС вирішує зразкову справу як суд першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, визначених цією статтею. Щодо типових справ, то, в розумінні законодавця, вони є справами незначної складності й тому розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження (частини 2, 6 ст. 12, ч. 1 ст. 257 КАСУ).

Одним із важливих питань при висвітленні інформації про термінові справи є з'ясування форми їх розгляду.

Словом «термінові» об'єднано справи, згадані у статтях 273–277, 280–289[10] КАСУ. Характеристики цих справ зумовлюють потребу у швидкому реагуванні на порушення суб'єктивних публічних прав, зволікання з яким призведе до нівелювання цих прав. КАСУ встановлює значну кількість особливостей провадження щодо аналізованого виду адміністративних справ, серед яких: більш стислі строки розгляду; спеціальні правила повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду термінових справ; спеціальні правила подання заяв по суті справи; особливості обчислення процесуальних строків; особливості проголошення, вручення та оскарження судових рішень тощо.

Суд, обираючи форму адміністративного судочинства, що якнайкраще враховує характеристики справи, зважає на встановлені процесуальним законом особливості її розгляду – якщо такі наявні.

Інколи законодавчо встановлені особливості провадження щодо певного виду адміністративних справ унеможливлюють їх розгляд за правилами спрощеного позовного або загального провадження.

Такий висновок є цілком справедливим стосовно розгляду деяких термінових справ. Його можна аргументувати тим, що правила загального провадження «заходять у конфлікт» зі спеціальними положеннями статей про означені справи. Так, застосування однієї групи процесуальних правил автоматично виключає застосування іншої їх групи.

Отже, *термінові справи можуть вирішуватися в порядку як загального позовного провадження, так і спрощеного, з урахуванням особливостей, визначених у нормах про ці справи.*

Наприклад, Дніпропетровський окружний адміністративний суд у справі № 160/6993/19 за позовом суб'єкта виборчого процесу кандидата в народні депутати України в одномандатному виборчому окрузі № 37 на позачергових виборах народних депутатів України 21.07.2019 р. ОСОБА_1 до Окружної виборчої комісії з виборів народних депутатів України одномандатного виборчого округу № 37, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ЦВК, про визнання протиправними та скасування окремих рішень, визнання протиправними дій, зобов'язання вчинити певні дії, постановив ухвалу від 24.07.2019 р. про відкриття провадження у справі та її розгляд за правилами загального позовного провадження[1].

[1] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 24.07.2019 р. у справі № 160/6993/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83236468.

Водночас деякі судді обирають спрощене позовне провадження для розгляду термінових справ. Наприклад, суддя Київського районного суду м. Харкова у справі № 935/13907/25 (провадження № 2-а/953/417/25) за позовом ОСОБА_1 до Управління патрульної поліції в Харківській області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення постановив ухвалу від 26.12.2025 р. про відкриття провадження у справі та її розгляд у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін, зазначивши при цьому таке: «Відповідно до ч. 1 ст. 12 КАСУ адміністративне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку позовного провадження (загального або спрощеного). Ця справа підлягає розгляду згідно з умовами, визначеними у ч. 1 ст. 12 КАСУ з урахуванням особливостей, зазначених у статтях 268–271, 286 КАСУ. Згідно зі ст. 286 КАСУ, адміністративна справа з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності вирішується місцевими загальними судами як адміністративними судами протягом 10-ти днів з дня відкриття провадження у справі. Суд застосовує вимоги ст. 286 КАСУ як спеціальну норму права та має перевагу перед загальними нормами КАСУ.

На підставі наведеного та керуючись статтями 12, 168, 171, 257, 268, 271, 286 КАСУ, суд постановив розгляд справи проводити в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін»[1].

Зауваження. Наведемо приклад деталізації деяких особливостей розгляду термінових справ щодо правил спрощеного позовного провадження. Так, за правилами спрощеного позовного провадження – ч. 5 ст. 262 КАСУ – суд розглядає справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами (якщо будь-яка зі сторін не заявила про інше). За правилами провадження в термінових справах – ч. 1 ст. 268 КАСУ – суд має негайно повідомити відповідача та інших учасників справи щодо подання позовної заяви та про дату, час і місце розгляду справи. Неприбуття в судове засідання належно повідомленого учасника справи не перешкоджає розгляду справи. Водночас існують декілька категорій термінових справ, розгляд яких по суті є неможливим за відсутності однієї або обидвох зі сторін: справи за позовами суб'єктів владних повноважень про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань – ч. 6 ст. 280 КАСУ; справи за зверненням податкових та митних органів – абз. 2 ч. 7 ст. 283 КАСУ; справи за позовами з приводу затримання, примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства – ч. 2 ст. 288 КАСУ.

Важливо наголосити, що *обрана судом першої інстанції форма адміністративного судочинства значно впливає на структуру, зміст та строки розгляду справи.*

Зі змісту приписів розд. II КАСУ, який присвячений позовному провадженню й має однойменну назву, випливає, що в них переважно зафіксовано порядок здійснення провадження в суді першої інстанції. Проаналізувавши необхідні положення, доходимо висновку, що провадження в суді першої інстанції об'єднує три процесуальні стадії, а саме: відкриття провадження у справі; підготовче провадження; розгляд справи по суті (див. рис. 3.2). Строки, завдання та зміст означених процесуальних стадій розкрито в наступних підрозділах підручника.

[1] Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 26.12.2025 р. у справі № 935/13907/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132938620.

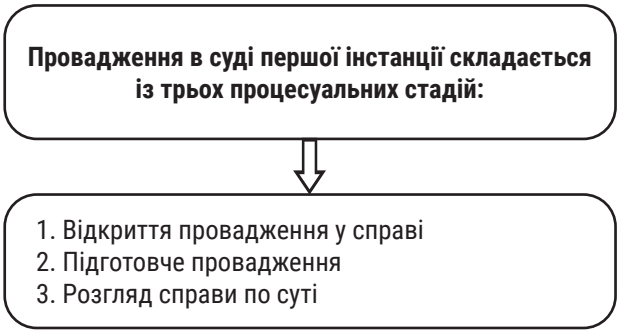

Рис. 3.2

3.1.1. Відкриття провадження в адміністративній справі: суть і опис процесуальних дій суду та учасників справи

Адміністративні суди розглядають справи не інакше як за позовною заявою, поданою в порядку та при дотриманні вимог, встановлених процесуальним законом (ч. 2 ст. 9 КАСУ). Після надходження позовної заяви та доданих до неї документів до суду вони реєструються і не пізніше наступного дня передаються судді. Визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача, для розгляду конкретної справи здійснюється під час реєстрації зазначених документів в АСДС (частини 2, 3 ст. 18, ст. 168 КАСУ). Суддя перевіряє позовну заяву на відповідність встановленим у КАСУ вимогам. Значну частину таких вимог зосереджено в ч. 1 ст. 171 КАСУ.

Суддя з'ясовує таке:

- чи позовну заяву подано особою, яка має адміністративну процесуальну дієздатність;
- чи має представник належні повноваження (якщо позовну заяву подано представником);
- чи відповідає позовна заява вимогам, встановленим статтями 160, 161, 172 КАСУ;
- чи належить позовну заяву розглядати за правилами адміністративного судочинства та чи подано позовну заяву з дотриманням правил підсудності;
- чи подано позов у строк, установлений законом (якщо позов подано з пропущенням встановленого законом строку звернення до суду, то чи достатньо підстав для визнання причин його пропуску поважними);
- чи немає інших підстав, що перешкоджають відкриттю провадження у справі.

Як випливає зі змісту п. 6 ч. 1 ст. 171 КАСУ, вищенаведений перелік не слід вважати вичерпним.

За наслідками перевірки позовної заяви суддя постановляє одну з таких ухвал:

- про залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 169, ч. 1 ст. 123 КАСУ);
- про повернення позовної заяви (п. 5 ч. 4 ст. 169 КАСУ);

- про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі (ч. 1 ст. 170 КАСУ);
- про відкриття провадження в адміністративній справі (ч. 2 ст. 171 КАСУ).

Ухвала про залишення позовної заяви без руху приймається з таких підстав (рис. 3.3):

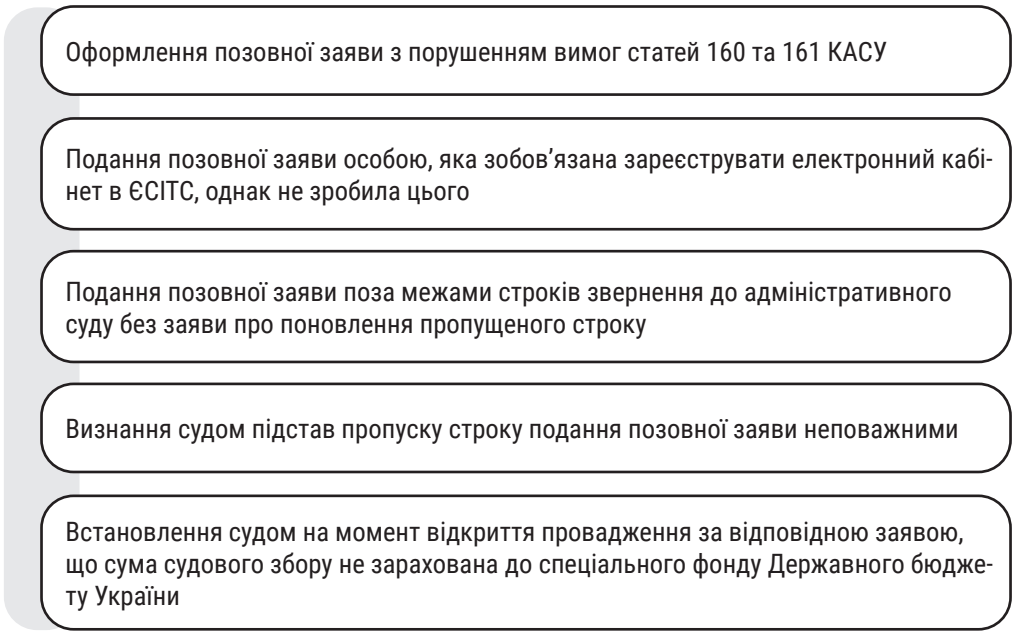

Рис. 3.3

Суддя, який залишає позовну заяву без руху, повинен зазначити її недоліки, спосіб і строк їх усунення, що не може перевищувати 10 днів із дня вручення відповідної ухвали. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху приймається з підстави несплати судового збору в установленому законом розмірі, суд має зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Зауваження. За умови усунення позивачем виявлених у позовній заяві недоліків у встановлений судом строк вона вважається поданою в день первинного її подання (частини 1–3 ст. 169, ч. 1 ст. 123 КАСУ) та приймається до розгляду. Про це постановляється ухвала про відкриття провадження в адміністративній справі.

Наприклад, Житомирський окружний адміністративний суд у справі № 240/24644/25 (провадження № 240/24644/25/25240/25) за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Житомирській області про визнання дій неправомірними та зобов'язання вчинити дії постановив ухвалу від 29.10.2025 р., якою залишив позовну заяву без руху.

Суд залишив позовну заяву без руху у зв'язку з її невідповідністю п. 4 ч. 5 ст. 160 КАСУ. Зокрема, судом роз'яснено позивачу, що в позовній заяві має бути зазначено зміст позовних вимог і викладено обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. Як убачається зі змісту позовної заяви, у прохальній частині ОСОБА_1 заявляє вимоги про визнання протиправними дій та зобов'язання провести перерахунок і виплату пенсії без обмеження максимальним розміром. Однак позивач не зазначає, з якої саме дати має бути проведений такий перерахунок.

На підставі ч. 1 ст. 169 КАСУ суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, встановлених статтями 160, 161 Кодексу, протягом 5 днів з дня подання позовної заяви постановляє ухвалу про залишення її без руху.

Ураховуючи викладене, наявні підстави для залишення позовної заяви без руху та надання позивачу строку для усунення визначених у цій ухвалі недоліків шляхом подання уточненої позовної заяви із зазначенням дати, з якої ОСОБА_1 просить здійснити перерахунок та виплату пенсії без обмеження максимальним розміром.

Зважаючи на вищезазначене, суд ухвалив таке: 1) позовну заяву ОСОБА_1 залишити без руху; 2) позивачу усунути зазначені недоліки протягом 10 днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху; 3) копію ухвали про залишення позовної заяви без руху надіслати особі, яка її подала, не пізніше наступного дня після її постановлення; 4) у разі якщо недоліки позовної заяви не будуть усунуті у строк, встановлений судом, позовну заяву буде повернуто позивачу; 5) ухвала суду набирає законної сили з моменту її підписання суддею та не може бути оскаржена в апеляційному порядку[1].

Зауваження. В одній із своїх постанов ВС розкрив юридичну природу та значення залишення позовної заяви без руху, вказавши, що це є тимчасовим заходом, який застосовується судом із метою усунення позивачем недоліків позовної заяви та дотримання порядку її подання. Недоліки можуть стосуватися як позовної заяви (змісту та форми), так і порядку подання. При цьому оцінка позовної заяви та констатація недоліків у ній є суб'єктивними.

З іншого боку, беручи до уваги завдання суду забезпечити розгляд і вирішення справи в розумний строк, суд може не залишати позовну заяву без руху, якщо недоліки є неістотними і можуть бути усунуті в процесі підготовки справи до судового розгляду.

ЄСПЛ роз'яснено, що «надмірний формалізм» може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду згідно з п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Як правило, це має місце у випадку особливо вузького тлумачення процесуальної норми, що перешкоджає розгляду скарг заявника по суті, із супутнім ризиком порушення його чи її права на ефективний судовий захист (справи: Zubac v. Croatia, Beles and Others v. the Czech Republic, Walchli v. France).

ЄСПЛ розмежував формалізм та надмірний формалізм. Так, формалізм є явищем позитивним та необхідним, оскільки забезпечує чітке дотримання судами процесу. Натомість надмірний формалізм заважає практичному та ефективному доступу до суду. Формалізм не є надмірним, якщо сприяє правовій визначеності та належному здійсненню правосуддя[2].

Ухвала про повернення позовної заяви постановляється при встановленні суддею підстав, визначених у ч. 4 ст. 169 КАСУ. До таких підстав, зокрема, віднесено (див. рис. 3.4):

[1] Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 29.10.2025 р. у справі № 240/24644/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131365356.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.04.2022 р. у справі № 160/11095/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103946048.

Неусунення недоліків позовної заяви, яку залишено без руху, у визначений судом строк

Відкликання позивачем позовної заяви

Подання позовної заяви особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, або її підписання особою, що не має на це права, чи взагалі відсутність підпису під позовною заявою

Порушення правил об'єднання позовних вимог тощо

Рис. 3.4

Наприклад, Київський окружний адміністративний суд у справі № 320/28250/25 (провадження № П/320/28250/25) за позовом ТОВ «МІТ ПРОМ» до Державного підприємства Міністерства оборони України «Державний оператор тилу» (ДП «Державний оператор тилу»), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ТОВ «ФЛАВАКОР», про визнання протиправним та скасування рішення постановив ухвалу від 06.06.2025 р., якою повернув позовну заяву позивачеві.

Перевіривши позовну заяву на відповідність вимогам процесуального закону, суд зазначив, що відповідно до положень ст. 160 КАСУ позовна заява подається в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. На підставі ст. 55 КАСУ сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Частиною 1 ст. 57 КАСУ визначено, що представником у суді може бути адвокат або законний представник. Згідно зі ст. 59 Кодексу повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені довіреністю фізичної або юридичної особи. Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Як вбачається з матеріалів, доданих до позовної заяви, вона подана та підписана адвокатом, проте на підтвердження повноважень останнього жодних доказів суду не надано, зокрема ордера про надання правничої допомоги чи довіреності.

Відповідно до п. 3 ч. 4 ст.169 КАСУ позовна заява повертається позивачеві, якщо позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписаний або підписаний особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано.

Оскільки до позовної заяви не надано доказів на підтвердження повноважень адвоката на представництво інтересів позивача в Київському окружному адміністративному суді, позовна заява підлягає поверненню[1].

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 06.06.2025 р. у справі № 320/28250/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127948073.

Частина 4 ст. 169 КАСУ передбачає також інші підстави повернення позовної заяви позивачеві. Водночас ця стаття містить окреме правило, відповідно до якого судовий збір, сплачений за подання позову, не повертається в разі прийняття судом ухвали про повернення позовної заяви тільки з підстави подання позивачем до того самого суду іншого позову (позовів), до одного й того самого відповідача з однаковим предметом та підставами, якщо з приводу такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 4, ч. 9 ст. 169 КАСУ). Пояснити це можна тим, що відповідно до положень КАСУ така процесуальна поведінка позивача визначається зловживанням своїми процесуальними правами.

Правові наслідки постановлення ухвали такого виду полягають у тому, що повернення позовної заяви не призводить до позбавлення позивача права на повторне звернення до адміністративного суду в порядку, встановленому законом. Крім того, ухвалу про повернення позовної заяви може бути оскаржено, а в разі її скасування за результатами апеляційного перегляду та направлення справи для продовження розгляду суд не має права повторно повертати позовну заяву.

Ухвала про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі постановляється за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 170 КАСУ. Таких підстав усього чотири (рис. 3.5):

- Неналежність спору до юрисдикції адміністративних судів
- Наявність у тотожному спорі (підстави, предмет та сторони якого збігаються) таких, що набрали законної сили, рішення або постанови суду, ухвали про закриття провадження в адміністративній справі
- Смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи, що не є суб'єктом владних повноважень, які звернулися із позовною заявою, або до яких пред'явлено позовну заяву, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва
- Наявність у провадженні цього або іншого суду справи про тотожний спір (підстави, предмет та сторони якого збігаються)

Рис. 3.5

Зауваження. Відповідно до правової позиції ВС неможливість повторного розгляду справи за наявності рішення суду, що набрало законної сили, постановленого між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, ґрунтується на правових наслідках дії законної сили судового рішення. Після набрання рішенням законної сили сто-

рони та інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ті самі позовні вимоги й з тих самих підстав.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 170 КАСУ суддя відмовляє у відкритті провадження в адміністративній справі, якщо у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав є такі, що набрали законної сили, рішення або постанова суду, ухвала про закриття провадження в адміністративній справі. Умовами застосування цієї підстави для відмови у відкритті провадження є тотожність спору (підстави, предмет позову та сторони мають збігатися) та остаточне вирішення тотожного спору рішенням або постановою суду, ухвалою про закриття провадження в адміністративній справі, яке набрало законної сили.

Слід підкреслити, що тотожними визнаються позови, в яких збігаються сторони, предмет і підстава, тобто коли позови повністю збігаються за складом учасників адміністративного процесу, вимогами та обставинами, що обґрунтовують звернення до суду. Нетотожність хоча б одного із цих чинників не перешкоджає повторному зверненню до суду заінтересованих осіб за вирішенням спору[1].

У разі відмови у відкритті провадження в адміністративній справі з підстави неналежності спору до адміністративної юрисдикції суд повинен роз'яснити заявнику, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд такої справи.

Наприклад, Тернопільський окружний адміністративний суд у справі № 500/2202/24 (провадження № П/500/2410/24) за адміністративним позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визначення місця проживання постановив ухвалу про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі від 16.04.2024 р. у зв'язку з тим, що позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства. У цій ухвалі суд роз'яснив позивачу, що належним судом для розгляду цієї справи, враховуючи місце реєстрації відповідача, буде Надвірнянський районний суд Івано-Франківської області[2].

Суд надсилає копію ухвали про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі разом із позовною заявою та доданими до неї матеріалами особі, яка подала позовну заяву, не пізніше наступного дня після її постановлення.

Позивач може оскаржити ухвалу про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі; у разі її скасування судом апеляційної інстанції позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до суду. Повторне звернення тієї самої особи до адміністративного суду з тим самим позовом, щодо якого постановлено ухвалу про відмову у відкритті провадження, не допускається.

За відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, її повернення чи відмови у відкритті провадження у справі постановляється *ухвала про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження в адміністративній справі*.

Суд при вирішенні питання про відкриття провадження у справі:

- перевіряє, чи підсудна йому ця справа;

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29.02.2024 р. у справі № 120/6960/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117353126.

[2] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 16.04.2024 р. у справі № 500/2202/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118397786.

- якщо у позовній заяві відповідачем вказана фізична особа (яка не є підприємцем), не пізніше двох днів з дня її надходження звертається до органу реєстрації місця проживання (перебування) щодо надання інформації про місце проживання (перебування) такої фізичної особи;
- виявивши після отримання необхідної інформації, що справа не належить до його територіальної юрисдикції, надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому ст. 29 КАСУ.

Зауваження. Відповідно до ч. 6 ст. 171 КАСУ суддя з метою визначення підсудності має право також користуватися даними Єдиного державного демографічного реєстру. У тих випадках, коли одержана інформація не дає змоги встановити зареєстроване місце проживання (перебування), суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. При цьому виклик означеної особи-відповідача здійснюється за правилами ст. 130 КАСУ, тобто через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України. Останнє має бути розміщене не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення відповідного судового засідання.

Згідно з ч. 9 ст. 171 КАСУ в ухвалі про відкриття провадження суд зазначає:

- найменування адміністративного суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження в адміністративній справі, номер справи;
- найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);
- предмет та підстави позову;
- за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;
- дату, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися за правилами загального позовного провадження;
- дату, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;
- результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику (повідомлення) сторін;
- строк для подання відповідачем відзиву на позов;
- строки для подання відповіді на відзив та заперечення, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;
- строк подання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;
- вебадресу сторінки на офіційному вебпорталі судової влади України в мережі «Інтернет», за якою учасники справи можуть отримати інформацію по справі, що розглядається;
- у разі розгляду справи за місцезнаходженням суб'єкта владних повноважень – повідомлення про наявні в суді матеріали, які підлягають врученню

суб'єкту владних повноважень як стороні, та про можливість їх отримання лише безпосередньо в суді.

У разі виявлення невідповідності позовної заяви встановленим у КАСУ вимогам *після відкриття провадження* у справі суддя не пізніше наступного дня постановляє ухвалу про залишення такої позовної заяви без руху та надає позивачу строк для усунення недоліків. За умови усунення позивачем недоліків позовної заяви у строк, встановлений судом, розгляд справи продовжується, інакше – позовна заява залишається без розгляду.

Наприклад, Рівненський окружний адміністративний суд у справі № 460/10198/23 (провадження № 27112/23) за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Рівненській області про визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинення певних дій постановив ухвалу від 18.07.2023 р. про продовження розгляду справи.

Ця справа розглядалася за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні). Ухвалою від 25.05.2023 р. позовну заяву залишено без руху відповідно до ч. 13 ст. 171 КАСУ та встановлено позивачу п'ятиденний строк для усунення недоліків позовної заяви шляхом подання суду копії посвідчення потерпілого від Чорнобильської катастрофи. Суд, урахувавши положення ч. 14 ст. 171 КАСУ, вирішив за необхідне продовжити розгляд справи, оскільки позивачем усунуто недоліки позовної заяви у встановлений строк[1].

На стадії відкриття провадження у справі суд уповноважено процесуальним законом на вирішення питання про *об'єднання і роз'єднання позовів.* Відповідно до ч. 2 ст. 172 КАСУ суд може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ (рис. 3.6).

Якщо справи, які підлягають об'єднанню, розглядаються у спрощеному позовному провадженні, відповідна ухвала постановляється до початку розгляду справи по суті в кожній із таких справ (ч. 3 ст. 172 КАСУ).

Об'єднанню підлягають справи за позовами:

- одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача
- одного й того самого позивача до різних відповідачів
- різних позивачів до одного й того самого відповідача

Рис. 3.6

[1] Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 18.07.2023 р. у справі № 460/10198/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112295456.

Зауваження. Справи, об'єднані в одне провадження, роз'єднанню не підлягають.

Питання про роз'єднання позовних вимог суд вирішує з власної ініціативи або за клопотанням учасника справи до початку розгляду справи по суті. КАСУ допускає виділення однієї або декількох об'єднаних вимог у самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання адміністративного судочинства. Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

Зауваження. Відповідно до позиції, викладеної в постанові ВС від 18.04.2018 р., підставою для об'єднання адміністративних справ може бути, зокрема, наявність однорідних вимог у позовних заявах одного позивача до того самого відповідача чи до різних відповідачів, різних позивачів до одного й того самого відповідача. Однорідність позовних вимог може виявлятися в тому, що позовні вимоги, викладені у цих заявах, випливають із тих самих або подібних правовідносин[1].

Окрім цього, у постанові ВП ВС від 14.08.2019 р. зауважено, що визначальною умовою для роз'єднання позовних вимог є та обставина, що таке роз'єднання сприятиме виконанню завдання адміністративного судочинства… Суд має право з власної ініціативи до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виокремивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, щоб забезпечити виконання завдань адміністративного судочинства, тобто, зокрема, для своєчасного вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Проте таке роз'єднання може мати місце лише в тому випадку, якщо кожна з виокремлених вимог може бути предметом розгляду в тому суді, який роз'єднав позовні вимоги[2].

3.1.2. Підготовка адміністративної справи до розгляду (підготовче провадження): суть та опис процесуальних дій суду та учасників справи

Підготовче провадження є процесуальною стадією загального позовного провадження, яку здійснює суд першої інстанції за участю учасників справи з метою підготовки справи до розгляду по суті, якій притаманні відносна відокремленість та обмеженість у часі. Завдання, строк, учасники підготовчого провадження, процесуальні дії, що його наповнюють, та вимоги до їх процесуального оформлення визначено у гл. 3 розд. II КАСУ.

Завданнями підготовчого провадження відповідно до ч. 2 ст. 173 КАСУ є (див. рис. 3.7):

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.04.2018 р. у справі № 815/3078/16. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/73531740.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.08.2019 р. у справі № 9901/430/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83642878.

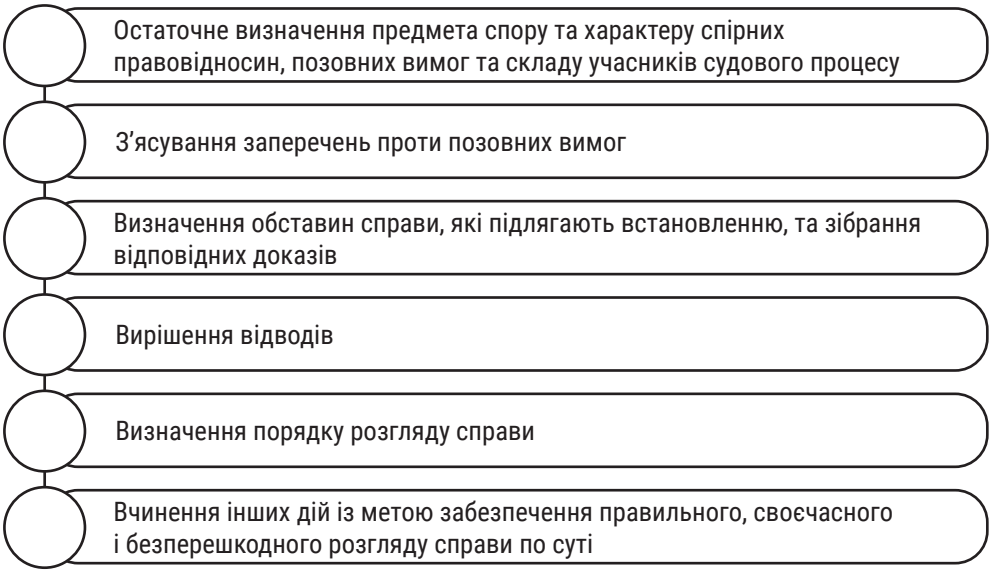

Рис. 3.7

Згідно з приписами ст. 173 КАСУ підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі й закінчується закриттям підготовчого засідання.

Означена процесуальна стадія має відбутися протягом 60 днів із дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на 30 днів за клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду.

Суд:

- надсилає копію ухвали про відкриття провадження (разом із копіями позовної заяви та додатків) учасникам справи протягом двох днів з дня її складення.

Зауваження. Копія ухвали про відкриття провадження у справі надсилається також іншим особам, якщо від них витребовуються докази (ч. 1 ст. 174, ч. 5 ст. 251 КАСУ).

Відповідач:

- у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі, має право надіслати до суду *відзив на позовну заяву* і всі докази, що підтверджують заперечення проти позову (ч. 1 ст. 175 КАСУ).

Зауваження. Стосовно строку подання відзиву КАСУ містить правило, відповідно до якого він не може становити менше 15 днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Встановлюючи строк подання відзиву, суд повинен виходити з того, аби він був достатнім не тільки для підготовки самого відзиву та відповідних доказів, а й для його отримання іншими учасниками справи до початку першого підготовчого засідання у справі.

Відповідач, який не є суб'єктом владних повноважень:

- у строк, встановлений для подання відзиву, має право пред'явити *зустрічний позов* (ч. 1 ст. 177 КАСУ).

Зауваження. Відповідач подає зустрічну позовну заяву з додержанням загальних правил пред'явлення позову, порушення яких призводить до виникнення наслідків, описаних у ст. 169 КАСУ. Первісний та зустрічний позови розглядаються спільно, причому умовою для прийняття обидвох позовів до спільного розгляду є їх взаємопов'язаність та доцільність розгляду в одному провадженні. Під взаємопов'язаністю позовів розуміється їх виникнення з одних правовідносин, а також можливість виключати повністю або частково вимоги один одного. У разі відповідності вказаним приписам вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом. Якщо зустрічний позов подається у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, суд постановляє ухвалу про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження (ч. 4 ст. 177 КАСУ).

Наприклад, Запорізький окружний адміністративний суд у справі № 280/4592/25 за позовом Головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області до приватного підприємства про стягнення з відповідача на користь Державного бюджету суми штрафу за порушення законодавства про рекламу постановив ухвалу від 18.06.2025 р. про прийняття зустрічного позову до спільного розгляду з первісним позовом.

У цій справі представником відповідача подано зустрічний позов до Головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області, в якому він просить: 1) прийняти зустрічний позов до спільного розгляду з первісним позовом; 2) зустрічну позовну заяву задовольнити в повному обсязі; 3) визнати протиправними та скасувати рішення позивача; 4) у задоволенні первісного позову відмовити повністю; 5) стягнути з відповідача на користь позивача суму судового збору.

Відповідно до частин 2, 3 ст. 177 КАСУ, зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають із одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

Згідно з ч. 1 ст. 178 КАСУ зустрічна позовна заява повинна відповідати вимогам статей 160, 161, 172 КАСУ. Зустрічна позовна заява відповідача відповідає вказаним вимогам, зустрічний позов пов'язаний із первісним позовом, виникає з одних правовідносин. Також задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. З огляду на зазначене, суд дійшов висновку про наявність підстав про прийняття зустрічного позову до спільного розгляду з первісним позовом.

Також з урахуванням припису ч. 4 ст. 177 КАСУ суд ухвалив перейти до розгляду цієї справи за правилами загального позовного провадження та призначити підготовче провадження[1].

[1] Ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 18.06.2025 р. у справі № 280/4592/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128219110.

Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору:

- мають право подати *письмові пояснення з приводу позову або відзиву* у строк, встановлений судом в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Зауваження. Означений строк може бути встановлено також в ухвалі, постановленій у підготовчому провадженні, за умови, що третіх осіб залучено до участі у справі у підготовчому засіданні. Визначений судом строк має бути таким, який дозволить завчасно до початку розгляду справи по суті: підготувати третій особі свої аргументи і міркування на підтримку або заперечення проти позову; підготувати третій особі відповідні докази; надати іншим учасникам справи відповіді на пояснення третьої особи.

У межах підготовчого провадження проводиться **підготовче засідання**, яке не може бути розпочате пізніше, ніж через 30 днів із дня відкриття провадження у справі. Справедливим буде відзначити, що більшість завдань підготовчого провадження реалізується саме під час підготовчого засідання. Останнє проводиться судом із повідомленням учасників справи за правилами розгляду справи по суті, однак, з урахуванням особливостей, встановлених у статтях 179–183 КАСУ. Дату і час підготовчого засідання призначає суд з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій.

До розгляду справи по суті суд у підготовчому провадженні має вчинити такі процесуальні дії:

- *визначити позовні вимоги та з'ясувати заперечення проти цих вимог.* Із метою виконання цього завдання він розглядає відповідні заяви, подані сторонами, та заслуховує останніх під час підготовчого засідання щодо уточнення позовних вимог і заперечень проти них.

Зауваження. Позивач може змінити предмет або підстави позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання, а якщо справа розглядається за правилами спрощеного позовного провадження – не пізніше ніж за п'ять днів до першого судового засідання. Важливим є підкреслити, що суд, який призначив розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження, має постановити ухвалу про її розгляд за правилами загального позовного провадження, якщо після прийняття заяви позивача про збільшення розміру позовних вимог або зміну предмета позову справа підпадає під дію ч. 4 ст. 257 КАСУ.

При підготовці справи до розгляду суд *визначає склад учасників судового процесу,* вирішуючи питання про: заміну неналежної сторони; вступ у справу інших осіб; вирішення відводів секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста.

Суд у разі залучення до участі або вступу у справу інших осіб, заміни неналежної сторони відкладає підготовче засідання в межах строку підготовчого провадження.

Особи, залучені до участі у справі у зв'язку із заміною неналежної сторони або залученням співвідповідача, мають право:

- подати клопотання про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів із дня вручення відповідної ухвали.

Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, якщо суд вирішив питання про її вступ у справу, а також інші учасники справи мають право:

- подати клопотання про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів із дня вручення відповідної ухвали.

Зауваження. У разі неподання такого клопотання суд продовжує розгляд справи.

Вступ третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, не має наслідком розгляд адміністративної справи спочатку (ч. 2 ст. 49 КАСУ).

Згідно з ч. 5 ст. 181 КАСУ, якщо розгляд справи починається спочатку, суд призначає та проводить підготовче засідання спочатку в загальному порядку, крім випадку ухвалення рішення про колегіальний розгляд справи, коли підготовче засідання проводиться спочатку лише в разі, якщо суд дійшов висновку про його необхідність.

Упродовж підготовчого провадження суд визначає обставини справи, які підлягають встановленню, та збирає відповідні докази. На виконання цього завдання суд відповідно до пп. 5–7 ч. 2 ст. 180 КАСУ здійснює такі процесуальні дії (рис. 3.8):

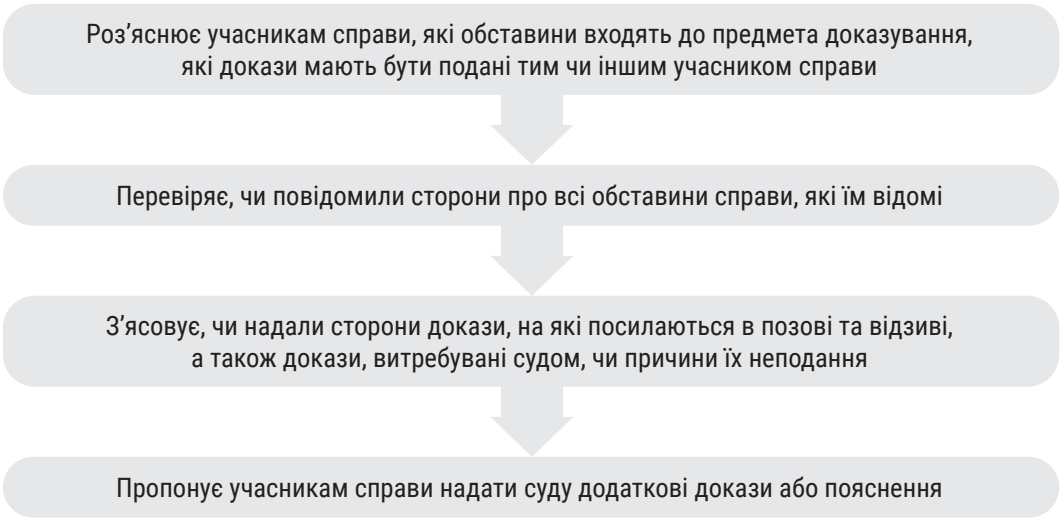

Рис. 3.8

Наприклад, ВС у справі № 9901/152/20 (провадження № П/9901/152/) за адміністративним позовом Громадської організації «Гільдія кінематографістів Одеси» до Верховної Ради

України, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – ОСОБА_1, про визнання протиправною та нечинною постанови Верховної Ради України «Про призначення ОСОБА_1 Міністром культури та інформаційної політики України» від 04.06.2020 р. № 669-IX постановив ухвалу від 19.06.2020 р., в якій відзначив, що завданням підготовчого провадження є, серед іншого, *визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів.* Зі змісту норм КАСУ вбачається, що визначення обставин, які підлягають встановленню, або визнання обставин загальновідомими здійснюються в межах підготовчого судового засідання, тобто після постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі[1].

Реалізуючи зазначене вище завдання, суд вирішує й питання про забезпечення доказів, витребування додаткових доказів, проведення огляду доказів за їх місцезнаходженням (якщо ці питання не були вирішені раніше). Готуючи справу до розгляду, суд також визначає, чи є необхідність:

- призначити експертизу, викликати в судове засідання експертів, свідків;
- залучити перекладача, спеціаліста;
- встановити строки для подання таких заяв по суті справи, як відповідь на відзив, заперечення, пояснення третіх осіб (за умови, що третіх осіб залучено до участі у справі в підготовчому засіданні). Інші учасники справи мають право подати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк;
- вирішити питання відводу, питання про забезпечення позову, про колегіальний розгляд справи, а також вчинити будь-які інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті на наступному процесуальному етапі провадження.

Наприклад, КАС ВС у справі № 990/175/25 (провадження № П/990/175/25) за позовом ОСОБА_1 до ВККСУ про визнання протиправними та скасування рішень, зобов'язання вчинити дії, стягнення моральної шкоди постановив ухвалу від 08.07.2025 р. про задоволення клопотання позивача щодо витребування доказів.

Вирішуючи клопотання позивача про витребування доказів, суд зауважив, що він відповідно до ст. 173 КАСУ має здійснити в підготовчому провадженні всі необхідні дії з метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті, які є достатніми для закриття підготовчого провадження і призначення судового засідання для розгляду справи по суті.

Позивач поставив питання про витребування доказів у справі з посиланням на те, що отримав відмову відповідача на запит надати необхідну інформацію. Відмову обґрунтовано тим, що задоволення запиту може призвести до несанкціонованого поширення інформації з обмеженим доступом.

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.06.2020 р. у справі № 9901/152/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89928502.

У судовому засіданні позивач уточнив, що витребуванню з урахуванням поданих разом із відзивом доказів підлягають табелі обліку робочого часу та інші докази щодо обставин виконання відповідачем своїх повноважень.

Під час вирішення клопотання про витребування доказів суд керувався таким. Відповідно до ч. 1 ст. 9 КАСУ розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Суд вживає визначених законом заходів, що необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, зокрема щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи. На підставі ч. 1 ст. 80 КАСУ учасник справи, у разі неможливості самостійно надати докази, має право подати клопотання про витребування доказів судом.

Керуючись наведеними процесуальними положеннями, а також беручи до уваги предмет спору, характер спірних правовідносин, аргументи представника позивача, якими він доводить обґрунтованість своїх позовних вимог та неможливість позивача самостійно надати вказані докази, з метою повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи і з'ясування всіх обставин, які підлягають встановленню, колегія суддів дійшла висновку, що клопотання про витребування доказів підлягає задоволенню[1].

Наприклад, Вінницький окружний адміністративний суд у справі № 120/8679/25 за позовом ТОВ до Південного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків про визнання протиправним та скасування податкових повідомлень-рішень постановив ухвалу від 28.08.2025 р. про призначення колегіального розгляду справи.

У підготовчому судовому засіданні суд за власною ініціативою поставив на обговорення питання про колегіальний розгляд справи. Представники позивача підтримали ініціативу суду щодо колегіального розгляду справи у складі трьох суддів. Представники відповідача з приводу поставленого на розгляд питання поклались на розсуд суду.

Під час вирішення вказаного питання суд керувався такими процесуальними правилами. Згідно з ч. 2 ст. 33 КАСУ будь-яку справу, що належить до юрисдикції суду першої інстанції, залежно від її категорії і складності, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Питання про призначення колегіального розгляду вирішується до закінчення підготовчого засідання у справі (до початку розгляду справи, якщо підготовче засідання не проводиться) суддею, який розглядає справу, за власною ініціативою або за клопотанням учасника справи, про що постановляється відповідна ухвала.

Відповідно до ч. 7 ст. 31 КАСУ, якщо справа має розглядатися суддею одноособово, але цим Кодексом передбачена можливість колегіального розгляду такої справи і про це прийнято відповідне рішення, така справа розглядається в суді першої інстанції – колегією суддів, до складу якої включається суддя, визначений ЄСІТС при автоматизованому розподілі справ, та два судді, додатково визначених цією системою після прийняття рішення про колегіальний розгляд справи.

З урахування викладеного, з метою повного, всебічного та об'єктивного розгляду справи, враховуючи складність справи та її значення для сторін, суд дійшов висновку про доцільність її розгляду колегіально[2].

---

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.07.2025 р. у справі № 990/175/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128740307.

[2] Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 28.08.2025 р. у справі № 120/8679/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129809371.

Упродовж підготовчого засідання суд постановляє ухвали стосовно дій, що здійснюються до закінчення підготовчого провадження та початку розгляду справи по суті.

За результатами проведення підготовчого засідання суд постановляє одну з таких ухвал:

- *про залишення позовної заяви без розгляду* – за наявності підстав, передбачених ст. 240 КАСУ;
- *про закриття провадження у справі* – за наявності підстав, передбачених ст. 238 КАСУ;
- *про закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті*, в якій вказуються дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті (ст. 183 КАСУ).

У разі визнання позову відповідачем повністю або частково суд ухвалює **рішення** про задоволення позову повністю або у відповідній частині вимог.

На стадії підготовчого провадження сторони можуть відшукати прийнятний варіант вирішення справи без її судового розгляду. З метою реалізації означеної можливості процесуальний закон покладає на суд обов'язок з'ясувати під час підготовчого засідання, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації або провести врегулювання спору за участю судді.

Якщо всі сторони висловили згоду, суд призначає *врегулювання спору за участю судді*, постановляючи про це ухвалу, в якій одночасно вирішує питання про зупинення провадження у справі. Врегулювання проводить суддя, який здійснює підготовку справи до розгляду.

Зауваження. Процесуальний закон не передбачає проведення врегулювання спору за участю судді: а) у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору; б) у справах, визначених у гл. 11 розд. II КАСУ (за винятком типових справ та справ про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності).

Урегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше 30 днів із дня постановлення ухвали про його проведення. Цей строк не підлягає продовженню.

Упродовж вказаного вище строку суддя:

- організовує *закриті та (або) спільні наради*;
- з урахуванням конкретних обставин проведення наради може оголошувати перерву в межах строку проведення врегулювання.

Сторони мають право:

- брати участь у нарадах особисто або через представника;
- брати участь у нарадах у режимі відеоконференції.

Згідно з вимогами, встановленими у ст. 186 КАСУ, інформація, отримана суддею й сторонами під час проведення врегулювання спору, вважається конфіденційною. КАСУ забороняє ведення протоколу нарад, їх фіксування технічними засобами, використання суддею портативних аудіотехнічних пристроїв та здійснення фото- і кінозйомки, відео- й звукозапису.

За потреби до участі в нарадах залучається перекладач, який попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді.

Перша спільна нарада з урегулювання спору починається з роз'яснення суддею його мети, порядку проведення, прав та обов'язків сторін.

При цьому слід ураховувати, що під час проведення врегулювання спору судді заборонено надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, здійснювати оцінку доказів у справі. Однак у ході закритих нарад суддя може звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні та (або) її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору (частини 5, 6 ст. 186 КАСУ).

На наступних спільних нарадах суддя (рис. 3.9):

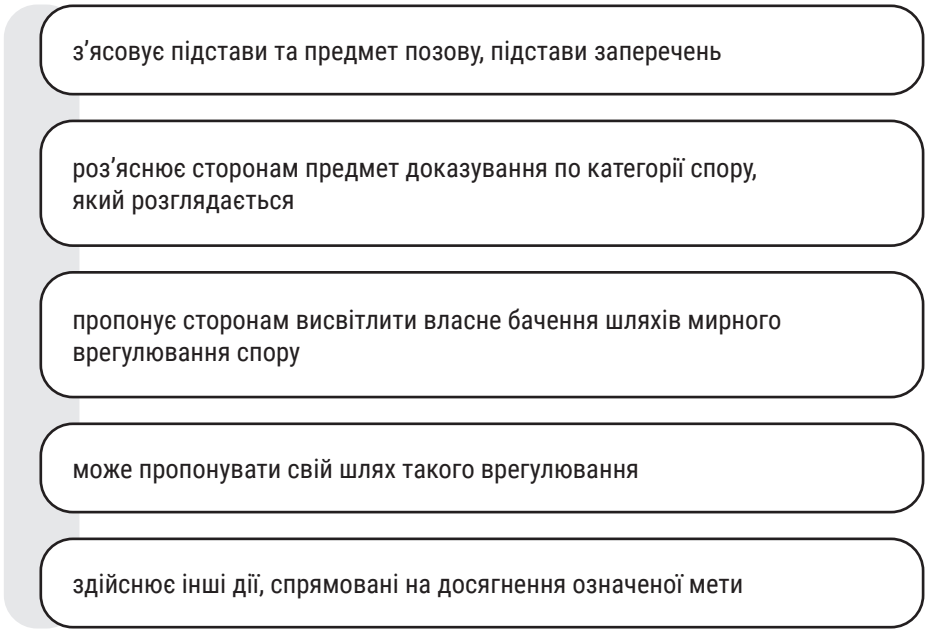

Рис. 3.9

У ст. 188 КАСУ встановлено такі підстави для припинення врегулювання спору за участю судді (див. рис. 3.10).

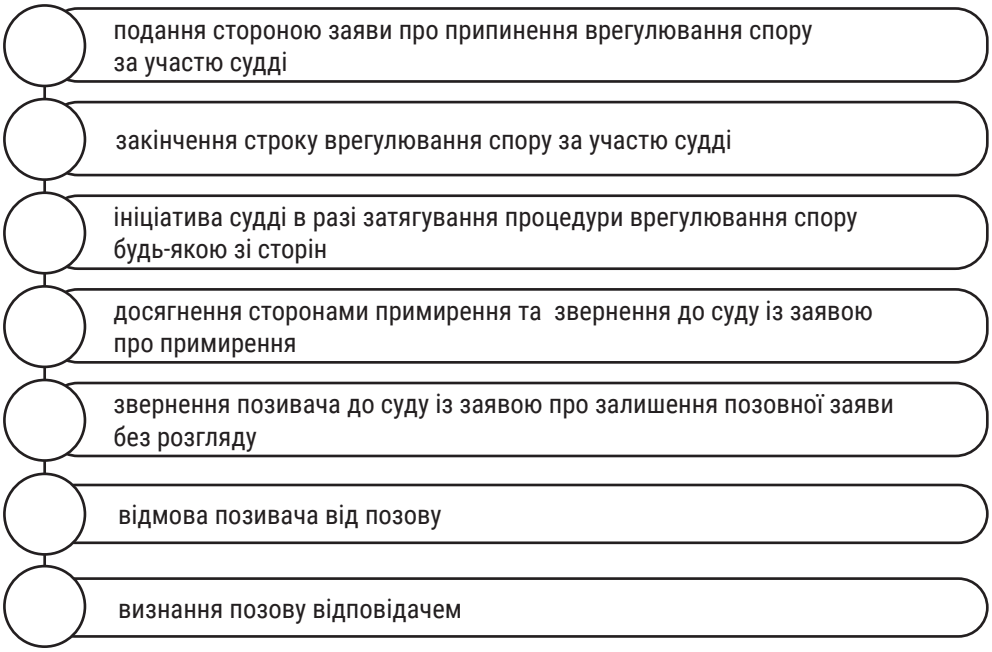

Рис. 3.10

Про припинення врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, в якій одночасно вирішується питання про поновлення провадження у справі. Ухвала цього виду не підлягає оскарженню.

Як зазначалося вище, під час підготовчого засідання суд з'ясовує, чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення. Про відповідний намір сторони зазначають у клопотанні, одержавши яке, суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний для примирення.

Відповідно до приписів ст. 190 КАСУ сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок (примиритися) із дотриманням таких правил (рис. 3.11):

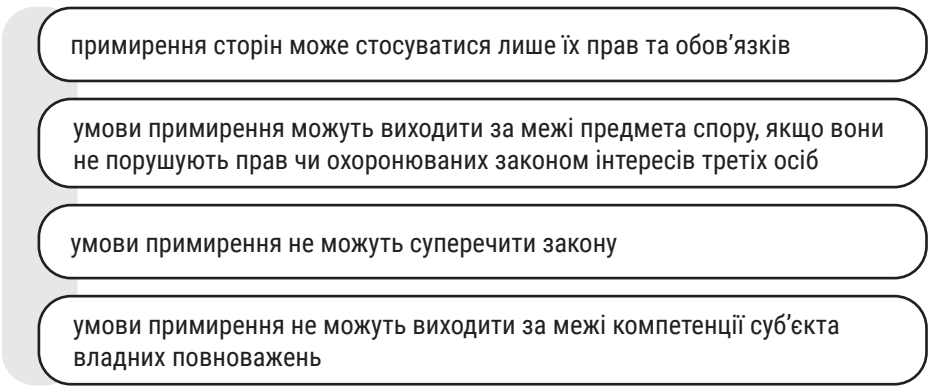

Рис. 3.11

Досягнувши примирення, сторони викладають його умови у відповідній заяві. Заява про примирення може мати форму єдиного документа, підписаного сторонами, або окремих документів – заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з цими умовами.

Перш ніж ухвалити судове рішення у зв'язку із примиренням сторін, суд має роз'яснити сторонам його наслідки. Якщо сторону примирення представляє представник, суд має обов'язково перевірити, чи не обмежений він у вчиненні відповідних дій.

Суд затверджує умови примирення сторін ухвалою, якою одночасно закриває провадження у справі. Ця ухвала виконується сторонами в порядку і строки, які нею визначені. Вона є виконавчим документом, отже, може бути подана для її примусового виконання в порядку, визначеному законом.

Суд відмовляє у затвердженні умов примирення сторін і продовжує розгляд справи, якщо (рис. 3.12):

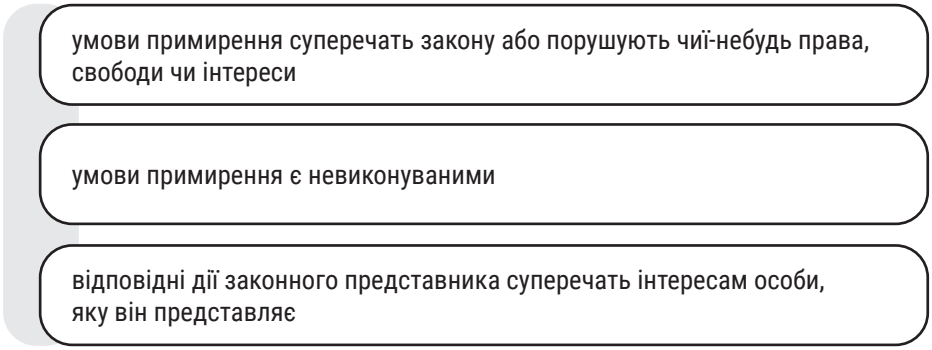

Рис. 3.12

Узгодження сторонами умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, суд може визнати зловживанням ними своїми процесуальними правами (п. 5 ч. 2 ст. 46 КАСУ) та застосувати заходи процесуального примусу у вигляді штрафу (ч. 1 ст. 149 КАСУ).

3.1.3. Розгляд адміністративної справи по суті (у формі судового засідання): суть і опис процесуальних етапів, дій суду та учасників справи

Завданням розгляду справи по суті в загальному позовному провадженні є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат. Розгляд справи відбувається в судовому засіданні, про місце, дату і час якого суд повідомляє учасників справи. Учасник справи має право заявляти клопотання про розгляд справи за його відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, розгляд справи здійснюється

в порядку письмового провадження на підставі наявних у суду матеріалів (ст. 194 КАСУ).

Під час розгляду справи по суті суд сприяє примиренню сторін.

У судовому засіданні можуть бути оголошені перерви в межах встановлених КАСУ строків розгляду справи, тривалість яких визначається відповідно до обставин, що їх викликали.

Строки розгляду адміністративної справи визначені у ст. 193 КАСУ.

Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку.

Розглянути справу по суті суд має протягом 30 днів із дня початку.

Провадження у справі на стадії її розгляду по суті *зупиняється* тільки з таких підстав:

- смерті або оголошення в установленому законом порядку померлою фізичної особи, ліквідації суб'єкта владних повноважень, іншого органу, а також злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, які були стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво, – до встановлення правонаступника;
- необхідності призначення або заміни законного представника сторони чи третьої особи – до вступу у справу законного представника;
- об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду;
- звернення обох сторін із клопотанням про надання їм часу для примирення, в тому числі шляхом медіації, – до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні;
- перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, – до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

Зауваження. При вирішенні питання про зупинення провадження у справі за наведеною вище підставою суд повинен зважати на думку такої особи (військовослужбовця). Така позиція також сформульована 12.11.2025 р. у постанові ВП ВС у справі № 754/947/22[1].

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.11.2025 р. у справі № 754/947/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941691.

- прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді – до припинення врегулювання спору за участю судді;
- захворювання учасника справи, підтвердженого медичною довідкою, що перешкоджає прибуттю до суду, якщо його особиста участь буде визнана судом обов'язковою, – до одужання;
- знаходження учасника справи в довгостроковому відрядженні, якщо його особиста участь буде визнана судом обов'язковою, – до повернення з відрядження;
- перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі – до припинення перебування на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі (пп. 1–6 ч. 1 та пп. 1–3 ч. 2 ст. 236 КАСУ).

Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – **залі судових засідань**. Окремі процесуальні дії, за потреби, можуть вчинятися *за межами приміщення суду.*

Зауваження. Можливість проведення засідань поза межами суду стосується учасників судового процесу, проте не суддів, які мають бути у залі судового засідання. В умовах воєнного стану, особливо на територіях, де ведуться бойові дії, чи прилеглих до них, забезпечити безпеку суддів у залі судового засідання та об'єктивну можливість проведення судового засідання непросто.

Проведення судового засідання *в режимі відеоконференції* вже стало звичним елементом при здійсненні адміністративного судочинства в Україні. Цю можливість почали активно використовувати після запровадження карантину та обмежувальних протиепідемічних заходів для запобігання поширенню на території України COVID-19, а згодом – і в умовах воєнного стану. Сьогодні можливість брати участь у засіданні саме в режимі відеоконференції дає змогу організувати безперебійну роботу судової системи від початку повномасштабного вторгнення.

Зауваження. Відеоконференція – телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією в реальному часі.

Проведення судового засідання в режимі відеоконференцзв'язку може відбуватися як у приміщенні суду, так поза і його межами. Це стосується учасників справи, проте суддя має перебувати в службовому приміщенні суду – залі судових засідань.

Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні *в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду* (ст. 195 КАСУ) за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття

провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою. Для цього учасник справи має подати відповідну заяву не пізніше ніж за 5 днів до судового засідання, а копію заяви в той самий строк надіслати іншим учасникам справи. У такому випадку учасники справи беруть участь у судовому засіданні *з використанням власних технічних засобів та засобів електронної ідентифікації,* що мають високий рівень довіри, відповідно до вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», у порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС та (або) положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів)[1] (ч. 4 ст. 195 КАСУ).

Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо *несе учасник справи*, який подав відповідну заяву.

Однією з програм, за допомогою якої можна взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, є сервіс «EASYCON»[2]. Щоб взяти участь у судовому засіданні дистанційно через цю програму, потрібно зареєструватися та авторизуватися в ній за електронним цифровим підписом[3].

У день судового засідання його учасник повинен:

- за 10 хвилин до початку судового засідання авторизуватись у системі;
- активувати технічні засоби – мікрофони, навушники і т. ін.;
- очікувати запрошення секретаря судового засідання до участі в ньому;
- на початку відеоконференції показати свій паспорт або інший документ, що посвідчує особу.

Проте суд може постановити *ухвалу* про участь учасника справи в судовому засіданні в режимі відеоконференції *в приміщенні іншого суду, визначеного судом, що розглядає справу.*

> *Наприклад,* Лубенський міськрайонний суд Полтавської області своєю ухвалою від 13.05.2024 р. у справі № 539/4149/23 задовольнив клопотання представника відповідача про участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції поза межами приміщення з використанням власних технічних засобів та доручив Ленінському районному суду м. Полтави забезпечити проведення судового засідання о 09 год. 00 хв. 15.05.2024 р. у режимі відеоконференції[4].

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Комунікаційна платформа EASYCON. URL: https://easycon.com.ua/.

[3] Участь у судових засіданнях за допомогою сервісу «EASYCON»: покрокова інструкція реєстрації. *Офіційний вебсайт Судової влади України.* URL: https://court.gov.ua/press/news/928380/ ; Участь громадян у судових засіданнях за допомогою сервісу «EASYCON»: інструкція користувача. URL: https://vkz.court.gov.ua/vkz_help_uk-ua.pdf; Проведення судового засідання в режимі відеоконференції за допомогою онлайн сервісу EasyCon. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Vx00qnGVB9E.

[4] Ухвала Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 13.05.2024 р. у справі № 539/4149/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118983568.

Якщо йдеться про *свідка, перекладача, спеціаліста, експерта*, то вони можуть брати участь у судовому засіданні *в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду.*

Учасники справи можуть подати клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду, де в обов'язковому порядку *зазначається суд, який має забезпечити її проведення.* Таке клопотання може бути подано не пізніш як за п'ять днів до відповідного судового засідання, а копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

Наприклад, суддя Одеського окружного адміністративного суду своєю ухвалою від 13.01.2026 р. у справі № 420/7245/23 викликала для допиту як свідка ОСОБА_4 у судове засідання, призначене на 15.01.2026 р. о 14:00 год, в режимі відеоконференції до Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області та доручила Білгород-Дністровському міськрайонному суду Одеської області забезпечити проведення допиту свідка ОСОБА_4 в режимі відеоконференції[1].

Технічні засоби, які суд та учасники судового процесу можуть застосовувати, мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку.

Суд забезпечує учасникам судового процесу можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання й отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, що розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції долучаються до матеріалів справи в порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС.

Головуючий у судовому засіданні (див. рис. 3.13) відповідно до завдання адміністративного судочинства керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин у справі, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для вирішення справи:

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 13.01.2026 р. у справі № 420/7245/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133325560.

Рис. 3.13

Головуючий у судовому засіданні вживає необхідних заходів щодо забезпечення в судовому засіданні належного порядку. Також він розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що зазначається в протоколі судового засідання.

Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

Зауваження. За прояв неповаги до суду суд притягає винних осіб до адміністративної відповідальності за ст. 185[3] КУпАП. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого в судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання.

Неповага до суду, що виявилася у злісному ухиленні від явки в суд *свідка, потерпілого, позивача, відповідача* або в непідкоренні зазначених осіб та *інших громадян* розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, – тягнуть за собою накладення штрафу від 50 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян *(від 850 до 2 550 грн).*

Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягнуть за собою накладення штрафу від 150 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян *(від 2550 до 4 250 грн)* або виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20 % заробітку, або адміністративний арешт на строк до 15 діб.

Злісне ухилення *експерта, спеціаліста, перекладача від явки в суд* – тягне за собою накладення штрафу від 20 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян *(від 340 до 1 700 грн).*

Невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства, – тягне за собою накладення штрафу від 150 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 2550 до 5100 грн).

3.1.3.1. Відкриття розгляду справи по суті

Відкриття розгляду справи по суті передбачає вчинення судом низки процесуальних дій.

У призначений для розгляду справи час головуючий *відкриває судове засідання* та оголошує, яка справа розглядається (ст. 199 КАСУ). З цього моменту **розпочинається розгляд справи по суті.**

Секретар судового засідання доповідає суду, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, хто з учасників справи бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників справи, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання в порядку, визначеному КАСУ.

Якщо у справі бере участь перекладач, головуючий у судовому засіданні встановлює особу перекладача та роз'яснює йому його права та обов'язки, попереджає його під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ст. 200 КАСУ).

Зауваження. Головуючий приводить перекладача до такої присяги:

«Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки перекладача, використовуючи всі свої професійні можливості».

Присяга проголошується перекладачем усно, після чого він підписує текст присяги.

Підписаний перекладачем текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Далі суд видаляє свідків із зали судового засідання у відведені для цього приміщення без можливості ознайомлення з ходом судового засідання. Судовий розпорядник[1] вживає заходів для того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав (ст. 201 КАСУ).

Дії головуючого судді в судовому засіданні:

- встановлює особи тих, хто прибув у судове засідання;
- перевіряє повноваження посадових і службових осіб, їхніх представників;
- оголошує склад суду;
- оголошує імена експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання;
- роз'яснює учасникам справи, які прибули в судове засідання, їхнє право заявляти відводи;
- з'ясовує обізнаність учасників справи з їхніми правами та обов'язками, за потреби, роз'яснює їх;
- з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Проте суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не

[1] Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом;

- у випадку, якщо у справі беруть участь експерт та спеціаліст, головуючий у судовому засіданні роз'яснює їм права та обов'язки (статті 202–204, 207–208 КАСУ).

Зауваження. Експерт попереджається під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Головуючий суддя приводить експерта до такої присяги: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості».

Присяга проголошується експертом усно, після чого він підписує текст присяги. Дія присяги поширюється і на ті випадки, коли висновок був складений до її проголошення. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюються керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Засвідчені печаткою експертної установи копії тексту присяги і розписки про ознайомлення з правами та обов'язками експерта і про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків подаються на вимогу суду.

Наслідки неявки в судове засідання учасника справи

Регламентація в КАСУ наслідків неявки в судове засідання учасників справи гарантує додержання прав учасників судової справи та мінімізує ризики умисного затягування судового розгляду.

Неявка в судове засідання будь-якого учасника справи, за умови що його *належним чином повідомлено* про дату, час і місце цього засідання, *не перешкоджає розгляду справи по суті* (крім випадків, визначених ст. 205 КАСУ).

Наприклад, Київський окружний адміністративний суд у справі № 320/11705/25 визнав неповажною неявку позивача (його представника) до судового засідання. Позивач (його представник) про причини неявки не повідомив, жодних клопотань / заяв із приводу цього не подавав. При цьому був належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи[1].

Проте в ч. 2 ст. 205 КАСУ наведено перелік *обов'язкових підстав, за яких суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні*:

- неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання;

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 21.01.2026 р. у справі № 320/11705/25. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/133498818.

- перша неявка в судове засідання учасника справи, якому повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;
- виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи в судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до КАСУ судове засідання може відбутися без участі такої особи;
- необхідність витребування нових доказів у випадку, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження;
- якщо суд визнає за потрібне, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Потрібно зауважити, що викликати позивача або відповідача для особистих пояснень суд може й тоді, коли у справі беруть участь їхні представники.

Суд розглядає справу за відсутності учасника справи, якщо такий учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судове засідання, у разі:

- неявки в судове засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки;
- повторної неявки в судове засідання учасника справи (його представника), незалежно від причин неявки;
- неявки представника в судове засідання, якщо в судове засідання з'явилася особа, яку він представляє, або інший її представник *(проте за клопотанням сторони та з урахуванням обставин справи суд усе ж може відкласти її розгляд у цьому випадку (ч. 4 ст. 205 КАСУ));*
- неявки в судове засідання учасника справи, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою.

У разі розгляду справи за відсутності позивача або відповідача суддя-доповідач оголошує стислий зміст позовної заяви або відзиву відповідно.

Про відкладення розгляду справи суд постановляє **ухвалу.**

Наприклад, Рівненський окружний адміністративний суд у справі № 460/15250/25 задовольнив клопотання учасників справи про відкладення розгляду справи. Так, представник позивача подав до суду клопотання про відкладення судового засідання, призначеного на 13.01.2026 р., через необхідність участі в іншому судовому процесі. Представник відповідача також подав до суду клопотання про відкладення розгляду справи.

З метою повного та всебічного розгляду справи суд дійшов висновку про можливість відкладення судового засідання, оскільки учасники справи повідомили суд про причини неявки. Суд ухвалив клопотання ОСОБА_1 та Головного управління ДПС України у Рівненській області про відкладення розгляду справи задовольнити: «Розгляд адміністративної справи № 460/15250/25 відкласти. Наступне відкрите судове засідання відбудеться о 14:00 год 03 лютого 2026 року»[1].

[1] Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 13.01.2026 р. у справі № 460/15250/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133326349.

Якщо *сторони* у справі, за умови, що вони чи їхні представники були належним чином повідомлені про судове засідання, не з'явилися в судове засідання *без поважних причин або не повідомили про причини неявки, якщо від них не надійшла заява про розгляд справи за їх відсутності,* суд має вчинити так (рис. 3.14 та рис. 3.15):

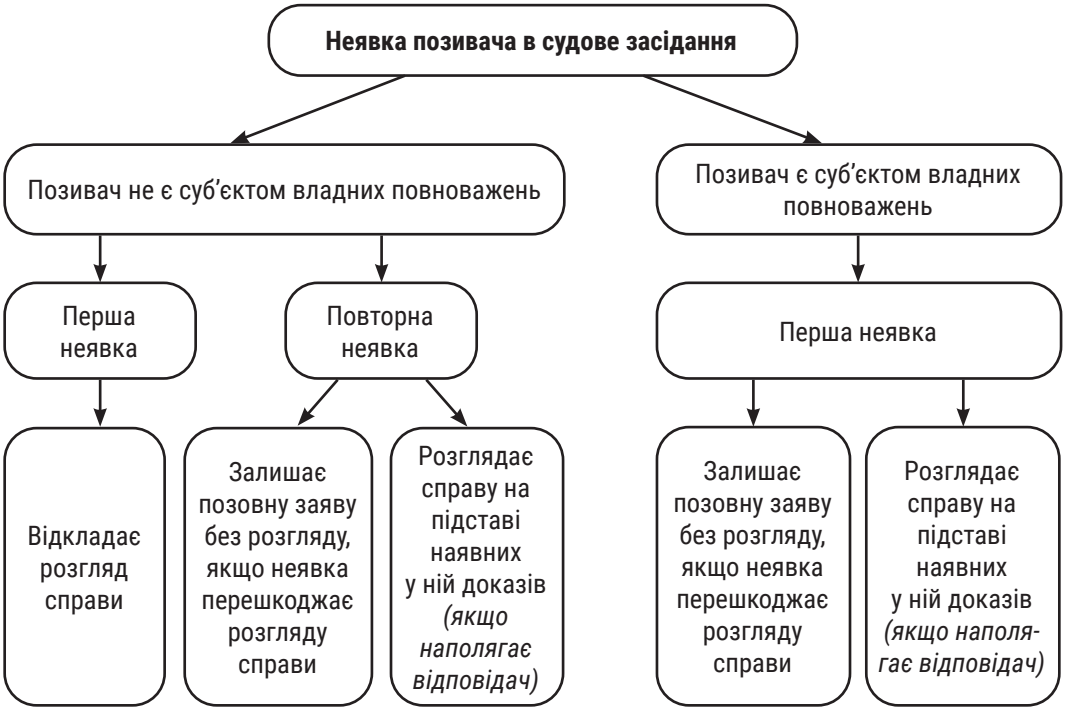

Рис. 3.14

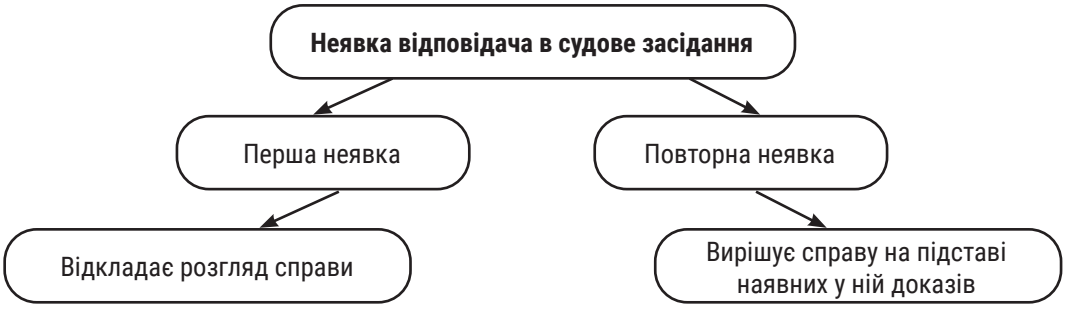

Рис. 3.15

Такими самими є наслідки для учасника справи (його представника), якщо він *залишить залу судового засідання*.

Суд має право розглянути справу в письмовому провадженні, якщо немає перешкод для розгляду справи в судовому засіданні, визначених ст. 205 КАСУ, але всі учасники справи не з'явилися в судове засідання, хоча і були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового розгляду, але за умови відсутності потреби заслухати свідка чи експерта.

Наприклад, Житомирський окружний адміністративний суд у справі № 640/16750/19 ухвалив перейти до розгляду справи в порядку письмового провадження. Так, у судове засідання призначене на 16.01.2026 р., позивач та представник відповідача, яких належним чином повідомлено про дату, час та місце судового засідання, не прибули. Водночас на адресу суду надійшли клопотання від сторін про розгляд справи в порядку письмового провадження. Ураховуючи наведене, суд вважає за можливе розглянути адміністративну справу в порядку письмового провадження на підставі наявних у ній доказів[1].

Наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста

Суд продовжує судовий розгляд або відкладає його, якщо в судове засідання не з'явилися свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, при цьому суд заслуховує думку учасників справи про можливість продовження судового розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, про що постановляє *ухвалу* та вирішує питання відповідальності осіб, що не з'явилися.

Зокрема, до належно викликаної особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули в судове засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи Національної поліції України (ч. 1 ст. 148 КАСУ).

Наприклад, Арцизький районний суд Одеської області у справі № 492/1539/24 застосував стосовно свідка ОСОБА_2 (місце проживання: АДРЕСА_1) привід у судове засідання, яке призначене на 28.05.2025 р. о 15 год 30 хв у приміщенні Арцизького районного суду Одеської області. Здійснення приводу свідка ОСОБА_2 покладено на Відділення поліції № 1 Болградського районного відділу поліції Головного управління Національної поліції в Одеській області.

Зобов'язано Відділення поліції № 1 Болградського районного відділу поліції Головного управління Національної поліції в Одеській області, яке здійснюватиме привід, оголосити особі, яка підлягає приводу, ухвалу про привід до суду.

Попереджено Відділення поліції № 1 Болградського районного відділу поліції Головного управління Національної поліції в Одеській області, що в разі неможливості здійснення приводу, особа, яка виконує ухвалу про привід до суду, через керівника органу Національної поліції України повинна негайно повернути її суду з письмовим поясненням причин невиконання[2].

[1] Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 16.01.2026 р. у справі № 640/16750/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133369192.

[2] Ухвала Арцизького районного суду Одеської області від 30.04.2025 р. у справі № 492/1539/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126984095.

Після виконання всіх дій головуючим у судовому засіданні щодо відкриття розгляду справи по суті суд переходить до з'ясування обставин справи та дослідження доказів.

3.1.3.2. З'ясування обставин справи та дослідження доказів

З'ясування обставин справи суд розпочинає із **вступного слова учасників справи.**

Відповідно до ст. 209 КАСУ суд заслуховує вступне слово учасників справи в порядку, що відображений на рис. 3.16:

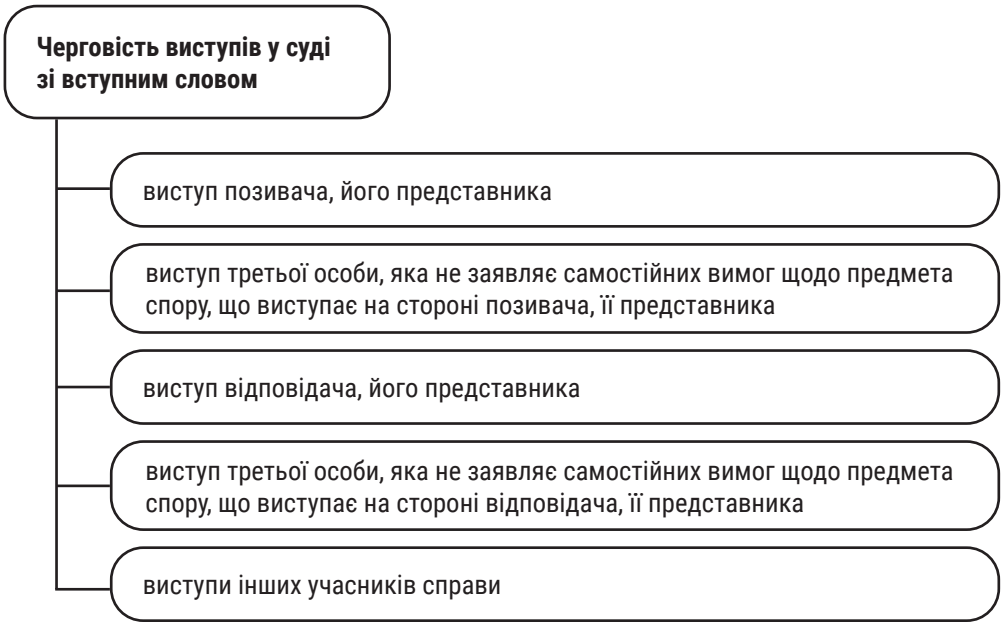

Рис. 3.16

У вступному слові учасники справи в усній формі стисло викладають зміст та підстави своїх вимог і заперечень щодо предмета позову, дають необхідні пояснення щодо них.

За клопотанням сторони, третьої особи виступати зі вступним словом може тільки представник. Суд може зобов'язати учасника справи визначити, чи буде надавати пояснення тільки такий учасник, чи тільки його представник.

Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших учасників справи дати окремо пояснення щодо кожної з них.

Учасники справи з дозволу головуючого можуть ставити питання один одному.

Питання ставлять в такій черговості (див. рис. 3.17):

1) позивачу та (або) особі, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи:

- відповідач;
- третя особа, яка бере участь на стороні відповідача;
- інші учасники справи

2) відповідачу:

- позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи;
- третя особа, яка бере участь у справі на стороні позивача;
- інші учасники справи

3) іншим учасникам справи:

- позивач та (або) особа, яка звернулася до суду в інтересах іншої особи;
- третя особа, яка бере участь на стороні позивача;
- відповідач;
- третя особа, яка бере участь на стороні відповідача;
- інші учасники справи

Рис. 3.17

Головуючий з власної ініціативи або за усним клопотанням учасника справи може зняти питання, що не стосуються предмета спору, поставити питання учаснику судового процесу.

Якщо сторони та інші учасники судового процесу висловлюються нечітко або з їхніх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді – *«так» чи «ні»*.

Порядок з'ясування обставин справи та дослідження доказів (статті 210, 211 КАСУ)

Суд:

- заслухавши вступне слово учасників справи, з'ясовує обставини, на які учасники справи посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та досліджує в порядку, визначеному в підготовчому засіданні у справі, докази, якими вони обґрунтовуються;
- може змінити порядок з'ясування обставин справи та порядок дослідження доказів, про що зазначається у протоколі судового засідання (з урахуванням змісту спірних правовідносин, обставин справи та зібраних у справі доказів під час розгляду справи по суті);

- під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі, а саме – ознайомитися з:
  - письмовими доказами;
  - електронними доказами;
  - висновками експертів;
  - поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи;
  - показаннями свідків;
  - речовими доказами.

Зауваження. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення.

Речові, письмові та електронні докази оглядаються в судовому засіданні й пред'являються учасникам справи за їхнім клопотанням, а за потреби – також свідкам, експертам, спеціалістам. Винятком є огляд доказів у місці їх знаходження, що оформлюється протоколом окремої процесуальної дії.

Відтворення аудіо- і відеозапису проводиться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально обладнаному для цього.

Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта.

Порядок допиту свідків

Виклик свідка здійснюється за заявою учасника справи (ч. 1 ст. 92 КАСУ).

Кожний свідок допитується *окремо.* Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати у залі судового засідання під час судового розгляду. Судовий розпорядник вживає заходів, щоб свідки, яких допитали, не спілкувалися з тими, яких суд не допитав (частини 1, 2 ст. 212 КАСУ)[1]. Свідки мають перебувати в іншому приміщенні (або коридорі), судовий розпорядник у цей час має стежити за дотриманням свідками процесуального законодавства, не допускати безпосереднього спілкування шляхом висловлення зауважень. Вимоги судового розпорядника є обов'язковими для свідків.

Перед допитом головуючий у судовому засіданні:

- встановлює дані свідка:
  - особу свідка;
  - вік;
  - рід занять;
  - місце проживання;
  - належність до справи;
  - відносини зі сторонами та іншими учасниками справи;

[1] Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників: наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 р. № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

- роз'яснює його права та обов'язки;
- з'ясовує, чи не відмовляється він із підстав, установлених законом, від давання показань;
- під розписку попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання і відмову від давання показань;
- приводить свідка до присяги, якщо не встановлено перешкод для допиту свідка: *«Я (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи»*. Присяга проголошується свідком усно, після чого він підписує текст присяги. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Алгоритм допиту свідка.

Головуючий:

- висловлює свідку пропозицію розповісти все, що йому відомо у цій справі;
- може ставити свідкові запитання у будь-який час його допиту (це право мають й інші судді);
- має право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання учасників справи (це право мають й інші судді);
- має право ставити питання свідку після закінчення його допиту учасниками справи (це право мають й інші судді);
- має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом:
  - ображають честь чи гідність особи;
  - є навідними;
  - не стосуються предмета спору;

Зауваження. Питання свідку ставляться в такому порядку: 1) питання особи, за клопотанням якої викликано свідка; 2) питання свідку ставлять інші учасники справи.

- може допитати свідка за місцем його проживання (перебування), якщо такий свідок не може прибути в судове засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин.

Зауваження. Суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів, у разі потреби збирання доказів за межами його територіальної юрисдикції доручає відповідному адміністративному суду провести певні процесуальні дії. В ухвалі про судове доручення коротко викладається зміст справи, що розглядається, зазначаються учасники справи, вказуються обставини, що належить з'ясувати, та докази, які слід зібрати суду, що виконує доручення, зокрема, перелік питань, поставлених свідку учасниками справи та судом. Ухвала про судове доручення надсилається до адміністративного суду, який буде її виконувати, не пізніше наступного дня з дня її постановлення та є обов'язковою для нього. Ухвала про судове доручення невідкладно виконується судом, якому вона адресована (статті 83, 84 КАСУ).

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд у справі № 380/3436/25 доручив своєю ухвалою від 28.07.2025 р. Рівненському окружному адміністративному суду допитати як свідків – ОСОБА_4 та ОСОБА_3. Попередньо суд викликав цих осіб у судове засідання 28.07.2025 р. як свідків, проте вони не прибули, про причини неявки суду не повідомили. В ухвалі вказано низку питань, які Рівненський окружний адміністративний суд має поставити свідку при допиті. Суд також зупинив провадження в адміністративній справі до отримання від Рівненського окружного адміністративного суду ухвали про виконання доручення або неможливість його виконання[1].

У свою чергу, Рівненський окружний адміністративний суд, виконуючи вказане доручення № Д/460/1/25, призначив судове засідання та допитав свідків ОСОБА_3 та ОСОБА_2, шляхом постановлення запитань, зазначених в ухвалі Львівського окружного адміністративного суду від 28.07.2025 р., про що було здійснено звукозапис та складено протокол судового засідання від 15.08.2025 р. Свідків приведено до присяги та попереджено про кримінальну відповідальність. Ухвалою від 15.08.2025 р. матеріали виконання судового доручення № Д/460/1/25 наказано надіслати до Львівського окружного адміністративного суду. Указана ухвала окремо не оскаржується, а заперечення на ухвалу можуть бути включені до апеляційної скарги на рішення суду[2].

Свідок:

- *залишається в залі судового засідання* після допиту до закінчення розгляду справи;
- *може залишити залу судового засідання* після допиту до закінчення розгляду справи за згодою сторін (з дозволу суду);
- може бути *допитаний повторно* в тому самому або наступному судовому засіданні за його клопотанням, за клопотанням учасників справи або з ініціативи суду;

Зауваження. Свідкам можуть ставити питання сторони, інші учасники справи, а також суд під час дослідження інших доказів.

- даючи показання, може користуватися записами лише в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті (ст. 213 КАСУ).

Зауваження. Ці записи подаються суду та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

Судом може бути призначений одночасний *допит двох чи більше свідків* для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях.

[1] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 28.07.2025 р. у справі № 380/3436/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129160852.

[2] Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 15.08.2025 р. у справі № Д/460/1/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129559845.

Допит малолітніх і неповнолітніх свідків (ст. 214 КАСУ) має особливості. Допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків *проводиться в присутності педагога або батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі,* які під час допиту можуть з дозволу суду ставити свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

Свідкам, які не досягли *шістнадцятирічного* віку, головуючий роз'яснює обов'язок дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить їх до присяги (ч. 2 ст. 214 КАСУ).

> *Наприклад,* Глобинський районний суд Полтавської області у справі № 527/2039/25П задовольнив клопотання представника відповідача про виклик свідків. Судом встановлено, що ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 та ОСОБА_6 є неповнолітніми свідками, тому суд дійшов висновку про їх допит у присутності одного з їхніх батьків.
>
> Беручи до уваги викладене, суд вважає за потрібне попередити свідків ОСОБА_3, ОСОБА_4, які є неповнолітніми, проте досягли шістнадцятирічного віку, про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань на вимогу суду. Оскільки свідки ОСОБА_5 та ОСОБА_6 не досягли шістнадцятирічного віку, суд не попереджає їх про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань[1].

У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, *які не досягли вісімнадцятирічного віку*, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалений той чи інший учасник справи. Після його повернення до зали судового засідання головуючий його повідомляє про показання цього свідка і надає можливість ставити йому питання.

Показання свідків, зібраних за судовими дорученнями в порядку забезпечення доказів під час їх допиту за місцем проживання, при відкладенні розгляду справи або надані ними у судовому засіданні, в якому було прийнято скасоване рішення, *мають бути відтворені й досліджені в судовому засіданні*, в якому постановлено рішення, якщо участь цих свідків у новому судовому засіданні виявилася неможливою. Учасники справи мають право висловити своє ставлення до цих показань і дати щодо них свої пояснення (ст. 215 КАСУ).

Якщо *сторона, третя особа, їхні представники* заявляють, що факти, які мають значення для справи, *їм відомі особисто*, *вони за їхньою згодою можуть бути допитані як свідки* (ст. 216 КАСУ).

Порядок дослідження доказів

- *Письмові докази* (в тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів) за клопотанням учасника справи *пред'являються для ознайомлення*:

[1] Ухвала Глобинського районного суду Полтавської області від 29.07.2025 р. у справі № 527/2039/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129170689.

- учаснику справи (за його клопотанням);
- свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам (у разі необхідності);
- або оголошуються в судовому засіданні (ст. 217 КАСУ).

Зауваження. Учасники справи можуть ставити питання свідкам, експертам, спеціалістам із приводу письмових доказів.

- *Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб* може бути:
  - досліджений у відкритому судовому засіданні;
  - оголошений за клопотанням учасника справи (ст. 218 КАСУ).

Зауваження. Указані процесуальні дії можуть бути здійснені лише за згодою осіб, визначених ЦКУ. Статтею 306 ЦКУ закріплено право на таємницю кореспонденції. Так, фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції. Листи, телеграми тощо є власністю адресата. Листи, телеграми та інші види кореспонденції можуть використовуватися, зокрема шляхом опублікування, *лише за згодою особи, яка направила їх, та адресата.* Якщо кореспонденція стосується особистого життя іншої фізичної особи, для її використання, зокрема шляхом опублікування, потрібна згода цієї особи.

У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата використання кореспонденції, зокрема шляхом її опублікування, можливе лише за згодою *дітей таких осіб, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів та сестер.*

У разі смерті фізичної особи, яка направила кореспонденцію, і адресата, а також у разі смерті дітей такої особи, вдови (вдівця), а якщо їх немає, – батьків, братів та сестер таких осіб, кореспонденція, яка має наукову, художню, історичну цінність, може бути опублікована в порядку, встановленому законом.

Кореспонденція, яка стосується фізичної особи, може бути долучена до судової справи лише у разі, якщо в ній містяться докази, що мають значення для вирішення справи. Інформація, яка міститься в такій кореспонденції, не підлягає розголошенню.

Порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом у випадках, встановлених законом, із метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

- *Речові та електронні докази:*
  - оглядаються судом;
  - подаються для ознайомлення учасникам справи;
  - подаються для ознайомлення експертам, спеціалістам і свідкам (у разі необхідності) (ст. 219 КАСУ).

Зауваження. Особи, яким подані для ознайомлення речові та електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з доказом та його оглядом. Прото-

коли огляду таких доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів. Учасники справи можуть ставити питання з приводу речових та електронних доказів експертам, спеціалістам, свідкам, які їх оглядали. Електронні письмові документи досліджуються в порядку, передбаченому для дослідження письмових доказів.

- *Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться:*
  - у залі судового засідання;
  - в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні (ст. 220 КАСУ).

Зауваження. У протоколі судового засідання має бути відображено основні технічні характеристики обладнання і носіїв інформації та зазначено час відтворення (демонстрації).

Суд після відтворення звукозапису і демонстрації відеозапису:
- заслуховує пояснення учасників справи;
- може повторно повністю або в певній частині відтворити звукозапис і демонстрацію відеозапису (у разі необхідності);
- може залучити спеціаліста з метою з'ясування відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах.

Зауваження. Під час дослідження звуко- чи відеозапису особистого характеру застосовуються правила КАСУ щодо дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції.

- *Висновок експерта* (ст. 221 КАСУ):
  - оголошується в судовому засіданні (за клопотанням учасника справи);
  - для роз'яснення і доповнення висновку експерта йому можуть поставити питання:
    - суд;
    - учасники справи;

Зауваження. Першими ставлять питання експертові особа, яка викликала експерта, та її представник, а потім інші учасники справи. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першими ставлять питання експертові позивач і його представник. Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити експертові питання в будь-який час дослідження висновку експерта.

  - Пояснення експерта, викладені письмово і підписані, приєднуються до справи.

- *Консультації та роз'яснення спеціаліста* (ст. 222 КАСУ):
  - суд може скористатися технічною допомогою, усними консультаціями спеціаліста під час дослідження доказів;
  - спеціалісту можуть бути поставлені питання щодо суті наданої технічної допомоги, усних консультацій.

Зауваження. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, та її представник, а потім інші учасники справи. Якщо спеціаліста залучено за клопотанням обох сторін, першими ставлять питання спеціалісту позивач і його представник. Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть ставити спеціалісту питання в будь-який час дослідження доказів.

Відкладення розгляду справи або перерва в судовому засіданні (ст. 223 КАСУ)

Суд відкладає розгляд справи з таких підстав:

- неявка в судове засідання учасника справи;

Зауваження. За умови, що стосовно нього немає відомостей про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання.

Наприклад, Карлівський районний суд Полтавської області у справі № 531/3276/25 відклав розгляд справи за позовом ОСОБА_1 до Управління патрульної поліції в Полтавській області про скасування постанови серії ЕНА № 6388852 від 21.12.2025 р. до 11:50 год 29.01.2026 р., оскільки позивач та його представник в судове засідання не з'явилися, в матеріалах справи відсутнє підтвердження про вручення їм повісток про виклик до суду. Представник відповідача в судове засідання також не з'явився[1].

- перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання;

Зауваження. За умови, що він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними.

Наприклад, Миколаївський окружний адміністративний суд у справі № 400/12646/25 задовольнив клопотання представника відповідача про відкладення розгляду справи у зв'язку із перебуванням на лікарняному та неможливістю бути присутньою в судовому засіданні. Суд ухвалив відкласти розгляд справи № 400/12646/25 на 15.01.2026 р. на 12:45 год[2].

- виникнення технічних проблем, що унеможливлюють участь особи в судовому засіданні в режимі відеоконференції;

[1] Ухвала Карлівського районного суду Полтавської області від 26.01.2026 р. у справі № 489/2598/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133565031.

[2] Ухвала Миколаївський окружний адміністративний суд від 07.01.2026 р. у справі № 400/12646/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133145099.

Зауваження. Крім випадків, коли відповідно до КАСУ судове засідання може відбутися без участі такої особи.

Наприклад, Тернопільський окружний адміністративний суд у справі № 500/6113/25 відклав судовий розгляд справи на 18.02.2026 р. о 11:30 год. Попередньо представник позивача надіслав через підсистему електронного суду заяву про проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Згідно з інформацією, наданою відповідальною особою за бронювання проведення судових засідань у режимі відеоконференції, у Тернопільського окружного адміністративного суду не було наявної технічної можливості для проведення відеоконференції судового засідання. Ураховуючи вищенаведені обставини, суд дійшов висновку щодо відкладення судового засідання та проведення його в режимі відеоконференції[1].

- необхідність витребування нових доказів;

Зауваження. Лише у випадку, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження.

Наприклад, Кіровоградський окружний адміністративний суд у справі № 340/7762/25 ухвалив витребувати від Управління патрульної поліції в Кіровоградській області відомості та матеріали, у тому числі записи з бодікамер за результатами виїзду та відпрацювання виклику 25.09.2025 р. за фактом роздрібної торгівлі пальним без наявності ліцензії на право роздрібної торгівлі пальним; витребувати від Головного управління ДПС у Кіровоградській області повідомлення про об'єкти оподаткування або об'єкти, пов'язані з оподаткуванням, або через які провадиться діяльність (форми 20-ОПП) ТОВ «АГЗП ВОЛОХІНО» про об'єкти оподаткування; зобов'язати Управління патрульної поліції в Кіровоградській області та Головне управління ДПС у Кіровоградській області направити витребувані докази на адресу суду протягом десяти днів з дня отримання копії цієї ухвали.

У зв'язку з цим суд ухвалив відкласти розгляд справи, продовжити строк підготовчого провадження на 30 днів та призначити судове засідання на 29.01.2026 р. на 10 год. 00 хв у залі судових засідань № 7 Кіровоградського окружного адміністративного суду[2].

- якщо суд визнає за потрібне, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення.

Зауваження. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їхні представники.

Наприклад, Комунарський районний суд м. Запоріжжя у справі № 333/9517/24 за позовною заявою про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення, ухвалив визнати явку позивача в судове засідання за цією адміністративною справою обов'язковою та зобов'язав його з'явитися в судове засідання, яке призначене до розгляду

[1] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 21.01.2026 р. у справі № 500/6113/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133500283.

[2] Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 07.01.2026 р. у справі № 340/7762/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133144663.

на 10:00 год 20.03.2025 р. у приміщенні Комунарського районного суду м. Запоріжжя для участі в судовому засіданні та надання особистих пояснень. Попередньо позивач заявив про розгляд справи за його відсутності[1].

У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які прибули. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

Якщо розгляд справи було відкладено, суд продовжує провадження у справі зі стадії, на якій розгляд було відкладено. У разі відкладення розгляду справи під час її розгляду по суті суд може почати розгляд по суті спочатку.

Перерва оголошується судом (у межах строків розгляду справи):

- якщо спір, розгляд якого по суті розпочато, не може бути вирішено в цьому судовому засіданні.

Зауваження. Тривалість перерви визначається відповідно до обставин, що її викликали, з подальшою вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

Провадження у справі після закінчення перерви продовжується зі стадії, на якій було оголошено перерву.

Наприклад, ухвалою Миколаївського окружного адміністративного суду в справі № 400/7103/25 було задоволено клопотання представника комунального некомерційного підприємства Миколаївської міської ради «Міська лікарня № 5» про оголошення перерви в підготовчому засіданні, у зв'язку з повітряною тривогою – до 03.02.2026 р. на 11 год 00 хв[2].

Про відкладення розгляду справи або перерву в судовому засіданні, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд:

- учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми в судовому засіданні, – *повідомляє під розписку*;
- учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі в судовому процесі, – *повідомляє про судове засідання*.

Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами (ст. 224 КАСУ)

Суд:

- надає сторонам та іншим учасникам справи можливість дати додаткові пояснення (після з'ясування всіх обставин у справі та перевірки їх доказами);
- може ставити питання іншим учасникам справи, свідкам, експертам, спеціалістам (у зв'язку з додатковими поясненнями учасників справи);

[1] Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 27.01.2025 р. у справі № 333/9517/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125468850.

[2] Ухвала Миколаївського окружного адміністративного суду від 20.01.2026 р. у справі № 400/7103/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133425513.

- вислухавши додаткові пояснення, постановляє *ухвалу* про закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

3.1.3.3. Судові дебати

Судові дебати є процесуальним етапом судового розгляду адміністративної справи по суті, який відбувається після етапу з'ясування обставин справи та дослідження доказів, і який передує етапу ухвалення судового рішення.

У судових дебатах суд має на меті остаточно розібратись в юридичних обставинах справи, дійти висновків, які є необхідними для ухвалення судового рішення, та служать застереженням до недопущення судових помилок.

Учасники справи мають можливість захистити свою позицію по справі, надати оцінку обставинам та доказам, що досліджувалися судом, а також наголосити на своїх вимогах (фактично мають форму прохання до суду) в частині повного або часткового задоволення чи незадоволення позову.

Функція суду в судових дебатах полягає в активному керуванні їх перебігом.

Судові дебати складаються в основному з монологічних промов учасників справи. Вони являють собою публічний спір про обставини тієї самої справи з погляду різних її учасників.

Учасники справи мають бути підготовлені до судових дебатів, а їхні промови мають бути аргументовані, логічно побудовані, послідовні та зрозумілі для всіх учасників справи.

Проведення судових дебатів є проявом принципу змагальності в адміністративному судочинстві.

Зауваження. У спрощеному провадженні судові дебати не проводяться (ч. 8 ст. 262 КАСУ).

Суд:

- оголошує порядок проведення дебатів присутнім у залі судового засідання:
  - встановлює черговість промов учасників справи;

Зауваження. Під час розгляду справи в суді першої інстанції відповідно до ст. 225 КАСУ черговість виступів є такою:

1) позивач, його представник;

2) третя особа, яка не заявила самостійні вимоги щодо предмета спору на стороні позивача, її представник;

3) відповідач, його представник;

4) третя особа, яка не заявила самостійні вимоги щодо предмета спору на стороні відповідача, її представник;

5) третя особа, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, її представник.

- встановлює тривалість виступів учасників справи;

Зауваження. Однаковий час кожному учаснику з дотриманням критерію «розумності».

- дозволяє виступ лише представників сторін;
- втручається за потреби у промови учасників справи:
  - може зупинити промовця, коли він виходить за межі справи, або повторюється, або істотно виходить за визначені судом межі часу;
- дозволяє учасникам обмінюватись репліками;
- роз'яснює перекладачеві зміст і порядок дебатів сторін;
- повертається до процесуального етапу з'ясування обставин у справі та дослідження доказів.

Зауваження. Умовою такого повернення є необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, про що суд постановляє ухвалу. Після цього процесуального етапу дебати проводяться в загальному порядку.

Наприклад, Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області у справі № 344/7069/17 (провадження № 2-а/344/93/19) за адміністративним позовом ОСОБА_3 до Управління Пенсійного фонду України в Івано-Франківській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії постановив ухвалу від 01.02.2019 р. у зв'язку з тим, що в судовому засіданні під час судових дебатів у суду виникла необхідність у з'ясуванні нових обставин, що мають значення для справи, пов'язаних із уточненням періодів роботи ОСОБА_3 за списком № 2, що має значення для прийняття обґрунтованого рішення[1].

Учасники справи:

- виступають із промовами, дотримуючись часу та черговості, встановлених судом у межах справи, уникаючи повторень у них, посилаючись лише на обставини і докази, які були досліджені в судовому засіданні;
- обмінюються репліками з дозволу суду.

Зауваження. Правом остаточної репліки користується відповідач та його представник.

3.1.3.4. Ухвалення і проголошення рішення

Таємниця ухвалення судового рішення передбачає дотримання таких правил:

- під час ухвалення судового рішення суддя не має права обговорювати обставини та матеріали справи, застосування норм права та судову практику в цій справі, а також зміст судового рішення з іншими особами, крім складу суду, який розглядає справу;

[1] Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01.02.2019 р. у справі № 344/7069/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79555820.

- забороняється втручання у процес ухвалення судом судового рішення;
- судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення судового рішення;
- обговорення та ухвалення судового рішення відбуваються у приміщенні суду (ст. 228 КАСУ).

Суд:

- оголошує про перехід до ухвалення судового рішення та час його проголошення в цьому судовому засіданні;
- постановляє *ухвалу про поновлення судового розгляду,* якщо під час ухвалення рішення виявиться потреба у з'ясуванні будь-якої обставини, у зв'язку з чим:
  - може провести повторний допит свідків або здійснити іншу процесуальну дію;

Зауваження. Розгляд справи в цьому разі проводиться в межах, необхідних для з'ясування обставин, що потребують додаткової перевірки.

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд ухвалив поновити судовий розгляд справи № 420/36357/25 за позовною заявою ТОВ «ПК Агрохім Трейд» до Головного управління ДПС в Одеській області про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. У судовому засіданні 22.01.2026 р. суд перейшов до стадії ухвалення судового рішення та відклав ухвалення й проголошення судового рішення на 30.01.2026 р. на 12:00 год. Однак під час ухвалення рішення суд дійшов висновку про необхідність додаткового з'ясування обставин, пов'язаних із застосуванням до позивача штрафних санкцій. З огляду на викладене, суд вважає за потрібне поновити судовий розгляд справи[1].

  - відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин (після закінчення поновленого розгляду справи залежно від його результатів) і переходить до ухвалення судового рішення;
  - може оголосити перерву (якщо вчинення необхідних процесуальних дій у цьому судовому засіданні виявилося неможливим) (ст. 227 КАСУ).

Публічне проголошення рішення є необхідним елементом принципів гласності та відкритості адміністративного судочинства.

Законодавство оперує поняттями «проголошення» судового рішення та «оприлюднення» судового рішення, які не є тотожними.

Проголошення судового рішення (як повного, так і скороченого) передбачає зачитування його (або його частини) *публічно* в судовому засіданні, яким завершується розгляд справи. Під час проголошення повного рішення суд може оголосити лише його вступну та резолютивну частини та *негайно вручити копії такого рішення*

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 30.01.2026 р. у справі № 420/36357/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133701755.

учасникам справи, які були присутні в судовому засіданні. Закон України «Про доступ до судових рішень» також вказує на обов'язкове *прилюдне* оголошення рішення, крім випадків, коли розгляд справи проводився в закритому судовому засіданні. Кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному вказаним Законом.

Термін «оприлюднення» судового рішення включає в себе як проголошення, так і безпосереднє розміщення судового рішення в електронній формі в ЄДРСР не пізніше наступного дня після його виготовлення і підписання. Крім того, судове рішення також може бути опубліковане в друкованих виданнях.

Зауваження. ЄДРСР *запроваджено відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень». Його функціонування врегульовано Порядком ведення ЄДРСР*[1]. Відповідно до концепції побудови ЄСІТС функціонування цього реєстру здійснюватиметься в межах ЄСІТС, як її підсистеми.

Судові рішення, внесені до ЄДРСР, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному вебпорталі судової влади України. Обмеження (відтермінування) забезпечення загального доступу до електронних ресурсів ЄДРСР, особливо в умовах воєнного стану можливе, але мають відбуватися виключно в порядку, визначеному законами України «Про доступ до судових рішень», «Про державну таємницю» та Порядку ведення ЄДРСР. Обмеження (відтермінування) загального доступу до електронних ресурсів Реєстру з інших підстав не допускається (п. 6 розд. VIII вказаного Порядку).

Зауваження. Оприлюднення судового рішення в ЄДРСР не скасовує обов'язок суду вчасно направляти копії судових рішень учасникам справи[2].

Порядок проголошення судового рішення визначено ст. 250 КАСУ.

Суд:

- при проголошенні судового рішення (повного або скороченого) *не оголошує* такі відомості щодо учасників справи:
  - місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі;
  - реєстраційні номери транспортних засобів;

[1] Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.01.2025 р. у справі № 320/842/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124381355.

- номери рахунків у банках, інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, номери платіжних карток, електронних гаманців в емітентах електронних грошей;
- інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні;

- роз'яснює зміст судового рішення, порядок і строк його оскарження;
- підписує рішення (повне чи скорочене) *без його проголошення:*
  - у разі неявки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, або у разі ухвалення рішення, винесеного без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні);
- повідомляє, коли буде складено повне судове рішення:
  - у разі проголошення у судовому засіданні скороченого (вступної та резолютивної частин) судового рішення;
- підписує рішення (повне або скорочене) у день його складення і додає до справи;

Зауваження. Рішення суду підписується всім складом суду.

- не може сам скасувати або змінити рішення суду після його проголошення, крім випадків, визначених КАСУ.

Датою ухвалення судового рішення є:

- *дата його проголошення* (незалежно від того, яке рішення проголошено – повне чи скорочене);
- *дата складення повного судового рішення*, якщо судове рішення було ухвалено в порядку письмового провадження.

Важливість проголошення судового рішення обумовлена ще й тим, що з часом проголошення пов'язані, зокрема:

- строк для внесення зауважень щодо неповноти або неправильності технічного запису і журналу судового засідання;
- строк для оскарження в апеляційному порядку;
- строк для видання копій судових актів.

Судове рішення набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження, якщо рішення суду першої інстанції не оскаржила жодна з осіб, які брали участь у справі, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки (30 днів із *дня його проголошення або з дня складання повного судового рішення* у випадку, якщо в судовому засіданні було проголошено скорочене (вступну та резолютивну частини) рішення суду, або розгляду справи в порядку письмового провадження (ч. 1 ст. 295 КАСУ)). Якщо строк апеляційного оскарження буде поновлено, то вважається, що судове рішення не набрало законної сили.

У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови судом апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду (ст. 255 КАСУ).

Також потрібно вказати на *особливості проголошення судових рішень в окремих категоріях адміністративних справ (докладніше наведено в розд. 6 цього підручника)*.

Розділ XI Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої наказом ДСАУ № 814[1], визначається порядок засвідчення та видавання копій судових рішень і документів.

Копія судового рішення має відповідати оригіналу та може бути виготовлена у паперовій формі шляхом:

- виготовлення ксерокопії з оригіналу судового рішення, яке знаходиться в матеріалах справи;
- роздруківки електронного примірника судового рішення, оригінал якого збережений в АСДС, який містить електронні підписи відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги»;
- роздруківки електронного примірника судового рішення, яке міститься в ЄДРСР у режимі повного доступу.

У разі якщо судове рішення не набрало законної сили, про це працівником апарату суду зазначається на копії, що видається чи надсилається.

На копії судового рішення, що набрало законної сили, зазначається:

- дата набрання ним чинності;
- проставляється відмітка «Копія» на лицьовому боці у верхньому правому куті першого аркуша;
- зазначається найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені і прізвища, дати засвідчення копії;
- відмітка про засвідчення розміщується нижче реквізиту документа «Підпис»;
- печатка суду, якою скріплюється копія документа;
- відмітка, якою засвідчується копія судового рішення:
  - «Згідно з оригіналом» (без лапок).

Зауваження. Крім того, на копії судового рішення може зазначатися інформація про те, що оригінал судового рішення знаходиться в матеріалах справи.

• «Виготовлено з автоматизованої системи документообігу суду» – у разі засвідчення з оригіналу електронного документа, збереженого в АСДС;

• «Виготовлено з ЄДРСР» – у разі засвідчення з оригіналу електронного документа, який міститься в ЄДРСР.

[1] Див.: Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#top; Сьомий апеляційний адміністративний суд про процедуру засвідчення та отримання копій судових рішень. *Офіційний вебсайт Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/press/news/1124025/.

Копії судових рішень видаються особам, які відповідно до чинного законодавства мають право на їх одержання. Учасникам справи, які були присутні в судовому засіданні, копії судового рішення вручаються негайно після проголошення такого рішення, під розписку безпосередньо в суді.

Особам, які зареєстрували електронний кабінет в ЄСІТС, суд вручає копії електронних примірників судових рішень у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній формі шляхом їх направлення до електронного кабінету таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

Копія судового рішення в електронній формі надсилається в порядку, передбаченому процесуальними кодексами, з дотриманням вимог законів України «Про електронні довірчі послуги» та «Про електронні документи та електронний документообіг».

Учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні, або якщо судове рішення було ухвалено в порядку письмового провадження чи без повідомлення (виклику) учасників справи, копія судового рішення в паперовій формі, засвідчена відповідно до вимог Інструкції, надсилається в порядку, визначеному законом.

3.1.3.5. Ухвалення додаткового рішення

Додаткове судове рішення є невід'ємним складником основного судового рішення. Ініціатора ухвалення додаткового рішення вказано на рис. 3.18.

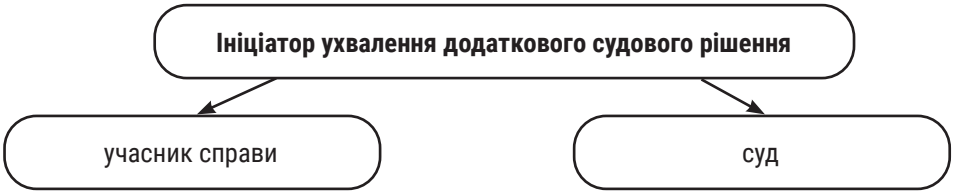

Рис. 3.18

Підставами для ухвалення додаткового судового рішення відповідно до ч. 1 ст. 252 КАСУ є:

- щодо однієї із позовних вимог, з приводу якої досліджувалися докази, чи одного з клопотань не ухвалено рішення;

Наприклад, 10.06.2025 р. Миколаївський окружний адміністративний суд у справі № 400/8036/21 вирішив задовольнити заяву ОСОБА_1 про ухвалення додаткового судового рішення. Судом встановлено, що в мотивувальній частині рішення зазначено: «За таких обставин, з урахуванням зазначеного, суд прийшов до висновку, що відповідач при проведенні з 19.02.2020 р. перерахунку щомісячного довічного грошового утримання позивача, приймаючи рішення від 14.05.2021 р. № 948010181555 в частині визначення розміру щомі-

сячного довічного грошового утримання судді у відставці на рівні 50 % грошового утримання та не зарахування до стажу роботи судді, що дає право на призначення (перерахунок) щомісячного довічного грошового утримання, періоду строкової військової служби, діяв не в межах повноважень та не у спосіб, що визначені Конституцією та законами України». Водночас у резолютивній частині рішення суду не зазначено, з якої дати відповідач повинен зробити перерахунок та виплату щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці ОСОБА_1, виходячи з 54 % суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, зазначеної в довідці Територіального управління ДСА в Миколаївській області від 05.01.2021 р. № 7/1-7/21, з урахуванням раніше виплачених сум. Отже, на переконання суду, наявні підстави для ухвалення додаткового рішення щодо визначення дати, з якої Головному управлінню Пенсійного фонду України у Миколаївській області слід здійснити перерахунок та виплату щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці ОСОБА_1[1].

- суд, вирішивши питання про право, не визначив способу виконання судового рішення;

Наприклад, 20.01.2026 р. Вінницький окружний адміністративний суд вирішив задовольнити заяву представника позивача про ухвалення додаткового рішення в адміністративній справі № 120/971/25. Суд вказав, що порушене право позивача підлягає захисту у спосіб зобов'язання відповідача оформити та надіслати вказану довідку до відповідного територіального органу Пенсійного фонду України, із зазначенням в такій довідці відомостей про розміри посадового окладу, окладу за військове звання, надбавки за вислугу років та інших щомісячних видів грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії, визначених з урахуванням прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 01.01.2023 р.[2]

- судом не вирішено питання про судові витрати.

Наприклад, 16.10.2025 р. Вінницький окружний адміністративний суд у справі № 120/4727/25 ухвалив додаткове судове рішення, яким вирішив питання про розподіл судових витрат та стягнув на користь ОСОБА_1 сплачений судовий збір в сумі 605,60 грн за рахунок бюджетних асигнувань Головного управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області[3].

Заяву про ухвалення додаткового судового рішення може бути подано *до закінчення строку на виконання судового рішення.*

Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення:

- у тому самому складі *протягом 10 днів із* дня надходження відповідної заяви;
- у тому самому порядку, що й судове рішення;

[1] Додаткове рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 10.06.2025 р. у справі № 400/8036/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128043559.
[2] Додаткове рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 20.01.2026 р. у справі № 120/971/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133422745.
[3] Додаткове рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 16.10.2025 р. у справі № 120/4727/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131077588.

Зауваження. За потреби суд може розглянути питання щодо ухвалення додаткового судового рішення в судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви. У разі якщо суд вирішує лише питання про судові витрати – розгляд відбувається без повідомлення учасників справи.

- постановляє ухвалу про відмову в ухваленні додаткового рішення.

Зауваження. Таке додаткове рішення або ухвала про відмову у прийнятті додаткового рішення можуть бути оскаржені.

3.1.3.6. Виправлення описок чи помилок у рішенні

Як і в будь-якому письмовому документі, у судовому рішенні теж можуть бути допущені помилки. Йдеться про певні технічні чи арифметичні помилки (рис. 3.19).

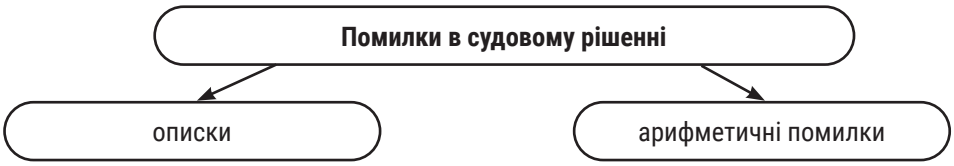

Рис. 3.19

Поняття «описка» та «арифметична помилка» в чинному законодавстві відсутні. Проте для єдиного розуміння цих термінів ми можемо звернутися до аналізу судової практики, що дає змогу дійти висновку про таке.

Ознаками описки в судовому рішенні є:

- помилка, якої припустилися під час підготовки його тексту й оформлення;
- її наявність заважає його правильному сприйняттю;
- є недоліком, який може завадити його виконанню.

Описку слід відрізняти від арифметичної помилки, яка полягає в неправильних результатах підрахунку. Арифметична помилка – це власна помилка суду в розрахунках. Неправильні розрахунки сторін, експертів, покладені за основу в судове рішення, не є помилкою в розумінні ст. 253 КАСУ.

Виправити допущені в судовому рішенні описки, очевидні арифметичні помилки може суд, який постановив судове рішення за таких підстав, які передбачено у ст. 253 КАСУ (див. рис. 3.20):

Суд:

- має розглянути заяву про внесення виправлень протягом десяти днів із дня її надходження;

Зауваження. За подання заяви про виправлення описки чи арифметичної помилки судовий збір не сплачується.

Рис. 3.20

- вирішує питання про внесення виправлень:
  - у порядку письмового провадження;
  - у судовому засіданні з повідомленням учасників справи (у разі необхідності);

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви (ч. 2 ст. 253 КАСУ).

- може зробити виправлення незалежно від того, набрало судове рішення законної сили чи ні;
- виносить ухвалу про внесення виправлень:
  - ухвала надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судове рішення, що містить описки чи арифметичні помилки;
  - ухвалу про внесення виправлень у судове рішення чи відмову у внесенні виправлень може бути оскаржено.

Наприклад, 15.01.2026 р. у справі № 554/11450/25 за позовом ОСОБА_1 до ІНФОРМАЦІЯ_1 про скасування постанови про притягнення до адміністративної відповідальності суд задовольнив заяву позивача та виправив описку, допущену при виготовленні тексту рішення суду, а саме: в резолютивній частині рішення суду від 18.12.2025 р. у справі № 554/11450/25, провадження 2-а/554/162/2025 виправити допущену описку та вважати вірним дату народження позивача «ІНФОРМАЦІЯ_3»[1].

3.1.3.7. Роз'яснення рішення

Роз'ясненню підлягає судове рішення, якщо воно незрозуміле учаснику справи чи державному виконавцю. При цьому суд *не має права змінювати зміст рішення,* яке роз'яснюється, а лише надати більш повний, чіткий, ясний, зрозумілий виклад рішення, як правило, його резолютивної частини (ст. 254 КАСУ).

Із заявою про роз'яснення судового рішення можуть звернутися:

- учасник справи;
- державний виконавець.

[1] Ухвала Шевченківського районного суду міста Полтави від 15.01.2026 р. у справі № 554/11450/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133336729.

Зауваження. Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо воно ще не виконано або не закінчився строк, протягом якого судове рішення може бути подане для примусового виконання.

Подання заяви про роз'яснення судового рішення *зупиняє перебіг* (ч. 4 ст. 254 КАСУ):

- строку, встановленого судом для виконання судового рішення;
- строку, протягом якого судове рішення може бути подане для примусового виконання.

Суд:

- розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судове рішення, *протягом десяти днів з дня її надходження*;
- суд може розглянути питання роз'яснення судового рішення в судовому засіданні з повідомленням учасників справи та державного виконавця;

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви (ч. 3 ст. 254 КАСУ).

- постановляє ухвалу, якою роз'яснює ухвалене ним судове рішення, яке набрало законної сили.

Зауваження. Ухвалу про роз'яснення судового рішення або відмову в його роз'ясненні *може бути оскаржено*.

3.2. Спрощене позовне провадження

3.2.1. Визначення, види справ, до розгляду яких воно застосовується

Спрощене позовне провадження – форма адміністративного судочинства, призначена для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є їх швидке вирішення.

Спрощене позовне провадження відзначується так званою «спресованістю», оскільки в його структурі відсутні окремі елементи, які є притаманними загальному позовному провадженню. Так, при розгляді справи в порядку спрощеного позовного провадження підготовче засідання та судові дебати не проводяться (ч. 3 та 8 ст. 262 КАСУ).

У ч. 6 ст. 12 КАСУ наведено перелік справ незначної складності, а саме справи щодо:

- прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, окрім справ, у яких позивачами є службові особи, які у значенні

Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

- оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;
- оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг;
- припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, чи скасування державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;
- оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію;
- оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує: для юридичних осіб – ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим КАСУ строк оскарження;
- типові справи;
- оскарження нормативно-правових актів, які відтворюють зміст або прийняті на виконання нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині;
- перебування іноземців або осіб без громадянства на території України.

Щоправда, зазначений перелік не слід вважати вичерпним, оскільки суд вправі дійти висновку про незначну складність й інших справ.

Маючи можливість вибору порядку провадження, суд бере до уваги: значення справи для сторін; обраний позивачем спосіб захисту; категорію та складність справи; обсяг та характер доказів у справі, зокрема, чи потрібно у справі призначати експертизу, викликати свідків тощо; кількість сторін та інших учасників справи; чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 3 ст. 257 КАСУ). Деякі з них є індивідуальними характеристиками адміністративної справи (наприклад, обсяг та характер доказів у справі, чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес).

Зі змісту згаданого вище положення КАСУ випливає, що при вирішенні питання про форму адміністративного судочинства *суд, серед іншого, враховує й думку сто-*

рін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження. КАСУ вміщує низку приписів, якими регламентовано порядок, відповідно до якого сторони можуть висловити свою позицію з приводу такої необхідності, а суд – взяти її до уваги чи відкинути.

Так, *позивач*:

- *може заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження*, якщо такий розгляд допускається процесуальним законом.

Зауваження. Клопотання подається в письмовій формі одночасно з поданням позовної заяви або може міститися в ній (ч. 2 ст. 168, ч. 1 ст. 259 КАСУ). Таке клопотання має стосуватися розгляду за правилами спрощеного позовного провадження всієї справи і не може стосуватися лише певної частини позовних вимог, інакше суд повертає його без розгляду, про що зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Суд:

- у разі задоволення клопотання позивача зазначає про це в ухвалі про відкриття провадження у справі та відповідно до ч. 12 ст. 171 КАСУ визначає строк для *подання відповідачем заперечень проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження*, який не може бути меншим п'яти днів із дня вручення останньому копії вказаної ухвали.

Відповідач:

- має право викласти свою незгоду з результатом вирішення судом клопотання позивача про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження в заяві та просити про розгляд справи в загальному позовному провадженні.

Суд:

- може задовольнити заяву відповідача або визнати її необґрунтованою та залишити без задоволення.

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд у справі № 380/4420/25 (провадження № П/380/5387/25) за позовом ТОВ до Головного управління ДПС у Львівській області, ДПС України про визнання протиправним і скасування рішення, зобов'язання вчинити дії постановив ухвалу від 05.05.2025 р., якою відмовив у задоволенні клопотання представника відповідачів про перехід у загальне позовне провадження.

Клопотання про розгляд справи в порядку загального позовного провадження обґрунтовано тим, що долучений позивачем до матеріалів справи перелік копій документів не відповідає переліку документів, наданих контролюючому органу разом із поясненнями на підтвердження господарських операцій, та є розширеним. Обґрунтовуючи свої позовні вимоги, позивач тільки до позовної заяви додає документи на підтвердження здійснення господарської операції.

З огляду на викладене, представник відповідачів просить суд розглядати справу за правилами загального позовного провадження та замінити засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.

При вирішенні поданого клопотання суд виходив із такого. Відповідно до положень ст. 257 КАСУ за правилами спрощеного позовного провадження розглядаються справи незначної складності. При цьому за правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за винятком тих, що визначені в ч. 4 вказаної статті. Вирішуючи питання про розгляд справи за правилами спрощеного або загального позовного провадження, суд має враховувати вимоги ч. 3 ст. 257 КАСУ.

Предметом розгляду в цій справі є позовні вимоги про визнання протиправними та скасування рішень комісії про реєстрацію / відмову в реєстрації податкових накладних / розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних, а також похідні вимоги про зобов'язання ДПС зареєструвати податкові накладні, подані позивачем. Таким чином, розглядувана адміністративна справа, зважаючи на предмет спору, не входить до переліку справ, які розглядаються виключно в порядку загального позовного провадження, а тому для її вирішення підходять правила спрощеного позовного провадження[1].

Зауваження. У разі задоволення заяви відповідача судом постановляється ухвала про розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням (ч. 4 ст. 260 КАСУ).

Якщо ж відповідач своєчасно не подав заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, у нього залишається можливість ініціювати зміну форми адміністративного судочинства виключно за умови доведення перед судом поважності причин пропуску встановленого останнім строку.

Суд не зважає на думку сторін при обранні форми судочинства у справах, визначених ч. 1 ст. 263 КАСУ, та розглядає їх у спрощеному позовному провадженні без повідомлення учасників справи. Йдеться, наприклад, про справи щодо: оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації з приводу розгляду звернення або запиту на інформацію; обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних і соціальних виплат; припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців у випадках, визначених законом, тощо.

3.2.2. Опис процесуальних стадій та етапів

Правилами спрощеного позовного провадження передбачено скорочення кількості процесуальних стадій, етапів, дій, а також їх тривалості. *Оскільки при розгляді справи за вказаними правилами підготовче засідання не проводиться, структура провадження в суді першої інстанції може бути представлена так* (див. рис. 3.21):

[1] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 05.05.2025 р. у справі № 380/4420/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127090611.

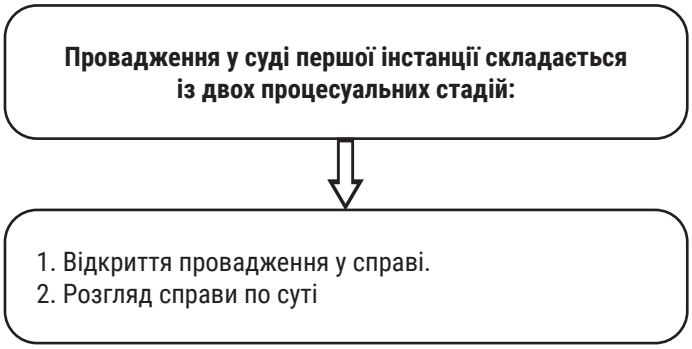

Рис. 3.21

3.2.3. Строки та особливості розгляду справ у суді першої інстанції

У розд. II КАСУ акумульовано норми, які визначають порядок провадження у суді першої інстанції. Більшість цих норм є правилами загального позовного провадження. Ці правила створюють підґрунтя для розгляду адміністративної справи й у спрощеному позовному провадженні, водночас вони застосовуються тільки в тій частині, що не суперечить особливостям, визначеним гл. 10 розд. II КАСУ.

Однією з таких особливостей є *зміст ухвали про відкриття провадження у справі*. Зважаючи на те, що відповідно до ч. 3 ст. 262 КАСУ при розгляді справи у спрощеному провадженні підготовче засідання не проводиться, суд в ухвалі про відкриття провадження у справі замість інформації про дату, час і місце означеного засідання вказує дату, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті. Також відмінність полягає в тому, що поряд із зазначенням в ухвалі про відкриття провадження у справі строку для подання відзиву на позов, який у цьому випадку є законодавчо визначеним (ч. 1 ст. 261 КАСУ), суд також визначає строки для подання відповіді на відзив та заперечення. Незалежно від того, за якими правилами позовного провадження розглядається справа, суд у разі залучення при відкритті провадження у справі третіх осіб визначає строк подання останніми пояснень.

Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами (**у письмовому провадженні**), за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. Згідно з ч. 5 ст. 262 КАСУ за клопотанням однієї зі сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться **в судовому засіданні** з повідомленням (викликом) сторін. При цьому суд вправі відмовити в задоволенні прохання сторони щодо проведення судового засідання й обмежитись письмовим провадженням (див. рис. 3.22).

У спрощеному позовному провадженні розгляд справи **не завжди** відбувається **в письмовому провадженні**

За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні (відповідач може подати клопотання – у строк для подання відзиву; позивач – разом із позовом або не пізніше 5-ти днів із дня отримання відзиву) (частини 5, 7 ст. 262 КАСУ)

Суд може відмовити в задоволенні клопотання про розгляд справи в судовому засіданні: у випадках, визначених ст. 263 Кодексу; якщо це не потребується для повного та всебічного встановлення обставин справи незначної складності, зважаючи на характер правовідносин та предмет доказування (ч. 6 ст. 262 КАСУ)

Рис. 3.22

Наприклад, Черкаський окружний адміністративний суд у справі № 580/9376/25 (провадження № А/855/3638/26) за позовом ТОВ до Львівської митниці про визнання протиправним та скасування індивідуального акта постановив ухвалу від 05.02.2026 р., якою відмовив у задоволенні клопотання представника відповідача про розгляд справи за правилами загального позовного провадження з викликом сторін. Судом відкрите провадження в цій справі за правилами спрощеного позовного провадження без проведення судового засідання та виклику учасників справи.

Суд зауважив, що в заявленому клопотанні не зазначено належних мотивів, якими обґрунтовується необхідність розгляду цієї справи в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін. Зокрема, відповідач лише обмежився посиланням на необхідність розгляду справи з повідомленням (викликом) сторін, однак не вказав конкретних підстав заявленого клопотання та не пояснив дійсних мотивів щодо необхідності розгляду справи в судовому засіданні з викликом сторін.

Водночас, як зазначено в ухвалі суду про відкриття провадження у справі, з урахуванням характеру спірних правовідносин, предмета доказування і складу учасників ця справа може бути розглянута в порядку спрощеного позовного провадження і для прийняття законного та обґрунтованого рішення по суті спору, на думку суду, не є обов'язковим заслуховування усних пояснень представників сторін у судовому засіданні.

Отже, для того, щоб суд міг дійти іншого висновку, клопотання сторони про розгляд справи в судовому засіданні має бути достатньо переконливим та містити вагомі аргументи, які б вказували на доцільність розгляду справи в судовому засіданні за участю сторін[1].

Наприклад, Одеський окружний адміністративний суд у справі № 420/7498/25 (провадження № П/420/7882/25) за позовом ОСОБА_1 до Одеської митниці про визнання протиправним та скасування рішення про коригування митної вартості товарів постановив

[1] Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 05.02.2026 р. у справі № 580/9376/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133762694.

ухвалу від 05.06.2025 р., якою відмовив у задоволенні клопотання представника відповідача про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін.

В аналізованій справі суд відкрив провадження за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні).

Однак від представника відповідача разом із відзивом надійшло клопотання про судовий розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін. Представник відповідача в клопотанні зазначив, що розмір можливих збитків у цій справі становить 85 856,51 грн, що свідчить про її складність, тому вона потребує розгляду з повідомленням (викликом) учасників справи з метою надання усних пояснень.

З урахуванням характеру спірних правовідносин та предмета доказування суд дійшов висновку, що клопотання представника відповідача задоволенню не підлягає.

Так, відповідно до позиції ВП ВС, сформульованої в ухвалі від 03.12.2020 р. у справі № 440/2722/20, бажання сторони викласти під час публічних слухань свої аргументи, які висловлені нею в письмових та додаткових поясненнях, не зумовлюють необхідності призначення до розгляду справи з викликом її учасників.

При цьому суди повинні створювати належні умови для учасників справи ознайомитися з її рухом шляхом надсилання копій процесуальних документів.

При цьому їм також має бути забезпечено можливість повною мірою скористатися своїми процесуальними правами, зокрема, але не виключно, надати суду відзив на позовну заяву, відповідь на відзив, заперечення, пояснення з приводу заявлених позовних вимог, а також надати докази, які заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи[1].

У спрощеному позовному провадженні розгляд справи по суті починається з відкриття першого судового засідання, яке проводиться не пізніше 30 днів із дня відкриття провадження у справі (частини 2, 4 ст. 262 КАСУ). Суд може відкласти розгляд справи за клопотанням сторони з метою надання їй додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Якщо судове засідання не проводиться, розгляд справи по суті розпочинається через 30 днів, а у справах, визначених ст. 263 КАСУ, – через 15 днів із дня відкриття провадження у справі.

Суд розглядає справи за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі, а справи, визначені у ст. 263 КАСУ, – не більше 30 днів із дня відкриття провадження у справі.

Судове засідання в загальному позовному провадженні, в якому суд з'ясовує обставини справи та досліджує докази, перед ухваленням рішення по суті справи передбачає проведення судових дебатів (ст. 225 КАСУ). Таке судове засідання в спрощеному позовному провадженні суд закінчує оголошенням про перехід до

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 05.06.2025 р. у справі № 420/7498/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127914728.

ухвалення судового рішення та час його проголошення в цьому судовому засіданні (ст. 227, ч. 8 ст. 262 КАСУ).

При розгляді справи в письмовому провадженні суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи. Відповідно до ч. 1 п. 10 ст. 4 КАСУ письмове провадження не передбачає повідомлення та (або) виклику учасників справи, а також проведення судового засідання.

Зауваження. Використання судом вказаної процесуальної форми дає змогу, з одного боку, значно прискорити вирішення справи по суті, а з іншого – несе в собі ризики ігнорування гарантій публічного судового розгляду, передбачених п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово наголошував на фундаментальності цього принципу. Його дотримання підвищує імовірність того, що судовий розгляд буде справедливим. Суд зауважив, що право на публічний судовий розгляд слід розуміти як право на «усне слухання». Воно було б позбавлене сенсу, якби сторона у справі не повідомлялась про слухання, щоб мати можливість брати участь у ньому, якщо вона вирішила здійснити своє право на явку до суду, встановлене національним законом[1].

Відповідно до роз'яснень ЄСПЛ, публічний розгляд справи може бути виправданим не в кожному випадку. Так, коли вирішення потребують тільки питання права, розгляд письмових заяв є більш доцільним, ніж усні слухання, а розгляд справи на основі письмових доказів є достатнім. Отже, якщо фактичні обставини не є предметом спору, а питання права не становлять особливої складності, та обставина, що відкритий розгляд не проводився, не є порушенням вимоги п. 1 ст. 6 Конвенції про проведення публічного розгляду справи[2].

Винятковий характер обставин, що можуть бути підставами для відмови в усному розгляді, значною мірою залежить від характеру проблеми, що вирішується компетентним національним судом, а не від частоти виникнення таких ситуацій[3]. Проведення слухання не є необхідним, коли відсутні сумніви щодо переконливості фактів, які вимагають слухання, і суд може справедливо і обґрунтовано винести рішення на основі подань сторін та інших письмових матеріалів[4]. Відповідно, якщо відсутні виняткові обставини для відмови у слуханні, право на публічне слухання, п. 1 ст. 6 Конвенції передбачає усний розгляд справи в суді принаймні однієї інстанції[5].

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд у справі № 380/4420/25 (провадження № П/380/5387/25) за позовом ТОВ до Головного управління ДПС у Львівській області, ДПС про визнання протиправним і скасування рішення, зобов'язання вчинити дії постановив ухвалу від 05.05.2025 р., якою відмовив у задоволенні клопотання представника відповідачів про розгляд справи в порядку загального позовного провадження.

Підставою для подання клопотання стало відкриття судом провадження у справі в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Трудов проти Росії» від 13.12.2011 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-107866%22]}.

[2] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Varela Assalino contre le Portugal» від 25.04.2002 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-43416%22]}.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Міллер проти Швеції» від 08.02.2005 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-68178%22]}.

[4] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Дерю проти Швеції» від 12.11.2002 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-60737%22]}; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Саккочча проти Австрії» від 18.12.2008 р. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-90342%22]}.

[5] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Саломонссон проти Швеції» від 12.11.2002 р. URL: https://jurinfo.jep.gov.co/normograma/compilacion/docs/pdf/CASE%20OF%20SALOMONSSON%20v.%20SWEDEN.PDF.

матеріалами. Представник відповідачів наголошував, що розгляд справи без повідомлення (виклику) її учасників має наслідком позбавлення їх таких прав, гарантованих статтями 44, 166, 209, 211, 224, 262 КАСУ: 1) брати участь у судових засіданнях; 2) брати участь у дослідженні доказів; 3) ставити питання іншим учасникам справи; 4) виступити зі вступним словом, надавати усні, в тому числі додаткові, пояснення суду; 5) наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших учасників справи.

Відмовляючи в задоволенні клопотання представника відповідачів, суд звернув увагу на те, що розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження жодним чином не нівелює обов'язок суду всебічно та в повному обсязі дослідити всі обставини справи, надавши їм належну правову оцінку.

Крім того, практика ЄСПЛ щодо гарантій публічного характеру провадження в судових органах у контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ демонструє те, що публічний розгляд справи може бути виправданим не в кожному випадку (рішення від 08.12.1983 р. у справі Axen v. Germany, рішення від 25.04.2002 р. у справі Varela Assalino contre le Portugal).

Львівський окружний адміністративний суд пояснив, що жоден з учасників цієї справи не позбавлений можливості подати до суду докази на підтвердження своїх вимог та заперечень проти них.

Так само відповідач не позбавлений можливості викласти свої заперечення проти позову у відзиві на позовну заяву відповідно до вимог ст. 162 КАСУ, а також надати свої пояснення, міркування й аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив (у разі його подання позивачем) пояснень, міркувань та аргументів і мотиви їх визнання або відхилення, як це передбачено ст. 164 КАСУ.

Крім того, суд не позбавляє учасників справи ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень, подавати відповідні докази. Не позбавлений таких прав і відповідач у цій справі.

Суд також зауважує, що бажання сторони у справі викласти під час публічних слухань свої аргументи, які висловлені нею в письмових та додаткових поясненнях, не зумовлюють необхідність призначення до розгляду справи з викликом її учасників[1].

3.3. Рішення суду першої інстанції: питання, які суд вирішує при ухваленні рішень, повноваження суду при вирішенні справи, зміст рішення

Результатом розгляду в суді першої інстанції є вирішення публічно-правового спору адміністративним судом. Судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду за відсутності підстав для залишення позову без розгляду та (або) закриття провадження у справі (ст. 238 КАСУ).

Рішення суду – це рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги (п. 13 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

Питання, які вирішує суд при ухваленні рішення:

1) чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;

[1] Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 05.02.2026 р. у справі № 580/9376/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133762694.

2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;

3) яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин;

4) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;

5) як розподілити між сторонами судові витрати;

6) чи є підстави допустити негайне виконання рішення;

7) чи є підстави для здійснення судового контролю (щодо суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене рішення – за письмовою заявою заявника (ч. 5 ст. 382 КАСУ) чи за власною ініціативою суду, якщо суд допускає негайне виконання такого рішення (ч. 6 ст. 382 КАСУ));

8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову (ст. 244 КАСУ).

Повноваження суду при вирішенні справи

При вирішенні справи по суті суд відповідно до ч. 1 ст. 245 КАСУ має право (рис. 3.23):

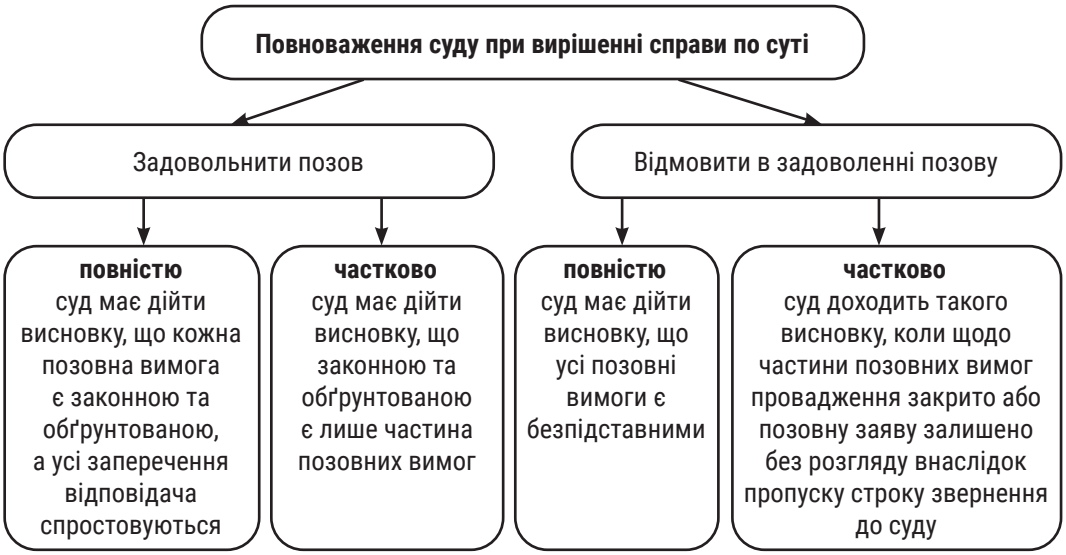

Рис. 3.23

У разі задоволення позову суд може ухвалити рішення про (ч. 2 ст. 245 КАСУ):

- *визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень (п. 1 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, Київський окружний адміністративний суд 21.05.2025 р. у справі № 320/37685/24 задовольнив позовні вимоги Особи_1 у повному обсязі, визнав протиправним та нечинним наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2024 р. № 910 «Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача освіти»[1].

[1] Рішення Київського окружного адміністративного суду від 21.05.2025 р. у справі № 320/37685/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127692073.

Задовольняючи позов частково, суд має можливість дійти висновку про протиправність та нечинність лише окремої частини оскаржуваного нормативно-правового акта (або окремих його положень), а саме: окремої статті, частини або пункту.

Наприклад, 13.06.2022 р. у справі № 160/3164/22 Дніпропетровський окружний адміністративний суд частково задовольнив адміністративний позов Товариства з обмеженою відповідальністю «ЕСТЕЙТ СІТІ» до Дніпровської міської ради про визнання протиправним та скасування рішення й визнання протиправним та нечинним п. 1.2 рішення Дніпровської міської ради VIII скликання від 22.09.2021 р. № 415/10 «Про внесення змін до рішення міської ради від 08.12.2004 р. № 41/22 «Про затвердження переліку земельних ділянок, які не підлягають забудові», в частині доповнення переліку земельних ділянок, які не підлягають забудові, підп. 1.51 щодо земельної ділянки по вул. Січеславській Набережній в районі будинку № 53. В іншій частині заявлених позовних вимог суд відмовив[1].

Якщо суд при визнанні нормативно-правового акта протиправним і нечинним виявить недостатню правову врегульованість публічно-правових відносин, яка може потягнути за собою порушення прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб, він має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень прийняти новий нормативно-правовий акт на заміну визнаного ним незаконним (протиправним) повністю або у відповідній частині (ч. 5 ст. 245 КАСУ).

Відповідач має невідкладно офіційно оприлюднити рішення суду, що набрало законної сили, про визнання нормативно-правового акта протиправним та нечинним. Таке оприлюднення має бути здійснено в тому самому виданні, в якому визнаний нормативно-правовий акт було опубліковано (частини 1, 2 ст. 265 КАСУ);

- *визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень (п. 2 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, 18.03.2024 р. у справі № 160/34535/23 Дніпропетровський окружний адміністративний суд за адміністративним позовом Приватного акціонерного товариства «СУХА БАЛКА» до ДПС про визнання протиправною та скасування індивідуальної податкової консультації позов задовольнив, визнав протиправною та скасував індивідуальну податкову консультацію ДПС № 3054/ІПК/99-00-24-03-03-06 від 18.09.2023 р.[2]

Суд може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, у разі скасування його індивідуального акта, вчинити необхідні дії з метою відновлення прав, свобод чи інтересів позивача (ч. 3 ст. 245 КАСУ);

Наприклад, 16.06.2025 р. у справі № 260/1547/25 за позовом Карпатського біосферного заповідника до ДПС про скасування індивідуальної податкової консультації, зобов'язання

[1] Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 13.06.2022 р. у справі № 160/3164/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104729704.

[2] Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 18.03.2024 р. у справі № 160/34535/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117759575.

вчинити певні дії Закарпатський окружний адміністративний суд позов задовольнив, скасував індивідуальну податкову консультацію ДПС № 1052/ІПК/99-00-04-01-04 від 27.02.2025 р., зобов'язав ДПС надати Карпатському біосферному заповіднику нову індивідуальну податкову консультацію з питання, поставленого в запиті про надання податкової консультації від 11.02.2025 р. № 145, з урахуванням висновків суду[1].

- *визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій (п. 3 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, у справі № 420/7453/20 Одеський окружний адміністративний суд у складі суддів, розглянувши у відкритому судовому засіданні справу за адміністративним позовом ОСОБА_1 (АДРЕСА_1) до Приватного виконавця виконавчого округу Одеської області Парфьонова Георгія Володимировича (АДРЕСА_3) про визнання дій протиправними та зобов'язання утриматись від вчинення певних дій, зобов'язав Парфьонова Георгія Володимировича утриматись від примусового звернення стягнення (відчуження без згоди власника) на нерухоме майно, яке знаходиться за адресою: АДРЕСА_2[2].

Суд може визначити відповідачу – суб'єкту владних повноважень розумний строк виконання рішення суду (ч. 6 ст. 245 КАСУ);

- *визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії (п. 4 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, Харківський окружний адміністративний суд розглянув справу № 520/24373/25 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії. Своїм рішенням від 26.01.2026 р. суд адміністративний позов ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії задовольнив частково: визнав протиправною бездіяльність Військової частини НОМЕР_1 щодо непроведення ОСОБА_1 нарахування грошового забезпечення з 09.05.2022 р. по 19.05.2023 р. та з 19.06.2025 р. по 25.07.2025 р. з урахуванням розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня відповідного календарного року, та зобов'язав Військову частину НОМЕР_1 здійснити перерахунок грошового забезпечення (щомісячні основні види грошового забезпечення, щомісячні додаткові види грошового забезпечення та одноразові додаткові види грошового забезпечення) ОСОБА_1 з 09.05.2022 р. по 19.05.2023 р. та з 19.06.2025 р. по 25.07.2025 р., виходячи із розмірів посадового окладу та окладу за військове звання, які визначити шляхом множення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, на відповідний тарифний коефіцієнт згідно з додатками 1 та 14 до постанови КМУ «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» від 30.08.2017 р. № 704, та здійснити виплату різниці з урахуванням виплачених сум. У задоволенні іншої частини позовних вимог суд відмовив[3].

[1] Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 16.06.2025 р. у справі № 260/1547/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128182724.
[2] Рішення Одеського окружного адміністративного суду у справі від 07.09.2020 р. у справі № 420/7453/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91374454.
[3] Рішення Харківського окружного адміністративного суду від 26.01.2026 р. у справі № 520/24373/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133571430.

Суд може *задовольнити позов частково* та визнати бездіяльність суб'єкта владних повноважень протиправною, проте відмовити в частині зобов'язання суб'єкта владних повноважень вчинити певні дії. Зокрема, суд не може перебирати на себе повноваження щодо вирішення питань, які законодавством віднесені до компетенції іншого суб'єкта владних повноважень.

Суд також може зобов'язати відповідача – суб'єкта владних повноважень прийняти рішення на користь позивача, якщо для його прийняття виконано всі умови, визначені законом, і прийняття такого рішення не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд. У випадку, якщо прийняття рішення на користь позивача передбачає право суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд, суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень вирішити питання, щодо якого звернувся позивач, з урахуванням його правової оцінки, наданої судом у рішенні (ч. 4 ст. 245 КАСУ).

Наприклад, відповідно до матеріалів справи № 640/1927/22, до Окружного адміністративного суду міста Києва надійшов позов до Головного управління Пенсійного фонду України в м. Києві, в якому позивач просить суд: визнати протиправною відмову, бездіяльність та скасувати рішення відповідача про відмову в призначенні пенсії; зобов'язати відповідача призначити пенсію з 05.06.2021 р. Розглянувши справу, суд зазначив, що відповідачем не було проведено розрахунок страхового стажу для призначення пенсії позивача, з урахуванням зарахованих цим судовим рішенням періодів роботи.

Зважаючи на наведене, а також дискрецію пенсійного органу в питаннях призначення пенсії, суд з метою ефективного захисту права позивача на пенсію за віком на пільгових умовах вважає за потрібне зобов'язати відповідача повторно розглянути заяву позивача від 05.06.2021 р. про призначення пенсії, з урахуванням правової оцінки, наданої судом у рішенні у цій справі[1].

Суд може визначити відповідачу – суб'єкту владних повноважень розумний строк виконання рішення суду (ч. 6 ст. 245 КАСУ);

- *встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень (п. 5 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, 30.10.2025 р. у справі № 460/15676/25 за позовом Вараської міської військової адміністрації Вараського району Рівненської області до Вараської міської ради про визнання протиправним та скасування рішення, встановлення відсутності компетенції Рівненський окружний адміністративний суд позов задовольнив повністю.

Суд визнав протиправним та скасував рішення Вараської міської ради від 27.08.2025 р. № 2917-РР-VIII «Про внесення змін до бюджету Вараської міської територіальної громади на 2025 рік» та встановив відсутність компетенції (повноважень) Вараської міської ради щодо затвердження, внесення змін до бюджету Вараської міської територіальної громади на період здійснення повноважень Вараською міською військовою адміністрацією Вараського району Рівненської області[2].

[1] Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 28.04.2025 р. у справі № 640/1927/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127547720.

[2] Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 30.10.2025 р. у справі № 460/15676/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131401403.

Суд може визначити відповідачу – суб'єкту владних повноважень розумний строк виконання рішення суду (ч. 6 ст. 245 КАСУ);

- прийняття судом одного з рішень, зазначених у наведених вище пунктах (пп. 1–4 ч. 2 ст. 245 КАСУ), та стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю (п. 6 ч. 2 ст. 245 КАСУ);

Наприклад, у справі № 640/7579/19 за позовною заявою ОСОБА_1 до Комісії із соціального страхування Державної архітектурно-будівельної інспекції України, Державної інспекції архітектури та містобудування України про визнання дій протиправними, зобов'язання вчинити певні дії, стягнення моральної і матеріальної шкоди Закарпатський окружний адміністративний суд своїм рішенням від 28.08.2026 р. позов задовольнив.

Суд визнав протиправним повернення Комісією із соціального страхування Державної архітектурно-будівельної інспекції України листків непрацездатності серії АДЧ №961662, АДЗ №787301 та АДЗ №787328 без оплати; зобов'язав Державну інспекцію архітектури та містобудування України нарахувати та виплатити ОСОБА_1 допомогу по тимчасовій непрацездатності відповідно до листків непрацездатності серії АДЧ № 961662, АДЗ № 787301 та АДЗ № 787328; стягнув з Державної інспекції архітектури та містобудування України на користь ОСОБА_1 матеріальну шкоду в сумі 153,20 (сто п'ятдесят три гривні двадцять копійок) та моральну шкоду в сумі 1000,00 (одна тисяча гривень)[1].

- *тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності об'єднання громадян (п. 7 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, відповідно до матеріалів справи № 260/11090/23 Міністерство юстиції України звернулося з позовом до Громадської організації Закарпатської обласної громадської організації «Всеукраїнська спілка радянських офіцерів» про припинення діяльності юридичної особи. Рішенням Закарпатського окружного адміністративного суду від 15.03.2024 р. позов Міністерства юстиції України було задоволено, а діяльність юридичної особи Громадська організація Закарпатської обласної громадської організації «Всеукраїнська спілка радянських офіцерів» було припинено. Обґрунтовуючи рішення, суд вказав, що використання відповідачем у своїй назві слова «радянська» не відповідає Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 р. № 317-VIII, що є підставою для припинення діяльності вищевказаної громадської організації. Припинення діяльності юридичної особи відповідача, на переконання суду, є виправданим, оскільки обумовлено легітимною метою недопущення будь-якої пропаганди комуністичного тоталітарного режиму. При цьому суд зазначив, що Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» не забороняє діяльність жодної юридичної особи, а вимагає лише коригування поведінки суб'єктів, які підпадають під дію встановлених обмежень, шляхом приведення діяльності / найменування у відповідність до встановлених вимог[2].

[1] Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 28.08.2025 р. у справі № 640/7579/19. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/130109096.

[2] Рішення Закарпатського окружного адміністративного суду від 15.03.2024 р. у справі № 260/11090/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117916831.

Суд може звернути рішення до негайного виконання ухвалою в порядку письмового провадження або зазначаючи про це в рішенні, за заявою учасників справи або з власної ініціативи (п. 2 ч. 2 ст. 371 КАСУ);

- *примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян (п. 8 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Наприклад, згідно з матеріалами справи № 620/4512/24, Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції звернулося з позовом до Чернігівського обласного відділення Всеукраїнської громадської організації «Руський рух України», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Управління СБУ в Чернігівській області про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян.

Рішенням Чернігівського окружного адміністративного суду від 30.05.2024 р. позов Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції до Чернігівського обласного відділення Всеукраїнської громадської організації «Руський рух України», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – Управління СБУ в Чернігівській області про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян було задоволено та заборонено Чернігівське обласне відділення Всеукраїнської громадської організації «Руський рух України» шляхом його примусового розпуску, що має наслідком припинення її діяльності[1].

У вказаній категорії справ суд, задовольняючи позов, має можливість звернути до негайного виконання рішення суду в частині заборони та примусового розпуску (ліквідації) об'єднання громадян (п. 2 ч. 2 ст. 371 КАСУ);

- *заборону політичної партії та передачу майна, коштів та інших активів політичної партії, її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень у власність держави (п. 8^1 ч. 2 ст. 245 КАСУ);*

Наприклад, згідно *з* матеріалами справи № П/857/6/24 Міністерство юстиції України звернулося з позовом до Політичної партії «НАШ КРАЙ», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача СБУ, про заборону діяльності політичної партії. Рішенням Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19.06.2024 р. позов було задоволено. Суд вирішив заборонити діяльність Політичної партії «НАШ КРАЙ» (код ЄДРПОУ 37724082, юридична адреса: вул. Велика Житомирська, 30, м. Київ) та передати майно, кошти та інші активи Політичної партії «НАШ КРАЙ», її обласних, міських, районних організацій, первинних осередків та інших структурних утворень у власність держави[2].

- *припинення релігійної організації (у порядку ст. 289^9 КАСУ) та передачу майна, коштів та інших активів, що перебувають в її власності, крім культового, у власність держави (п. 8^2 ч. 2 ст. 245 КАСУ);*

[1] Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 30.05.2024 р. у справі № 620/4512/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119401915.

[2] Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19.06.2024 р. у справі № П/857/6/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119907042.

Наприклад, рішенням Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.09.2025 р. адміністративний позов Державної служби України з етнополітики та свободи совісті було задоволено частково та припинено релігійну організацію Духовне управління мусульман Криму, зареєстровану 30.09.1991 р. У задоволенні позовних вимог в іншій частині суд відмовив[1].

- *інший спосіб захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист таких прав, свобод та інтересів (п. 10 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Обираючи спосіб відновлення порушеного права позивача, суд виходить із принципу верховенства права щодо гарантування цього права ст. 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ як складника змісту і спрямованості діяльності держави, та виходячи з принципу ефективності такого захисту, що зумовлює безпосереднє поновлення судовим рішенням прав особи, яка звернулася за судовим захистом, без необхідності додаткових її звернень та виконання будь-яких інших умов для цього. Наприклад, суд може встановити безпосередній взаємозв'язок вимоги про визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та вимоги про зобов'язання вчинення ним певних дій. Друга вимога так само є похідною та залежною від першої.

Також згідно із ч. 2 ст. 9 КАСУ суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог. Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. За змістом зазначеної норми це право суд може здійснити за результатом розгляду справи за наявності на це підстав. Тобто процесуальний закон надає право (не обов'язок) суду вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів[2];

Наприклад, 16.04.2024 р. Вінницький окружний адміністративний суд у справі № 120/1396/24 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції у Вінницькій області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії, вказаний позов задовольнив та визнав протиправними дії Головного управління Національної поліції у Вінницькій області щодо відмови зарахувати ОСОБА_1 до стажу служби в поліції період служби в податковій міліції з 17.09.1999 р. по 17.08.2000 р. та з метою ефективного захисту прав позивача, суд вважав за потрібне зобов'язати відповідача зарахувати позивачеві до стажу служби в поліції, що дає право на встановлення поліцей-

[1] Рішення Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.09.2025 р. у справі № 855/8/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130321357.

[2] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.02.2024 р. у справі № 990/150/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117241509.

ському надбавки за вислугу років, службу в податковій міліції у період з 17.09.1999 р. по 17.08.2000 р.[1]

- *затримання іноземця або особи без громадянства з метою ідентифікації або про продовження строку такого затримання (п. 11 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Строк затримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, становить шість місяців. За наявності умов, за яких неможливо ідентифікувати іноземця або особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи в зазначений строк або прийняти рішення за заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, або особою без громадянства, такий строк може бути продовжено, але загальний строк затримання не повинен перевищувати вісімнадцяти місяців (ч. 11 ст. 289 КАСУ).

Умовами, за яких неможливо ідентифікувати іноземця або особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи, є: 1) відсутність співпраці з боку іноземця або особи без громадянства під час процедури його (її) ідентифікації; 2) неодержання інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи (частини 11, 13 ст. 289 КАСУ);

Наприклад, Ківерцівський районний суд Волинської області 20.10.2025 р. у справі № 158/3137/25 задовольнив позовні вимоги Управління ДМСУ в Житомирській області до громадянина російської федерації ОСОБА_1 про затримання з метою ідентифікації (документування) та забезпечення видворення за межі України. Суд постановив затримати громадянина російської федерації ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, з метою ідентифікації (документування) та забезпечення примусового видворення, терміном на 6 (шість) місяців, рішення суду звернути до негайного виконання[2].

- *затримання іноземця або особи без громадянства до вирішення питання про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, або особою без громадянства (п. 12 ч. 2 ст. 245 КАСУ);*

Наприклад, Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області 18.08.2020 р. у справі № 308/8228/20 за позовом військової частини НОМЕР_1 ІНФОРМАЦІЯ_1 до громадянина Республіки Малі Драме Магамадоу про затримання іноземця до вирішення питання про визнання його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, позов задовольнив та затримав громадянина Республіки Малі Драме Магамадоу (ОСОБА_1), ІНФОРМАЦІЯ_2 (зі слів) до вирішення питання про визнання його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, з поміщенням до пункту тимчасового перебування

[1] Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 16.04.2024 р. у справі № 120/1396/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118426498.

[2] Рішення Ківерцівського районного суду Волинської області від 20.10.2025 р. у справі № 158/3137/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131101902.

іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на строк, достатній для виконання судового рішення, який не може перевищувати шість місяців[1].

- *затримання іноземця або особи без громадянства з метою забезпечення її передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію (п. 13 ч. 2 ст. 245 КАСУ);*

Наприклад, Доманівський районний суд Миколаївської області 18.06.2024 р. задовольнив частково позовну заяву Доманівського сектору Управління ДМСУ в Миколаївській області до ОСОБА_1 про затримання з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію[2].

- *звільнення іноземця або особи без громадянства на поруки підприємства, установи чи організації (п. 14 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Суд не може застосувати вказаний захід до іноземців та осіб без громадянства, до яких раніше застосовувалися взяття на поруки або зобов'язання внести заставу, а також стосовно яких є достатні дані про їх причетність до готування та (або) вчинення терористичної діяльності.

Взяття на поруки підприємством, установою чи організацією полягає в наданні уповноваженими особами підприємства, установи чи організації, яких суд вважає такими, що заслуговують на особливу довіру (поручителями), письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання іноземцем або особою без громадянства покладених на нього (неї) обов'язків відповідно до ч. 4 ст. 289 КАСУ і зобов'язуються за потреби доставити його (її) до суду чи органу (підрозділу), який подав позов.

Суд під час застосування такого заходу, як взяття на поруки, письмово роз'яснює іноземцю або особі без громадянства покладені на нього (неї) обов'язки: 1) прибувати до визначеної службової особи з установленою судом періодичністю; 2) не відлучатися з населеного пункту, в якому іноземець або особа без громадянства тимчасово перебуває, без дозволу визначеної службової особи; 3) невідкладно повідомляти визначену службову особу про зміну свого місця проживання (частини 3–5 ст. 289 КАСУ);

Наприклад, Приморський районний суд м. Одеси 26.06.2024 р. у справі № 522/6478/24 застосував до ОСОБА_1 (ОСОБА_2), ІНФОРМАЦІЯ_1, захід, передбачений п. 3 ч. 1 ст. 289 КАСУ, у вигляді взяття на поруки підприємством, установою чи організацією, передавши ОСОБА_1 (ОСОБА_2), ІНФОРМАЦІЯ_1, на поруки АДРЕСА_3, ЄДРПОУ 33081542, з покладен-

[1] Рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 18.08.2020 р. у справі № 308/8228/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91054993.

[2] Рішення Доманівського районного суду Миколаївської області від 18.06.2024 р. у справі № 475/683/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119787385.

ням на нього обов'язків, передбачених ч. 4 ст. 289 КАСУ, а саме: 1) прибувати до Головного управління ДМСУ в Одеській області за графіком, визначеним цим органом, для контролю та обліку його перебування; 2) не відлучатися з території Одеської області без дозволу Головного управління ДМСУ в Одеській області; 3) невідкладно повідомляти Головне управління ДМСУ в Одеській області про зміну свого місця проживання.

Також суд ухвалив у резолютивній частині цього рішення: покласти контроль за виконанням обов'язків, зазначених вище, на Приватне підприємство «ЛЄАН», Одеська область, м. Чорноморськ, вул. Морська, 1, ЄДРПОУ 33081542; роз'яснити, що за потреби Приватне підприємство «ЛЄАН», Одеська область, м. Чорноморськ, вул. Морська, 1, ЄДРПОУ 33081542 повинно доставити ОСОБА_1 до суду чи органу (підрозділу), який подав позов; роз'яснити Приватному підприємству «ЛЄАН», Одеська область, м. Чорноморськ, вул. Морська, 1, ЄДРПОУ 33081542, що за невиконання зобов'язань, покладених судом відповідно до ч. 4 цієї статті, поручитель несе відповідальність, визначену законом; зобов'язати уповноважених осіб Державної установи «Миколаївський пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, ДМСУ» роз'яснити ОСОБА_1 покладені на нього рішенням обов'язки; роз'яснити Головному управлінню ДМСУ в Одеській області, що в разі невиконання іноземцем або особою без громадянства обов'язків, покладених судом відповідно до частини четвертої цієї статті, чи вчинення ним (нею) порушення законодавства України про державний кордон або про правовий статус іноземців та осіб без громадянства, уповноважений орган (підрозділ) може звернутися до адміністративного суду з позовною заявою про затримання такої особи з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні[1].

- *зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу (п. 15 ч. 2 ст. 245 КАСУ).*

Суд не може застосувати вказаний захід до іноземців та осіб без громадянства, до яких раніше застосовувалися взяття на поруки або зобов'язання внести заставу, а також стосовно яких є достатні дані про їх причетність до готування та (або) вчинення терористичної діяльності.

Суд під час застосування вказаного заходу письмово роз'яснює іноземцю або особі без громадянства покладені на нього (неї) обов'язки: 1) прибувати до визначеної службової особи з установленою судом періодичністю; 2) не відлучатися з населеного пункту, в якому іноземець або особа без громадянства тимчасово перебуває, без дозволу визначеної службової особи; 3) невідкладно повідомляти визначену службову особу про зміну свого місця проживання (частини 3, 4 ст. 289 КАСУ).

Внесення застави полягає у внесенні іноземцем, особою без громадянства або іншою фізичною чи юридичною особою (заставодавцем) коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому КМУ. Заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності чи така, що фінансується з державного чи місцевого бюджету, чи у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, чи яка належить суб'єкту господарювання, що перебуває в державній або комунальній власності.

[1] Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 26.06.2024 р. у справі № 522/6478/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119989669.

Суд, що розглядає справу, визначає розмір застави з урахуванням майнового та сімейного стану іноземця або особи без громадянства в межах від п'ятдесяти до ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, яка вноситься на спеціальний рахунок, визначений частиною шостою цієї статті, протягом п'яти робочих днів із дня ухвалення судом рішення про внесення застави. До цього моменту за рішенням суду особа утримується у спеціально обладнаному для таких цілей приміщенні органу (підрозділу) охорони державного кордону, органу СБУ, який її затримав, або в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, та звільняється з нього в день надання позивачу підтвердних документів про внесення застави.

У разі невнесення застави у встановлений строк адміністративний суд за клопотанням відповідного органу (підрозділу) ухвалює без участі іноземця або особи без громадянства рішення про його (її) затримання з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні. На час ухвалення такого рішення особа продовжує утримуватися у спеціально обладнаному для таких цілей приміщенні органу (підрозділу) охорони державного кордону, органу СБУ, який її затримав, або у пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні (частини 6–8 ст. 289 КАСУ).

Наприклад, 19.06.2025 р. Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області своїм рішенням у справі № 185/6724/25 задовольнив частково позов Відділу № 15 у місті Павлограді Головного управління ДМСУ в Дніпропетровській області. З метою забезпечення виконання рішення про видворення з України громадянки російської федерації ОСОБА_1 (ОСОБА_3), ІНФОРМАЦІЯ_1, суд вирішив зобов'язати заставодавця ОСОБА_2 внести на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому КМУ, заставу в розмірі 50 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який становить 151400 (сто п'ятдесят одна тисяча чотириста) грн, протягом п'яти робочих днів з дня ухвалення судом рішення про внесення застави. До моменту внесення застави утримувати ОСОБА_1 у пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, та звільнити з нього в день надання позивачу підтвердних документів про внесення застави.

Покласти на ОСОБА_1 такі обов'язки: прибувати до Відділу № 15 у місті Павлограді Головного управління ДМСУ в Дніпропетровській області кожного тижня у дні, визначені цим органом, для контролю та обліку її перебування; не відлучатися з міста Павлограда Дніпропетровської області без дозволу Відділу № 15 у місті Павлограді Головного управління ДМСУ в Дніпропетровській області; невідкладно повідомляти Відділ № 15 у місті Павлограді Головного управління ДМСУ в Дніпропетровській області про зміну свого місця проживання.

Рішення суду підлягало негайному виконанню[1].

Рішення щодо частини позовних вимог (ст. 247 КАСУ):

- суд може ухвалити щодо будь-якої вимоги часткове рішення та продовжити провадження в частині невирішених вимог, якщо в одному провадженні

[1] Рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 19.06.2025 р. у справі № 185/6724/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128240844.

об'єднані кілька взаємопов'язаних самостійних вимог. Не допускається ухвалення часткового рішення за вимогами, об'єднаними в одному провадженні до одного відповідача у разі його обґрунтованих заперечень;

Наприклад, Восьмий апеляційний адміністративний суд своєю ухвалою від 05.07.2022 р. у справі № 826/9174/18, провадження № П/857/15/22, задовольнив клопотання представника Міністерства юстиції України про відмову від позову в частині позовних вимог та прийняв відмову Міністерства юстиції України від позову в частині позовних вимог щодо примусового розпуску Політичної партії «ЩАСЛИВА УКРАЇНА» та закрив провадження у справі № 826/9174/18 в цій частині[1].

- суд може вирішити питання розподілу судових витрат у додатковому рішенні після ухвалення рішення за результатами розгляду справи по суті.

Наприклад, Садгірський районний суд м. Чернівці ухвалив додаткове рішення від 08.05.2024 р. у справі № 726/670/24 за позовом ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат Гінгуляк Юрій Васильович, до Управління патрульної поліції в Чернівецькій області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення, яким задовольнив заяву адвоката Гінгуляка Юрія Васильовича про ухвалення додаткового рішення та стягнув за рахунок бюджетних асигнувань Департаменту патрульної поліції на користь ОСОБА_1 витрати на професійну правничу допомогу в розмірі 1 500 (тисяча п'ятсот) грн[2].

Рішення щодо частини позовних вимог може бути оскаржено в загальному порядку (ст. 247 КАСУ).

Структура рішення

Рішення суду складається з чотирьох елементів, які розташовано в чіткій послідовності:

- вступна (зазначаються необхідні відомості, які дають змогу ідентифікувати рішення);
- описова (у хронологічному порядку, відображаючи обставини справи);
- мотивувальна (зазначаються обставини, встановлені судом, із посиланням на докази, мотиви неврахування окремих доказів, а також мотиви, з яких суд виходив при ухваленні рішення, і положення закону, якими він керувався);
- резолютивна (є завершальною і відображає результат вирішення адміністративної справи, а тому повинна містити чіткі та вичерпні висновки щодо всіх вимог, які були предметом позову).

Про вимоги до змісту та сучасні стандарти оформлення судового рішення *матеріал наведено в підрозд. 1.2.5.9 цього підручника.*

[1] Ухвала Восьмого апеляційного адміністративного суду від 05.07.2022 р. у справі № 826/9174/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105086068.

[2] Додаткове рішення Садгірського районного суду м. Чернівці від 08.05.2024 р. у справі № 726/670/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119035125.

Проілюструємо структуру рішення суду першої інстанції на прикладі рішення Уманського міськрайонного суду Черкаської області[1]:

Вступна частина рішення
Справа №705/1017/24
2-а/705/37/24

Р І Ш Е Н Н Я
І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И
19 лютого 2024 р. м. Умань

Уманський міськрайонний суд Черкаської області в складі:
головуючого судді Годік Л.С.
при секретарі Давидяк І.О.
за участю:
представника позивача Панасюка Р.В.
перекладача Литвиненко В.Ю.
відповідача Чіхі Валід (CHIHI WALID)
представника відповідача Романенка П.В.
розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду м. Умань, у режимі відеоконференції, справу за адміністративним позовом Уманського відділу ЦПМУ ДМС України до громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHIWALID) про продовження строку затримання іноземця в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, -

Описова частина рішення

в с т а н о в и в :

Заступник начальника Уманського відділу ЦПМУ ДМС України звернувся до суду із адміністративним позовом до громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID) про продовження строку затримання іноземця в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що рішенням Уманського міськрайонного суду від 22.08.2023 р. у справі № 705/4447/23 задоволено адміністративний позов Уманського відділу Управління Державної міграційної служби України в Черкаській області до громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID), ІНФОРМАЦІЯ_1, про затримання з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають

[1] Рішення Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 19.02.2024 р. у справі №705/1017/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117086649.

в Україні на строк 6 (шість) місяців з метою забезпечення видворення за межі території України. З метою виконання вимог рішення Уманського міськрайонного суду від 22.08.2023 р. Уманським відділом УДМС в Черкаській області, громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID), ІНФОРМАЦІЯ_1 було затримано та 22.08.2023 р. згідно з Актом приймання-передавання іноземця або особи без громадянства, відповідача було передано в Миколаївський пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, терміном на шість місяців. Шестимісячний строк, на який було затримано та поміщено громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHIWALID) до Миколаївського пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України спливає 22.02.2024 р. З метою ідентифікації та виготовлення проїзного документа для повернення до Туніської Республіки, враховуючи відсутність консульської установи Туніської Республіки в Україні, Уманським відділом УДМС в Черкаській області на адресу Департаменту консульської служби МЗС України, 25.08.2023 р. направлено лист з проханням в сприянні ідентифікації громадянина Туніської Республіки Чіхі Валіда(CHIHI WALID). 31.08.2023 р. на адресу Уманського відділу УДМС в Черкаській області надійшов лист від МЗС України, в якому вони підтвердили готовність допомогти та передати за призначенням лист, адресований Посольству Туніської Республіки в Республіці Польща, оскільки питаннями громадян Тунісу, які перебувають в Україні, опікується саме Посольство Туніської Республіки в Республіці Польща. 19.09.2023 р. на адресу Уманського відділу УДМС в Черкаській області з Миколаївського ПТПІ надійшов лист з листом-анкетою громадянина Чіхі Валіда для Посольства Туніської Республіки в Республіці Польща. 10.10.2023 р. Уманським відділом УДМС в Черкаській області через МЗС України направлено лист українською та французькою мовами до Посольства Туніської Республіки в Республіці Польща, з проханням ідентифікувати та документувати свідоцтвом на повернення (звільнивши від консульського збору) громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід, який перебував в Україні понад встановлений термін, з порушенням норм міграційного законодавства України. 09.11.2023 р. громадянин Туніської Республіки Чіхі Валід звернувся з апеляційною скаргою до Шостого апеляційного адміністративного суду на рішення Уманського міськрайонного суду від 22.08.2023 р., постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 01 лютого 2024 р. апеляційну скаргу – залишено без задоволення, а рішення Уманського міськрайонного суду від 22.08.2023 р. у справі №705/4447/23 – без змін. Станом на 13 лютого 2024 р. інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи, не надходило, у зв'язку з чим в іноземця відсутні підстави та документи, що дають право законно перебувати на території України, відсутні документи, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України, постійне місце проживання, приймаюча сторона та законні засоби існування для забезпечення перебування в Україні відсутні. Враховуючи вищевикладене, позивач просить продовжити строк затримання громадянина Туніської Республіки Чіхі Валіда(CHIHI WALID), у Миколаївському пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні строком на шість місяців.

Ухвалою судді Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 13.02.2024 р. відкрито провадження у справі та призначено судове засідання.

Представник позивача по справі Панасюк Р.В. у судовому засіданні заявлені вимоги підтримав та просив їх задовольнити з підстав, зазначених в позовній заяві, та зазначив, що про родичів відповідача позивачу не відомо, оскільки відповідач про них не говорив, документів не надавав. Доказів існування родичів відповідача на території України немає. Відповідач хоч і перебуває в зареєстрованому шлюбі з громадянкою України, однак спільного господарства не ведуть. На даний час Посольство Туніської Республіки в Республіці Польща підтвердило особу громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід та готове виписати свідоцтво на повернення

громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід, проте даний громадянин повідомив, що коштів на придбання квитка він не має, надавати будь-які письмові пояснення відмовився. Тому просить продовжити строк затримання відповідача терміном на шість місяців з метою реалізації процедури видворення.

Відповідач – громадянин Туніської Республіки Чіхі Валід, у судовому засіданні, заперечував проти задоволення позову, посилаючись на те, що він офіційно перебуває у шлюбі, має дитину та неодноразово звертався до ДМС для вирішення питання легального перебування на території України.

Представник відповідача заперечував проти задоволення позову. Вказав, що відповідач неодноразово звертався до ДМС та намагався вирішити питання щодо законного перебування на території України. Відповідач має на території України міцні соціальні зв'язки, має дружину та дитину. Крім того, відповідач тривалий термін перебуває в пункті тимчасового перебування іноземців, а процедура видворення позивачем не проводиться, жодних дій не вчинено, що порушує права відповідача.

Мотивувальна частина рішення

Заслухавши пояснення учасників справи, дослідивши матеріали справи, суд дійшов до наступних висновків.

Частиною першою статті 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлено, що іноземці та особи без громадянства в'їжджають в Україну за наявності визначеного цим Законом чи міжнародним договором України паспортного документа та одержаної у встановленому порядку візи, якщо інше не передбачено законодавством чи міжнародними договорами України. Це правило не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон України з метою визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту чи отримання притулку.

Згідно із частинами першою та третьою статті 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не повинен перевищувати 30 днів з дня прийняття рішення.

Судом встановлено, що рішенням Уманського міськрайонного суду від 22.08.2023 задоволено адміністративний позов Уманського відділу Управління Державної міграційної служби України в Черкаській області до громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID), ІНФОРМАЦІЯ_1 , та надано дозвіл на його затримання з поміщенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні на строк 6 (шість) місяців з метою забезпечення видворення за межі території України.

З метою виконання вимог вказаного рішення суду Уманським відділом УДМС в Черкаській області громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID) було затримано для вирішення питання про поміщення останнього до пункту тимчасового перебування іноземців та

осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, що підтверджується протоколом № МЧК 000036 від 22.08.2023 р. про адміністративне затримання.

Відповідно до рішення Уманського відділу УДМС в Черкаській області від 22.08.2023 р. громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID) поміщено в Миколаївський пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України, за адресою: АДРЕСА_1.

Шестимісячний строк, на який було затримано та поміщено громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID), до Миколаївського пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України спливає 22.02.2024 р.

Частиною 11 ст. 289 КАСУ визначено, що строк затримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, становить шість місяців. За наявності умов, за яких неможливо ідентифікувати іноземця або особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи у зазначений строк або прийняти рішення за заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, цей строк може бути продовжений, але не більш як на вісімнадцять місяців.

Частини дванадцята та тринадцята статті 289 КАСУ встановлюють, що про продовження строк затримання не пізніш як за п'ять днів до його закінчення орган (підрозділ), за клопотанням якого затримано іноземця або особу без громадянства, кожні шість місяців подає відповідний адміністративний позов. У такому позові зазначаються дії або заходи, що вживалися органом (підрозділом) для ідентифікації іноземця або особи без громадянства, забезпечення виконання рішення про примусове видворення (реадмісію) або для розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні.

Умовами, за яких неможливо ідентифікувати іноземця чи особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи, є:

1) відсутність співпраці з боку іноземця або особи без громадянства під час процедури його ідентифікації;

2) неодержання інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи.

Отже, нормами чинного законодавства передбачено, що у випадку відсутності співпраці з боку іноземця чи особи без громадянства під час процедури його ідентифікації та (або) неодержання інформації з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства чи документів, необхідних для ідентифікації особи, строк затримання такої особи може бути продовжено шляхом подачі відповідного адміністративного позову, який подається кожні шість місяців.

З наведеного слідує, що інформація щодо іноземця чи особи без громадянства та документи, які необхідні для забезпечення його примусового видворення мають бути надані саме з країни громадянської належності іноземця або країни походження особи без громадянства.

Відтак, з матеріалів справи вбачається, що 25.08.2023 р. Уманським відділом УДМС в Черкаській області на адресу Департаменту консульської служби МЗС України було направлено лист № 7113-7260/7113.1-23 з проханням в сприянні ідентифікації громадянина Туніської Республіки Чіхі Валіда (CHIHI WALID) та виготовлення проїзного документа для повернення до Туніської Республіки, враховуючи відсутність консульської установи Туніської Республіки в Україні.

Відповідно до листа № 71/17-500-103707 від 31.08.2023 р. від МЗС України, МЗС України повідомили, що питаннями громадян Тунісу, які перебувають в Україні, опікується Посольство Туніської Республіки в Республіці Польщі та підтвердили готовність допомогти та передати за призначенням Посольству Туніської Республіки в Республіці Польща запит УДМСУ України в Черкаській області щодо ідентифікації громадянина Туніської Республіки Чіхі Валіда (CHIHI WALID).

19.09.2023 р. на адресу Уманського відділу УДМС в Черкаській області з Миколаївського ПТПІ надійшов лист з листом-анкетою громадянина Чіхі Валіда для Посольства Туніської Республіки в Республіці Польща.

10.10.2023 р. Уманським відділом УДМС в Черкаській області через МЗС України направлено лист українською та французькою мовами до Посольства Туніської Республіки в Республіці Польща, з проханням ідентифікувати та документувати свідоцтвом на повернення (звільнивши від консульського збору) громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід, який перебував в Україні понад встановлений термін, з порушенням норм міграційного законодавства України.

З повідомлення ДУ «Миколаївський пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, ДМС» вбачається, що з громадянином Туніської Республіки Чіхі Валідом була проведена бесіда щодо придбання авіаквитка для повернення на батьківщину за власні кошти. Даний громадянин повідомив, що коштів на придбання квитка він не має, надавати письмові пояснення відмовився.

Позивачем вживались заходи з метою виконання рішення Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 22.08.2023 р., однак станом на 19 лютого 2024 р. в іноземця відсутні підстави та документи, що дають право законно перебувати на території України, відсутні документи, що посвідчують особу та дають право на виїзд з України, постійне місце проживання, законні засоби існування для забезпечення перебування в Україні відсутні, у зв'язку з чим, заявлений позов про продовження строку затримання є підставним та обґрунтованим.

Відтак, з огляду на викладені обставини, з метою завершення процедури подальшого примусового повернення/видворення відповідача до країни громадянської приналежності, суд дійшов висновку про необхідність продовження строку затримання громадянина Туніської Республіки Чіхі Валіда (CHIHI WALID), в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, з метою його подальшого видворення строком на 6 місяців.

Керуючись статтями 9, 72–77, 241, 244, 246, 268–272, 289 КАСУ, суд

Резолютивна частина рішення

ВИРІШИВ:

Позовні вимоги Уманського відділу ЦПМУ ДМС України до громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID) про продовження строків затримання іноземця в пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України – задовольнити.

Продовжити строк затримання громадянина Туніської Республіки Чіхі Валід (CHIHI WALID), ІНФОРМАЦІЯ_1, у Миколаївському пункті тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, що розташований за адресою: АДРЕСА_1, з метою забезпечення примусового видворення, терміном на 6 (шість) місяців.

Рішення може бути оскаржено шляхом подачі апеляційної скарги в порядку та строки, передбачені ст. 289 КАСУ у десятиденний строк із дня його проголошення.

Суддя Леся Сергіївна Годік

РОЗДІЛ 4. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

4.1. Перегляд судових рішень, що не набрали законної сили, в апеляційному порядку (апеляційне провадження)

4.1.1. Право на апеляційне оскарження

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи. Із зазначеного конституційного положення можна дійти висновку, що йдеться саме про перегляд справи, а не лише про надання можливості оскаржити судове рішення. Якщо терміном «оскарження» визначено право та відповідні дії учасників справи, то «перегляд» застосовано в контексті порядку діяльності відповідного суду не лише із забезпечення такого права чи права на касаційне оскарження, а із забезпечення права на перегляд судових рішень через нововиявлені або виключні обставини (тобто у виняткових випадках), яке з правом на оскарження ототожнювати не можна.

Зауваження. На відмінність понять «перегляд» і «оскарження» звертають увагу й судді КСУ. Так, в одній із окремих думок було зазначено, що «перегляд» позначає процесуальну стадію розгляду справи, а «оскарження» – лише можливість потрапляння судової справи на таку стадію[1].

Аналіз положень КАСУ свідчить про закладення в основу апеляційного перегляду механізму так званої «повної апеляції», у межах якої забезпечується повноцінний захист особи судом апеляційної інстанції від необґрунтованих та помилково ухвалених рішень судом першої інстанції.

Зауваження. У теорії юридичного процесу виокремлюють «повну» та «неповну апеляцію». В умовах «неповної апеляції» апеляційний суд перевіряє дотримання судом першої інстанції вимог, встановлених процесуальним законом для постановлення законного й обґрунтованого судового рішення. «Повна апеляція» дозволяє перевірити правильність рішень суду першої інстанції та розглянути справу заново[2]. Так само акцентується увага на такій функції апеляційного перегляду, як забезпечення законності та обґрунтованості судового рішення[3].

---

[1] Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М. І. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: http://zakon.rada. gov.ua/laws/show/nc01d710-16/print.

[2] Див.: Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках : монографія. Харків : Право, 2010. 352 с. ; Городовенко В. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи: конституційно-правовий аспект і міжнародні стандарти. *Вісник Конституційного Суду України.* 2018. № 6. С. 85–97; Мінка Т. П., Глуховеря М. М. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 204 с.

[3] Див.: Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. 447 с.

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи визнається одним із принципів адміністративного судочинства (п. 8 ч. 3 ст. 2, ст. 13 КАСУ). Практична реалізація цього принципу здійснюється, з одного боку, можливістю особи оскаржити судові рішення в апеляційному порядку, а з іншого – наданням повноважень з апеляційного перегляду, окрім апеляційним адміністративним судам, також і Апеляційній палаті ВАКС, ВС, ВП ВС у встановлених процесуальним законом випадках (ст. 292 КАСУ).

Право на апеляційне оскарження судового рішення часто характеризують змістовим взаємозв'язком із правом на справедливий суд.

Наприклад, КСУ в своєму рішенні зазначив, що встановлене законодавством апеляційне оскарження судових рішень є складовою права кожного на судовий захист, оскільки перегляд таких рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина[1].

Апеляційне оскарження можна розуміти в декількох аспектах, як:

- один із принципів адміністративного судочинства;
- засіб забезпечення верховенства права;
- складник права на справедливий суд;
- спосіб ініціювання перегляду судових рішень;
- спосіб виправлення судом апеляційної інстанції ймовірно допущених судових помилок судом першої інстанції.

Право на апеляційне оскарження рішення та ухвали суду першої інстанції відповідно до ч. 1 ст. 293 КАСУ мають апелянти:

- учасники справи;
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки;

Зауваження. Учаснику справи для реалізації права на апеляційне оскарження достатньо довести його процесуальний статус у справі. Тоді як особа, яка не була залучена до участі у справі, при поданні апеляційної скарги повинна довести належними і достатніми доказами, що оскаржуване судове рішення стосується її прав, інтересів та (або) обов'язків. Згідно з позицією ВС, «…така особа повинна довести наявність у неї правового зв'язку зі сторонами спору або безпосередньо судовим рішенням через обґрунтування такого критерію, як вирішення судом питання про її право, інтерес та (або) обов'язок, як елементів захисту матеріально-правових відносин, у площині яких виник спір. Такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним та опосередкованим іншими правовідносинами»[2].

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28.04.2010 р. № 12-рп/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-10#Text.

[2] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 27.11.2025 р. у справі № 620/679/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132146049.

- органи та особи, яким відповідно до закону надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (наприклад, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, зокрема, у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи) (ст. 53 КАСУ).

Апеляційне оскарження ініціює перегляд судових рішень судів першої інстанції, що не набрали законної сили.

Підставами апеляційного оскарження визнаються (рис. 4.1):

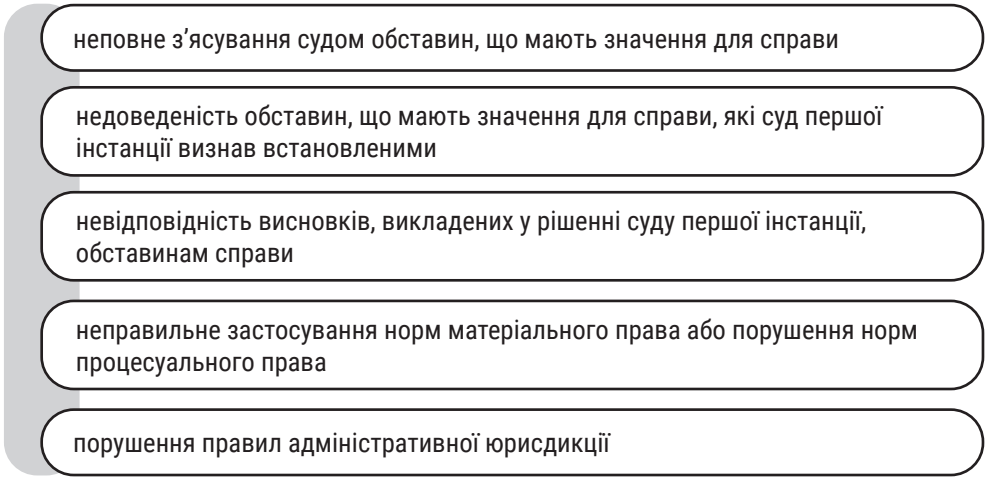

Рис. 4.1

Отже, підставами перегляду судових рішень в апеляційному порядку можуть бути як питання права (правильність застосування матеріального та процесуального права), так і питання фактів (недоведеність обставин чи невідповідність висновків).

Право на апеляційне оскарження може бути реалізоване: особою, яка віднесена до кола осіб, що наділяються таким правом (апелянтом); щодо предмета, визначеного законом; у межах строку, встановленого законом.

Стаття 293 КАСУ окреслює *предмет* перегляду в порядку апеляційного провадження – рішення та ухвали судів першої інстанції. Закон чітко визначає коло ухвал, на які можуть бути подані апеляційні скарги. До таких ухвал згідно зі ст. 294 КАСУ належать ухвали щодо:

- забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів;
- забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, скасування забезпечення позову, відмови у забезпеченні позову, відмови у заміні заходу забезпечення позову або скасуванні забезпечення позову;

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 320/24/24 (провадження № А/855/4184/24) постановив ухвалу про відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Сателліт» на ухвалу Київського окружного адміністративного суду від 19.02.2024 р. про відмову в задоволенні заяви про забезпечення позову у справі за адміністративним позовом ТОВ до Центрального міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків про визнання протиправним та скасування рішення[1].

- повернення заяви позивачеві (заявникові);
- відмови у відкритті провадження у справі;
- передачі справи на розгляд іншого суду;
- відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- затвердження умов примирення сторін;
- призначення експертизи;
- визначення розміру судових витрат;
- зупинення провадження у справі;
- залишення позову (заяви) без розгляду;
- закриття провадження у справі;
- внесення або відмови у внесенні виправлень у рішення;
- відмови ухвалити додаткове рішення;
- роз'яснення або відмови в роз'ясненні судового рішення;
- відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
- відмови в поновленні пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- відстрочення і розстрочення, зміни або встановлення способу і порядку виконання судового рішення;
- заміни сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;
- повороту виконання рішення суду або відмови в повороті виконання рішення;
- внесення чи відмови у внесенні виправлень до виконавчого документа, визнання чи відмови у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
- окремої ухвали;
- стягнення штрафу в порядку процесуального примусу;
- накладення штрафу та інших питань судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах;

[1] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 11.03.2024 р. у справі № 320/24/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117596300.

- відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження;
- відновлення або відмови у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження;
- залишення без задоволення заяви, поданої в порядку, визначеному ст. 383 КАСУ;
- відмови в задоволенні заяви про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення;
- прийняття або відмови у прийнятті звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення.

Заперечення на ухвали, які не охоплюються цим переліком, може бути включено до апеляційної скарги на рішення суду. У разі подання особою апеляційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, апеляційний суд повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

4.1.2. Апеляційна скарга: форма, зміст, строк та порядок подання

Стаття 296 КАСУ регламентує вимоги до *форми та змісту* апеляційної скарги. Апеляційна скарга подається в письмовій формі. Альтернативою письмовій формі є подання скарги в електронній формі з обов'язковим її скріпленням власним електронним підписом учасника справи через його Електронний кабінет. У такому разі до неї додаються докази надсилання копій іншим учасникам справи відповідно до ст. 44 КАСУ.

В апеляційній скарзі згідно зі ст. 296 КАСУ має бути зазначено:

- інформацію про суд, до якого подається скарга;
- інформацію про суд, рішення якого оскаржується, номер справи та дату ухвалення рішення;
- повну інформацію про скаржника та інших учасників справи;
- вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає неправильність чи неповнота дослідження доказів і встановлення обставин у справі та (або) застосування норм права;
- інформацію про нові докази, що не були подані до суду першої інстанції, з повідомленням причини такого неподання;
- дату отримання копії оскаржуваного судового рішення;
- перелік матеріалів, що додаються (документ про сплату судового збору, копії апеляційної скарги та доданих до неї письмових матеріалів відповідно до кількості учасників справи, докази, що підтверджують дату отримання оскаржуваного судового рішення).

Крім цього, в апеляційній скарзі можуть бути клопотання апелянта про:

- витребування нових доказів, виклик свідків тощо;
- розгляд справи за участю скаржника та ін.

Зауваження. Згідно з ч. 3 ст. 296 КАСУ відсутність такого клопотання розглядається судом як небажання апелянта брати участь у судовому засіданні суду апеляційної інстанції.

Однією з умов апеляційного перегляду є дотримання *строків подання апеляційної скарги*, встановлених процесуальним законом. За загальним правилом, згідно зі ст. 295 КАСУ, апеляційна скарга на рішення суду може бути подана протягом 30 днів, на ухвалу – протягом 15 днів із дня його (її) проголошення (рис. 4.2).

Рис. 4.2

Зауваження. Ураховуючи специфіку термінових адміністративних справ, встановлено й інші строки подання апеляційної скарги (наприклад, за ч. 2 ст. 278 КАСУ у виборчих спорах – дводенний строк з дня проголошення рішення, а на судові рішення, ухвалені до дня голосування, – не пізніш як за чотири години до початку голосування тощо). Для визначення спеціального строку звернення з апеляційною скаргою в термінових адміністративних справах потрібно звертатися до § 2 гл. 11 розд. II КАСУ.

Початок перебігу строку на апеляційне оскарження обчислюється з моменту:

- проголошення повного судового рішення; або
- складення повного судового рішення – якщо було проголошено скорочене (вступну та резолютивну частини) рішення (ухвалу) суду або справа розглядалась у порядку письмового провадження;
- від дня вручення відповідного рішення – якщо повне рішення не було вручено у день проголошення або складання.

У разі пропуску строку на апеляційне оскарження його може бути поновлено з огляду на поважні причини.

Апелянт у такому випадку подає:

- клопотання про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, в якому зазначає поважність причин пропуску такого строку.

Суд:

- поновлює пропущений строк в разі визнання поважними причин пропуску;
- відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо визнає такі причини пропуску неповажними;
- незалежно від причин пропуску строку відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо скарга подана прокурором, суб'єктом владних повнова-

жень після спливу одного року з дня складення повного судового рішення, крім випадків подання апеляційної скарги суб'єктом владних повноважень у справі, про розгляд якої він не був повідомлений або до участі в якій він не був залучений, якщо суд ухвалив рішення про його права та (або) обов'язки.

Зауваження. Згідно з ч. 5 ст. 270 КАСУ строки подання апеляційних скарг у термінових справах, визначених статтями 273–277, 280–283, 283^1, 283^2 КАСУ, не можуть бути поновлені.

Порядок подання апеляційної скарги закріплено у ст. 297 КАСУ – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

4.1.3. Відкриття апеляційного провадження: опис процесуальних дій суду та учасників справи

Відкриття апеляційного провадження є першим процесуальним етапом в апеляційному провадженні. Він пов'язаний із безпосереднім прийняттям апеляційної скарги до свого провадження судом апеляційної інстанції. Зокрема, апеляційна скарга реєструється в день надходження та передається судді-доповідачу, визначеному АСДС під час реєстрації, не пізніше наступного дня.

На цьому етапі суд апеляційної інстанції перевіряє апеляційну скаргу щодо дотримання визначених у процесуальному законі вимог і вирішує питання про відкриття апеляційного провадження протягом п'яти днів із дня надходження скарги.

Суд вирішує питання про:

- залишення апеляційної скарги без руху, якщо скарга:
  - оформлена з порушенням вимог, передбачених ст. 296 КАСУ;
  - подана особою, яка зобов'язана була зареєструвати електронний кабінет, але не зробила цього;
  - подана після спливу строку на апеляційне оскарження, за умови, що особа не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними (частини 2 та 3 ст. 298 КАСУ);

Зауваження. Про залишення апеляційної скарги без руху суд постановляє ухвалу, якою вказує на недолік, і надає десятиденний строк для його усунення. Така ухвала оскарженню не підлягає.

Наприклад, ухвалою Третього апеляційного адміністративного суду залишено без руху апеляційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 18.11.2025 р. у справі № 160/23485/25 (провадження № 852/32834/25) за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії, оскільки апеляційну скаргу було подано

з порушення вимог, встановлених ст. 296 КАСУ, зокрема, до апеляційної скарги не додано її копію відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі[1].

- повернення апеляційної скарги, якщо:
  - не усунено недоліки апеляційної скарги, про які було зазначено в ухвалі про її залишення без руху;

Наприклад, П'ятий апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів у справі № 420/33020/25 (провадження № 854/70941/25) за скаргою Військової частини НОМЕР_1 на рішення Одеського окружного адміністративного суду від 27.11.2025 р., у справі за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання протиправними дії та зобов'язання вчинити певні дії ухвалив повернути апеляційну скаргу[2]. Судом було встановлено, що днем вручення ухвали П'ятого апеляційного адміністративного суду від 12.01.2026 р. є 13.01.2026 р. Водночас, згідно з ч. 2 ст. 298 КАСУ, до апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених ст. 296 КАСУ, застосовуються положення ст. 169 КАСУ. Було констатовано, що апелянтом не усунуто недоліки, зазначені в ухвалі про залишення апеляційної скарги без руху, а саме: ненадання підтверджень сплати судового збору, що є підставою для повернення апеляційної скарги.

  - скаргу подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано, або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;
  - до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

Наприклад, Перший апеляційний адміністративний суд задовольнив заяву Головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області про відкликання апеляційної скарги на ухвалу Донецького окружного адміністративного суду від 25.12.2025 р. у справі № 200/8002/25 (провадження 850/634/26) за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області про визнання протиправними дії та зобов'язання вчинити певні дії, постановивши ухвалу про повернення апеляційної скарги особі, яка її подала[3].

  - скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції (ч. 4 ст. 298 КАСУ);

Наприклад, Другий апеляційний адміністративний суд повернув апеляційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Лозівського міськрайонного суду Харківської області від 26.12.2025 р.

[1] Ухвала Третього апеляційного адміністративного суду від 13.01.2026 р. у справі № 160/23485/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133301482.
[2] Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 28.01.2026 р. у справі № 420/33020/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133642443.
[3] Ухвала Першого апеляційного адміністративного суду від 27.01.2026 р. у справі № 200/8002/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133606316.

у справі № 629/3366/25 (провадження № 1089/26) за позовом ОСОБА_1 до Департаменту патрульної поліції Управління патрульної поліції в Харківській області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення. Дослідивши матеріали справи та апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції зазначив, що з матеріалів справи вбачається, що апеляційну скаргу на рішення суду від 26.12.2025 р. подано позивачем до Другого апеляційного адміністративного суду через Лозівський міськрайонний суд Харківської області, всупереч положенням ч. 1 ст. 297 КАСУ, відповідно до якої апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції[1].

Зауваження. Про повернення апеляційної скарги суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

- відмову у відкритті апеляційного провадження в разі:
  - подання апеляційної скарги на судове рішення, що не підлягає апеляційному оскарженню;
  - наявності постанови про залишення апеляційної скарги цієї самої особи без задоволення або ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою цієї особи на це саме судове рішення;

Наприклад, ухвалою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 18.03.2024 р. відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Військової частини НОМЕР_1 на рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 17.02.2022 р. у справі № 400/8141/21за позовом ОСОБА_1 до Військової частини НОМЕР_1 про визнання дій та бездіяльності протиправними, зобов'язання вчинити певні дії, оскільки ухвалою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 23.02.2023 р. вже було відмовлено у відкритті апеляційного провадження за тою самою апеляційною скаргою, з урахуванням положень п. 3 ч. 1 ст. 299 КАСУ[2].

  - неподання скаржником у визначений судом строк заяви про поновлення строку на апеляційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження, визнані судом неповажними;
  - подання апеляційної скарги прокурором, суб'єктом владних повноважень після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення незалежно від поважності причин пропуску строку, крім випадків подання апеляційної скарги суб'єктом владних повноважень у справі, про розгляд якої він не був повідомлений або до участі в якій не був залучений, якщо суд ухвалив рішення про його права та (або) обов'язки провадження (ст. 299 КАСУ);

Наприклад, ухвалою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 28.01.2026 р. відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Головного управ-

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 19.01.2026 р. у справі № 629/3366/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133397555.

[2] Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 18.03.2024 р. у справі № 400/8141/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117727777.

ління Національної поліції в Житомирській області на рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 30.01.2024 р. у справі № 296/3242/24, за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції в Житомирській області про скасування постанови в справі про адміністративне правопорушення, оскільки відповідач, будучи повідомленим про розгляд справи, з апеляційною скаргою звернувся до суду лише 14.01.2026 р., тобто після спливу одного року з моменту складення повного тексту судового рішення[1]. Суд зазначив, що відповідач, який є суб'єктом владних повноважень, зобов'язаний вживати належних заходів для відстеження перебігу розгляду справи, у тому числі шляхом самостійного ознайомлення з матеріалами справи та процесуальними рішеннями суду, оскільки на нього покладається обов'язок діяти добросовісно та розумно, зокрема, самостійно з'ясовувати інформацію про рух судової справи, в якій він бере участь. Крім того, така процесуальна поведінка відповідача як суб'єкта владних повноважень не відповідає принципу юридичної визначеності, що є складником верховенства права, та призводить до невиправданої невизначеності у правовому становищі інших учасників справи.

Зауваження. Про відмову у відкритті апеляційного провадження суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

- відкриття апеляційного провадження – якщо немає підстав для залишення апеляційної скарги без руху, її повернення чи відмови у відкритті апеляційного провадження (ст. 300 КАСУ).

Зауваження. Про відкриття апеляційного провадження суд постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

В ухвалі про відкриття апеляційного провадження суд:
- вказує строк для подання учасниками справи відзиву на апеляційну скаргу;
- вирішує питання про витребування матеріалів справи, необхідних для розгляду апеляційної скарги;
- зупиняє дію оскаржуваного рішення в разі поновлення строку на апеляційне оскарження;
- надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття апеляційного провадження (разом із копією апеляційної скарги), крім випадків, якщо апеляційну скаргу подано в електронній формі через електронний кабінет (ст. 301 КАСУ).

Наприклад, Другий апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів, розглянувши можливість відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 01.04.2024 р. по справі № 520/2192/24, встановив, що апеляційна скарга на судове рішення подана позивачем через засоби поштового зв'язку, за формою та змістом відповідає вимогам ст. 296 КАСУ, подана

[1] Ухвала Сьомого апеляційного адміністративного суду від 28.01.2026 р. у справі № 296/3242/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133643825.

з дотриманням порядку, визначеного ст. 297 КАСУ, і строків апеляційного оскарження, передбачених ст. 295 КАСУ, підстави для відмови у відкритті апеляційного провадження (ст. 299 КАСУ) відсутні[1].

Апелянт має право:

- звернутися до суду апеляційної інстанції із заявою про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження або вказує інші підстави для поновлення строку в разі постановлення ухвали про залишення апеляційної скарги без руху (ч. 3 ст. 298 КАСУ);
- усунути інші недоліки апеляційної скарги, зазначені в ухвалі про її залишення без руху (зокрема, щодо змісту і форми) (ч. 3 ст. 169 КАСУ);
- доповнити або змінити апеляційну скаргу протягом строку на апеляційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін чи доповнень (ч. 1 ст. 303 КАСУ);
- відкликати апеляційну скаргу до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (ч. 3 ст. 303 КАСУ);
- відмовитися від апеляційної скарги повністю або частково до закінчення апеляційного провадження (ч. 5 ст. 303 КАСУ);
- оскаржити ухвалу про повернення апеляційної скарги (ч. 6 ст. 298 КАСУ);
- оскаржити ухвалу про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Інша сторона у справі має право:

- визнати апеляційну скаргу обґрунтованою в повному обсязі чи в певній частині. Таке визнання враховується судом у частині наявності чи відсутності фактів, які мають значення для справи (частини 5, 6 ст. 303 КАСУ);
- подати відзив на апеляційну скаргу протягом строку, встановленого судом апеляційної інстанції в ухвалі про відкриття апеляційного провадження (ст. 304 КАСУ).

Зауваження. Вимоги до форми і змісту відзиву на апеляційну скаргу закріплено у ст. 304 КАСУ. Зокрема, учасники справи можуть подати його в письмовій формі з обґрунтуванням заперечень до змісту та вимог апеляційної скарги протягом строку, встановленого судом. Подання відзиву є правом учасників апеляційного провадження, тому його відсутність не перешкоджає розгляду справи. При цьому відповідно до ч. 6 ст. 304, ч. 2 ст. 175 КАСУ, у разі ненадання відповідачем відзиву в установлений судом строк без поважних причин суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи.

Інші учасники справи, отримавши копію апеляційної скарги, можуть приєднатись до апеляційної скарги, підтримавши її вимоги, до початку апеляційного розгляду (ст. 302 КАСУ).

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 03.05.2024 р. у справі № 520/2192/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118824489.

Зауваження. Особа, що подає заяву про приєднання до апеляційної скарги, має додати до цієї заяви документ про сплату судового збору, а також докази надсилання (направлення) копії заяви іншим учасникам справи. Таке надсилання може здійснюватися в електронній формі через електронний кабінет. Також у цій заяві може міститися клопотання особи про розгляд справи за участю такої особи.

Після відкриття апеляційного провадження за наявності певних підстав суд апеляційної інстанції має право *закрити апеляційне провадження*, якщо:

- апелянт заявив клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги;
- апеляційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати;
- за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося (ст. 305 КАСУ).

У такому разі суд апеляційної інстанції:

- постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено.

Апелянт:

- має право оскаржити ухвалу про закриття апеляційного провадження (ст. 328 КАСУ).

Наприклад, ухвалою Другого апеляційного адміністративного суду від 04.12.2025 р. у справі № 480/8974/24 (провадження № 24465/25) відкрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою Державної установи «Роменська виправна колонія (№ 56)» на рішення Сумського окружного адміністративного суду від 07.11.2025 р. за позовом ОСОБА_1 до Державної установи «Роменська виправна колонія (№ 56)» про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити дії. 19.01.2026 р. до суду надійшло клопотання апелянта про відмову від апеляційної скарги. Перевіривши докази по справі, доводи апелянта, 26.01.2026 р. Другий апеляційний адміністративний суд вказане клопотання задовольнив та постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження у справі[1].

4.1.4. Апеляційний розгляд: суть, опис процесуальних підетапів і дій суду та учасників справи

Апеляційний розгляд є центральним етапом апеляційного провадження, його серцевиною, під час якого суд апеляційної інстанції ухвалює судове рішення про задоволення чи незадоволення апеляційної скарги з підстав порушення норм матеріального і процесуального права судом першої інстанції.

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 26.01.2026 р. у справі № 480/8974/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133572803#.

Строк розгляду апеляційної скарги залежить від виду судового рішення, що є предметом апеляційного оскарження, а також обумовлений видом адміністративної справи:

- на рішення суду першої інстанції – 60 днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження;
- на ухвалу суду першої інстанції – 30 днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження (ст. 309 КАСУ);

Зауваження. За клопотанням сторони та з урахуванням особливостей розгляду справи, у виняткових випадках апеляційний суд може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на 15 днів, про що постановляє ухвалу.

- у термінових адміністративних справах передбачено спеціальні строки апеляційного розгляду.

Зауваження. Частина 4 ст. 278 КАСУ встановлює строки апеляційного розгляду справ, пов'язаних із виборчим процесом та процесом референдуму, – два дні після закінчення строку на апеляційне оскарження, або не пізніше ніж за дві години до дня голосування. Також спеціальні строки апеляційного розгляду визначено у статтях 280–289[10] КАСУ.

Апеляційний розгляд здійснює колегія суддів у складі трьох суддів за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, встановлених для апеляційного провадження.

4.1.4.1. Підготовка справи до апеляційного розгляду

Перш ніж перейти до апеляційного розгляду, суддя-доповідач вчиняє низку процесуальних дій, спрямованих на підготовку до нього. Метою такої підготовки є перевірка наявності або відсутності достатніх правових та фактичних підстав для призначення апеляційного розгляду (статті 306, 307 КАСУ).

Суддя-доповідач:

- з'ясовує склад учасників судового процесу;

Зауваження. У разі необхідності суд може залучити до участі особу, яка не брала участі у справі, як третю особу, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, але якщо буде встановлено, що рішення суду першої інстанції може вплинути на її права та обов'язки.

- з'ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень;
- з'ясовує, які обставини визнаються та які заперечуються учасниками справи;
- пропонує учасникам справи подати нові докази, на які вони посилаються;
- витребовує нові докази за клопотанням апелянта або з власної ініціативи;

- вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;
- викликає свідків, призначає експертизи, судові доручення щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;
- вирішує інші письмово заявлені клопотання учасників справи;
- досліджує питання про можливість письмового провадження за наявними у справі матеріалами;
- вирішує інші питання, необхідні для апеляційного розгляду справи (ст. 306 КАСУ).

Усі рішення, які приймає суддя-доповідач під час підготовки справи до розгляду, має бути оформлено у вигляді ухвал.

Суддя-доповідач про проведені підготовчі дії:

- доповідає колегії суддів.

Колегія суддів:

- вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій у разі необхідності;
- призначає справу до апеляційного розгляду.

Зауваження. З огляду на те, що чинним КАСУ не врегульовано порядок доповіді судді-доповідача колегії суддів та порядок розгляду питань колегією суддів під час призначення справи до апеляційного розгляду, на практиці повноваження колегії суддів на цій стадії зводяться до формального визначення дати проведення судового засідання. У КАСУ в редакції до 2017 р. справу до апеляційного розгляду також призначав суддя-доповідач.

Про дату, час та місце розгляду справи суд має повідомити учасників справи, якщо він здійснює апеляційний розгляд справи в судовому засіданні.

Наприклад, ухвалою Третього апеляційного адміністративного суду від 12.12.2025 р. відкрито апеляційне провадження по справі за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 01.12.2025 р. в адміністративній справі № 211/12285/25 за позовом ОСОБА_1 до ІНФОРМАЦІЯ_1, ІНФОРМАЦІЯ_2 про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення та закриття провадження. При підготовці справ до апеляційного розгляду проведені підготовчі дії та постановлено ухвалу про закінчення підготовки до розгляду адміністративної справи і призначення її до розгляду в порядку письмового провадження[1].

Учасники під час підготовки справи до апеляційного розгляду можуть:

- надавати міркування та заперечення щодо подання чи витребування нових доказів, виклику свідків, призначення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача та ін.;
- подавати клопотання про розгляд справи за їх участю.

[1] Ухвала Третього апеляційного адміністративного суду від 29.12.2025 р. у справі № 211/12285/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133055304.

4.1.4.2. Форми апеляційного розгляду

Апеляційний розгляд може відбуватись у двох процесуальних формах: з проведенням судового засідання та в порядку письмового провадження.

У порядку письмового провадження (за наявними у справі матеріалами без повідомлення учасників справи) апеляційний розгляд відбувається в разі:

- відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю;
- неприбуття жодного з учасників справи в судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання;
- подання апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, які ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін (у порядку письмового провадження);
- якщо характер спірних правовідносин та предмет доказування у справі не вимагають участі сторін у разі розгляду справи ВП ВС як суду апеляційної інстанції (ст. 311 КАСУ);
- подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції (ч. 2 ст. 312 КАСУ).

Апеляційний розгляд *у судовому засіданні* призначається у випадку:

- якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд дійде висновку про необхідність проведення судового засідання під час письмового провадження (ч. 2 ст. 311, абз. 2 ч. 2 ст. 312 КАСУ);

Наприклад, у провадженні Восьмого апеляційного адміністративного суду перебувала справа № 300/2862/24 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Коршівської сільської ради Коршівської територіальної громади, приватного нотаріуса Досин Н.Ф., третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, ОСОБА_2 про визнання протиправним та скасування рішення, зобов'язання вчинити дії. Ухвалою Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 18.03.2025 р. закрито провадження у справі. Не погоджуючись із вказаним судовим рішенням, позивач подав апеляційну скаргу. Ухвалою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.07.2025 р. відкрито апеляційне провадження у справі та призначено справу до розгляду в порядку письмового провадження. До суду надійшло клопотання Коршівської сільської ради про розгляд справи в судовому засіданні за участю сторін. Під час розгляду справи суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, та в порядку ч. 2 ст. 311 КАСУ постановив ухвалу від 23.12.2025 р. про перехід із письмового провадження у відкрите судове засідання[1].

- якщо є клопотання від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю.

4.1.4.3. Апеляційний розгляд справи в судовому засіданні

Апеляційний розгляд у *судовому засіданні* охоплює:

- підготовку справи до апеляційного розгляду;

[1] Ухвала Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23.12.2025 р. у справі № 300/2862/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132951024#.

- відкриття судового засідання;
- перевірку підстав для апеляційного перегляду колегією суддів, дослідження доказів;
- судові дебати;
- ухвалення судового рішення за результатами апеляційного провадження.

Відкриття судового засідання

Під час відкриття судового засідання з апеляційного розгляду справи суддя-доповідач вчиняє процесуальні дії, визначені у § 2 гл. 6 розд. II КАСУ. Це обумовлюється положенням ч. 1 ст. 310 КАСУ, відповідно до якого апеляційний розгляд здійснюється за правилами розгляду справи судом першої інстанції з певними особливостями, зокрема, пов'язаними із дослідженням доказів.

Головуючий у судовому засіданні суддя-доповідач:

- відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядається;
- встановлює особи тих, хто прибув у судове засідання, а також перевіряє повноваження посадових і службових осіб, їхніх представників;

Зауваження. Неявка сторін або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає її розгляду (ч. 2 ст. 313 КАСУ).

- відкладає розгляд справи, якщо:
  - у судове засідання не з'явився учасник справи, стосовно якого немає відомостей про вручення судової повістки;
  - за клопотанням учасника справи, коли повідомлені ним причини неявки буде визнано судом поважними;
  - участь у судовому засіданні учасників справи визнано обов'язковою, а вони не прибули (ст. 313 КАСУ);
- оголошує склад суду, а також імена експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює учасникам справи, які прибули в судове засідання, їхнє право заявляти відводи;
- вирішує клопотання учасників справи;
- доповідає зміст судового рішення в необхідному обсязі, апеляційної скарги та відзиву на неї.

Учасники справи можуть виконувати такі процесуальні дії:

- подавати клопотання;
- надавати пояснення суду;
- позивач може відмовитись від позову, а сторони можуть примиритись.

Зауваження. Відмовитись від позову або дійти примирення можна в будь-який час до закінчення апеляційного провадження. При цьому суд керується правилами статей 189 та 190 КАСУ. В разі прийняття відмови від позову або примирення сторін постановляється

ухвала, якою одночасно визнається нечинним судове рішення суду першої інстанції та закривається провадження у справі (ст. 314 КАСУ).

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд 18.03.2025 р. у справі № 640/11092/21 постановив ухвалу, якою задовольнив заяви Акціонерного товариства «Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом"» та Державної інспекції ядерного регулювання України про примирення сторін; затвердив умови примирення; визнав нечинним рішення Київського окружного адміністративного суду від 10.12.2024 р. у справі № 640/11092/21 за адміністративним позовом Акціонерного товариства «Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом"» до Державної інспекції ядерного регулювання України про визнання протиправною та скасування постанови від 10.03.2021 р.[1]

Дослідження доказів

З'ясування обставин справи та дослідження доказів судом апеляційної інстанції відбуваються з певними особливостями, пов'язаними, зокрема, із межами апеляційного перегляду. Унормовані ці правила у ст. 308 КАСУ.

Суд апеляційної інстанції:

- переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами;
- перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги;
- не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права. З огляду на принцип офіційного з'ясування всіх обставин, суд зобов'язаний вийти за межі доводів апеляційної скарги, якщо виявив порушення, які стали причиною неправильного вирішення справи. Не є виходом за межі доводів апеляційної скарги, якщо особа, яка подала скаргу, заявляє вимогу про скасування судового рішення, а суд апеляційної інстанції ухвалює нове рішення або змінює його, оскільки в цьому разі суд діє в межах наданих йому законом повноважень;
- досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї;
- приймає докази, які не були подані до суду першої інстанції, лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього;
- не може розглядати позовні вимоги та підстави позову, що не були заявлені в суді першої інстанції.

[1] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 18.03.2025 р. у справі № 640/11092/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125965294.

Наприклад, ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 14.08.2025 р. у справі № 320/14802/24 відмовлено апелянту у витребуванні додаткових матеріалів (документів комісії з припинення ВСУ, що стосуються звільнення ОСОБА_1, звітність страхувальника та від ГУ ДПС у м. Києві податкову звітність ВСУ)[1]. Апеляційний суд наголосив, що відповідно до ч. 5 ст. 308 КАСУ в суді апеляційної інстанції не можуть розглядатися позовні вимоги та підстави позову, що не були заявлені в суді першої інстанції.

Судові дебати

При апеляційному розгляді справи в судовому засіданні суд проводить судові дебати. Порядок їх проведення, процесуальні дії суду та учасників справи відбуваються за загальними правилами *(матеріал щодо цього вміщений у підрозд. 3.1.3.3 цього підручника).* Особливості судових дебатів в апеляційному провадженні пов'язані насамперед із *черговістю* виступу (ч. 3 ст. 310 КАСУ):

1) апелянт або позивач (якщо апеляційні скарги подали обидві сторони);

2) особи, які приєднались до апеляційної скарги;

3) інші учасники справи.

Ухвалення та проголошення судового рішення

Ухвалення рішення судом апеляційної інстанції включає в себе такі процесуальні дії (рис. 4.3).

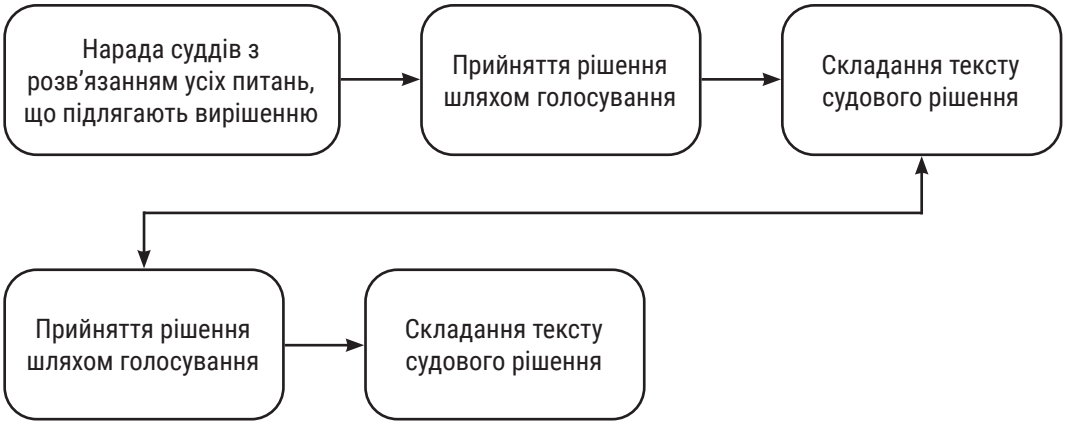

Рис. 4.3

Суд апеляційної інстанції приймає, проголошує, вручає (видає або надсилає) учасникам справи судові рішення в порядку, встановленому гл. 9 розд. II КАСУ *(докладніше див. підрозд. 3.1.3.4 цього підручника)*, з урахуванням певних особливостей:

[1] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 23.01.2026 р. у справі № 320/14802/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133538548.

- постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили з дати її ухвалення (ч. 1 ст. 325 КАСУ);
- ухвала суду апеляційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення (ч. 2 ст. 325 КАСУ);
- ухвала, постановлена судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи в письмовому провадженні, набирає законної сили з моменту її підписання суддею (суддями) (ч. 3 ст. 325 КАСУ);
- судове рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ, визначених статтями 273–277, 280, 282–283[1], 283[2], 284–288 КАСУ, набирає законної сили з моменту проголошення (ч. 1, 3 ст. 272 КАСУ).

4.1.5. Особливості розгляду апеляційної скарги на ухвали суду, що перешкоджають провадженню

Певні особливості встановлено для розгляду апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню в суді першої інстанції (ст. 312 КАСУ):

- предметом перегляду є ухвали про:
  - повернення заяви позивачеві (заявникові);
  - передачу справи на розгляд іншого суду;
  - відмову поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
  - зупинення провадження у справі;
  - внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення;
  - відмову у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження тощо;
- апеляційні скарги на зазначені ухвали розглядаються без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження), що не позбавляє апеляційний суд з урахуванням конкретних обставин справи розглянути такі апеляційні скарги з повідомленням учасників справи;
- у випадках скасування судом апеляційної інстанції вказаних ухвал справа (заява) передається на розгляд суду першої інстанції.

Зауваження. Суд апеляційної інстанції скасовує ухвалу суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направляє справу для продовження розгляду до суду першої інстанції за умов:

– *неповного* з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;

– *недоведеності* обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими;

– *невідповідності* висновків суду обставинам справи;

– *неправильного* застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, які призвели до неправильного вирішення питання (ст. 320 КАСУ).

Наприклад, постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 30.12.2025 р. у справі № 500/2582/25 скасовано ухвалу Тернопільського окружного адміністративного суду від 18.07.2025 р. про зупинення провадження в справі за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії, а справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

У травні 2025 р. ОСОБА_1 звернувся до суду з адміністративним позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області, в якому просив визнати протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області та зобов'язати вчинити певні дії. Суд першої інстанції ухвалою від 18.07.2025 р. провадження в адміністративній справі зупинив до набрання законної сили рішенням Тернопільського окружного адміністративного суду в справі № 500/2273/25.

Не погоджуючись із таким рішенням, позивач подав апеляційну скаргу, в якій, посилаючись на порушення норм процесуального права та неправильне застосуванням норм матеріального права, просить скасувати оскаржувану ухвалу та направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Вимоги апеляційної скарги обґрунтовує тим, що місцевий суд не обґрунтував мотиви стосовно наявності конкретних обставин, що унеможливлюють прийняття судом відповідного рішення з оцінкою вже наявних доказів і обставин справи, при цьому здійснив посилання на існування іншої справи та навів загальні висновки і припущення про те, що обставини, які будуть установлені, можуть бути суттєвими під час розгляду справи, провадження в якій зупиняється.

Суд апеляційної інстанції встановив, що в оскаржуваній ухвалі судом не наведено належного правового обґрунтування зупинення провадження у справі, достатньою мірою не конкретизовано, у чому саме полягає об'єктивна неможливість розгляду цієї справи без попереднього вирішення спору в справі № 500/2273/25, що суд першої інстанції дійшов помилкового висновку про наявність підстав для зупинення провадження у справі № 500/2582/25[1].

4.1.6. Розгляд апеляційної скарги, що надійшла після закінчення апеляційного розгляду

Процесуальний закон (ст. 323 КАСУ) допускає можливість розглянути по суті апеляційну скаргу, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи. Щоб запобігти безпідставному повторному перегляду судового рішення у справі, такий розгляд відбувається лише за дотримання *двох умов*:

- якщо особа, яка подала апеляційну скаргу, не була присутня під час апеляційного розгляду справи; та
- суд не розглянув наведені у скарзі доводи під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи за умови, що скаржником дотримано встановлені процесуальними нормами вимоги до апеляційної скарги.

[1] Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 30.12.2025 р. у справі № 500/2582/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133024240.

Тільки за цих обставин апеляційний суд вирішує питання про відкриття апеляційного провадження. Зокрема, суд може:

- відмовити у відкритті провадження, якщо наведені у скарзі доводи були вже розглянуті під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи (ч. 5 ст. 323 КАСУ); або

Наприклад, Другий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 01.09.2025 р. у справі № 520/29003/24 відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою Державної служби України з надзвичайних ситуацій на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 06.01.2025 р. Рішенням Харківського окружного адміністративного суду від 06.01.2025 р. задоволено позов ОСОБА_1 до ГУ ДСНС у Харківській області про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії. На рішення суду відповідачем було подано апеляційну скаргу. Постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 27.06.2025 р. апеляційну скаргу було залишено без задоволення, а рішення суду першої інстанції – без змін.

15.08.2025 р., після закінчення апеляційного розгляду справи, Державна служба України з надзвичайних ситуацій засобами поштового зв'язку подала апеляційну скаргу, в якій заявила клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження. На обґрунтування клопотання зазначила, що не була залучена судом першої інстанції до участі у справі, про існування судового рішення дізналась із листа ГУ ДСНС у Харківській області від 04.07.2025 р. «Про направлення матеріалів на виплату одноразової грошової допомоги» та в найкоротші строки з моменту ознайомлення з повним текстом судового рішення звернулася з апеляційної скаргою.

Дослідивши матеріали справи, суд апеляційної інстанції виснував, що доводи апелянта є аналогічними доводам, яким надана оцінка апеляційним судом у постанові Другого апеляційного адміністративного суду від 27.06.2025 р. по справі № 520/29003/24, інших доводів апелянтом не заявлено[1].

- відкрити апеляційне провадження. При цьому суд уповноважено зупинити дію раніше прийнятої ним постанови та рішення суду першої інстанції, що оскаржується (ч. 2 ст. 323 КАСУ).

Суд апеляційної інстанції здійснює апеляційний розгляд такої скарги за правилами апеляційного перегляду, встановленими у гл. 1 розд. III КАСУ, враховуючи особливі правила ст. 323 КАСУ.

За результатами її розгляду суд може ухвалити постанову відповідно до ст. 315 КАСУ, при цьому за наявності підстав може скасувати ухвалену раніше постанову суду апеляційної інстанції.

[1] Ухвала Другого апеляційного адміністративного суду від 01.09.2025 р. у справі № 520/29003/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129905710.

4.1.7. Судові рішення суду апеляційної інстанції: питання, які підлягають вирішенню, повноваження суду при вирішенні справи, зміст судових рішень

Стаття 321 КАСУ визначає два види судових рішень суду апеляційної інстанції – постанови та ухвали.

Ухвалами оформлюються процедурні питання, пов'язані з рухом справи (наприклад, про перехід із письмового провадження у відкрите судове засідання), клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі. Також ухвалою суд апеляційної інстанції визнає нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково і закриває провадження у справі у відповідній частині (статті 314, 315 КАСУ).

Порядок постановлення ухвал судом апеляційної інстанції аналогічний постановленню ухвал суду першої інстанції.

Постанова – це письмове рішення суду апеляційної інстанції в адміністративній справі, в якому вирішуються вимоги апеляційної скарги за наслідками розгляду апеляційної скарги (п. 14 ч. 1 ст. 4, ч. 1 ст. 321 КАСУ).

Суд ухвалює судові рішення у формі постанов відповідно до вимог, що пред'являються до порядку вирішення питань колегією суддів (ст. 34 КАСУ) та ухвалення судових рішень за результатами розгляду справи по суті (гл. 9 розд. II КАСУ), з урахуванням особливостей гл. 1 розд. III КАСУ.

Стаття 322 КАСУ закріплює вимоги до структури та змісту *постанов суду апеляційної інстанції*.

Статтею 315 КАСУ визначено повноваження апеляційного суду за наслідками розгляду апеляційної скарги:

- залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судове рішення – без змін;
- скасувати судове рішення повністю або частково і ухвалити нове судове рішення у відповідній частині або змінити судове рішення;
- скасувати судове рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково;
- визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково у визначених КАСУ випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині;
- скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;
- у визначених КАСУ випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і ухвалити одне із зазначених вище рішень.

Потрібно зазначити, що скасування судового рішення відбувається, якщо судом першої інстанції при його винесенні неправильно застосовані норми матеріального права або порушено процесуальні норми, що призвело до неправильного вирішення справи.

Зокрема, ч. 2 ст. 317 КАСУ визначає, що неправильне застосування норм матеріального права полягає в неправильному тлумаченні закону або застосуванні закону,

який не підлягає застосуванню («зайвого закону»), або незастосуванні закону, який підлягав застосуванню («необхідного закону»).

Порушеннями процесуальної норми, згідно з ч. 3 ст. 317 КАСУ, є:

- розгляд справи неповноважним складом суду;
- участь судді в ухваленні судового рішення, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою;
- розгляд справи адміністративним судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою;
- прийняття судом рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;
- судове рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні;
- судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- розгляд судом за правилами спрощеного позовного провадження справи, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження.

Нечинне ж судове рішення є таким, що не підлягає виконанню та не породжує жодних правових наслідків. Відмінність між повноваженнями суду апеляційної інстанції скасувати судове рішення або визнати його нечинним насамперед пояснюється підставами таких повноважень: у першому випадку – неправильне застосування норм матеріального чи порушення норм процесуального права, тобто встановлення його незаконності або необґрунтованості, в іншому – відмова позивача від позову або примирення сторін під час апеляційного провадження, тобто реалізація сторонами своїх диспозитивних прав. При цьому при визнанні судового рішення нечинним суд апеляційної інстанції не переглядає справу та не перевіряє судове рішення першої інстанції на дотримання встановлених вимог, а лише засвідчує факт відмови від позову чи досягнення примирення.

Узагальнено інформацію щодо видів судових рішень наведено в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Повноваження суду апеляційної інстанції, підстави їх застосування та вид судового рішення

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
1	Залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судове рішення – без змін	– якщо суд першої інстанції правильно встановив обставини справи та ухвалив судове рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права (п. 1 ч. 1 ст. 315, ст. 316 КАС)	постанова

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
Наприклад, постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 02.04.2024 р. у справі № 320/12911/23 апеляційну скаргу Управління СБУ в Черкаській області на рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 29.09.2023 р. залишено без задоволення, а рішення – без змін. Перевіривши рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги, колегія суддів дійшла висновку, що судом повно та правильно встановлено обставини справи й ухвалено судове рішення з дотриманням норм матеріального та процесуального права, відповідно до вимог ст. 242 КАСУ[1]			
2	Скасувати судове рішення повністю або частково й ухвалити нове судове рішення у відповідній частині або змінити судове рішення	– неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; – недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими; – невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи; – неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права (п. 2 ч. 1 ст. 315, ст. 317 КАСУ)	постанова
Наприклад, постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 28.01.2026 р. у справі № 285/636/25 апеляційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Звягельського міськрайонного суду Житомирської області від 02.06.2025 р. за позовом ОСОБА_1 до ІНФОРМАЦІЯ_1 про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення задоволено повністю, рішення Звягельського міськрайонного суду Житомирської області від 02.06.2025 скасовано[2]. Апеляційним судом було констатовано, що суд першої інстанції при вирішенні публічно-правового спору не в повному обсязі встановив фактичні обставини справи та не надав їм належної правової оцінки, а доводи апеляційної скарги спростовують його висновки			
3	Скасувати судове рішення повністю або частково й у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково	– за наявності підстав для залишення позовної заяви без розгляду та закриття провадження у справі згідно із статтями 238 та 240 КАСУ; – порушення правил юрисдикції адміністративних судів, встановлених ст. 19 КАСУ; – обов'язкова підстава для скасування рішення із закриттям провадження (ст. 319 КАСУ)	постанова
Зауваження. Якщо судом першої інстанції ухвалено законне й обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи – сторони у спорі чи припинення юридичної особи – сторони у спорі, що не допускає правонаступництва, після ухвалення такого рішення не може бути підставою для скасування судового рішення			

[1] Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 02.04.2024 р. у справі № 320/12911/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118115869.

[2] Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 28.01.2026 р. у справі № 285/636/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133643452.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
У разі закриття судом апеляційної інстанції провадження у справі у зв'язку з тим, що справу не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства, суд за заявою позивача в порядку письмового провадження постановляє ухвалу про передачу справи до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, крім випадків об'єднання в одне провадження кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства. За наявності підстав для підсудності справи за вибором позивача у його заяві має бути зазначено лише один суд, до підсудності якого віднесено вирішення спору. *Наприклад,* постановою П'ятого апеляційного адміністративного суду від 23.01.2026 р. у справі № 420/22296/25 апеляційну скаргу НАЗК на рішення Одеського окружного адміністративного суду від 25.09.2025 р. у справі за позовом ОСОБА_1 до НАЗК про визнання протиправними окремих підпунктів довідки про результати повної перевірки декларації задоволено частково. Судом апеляційної інстанції встановлено, що ГСУ ДБР ще 05.11.2024 р. (як на момент складання спірної довідки, так і на момент подання цього позову та ухвалення оскаржуваного рішення суду першої інстанції) здійснює досудове розслідування кримінального провадження щодо обставин можливого внесення завідувачем Сектору запобігання корупції ТУ БЕБ в Одеській області ОСОБА_1 «недостовірних» відомостей до щорічної декларації за 2023 р. У такому випадку окружний адміністративний суд, ухвалюючи 25.09.2025 р. оскаржуване рішення, не мав права та повноважень перевіряти по суті правомірність оскаржуваної довідки від 06.06.2025 р. за «правилами адміністративного судочинства», отже, таке рішення підлягає скасуванню, а провадження – закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 238 КАСУ[1]			
4	Визнати нечинним судове рішення суду першої інстанції повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині	– позивач у будь-який час до закінчення апеляційного провадження відмовився від позову; – сторони досягнули примирення (ст. 314 КАСУ)	ухвала
Наприклад, Восьмий апеляційний адміністративний суд 26.01.2026 р. у справі № 140/3108/25 (провадження № А/857/1453/26), розглянувши в порядку письмового провадження апеляційну скаргу Головного управління ДПС у Волинській обл. на рішення Волинського окружного адміністративного суду від 01.12.2025 р. в адміністративній справі за позовом Державного підприємства «Служба місцевих автомобільних доріг у Волинській області» до Головного управління ДПС у Волинській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення щодо застосування штрафних (фінансових) санкцій за несвоєчасну сплату задекларованого грошового зобов'язання з податку на додану вартість, задовольнив заяву Державного підприємства «Служба місцевих автомобільних доріг у Волинській області» про відмову від позову. До вказаної заяви позивач долучив платіжний документ про сплату суми податкового боргу в розмірі 74 916 грн 35 коп. На думку суду, така заява повністю узгоджується з фактичними обставинами справи, такі дії позивача не суперечать закону, не порушують чиї-небудь права, свободи та інтереси. На цій підставі рішення Волинського окружного адміністративного суду від 01.12.2025 р. було визнано нечинним, а провадження у справі закрито[2]			

[1] Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 23.01.2026 р. у справі № 420/22296/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133541250.

[2] Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 26.01.2026 р. у справі № 140/3108/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133575363.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
5	Скасувати судове рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю	– рішення прийнято судом першої інстанції з порушенням правил розмежування предметної юрисдикції, інстанційної та територіальної юрисдикції (підсудності), визначених статтями 20, 22, 25–28 КАСУ (п. 5 ч. 1 ст. 315, ст. 318 КАСУ)	постанова
Зауваження. Справа не підлягає направленню на новий розгляд у зв'язку з порушеннями правил територіальної юрисдикції (підсудності), якщо учасник справи, який подав апеляційну скаргу, при розгляді справи судом першої інстанції без поважних причин не заявив про непідсудність справи. *Наприклад,* постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 20.01.2026 р. у справі № 296/8131/25 апеляційна скарга ОСОБА_1 на рішення Богунського районного суду м. Житомира від 19.11.2025 р. у справі за адміністративним позовом щодо протиправних дій посадових осіб, а саме: оголошення в розшук та внесення до реєстру «Оберіг», задоволено частково, рішення Богунського районного суду м. Житомира від 19.11.2025 р. скасовано, справу направлено на розгляд до Житомирського окружного адміністративного суду за встановленою законом підсудністю. Судом апеляційної інстанції було встановлено, що позивач звернулась із позовом, в якому просить: визнати протиправними дії відповідача щодо притягнення її до адміністративної відповідальності за ст. 210[1] КУпАП через неналежне оповіщення та відсутність протоколу про адміністративне правопорушення; зобов'язати відповідача припинити будь-які дії, спрямовані на її притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 210[1] КУпАП, зокрема, закрити провадження (якщо воно існує) або утриматися від його відкриття. При цьому, згідно з матеріалами справи, позивач не притягувався до адміністративної відповідальності. Фактично ним оскаржуються дії відповідача, спрямовані (на думку позивача) на притягнення його до адміністративної відповідальності. Виходячи з визначеного позивачем предмета спору, суб'єктного складу, суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що вказана справа віднесена до предметної юрисдикції окружних адміністративних судів відповідно до ч. 2 ст. 20 КАСУ. Отже, були підстави для направлення справи на розгляд до суду першої інстанції за встановленою підсудністю[1]		
6	Скасувати ухвалу суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції	– неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи; – недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими; – невідповідність висновків суду обставинам справи; – неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, які призвели до неправильного вирішення питання (ч. 3 ст. 312, ст. 320 КАСУ)	постанова

[1] Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 20.01.2026 р. у справі № 296/8131/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133433090.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
Наприклад, постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 22.01.2026 р. у справі № 520/11907/25 задоволено апеляційну скаргу позивача на ухвалу Харківського окружного адміністративного суду за позовом до Лозівського міського голови Зеленського Сергія Володимировича, виконавчого комітету Лозівської міської ради Харківської області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії. За наслідками апеляційного перегляду ухвали суду першої інстанції від 11.11.2025 р. суд апеляційної інстанції дійшов висновку про передчасність закриття провадження у справі на підставі п. 4 ч. 1 ст. 238 КАСУ (в частині позовних вимог), тож передчасними є і висновки суду про наявність підстав для закриття провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 238 КАСУ (в частині вимог про стягнення моральної шкоди). Отже, наявні підстави для скасування оскаржуваної ухвали та направлення справи до суду першої інстанції для продовження розгляду в частині позовних вимог, щодо яких провадження у справі було закрито[1]			
7	У визначених КАСУ випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з вищезазначених рішень	– у разі задоволення апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи, і особа, яка подала скаргу, не була присутня під час апеляційного розгляду справи (ст. 323 КАСУ)	постанова
Наприклад, постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 12.08.2026 р. у справі № 640/31510/20 апеляційну скаргу особи, що не брала участі у справі (скаржника), задоволено частково; рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 09.02.2021 р. та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 27.04.2021 р. скасовано; ухвалено нову постанову, якою позовні вимоги позивача задоволені повністю. Предметом позову в цій справі є рішення Дисциплінарної комісії приватних виконавців від 20.11.2020 р., оформлене протоколом № 45, про задоволення подання Міністерства юстиції України та застосування до позивача дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення діяльності строком на 1 рік. Саме зазначене рішення було визнано судом першої інстанції протиправним та скасовано. Відповідно до постанови Шостого апеляційного адміністративного суду від 27.04.2021 р. апеляційну скаргу Міністерства юстиції України залишено без задоволення, а рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 09.02.2021 р. – без змін. 30.11.2021 р. апеляційна скарга на рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 09.02.2021 р. подана особою, яка не була учасником провадження у справі (скаржником). Відкриття апеляційним судом провадження у справі за апеляційною скаргою скаржника дає підстави для висновку про те, що апеляційний суд дійшов висновку, що результат розгляду справи судом першої інстанції має безпосередній вплив на його права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Зворотного ухвала про відкриття апеляційного провадження не містить. Ураховуючи положення статей 315, 317 КАСУ, суд апеляційної інстанції визнав факт порушення судом першої інстанції прав та інтересів особи, яка не була залучена до участі у справі, внаслідок чого скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове судове рішення відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 317 КАСУ[2].			

[1] Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 22.01.2026 р. у справі № 520/11907/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133606797.

[2] Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 12.08.2025 р. у справі № 640/31510/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129480336.

4.2. Перегляд судових рішень, що набрали законної сили, в касаційному порядку (касаційне провадження)

4.2.1. Право на касаційне оскарження: касатори, предмет оскарження та його підстави

Право на касаційне оскарження – це гарантована державою в її законодавчих приписах можливість звернутися із проханням про перегляд судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанції до суду касаційної інстанції. Право на касаційне оскарження судового рішення, на відміну від права на апеляційний перегляд, не є абсолютним. Його обмеження логічно висновується із положень Конституції України та сформованих на їх виконання приписів КАСУ. Відповідно до наведених актів, принципом адміністративного судочинства є забезпечення права на касаційне оскарження судових рішень у визначених законом випадках (ст. 129 Основного Закону та ст. 2 КАСУ).

Зауваження. До проведення конституційної реформи правосуддя у 2016 р. шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Конституції України "щодо правосуддя"» № 1401-VIII у ст. 129 Конституції України серед основних засад судочинства було визначено «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом». Тобто держава гарантувала право на перегляд судового рішення, а випадки-винятки із цього права мали бути чітко окреслені в законі. В адміністративному судочинстві до 2017 р. ці процесуальні відносини було врегульовано статтями 7, 171[1], 171[2], 176, 177, 180, 183[2] КАСУ. Підхід, який був застосований до «великої» редакції процесуальних законів, кореспондувався з принципом судочинства, встановленим у тогочасному п. 8 ч. 3 ст. 129 Основного Закону, що було логічним та, своєю чергою, відповідало ст. 8 Конституції. Відповідно, наведені статті процесуального закону (КАСУ) стосувалися особливостей провадження в окремих категоріях адміністративних справ у частині, зокрема, й обмеження права на апеляційний чи касаційний перегляд. У всіх інших категоріях справ такий перегляд було дозволено. Тобто право на перегляд адміністративної справи ані в апеляційному, ані в касаційному порядку не було абсолютним, винятки із нього прямо встановлювалися положеннями тогочасного КАСУ. Нова редакція Конституції України зумовила необхідність внесення змін до КАСУ, як наслідок у 2017 р. було ухвалено «велику редакцію» процесуальних законів (КАСУ, ГПКУ, ЦПКУ) шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII[1].

Носіями права на касаційне оскарження є не будь-які приватні особи або суб'єкти владних повноважень, а виключно ті, які визначені ними положеннями КАСУ. Як у теорії адміністративно-судового процесуального права, так і в судовій практиці їх іменують касаторами.

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text.

Касаторами є:

- учасники справи;
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, що мають адміністративну процесуальну правосуб'єктність;

Зауваження. Наявність у вказаних осіб права на касаційне оскарження в такому випадку прямо пов'язана із видом судового рішення та судом, що його ухвалив. Зазначені особи мають право подати апеляційну скаргу на судове рішення, а вже після розгляду апеляційним судом цієї скарги звертатися до суду касаційної інстанції. Винятки становлять судові рішення, ухвалені безпосередньо судом апеляційної інстанції, та які вплинули на права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не брали участі у справі.

- органи та особи, яким відповідно до закону надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Отже, касатори – це учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, що мають адміністративну правосуб'єктність, та які звертаються до ВС із касаційною скаргою на визначені законом судові рішення першої інстанції після їх апеляційного перегляду, а також на судові рішення суду апеляційної інстанції. Касаторами можуть бути одночасно як позивач, так і відповідач, якщо вони обидва подали касаційну скаргу на те саме судове рішення. Тобто у провадженні КАС ВС в одній справі може бути не один, а й два й більше касаторів.

Зауваження. Положення ст. 328 КАСУ в їх системному тлумаченні надають право учасникам справи оскаржувати не лише рішення і постанови судів першої та апеляційної інстанції відповідно, а й ухвали цих судів, перелік яких наведено в частинах 2–3 цієї статті. Водночас існують певні нормативно встановлені обмеження такого права. Так, окрема ухвала суду апеляційної інстанції може бути оскаржена в касаційному порядку, проте касатором у такому разі, враховуючи положення ч. 7 ст. 249 КАСУ, можуть бути виключно особи, яких вона стосується. Означені особи в розумінні ч. 1 ст. 328 КАСУ будуть «особами, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки», якщо, звісно, окрему ухвалу не було постановлено щодо учасника справи – суб'єкта владних повноважень або адвоката чи прокурора. Такі самі міркування висловлені й у постанові ВП ВС від 21.01.2026 р. у справі № 490/10876/23[1].

Право на касаційне оскарження касатори можуть реалізувати щодо (предмет оскарження):

- судових рішень суду першої інстанції після їх апеляційного перегляду:
  - рішення по суті справи;

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.01.2026 р. у справі № 490/10876/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133708736.

- ухвали:
  - про забезпечення позову;
  - про заміну заходу забезпечення позову;
  - щодо повернення заяви позивачеві (заявникові);
  - щодо відмови у відкритті провадження у справі;
  - щодо залишення позову (заяви) без розгляду;
  - щодо закриття провадження у справі;
  - щодо відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, відмови в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
  - щодо заміни сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;
- судових рішень суду апеляційної інстанції:
  - постанови;
  - ухвали:
    - про відмову у відкритті апеляційного провадження;
    - про закриття апеляційного провадження;
    - про повернення апеляційної скарги;
    - про зупинення провадження;
    - щодо забезпечення позову та заміни заходу забезпечення позову;
    - про відмову ухвалити додаткове рішення;
    - про роз'яснення рішення чи відмову в роз'ясненні рішення;
    - про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення;
    - про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
    - про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами;
    - про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;
    - про заміну сторони у справі;
    - про накладення штрафу в порядку процесуального примусу;
    - окремі ухвали.

Наведені судові рішення касатор може оскаржити з підстав, що визначені положеннями ч. 4 ст. 328 та ч. 5 ст. 291 КАСУ. Ці підстави можна класифікувати *за предметом оскарження*:

- підставою до касаційного оскарження визначених КАСУ ухвал судів першої та апеляційної інстанцій є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;
- підставою до оскарження рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанови суду апеляційної інстанції є неправильне

застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права *виключно* в таких випадках:

- якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в постанові ВС, крім випадку наявності постанови ВС про відступлення від такого висновку;
- якщо скаржник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в постанові ВС та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні;
- якщо відсутній висновок ВС щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах;
- якщо судове рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами 2–3 ст. 353 КАСУ;

Зауваження. Законодавчого визначення терміна «подібні правовідносини» немає, отже, у цьому разі визначальною в дотриманні принципу правової визначеності є усталена практика ВС. Відповідне розуміння «подібності правовідносин» надала ВП ВС. У своїй постанові від 12.10.2021 р. у справі № 233/2021/19 ВП ВС визначила, що для цілей застосування приписів процесуальних законів щодо подібності правовідносин важливо встановити критерії її визначення. Слово «подібний» в українській мові має такі значення: такий, який має спільні риси з ким-, чим-небудь, схожий на когось, щось; такий самий; такий, як той (про якого йде мова). Тому термін «подібні правовідносини» може означати як ті, що мають лише певні спільні риси з іншими, так і ті, що є тотожними з ними, тобто такими самими, як інші. Таку спільність, або тотожність, ознак слід визначати відповідно до елементів правовідносин. Із загальної теорії права відомо, що цими елементами є їх суб'єкти, об'єкти та юридичний зміст, яким є взаємні права й обов'язки цих суб'єктів. Отже, для цілей застосування приписів процесуального закону, в яких вжитий термін «подібні правовідносини», таку подібність слід оцінювати за змістовим, суб'єктним та об'єктним критеріями. З-поміж цих критеріїв змістовий (оцінювання спірних правовідносин за характером урегульованих нормами права та договорами прав і обов'язків учасників) є основним, а два інші – додатковими. Щодо подібності слід оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними в порівнюваних ситуаціях. Установивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має визначити, чи є певні спільні ознаки між спірними правовідносинами, насамперед за їхнім змістом. А якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, з приводу якого вони вступають у правовідносини, то в такому разі подібність слід також визначати за суб'єктним і об'єктним критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання необов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими[1].

- підстави до оскарження рішення суду апеляційної інстанції за наслідками перегляду типової справи:

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.10.2021 р. у справі № 233/2021/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829987.

- суд першої та (або) апеляційної інстанції при вирішенні типової справи не визнав її типовою справою та (або) не врахував правові висновки, викладені у рішенні ВС за результатами розгляду зразкової справи;
- справа, в якій судом першої та (або) апеляційної інстанції ухвалено рішення з урахуванням правових висновків, викладених у рішенні ВС за результатами розгляду зразкової справи, не відповідає ознакам типової справи.

Наприклад, КАС ВС у справі № 240/19186/22 перевірив касаційну скаргу позивачки, яка обґрунтовувалася посиланням на те, що суд апеляційної інстанції при вирішенні цієї справи не визнав її типовою справою та не врахував висновків ВП ВС, викладених у постанові від 18.03.2020 р. у зразковій справі № 240/4937/18. У результаті перевірки доводів касаційної скарги в сукупності з встановленими в судових рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій обставинами та наданою їм правовою оцінкою дали підстави для висновку про наявність обставини, визначеної п. 1 ч. 5 ст. 291 КАСУ, що, у свою чергу, є підставою для відкриття касаційного провадження для здійснення судом належної оцінки та перевірки доводів, наведених скаржником на підставі доказів, які містяться в матеріалах справи. Про це суд постановив відповідну ухвалу про відкриття касаційного провадження від 23.01.2023 р.[1]

КАСУ також встановлено перелік випадків, у яких не допускається касаційний перегляд. Вони окреслені у ч. 5 ст. 328 КАСУ й у теорії адміністративно-судового процесуального права і в судовій практиці мають назву «касаційні фільтри».

Касаційні фільтри в адміністративному судочинстві – встановлені КАСУ особливі обмеження, які має застосувати суд касаційної інстанції під час перевірки отриманих ним касаційних скарг для відмови у відкритті касаційного провадження. Такі обмеження можна поділити на *абсолютні*, що зумовлюють безперечну відмову у відкритті касаційного провадження ВС поза його процесуальним розсудом, та *умовні (відносні)*, що як винятки допускають відкриття касаційного провадження за процесуальним розсудом ВС.

Відповідно до них не підлягають касаційному оскарженню:

- рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення в яких підлягають перегляду в апеляційному порядку ВС (такі обмеження є абсолютними);
- судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які відповідно до КАСУ розглядаються за правилами загального позовного провадження), крім випадків, якщо:
  - касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики;

Зауваження. Питання, які мають *фундаментальне значення*, не обмежуються сферою застосування у спірних правовідносинах, мають більш масштабне значення та вплив і на

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.01.2023 р. у справі № 240/19186/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110502143.

тих осіб, які не є учасниками правовідносин правових актів, на підставі яких вони виникли. Про це ВС також неодноразово згадував у своїх судових рішеннях. Наприклад, в ухвалі КАС ВС від 27.05.2024 р. у справі 160/14725/23 визначено, що фундаментальне значення для формування правозастосовної практики означає, що скаржник у своїй касаційній скарзі ставить на вирішення суду касаційної інстанції проблему, яка, у разі відкриття касаційного провадження ВС, впливатиме на широку масу спорів, створюючи тривалий у часі, відмінний від минулого підхід до вирішення актуальної правової проблеми. Відповідь касаційного суду на неї мала б надати нового, уніфікованого розуміння та застосування права як для сторін спору, так і для невизначеного, але широкого кола суб'єктів правовідносин[1]. Такого самого висновку КАС ВС дійшов і у справі № 560/9686/24[2]. Крім того, у справі № 140/36281/23 ВС зазначив, що питання права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики, можуть охоплювати правові явища, що є найбільш суттєвими для такої практики та формування її однаковості. До таких явищ можна віднести систематичне порушення державою норм матеріального та процесуального права, які зачіпають інтереси великого кола осіб, що супроводжуються чималою кількістю оскарження таких рішень у подібних справах, тощо[3].

- особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до КАСУ позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;
- справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

Зауваження. Правова категорія «суспільний інтерес» у цьому випадку є синонімом категорії «публічний інтерес». У законодавчих положеннях означена категорія віднайшла своє закріплення в низці правових актів. Зокрема, у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX публічний інтерес визначено як інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби (п. 6 ч. 1 ст. 2). Тобто це інтереси певної сукупності суб'єктів права, а не індивіда чи групи індивідів. В окремих сферах правового регулювання окреслено його предмет. Наприклад, у Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII до предмета суспільного інтересу віднесено інформацію, яка: свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо (ч. 2 ст. 29). Отже, залежно від сфери публічного адміністрування публічний інтерес може мати різний предмет. Саме тому КАС ВС у справі № 320/10736/20 справедливо зазначив, що суспільний (публічний) інтерес є оціночним поняттям, що охоплює широке і водночас чітко не визначене коло законних та таких, що ґрунтуються на моральних засадах, інтересів, які становлять певну сукупність приватних інтересів або важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби та відповідно до законодавчо

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.05.2024 р. у справі № 160/14725/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119308707.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.02.2025 р. у справі № 560/9686/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125414433.

[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.10.2024 р. у справі № 140/36281/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/122379625.

встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами владних повноважень (суб'єктами публічної адміністрації); це поняття не піддається однозначній кваліфікації (визначенню), а тому наявність суспільних (публічних) інтересів має бути предметом самостійної оцінки суду в кожному конкретному випадку[1].

В іншій своїй ухвалі у справі № 280/10578/23 КАС ВС детальніше пояснив розуміння суспільного інтересу. Суд вказав, що під ним потрібно розуміти серйозну, обґрунтовану зацікавленість, яка має неабияке виняткове значення для усього суспільства в цілому, певних груп людей, територіальних громад, об'єднань громадян тощо до певної справи в контексті можливого впливу ухваленого у ній судового рішення на права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб. Вказане поняття охоплює ті потреби суспільства або окремих його груп, які пов'язані із збереженням, примноженням, захистом наявних цінностей, девальвація та (або) втрата яких мала б значний негативний вплив на розвиток громадянського суспільства. Наявність значного суспільного інтересу може мати місце й тоді, коли предмет спору зачіпає загальнодержавне значення, як-от визначення і зміни конституційного ладу в Україні, виборчий процес (референдум), обороноздатність держави, її суверенітет, найвищі соціальні цінності, визначені Конституцією України, тощо[2].

«Виняткове значення для учасників справи» підлягає оцінюванню судом касаційної інстанції при дослідженні змісту касаційної скарги. У ній має бути наведено обставини, які б свідчили про «неабияку» вагу перегляду судового рішення для касатора. Як зазначає КАС ВС, оцінка судом такої «винятковості справи для її учасників» може бути зроблена виключно на підставі дослідження мотивів, відповідно до яких сам учасник справи вважає її такою, що має для нього виняткове значення. Винятковість значення справи для учасника справи можна оцінити тільки з урахуванням особистої оцінки справи таким учасником[3].

- суд першої інстанції відніс справу до категорії справ незначної складності помилково.

Зауваження. Помилковим суд касаційної інстанції визнав розгляд та вирішення в порядку спрощеного позовного провадження публічно-правового спору, який мав би імперативно за приписами ч. 4 ст. 12 та ч. 4 ст. 257 КАСУ вирішуватися в порядку загального позовного провадження[4]. Нині існує правова колізія між приписами п. 4 ч. 4 ст. 12 та п. 4 ч. 4 ст. 257 КАСУ. Тож обрання спрощеного позовного провадження на підставі п. 4 ч. 4 ст. 257 КАСУ для розгляду та вирішення публічно-правового спору щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів, у сумі від вісімдесяти до ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців слід вважати помилковим, ураховуючи розмір вимоги, передбаченої у п. 4 ч. 4 ст. 12 КАСУ.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.12.2021 р. у справі № 320/10736/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101608812.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31.07.2024 р. у справі № 280/10578/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120756423.

[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.04.2021 р. у справі № 420/8512/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96015770?fbclid=IwAR2iYctzm0FW6J3lzw2JInFnME90FCp6-GCxZ5Tb8Jg0agU5oAPm2WkIWog; Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.08.2024 р. у справі № 280/1427/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121254718.

[4] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.07.2020 р. у справі № 340/42/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90590879.

Зважаючи на умовні «касаційні фільтри», касатор, залежно від категорії справи, в касаційній скарзі має посилатися на відповідні обставини (наявність виключної правової проблеми, виняткове значення для учасників справи, помилковість віднесення справи до категорії справ незначної складності тощо) та доводити за їх наявності підстави для відкриття провадження у справі, передбачені ч. 4 ст. 328 КАСУ у випадку оскарження судового рішення, прийнятого в порядку загального позовного провадження. Якщо ж суд першої інстанції відніс справу до справи незначної складності, а отже, розглянув її в порядку спрощеного позовного провадження, у касаційній скарзі має міститися посилання, крім підстав до її прийняття, визначених ч. 4 ст. 328 КАСУ, ще й на обставини, які, свідчать про наявність умов подолання «касаційних фільтрів», перелічених у пп. «а»–«г» ч. 5 ст. 328 КАСУ.

4.2.2. Касаційна скарга: форма, зміст, строк та порядок подання

Касаційна скарга є процесуальним документом, яким ініціюється касаційне провадження. Її подання є правом відповідного касатора та гарантоване принципом диспозитивності в адміністративному судочинстві, який у цьому випадку не може зазнавати впливу принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Вимоги до змісту касаційної скарги чітко окреслені у ст. 330 КАСУ, як і її форма та спосіб подання. Від обраної форми касаційної скарги залежить і спосіб її подання.

Відповідно касаційна скарга може бути у двох формах:

- письмовій, за таких умов вона подається безпосередньо до КАС ВС особисто або через представника, або ж через засоби поштового зв'язку. За такого варіанта до касаційної скарги також додаються, надсилаються її копії відповідно до кількості учасників справи;
- електронній, що подається через систему електронний кабінет в ЄСІТС. У такому випадку до неї додаються докази надсилання її копії іншим учасникам справи з урахуванням положень ст. 44 КАСУ.

Вимоги до змісту касаційної скарги слід поділити на загальні та спеціальні.

Загальними є ті вимоги, що висуваються до всіх касаційних скарг, незалежно від предмета оскарження. Так, у будь-якій касаційній скарзі має бути зазначено:

- найменування суду касаційної інстанції;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб), за його наявності, або номер і серія паспорта (для фізичних осіб – громадян України), номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- судові рішення, що оскаржуються;

- вимоги особи, що подає касаційну скаргу, до суду касаційної інстанції;
- за потреби – клопотання особи, що подає касаційну скаргу;
- дата отримання копії судового рішення суду апеляційної інстанції, що оскаржується;
- перелік матеріалів, що додаються;
- підстави звільнення від сплати судового збору, якщо касатор звільнений від сплати судового збору;
- клопотання особи про розгляд справи за її участю.

Зауваження. За відсутності такого клопотання вважається, що касатор не бажає брати участь у судовому засіданні в суді касаційної інстанції.

Спеціальними є вимоги щодо змісту касаційної скарги в частині обґрунтування ініціювання касаційного провадження. Вони залежать від підстави на касаційний перегляд, визначеної у ч. 4 ст. 328 КАСУ. Так, у касаційній скарзі має бути зазначено:

- постанова ВС, у якій викладено висновок про застосування норми права в подібних правовідносинах, що не був урахований в оскаржуваному судовому рішенні, якщо її подано на підставі п. 1 ч. 4 ст. 328 КАСУ;

Зауваження. ВС наголошує, що при оскарженні судових рішень на підставі п. 1 ч. 4 ст. 328 КАСУ в касаційній скарзі зазначаються: 1) норми матеріального права, яку неправильно застосовано судами; 2) постанови ВС і який саме висновок щодо застосування цієї ж норми у ній викладено; 3) висновок судів, який суперечить позиції ВС; 4) у чому полягає подібність правовідносин у справах (у якій викладено висновок ВС і в якій подається касаційна скарга)[1].

- обґрунтування необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в постанові ВС, у разі подання касаційної скарги на підставі п. 2 ч. 4 ст. 328 КАСУ;
- обґрунтування того, в чому полягає неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного судового рішення (рішень), якщо її подано на ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, визначені в частинах 2, 3 ст. 328 КАСУ;
- вказівки на відсутність висновку ВС щодо питання застосування норми права в подібних правовідносинах, якщо її подано на підставі п. 3 ч. 4 ст. 328 КАСУ;

Зауваження. Незважаючи на те, що п. 4 ч. 2 ст. 328 КАСУ не встановлює необхідності зазначення в касаційній скарзі відсутності висновку ВС, однак така вказівка має в ній міститися.

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.02.2026 р. у справі № 380/8352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133736361.

- у чому полягає порушення норм процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного судового рішення (рішень), у разі подання касаційної скарги на підставі п. 4 ч. 4 ст. 328 КАСУ.

Зауваження. Якщо скаржник вважає, що судами порушено норми процесуального права в частині недослідження зібраних у справі доказів, неповного встановлення обставин справи або встановлення обставин, що мають істотне значення, на підставі недопустимих доказів, у касаційній скарзі має бути конкретно зазначено або обставини, які встановлені на підставі недопустимих доказів та чому, на думку скаржника, останні є недопустимими, або зібрані у справі докази, які судом не досліджені, що могло б давати підстави для висновку про порушення цим судом норм процесуального права[1].

Строком на касаційне оскарження є строк подання касаційної скарги, адже вчинення саме цієї процесуальної дії касатором свідчить про реалізацію його права на касаційне оскарження. Цей строк визначений у ст. 329 КАСУ та становить:

- 30 днів із дня його проголошення судового рішення;
- 30 днів із дня складення повного судового рішення, якщо в судовому засіданні було проголошено скорочене (вступну та резолютивну частини) судове рішення або якщо розгляд справи (вирішення питання) здійснювався без повідомлення (виклику) учасників справи.

Пропущений строк на подання касаційної скарги стає підставою до залишення її без руху, а в подальшому – до відмови у відкритті провадження. Водночас він як процесуальний строк може бути поновлений. *Детальніше про підстави поновлення процесуальних строків див. підрозд. 2.5.2 цього підручника.* Особливістю поновлення процесуального строку на касаційне оскарження (подання касаційної скарги) є те, що:

- учасник справи, якому повне судове рішення не було вручено в день його проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на касаційне оскарження, якщо касаційна скарга подана протягом 30 днів з дня вручення йому такого судового рішення;
- заборона до поновлення процесуального строку на подання касаційної скарги прокурором, суб'єктом владних повноважень після спливу одного року з дня складення повного судового рішення, крім випадків подання касаційної скарги суб'єктом владних повноважень у справі, про розгляд якої він не був повідомлений або до участі в якій він не був залучений, якщо суд ухвалив рішення про його права та (або) обов'язки (ч. 5 ст. 333 КАСУ).

Зауваження. КАС ВС в ухвалі від 04.02.2026 р. у справі № 140/14043/24 зазначив, що питання оцінки поважності причин пропуску строку через невиконання суб'єктом владних повноважень вимог процесуального закону щодо належного оформлення касаційної скарги,

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.02.2026 р. у справі № 380/8352/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133736361.

та як наслідок, повернення заявнику касаційної скарги не належать до об'єктивних обставин особливого й непереборного характеру і не надають такій особі права в будь-який необмежений час після спливу строку касаційного оскарження реалізовувати право на касаційне оскарження судових рішень[1].

Касатор наділений процесуальними правами, пов'язаними із рухом касаційної скарги, та може (ст. 337 КАСУ):

- доповнити касаційну скаргу протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін;
- змінити касаційну скаргу протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких доповнень;

Зауваження. У разі доповнення чи зміни касаційної скарги особа має подати докази надсилання копій відповідних доповнень чи змін до касаційної скарги іншим учасникам справи, інакше суд не враховує такі доповнення чи зміни.

- відкликати касаційну скаргу до постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження;
- відмовитися від касаційної скарги до закінчення касаційного провадження.

До касаційної скарги до початку касаційного розгляду можуть приєднатися учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. У такому випадку ці особи мають подати заяву про це до касаційної інстанції, в якій, крім іншого, може бути заявлено клопотання особи про розгляд справи за її участю. До заяви додається документ про сплату судового збору та докази надсилання копії заяви іншим учасникам справи.

Наприклад, КАС ВС у справі № 381/2544/15-а розглянув заяву ОСОБИ_1 про приєднання до касаційної скарги Садового товариства «Блакитна затока» та постановив відповідну ухвалу про її задоволення[2].

4.2.3. Відкриття касаційного провадження: опис процесуальних дій суду та учасників справи

Відкриття касаційного провадження є процесуальним етапом і має завданням перевірку судом касаційної скарги щодо дотримання вимог до неї, строків та способу її подання, наявності відповідного права на звернення у касатора та вчинення

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.03.2026 р. у справі № 140/14043/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133800389.
[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09.07.2019 р. у справі № 381/2544/15-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82899002.

інших процесуальних дій із метою вирішення питання про можливість перегляду зазначеного в ній предмета оскарження.

Після реєстрації касаційної скарги, яка здійснюється в день її надходження, незалежно від способу подання, вона передається визначеному судді-доповідачу не пізніше наступного дня.

Після цього Суд вирішує такі питання:

- про залишення касаційної скарги без руху, якщо вона (частини 2, 3 ст. 332 КАСУ):
  - не оформлена відповідно до загальних та (або) спеціальних вимог до неї, визначених у ст. 330 КАСУ;

Наприклад, КАС ВС у справі № 440/7168/25 залишив касаційну скаргу без руху, оскільки відповідачем по справі подано касаційну скаргу за допомогою підсистеми «Електронний суд», проте доказів надсилання її копії іншим учасникам справи, зокрема позивачу, з урахуванням положень ст. 44 КАСУ Суду не надано[1].

  - подана особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 18 КАСУ зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зробила цього;
  - подана після закінчення строків на касаційне оскарження, і особа, яка її подала, не порушує питання про його поновлення;
  - подана після закінчення строків на касаційне оскарження, і особа, яка її подала, вказала підстави для поновлення процесуального строку, однак вони визнані неповажними;

Зауваження. Питання про залишення касаційної скарги без руху вирішується колегією суддів не пізніше 20 днів з дня її надходження. Колегія постановляє відповідну ухвалу.

- про повернення касаційної скарги, якщо (ч. 5 ст. 332 КАСУ):
  - вона подана особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності;
  - вона не підписана;
  - вона підписана особою, яка не має права її підписувати;
  - вона підписана особою, посадове становище якої не зазначено;
  - вона подана в інший спосіб, ніж до суду касаційної інстанції;
  - до надіслання ухвали про відкриття касаційного провадження від особи, яка подала скаргу, надійшла заява про її відкликання;
  - у ній не викладені передбачені КАСУ підстави для оскарження судового рішення в касаційному порядку;

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.02.2026 р. у справі № 440/7168/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133860434..

Наприклад, КАС ВС, перевіривши касаційну скаргу позивача у справі № 160/32466/24 за позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області про визнання протиправними дій, зобов'язання вчинити певні дії, ухвалив рішення про повернення її касатору. На думку суду, касаційна скарга в частині наведених у ній обґрунтувань, вимог до суду касаційної інстанції містить лише посилання на фактичні обставини справи, цитати нормативних актів із абстрактним зазначенням, що судами попередніх інстанцій судові рішення ухвалені за неправильного застосування норм матеріального права, що не є належним правовим обґрунтуванням підстав касаційного оскарження судових рішень у розумінні ч. 4 ст. 328 КАСУ[1].

Зауваження. Викладення підстав для касаційного оскарження є частиною спеціальних вимог до касаційної скарги. За положеннями ст. 330 КАСУ вони мають бути обов'язково зазначені в ній. Отже, наявна певна колізійність між приписами ч. 2 ст. 332 та ч. 5 цієї ж статті. Зважаючи на мету адміністративного судочинства, визначену у ст. 2 КАСУ, при вадах касаційної скарги приватної особи в частині її змісту, а саме: відсутності зазначення підстав до касаційного оскарження, суд має постановляти ухвалу про залишення її без руху, а не про її повернення. Звісно, повернення касаційної скарги не позбавляє права касатора на повторне звернення із нею, однак, це, своєю чергою, впливає на строк касаційного оскарження, що має бути дотримано, оскільки повернення касаційної скарги не є безумовною підставою для поновлення процесуального строку на звернення до суду касаційної інстанції. Крім того, вочевидь, це відтерміновує в часі розгляд касаційної скарги по суті, а отже, й захист імовірно порушеного права, свободи чи законного інтересу.

- касатором не було усунуто недоліки касаційної скарги, що слугували підставою до залишення її без руху, крім випадків, коли касаційну скаргу було залишено без руху з підстав недотримання процесуального строку на звернення до касаційної інстанції;

Зауваження. Питання про повернення касаційної скарги розглядає та вирішує суддя-доповідач одноособово, ним же постановляється відповідна ухвала не пізніше двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків. Копія ухвали про повернення касаційної скарги надсилається учасникам справи в порядку, визначеному ст. 251 КАСУ. Скаржнику надсилається копія ухвали про повернення касаційної скарги разом із касаційною скаргою та доданими до скарги матеріалами. Копія касаційної скарги залишається в суді касаційної інстанції.

- про відмову у відкритті касаційного провадження, якщо (ст. 333 КАСУ):
  - касаційну скаргу подано на судове рішення, що не підлягає касаційному оскарженню;

Наприклад, КАС ВС у справі № 520/17279/25 відмовлено у відкритті касаційного провадження, адже встановлено, що справу було розглянуто за правилами спрощеного позов-

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.02.2026 р. у справі № 160/32466/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133860416.

ного провадження, що виходить з ухвали Харківського окружного адміністративного суду від 03.07.2025 р. У касаційній скарзі скаржник зазначав, що позбавлений можливості спростувати обставини, встановлені оскарженими судовими рішеннями при розгляді іншої справи. Проте Суд відхиляв такі доводи скаржника з огляду на те, що на обґрунтування вказаного твердження заявник не навів доводів та не обґрунтував, при розгляді яких саме справ позбавлений можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, та яким чином ці обставини впливають на вирішення спору в конкретній іншій справі. Крім того, скаржник посилався на те, що подана ним касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики. Однак він не надав будь-яких доказів на підтвердження вказаних обставин та не обґрунтував, у чому саме полягає фундаментальне значення цієї справи для формування єдиної правозастосовної практики із зазначенням новітніх, проблемних, засадничих, раніше ґрунтовно не досліджуваних питань права, відповідь касаційного суду на які мала б надати нового, уніфікованого розуміння та застосування права як для сторін спору, так і для невизначеного, але широкого кола суб'єктів правовідносин[1].

- є ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою від раніше поданої касаційної скарги цієї самої особи на те саме судове рішення;
- є постанова про залишення касаційної скарги цієї самої особи на те саме судове рішення без задоволення;
- є ухвала про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на те саме судове рішення;
- скаржником у строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на касаційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку касаційного оскарження, визнані судом неповажними;
- ВС уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі на судове рішення, зазначене у ч. 1 ст. 328 КАСУ, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку;

Зауваження. Наведене вище не є підставою для відмови у відкритті провадження, якщо наявна постанова ВС про відступлення від такого висновку або коли ВС вважатиме за потрібне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах.

- касаційна скарга прокурора, суб'єкта владних повноважень подана після спливу одного року з дня складення повного судового рішення, крім випадків подання касаційної скарги суб'єктом владних повноважень у справі, про розгляд якої він не був повідомлений або до участі в якій він не був залучений, якщо суд ухвалив рішення про його права та (або) обов'язки;

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.02.2026 р. у справі № 520/17279/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133800384.

- суд дійшов висновку, що оскаржувана ухвала (крім ухвали, якою закінчено розгляд справи) є необґрунтованою, оскільки правильне застосування норми права у спірних правовідносинах є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення;

Зауваження. Ця підстава до відмови у відкритті провадження знаходиться в межах судового розсуду. КАСУ імперативно не містить приписів до відмови у відкритті провадження – ч. 2 ст. 333 оперує словосполученням «суд може». «Очевидність» правильного застосування норм права також є оціночним поняттям. Логічним є припущення, що вона (очевидність) має бути встановлена зі змісту касаційної скарги, тому, з одного боку, це зайвий раз свідчить про необхідність «якісного» складання касаційної скарги, а з іншого – про законодавчо надану можливість суду касаційної інстанції «здійснювати» неформалізований розгляд оскаржуваного судового рішення, відповідно, в деяких випадках і суті спору до етапу касаційного розгляду.

- оскаржуються ухвала про повернення заяви позивачеві (заявникові), а також судові рішення у справах: за адміністративними позовами органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань; за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань; із приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця; за адміністративними позовами з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України за умови, що рішення касаційного суду за наслідками розгляду такої скарги не може мати значення для формування єдиної правозастосовної практики;

Наприклад, КАС ВС, перевіривши касаційну скаргу Городищенського відділу державної виконавчої служби в Черкаському районі Черкаської області Центрального міжрегіонального управління юстиції України (м. Київ) на постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 20.01.2026 р. у справі № 580/10069/25, відмовив у відкритті касаційного провадження. Судом аргументовано, що з матеріалів касаційної скарги та тексту оскаржуваних судових рішень вбачається, що спір у цій справі виник із приводу рішень та бездіяльності органу державної виконавчої служби. За такого правового врегулювання та обставин справи оскарження ухвалених у цій адміністративній справі судових рішень у касаційному порядку можливе лише у випадку, якщо розгляд відповідної касаційної скарги може мати значення для формування єдиної правозастосовної практики. У касаційній скарзі скаржником не обґрунтовано, у чому саме полягає фундаментальне значення саме цієї справи для формування єдиної правозастосовної практики із зазначенням новітніх, проблемних, засадничих, раніше ґрунтовно не досліджуваних питань права, відповідь касаційного суду на які мала б надати нового, уніфікованого розуміння та застосування права як для сторін спору, так і для невизначеного, але широкого кола суб'єктів правовідносин[1].

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.02.2026 р. у справі №580/10069/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133860364.

Зауваження. Питання про відмову у відкритті касаційного провадження розглядає та вирішує колегія суддів протягом 20 днів із дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення її недоліків. Про відмову у відкритті провадження колегія суддів постановляє ухвалу, що разом із касаційною скаргою та доданими до скарги матеріалами направляються особі, яка подала касаційну скаргу. Копія касаційної скарги залишається в суді касаційної інстанції (частини 4, 6, 7 ст. 333 КАСУ).

- про відкриття провадження, якщо:
  - відсутні підстави для залишення касаційної скарги без руху;
  - відсутні підстави для повернення касаційної скарги;
  - відсутні підстави для відмови у відкритті касаційного провадження.

Зауваження. Питання про відкриття касаційного провадження у справі вирішує колегія суддів у складі трьох суддів не пізніше 20 днів із дня надходження касаційної скарги або з дня надходження заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, визначеному ст. 332 КАСУ (ст. 334 КАСУ).

Про відкриття касаційного провадження суд постановляє ухвалу, в якій:
- зазначається підстава (підстави) відкриття касаційного провадження;
- зазначається строк для подання учасниками справи відзиву на касаційну скаргу;

Зауваження. До відзиву застосовуються правила, встановлені ч. 1 ст. 175 КАСУ. Відзив на касаційну скаргу має містити: найменування суду касаційної інстанції; ім'я (найменування), поштову адресу особи, яка подає відзив на касаційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету; обґрунтування заперечень щодо змісту і вимог касаційної скарги; у разі необхідності – клопотання особи про розгляд справи за її участю; перелік матеріалів, що додаються. До відзиву додаються докази надсилання (надання) його копій та доданих до нього документів іншим учасникам справи (ст. 338 КАСУ).

- вирішується питання про витребування матеріалів справи, необхідних для розгляду скарги на судове рішення;
- встановлюється строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено КАСУ, за умови, що такі заяви чи клопотання подані разом із касаційною скаргою.

Зауваження. Суд касаційної інстанції надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи разом з ухвалою про відкриття касаційного провадження у справі (крім випадків, якщо скаргу подано в електронній формі через електронний кабінет) (ст. 335 КАСУ).

Після відкриття касаційного провадження можуть виникнути обставини, які за положеннями ст. 339 КАСУ унеможливлюють подальший касаційний розгляд та є підставами для його закриття, зокрема:

- особа, яка подала касаційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги;

Зауваження. Касаційне провадження не може бути закрито, якщо є заперечення інших осіб, які приєдналися до касаційної скарги. За таких умов суд постановляє ухвалу про відмову в закритті касаційного провадження.

У разі закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою від касаційної скарги на судові рішення повторне оскарження цих рішень особою, яка відмовилася від скарги, не допускається.

- виявилося, що касаційну скаргу не підписано;
- виявилося, що касаційну скаргу подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності;
- виявилося, що касаційну скаргу підписано особою, яка не має права її підписувати;
- встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки касатора не вирішувалися;
- виявилося, що ВС у своїй постанові вже викладав висновок щодо питання застосування норми права в подібних правовідносинах, порушеного в касаційній скарзі, або відступив від свого висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли ВС вважає за потрібне відступити від такого висновку);

Зауваження. Якщо ухвала про відкриття касаційного провадження мотивована також іншими підставами, за якими відсутні підстави для закриття провадження, касаційне провадження закривається лише в частині підстав, передбачених наведеним вище твердженням.

- встановлено, що висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові ВС та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними, якщо провадження було відкрито на підставі п. 1 ч. 4 ст. 328 КАСУ.

Наприклад, у справі № 460/18488/23 підставою для відкриття касаційного провадження слугувало, зокрема, неврахування висновків ВС, які викладені в постанові від 12.06.2024 р. у справі № 380/9974/23, постанові ВП ВС від 23.05.2024 р. у зразковій справі № 380/19324/23. Колегія суддів 29.01.2025 р. звернула увагу на те, що під час розгляду справи № 380/19324/23 як зразкової в рішенні від 05.03.2024 р., яке залишене без змін постановою ВП ВС від 23.05.2024 р., ВС сформулював висновок про те, що надбавка за

особливості проходження служби та премія в довідках про розмір грошового забезпечення станом на 01.01.2020 р., 01.01.2021 р., 01.01.2022 р., які видаються особам, пенсію яким призначено відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» на виконання рішення суду, у справах щодо визначення розміру посадового окладу та окладу за військове звання, які обчислені шляхом множення відповідних коефіцієнтів, зазначених у Постанові № 704, на 50 % розміру мінімальної заробітної плати, установленого законом на 1 січня відповідного року, зазначаються в середніх розмірах, що фактично виплачені за місяць, у якому виникло право на перерахунок пенсії за відповідною посадою (посадами) у тому державному органі, звідки особа звільнилася на пенсію. У постанові від 12.06.2024 р. у справі № 380/9974/23 ВС підтримав цей висновок. Ключовим питанням у цих справах була правомірність дій органів ІНФОРМАЦІЯ_3 щодо визначення складових довідки (відсоткових показників надбавки за особливості проходження служби та премії), виданої на виконання судового рішення.

Отже, у справах № 380/19324/23 та № 380/9974/23 ВС сформулював висновки саме щодо довідок, виданих на виконання судових рішень, а у справі, яка розглядається, позивач не отримував довідку на підставі рішення суду.

Тому, враховуючи, що судові рішення у справах, на які покликається скаржник, ухвалені за інших фактичних обставин, відсутні правові підстави для поширення на них відповідних висновків і неможливість аналогічного застосування тих самих положень законодавства та правової позиції у справі, яка розглядається. Відповідно до наведеного була постановлена ухвала про закриття касаційного провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 339 КАСУ[1].

Про закриття касаційного провадження суд постановляє ухвалу, яка оскарженню не підлягає. У разі закриття провадження з підстави відмови касатора від скарги в майбутньому це унеможливлює звернення із такою самою скаргою, адже слугуватиме підставою для відмови у відкритті касаційного провадження.

4.2.4. Касаційний розгляд: суть та опис процесуальних підетапів

Касаційний розгляд – це основний процесуальний етап, метою якого є безпосередня оцінка уповноваженим складом суду на підставі встановлених фактичних обставин справи доводів, викладених у касаційній скарзі, задля перевірки правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Строк касаційного розгляду є тотожним строку на розгляд та вирішення касаційної скарги.

Касаційний розгляд має бути проведений судом:

- протягом 60 днів із дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі, якщо оскаржуються рішення та постанови, визначені ч. 1 ст. 328 КАСУ;
- протягом 30 днів, якщо оскаржуються ухвали, визначені частинами 2, 3 ст. 328 КАСУ.

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29.01.2025 р. у справі № 460/18488/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124782261.

На практиці цих термінів часто не дотримуються, враховуючи значне навантаження суддів.

Наприклад, у справі № 824/183/18-а КАС ВС відкрив провадження 11.09.2018 р. та витребував матеріали справи із суду першої інстанції. Підготовка справи до розгляду завершилася 23.01.2024 р., про що суддя-доповідач постановив ухвалу та призначив попередній розгляд на 24 січня того ж року[1].

Жодних законодавчо встановлених наслідків порушення строків касаційного розгляду немає. Водночас конституційним принципом правосуддя є розумність строків (п. 7 ч. 2 ст. 129 Конституції України), він же імплементований і в приписи КАСУ (п. 8 ч. 3 ст. 2). Цей принцип гарантований також положеннями ЄКПЛ. Відповідно, порушення принципів судочинства під час розгляду та вирішення касаційною інстанцією касаційної скарги може слугувати підставою до звернення приватної особи до ЄСПЛ. У разі визнання заяви прийнятною та ухвалення рішення ЄСПЛ на користь заявника він має право на перегляд відповідного судового рішення у зв'язку із виключними обставинами. *Детальніше про порядок такого перегляду див. підрозд. 4.3 цього підручника.*

Межі касаційного розгляду (межі касаційного перегляду за КАСУ) – це визначені КАСУ «кордони» процесуальної діяльності суду касаційної інстанції, суть встановлення яких полягає у переслідуванні мети касаційного провадження – у перевірці дотримання судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права, а не у встановленні фактичних обставин справи шляхом дослідження нових доказів.

Цими «кордонами» є такі положення ст. 341 КАСУ:

- суд переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження;

Зауваження. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права (справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду; суд ухвалив рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі; судове рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні; судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу; судове рішення ухвалено судом із порушенням правил адміністративної юрисдикції), а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові ВС після подання касаційної скарги.

- суд на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права;

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.01.2024 р. у справі № 824/183/18-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116487427.

- суд не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові суду чи відхилені ним;
- суд не має права вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази;
- суд не приймає і не розглядає вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції та не допускає зміну предмета і підстав позову.

Касаційний розгляд може відбуватися у двох формах: *письмовій* та *усній*.

Письмовою формою за положеннями ст. 345 КАСУ є касаційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними матеріалами у справі без виклику учасників судового процесу в судове засідання.

Суд касаційної інстанції може розглянути справу в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами у разі:

- відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю;
- перегляду ухвал судів першої та апеляційної інстанцій;
- перегляду рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження;

Зауваження. За наведеними вище трьома підставами форма касаційного розгляду обирається суддею-доповідачем на підготовчому етапі.

Наприклад, у справі № 460/20412/23 суддя-доповідач згідно із ст. 340 КАСУ провів необхідні дії з підготовки справи до касаційного розгляду та дійшов висновку про можливість розгляду справи в порядку письмового провадження за наявними матеріалами справи[1].

- неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання.

Зауваження. Наведене вище є підставою для постановлення ухвали про перехід у письмове провадження вже безпосередньо під час касаційного розгляду скарги по суті. При цьому можливий і зворотний варіант, коли під час касаційного розгляду в письмовій формі суд дійде висновку про те, що справу потрібно розглядати в судовому засіданні. У цьому разі суд постановляє відповідну ухвалу.

Обставини, які встановлені як критерії до обрання тієї чи іншої форми, визначені КАСУ. Суд може обрати письмову форму або ж одразу на процесуальному підетапі підготовки справи до розгляду, або ж перейти до неї з усної. Обрання форми касаційного розгляду є правом, а не обов'язком суду.

Наприклад, у справі № 380/10617/22 сторони заявляли клопотання про розгляд справи за їх участю. Проте, зважаючи на характер спірних правовідносин, наявні в матеріалах справи

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 16.04.2024 р. у справі № 460/20412/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118433414.

докази, якими сторони обґрунтовують свої вимоги та заперечення, ВС дійшов висновку про відсутність необхідності в розгляді цієї справи в судовому засіданні за участю сторін[1].

Із метою дотримання процесуальних прав учасників справи суд надсилає їм відповідні ухвали та постанови, що були постановлені в межах касаційного розгляду в порядку письмового провадження.

Суд після закінчення касаційного розгляду справи повертає її у п'ятнадцятиденний строк до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено в його судовому рішенні (ст. 360 КАСУ).

Про касаційний розгляд справи в судовому засіданні детальніше див. підрозд. 4.2.4.4 цього підручника.

4.2.4.1. Підготовка справи до касаційного розгляду

Підготовка справи до касаційного розгляду є процесуальним підетапом, мета якого – вирішення питань процесуального характеру, що має в подальшому сприяти касаційному перегляду в установлені процесуальним законом строки. Саме в межах цього підетапу визначається форма процесуальної діяльності суду касаційної інстанції з подальшого розгляду касаційної скарги: письмове провадження чи судове засідання.

Підготовку справи здійснює суддя-доповідач, який:

- з'ясовує склад учасників справи, це означає перевірку їх правового статусу, наприклад, можливо, буде потреба у застосуванні інституту процесуального правонаступництва або ж до початку розгляду скарги приєднати особу до касаційної скарги;
- вирішує письмово заявлені клопотання учасників справи з дотриманням прав усіх учасників справи подати свої міркування та заперечення щодо їх вчинення, якщо інше не передбачено КАСУ;
- вирішує питання про можливість попереднього розгляду справи або письмового провадження за наявними у справі матеріалами в суді касаційної інстанції;
- вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, що оскаржуються, яке може бути як за власною ініціативою, так і за ініціативою учасника справи, очевидно, що касатора;

Наприклад, суддя-доповідач КАС ВС у справі № 200/4768/23, перевіривши касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «ДОНЕЦЬКОБЛГАЗ» на постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 15.04.2024 р. у справі за позовом Приватного акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «ДОНЕЦЬКОБЛГАЗ» до Східного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.01.2024 р. у справі № 380/10617/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116212229.

платниками податків про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, вивчивши й проаналізувавши викладені доводи, матеріали касаційної скарги та зміст оскаржуваних судових рішень, дійшла висновку про необхідність розгляду цієї касаційної скарги у відкритому судовому засіданні з повідомленням сторін. Клопотання позивача про зупинення дії оскаржуваного судового рішення та зазначені в ньому доводи і аргументи визнала такими, що є непереконливими і такими, що не можуть слугувати достатньою підставою для зупинення виконання (дії) оскаржуваного рішення, тому клопотання позивача задоволенню не підлягає, адже сама по собі незгода скаржника з оскаржуваними судовими рішеннями не є підставою для зупинення їх виконання (дії), а припущення і сподівання на певні результати касаційного розгляду справи не можуть бути підставою для зупинення виконання (дії) судового рішення, яке набрало законної сили. Про що, відповідно, постановила ухвалу 01.07.2024 р.[1]

- вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду справи, зокрема про зупинення провадження у справі, або ж перевіряє ще раз касаційну скаргу щодо дотримання вимог.

Необхідність проведення тих чи інших підготовчих дій залежить від внутрішнього волевиявлення та переконання судді-доповідача, жодна з них не є обов'язковою до вчинення, характер вирішення питань, що ставляться перед суддею, свідчить про наявний судовий розсуд при їх вирішенні. Наприклад, суддя-доповідач не має обов'язку задовольняти клопотання учасників справи про їх участь у судовому засіданні й тим самим переходити до касаційного розгляду в усній процесуальній формі (у формі судового засідання).

Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач може визнати за потрібне проведення попереднього розгляду або ж одразу призначити справу до касаційного розгляду в судовому засіданні (у цьому разі мають бути повідомлені учасники справи), або в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами.

Усі рішення, ухвалені суддею-доповідачем під час підготовки справи до касаційного розгляду, викладаються у формі ухвали, яку він приймає одноосібно та яка оскарженню не підлягає.

4.2.4.2. Попередній розгляд справи

Попередній розгляд справи є процесуальним підетапом та може відбуватися за умови визнання потреби в його проведенні суддею-доповідачем у справі на попередньому процесуальному підетапі – підготовки справи до касаційного розгляду. Тобто попередній розгляд не проводиться, якщо суддя-доповідач ухвалив рішення про касаційний розгляд справи в письмовому провадженні або ж судовому засіданні, й одразу в ухвалі його призначив. Із цього виходить, що такий процесуальний підетап є необов'язковим.

Якщо ж суддя має сумніви щодо необхідності проведення касаційного розгляду в будь-якій процесуальній формі, він ухвалює рішення про попередній роз-

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2024 р. у справі № 200/4768/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120096639.

гляд справи. Попередній розгляд є своєрідним «фільтром» або «запобіжником» здійснення процесуального етапу касаційного розгляду справ, що можуть бути «очевидними» до вирішення. Оскільки суддя в касаційному провадженні не може розглядати та вирішувати справу одноособово, то ймовірне остаточне судове рішення потребує колегіального вирішення.

Тому після прийняття рішення про проведення підготовки до розгляду справи, яке оформлюється ухвалою, суддя-доповідач складає відповідну доповідь за результатами таких підготовчих процесуальних дій.

Попередній розгляд справи має бути проведений у судовому засіданні протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем без повідомлення учасників справи. Суддя-доповідач у судовому засіданні доповідає колегії суддів про обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції.

За наслідками доповіді колегія суддів може:

- залишити касаційну скаргу без задоволення, а рішення – без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення, про що ухвалює постанову (ч. 3 ст. 343 КАСУ);

Наприклад, КАС ВС у справі № 824/183/18-а розглянув у попередньому судовому засіданні касаційну скаргу Головного управління ДПС у Чернівецькій області, утвореного на правах відокремленого підрозділу ДПС України, на рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 04.04.2018 р. та постанову Вінницького апеляційного адміністративного суду від 31.07.2018 р. у справі за позовом фізичної особи – підприємця до Головного управління ДФС у Чернівецькій області про визнання протиправними та скасування рішень, визнав безпідставними доводи скаржника про неврахування судами обставин щодо ненадання платником витребуваних контролюючим органом документів, оскільки судами досліджені вказані доводи відповідача і надано їм належну правову оцінку, з якою погоджується суд касаційної інстанції, отже, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильного висновку про протиправність податкового повідомлення-рішення від 04.01.2018 р. № 0000141304 форми «ПС» із підстав надання платником витребуваних контролюючим органом документів. Крім того, як відзначає колегія, відповідач у касаційній скарзі фактично просить про переоцінку, додаткову оцінку доказів, що знаходиться поза межами касаційного перегляду, встановленими ч. 2 ст. 341 КАСУ, якою передбачено, що суд касаційної інстанції не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази. Підсумовуючи зазначене, колегія суддів погодилася з висновком судів першої та апеляційної інстанцій про протиправність оскаржуваних рішень, а тому ухвалила залишити касаційну скаргу без задоволення, а рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 04.04.2018 р. та постанову Вінницького апеляційного адміністративного суду від 31.07.2018 р. залишити без змін[1].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.01.2024 р. у справі № 824/183/18-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116553351.

- скасувати судове рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення, та ухвалити постанову про це (ч. 4 ст. 343 КАСУ);
- призначити справу до розгляду в судовому засіданні за відсутності підстав, встановлених частинами 3, 4 ст. 343 або ст. 345 КАСУ (касаційне провадження у письмовій формі), про що постановляє ухвалу.

Зауваження. Справа призначається до розгляду в судовому засіданні, якщо хоч один суддя зі складу суду дійшов такого висновку, про що постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду.

4.2.4.3. Передача справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати

Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у КАС ВС обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

- податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- захисту соціальних прав;
- виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

Закон уповноважив суддів КАС ВС на їх зборах створювати й інші палати.

Об'єднану палату КАС ВС утворюють збори суддів касаційного суду, вони ж затверджують її кількісний та персональний склад. До складу об'єднаної палати КАС ВС входять представники всіх палат КАС ВС, адже її позиція по справах, що передані на її розгляд, впливає на правозастосовну практику не лише в окремих сферах публічного адміністрування. Наслідки розгляду ВП ВС касаційної скарги мають вплив на застосування норм права і поза спірними публічно-правовими відносинами, в яких виникає спір, переданий на розгляд та вирішення в порядку адміністративного судочинства.

Відповідний підрозділ ВС реєструє касаційну скаргу в АСДС у день її надходження та розподіляє залежно від предмета публічно-правового спору на колегію суддів відповідної палати. Вона, своєю чергою, вирішує питання про відкриття провадження у справі, а вже на етапі касаційного розгляду скарги колегія суддів може ухвалити рішення про передачу справи на розгляд своєї палати, об'єднаної палати або ВП ВС. При цьому ланцюжок передач може продовжитися: палата може передати об'єднаній палаті, а та, своєю чергою, – ВП ВС, звісно, за наявності встановлених у ст. 346 КАСУ підстав. Колегія суддів, як і палата, може одразу ініціювати передачу справи до ВП ВС.

Підставами для передачі справи колегією суддів на розгляд своєї палати є:

- її переконання про необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі:

- колегії суддів з цієї самої палати; або
- такої палати.

Наприклад, колегія суддів, розглянувши у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «ДОНЕЦЬКОБЛГАЗ» на постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 15.04.2024 р. у справі за позовом Приватного акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації «ДОНЕЦЬКОБЛГАЗ» до Східного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, визнала її доводи обґрунтованими, однак, з огляду наявність протилежних правових висновків ВС у справах за подібними правовідносинами, колегія суддів позбавлена можливості ухвалити рішення без вирішення питання щодо відступу від таких висновків, а тому постановила ухвалу про передачу справи на розгляд Судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів, інших обов'язкових платежів КАС ВС[1].

Підстави для передачі справи колегією суддів або палати на розгляд об'єднаної палати:

- її переконання про необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі:
  - колегії суддів з іншої палати, або
  - іншої палати, або
  - об'єднаної палати.

Наприклад, колегія суддів у справі № 400/1117/19, розглянувши касаційну скаргу Миколаївського міського голови на рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 04.07.2019 р. та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду від 22.01.2020 р., передала справу на розгляд об'єднаної КАС ВС з огляду на те, що колегії суддів Судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав та Судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян КАС ВС по-різному застосовують норму ч. 4 ст. 59 Закону № 280/97-ВР у своєму взаємозв'язку із нормами КАСУ в частині допустимості оскарження в судовому порядку зупинення рішень рад, що очевидно зумовлене необхідністю формування єдиної правозастосовної практики з означеного питання[2].

Підстави для передачі справи колегією суддів, палатою, об'єднаною палатою на розгляд ВП ВС:

- її переконання про необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.09.2024 р. у справі № 200/4768/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121907855.
[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 14.02.2024 р. у справі № 400/1117/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117022493.

рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду (Касаційного цивільного суду, Касаційного кримінального суду, Касаційного господарського суду);

- їх переконання про необхідність відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС;
- їх переконання, що справа містить виняткову правову проблему, і така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики;

Зауваження. Незважаючи на те, що ч. 5 ст. 346 КАСУ визначає суб'єктом ініціювання передачі справи на розгляд ВП ВС виключно колегію та палату (тобто до суб'єктів ініціювання не відносять об'єднану палату, як у ч. 3 та ч. 4 цієї статті), міркування щодо такої передачі справи можуть виникнути і в неї під час розгляду справи. Ураховуючи приписи п. 1 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», законодавчо визначеним судом про забезпечення однакового застосування судами норм права є ВП ВС.

- учасник справи оскаржує судове рішення з підстав порушення правил предметної юрисдикції незалежно від суду.

Зауваження. Наведена підстава не застосовується, якщо: цей учасник брав участь у розгляді справи в судах першої чи апеляційної інстанції і не заявляв про порушення правил предметної юрисдикції; цей учасник не обґрунтував порушення судом правил предметної юрисдикції наявністю судових рішень ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду у справі з подібною підставою та предметом позову в подібних правовідносинах; ВП ВС вже викладала у своїй постанові висновок щодо питання предметної юрисдикції спору в подібних правовідносинах (ч. 6 ст. 346 КАСУ).

Наприклад, у справі № 420/12471/22 колегія суддів, розглянувши в судовому засіданні клопотання Акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» про закриття провадження у справі № 420/12471/22 за позовом Головного управління ДПС в Одеській області до Акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України», Товариства з обмеженою відповідальністю «АГРОРАЙС» про визнання договорів недійсними, касаційне провадження в якій відкрито за касаційною скаргою Акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» на рішення Одеського окружного адміністративного суду від 18.05.2022 р. та постанову П'ятого апеляційного адміністративного суду від 07.09.2023 р., дійшла висновку, що фактично спірні правовідносини у цій справі виникли в межах публічно-правового спору за позовом територіального органу ДПС України до платників про визнання недійсними правочинів, що суперечать інтересам держави і суспільства, переведеного в площину процедурного врегулювання, встановлену законодавством. Тому суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, вбачає наявність підстав для передачі справи на розгляд ВП ВС, оскільки колегія суддів касаційного суду вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленій постанові Великої

Палати від 29.02.2024 р. у справі № 580/4531/23 щодо підсудності всіх спорів із вимогами територіального органу ДПС України до платників про визнання недійсними правочинів, що суперечать інтересам держави та суспільства[1].

Передача справи здійснюється виключно за ухвалою відповідного складу суду, підтриманою його більшістю. Підставою до її постановлення є ініціатива суду або ж клопотання учасника справи. Вирішення питання передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати знаходиться в межах судового розсуду, тому думка учасника справи є важливою для суду, однак не вирішальною. Про відмову в задоволенні клопотання учасника справи суд постановляє відповідну ухвалу.

Зауваження. В ухвалі про передачу справи зазначаються мотиви необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в рішенні, визначеному в частинах 1–4 ст. 346 КАСУ, або із обґрунтуванням підстав, визначених у частинах 5–6 ст. 346 КАСУ.

Суддя, який не згодний із рішенням про передачу (відмову у передачі) справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати, письмово викладає свою окрему думку в ухвалі про передачу справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС або в постанові, прийнятій за результатами касаційного розгляду (ч. 5 ст. 347 КАСУ).

ВП ВС може повернути відповідну справу на розгляд ініціатора її передачі за умови, якщо:

- дійде висновку про відсутність підстав для передачі справи на її розгляд;
- дійде висновку про недоцільність розгляду нею справи, зокрема, через:
  - відсутність виняткової правової проблеми;
  - наявність висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВП ВС;
  - наявну її правову позицію щодо юрисдикції спору в подібних правовідносинах.

Про повернення справи ВП ВС постановляє відповідну ухвалу. Її наслідком є унеможливлення повторної передачі справи на розгляд ВП ВС.

Положення ст. 347 КАСУ не передбачають можливості повернення справи ініціатору її передачі ані об'єднаною палатою, ані палатою КАС ВС. Однак практика йде протилежним шляхом.

Наприклад, об'єднана палата КАС ВС в ухвалі від 20.06.2024 р. у справі № 260/4199/22 постановила повернути справу відповідній колегії суддів. В обґрунтуванні зазначила, що «…зміст ухвали від 25.01.2024 р. свідчить про те, що, порушуючи питання щодо передачі справи № 260/4199/22 на розгляд об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду,

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.05.2024 р. у справі № 420/12471/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119503770.

колегія суддів КАС ВС, пославшись лише на зміст статі 347 КАС України, не вказала законодавчо визначену підставу для передачі справи на розгляд об'єднаної палати, а також не вказала, від якого висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати, на її думку, необхідно відступити Верховному Суду, з посиланням на постанови, у яких його викладено, що відповідно до частини четвертої статті 347 КАС України є передумовою для передачі справи на розгляд об'єднаної палати. Отже, об'єднана палата КАС ВС вважає, що відсутність в ухвалі від 25.01.2024 р. мотивів необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у конкретній постанові Верховного Суду, який, на думку колегії суддів, є помилковим, не створює підстав для прийняття до розгляду об'єднаною палатою КАС ВС справи № 260/4199/22»[1].

4.2.4.4. Касаційний розгляд справи в судовому засіданні

Суд здійснює розгляд справи в судовому засіданні за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження з дотриманням меж касаційного перегляду (ст. 341 КАСУ). Це, зокрема, означає, що в межах касаційного перегляду судові дебати не проводяться. Водночас усі правила, що врегульовують порядок проведення судового засідання, підлягають застосуванню до судового засідання суду касаційної інстанції. У судовому засіданні склад суду може визначити вид судового засідання (відкрите чи закрите), оголосити перерву, відкласти його, вжити заходів процесуального примусу, постановити окрему ухвалу тощо.

Особливості ж перебігу судового засідання в суді касаційної інстанції наведені у ст. 344 КАСУ та полягають у такому.

Суд касаційної інстанції:

- має використовувати процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки правильності застосування норм матеріального і процесуального права судами першої та апеляційної інстанцій;
- має повідомити учасників справи про дату, час та місце судового засідання;
- має продовжити судовий розгляд справи у разі неприбуття в судове засідання належним чином повідомлених учасників справи про його дату, час і місце;
- в особі судді-доповідача має відкрити перше судове засідання та оголосити, яка справа, за чиєю скаргою та на судове рішення якого суду розглядається;
- має вирішити клопотання учасників справі;
- має заслухати після вирішення клопотань учасників справи доповідь судді-доповідача про зміст судових рішень, що оскаржуються, доводи касаційної скарги та відзиву на неї;

Зауваження. Якщо подано дві та більше касаційних скарг, то має бути оголошено зміст, доводи кожної з них та відповідні відзиви – за їх наявності.

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.06.2024 р. у справі 260/4199/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119907312.

- має після заслуховування пояснень учасників справи перейти до ухвалення судового рішення за правилам ст. 227 КАСУ;
- може на початку судового засідання обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх учасників справи рівний проміжок часу;
- має після закінчення касаційного розгляду справи у п'ятнадцятиденний строк повернути до суду першої інстанції, який її розглядав, якщо інше не зазначено в судовому рішенні суду касаційної інстанції.

Учасники справи:

- мають право подавати пояснення, заявляти клопотання, зокрема, касатор може відмовитися від касаційної скарги, ставити перед судом питання про передачу справу на розгляд палати, об'єднаної палати та ВП ВС;
- повинні наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного перегляду судового рішення.

4.2.5. Розгляд касаційної скарги, що надійшла після закінчення касаційного розгляду

Касаційною скаргою, що надійшла до суду після касаційного розгляду справи, має бути визнано ту касаційну скаргу, що подано після ухвалення судом касаційної інстанції судового рішення по справі за результатами такого розгляду.

Носієм права на подання такої касаційної скарги є виключно та особа, яка не була присутня під час касаційного розгляду справи.

Суд касаційної інстанції за таких умов:

- відмовляє у відкритті касаційного провадження за такою касаційною скаргою, якщо вже розглянув наведені в ній доводи під час касаційного розгляду справи за касаційною скаргою іншої особи («первинної скарги»);
- у разі відкриття касаційного провадження може зупинити дію раніше ухваленої ним постанови та рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій, що оскаржуються;

Наприклад, у справі № 810/881/17 колегія суддів, перевіривши касаційну скаргу Головного управління ДПС у Київській області на постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 11.08.2021 р. у справі № 810/881/17 за позовом Фермерського господарства «Ількон» до Вишгородської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління ДПС у Київській області про визнання протиправним та скасування рішення, в якій заявлено клопотання про зупинення дії постанови КАС ВС від 22.09.2021 р., поновила Головному управлінню ДПС у Київській області строк на касаційне оскарження судового рішення, відкрила касаційне провадження за касаційною скаргою та зупинила дію своєї постанови[1].

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.10.2021 р. у справі № 810/881/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100408715.

- має розглядати касаційну скаргу за правилами, визначеними КАСУ для касаційного провадження, в межах доводів, які не розглядалися під час касаційного розгляду справи за касаційною скаргою іншої особи;
- за наслідками розгляду такої скарги має ухвалити постанову відповідно до ст. 349 КАСУ;
- може скасувати свою раніше прийняту постанову в справі.

4.2.6. Судові рішення суду касаційної інстанції: повноваження суду при вирішенні справи, види судових рішень та вимоги до них

Судовими рішеннями, що може ухвалити суд касаційної інстанції, є постанова, ухвала та окрема ухвала.

Судові рішення касаційної інстанції мають відповідати загальним вимогам та структурі, визначеним у підрозд. 1.2.5.9 цього підручника.

Процедурними особливостями прийняття, проголошення та надсилання судових рішень суду касаційної інстанції відповідно до статей 355, 359 КАСУ є такі:

- прийняття таких судових рішень колегіально більшістю голосів, за винятком тих, що можуть бути ухвалені суддею-доповідачем одноосібно (ухвала про повернення касаційної скарги, призначення справи до касаційного розгляду, призначення справи до попереднього розгляду);

Зауваження. Суддя, не згодний із судовим рішенням за наслідками розгляду адміністративної справи, може письмово викласти свою окрему думку, що приєднується до справи і є відкритою для ознайомлення.

- ухвалення таких судових рішень здійснюється шляхом голосування, при цьому жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання судового рішення;
- оформлення таких судових рішень здійснює суддя-доповідач (інший суддя, якщо суддя-доповідач не згодний із постановою або ухвалою), а їх підписання – весь склад суду, який розглядав справу, якщо інше не передбачено КАСУ;
- копії судових рішень суду касаційної інстанції повторно видає суд, який розглядав таку справу як суд першої інстанції.

Повноваження суду за наслідками розгляду касаційної скарги визначені у ст. 349 КАСУ, а підстави для їх реалізації наведені у статтях 348, 350–354, 357 КАСУ. Узагальнену інформацію щодо підстав до реалізації повноваження суду та прийняття відповідного рішення наведено у табл. 4.2.

Неправильним застосуванням норм матеріального права є:

- неправильне тлумачення закону;
- застосування закону, який не підлягає застосуванню;
- незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Порушенням норм процесуального права обов'язково визнається судом, якщо:

- справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;
- в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави його відводу обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою;
- справу розглянуто адміністративними судами за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;
- суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;
- судове рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні;
- судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- судове рішення ухвалено судом із порушенням правил розмежування предметної юрисдикції, інстанційної та територіальної підсудності (статті 20, 22, 25–28 КАСУ), якщо учасник справи під час розгляду справи судом першої інстанції заявляв про непідсудність справи.

Таблиця 4.2

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
1	Залишити судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій без змін, а скаргу без задоволення	якщо судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права (ст. 350 КАСУ)	постанова
Зауваження. Не може бути скасовано правильне по суті і законне судове рішення з мотивів порушення судом норм процесуального права, якщо це не призвело і не могло призвести до неправильного вирішення справи (ч. 2 ст. 350 КАСУ). *Наприклад,* у справі № 826/17974/14 за позовом до Міністерства внутрішніх справ України, Головного управління Міністерства внутрішніх справ в Одеській області, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача Міністерство юстиції України, про визнання протиправним та скасування наказу в частині поновлення на службі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, зобов'язання вчинити дії, провадження в якій відкрито, КАС ВС визнав правильним твердження суду апеляційної інстанції про те, що оскаржуваний наказ відповідача відповідає критеріям правомірності, наведеним у ч. 2 ст. 2 КАСУ, зокрема, винесений пропорційно, тобто з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення, та становить пропорційне втручання у право позивача на приватне життя, що не є порушенням ст. 8 Конвенції[1].		

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.02.2025 р. у справі № 826/17974/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125342954.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
2	Скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду	• для скасування ухвали судів першої та (або) апеляційної інстанцій: ○ неправильне застосування норм матеріального права; ○ порушення норм процесуального права. Вони мають призвести до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі; • для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій: ○ порушення норм процесуального права, на які посилається скаржник у касаційній скарзі, яке унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, якщо: – суд не дослідив зібрані у справі докази, за умови висновку про обґрунтованість заявлених у касаційній скарзі підстав касаційного оскарження, передбачених пп. 1–3 ч. 4 ст. 328 КАСУ; або – суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження; або – суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; – суд встановив обставини, що мають істотне значення, на підставі недопустимих доказів; ○ порушення норм процесуального права як обов'язкова підстава для скасування судових рішень із направленням справи на новий розгляд, у випадку якщо: – справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду; – в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави його відводу обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою;	постанова

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
		– справу розглянуто адміністративними судами за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою; – суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі; – судове рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні; – судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу; – судове рішення ухвалено судом з порушенням правил розмежування предметної юрисдикції, інстанційної та територіальної підсудностей (статті 20, 22, 25–28 КАСУ), якщо учасник справи, який подав касаційну скаргу, під час розгляду справи судом першої інстанції про це заявляв, або ж якщо не заявляв за умови наявності поважних причин до такої бездіяльності	

Зауваження. Постанова суду касаційної інстанції не може містити вказівок для суду першої або апеляційної інстанції про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яка норма матеріального права має бути застосована і яке рішення має бути ухвалено за результатами нового розгляду справи (ч. 6 ст. 353 КАСУ). Касаційна інстанція направляє справу до суду першої інстанції, крім випадку, коли порушення допущені тільки апеляційним судом, у такому разі справу направляють до нього. Висновки і мотиви касаційного суду, з яких скасовані рішення, є обов'язковими для суду першої або апеляційної інстанції під час нового розгляду справи.

Наприклад, у справі № 826/11887/18 КАС ВС постановив касаційну скаргу задовольнити та скасувати ухвалу Шостого апеляційного адміністративного суду від 12.12.2024 р., а справу направити до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду. Дослідивши обставини, викладені в касаційній скарзі, суд з'ясував, що, залишаючи без розгляду заяву Товариства про ухвалення додаткового рішення, суд апеляційної інстанції мотивував ухвалу тим, що позивач пропустив строк (п'ять днів після ухвалення постанови Шостого апеляційного адміністративного суду від 14.12.2021 р.), встановлений на заявлення до стягнення судових витрат та подання доказів понесення таких витрат. Представник позивача також не подав заяву про стягнення витрат на правничу допомогу. Колегія суддів ВС звернула увагу на те, що предметом заяви позивача про ухвалення додаткового судового рішення було питання про судові витрати зі сплати судового збору, а не витрат на правничу допомогу. Частиною 1 ст. 242 КАСУ встановлено, що заяву про ухвалення додаткового

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
	судового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання судового рішення. З огляду на вимоги процесуального закону (статті 143, 244 КАСУ) щодо питань, які вирішує суд при ухваленні остаточного рішення, а також ураховуючи той факт, що докази сплати судового збору за подання касаційної скарги були наявні в матеріалах справи, колегія суддів ВС дійшла висновку, що суд апеляційної інстанції при постановленні ухвали від 12.12.2024 р. порушив норми процесуального права, що призвело до неправильного вирішення заявленого позивачем клопотання[1].		
3	Скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд	• неправильне застосуванням норм матеріального права, а саме: ○ неправильне тлумачення закону, або ○ застосування закону, який не підлягає застосуванню, або ○ незастосування закону, який підлягав застосуванню; • порушення норм процесуального права, якщо воно призвело до ухвалення незаконного рішення	постанова
	Зауваження. Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частин (ст. 351 КАСУ). *Наприклад,* КАС ВС у справі № 520/16250/23 розглянув касаційну скаргу Головного управління Держгеокадастру в Харківській області на постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 07.12.2023 р. Колегія суддів, погоджуючись із постановою апеляції, зауважила, що в рішеннях ЄСПЛ усталеною є практика, відповідно до якої рішення національних судів мають бути обґрунтованими, зрозумілими для учасників справ та чітко структурованими; у судових рішеннях має бути проведена правова оцінка доводів сторін, однак, це не означає, що суди мають давати оцінку кожному аргументу та детальну відповідь на нього. Тобто вмотивованість рішення залежить від особливостей кожної справи, судової інстанції, яка ухвалює рішення, та інших обставин, що характеризують індивідуальні особливості справи. Саме це твердження стало підставою для задоволення касаційної скарги та зміни постанови Другого апеляційного адміністративного суду від 07.12.2023 р., доповнивши її мотивувальну частину мотивами цієї постанови, а її резолютивну частину – абзацом[2].		
4	Скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині	якщо суд апеляційної інстанції скасував судове рішення, яке відповідає закону	постанова
	Наприклад, КАС ВС розглянув касаційну скаргу у справі № 500/2599/18 за позовом фізичної особи – підприємця до Управління Держпраці у Тернопільській області про визнання протиправною та скасування постанови від 16.08.2018 р. № ТР1013/759/2АВ/		

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.01.2025 р. у справі № 826/11887/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124717787.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.07.2024 р. у справі № 520/16250/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120186679.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення

СПТД-ФС про накладення штрафу в розмірі 372 300,00. У цій справі за висновком суду першої інстанції були допущенні процедурні порушення проведення перевірки, які нівелюють наслідки останньої, а тому позов було задоволено. Восьмий апеляційний адміністративний суд постановою від 26.09.2023 р. скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове судове рішення про відмову в задоволенні позову. КАС ВС зазначив, що при вирішенні цього правового спору ключовим є питання надання оцінки процедурним порушенням, допущеним під час прийняття суб'єктом владних повноважень рішення. Воно вирішується через співвідношення двох базових принципів права: «протиправні дії не тягнуть за собою правомірних наслідків» і, на противагу йому, принцип «формальне порушення процедури не може мати наслідком скасування правильного по суті рішення». Колегія суддів зауважує, що ВС у постанові від 16.03.2023 р. у справі № 400/4409/21 сформульовано підхід для розмежування згаданих двох базових принципів права; межею, що розділяє істотне (фундаментальне) порушення від неістотного, є встановлення такої обставини: чи могло бути іншим рішення суб'єкта владних повноважень за умови дотримання ним передбаченої законом процедури його прийняття.

У вказаній справі ВС зазначив, що основними правилами (підходами) до відмежування формалізму від надмірного формалізму є такі: 1) суть, за загальним правилом, переважає над формою; 2) до вирішення публічно-правових спорів, за загальним правилом, є незастосовними підходи кримінального процесу або процесу притягнення фізичної особи до адміністративної відповідальності, у частині оцінки процедурних порушень; 3) процедурні порушення суб'єкта владних повноважень, рішення (дії, бездіяльність) якого оцінюються судом, не можуть легалізувати сутнісні порушення суб'єкта приватного права (порушення з боку одного суб'єкта не можуть легалізувати порушення з боку іншого суб'єкта); 4) процедура вторинна, якщо рішення суб'єкта владних повноважень: відповідає визначеним законом завданням (функціям) такого суб'єкта; має легітимну мету; законодавство не містить імперативних заборон або наслідків недотримання таких процедур; 5) якщо є доступ до суду, «правопорушник» доводить передусім сам факт відсутності правопорушення, що дозволяє суду оцінити суть відповідного правопорушення; 6) за порушення процедури насамперед має нести відповідальність посадова особа, яка допустила таке порушення, а не страждати суспільні (публічні) інтереси або інтереси держави; 7) визнання протиправним рішення (дії, бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, з огляду на процедурні порушення, за загальним правилом, не повинно позбавляти (звільняти) його від обов'язку невідкладно прийняти нове рішення у відповідних правовідносинах із дотриманням процедури; 8) дотримання формальних процедур вимагає законодавство, а недотримання деяких формальних процедур вимагає об'єктивна ситуація (доцільність, раціональність, домірність).

ВС дійшов висновку, що, зважаючи на значущість для суб'єкта господарювання наслідків державного контролю, Управління Держпраці у Тернопільській області мало забезпечити неухильне дотримання вимог законодавства при проведенні перевірки, складанні акта та постанови про накладення штрафу, чого в цьому випадку дотримано не було, і наведені порушення відповідачем порядку перевірки є достатньою підставою для скасування її наслідків. З огляду на вищенаведене, КАС ВС задовольнив касаційну скаргу, постанову апеляційної інстанції скасував, а рішення суду першої інстанції залишив у силі[1]

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 24.06.2024 р. у справі № 500/2599/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119940763.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
5	Скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині	• обставини, що зумовлюють залишення позову без розгляду, перелічені у ст. 240 КАСУ, крім відмови від позову чи примирення сторін *(детальніше див. підрозд. 1.2.5.8 цього підручника);* • обставини, що зумовлюють закриття провадження у справі, визначені у ст. 238 КАСУ *(детальніше див. підрозд. 1.2.5.7 цього підручника)*	постанова
	Зауваження. Смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи – сторони в спірних правовідносинах, що не допускають правонаступництва, після ухвалення законного та обґрунтованого рішення не є підставою до скасування рішення повністю або частково із закриттям провадження у справі або залишенням позову без розгляду у відповідній частині. *Наприклад,* КАС ВС розглянув касаційну скаргу у справі № 640/3903/19. Предметом спору в цій справі була постанова КМУ від 22.08.2018 р. № 649 «Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду», якою затверджено Порядок погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду. КАС ВС встановив, що положення постанови КМУ від 22.08.2018 р. № 649 «Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду», яка є предметом оскарження в цій справі, вже визнані протиправними і нечинними, тому, за правилами п. 6 ч. 1 ст. 238 КАСУ, провадження у справі слід закрити[1]		
6	Визнати нечинними судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині	• відмова позивача від позову до закінчення касаційного розгляду; • примирення сторін до закінчення касаційного розгляду	ухвала
	Наприклад, у справі № 320/9556/24 ВС ухвалами від 25.11.2024 р. відкрив касаційне провадження за касаційними скаргами Міністерства культури та стратегічних комунікацій України та Львівської міської ради. 26.11.2024 р. Товариство з обмеженою відповідальністю науково-виробнича фірма «Нью-Трейдінг Львів» подало заяву про відмову від позову, яка обґрунтована наявністю права позивача відмовитися від позову на будь-якій стадії провадження у справі. Розглянувши її, колегія суддів постановила заяву задовольнити, рішення Київського окружного адміністративного суду від 15.07.2024 р. та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 23.10.2024 р. визнати нечинними, а провадження у справі закрити[2]		

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.02.2022 р. у справі № 640/3903/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103521358.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.02.2025 р. у справі № 320/9556/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125312663.

№ з/п	Повноваження суду	Підстави	Вид судового рішення
7	Скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, визначених у попередніх пунктах	задоволення касаційної скарги, що надійшла після касаційного розгляду	постанова

Тож, порушення процесуальних норм при ухваленні оскаржуваного судового рішення є підставою для його скасування і прийняття відповідних постанов судом касаційної інстанції. КАСУ встановлює перелік виключно тих порушень процесуальних норм, які є підставою для обов'язкового скасування оскаржуваного судового рішення відповідного суду нижчої інстанції та направлення справи до цього суду для продовження розгляду або на новий розгляд. Так, якщо наявні порушення, передбачені ч. 3 ст. 353 КАСУ, то суд касаційної інстанції обов'язково має скасувати оскаржувані судові рішення першої та (або) апеляційної інстанцій та направити справу на новий розгляд чи для продовження розгляду.

Порушення норм процесуального права, визначені в ч. 2 ст. 353 КАСУ, суд касаційної інстанції розглядає і враховує виключно, якщо про них заявить касатор у касаційній скарзі.

Порушення норм процесуального права, як підстава до реалізації судом касаційної інстанції свого повноваження на скасування судового рішення, передбачені статтями 351, 352 КАСУ, не мають свого нормативного закріплення. Тому визначення ступеня їх впливу на відправлення правосуддя при розв'язанні публічно-правового спору належить до судового розсуду суду касаційної інстанції. Виключно ВС встановлює та обґрунтовує такий вплив. Отже, не будь-яке порушення судами попередніх інстанцій перебігу розгляду та вирішення адміністративної справи є обов'язковою підставою до скасування оскаржуваного судового рішення, а лише те, що суперечить принципам адміністративного судочинства або ж перешкоджає в досягненні його мети та завдань.

4.3. Перегляд за нововиявленими або виключними обставинами (судових рішень, якими закінчено розгляд справи та які набрали законної сили)

4.3.1. Право на подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, її форма та зміст

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є винятковим інститутом адміністративного судочинства, спрямованим на виправ-

лення істотних фактичних або правових дефектів судового рішення, які не могли бути усунені в межах апеляційного чи касаційного перегляду.

Під час провадження за нововиявленими або виключними обставинами, на відміну від апеляційного та касаційного перегляду, судження про «неправосудність» рішення обґрунтовується не у зв'язку з правильністю / неправильністю застосування норм матеріального та (або) процесуального права, а у зв'язку з такою «неправосудністю», що виникла під час первісного винесення рішення у справі в силу неврахування певних обставин (зокрема, через необізнаність суду про їх існування) та їх встановлення після закінчення розгляду адміністративної справи.

Застосування цього інституту допускається лише у випадках, прямо передбачених КАСУ, з урахуванням принципу остаточності судового рішення (res judicata).

Відповідно до ч. 2 ст. 6 КАСУ суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ. За нормами ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»[1] суди застосовують як джерело права при розгляді справ положення ЄКПЛ та протоколів до неї, а також практику ЄСПЛ. Одним із суттєвих елементів принципу верховенства права є *принцип юридичної визначеності.* У його основі лежить положення res judicata (з лат. «вирішена справа»), відповідно до якого остаточне правомірне рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для сторін, однак за певних обставин це не виключає можливості його перегляду.

Наприклад, ВП ВС у своїй постанові у справі № 802/2196/17-а (провадження № 11-126заі20) від 27.05.2020 р. зазначила: «…як убачається з рішень ЄСПЛ від 18.11.2004 р. у справі *Pravednaya v. Russia* (Праведна проти Росії) та рішення від 06.12.2005 р. у справі *Popov v. Moldova* № 2 (Попов проти Молдови № 2), процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би призвести до іншого результату судового розгляду» (п. 46). У п. 33 рішення ЄСПЛ від 19.02.2009 р. у справі «Христов проти України» Суд зазначив, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, слід тлумачити в контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складник спільної спадщини Договірних держав. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів (п. 47).

Принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу res judicata, тобто поваги до остаточного рішення суду. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане оскарження, тому сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини (рішення ЄСПЛ від 24.07.2003 р.

[1] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.

у справі *Ryabykh v. Russia* («Рябих проти Росії») та від 09.06.2011 р. у справі «Желтяков проти України») (п. 48))[1].

Відповідно до ч. 1 ст. 361 КАСУ[2] *предметом перегляду за нововиявленими або виключними обставинами є судове рішення,* яким закінчено розгляд справи та яке набрало законної сили.

Згідно зі ст. 362 КАСУ правом подати *заяву про перегляд судового* рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили і яким закінчено розгляд адміністративної справи, за нововиявленими або виключними обставинами, наділені такі особи:

- *учасники справи,* якими відповідно до ст. 42 КАСУ є сторони (позивач і відповідач), треті особи (які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору), а також органи й особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб;
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Правом ініціювати перегляд за нововиявленими обставинами наділені також представники цих осіб, незалежно від їх попередньої участі в цій справі.

Особа, яка не брала участі у справі, також має право подати заяву про перегляд до суду. Таке звернення до суду повинно містити обґрунтування існування або нововиявлених, або виключних обставин, що об'єктивно настали та стали їй відомі після закінчення розгляду справи, якщо така особа вважає імовірним настання можливого негативного або, навпаки, «відновлювального» впливу результатів перегляду та відповідних висновків суду на її індивідуально виражені права й (чи) обов'язки, свободи чи інтереси в майбутньому (не виключаючи її дії в суспільному інтересі за принципом actio popularis). Умовою визнання такою особою є вирішення питання про її права та обов'язки в первісному рішенні без її залучення до розгляду справи.

Зауваження. ВС у постанові від 23.11.2020 р. у справі № 826/3508/17 (адміністративне провадження № К/9901/31706/19) зазначив: «рішення є таким, що ухвалене про права й обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо в мотивувальній частині рішення є висновки суду про права й (чи) обов'язки цієї особи або якщо в резолютивній частині рішення суд прямо вказав про її права й (чи) обов'язки»[3].

Зовнішнім виявом звернення до адміністративного суду вищеозначених осіб є подача ними *заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключ-*

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.05.2020 р. у справі № 802/2196/17-а. URL: https:// reyestr.court.gov.ua/Review/90021630.

[2] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2747-15#Text.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.11.2020 р. у справі № 826/3508/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93170381.

ними обставинами. За формою і змістом такі заяви мають відповідати вимогам КАСУ щодо оформлення позовних заяв до суду першої інстанції (ст. 364 КАСУ). Реквізити таких заяв і документів, які до них додаються, перераховані у частинах 2, 3 ст. 364 КАСУ.

За змістом така заява має містити:

- відомості про адміністративний суд, до якого вона подається, та номер справи, за розглядом якої було ухвалене судове рішення, що підлягає перегляду;
- повну інформацію про юридичну чи фізичну особу заявника, включаючи вказівку на його місцезнаходження / місце проживання (перебування);
- вказівку на можливі зворотні способи зв'язку суду із заявником, включаючи, номери засобів зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- інформацію про інших учасників справи, їх ім'я (найменування);
- інформацію про судове рішення, про перегляд якого за нововиявленими або виключними обставинами подається заява;
- зазначення на конкретні нововиявлені або виключні обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, включаючи дату їх відкриття або встановлення;
- посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин (їх сутність і джерела);
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Заявник має надати до заяви:

- копії заяви відповідно до кількості учасників справи або докази направлення її копії іншим учасникам справи у разі подання заяви в електронній формі через електронний кабінет;
- документ про сплату судового збору (окрім заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами, за подання і розгляд якої судовий збір не сплачується (ч. 4 ст. 364 КАСУ));
- клопотання про:
  - поновлення строку на подання заяви у разі його пропуску;
  - про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає в розпорядженні особи, яка подала заяву, – у разі подання заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ.

Особа, яка подає заяву, або її представник, що додає відповідні документи про свої повноваження, мають її підписати.

4.3.2. Підстави, строки та порядок звернення про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Відповідно до ч. 2 ст. 361 КАСУ *підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:*

- істотні для справи обставини, що не були встановлені судом і не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;
- встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

Зауваження. Йдеться про встановлений у порядку кримінального судочинства «брак» («дефект», «ваду») доказів (їх недопустимість та (або) недостовірність) або відсутність «браку» (підтвердження їх достовірності та допустимості).

- скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду;

Зауваження. Йдеться про втрату преюдиційності судовим рішенням в іншій судовій справі (адміністративній, цивільній, господарській, кримінальному провадженні), яке було враховано адміністративним судом при розгляді та вирішенні адміністративної справи, закінченої ухваленням судового рішення, що може бути переглянуто. Преюдиційність визначено як обов'язковість врахування судового рішення для інших судів, яка випливає із загального принципу обов'язковості судового рішення (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Преюдиційність деталізовано в судово-процесуальному законодавстві, зокрема в КАСУ, через підстави звільнення від доказування обставин, встановлених таким, що набрало законної сили, рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, в якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Обставини, що встановлені стосовно певної особи рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, яке набрало законної сили, ця особа може спростувати в загальному порядку, якщо вона не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені (частини 4, 5 ст. 78 КАСУ).

- прийняття законів та інших нормативно-правових актів, якими скасовано або пом'якшено відповідальність фізичної особи порівняно з тими нормативно-правовими актами, які її встановлювали на час розгляду справи;

Зауваження. Конституція України закріпила принцип незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ч. 1 ст. 58). Він означає, що дія закону та іншого нормативно-правового акта не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом. Закріплення

цього принципу в Основному Законі є гарантією безпеки людини і громадянина, довіри до держави. Винятки з цього конституційного принципу (тобто надання закону або іншому нормативно-правовому акту зворотної сили) прямо встановлено Конституцією України. Вони зумовлені пом'якшенням або скасуванням новими законами або іншими нормативно-правовими актами відповідальності особи (ч. 2 ст. 58 Конституції України). Варта уваги юридична позиція КСУ, який дійшов висновку: якщо відносини виникли і тривають на момент прийняття нового закону чи іншого нормативно-правового акта, то він підлягає застосуванню для їх правового регулювання[1]. У ч. 3 ст. 361 КАСУ не визначено виду юридичної відповідальності фізичної особи, пом'якшення чи скасування якої є підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами. Із системного аналізу положень КАСУ вбачається, що для розуміння підстав перегляду за нововиявленими обставинами має значення та юридична відповідальність, застосування заходів якої призводить до виникнення публічно-правових спорів, раніше вирішених адміністративним судом. У розумінні ч. 3 ст. 361 КАСУ фізичною особою слід вважати, зокрема, й особу, яка здійснює господарську діяльність як фізична особа – підприємець.

Наприклад, Сумський окружний адміністративний суд у справі № 480/573/19 за позовом фізичної особи – підприємця ОСОБА_1 до Управління Держпраці в Сумській області про визнання протиправною та скасування постанови, розглянувши заяву про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Сумського окружного адміністративного суду від 18.06.2019 р. у справі № 480/573/19, яким у задоволенні адміністративного позову фізичної особи – підприємця ОСОБА_1 до Управління Держпраці в Сумській області про визнання протиправною та скасування постанови Управління Держпраці в Сумській області від 24.01.2019 р. № СМ 3/1628/АВ/ТД-ФС про накладення на фізичну особу – підприємця ОСОБА_1 штрафу в розмірі 125 190,00 грн – відмовлено, погодився з доводами заявника про перегляд рішення Сумського окружного адміністративного суду від 18.06.2019 р. у справі № 480/573/19 за нововиявленими обставинами, оскільки 12.12.2019 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України», яким пом'якшено відповідальність за ст. 265 КЗпПУ за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (замість штрафу передбачена відповідальність у вигляді попередження), що відповідно до ч. 3 ст. 361 КАСУ є підставою для перегляду рішення суду першої інстанції за нововиявленими обставинами. За результатами перегляду суд частково задовольнив заяву ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, рішення Сумського окружного адміністративного суду від 18.06.2019 р. у справі № 480/573/19 скасував та ухвалив нове рішення, яким адміністративний позов фізичної особи – підприємця ОСОБА_1 задовольнив частково. Суд також скасував постанову Управління Держпраці в Сумській області № СМ3/1628/АВ/ТД-ФС від 24.01.2019 р. про накладення штрафу в розмірі 125 190 грн[2].

Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами (ч. 4 ст. 361 КАСУ):

- переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;

[1] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа про податки) від 05.04.2001 р. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/3-rp/2001.doc.

[2] Рішення Сумського окружного адміністративного суду від 08.09.2020 р. у справі № 480/573/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91499412.

- докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

Наприклад, у постанові колегії КАС ВС від 27.05.2020 р. у справі № 802/2196/17 апеляційні скарги ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 на ухвалу КАС ВС від 03.03.2020 р. про відмову в задоволенні заяви ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення у зразковій справі № 802/2196/17-а за позовом ОСОБА_4 до Ліквідаційної комісії Управління Міністерства внутрішніх справ України у Вінницькій області, третя особа – Головне управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області, про визнання бездіяльності неправомірною та зобов'язання вчинити певні дії, наведено, що обставини, зазначені в заяві позивача про перегляд судового рішення у справі, не належать до нововиявлених обставин, оскільки ці обставини були досліджені судом першої інстанції під час розгляду адміністративної справи по суті[1].

Отже, з аналізу нормативно встановлених підстав можна виокремити такі ознаки нововиявлених обставин:

- існування цих обставин на час розгляду справи й ухвалення судового рішення, яким закінчено розгляд справи;
- ці обставини об'єктивно не могли бути відомі ані заявникові, ані суду, який розглядав у першій інстанції або переглядав справу в апеляційному чи касаційному порядку;
- урахування цих обставин судом, який розглядав чи переглядав справу, мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте (істотність для справи).

Таким чином, *нововиявлені обставини для перегляду судових рішень* – це обставини та (або) юридичні факти, які об'єктивно існували та мали істотне значення для розгляду адміністративної справи, але не були і не могли бути відомими учасникам справи, не встановлені (оцінені) судом на момент прийняття первісного судового рішення, яким закінчено розгляд справи та яке набрало законної сили.

Наприклад, у постанові КАС ВС від 09.12.2025 р. у справі № 826/9751/14 за апеляційною скаргою Суд, відмовляючи в її задоволенні, наголосив, що нововиявлені обставини повинні перебувати в прямому причинно-наслідковому зв'язку з результатом розгляду справи, а їх урахування потенційно могло б призвести до ухвалення іншого судового рішення. Натомість зміна правової позиції, інше тлумачення норм права або виникнення нових обставин після ухвалення рішення не можуть розглядатися як підстава для такого перегляду. Окрему увагу суд приділив забезпеченню балансу між правом особи на ефективний судовий захист і принципом юридичної визначеності, наголосивши, що надмірне або розширене застосування інституту перегляду за нововиявленими обставинами здатне підірвати стабільність судових рішень, які набрали законної сили. Отже, у зазначеній постанові ВС підтвердив обмежувальний та винятковий характер перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, що має принципове значення для єдності адміністративної судової практики[2].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.06.2019 р. у справі № 815/1918/15. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82472996.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09.12.2025 р. у справі № 826/9751/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132458446.

За наявності обставин, що мають ознаки нововиявлених, зацікавлена особа може звернутись із заявою про перегляд судового рішення до суду (ст. 365 КАСУ):

- *який ухвалив судове рішення як суд першої інстанції* (з підстав, визначених ч. 2 ст. 361 КАСУ) – про перегляд судового рішення суду першої інстанції;
- *тієї інстанції, рішенням якого було змінено, скасовано або ухвалене нове судове рішення* – про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій.

Строки подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 363 КАСУ) залежать від підстав такого звернення, визначених у ст. 361 КАСУ (табл. 4.3). Такі заяви подаються учасниками справи, причому строки, визначені ч. 2 ст. 363 КАСУ, *є преклюзивними* і поновленню не підлягають (ч. 3 ст. 363 КАСУ).

Таблиця 4.3

Строки подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

Підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами	**Право на подачу заяви (ким подається)**	**Строки подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами**
Істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи (п. 1 ч. 2 ст. 361 КАСУ)	Учасниками справи; іншими особами, визначеними у ст. 362 КАСУ	Протягом 30 днів із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин, (п. 1 ч. 1 ст. 363 КАСУ); але не пізніше трьох років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 1 ч. 2 ст. 363 КАСУ)
Встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі (п. 2 ч. 2 ст. 361 КАСУ)	Учасниками справи; іншими особами, визначеними у ст. 362 КАСУ	Протягом 30 днів з дня, коли вирок (ухвала) у кримінальному провадженні набрав (набрала) законної сили (п. 2 ч. 1 ст. 363 КАСУ); але не пізніше 10 років із дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ)

Підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами	Право на подачу заяви (ким подається)	Строки подання заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами
Скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду (п. 3 ч. 2 ст. 361 КАСУ)	Учасниками справи; іншими особами, визначеними у ст. 362 КАСУ	Протягом 30 днів із дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду (п. 3 ч. 1 ст. 363 КАСУ), але не пізніше 10 років із дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ)

Зауваження. Попри те, що у ст. 363 КАСУ щодо строків подачі заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами йдеться тільки про «учасників справи», цілком логічним є встановлення цих же строків для «інших осіб», вказаних у ст. 362 КАСУ, які не брали участі у справі, проте мають право подати таку заяву, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи. У противному випадку право таких осіб на звернення із заявою про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами є невизначеним і декларативним з точки зору його практичної реалізації.

Наприклад, в ухвалі Черкаського окружного адміністративного суду від 03.11.2025 р. суд, перевіривши матеріали заяви Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Черкаській області про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 21.02.2025 р. у справі № 580/12560/24 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Черкаській області про визнання рішення протиправним та зобов'язання вчинити певні дії, відмовив у перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами через пропуск строку, встановленого ч. 1 ст. 363 КАСУ, та роз'яснив момент початку цього строку[1].

Оскільки перегляд за нововиявленими обставинами є екстраординарною процедурою, особливого значення набуває питання дотримання процесуальних строків. У кожній конкретній справі суд повинен надати оцінку обставинам, які перешкоджали вчасному поданню заяви (протягом 30 днів із моменту відкриття обставин (ч. 1 ст. 363 КАСУ)). При вирішенні питання про поновлення пропущеного строку суд враховує тривалість пропуску, поведінку заявника та його добросовісність. Оцінка має ґрунтуватися на принципі пропорційності: балансі між правовою визначеністю (*res judicata*) та забезпеченням права на доступ до правосуддя у випадках, коли обставина була прихованою з об'єктивних причин.

[1] Рішення Черкаського окружного адміністративного суду від 03.11.2025 р. у справі № 580/12560/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131552209.

Наприклад, у постанові ВС від 18.01.2024 р. у справі № 520/10732/21 суд, задовольняючи касаційну скаргу, підкреслив, що при розгляді питання про поновлення строків у провадженнях за нововиявленими обставинами критерій «поважності» причин пропуску є суворим. Суд зазначив, що причина пропуску може бути визнана поважною лише тоді, коли вона об'єктивно унеможливлювала подання заяви у встановлений законом термін, виникла незалежно від волі особи та підтверджена належними доказами. Зокрема, само по собі посилання на пізнє отримання доказів не є автоматичною підставою для поновлення строку, якщо заявник не доведе, що він вживав усіх залежних від нього заходів для їх отримання раніше[1].

4.3.3. Підстави, строки та порядок звернення про перегляд судових рішень за виключними обставинами

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р.[2] КАСУ зазнав істотних змін і його було викладено в новій редакції від 03.10.2017 р. № 2147-VIII (набрав чинності з 15.12.2017 р.). Серед іншого було остаточно сформовано інститут «виключних обставин». Частину обставин, які раніше належали до нововиявлених, було віднесено до виключних.

Словосполучення «виключні обставини» етимологічно свідчить про їх *виключну правову природу*, і, як наслідок, реальну спроможність суду відступити від принципу res judicata, якщо останнє суперечить як публічному інтересу, так й інтересу безпосереднього учасника публічно-правового спору, або іншої заінтересованої особи, яка реалізує своє право на перегляд судового рішення.

Відповідно до пп. 1–3 ч. 5 ст. 361 КАСУ *підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:*

- встановлена КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;

Зауваження. Потребує уваги запроваджена ВС судова практика застосування п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ щодо перегляду остаточного судового рішення за виключними обставинами як встановлена КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. «Наріжним каменем» тут є можливість неоднозначного трактування словосполучення **«ще не виконане»** стосовно рішення суду, що переглядається.

Фактично існують два протилежні погляди щодо розуміння, трактування й практичного застосування положень п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.01.2024 р. у справі № 520/10732/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116396896.

[2] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text.

За «усталеною» правовою позицією ВС, словосполучення «ще не виконане» ототожнюється тільки з можливістю примусового виконання судового рішення, яким було задоволено позов. Таку позицію викладено, зокрема, у постанові ВС у складі колегії суддів КАС від 17.12.2019 р. у справі № 808/2492/18. Відповідно до неї ВС вказує на неможливість перегляду судового рішення, яким відмовлено в задоволенні позовних вимог у зв'язку з виключними обставинами на підставі п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ, через те, що таке рішення не може вважатися невиконаним.

Інший, протилежний викладеному, погляд про необхідність відступлення від «усталеної» правової позиції викладено у зверненнях ВС у складі колегій суддів палат КАС до Об'єднаної палати (ухвала КАС ВС у справі № 805/1312/16-а від 27.07.2022 р.[1]), самого КАС ВС до ВП ВС про передачу справи на її розгляд для розв'язання виключної правової проблеми (ухвала ВС у складі колегії суддів КАС про передачу справи на розгляд ВП ВС у справі № 808/1628/18 (провадження № К/9901/29652/19) від 20.02.2020 р.[2]

У зверненні КАС ВС доводить необхідність перегляду судових рішень, ухвалених із порушеннями, що мали суттєвий вплив на вирішення справи, незалежно від того, чи підлягає / не підлягає судове рішення примусовому виконанню; вказує, що неможливість перегляду за виключними обставинами в контексті приписів п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ рішення, що набрало законної сили, яким у задоволенні позову відмовлено, через його невиконуваність призводить до того, що особа, якій у задоволенні позову відмовлено (позивач), *фактично позбавляється права на перегляд рішення з підстав визнання неконституційним закону, застосованого в її справі*, доводить, що інститут перегляду справи за виключних обставин у такому разі фактично перестає діяти й втрачає практичне значення.

Слід зауважити, що законодавчу конструкцію «рішення суду ще не виконане» не можна однозначно сприймати, зокрема, в контексті невчинення дій саме з примусового виконання судового рішення. Йдеться про те, що, окрім примусового виконання, яке здійснюють органи державної виконавчої служби відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», виконання судових рішень адміністративних судів здійснюють й інші органи, зокрема, Державна казначейська служба України, органи Національної поліції, податкові керуючі, посадові та службові особи ДМСУ, органи (підрозділи) Державної прикордонної служби України, СБУ, Фонд державного майна України та уповноважені особи з числа працівників апарату РНБО, Державна служба фінансового моніторингу України та інші органи. *Докладніше про опис категорій справ, рішення в яких виконують зазначені органи, йдеться в підрозд. 1.1.2 цього підручника*.

Діяльність зазначених органів та посадових осіб із виконання рішень адміністративних судів зумовлена їхніми функціями та владною компетенцією, яка при цьому не передбачає включення їх до системи органів, що здійснюють примусове виконання судових рішень у межах виконавчого провадження.

У цілому, з огляду на принцип обов'язковості всі судові рішення підлягають виконанню в той чи інший спосіб. Ідеться про те, що навіть у рішеннях, якими відмовлено в задоволенні позову, суд має вирішити питання про розподіл судових витрат між сторонами.

У цьому контексті словосполучення «ще не виконане» набуває оціночного та функціонального характеру, виходячи за межі суто виконавчо-процесуального розуміння. Його буквальне ототожнення виключно з можливістю або неможливістю примусового виконання судового рішення зумовлює асиметричність доступу до інституту перегляду судових рішень

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.07.2022 р. у справі № 805/1312/16-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577188.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.02.2020 р. у справі № 808/1628/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87758201.

за виключними обставинами, залежно від процесуального результату розгляду справи. Такий підхід фактично ставить у нерівне становище осіб, яким було відмовлено у задоволенні позову, позбавляючи їх можливості ініціювати перегляд остаточного судового рішення у разі встановлення КСУ неконституційності нормативного припису, застосованого у справі. Внаслідок цього інститут перегляду судових рішень за виключними обставинами втрачає свою компенсаторну та гарантійну функцію, що суперечить його призначенню як механізму відновлення порушеного конституційного балансу.

У 2025 р. КСУ розпочав розгляд справи за конституційною скаргою Сірякова О.І. (вх. № 18/199) щодо конституційності п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ. Предметом спору є обмеження, яке дозволяє перегляд рішення за виключними обставинами лише в разі, якщо воно ще не виконане. Заявник вказує на конфлікт між стабільністю судових актів та правом на ефективний захист. Скарга була зареєстрована КСУ у 2025 р., розподілена судді-доповідачу та розглянута на відкритій частині пленарного засідання Сенату КСУ 10.09.2025 р. Провадження у справі було об'єднано з іншими конституційними скаргами аналогічного предмета. Оскільки станом на кінець 2025 р. остаточне рішення КСУ в цій справі не оприлюднено, остаточне тлумачення положення та його інтеграція у практику залишаються в компетенції ВС та колегій адміністративних судів[1];

- встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення;
- встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

Виключним обставинам перегляду судових рішень притаманні ознаки, які мають винятковий характер:

- встановлюються виключно судовими рішеннями (КСУ, ВАКС, ЄСПЛ), отже, є юридичними фактами;
- встановлюються після остаточного вирішення адміністративної справи;
- ставлять під сумнів законність первісного судового рішення й імовірність ухвалення нового судового рішення в результаті перегляду та виправлення допущених судом помилок.

Виключні обставини пов'язані з істотними правовими змінами, зокрема з рішеннями КСУ або міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною. Їх наявність свідчить про те, що судове рішення було ухвалене на правовій основі, яка згодом втратила чинність, або була визнана такою, що не відповідає Конституції України чи міжнародним стандартам. Перегляд судових рішень за виключними обставинами має обмежений характер і здійснюється з урахуванням балансу між правом на ефективний судовий захист і принципом юридичної визначеності.

[1] Конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України, та їх опрацювання станом на 31 грудня 2025 року. *Конституційний Суд України* : офіц. вебсайт. URL: https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyni-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny-ta-yih-opracyuvannya-76?utm_source=chatgpt.com.

Виключні обставини для перегляду судових рішень – це юридичні факти, що виникли після остаточного вирішення адміністративної справи, існування яких зумовлює потребу в перегляді первісного судового рішення через сумнів у його законності та обґрунтованості, й імовірність ухвалення нового судового рішення в результаті перегляду та виправлення помилок суду, допущених ним через застосування правового акта, визнаного неконституційним, незастосування правового акта, визнаного конституційним, злочинні дії суду, порушення Україною міжнародних зобов'язань, що мали істотне значення для первісного вирішення такої справи.

За наявності юридичних фактів, що відповідають підставам виключних, заінтересована особа може звернутися із заявою про перегляд судового рішення за такими обставинами до суду (ст. 365 КАСУ):

- *який ухвалив судове рішення як суд першої інстанції* (з підстав, передбачених пп. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАСУ) – про перегляд судового рішення того суду, який розглянув справу як суд першої інстанції;
- *тієї інстанції, рішенням якого було змінено, скасовано або ухвалено нове судове рішення,* – про перегляд судових рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій;
- *до ВС*. Таку заяву розглядає ВП ВС із підстави, передбаченої п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом).

Стосовно строків подання заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами (ст. 363 КАСУ), то вони залежать від підстав такого звернення, визначених у ст. 361 КАСУ (див. табл. 4.4). Такі заяви подаються учасниками справи, причому строки, визначені ч. 2 ст. 363 КАСУ, є преклюзивними і поновленню не підлягають (абз. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ).

Зауваження. Наведене вище твердження не застосовується у випадку перегляду судового рішення за виключними обставинами у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, яке набуло статусу остаточного. У такому разі допускається поновлення строку навіть після 10 років, але за умови подання заяви протягом 30 днів із моменту, коли особа дізналася про остаточність такого рішення.

До кола осіб, які мають право подавати такі заяви, слід відносити й інших осіб – носіїв такого права, які визначені у ст. 362 КАСУ.

Таблиця 4.4

Строки подання заяви про перегляд судового рішення
за виключними обставинами

Підстави для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами	Право на подання заяви (ким подається)	Строки подання заяв про перегляд судових рішень за виключними обставинами
Встановлена КСУ неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане (п. 1 ч. 5 ст. 361 КАСУ)	Учасниками справи, іншими особами, визначеними у ст. 362 КАСУ	Протягом 30 днів із дня офіційного оприлюднення відповідного рішення КСУ (п. 4 ч. 1 ст. 363 КАСУ), але не пізніше 10 років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ)
Встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення (п. 2 ч. 5 ст. 361 КАСУ)	Учасниками справи, іншими особами, визначеними у ст. 362 КАСУ	Протягом 30 днів із дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили (п. 5 ч. 1 ст. 363 КАСУ), але не пізніше 10 років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ)
Встановлення рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною (п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ)	Особою, стосовно якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною	Протягом 30 днів із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного (п. 5 ч. 1 ст. 363 КАСУ), але не пізніше 10 років із дня набрання таким судовим рішенням законної сили (п. 2 ч. 2 ст. 363 КАСУ)

4.3.4. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами

Провадження за нововиявленими або виключними обставинами включає:

- відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 366 КАСУ);
- перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 368 КАСУ).

Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами включає низку процесуальних дій:

- подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами до адміністративного суду.

До заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами застосовуються правила, передбачені ст. 169 КАСУ.

Способами подання заяви (додатків до неї) про перегляд за нововиявленими або виключними обставинами є:

- для фізичних осіб:
  - *через канцелярію відповідного суду нарочним у встановлений робочий час.* При цьому на прохання особи, що її подає, працівник канцелярії суду оформлює копію такої заяви, реєструє її (на ній має бути проставлено дату подання, підпис працівника канцелярії та печатку канцелярії) та повертає заявнику чи його представнику;
  - *поштою (рекомендованим листом) на офіційну поштову адресу відповідного суду;*
  - *через електронний кабінет такої особи* – персональний кабінет (вебсервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) ЄСІТС (за наявності у фізичної особи-заявника в добровільному порядку). Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу;
- для адвокатів, суб'єктів владних повноважень та юридичних осіб:
  - *виключно через електронний кабінет в ЄСІТС*[1] для адвокатів (якщо вони представляють особу-заявника), органів державної влади та інших державних органів, зареєстрованих за законодавством України як юридичні особи, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб (в тому числі приватної форми власності), зареєстрованих за законодавством України (абз. 1 ч. 6 ст. 18 КАСУ);

Зауваження. Адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, у добровільному порядку, крім випадків, коли інтереси такої особи у справі представляє адвокат. Якщо адвокат або

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29.06.2023 р. № 3200-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text.

інша особа, заявник, що має зареєструвати електронний кабінет, подає заяву про перегляд судового рішення не через електронний кабінет, то суд має застосувати негативні процесуальні наслідки у вигляді залишення такої заяви без руху, або повернути таку заяву заявникові (ч. 3 ст. 366, ст. 169 КАСУ).

- передача такої заяви судді адміністративного суду, який визначається в порядку, встановленому процесуальним законом (ч. 1 ст. 366 КАСУ);

Зауваження. Відповідно до ч. 15 ст. 31 КАСУ розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду (суддею одноособово або у складі колегії суддів), який ухвалив судове рішення, яке має бути переглянуте. Якщо такий склад суду сформувати неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому ч. 1 цієї статті. Цим забезпечується дотримання принципу «Суд, встановлений законом» (законний суд), що є необхідним інституційним елементом справедливого правосуддя в тому розумінні, яке цьому поняттю надає ст. 6 ЄКПЛ.

Якщо ж заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами помилково потрапляє до іншого судді, то така заява має бути передана для розгляду по суті до того складу суду, який ухвалив рішення, що переглядається.

Наприклад, з цього приводу Одеський окружний адміністративний суд, розглянувши матеріали заяви представника Уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію АТ «Банк Фінанси та Кредит» про перегляд судового рішення у справі № 815/378/16 за нововиявленими обставинами, у своїй ухвалі від 21.10.2019 р. зауважив: «…оскільки питання передачі заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами повноважному складу суду, який ухвалив рішення, що переглядається, КАСУ окремо не врегульовано, суд вважає за можливе на підставі ч. 6 ст. 7 цього Кодексу застосувати до вказаних правовідносин за аналогією закону положення ст. 29 КАСУ»[1].

- перевірка суддею (суддею-доповідачем) заяви протягом п'яти днів із дня після її надходження до адміністративного суду щодо дотримання вимог ст. 364 КАСУ і вирішення питання про відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 2 ст. 366 КАСУ).

Наприклад, Дніпропетровський окружний адміністративний суд у справі № 160/20564/24, розглянувши заяву представника ОСОБА_1 про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, здійснив оцінку наведених заявником обставин та доказів на підтвердження їх існування на момент ухвалення судового рішення, дійшов висновку, що зазначені обставини відповідають ознакам нововиявлених у розумінні ст. 361 КАСУ, є істотними для правильного вирішення справи та не могли бути відомі заявникові раніше, у зв'язку з чим ухвалою від 25.11.2025 р. відкрив провадження за відповідною заявою[2].

[1] Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 23.10.2019 р. у справі № 815/378/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/85116250.

[2] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 25.11.2025 р. у справі № 160/20564/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132052937.

За наслідками перевірки заяви суд вчиняє одну з процесуальних дій:

- *відмовляє у відкритті провадження* за нововиявленими або виключними обставинами у разі, якщо така заява подана до суду після закінчення строку, визначеного ч. 2 ст. 363 КАС (ч. 5 ст. 366 КАСУ);

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд у справі № 813/1368/18 ухвалою від 20.10.2025 р. відмовив у відкритті провадження за заявою ОСОБА_1 про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, мотивуючи це тим, що заява подана після закінчення строку, визначеного ч. 2 ст. 363 КАСУ, і відповідно до ч. 5 ст. 366 КАСУ підлягає відмові у відкритті провадження[1].

- *залишає заяву без руху* у випадку, якщо таку заяву не оформлено відповідно до встановлених процесуальним законом вимог (статті 160, 161, 364 КАСУ), а також подано особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 18 КАСУ зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його (ч. 3 ст. 366 КАСУ). В ухвалі про залишення заяви про перегляд без руху суд зазначає недоліки заяви, способи їх усунення і строк, достатній для цього, який не може перевищувати десяти днів із дня вручення ухвали заявникові;

Наприклад, Тернопільській окружний адміністративний суд у своїй ухвалі від 23.11.2023 р., розглянувши матеріали заяви ОСОБА_1 про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративній справі № 500/4697/22 за позовом ОСОБА_1 до Управління муніципальної інспекції Тернопільської міської ради, Тернопільської міської ради про визнання протиправним та скасування повідомлення, посилаючись на положення ч. 3 ст. 366 КАСУ, дійшов висновку, що заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами слід залишити без руху, надавши заявнику строк для усунення недоліків позовної заяви шляхом подання клопотання про поновлення пропущеного строку на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, з обґрунтуванням та доказами поважності причин його пропуску[2].

- *повертає заяву заявникові без розгляду.* Таку дію суд вчиняє не пізніше п'яти днів із дня надходження заяви про перегляд або з дня закінчення строку на усунення її недоліків, крім випадків, передбачених ст. 169 КАСУ, якщо заяву подано після закінчення строку, встановленого ч. 1 ст. 363 КАСУ, і суд відхилив клопотання про його поновлення (ч. 4 ст. 366 КАСУ);

Наприклад, у постанові КАС ВС від 18.01.2024 р. у справі № 520/10732/21 (адміністративне провадження № К/990/35062/23) за касаційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу Другого апеляційного адміністративного суду від 26.09.2023 р. у справі № 520/10732/21 суд пояснив,

[1] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 20.10.2025 р. у справі № 813/1368/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131221338.

[2] Ухвала Тернопільського окружного адміністративного суду від 23.11.2023 р. у справі № 500/4697/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115175157.

що при пропущенні строку на подання заяви про перегляд за нововиявленими обставинами суд повинен оцінити поважність причин. Одночасно із цим, у межах кожної конкретної справи, суд повинен надати оцінку обставинам, які слугували перешкодою для своєчасного звернення до суду, у взаємозв'язку із: тривалістю строку, який пропущено; поведінкою сторони протягом цього строку; діями, які він вчиняв, і чи пов'язані вони з готуванням до звернення до суду, та оцінювати їх у сукупності[1].

- *відкриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами.* Разом з ухвалою про відкриття провадження із зазначених підстав суддя (суддя-доповідач) надсилає учасникам справи копії заяви про перегляд (крім випадків, якщо заяву подано в електронній формі через електронний кабінет). Дату, час та місце судового засідання суд призначає в ухвалі про відкриття провадження (ч. 6 ст. 366 КАСУ).

Наприклад, Волинський окружний адміністративний суд, вивчивши матеріали заяви представника Виробничо-комерційного приватного підприємства «Агропромтехцентр» про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у справі № 140/9346/23 за позовом Виробничо-комерційного приватного підприємства «Агропромтехцентр» до Головного управління ДПС у Волинській області про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, 01.04.2024 р. постановив ухвалу про відкриття провадження за нововиявленими обставинами[2].

Зауваження. У разі відкриття провадження за виключними обставинами суд може за наявності клопотання особи про *витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною*, витребувати таку копію рішення разом з її автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи (ч. 7 ст. 366 КАСУ).

Наприклад, ВП ВС у справі № 643/5369/16, перевіривши матеріали заяви ОСОБА_1 про перегляд за виключними обставинами постанови Харківського апеляційного адміністративного суду від 22.02.2017 р. у справі за її позовом до Управління Пенсійного фонду України в Московському районі м. Харкова про визнання протиправним рішення та зобов'язання вчинити певні дії, зокрема, встановила, що 17.08.2017 р. ОСОБА_1 звернулася до ЄСПЛ із заявою. Заявниця скаржилася за п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, оскільки відкриття апеляційного провадження та скасування рішення, ухваленого на її користь, порушило принцип юридичної визначеності. 20.09.2022 р. ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «Завалій та інші проти України» (заяви № 23342/14, 42968/15, 1686/17, 64516/17), в якому вказав на порушення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо всіх заявників, у тому числі й щодо ОСОБА_1. Рішення набуло статусу остаточного 20.12.2022 р.

Ухвалення судом рішення, на думку ОСОБА_1, є підставою для перегляду й скасування постанови Харківського апеляційного адміністративного суду від 22.02.2017 р. (про відмову

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.01.2024 р. у справі № 520/10732/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116396896.

[2] Ухвала Волинського окружного адміністративного суду від 01.04.2024 р. у справі № 140/9346/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118040018.

в задоволенні позову) з підстави, передбаченої п. 3 ч. 5 ст. 361 КАСУ, а саме у зв'язку з установленням міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

У своєму клопотанні про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, заявниця вказує на те, що стислий виклад Рішення, надісланий Міністерством юстиції України 29.09.2022 р., вона отримала у жовтні 2022 р. ВП ВС задовольнила клопотання заявниці й постановила ухвалу від 15.03.2023 р., якою, зокрема, ухвалила витребувати із Секретаріату Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини копію рішення ЄСПЛ у справі «Завалій та інші проти України» (заяви № 23342/14, 42968/15, 1686/17, 64516/17) від 20.09.2022 р. з її автентичним перекладом українською мовою[1].

Учасники провадження за нововиявленими або виключними обставинами:

- зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами і неухильно виконувати процесуальні обов'язки (статті 44, 47 КАСУ);
- мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 362 КАСУ);
- можуть відмовитися від заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні (ст. 367 КАСУ).

Зауваження. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про що постановляє ухвалу (ч. 1 ст. 367 КАСУ). У такому випадку особа не може повторно звертатися до суду з такою самою заявою з тих самих підстав (ч. 3 ст. 367 КАСУ).

Наприклад, Львівський окружний адміністративний суд, розглянувши заяву ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення у справі № 1340/3767/18 за позовом Головного управління ДФС у Львівській області до ОСОБА_1 про стягнення податкового боргу, 29.09.2020 р. постановив ухвалу про закриття провадження за нововиявленими обставинами у зв'язку з прийняттям відмови представника ОСОБА_1 від заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами[2].

4.3.5. Перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами відповідний суд здійснює із дотриманням таких правил:

- суд має розглянути заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у судовому засіданні протягом тридцяти днів із дня відкриття провадження (ч. 1 ст. 368 КАСУ);

[1] Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 15.03.2023 р. у справі № 643/5369/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109713501.

[2] Ухвала Львівського окружного адміністративного суду від 29.09.2020 р. у справі № 1340/3767/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91908723.

- суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження з урахуванням правил, встановлених процесуальним законом для провадження в суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд;
- суд першої інстанції розглядає справу з повідомленням учасників справи. Неявка заявника або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду (ч. 2 ст. 368 КАСУ);
- сторони провадження за нововиявленими або виключними обставинами користуються правами, встановленими ст. 47 КАСУ «Процесуальні права та обов'язки сторін» (ч. 3 ст. 368 КАСУ).

Суд, що переглядає судове рішення за нововиявленими або виключними обставинами, за результатами перегляду має повноваження (пп. 1–3 ч. 4 ст. 368 КАСУ):

- *відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення* за нововиявленими або виключними обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі;

Наприклад, ухвалою Вінницького окружного адміністративного суду від 10.11.2025 р. у справі № 120/888/24 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції у Вінницькій області та Галузевого державного архіву Міністерства внутрішніх справ України про визнання відмови протиправною та зобов'язання вчинити дії суд відмовив у задоволенні заяви позивача про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишив відповідне судове рішення в силі, зазначивши, що обставини, на які посилався заявник, не можуть бути визнані нововиявленими в розумінні положень КАСУ, оскільки вони фактично є «новими» або «зміненою ситуацією після прийняття рішення»[1].

- *задовольнити заяву про перегляд судового рішення* за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове чи змінити рішення (в цьому випадку суд може постановити ухвалу, рішення суду першої інстанції, постанову суду апеляційної (касаційної) інстанції);

Наприклад, Рівненський окружний адміністративний суд на підставі розгляду заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами в адміністративній справі № 817/1047/18 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Рівненській області про зобов'язання відповідача вчинити певні дії своєю ухвалою від 03.02.2020 р. вирішив задовольнити заяву частково, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення в адміністративній справі[2].

- *скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду* (п. 4 ч. 4 ст. 368 КАСУ);

[1] Ухвала Вінницького окружного адміністративного суду від 10.11.2025 р. у справі № 120/888/24. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/131796474.

[2] Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 03.02.2020 р. у справі № 817/1047/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87320947.

- *скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково й передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції* (ч. 5 ст. 368 КАСУ). Це повноваження належить лише ВС. Зазначене судове рішення має форму постанови.

Учасники провадження за нововиявленими або виключними обставинами можуть оскаржити судові рішення за наслідками такого провадження в порядку, встановленому КАСУ для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням в адміністративній справі втрачають законну силу судові рішення інших судів, ухвалені під час первісного розгляду цієї справи (ч. 2 ст. 369 КАСУ).

4.3.6. Судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами: питання, які суд вирішує при ухваленні рішень, повноваження суду при вирішенні справи

Суд, що здійснив перегляд судових рішень в адміністративній справі за нововиявленими або виключними обставинами за наслідками провадження (пп. 1–3 ч. 1 ст. 369 КАСУ), може ухвалити одне з таких судових рішень:

- ***ухвалу:***
  - про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;

Наприклад, Київський окружний адміністративний суд у своїй ухвалі про відмову в задоволенні заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами у справі № 640/2011/20 від 14.12.2023 р. за позовом ПП «Дубекспо» до Головного управління Державної казначейської служби України у м. Києві, Державної казначейської служби України зазначив, що до нововиявлених обставин належать факти об'єктивної дійсності, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного розв'язання спору. Суд вказав, що нововиявлені обставини необхідно відрізняти від нових обставин, що виникли після вирішення справи та ще не існували на час її розгляду, а також від обставин, що зазнали змін після ухвалення судом рішення. Їх виявлення не може бути підставою для перегляду судового рішення.

З огляду на це, суд визнав необґрунтованими доводи заявника про те, що Окружному адміністративному суду м. Києва не було відомо про набрання законної сили рішенням Господарського суду м. Києва від 09.04.2019 р. у справі № 910/13233/18. Як убачається з наведеного, адміністративний суд у справі № 640/2011/20 не лише встановив відповідні обставини, а й надав їм правову оцінку та чітко визначив дату набрання чинності рішенням Господарського суду м. Києва від 09.04.2019 р. у справі № 910/13233/18[1].

[1] Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 14.12.2023 р. у справі № 640/2011/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115682398.

- про задоволення заяви про перегляд ухвали суду будь-якої інстанції за нововиявленими або виключними обставинами, скасування такої ухвали та постановлення нової ухвали (зміну ухвали), *у випадку перегляду ухвали суду першої, апеляційної чи касаційної інстанцій*;

- ***рішення*** про задоволення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасування рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення (про зміну рішення) *у випадку перегляду рішення суду першої інстанції*;

Наприклад, Донецький окружний адміністративний суд, розглянувши в судовому засіданні, проведеному в режимі відеоконференції, за правилами спрощеного позовного провадження заяву Донецької обласної прокуратури про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у справі № 200/8018/21 за позовом ОСОБА_1 до Донецької обласної прокуратури про стягнення середнього заробітку за час затримки виконання рішення суду, 06.03.2023 р. ухвалив рішення, в якому постановив: заяву Донецької обласної прокуратури про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами задовольнити; рішення Донецького окружного адміністративного суду від 06.10.2021 р. у справі № 200/8018/21-а скасувати; ухвалити нове рішення, яким у задоволенні позову ОСОБА_1 до Донецької обласної прокуратури про стягнення середнього заробітку за час затримки виконання рішення суду відмовити[1].

- ***постанову*** про задоволення заяви про перегляд постанови суду апеляційної (касаційної) інстанції за нововиявленими або виключними обставинами, скасування постанови суду апеляційної (касаційної) та ухвалення нової постанови (зміну постанови), *у випадку перегляду постанови суду апеляційної чи касаційної інстанції*;

Наприклад, Восьмий апеляційний адміністративний суд, розглянувши у відкритому судовому засіданні заяву Головного управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області про перегляд постанови Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27.10.2022 р. за нововиявленими обставинами у справі № 500/2239/22, ухвалив постанову, якою: заяву Головного управління Держпродспоживслужби в Тернопільській області про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами задовольнив; постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27.10.2022 р. у справі № 500/2239/22 скасував та прийняв нову постанову, якою апеляційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «МЖК ІрЛАГА» залишив без задоволення, а рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 11.07.2022 р. – без змін[2].

- *постанову ВП ВС* у разі задоволення / відмови у задоволенні заяви про перегляд судового рішення з підстави встановлення міжнародною судовою уста-

[1] Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 06.03.2023 р. у справі № 200/8018/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109428240.

[2] Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 06.04.2023 р. у справі № 500/2239/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110290054.

новою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом (ч. 3 ст. 369 КАСУ).

Наприклад, у Постанові ВП ВС від 25.04.2024 р. у справі № 2а-10691/11/1270 (провадження № 11-149зва23) суд виходив із того, що рішення ЄСПЛ у справі «Статівка проти України» (заява № 64305/12), яким встановлено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з непередбачуваним застосуванням національними судами процесуальних строків, є належною виключною обставиною для перегляду остаточного судового рішення в адміністративній справі. Суд наголосив, що перегляд судового рішення у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи є механізмом restitutio in integrum, спрямованим на усунення триваючих негативних наслідків порушення конвенційних прав особи, а не лише на формальне виконання рішення ЄСПЛ шляхом виплати компенсації. У ситуації, коли позов заявника фактично так і не був розглянутий по суті через непередбачуване обмеження доступу до суду, компенсація не може вважатися достатнім засобом захисту. ВП ВС сформулювала важливу правову позицію щодо десятирічного строку подання заяви про перегляд, зазначивши, що його застосування не може позбавляти особу ефективної реалізації права, гарантованого ч. 5 ст. 55 Конституції України, з огляду на тривалість розгляду справи ЄСПЛ, яка не залежить від волі заявника. За результатами перегляду за виключними обставинами ВП ВС частково задовольнила заяву, скасувала ухвали суду апеляційної інстанції та ВАСУ і передала справу на новий розгляд до апеляційного адміністративного суду, визнавши саме такий спосіб захисту належним заходом індивідуального характеру для усунення встановленого ЄСПЛ порушення[1].

[1] Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25.04.2024 р. у справі № 2а-10691/11/1270. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118689107.

РОЗДІЛ 5. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

5.1. Обов'язковість судових рішень. Співвідношення дії судового рішення та його виконання

Виконання судових рішень судів, визначених законом як адміністративні, є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 ЄКПЛ, та самостійною стадією адміністративного судочинства.

Зауваження. Слід звернути увагу на наявну колізію (невідповідність) заявленої нами позиції чинному законодавству України, а саме ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження», в якій зазначається, що виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження. Відповідно до цього Закону виконавчим провадженням визнається сукупність дій уповноважених органів та осіб, спрямованих на примусове виконання не лише рішень судів, а й інших органів. Згідно зі ст. 5 цього Закону виконання рішень адміністративних судів покладено на органи державної виконавчої служби (державних виконавців). Авторами цього підручника *в підрозд. 1.1.2.4 наведено й інші органи, які здійснюють виконання рішень адміністративних судів.* Такими органами, зокрема, є Державна казначейська служба України, органи Національної поліції, податкові керуючі, посадові та службові особи ДМСУ, органи (підрозділи) Державної прикордонної служби України, СБУ, Фонд держмайна України, уповноважені особи з числа працівників апарату РНБО та інші органи. Очевидно, діяльність усіх цих органів і посадових осіб (а не лише органів державної виконавчої служби) з виконання рішень адміністративних судів є змістом їх функціональної діяльності, яка при цьому не може ототожнюватися з діяльністю судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів, тобто з адміністративним судочинством. Протилежний підхід суперечить конституційному припису, яким в Україні визнано поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Конституції України).

Стаття 129^1 Конституції України встановлює, що судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судових рішень у визначеному законом порядку. Зазначене конституційне положення знаходить своє продовження у ст. 14 КАСУ, яка передбачає обов'язковість судових рішень. Так, судове рішення, яким закінчується розгляд справи в адміністративному суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними й юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Зауваження. Співвідношення набрання судовим рішенням законної сили та його виконання можна розкрити так. Усі рішення, що набрали законної сили, підлягають виконанню. При цьому чинним законодавством передбачено випадки негайного виконання судових рішень (тобто до набрання ними законної сили). В ідеальній моделі правової держави судове рішення має бути виконано добровільно. Однак у випадку ненастання добровільного виконання судового рішення його виконання забезпечується примусово. Існування проблеми невиконання судових рішень національних судів зумовлює збільшення кількості справ щодо України з метою посилення засобів юридичного захисту, якими можуть скористатися приватні особи при невиконанні рішень, винесених на їх користь, у розумний строк. Так, у справі «Півень проти України» ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 ЄКПЛ та зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправданим унаслідок недоліків законодавства, які унеможливлюють його виконання[1].

Водночас варто наголосити, що всі судові рішення, які набрали законної сили, є «виконуваними», тобто такими, що мають бути виконані, навіть ті, якими в задоволенні позову відмовлено, як і ухвали про залишення позову без розгляду чи про закриття провадження в адміністративній справі. Йдеться, зокрема, про обов'язок суду вирішити питання про розподіл судових витрат або про скасування заходів забезпечення позову (пп. 5, 7 ч. 1 ст. 244 КАСУ).

Наприклад, судові витрати підлягають компенсуванню за рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом, у порядку, встановленому КМУ, якщо відповідач поніс судові витрати, а позивач звільнений від їх сплати, або якщо обидві сторони звільнені від сплати судових витрат (ст. 139 КАСУ). У разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду внаслідок необґрунтованих дій позивача відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних із розглядом справи (ч. 10 ст. 139 КАСУ). Зазначені питання суд вирішує в ухвалі, рішенні чи постанові (ст. 143 КАСУ) або в додатковому судовому рішенні (ст. 252 КАСУ), тож, очевидно, що такі судові рішення підлягають виконанню у відповідній частині.

Також виконання судового рішення у більш широкому розумінні – як застосування – може бути вчинено учасниками справи, в якій воно ухвалено, шляхом застосування для звільнення від доказування обставин в іншій судовій справі, зокрема цивільній (ч. 4 ст. 82 ЦПКУ), господарській (ч. 4 ст. 75 ГПКУ), адміністративній (ч. 4 ст. 78 КАСУ) тощо, в якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не визначено законом.

Таким чином, поділ судових рішень на «виконувані» та «невиконувані» є штучним, адже всі судові рішення слід розглядати як виконувані незалежно від способу виконання (добровільне чи примусове).

Зазначена позиція відрізняється від позиції КАС ВС, згідно з якою виконувані рішення – лише ті, що підлягають примусовому виконанню. Таку позицію ВС висловив, зокрема, в постанові від 19.02.2021 р. у справі № 808/1628/18[2].

Про практичну значущість проблеми поділу судових рішень на «виконувані» та «невиконувані» в контексті обмеження права на перегляд судових рішень за виключними обставинами також ідеться в підрозд. 4.3 цього підручника.

[1] Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Півень проти України» від 22.10.2002 р. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_186.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 19.02.2021 р. у справі № 808/1628/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95010526.

Схематично правила виконання судових рішень наведено на рис. 5.1.

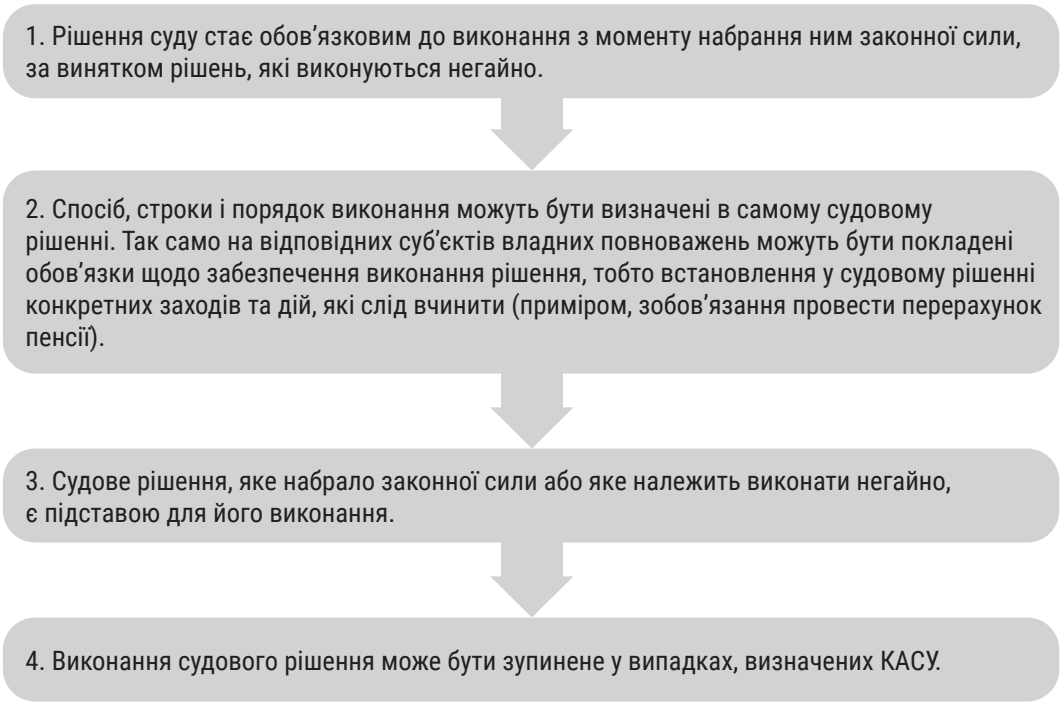

Рис. 5.1

5.2. Негайне виконання

5.2.1. Судові рішення, які виконуються негайно за законом

За загальним правилом виконання судових рішень здійснюється добровільно або примусово після набрання судовим рішенням законної сили. У цілому такий порядок притаманний для виконання більшості судових рішень в адміністративних справах. Однак існують адміністративні справи, виконання судових рішень по яких здійснюється негайно.

Залежно від підстав для негайності виконання того чи іншого судового рішення, можна розрізнити:

- *судові рішення, які виконуються негайно за законом;*
- *судові рішення, негайне виконання яких допущено рішенням суду.*

Зауваження. Негайне виконання судових рішень здійснюється ще до набрання ними законної сили після їх постановлення (в письмовому провадженні) або проголошення (в судовому засіданні).

Судові рішення, які виконуються негайно за законом, визначені ч. 1 ст. 371 КАСУ. До них належать:

- присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів із Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів – у межах суми стягнення за один місяць;
- присудження виплати заробітної плати, іншого грошового утримання у відносинах публічної служби – у межах суми стягнення за один місяць;
- поновлення на посаді у відносинах публічної служби;
- припинення повноважень посадової особи у разі порушення нею вимог щодо несумісності;
- уточнення списку виборців;
- усунення перешкод та заборону втручання у здійснення свободи мирних зібрань;
- включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом, його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

Негайно також виконуються рішення суду, постановлені в адміністративних справах:

- щодо оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;
- щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію;
- щодо зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках / електронних гаманцях платника податків;
- щодо підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків;
- щодо надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі;
- щодо зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим;
- у справах за заявою НКЦПФР про накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках;
- у справах за заявою НКЦПФР про надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги;

- у справах за заявою НКЦПФР про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб;
- щодо затримання з метою ідентифікації та (або) забезпечення примусового видворення за межі території України;
- щодо затримання з метою забезпечення передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;
- за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації.

Класифікацію судових рішень залежно від підстав для негайності їх виконання наведено на рис. 5.2.

Рис. 5.2

5.2.2. Негайне виконання, допущене за рішенням суду

За заявою учасників справи або з власної ініціативи суд, який ухвалив рішення, може звернути це рішення до негайного виконання:

- у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні виплати пенсій, інших періодичних платежів з Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів – у межах суми стягнення за один місяць; присудженні виплати заробітної плати, іншого грошового утримання у відносинах публічної служби – у межах суми стягнення за один місяць;
- про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів або всієї діяльності громадського об'єднання; про примусовий розпуск (ліквідацію) громадського об'єднання;
- про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань.

Наприклад, рішенням Донецького окружного адміністративного суду у справі № 200/406/25 позов ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області задоволено частково; визнано протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Донецькій області щодо відмови в проведенні перерахунку та виплати ОСОБА_1 пенсії; зобов'язано Головне управління Пенсійного фонду України в Донецькій області перерахувати та виплатити ОСОБА_1 пенсію; допущено до негайного виконання рішення суду в частині зобов'язання Головного управління Пенсійного фонду

України в Донецькій області перерахувати та виплатити ОСОБА_1 пенсію в межах суми стягнення за один місяць[1].

Зауваження. Частина 1 ст. 371 КАСУ містить імперативну норму, яка покладає на суд відповідний обов'язок, натомість право суду звернути рішення до негайного виконання передбачене у ч. 2 ст. 371 КАСУ[2].

Суд звертає судове рішення до негайного виконання:

- ухвалою, прийнятою:
  - у порядку письмового провадження; або
  - у судовому засіданні;
- рішенням із зазначенням про його негайне виконання в резолютивній частині.

5.3. Звернення судових рішень в адміністративних справах до виконання (видача виконавчого листа)

Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого документа, який повинен відповідати вимогам до виконавчого документа, що встановлені законом.

Виконавчими документами є:

- *виконавчий лист*;
- *ухвала суду* – у випадках, встановлених КАСУ.

Звернення до виконання судового рішення покладено на суд, що розглянув справу як суд першої інстанції. Суд звертає судові рішення до виконання після того, як вони набрали законної сили, та відбулося повернення справи до суду першої інстанції після його перегляду, крім випадків негайного їх виконання[3].

Відповідно до приписів ч. 1 ст. 373 КАСУ суд викладає виконавчі листи в електронній формі з використанням ЄСІТС, оприлюднює їх у порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС та (або) положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). На виконавчі листи накладається електронний підпис судді (у разі колегіального розгляду – електронні підписи всіх суддів, які входять до складу колегії).

Зауваження. На сьогодні ЄСІТС працює не в повному обсязі, тому чинний порядок видачі виконавчих листів має розбіжності з правилами, що встановлено в КАСУ. Так, відповідно до приписів Положення про АСДС забезпечує автоматизацію технологічних процесів обробки інформації в суді, зокрема, виготовлення та видачу копій судових рішень та виконавчих документів на підставі даних, що містяться в автоматизованій системі, в тому числі надси-

[1] Рішення Донецького окружного адміністративного суду від 11.05.2025 р. у справі № 200/406/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125073868.

[2] Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 05.04.2023 р. у справі № 580/1264/22. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/110038440.

[3] Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

лання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних судових рішень. Виконавчий документ формується в автоматизованій системі та видається (надсилається) відповідно до чинного законодавства в роздрукованому вигляді (шляхом роздрукування оригіналу відповідного електронного документа суду)[1]. Водночас варто звернути увагу, що відповідно до внесених змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, з 18.10.2023 р. адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Законодавством встановлено, що у випадку звернення до суду з документом особи, яка зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються процесуальні наслідки, передбачені КАСУ, зокрема, у випадках, якщо інтереси такої особи у справі представляє адвокат. Винятком щодо застосування таких наслідків є випадки, коли реєстрація електронного кабінету в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, суперечить релігійним переконанням.

Водночас слід звернути увагу, що відповідно до п. 18.1 Перехідних положень КАСУ оформлення і видача виконавчих документів здійснюються судом, який ухвалив відповідне рішення, в паперовій або електронній формі за допомогою ЄСІТС чи її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами. Одночасна видача судом виконавчого документа тій самій особі в паперовій та електронній формах не допускається.

Зауваження. Відповідно до п. 12 «Звернення судових рішень до примусового виконання» Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України перед надсиланням виконавчого документа відповідальний працівник суду перевіряє стан добровільної сплати боржником судового збору, штрафу (як засобу процесуального примусу) та інших платежів до бюджету. У разі виконання боржником постанови про накладення штрафу в добровільному порядку в терміни, визначені законодавством, сплативши судовий збір та штраф у підсистемі «Електронний суд» через Єдиний державний вебпортал електронних послуг (портал «Дія»), відповідальний працівник, який контролює своєчасність та повноту повідомлень про виконання судових рішень, перевіряє інформацію в АСДС про факт надходження сплати в електронній формі, що надійшли через інформаційну взаємодію.

Відповідальний працівник на підставі перевіреної інформації в АСДС проставляє на виконавчому документі відмітку про добровільне виконання із зазначенням дати сплати боржником, номера платіжного документа, суми сплати, способу оплати, підпису відповідального працівника, дати зробленого запису[2].

Суд видає декілька виконавчих документів, якщо:

- судове рішення прийнято на користь декількох позивачів;

[1] Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

[2] Про внесення змін до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 15.07.2024 р. № 287. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0287750-24#n3.

- судове рішення прийнято проти декількох відповідачів;
- виконання повинно бути проведено в різних місцях;
- рішенням передбачено вчинення кількох дій.

Зауваження. У таких виконавчих документах зазначаються один стягувач та один боржник, а також визначається, в якій частині необхідно виконати судове рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Суд вносить до ЄДРСР відомості про:

- виконавчі документи – протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили;

Зауваження. Їх копія (текст), що містить інформацію про вебадресу такого документа в ЄДРСР, надсилається судом стягувачу до його електронного кабінету, а в разі його відсутності – рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом.

- ухвали – не пізніше двох днів із дня її постановлення в порядку, передбаченому КАСУ, у разі вирішення питання про:
  - виправлення помилки у виконавчому документі;
  - визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;
  - забезпечення виконання судового рішення;
  - стягнення на користь боржника безпідставно одержаного стягувачем за виконавчим документом;
  - поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
  - відстрочення чи розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання;
  - зупинення виконання (дії) судового рішення;
  - заміну сторони виконавчого провадження.

Суд з метою забезпечення виконання рішення може вжити заходів, передбачених ст. 151 КАСУ, а саме:

- зупинити дію індивідуального акта або нормативно-правового акта;
- заборонити відповідачу вчиняти певні дії;
- заборонити іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;
- зупинити стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Зауваження. Такі дії суд здійснює за заявою особи, на користь якої ухвалено рішення, й постановляє відповідну ухвалу. При цьому суд вносить до ЄДРСР наявні в суді документи, що підтверджують виконання відповідної ухвали суду (ч. 8 ст. 373 КАСУ).

Схематично виконавчі документи, на підставі яких здійснюється виконання судового рішення, наведено на рис. 5.3.

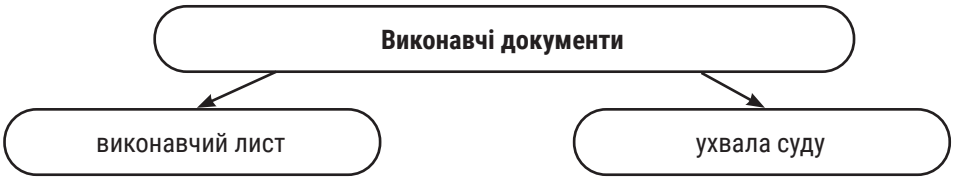

Рис. 5.3

5.4. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню

Помилка, допущена при видачі виконавчого документа, може стосуватися дефектів його форми чи змісту, зокрема:

- суд неправильно зазначив інформацію про стягувача чи боржника;
- резолютивну частину судового рішення перенесено у виконавчий лист із помилками, внаслідок цього обсяг обов'язків, що покладено на боржника, зменшено чи збільшено або й зовсім змінено;
- немає всіх необхідних реквізитів виконавчого документа.

Виправлення помилки у виконавчому документі чи визнання його таким, що не підлягає виконанню, може проводитися відповідно до положень ч. 1 ст. 374 КАСУ:

- за заявою стягувача;
- за заявою боржника.

Зауваження. Якщо судове рішення, на підставі якого видано виконавчий документ, чи рішення, яке підлягає виконанню, набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви стягувача або боржника виправити помилку, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження.

Якщо заява про виправлення помилки у виконавчому документі чи визнання його таким, що не підлягає виконанню, подана не стягувачем або боржником, а іншою особою, суд постановляє ухвалу про повернення такої заяви заявнику без розгляду, керуючись приписами ч. 2 ст. 167 КАСУ.

Наприклад, Черкаський окружний адміністративний суд у справі № 580/11387/21, ознайомившись із заявою Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) про виправлення помилки у виконавчому листі в адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до Центру по нарахуванню та здійсненню соціальних виплат про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії, установив, що заява подана до суду неналежною особою, відсутні правові підстави для її розгляду, наявні ознаки очевидної

безпідставності заяви. Суд ухвалив повернути без розгляду заяву Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) про виправлення помилки у виконавчому листі в адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до Центру по нарахуванню та здійсненню соціальних виплат про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії[1].

Строк, протягом якого може бути подано заяву про виправлення помилки чи визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, не визначено КАСУ. З огляду на загальні правила виконавчого провадження, можна дійти висновку, що цю ініціативу може бути реалізовано з дня видачі виконавчого документа до дня закінчення виконавчого провадження.

Суд при розгляді заяви про виправлення помилки у виконавчому документі чи визнання його таким, що не підлягає виконанню, у 10-денний строк з дня її надходження в судовому засіданні може:

- зупинити виконання за виконавчим документом до розгляду заяви про виправлення помилки;
- заборонити приймати виконавчий документ до виконання, при цьому неявка стягувача і боржника не є перешкодою для розгляду заяви.

Зауваження. Ухвала про такі дії суду вноситься до ЄДРВД не пізніше наступного дня з дня її постановлення.

Суд за результатом розгляду заяви про виправлення помилки може постановити:

- ухвалу про задоволення заяви та виправлення помилки у виконавчому документі (цією ухвалою вносяться виправлення до змісту виконавчого документа, тобто усуваються його недоліки);

Наприклад, у справі № 460/48844/22 від 20.02.2024 р. Рівненський окружний адміністративний суд розглянув заяву позивача про виправлення помилки у виконавчих листах в адміністративній справі, перевіривши правову та фактичну обґрунтованість мотивів заяви про виправлення помилки у виконавчому листі, ухвалив виправити помилку, допущену при оформленні виконавчих листів[2].

- ухвалу про відмову в задоволенні такої заяви.

За результатом розгляду заяви про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, суд постановляє:

- ухвалу про задоволення заяви про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;

[1] Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 25.03.2024 р. у справі № 580/11387/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117951184.

[2] Ухвала Рівненського окружного адміністративного суду від 20.02.2024 р. у справі № 460/48844/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117115942.

Зауваження. У такому разі виконавчий лист втрачає свою юридичну силу та не підлягає подальшому виконанню. Водночас, якщо стягнення за таким виконавчим документом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно з вирішенням вказаних питань на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим документом (ч. 4 ст. 374 КАСУ).

- ухвалу про відмову в задоволенні такої заяви.

Підставами для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відповідно до ч. 2 ст. 374 КАСУ, є:

- видача виконавчого документа помилково (наприклад, видача виконавчого листа за рішенням, яке не набрало законної сили, якщо таке рішення не підлягає негайному виконанню);

Зауваження. Законодавством не встановлено орієнтовного переліку таких випадків, адміністративні суди, в тому числі й КАС ВС (справа № 752/2391/17 (2а-14/09)) у своїй діяльності посилаються на узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах» від 25.09.2015 р. із цього питання.

- якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням;
- добровільне виконання обов'язку боржником чи іншою особою;
- інші причини (зокрема, скасування судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами).

Ухвала суду про виправлення помилки чи про визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, оскаржується згідно з нормативними правилами, закріпленими у гл. 1 розд. III «Апеляційне провадження» КАСУ. Апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом 15 днів з дня її проголошення. Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини ухвали суду, або розглянуто справу в порядку письмового провадження, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення. Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

5.5. Зупинення виконання і дії судового рішення

Суд касаційної інстанції може зупинити виконання судового рішення чи зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку:

- за заявою учасника справи;
- за власною ініціативою.

Важливою є саме обґрунтованість такої заяви щодо необхідності зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії, тому особі, яка ініціює вчинення зазначеної дії, варто довести необхідність зупинення. Водночас ухвала суду про зупинення виконання судового рішення чи зупинення його дії має бути належним чином обґрунтована та вмотивована.

Обставини, які слугують підставою для того, щоб суд постановив ухвалу про зупинення виконання рішення або його дії, мають бути істотними. Про це неодноразово зазначається в судових рішеннях.

Наприклад, КАС ВС у справі № 320/15890/23 зауважив, що заявник повинен навести обґрунтування відповідної вимоги та довести, що захист його прав та інтересів стане об'єктивно неможливим без вжиття таких заходів; для відновлення порушених прав необхідно буде докласти надмірних зусиль та (або) витрат; існуватимуть перешкоди для застосування або буде неможливим застосування передбаченого статтями 380, 381 КАСУ механізму повороту виконання судового рішення. Отже, для зупинення виконання або дії судових рішень, яке допускається як виняток, мають бути вагомі причини. Сподівання і припущення скаржника на певні результати касаційного розгляду справи не можуть бути підставою для зупинення виконання судового рішення, яке набрало законної сили[1].

Строк, в який цю ініціативу може бути реалізовано, в КАСУ прямо не встановлено. Однак, зважаючи на приписи п. 6 ч. 1 ст. 330 КАСУ, можна дійти висновку, що подання учасником справи заяви про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії можливе з моменту подання касаційної скарги до моменту ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції. Водночас суд касаційної інстанції може зупинити виконання оскаржуваного судового рішення або зупинити його дію за власною ініціативою з моменту відкриття касаційного провадження до моменту ухвалення судового рішення.

Суд касаційної інстанції за результатами розгляду постановляє:

- ухвалу про зупинення виконання або зупинення дії судового рішення;
- ухвалу про відмову в задоволенні заяви щодо зупинення виконання або зупинення дії судового рішення.

Зауваження. Ухвала суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її проголошення. Ухвала, постановлена судом у письмовому провадженні, набирає законної сили з моменту її підписання суддею (суддями). Така ухвала оскарженню не підлягає.

Залежно від прийнятого рішення за результатами розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції в постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії) (ч. 3 ст. 375 КАСУ).

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.01.2025 р. у справі № 320/15890/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124541064.

5.6. Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання з поважних причин є одним із процесуальних засобів забезпечення судом виконання судового рішення.

Відповідно до приписів ч. 1 ст. 376 КАСУ про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання *стягувач може подати заяву для пред'явлення виконавчого листа до виконання* з причин, визнаних судом поважними. Зазначене положення кореспондується з ч. 6 ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII, згідно з якою стягувач, який пропустив строк пред'явлення виконавчого документа до виконання, має право звернутися із заявою про поновлення такого строку до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Виконавчі документи можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути пред'явлені до примусового виконання протягом трьох місяців (ч. 1 ст. 12 вказаного Закону). Тобто, враховуючи приписи означених норм, можна дійти висновку, що поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання можливе:

- після спливу законодавчо встановлених трьох років – у випадку, коли стягувачем є приватна особа (фізична чи юридична);
- після спливу трьох місяців – у випадку, коли стягувачем є суб'єкт владних повноважень. При цьому закон не визначає граничних меж такого строку, однак стягувач має обґрунтувати поважність причин пропуску встановленого строку.

Наприклад, Харківський окружний адміністративний суд у справі № 520/12090/22, розглянувши в порядку письмового провадження заяву представника Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області про видачу дубліката виконавчого документа та поновлення строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, дійшов висновку, що виконавчий лист втрачено та встановив видати дублікат виконавчого листа, визнати поважними причини пропуску строку пред'явлення виконавчого документа до виконання та поновити строк пред'явлення до виконання виконавчого листа по адміністративній справі № 520/12090/22[1].

Стягувач подає заяву про поновлення пропущеного строку до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

[1] Ухвала Харківського окружного адміністративного суду від 22.05.2025 р. у справі № 520/12090/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127550618.

Суд розглядає заяву про поновлення пропущеного строку в 10-денний строк у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника.

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду (частини 2, 3 ст. 376 КАСУ).

Суд постановляє ухвалу про:

- задоволення заяви про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання – за наявності поважних причин;
- відмову в задоволенні такої заяви.

Ухвали може бути оскаржено в порядку, встановленому КАСУ (ч. 4 ст. 376), тобто відповідно до нормативних правил, які закріплені в гл. 1 розд. III «Апеляційне провадження» КАСУ. Апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом 15 днів з дня її проголошення.

Схематично порядок поновлення пропущеного строку наведено на рис. 5.4.

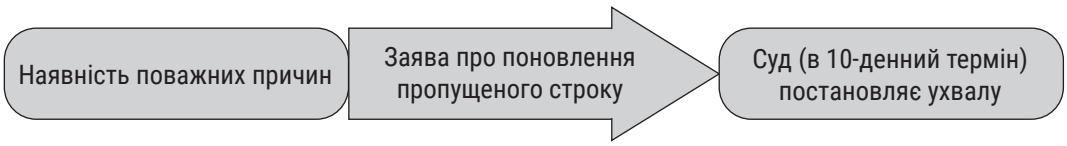

Рис. 5.4

5.7. Відстрочення та розстрочення виконання, зміна або встановлення способу й порядку виконання судового рішення

У разі неможливості виконання судового рішення ст. 378 КАСУ передбачає відстрочення й розстрочення його виконання, а також зміну або встановлення способу й порядку такого виконання.

Відстрочення виконання судового рішення варто розглядати як процесуальну дію, що передбачає перенесення виконання судового рішення на інший час.

Розстрочення виконання судового рішення передбачає можливість його виконання поступово, певними частинами в конкретно встановлені строки.

Умовою відстрочення і розстрочення виконання судового рішення, а також зміни чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення є наявність обставин, які суттєво ускладнюють або унеможливлюють виконання судового рішення. Метою відстрочення і розстрочення, зміни способу та порядку виконання судового рішення є забезпечення реального, а не ілюзорного виконання судового рішення з метою дотримання інтересів стягувача та зменшення тягаря виконання судового рішення боржника, за яким останній матиме можливість виконати свої зобов'язання, покладені на нього судовим рішенням.

Невиконання суб'єктом владних повноважень судового рішення, яке набрало законної сили, щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг протягом двох місяців з дня набрання законної сили судовим рішенням є самостійною підставою для зміни способу і порядку виконання такого судового рішення шляхом стягнення з такого суб'єкта владних повноважень відповідних виплат.

Суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може:

- відстрочити або розстрочити виконання судового рішення за заявою *сторони* чи *з власної ініціативи*;
- встановити чи змінити спосіб або порядок виконання судового рішення – за заявою *стягувача* чи *виконавця* (у випадках, встановлених законом) або *з власної ініціативи*.

Законодавчо не встановлено строк, протягом якого вказана ініціатива може бути реалізована, однак, з огляду на специфіку відстрочення і розстрочення виконання, зміни або встановлення способу і порядку виконання судового рішення як процесуальних дій, можна дійти висновку, що вони можуть бути реалізовані після набрання законної сили відповідним судовим рішенням до закінчення виконавчого провадження. При цьому важливою умовою є те, що суд може вирішити питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення лише за наявності відомостей, які свідчать про необхідність вчинення таких дій.

Зауваження. Частина 1 ст. 33 Закону України «Про виконавче провадження» визначає, що за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим (хвороба сторони виконавчого провадження, відрядження сторони виконавчого провадження, стихійне лихо тощо), сторони мають право звернутися до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції, із заявою про відстрочку або розстрочку виконання рішення. Рішення про розстрочку виконується в частині та у строки, встановлені цим рішенням[1].

Зауваження. Якщо судове рішення, на підставі якого видано виконавчий документ, або рішення, яке підлягає виконанню, набрало законної сили, то відсутність матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції не перешкоджає розгляду заяви, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження.

Суд:

- розглядає заяву про встановлення або зміну способу чи порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення у 20-денний

[1] Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text.

строк із дня її надходження в судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника;

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду (ч. 2 ст. 378 КАСУ).

- бере до уваги:
  - ступінь вини відповідача у виникненні спору;
  - щодо фізичної особи – тяжке захворювання самої особи або членів її сім'ї, її матеріальне становище;
  - стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо;

Зауваження. Запровадження правового режиму воєнного стану саме по собі не є підставою для відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення; встановлення або зміни способу або порядку виконання судового рішення. Сам лише факт запровадження на території України воєнного стану з 24.02.2022 р. не є перешкодою, яка унеможливлює сплату судового збору та не може бути підставою для безумовного й систематичного продовження процесуального строку, відстрочення, розстрочення або звільнення від сплати судового збору у всіх абсолютно випадках. Отже, обставини, пов'язані з тривалою внутрішньою процедурою виділення та погодження коштів на сплату судового збору, обставини щодо неналежного фінансування суб'єкта владних повноважень з Державного бюджету України, відсутність достатньої кількості коштів, які призначені для цієї мети, блокування рахунків та здійснення безспірного стягнення коштів з рахунків боржника не є наслідками введення воєнного стану в Україні, а обставини щодо організації роботи органів ДМСУ в умовах правового режиму воєнного стану не можуть вважатися достатніми для відстрочення, розстрочення сплати судового збору, звільнення сторони від сплати судового збору чи зменшення його розміру, оскільки це є лише недоліки в організації внутрішньої діяльності та представництва інтересів суб'єкта владних повноважень у судах[1].

- за результатами розгляду постановляє ухвалу про:
  - відстрочення чи розстрочення виконання або зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення;

Зауваження. Відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення не може перевищувати одного року з дня ухвалення рішення, ухвали, постанови (ч. 5 ст. 378 КАСУ). При цьому суд змінює строк подання суб'єктом владних повноважень звіту про виконання такого рішення.

  - відмову в задоволенні відстрочення чи розстрочення виконання або зміни чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення.

[1] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 06.03.2024 р. у справі № 320/32971/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117482160.

При відстроченні або розстроченні виконання судового рішення, відповідно до ч. 6 ст. 378 КАСУ, суд може вжити заходів забезпечення позову, передбачених ст. 151 КАСУ. *Докладніше про забезпечення позову матеріал викладено в підрозд. 2.9 цього підручника*.

У необхідних випадках суд надсилає ухвалу установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю (ч. 8 ст. 378 КАСУ).

Ухвалу суду за результатами розгляду питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути оскаржено в порядку, встановленому КАСУ, тобто згідно з нормативними правилами, закріпленими у гл. 1 розд. III «Апеляційне провадження» КАСУ. Апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом 15 днів з дня її проголошення. Схематично можливі дії суду від ініціатора відстрочення й розстрочення виконання судового рішення, зміни чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення наведено на рис. 5.5.

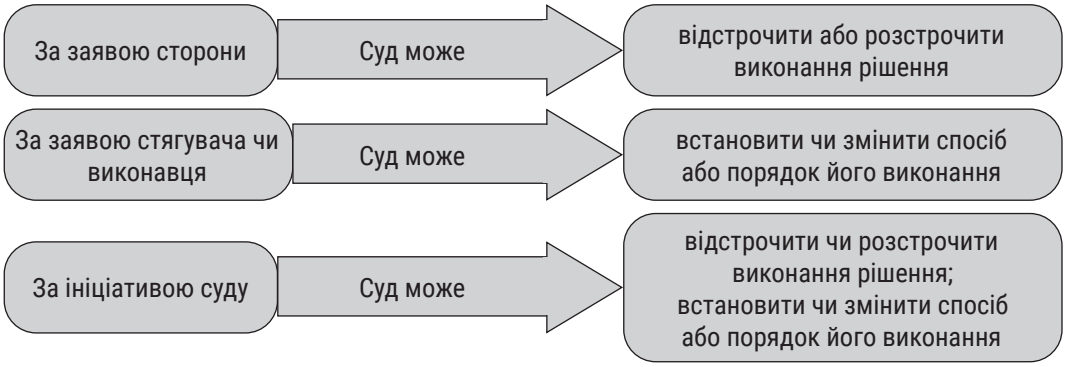

Рис. 5.5

5.8. Поворот виконання судових рішень

Із метою усунення наслідків виконання судового рішення, яке скасоване (змінене) через провадження з його перегляду (апеляційного касаційного, перегляду за нововиявленими чи виключними обставинами), та відновлення правового становища сторін (насамперед відповідача в адміністративній справі), що мало місце до виконання скасованого (зміненого) судового рішення, у КАСУ запроваджено інститут повороту виконання судових рішень.

Поворот виконання судових рішень адміністративних судів – це правовий інститут адміністративного судочинства, за допомогою якого забезпечується захист прав відповідача в адміністративній справі (боржника у виконавчому провадженні) шляхом повернення сторін адміністративної справи (виконавчого провадження)

у попереднє становище через скасування (зміну) судового рішення, яке було виконано. Характерною ознакою повороту виконання судових рішень адміністративних судів є можливість його застосування лише до тих судових рішень, які вже було виконано. Така особливість відрізняє поворот виконання судового рішення від правового інституту визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, про який ішлося *в підрозд. 5.4 цього підручника.*

При цьому сам порядок виконання судового рішення адміністративного суду не впливає на можливість застосування повороту його виконання.

Зауваження. У ч. 5 ст. 380 КАСУ йдеться про поворот виконання судового рішення за участю державного виконавця, а в ч. 9 цієї статті вжито спеціальні терміни, притаманні законодавству про виконавче провадження, – «стягувач» і «боржник».

Як зазначалося *в підрозділах 1.1.2, 4.3.3 цього підручника,* судові рішення адміністративних судів підлягають примусовому виконанню як у загальному порядку органами державної виконавчої служби в порядку виконавчого провадження, так і в спеціальному – іншими органами: *Державною казначейською службою України* відповідно до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень»[1], *органами Національної поліції* відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»[2], *податковими керуючими* або *іншими працівниками контролюючого органу* відповідно до ПКУ, *посадовими та службовими особами ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері міграції, органи (підрозділи) охорони державного кордону, органи СБУ* відповідно до Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[3], *Фонд державного майна України та уповноважені особи з числа працівників апарату РНБО* згідно із Законом України «Про санкції»[4], *Державна служба фінансового моніторингу України* відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»[5], *НАЗК* відповідно до Закону України «Про політичні партії в Україні»[6] тощо. У наведених та інших актах законодавства встановлено спеціальні порядки виконання судових рішень адміністративних судів, в яких ці спеціальні терміни «стягувач», «боржник» не вживаються. Така особливість правового регулювання не позбавляє сторони адміністративної справи ініціювати поворот виконання тих судових рішень, які підлягають виконанню наведеними вище суб'єктами.

Суд вирішує питання про поворот виконання рішення за заявою сторони, поданою до апеляційного, касаційного суду, або суду, уповноваженого на перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами.

[1] Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text.

[2] Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

[3] Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text.

[4] Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#n77.

[5] Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n638.

[6] Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text.

Зауваження. До заяви про поворот виконання рішення шляхом повернення стягнутих грошових сум, майна або його вартості додається документ, який підтверджує те, що суму, стягнуту за раніше прийнятим рішенням, списано установою банку або майно вилучено державним виконавцем.

Правовими підставами ухвалення судового рішення апеляційним чи касаційним судом щодо повороту виконання судових рішень відповідно до приписів ч. 1 ст. 380 КАСУ є:

- закриття провадження у справі;
- залишення позову без розгляду;
- відмова в позові повністю;
- задоволення позовних вимог у меншому розмірі.

У випадку, коли рішення після його виконання скасовано і справу повернуто на новий розгляд (апеляційним чи касаційним судом), суд, на розгляд якого повернуто справу, ухвалюючи рішення, вирішує питання про поворот виконання, якщо при новому розгляді справи він (ч. 2 ст. 380 КАСУ):

- закриває провадження у справі;
- залишає позов без розгляду;
- відмовляє в позові повністю;
- задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

Суд вирішує питання про поворот виконання, якщо за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами він (ч. 3 ст. 380 КАСУ):

- закриває провадження у справі;
- залишає позов без розгляду;
- відмовляє в позові повністю;
- задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

У разі невирішення питання про поворот виконання судового рішення вищезазначеними судами заява відповідача про поворот виконання розглядається адміністративним судом, який розглядав справу як *суд першої інстанції*.

Відповідач подає заяву *протягом одного року*:

- з дня ухвалення відповідного рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції; або
- з дня ухвалення рішення при новому розгляді справи за результатами перегляду рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Суд:

- розглядає заяву про поворот виконання у 20-денний строк із дня надходження заяви в судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника;

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду.

Слід звернути увагу, що КАСУ в цій частині оперує поняттям «відповідач» при поданні заяви до суду першої інстанції, що розглядав справу (ч. 7 ст. 380), а вже у ч. 9 ст. 380 – поняттям «боржник» як відповідник поняттю «відповідач».

- постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено в порядку, встановленому КАСУ (ч. 9 ст. 380 КАСУ).

Особливості повороту виконання в окремих категоріях адміністративних справ встановлено у ст. 381 КАСУ.

Поворот виконання допускається, якщо скасоване рішення було обґрунтовано повідомленими позивачем завідомо неправдивими відомостями або поданими ним підробленими документами у справах про:

- відшкодування шкоди, заподіяної суб'єктом владних повноважень, каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи;
- присудження виплати пенсій чи інших періодичних платежів із Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів;
- присудження виплати заробітної плати чи іншого грошового утримання у відносинах публічної служби.

У випадку, якщо скасоване рішення ґрунтувалося на неправдивих відомостях позивача або поданих ним підроблених документів, поворот виконання рішення у вищенаведених випадках не допускається.

Наприклад, Донецький окружний адміністративний суд у справі № 200/7446/20-а, розглянувши у відкритому судовому засіданні заяву представника НАЗК про поворот виконання рішення суду, допустив поворот виконання рішення Донецького окружного адміністративного суду від 25.11.2020 р. у цій справі про визнання протиправним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу шляхом стягнення з ОСОБА_1 на користь НАЗК безпідставно одержаних коштів у сумі 33 207 грн 86 коп., стягнутих на підставі виконавчого листа, та стягнув з ОСОБА_1 на користь НАЗК безпідставно одержані кошти[1].

5.9. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах

Дієвість судового захисту залежить не лише від законності та обґрунтованості ухваленого судового рішення, а й від його належного виконання.

Інститут судового контролю спрямований передусім на те, щоб суб'єкт владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, виконав його швидко та ефективно. Дефініція поняття «судовий контроль» не знайшла свого відображення у чинному КАСУ. При цьому порядок здійснення судового контролю регламентовано низкою статей, зокрема 287, 381[1]–382[3], 383 КАСУ.

[1] Ухвала Донецького окружного адміністративного суду від 06.02.2024 р. у справі № 200/7446/20-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116864482.

Судовий контроль за виконанням судового рішення — це визначена процесуальним законом діяльність суду, спрямована на забезпечення повного та своєчасного виконання ухваленого ним рішення.

Зауваження. В Україні визнано системну проблему невиконання судових рішень, однією з причин якої визначено неефективний механізм здійснення судового контролю. Така неефективність певною мірою пов'язана з дискреційним, а не обов'язковим характером повноважень суду із застосування заходів судового контролю та відсутністю в КАСУ чітких положень про застосування заходів судового контролю за виконанням тих судових рішень, які підлягають виконанню не органами державної виконавчої служби в порядку виконавчого провадження, а іншими органами у спеціальному порядку, відсутністю чітких часових меж подання суб'єктом владних повноважень звіту про виконання судового рішення тощо[1].

Характерними ознаками судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах є такі:

- встановлюється за заявою позивача – приватної особи, або за власною ініціативою суду;
- здійснюється судом, який розглядав справу по суті як суд першої інстанції, незалежно від того, чи переглядалася справа в апеляційному або касаційному порядку;
- застосовується до відповідача – суб'єкта владних повноважень, не на користь якого судове рішення ухвалене;
- забезпечується шляхом застосування конкретних засобів процесуального впливу (подання звіту, штраф, окрема ухвала тощо), передбачених статтями 287, 382[3], 383 КАСУ;
- спрямовується не лише на виконання судового рішення, а й на законність дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, що вчиняються у процесі виконання;
- можливість накладення штрафу на конкретну посадову особу – керівника суб'єкта владних повноважень, а у випадку якщо суб'єктом владних повноважень є колегіальний орган і суд зобов'язав подати звіт про виконання судового рішення його членів, то на них;
- обов'язковий характер ухвал суду, постановлених у порядку судового контролю, їх статус виконавчого документа.

Видами судового контролю є:

- зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати звіт про його виконання (ч. 1 ст. 382 КАСУ);
- накладення штрафу на керівника суб'єкта владних повноважень (ст. 382[3] КАСУ);

[1] Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text.

- визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду (ст. 383 КАСУ);
- визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені державним виконавцем чи іншою посадовою особою органу державної виконавчої служби або приватним виконавцем (ст. 287 КАСУ).

Зобов'язання суб'єкта владних повноважень надати звіт про виконання судового рішення

Такий вид судового контролю здійснює суд першої інстанції:

- за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень; або
- за власною ініціативою.

Порядок подання заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення визначено у ст. 382 КАСУ. Законодавець передбачив два різні за часом та правовою природою механізми ініціювання судового контролю:

- до ухвалення рішення по суті. У цьому випадку заява подається не пізніше завершення судових дебатів, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження, – не пізніше 30 днів із дня відкриття провадження у справі. Питання про встановлення контролю вирішується судом під час ухвалення рішення по суті. Відповідна вказівка про обов'язок подати звіт та строки його подання відображається безпосередньо в резолютивній частині рішення по суті справи (п. 4^1 ч. 6 ст. 246 КАСУ);
- після ухвалення судового рішення (на стадії його виконання).

У заяві наводяться обґрунтовані доводи, підтверджені належними доказами, необхідності застосування такого виду судового контролю й бажаний строк подання звіту про виконання судового рішення суб'єктом владних повноважень. Зазначається ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження (за наявності).

Не перешкоджає розгляду заяви відсутність:

- матеріалів судової справи у зв'язку з їх витребуванням судом апеляційної або касаційної інстанції, якщо судове рішення набрало законної сили, крім випадку зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції або зупинення виконавчого провадження;
- виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення.

Питання розгляду заяви про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення визначено у ст. 382^1 КАСУ.

Якщо заява була подана після ухвалення судового рішення, вона має бути розглянута судом протягом 10 днів із дня її надходження в порядку:

- письмового провадження;
- у судовому засіданні з повідомленням учасників справи – за власною ініціативою або клопотанням заявника.

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду, не перешкоджає судовому розгляду.

За наслідками розгляду заяви суд може постановити ухвалу про:

- задоволення заяви. Така ухвала є остаточною і оскарженню не підлягає. Заперечення на неї включаються до апеляційної скарги на судове рішення;

Наприклад, рішенням Дніпропетровського окружного адміністративного суду у справі № 160/4829/24 від 15.05.2024 р. задоволено позов про визнання протиправною бездіяльності Дніпровської міської ради щодо нерозгляду та невинесення на голосування питання місцевої ініціативи від 02.12.2023 р. про внесення змін до бюджету та зупинення тендерів. Відповідач у подальшому прийняв рішення № 45/48 від 20.11.2024 р., яке, на думку позивача, не є виконанням судового рішення і є спробою уникнути його реалізації. Постановою апеляційного суду рішення залишено без змін. Водночас виконавчі дії щодо виконання рішення не здійснювалися, а відповідач не подав звіт про його виконання. Позивач звернувся до ДОАС із заявою про встановлення судового контролю за виконанням судового рішення від 15.05.2024 р., яке набуло законної сили. Суд ухвалою від 10.01.2025 р. задовольнив заяву і зобов'язав Дніпровську міську раду подати звіт протягом 30 днів із дня отримання копії цієї ухвали; попередив керівника Дніпровської міської ради, що відповідно до ч. 10 ст. 382^3 КАСУ у разі неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання, суд встановлює новий строк для подання звіту відповідно до ч. 3 ст. 382^1 цього Кодексу, а також накладає штраф на керівника такого суб'єкта владних повноважень[1].

- відмову в її задоволенні. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами її перегляду є остаточною і оскарженню не підлягає.

Зауваження. У деяких категоріях адміністративних справ (із приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг) за письмовою заявою заявника суд зобов'язує суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати звіт про виконання судового рішення (абз. 2 ч. 1 ст. 382 КАСУ).

До того ж суд під час ухвалення рішення за власною ініціативою може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене таке рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання рішення суду, якщо суд допускає його негайне виконання.

При задоволенні заяви суд постановляє ухвалу, в якій може зобов'язати подати звіт:

- суб'єкта владних повноважень;
- особисто керівника суб'єкта владних повноважень;
- кожного члена суб'єкта владних повноважень – колегіального органу, до чиїх повноважень, завдань чи функцій належить забезпечення виконання такого

[1] Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 10.01.2025 р. у справі № 160/4829/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124332704.

судового рішення, якщо судовим рішенням такого суб'єкта зобов'язано вчинити певні дії.

Строк для подання такого звіту визначається судом в ухвалі про задоволення заяви про зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт. Частина 3 ст. 382[1] КАСУ встановлює, що він має бути достатнім для підготовки звіту, тобто становити не менше 10 календарних днів із дня отримання суб'єктом владних повноважень відповідної ухвали та не перевищувати трьох місяців. Перебіг строку для подання звіту починається з дня набрання законної сили рішенням суду.

Звіт суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення має містити:

- найменування суду першої інстанції, до якого подається звіт;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб)) особи, яка подає звіт, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта (для фізичних осіб – громадян України), номери засобів зв'язку та електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) (для фізичних осіб)) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);
- номер справи, в межах якої ухвалено відповідне судове рішення;
- відомості про виконання суб'єктом владних повноважень судового рішення, строк, порядок та спосіб його виконання;
- у разі невиконання судового рішення: орієнтовні строки виконання такого рішення та їх обґрунтування; відомості про обставини, які ускладнюють виконання судового рішення суб'єктом владних повноважень, які заходи вжито та вживаються ним для їх усунення;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються до звіту та підтверджують обставини, зазначені в ньому.

Зауваження. Також до звіту додаються: довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо звіт поданий представником, і такі документи раніше не подавалися; докази направлення копій звіту та доданих до нього матеріалів іншим учасникам справи з урахуванням положень ст. 44 КАСУ.

Суд розглядає звіт суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення протягом 10 днів із дня його надходження в порядку письмового провадження, а за ініціативою суду чи клопотанням сторін – у судовому засіданні

з повідомленням учасників справи. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду питання, не перешкоджає судовому розгляду (ч. 1 ст. 382[2] КАСУ).

За наслідками розгляду звіту суд постановляє ухвалу про:

- прийняття звіту;
- відмову у прийнятті звіту за наявності таких підстав:
  - якщо суб'єкт владних повноважень не навів обґрунтовані обставини, які ускладнюють виконання судового рішення, або заходи, які вживаються ним для виконання судового рішення, на переконання суду, є недостатніми для своєчасного та повного виконання судового рішення;
  - якщо звіт подано без додержання вимог ч. 2 та (або) ч. 3 ст. 382[2] КАСУ.

Зауваження. Ухвалу про відмову у прийнятті звіту може бути оскаржено в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції. Постанова суду апеляційної інстанції за результатами перегляду ухвали є остаточною й оскарженню не підлягає. Оскарження ухвали не зупиняє її виконання.

При постановленні ухвали про відмову у прийнятті звіту суд може розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення за правилами ст. 378 КАСУ.

Наприклад, Кіровоградський окружний адміністративний суд у справі № 340/2738/24, розглянувши звіт Світловодської міської ради про виконання рішення суду у справі за позовом ОСОБА_1 до Світловодської міської ради Кіровоградської області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії, ухвалив прийняти звіт Світловодської міської ради, встановити їй новий строк для подання суду звіту, зобов'язати депутатів Світловодської міської ради Кіровоградської області – подати до суду звіт про виконання рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 06.03.2024 р. до 18.03.2025 р., зобов'язати голову Світловодської міської ради Кіровоградської області забезпечити вручення ухвали суду кожному депутату селищної ради та надати інформацію щодо цього, а також інформацію щодо дати свого народження та реєстраційного номеру облікової картки платника податків, а також дати народження та реєстраційного номеру облікової картки платника податків кожного депутата[1].

Суд відповідно до частин 10, 11 ст. 382[3] КАСУ може встановити новий строк для подання звіту в разі:

- неподання звіту у строк, встановлений судом;
- подання звіту з порушенням строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання;
- звіт про виконання судового рішення було прийнято, але суб'єктом владних повноважень відповідне судове рішення виконано не в повному обсязі.

[1] Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 18.02.2025 р. у справі № 340/2738/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125273725.

Накладення штрафу на керівника суб'єкта владних повноважень.

Накладення штрафу на керівника суб'єкта владних повноважень не є самостійним видом судового контролю за виконанням судового рішення, оскільки він застосовується судом лише після зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення у разі:

- постановлення ухвали про відмову у прийнятті звіту (ч. 3 ст. 382[3] КАСУ);
- неподання звіту у строк, встановлений судом, або у разі подання звіту з порушенням такого строку та за відсутності поважних причин, які унеможливили його вчасне подання (ч. 10 ст. 382[3] КАСУ).

Штраф накладається на:

- керівника суб'єкта владних повноважень;
- на членів колегіального органу – суб'єкта владних повноважень, які в межах своїх повноважень, завдань чи функцій не забезпечили виконання судового рішення, враховуючи індивідуальні дії або бездіяльність кожного з членів такого колегіального органу.

Розмір штрафу розраховується в сумі від двадцяти до сорока розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Половина суми штрафу стягується на користь заявника, інша половина – до Державного бюджету України. Кодексом передбачено можливість зменшення розміру штрафу або звільнення від його сплати на підставі доказів, що підтверджують:

- здійснення керівником такого суб'єкта владних повноважень дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними;
- відсутність бюджетних асигнувань у суб'єкта владних повноважень та вжиття його керівником всіх необхідних заходів для встановлення таких бюджетних асигнувань, які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними, – якщо судове рішення стосується здійснення виплат (пенсійних, соціальних тощо).

Суд на підставі відповідних доказів зменшує розмір штрафу, накладеного на керівника суб'єкта владних повноважень, на суму штрафу, який було накладено за такі самі дії державним виконавцем відповідно до законодавства про виконавче провадження.

Накладення штрафу здійснюється шляхом постановлення відповідної ухвали суду, в якій визначено його розмір та можливе його зменшення. Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду апеляційної інстанції за правилами ст. 149 КАСУ. З наступного дня після набрання ухвалою законної сили на суму штрафу без додаткового судового рішення нараховується пеня у розмірі три відсотки річних з урахуванням індексу інфляції.

Наприклад, Закарпатський окружний адміністративний суд у справі № 260/5918/24, розглянувши у відкритому судовому засіданні повторний звіт Головного управління АФУ в Закарпатській області про виконання рішення суду у справі за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області про визнання протиправними дій та зобов'язання вчинити певні дії, постановив, зокрема, накласти на начальника

Головного управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області ОСОБА_2 штраф у розмірі 60 560 грн (шістдесят тисяч п'ятсот шістдесят грн), що становить 20 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Половину суми штрафу в розмірі 30 280 грн (тридцять тисяч двісті вісімдесят грн) стягнути на користь ОСОБА_1. Половину суми штрафу у розмірі 30 280 грн (тридцять тисяч двісті вісімдесят грн) стягнути на користь Державного бюджету України. Роз'яснити, що з наступного дня після набрання даною ухвалою законної сили на суму заборгованості без додаткового рішення суду нараховується пеня у розмірі трьох відсотків річних з урахуванням індексу інфляції[1].

Накладення на керівника суб'єкта владних повноважень штрафу не позбавляє його обов'язку подати звіт про виконання судового рішення.

Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду.

Порядок визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду, встановлено ст. 383 КАСУ.

Особа-позивач, на користь якої ухвалено рішення суду, *звертається із заявою до суду першої інстанції* про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду, *протягом 10 днів* із дня, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, *але не пізніше дня завершення строку пред'явлення до виконання виконавчого листа, виданого за відповідним рішенням суду.*

У такій заяві позивач зазначає таке (ч. 2 ст. 383 КАСУ):

- найменування адміністративного суду, до якого подається заява;
- ім'я (найменування) позивача, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти (за наявності), відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- ім'я (найменування) відповідача, посада і місце служби посадової чи службової особи, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;
- ім'я (найменування) третіх осіб, які брали участь у розгляді справи, поштова адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо вони відомі;
- номер адміністративної справи;
- відомості про набрання рішенням законної сили та про наявність відкритого касаційного провадження;
- інформація про день пред'явлення виконавчого листа до виконання;
- інформація про хід виконавчого провадження;
- документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати за подання відповідної заяви;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються;
- докази, про які йому відомо і які можуть бути використані судом на підтвердження обставин та якими обґрунтовуються вимоги.

[1] Ухвала Закарпатського окружного адміністративного суду від 18.12.2025 р. у справі № 260/5918/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132719404.

Зауваження. До заяви додаються докази її надсилання іншим учасникам справи.

Суд розглядає та вирішує заяву в разі її відповідності визначеним вимогам протягом 10 днів із дня її отримання:

- у порядку письмового провадження; або
- у судовому засіданні.

Зауваження. Неприбуття в судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду такої заяви.

Суд за результатами розгляду заяви постановляє ухвалу про:

- залишення заяви без задоволення, якщо відсутні обставини протиправності відповідних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень – відповідача та порушення ним прав, свобод, інтересів особи-позивача, яка може бути оскаржена в порядку апеляційного оскарження;
- повернення заявнику заяви, якщо вона не відповідає встановленим вимогам, або подання заяви особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 18 КАСУ зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його;
- окрему ухвалу про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем.

Наприклад, Донецький окружний адміністративний суд у справі № 200/6813/23, розглянувши в письмовому провадженні матеріали заяви, поданої ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області про визнання протиправним та скасування рішення № 056650009508, протиправною бездіяльність та зобов'язання вчинити певні дії, постановив окрему ухвалу, якою заяву ОСОБА_1 про визнання протиправним рішення суб'єкта владних повноважень, прийнятого на виконання рішення суду в порядку ст. 383 КАСУ по справі № 200/6813/23, задовольнив частково, визнав протиправним рішення Головного управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області від 28.03.2024 р. № 2123/03.02 на виконання рішення Донецького окружного адміністративного суду від 12.02.2024 р. у справі № 200/6813/23, зобов'язав Головне управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області вжити заходів щодо усунення порушень п. 9 ч. 1 статей 129, 129[1] Конституції України шляхом повторного розгляду заяви ОСОБА_1 про призначення пенсії за віком від 19.10.2023 р., із урахуванням висновків суду, наданих судом у рішенні від 12.02.2024 р. по справі № 200/6813/24[1].

Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені державним виконавцем чи іншою посадовою особою органу державної виконавчої служби або приватним виконавцем як вид судового контролю, здійснюється за правилами ст. 287 КАСУ. Більш детально матеріал про особливості провадження в цій категорії справ наведено в підрозд. 6.2 цього підручника.

[1] Окрема ухвала Донецького окружного адміністративного суду від 29.04.2024 р. у справі №200/6813/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118679474.

РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ СУДОЧИНСТВА В ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ

6.1. Розгляд окремих категорій складних справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості

У КАСУ, на відміну від справ незначної складності, відсутнє визначення складних справ. Оскільки ці категорії справ є протилежними, можна дати визначення складної справи, зважаючи на нормативне закріплення «справа незначної складності» у п. 20 ч. 1 ст. 4 КАСУ.

Як виходить із визначення «справа незначної складності», законодавець пов'язує розгляд справ різної складності з відповідною формою адміністративного судочинства, що вимагає або не вимагає від суду проведення підготовчого провадження та (або) судового засідання.

Складна справа – це адміністративна справа, в якій характер спірних правовідносин, предмет доказування та склад учасників вимагають проведення підготовчого провадження (за винятком тих, для яких процесуальним законом встановлено пріоритет їх швидкого вирішення) та судового засідання для повного й усебічного встановлення її обставин.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 12 КАСУ, справи, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні, мають бути розглянуті в порядку загального позовного провадження. Тобто, за загальним правилом, для складних справ передбачено таку форму адміністративного судочинства, як загальне позовне провадження.

Зауваження. На практиці суди припускають можливість розгляду справи, не віднесеної до справи незначної складності, в порядку спрощеного провадження, охоплюючи питання вибору форми судочинства судовим розсудом, за винятком адміністративних справ, що відповідно до КАСУ мають розглядатися виключно в загальному позовному провадженні.

Наприклад, КАС ВС у справі № 520/5388/22 (провадження № К/990/34851/23) розглянув у попередньому судовому засіданні в касаційній інстанції адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції в Харківській області. Судом було відхилено довід скаржника про неналежний розгляд справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження, шляхом її віднесення до справ незначної складності. Як установлено судами, розглядувана справа є адміністративною справою щодо проходження публічної служби позивачем, посада якого входить до переліку осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, у розумінні Закону України «Про

запобігання корупції», отже, не є малозначною[1]. Проте наведена обставина автоматично не наділяє цю справу ознаками справи, що має виняткову складність і потребує її розгляду із застосуванням особливостей загального позовного провадження. Оскільки КАСУ передбачає вичерпний перелік справ, які мають розглядатися в порядку загального позовного провадження, і розглядувана справа до них не належить, ВС дійшов висновку, що справи, пов'язані з проходженням публічної служби службовими особами, які, у розумінні Закону України «Про запобігання корупції, займають відповідальне або особливо відповідальне становище, до вказаного переліку не віднесено, тому суд, ураховуючи передбачені ч. 3 ст. 257 КАСУ чинники, може розглянути її як за правилами загального позовного провадження, так і за правилами спрощеного позовного провадження, якщо дійде такого висновку. Саме такого підходу дотримуються адміністративні суди на практиці[2].

КАСУ визначає певні різновиди справ, які мають бути розглянуті виключно в загальному позовному провадженні, тобто, за загальним правилом, є складними відповідно до процесуального закону. До них належать спори, що перераховані в ч. 4 ст. 12 КАСУ:

- щодо оскарження нормативно-правових актів (органів виконавчої влади, Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень – ст. 264 КАСУ), за винятком випадків, визначених КАСУ;
- щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ);
- щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що перевищує: для юридичних осіб – п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – вісімдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»;
- щодо оскарження індивідуальних актів НБУ, ФГВФО, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, рішень КМУ, визначених ч. 1 ст. 266[1] КАСУ.

До окремих категорій складних справ віднесено спори, зазначені в ст. 266 КАСУ. Йдеться про адміністративні справи щодо:

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.04.2024 р. у справі № 520/5388/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118634195.

[2] Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23.04.2025 р. у справі № 140/2166/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126818912; Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 26.02.2025 р. у справі № 320/17643/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125445609.

- законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України;
- законності дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, ВРП, ВККСУ;
- законності актів ВРП, ВККСУ;
- законності рішень ВРП, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат;
- законності бездіяльності КМУ щодо невнесення до Верховної Ради України законопроєкту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою.

На відміну від загального підходу, за яким розгляд складних справ має здійснюватися в порядку загального позовного провадження, адміністративні суди розглядають справи, визначені в ст. 266 КАСУ, за винятком спорів щодо законності рішень ВРП, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат, за правилами спрощеного позовного провадження.

Отже, законодавець може визначати можливість розгляду окремої складної справи за правилами спрощеного позовного провадження. Крім того, суд у кожному конкретному випадку з урахуванням критерію складності справи може дійти висновку про необхідність її розгляду за правилами загального позовного провадження. Крім критерію складності, ч. 3 ст. 257 КАСУ передбачає й інші. До них належать:

- значення справи для сторін;
- обраний позивачем спосіб захисту;
- обсяг та характер доказів у справі, зокрема, необхідність призначення у справі експертизи, виклику свідків тощо;
- кількість сторін та інших учасників справи;
- чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
- думки сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Усі зазначені характеристики можна розглядати і як самостійні критерії, і як окремі елементи складності, що характеризують справу як складну чи незначної складності.

Аналізуючи судову практику, можна виокремити кілька критеріїв, на підставі яких суд відносить справу до складних або справ незначної складності. Такими критеріями суди визнають:

- *предмет спору,* із приводу якого виник правовий конфлікт між позивачем і відповідачем.

У справі незначної складності характер правовідносин, із приводу якого виник спір, має чітко виражений індивідуальний характер та не впливає на права, обов'язки й охоронювані інтереси інших фізичних та юридичних осіб. У свою чергу,

предмет спору у складній справі, навпаки, може становити значний суспільний інтерес;

- *предмет доказування та фактичні обставини справи*. Для справ незначної складності факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення, не є надмірно об'ємними. У складних справах, навпаки, предмет спору вимагає встановлення обставин справи в різних сферах або у зв'язку з великою кількістю учасників, тобто доказуванню підлягають обставини більше ніж одного епізоду. В цих випадках процес встановлення всіх обставин справи пов'язується з опрацюванням досить об'ємного матеріалу (нормативно-правових актів, письмових, речових, електронних доказів) із різних сфер «людської діяльності»;

Наприклад, КАС ВС у справі № 380/2941/24 (провадження № К/990/37877/24), вирішуючи питання про відшкодування судових витрат та оцінюючи їх співмірність, зазначив, що саме у складній справі вимагається додаткове вивчення судової практики, опрацювання значного обсягу доказової бази[1].

У справі № 320/842/21 (провадження К/990/21912/25) за позовом Громадської організації «Всеукраїнське об'єднання "Антикорупційний контроль"» до виконавчого комітету Ірпінської міської ради Київської області про визнання протиправними дій щодо видання наказу про видачу Містобудівних умов та обмежень і його скасування КАС ВС дійшов висновку, що спори з приводу будівництва багатоквартирного будинку з порушенням намірів забудови земельної ділянки положенням містобудівної документації не належать до малозначних справ з огляду на їхню значущість для суспільного інтересу громади міста Ірпінь[2]. На складність справи вказували: участь у справі громадської організації, висвітлення будівництва в медіа, залученість громадськості, неодноразове витребування доказів судом першої інстанції, предмет позову, складність справи та значення справи для сторін і суспільства.

- *кількість учасників справи.* Справи незначної складності стосуються прав та охоронюваних законом інтересів позивача і відповідача. Значна кількість учасників у справі, як правило, з протилежними інтересами, сама по собі ускладнює встановлення фактичних обставин справи, а значить, свідчить про відповідну складність справи;
- *наявність суспільного інтересу.* Справи за участю органів публічної влади, фактичні обставини яких привертають увагу громадськості, висвітлюють медіа, не можуть вважатися малозначними. У національній судовій практиці визначено, що судовий контроль за законністю рішень місцевих органів влади

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.09.2025 р. у справі № 380/2941/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130115359.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.08.2025 р. у справі № 320/842/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129878431.

щодо планування забудови території стосується саме захисту суспільного (публічного) інтересу.

Наприклад, КАС ВС у справі № 280/11272/24 (провадження № К/990/53938/25) зазначив, що під значним суспільним інтересом потрібно розуміти серйозну, обґрунтовану заінтересованість, яка має неабияке виняткове значення для всього суспільства в цілому, певних груп людей, територіальних громад, об'єднань громадян тощо до певної справи в контексті можливого впливу ухваленого в ній судового рішення на права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб[1]. Наведене поняття охоплює ті потреби суспільства або окремих його груп, які пов'язані зі збереженням, примноженням, захистом наявних цінностей, девальвація та (або) втрата яких мала б значний негативний вплив на розвиток громадянського суспільства. Наявність значного суспільного інтересу може мати місце й тоді, коли предмет спору зачіпає загальнодержавне значення, як-от: визначення і зміни конституційного ладу в Україні, виборчий процес (референдум), обороноздатність держави, її суверенітет, найвищі соціальні цінності, визначені Конституцією України, тощо. Крім того, сама лише вказівка на те, що справа має суспільний інтерес та (або) виняткове значення для учасника справи, без належного обґрунтування та за відсутності належних і допустимих доказів, не може бути визнана такою.

Зауваження. Керуючись зазначеним критерієм, науковці в юридичній літературі зазначають, що виборчі спори не можуть бути визнані справами незначної складності, адже виборчий процес супроводжується суспільною напругою і значною увагою всього суспільства. Основоположним питанням при віднесенні справи до малозначної є суспільний запит на публічність процесу[2]. Такий підхід зумовлено необхідністю інформування кожного про можливі загрози його безпеці, правам, свободам та охоронюваним інтересам і заходам, що вживаються для їх забезпечення. При цьому кожна виборча справа навряд чи становить значний суспільний інтерес та супроводжується значною увагою всього суспільства, а тому може розглядатися за правилами як загального, так і спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, визначених для термінових справ.

Наприклад, Рахівський районний суд Закарпатської області, враховуючи терміновість справи, належність до категорії справ незначної складності, ухвалив розглядати адміністративну справу № 305/1351/19 (провадження 2-а/305/14/19) за позовом ОСОБА_1 до Дільничної виборчої комісії № 210400 територіального виборчого округу № 72, відділу ведення державного реєстру виборців Рахівської районної державної адміністрації про включення до списку виборців у порядку спрощеного позовного провадження без виклику (повідомлення) сторін, з дотриманням вимог ст. 274 КАСУ про дводенний строк її розгляду[3]. Аналогічні рішення були прийняті й іншими судами[4].

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.01.2026 р. у справі № 280/11272/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133232749.

[2] Див.: Дорохіна Ю. А. Розгляд справ в адміністративному судочинстві за правилами спрощеного позовного провадження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2020. Т. 31(70), № 4. С. 122–127. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/22.pdf.

[3] Ухвала Рахівського районного суду Закарпатської області від 17.07.2019 р. у справі № 305/1351/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83091386.

[4] Ухвала Пустомитівського районного суду Львівської області від 21.01.2021 р. № 450/261/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94339799.

Отже, при виявленні значного суспільного інтересу суд має визнавати адміністративну справу складною. Певною мірою це зумовлено і значним обсягом фактичних обставин справи, які суд має в ній встановити;

- *ціна позову.* Відповідно до положень КАСУ справи про оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує: для юридичних осіб – ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців – тридцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, належать до справ незначної складності.

Наприклад, КАС ВС у справі № 280/11272/24 (провадження № К/990/53938/25), при вирішенні питання, чи підпадає справа щодо визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення на суму 661,29 грн під критерії визначення справи незначної складності, взяв до уваги характер спірних відносин[1]. Суд зауважив, що на час звернення позивача з адміністративним позовом – 2024 р., відповідно до норм Закону України «Про державний бюджет України на 2024 рік» прожитковий мінімум для працездатних осіб у місячному розмірі з 01.01.2024 р. встановлено 3028,00 грн. Зважаючи на викладене, справи щодо оскарження рішення суб'єкта владних повноважень, на підставі якого ним може бути заявлено вимогу про стягнення грошових коштів у сумі, що не перевищує, зокрема, для фізичних підприємців – 90 840,00 грн (тридцять розмірів прожиткових мінімумів для працездатних осіб), належать до категорії справ незначної складності.

У свою чергу, оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо позивачем також заявлено вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної такими рішеннями, діями чи бездіяльністю, у сумі, що перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, свідчить про складність справи. Зважаючи на зазначені вище критерії та конкретні обставини справи, суд ухвалює рішення про віднесення справи до складної або незначної складності, обираючи при цьому, в порядку якого провадження (загального чи спрощеного) розглядатиметься справа, за умови, що процесуальним законом імперативно це не встановлено.

Крім того, критерій складності зумовлює додаткові процесуальні особливості розгляду та вирішення адміністративних справ, зокрема:

- справу в суді першої інстанції може бути розглянуто колегіально, у складі трьох або більше суддів;

Наприклад, КАС ВС у справі № 640/6482/21 (провадження № К/990/21106/22) врахував висновок ВП ВС, викладений у постановах від 19.10.2023 р. у справах № 990/150/23 та № 990/83/23. Суд через системний аналіз норм КАСУ, зокрема, правил його статей 32 та 33, якими врегульовано здійснення адміністративного судочинства суддею одноособово

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.01.2026 р. у справі № 280/11272/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133232749/.

та колегією суддів, дійшов висновку, що законодавець запровадив колегіальний розгляд складних справ і перегляд справ судами апеляційної та касаційної інстанцій з метою додаткового забезпечення об'єктивності результатів судового розгляду таких справ[1].

- у виняткових випадках складення рішення, постанови в повному обсязі може бути відкладено на строк не більш як на десять днів із дня закінчення розгляду справи, а повної ухвали – не більш як на п'ять днів із дня проголошення скороченої (вступної та резолютивної частин) ухвали;
- не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності.

Отже, *складні справи:*

- це справи, віднесені до такого різновиду процесуальним законом, або визнані судом з урахуванням конкретних обставин справи та із застосуванням встановлених критеріїв;
- за загальним правилом, суди розглядають у порядку загального позовного провадження, що не виключає можливості їх розгляду за правилами спрощеного позовного провадження, за умови прямої вказівки в КАСУ або за розсудом суду, але обов'язково з дотриманням вимоги розгляду справ визначених законом, лише в загальному позовному провадженні (ч. 4 ст. 12, ч. 4 ст. 257 КАСУ);
- суди розглядають з урахуванням особливостей провадження в окремих категоріях.

Особливості позовного провадження щодо розгляду окремих категорій складних справ передбачені § 1 гл. 11 КАСУ.

Провадження у справах *щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень (ст. 264 КАСУ)* має такі особливості:

- право звернення до суду надано особам, щодо яких застосовано нормативно-правовий акт, а також особам, які є суб'єктами правовідносин, у яких цей акт буде застосовано;

Наприклад, у постанові від 23.12.2025 р. № 640/28465/21 (провадження № К/990/32425/25) ВС послався на сформульований висновок у попередніх постановах, про те, що акт вважається застосованим до певної особи, якщо на його підставі іншими особами вчинені дії, прийняті рішення, чи має місце бездіяльність[2]. Застосуванням нормативно-правового акта до особи є також виникнення на підставі цього акта правовідносин, які покладають на особу певні права чи обов'язки. Особа є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано нормативно-правовий акт, якщо вона безпосередньо є учасником правовідносин, для врегулювання яких прийнято нормативно-правовий акт.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.07.2024 р. у справі № 640/6482/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120465490.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 24.12.2025 р. у справі № 640/28465/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132848764.

У справі № 320/19933/23 (провадження № К/990/9391/24) КАС ВС звернув увагу на те, що ст. 264 КАСУ розміщена в § 1 «Розгляд окремих категорій складних справ» гл. 11 «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ», тож, є спеціальною процесуальною нормою Кодексу, яка передбачає особливості оскарження нормативно-правового акта та якою, зокрема, передбачено право звернення до суду з позовом суб'єкта владних повноважень, у якому буде застосовано цей акт[1]. Отже, правом на оскарження нормативно-правового акта шляхом подання позову щодо його незаконності наділені або особи, до яких застосовується нормативно-правовий акт, або особи, які є суб'єктами владних повноважень та в яких буде застосовано нормативно-правовий акт.

- визначено спеціальний строк звернення до адміністративного суду – протягом усього строку чинності нормативно-правового акта;

Зауваження. Такий спеціальний строк застосовується лише для звернення до суду з позовом щодо оскарження нормативно-правових актів. У справі № 340/8776/25[2] у позовній заяві про визнання протиправним та скасування рішення «Про затвердження технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення» прокурор стверджував, що спірне рішення є нормативно-правовим актом, тому відповідно до ч. 3 ст. 264 КАСУ може бути оскаржений до адміністративного суду протягом усього строку його чинності. Суд не погодився з такими твердженнями, оскільки спірне рішення про затвердження технічної документації із землеустрою щодо інвентаризації земель за своїм змістом і правовою природою є індивідуальним (ненормативним) актом, тому на нього поширюються правила ч. 2 ст. 122 КАСУ.

- повідомлення заінтересованих осіб про відкриття провадження у справі здійснюється шляхом опублікування оголошення про це у виданні, в якому нормативний акт був або мав бути офіційно оприлюднений. Суд покладає такий обов'язок на відповідача. Своєчасним опублікуванням оголошення (не пізніш як за сім днів до підготовчого засідання) підтверджується, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи;

Наприклад, КАС ВС у справі № 320/8511/23 (провадження № К/990/40261/24, К/990/40331/24) задовольнив частково касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд, констатувавши порушення ст. 264 КАСУ, що виявилося в тому, що суд першої інстанції в судовому засіданні ухвалою задовольнив заяву позивача про збільшення позовних вимог, а саме: додавши до предмета оскарження пункт 2 постанови КМУ № 168, але при цьому не зобов'язав відповідача здійснити публікацію оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав би бути офіційно оприлюднений[3].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.12.2024 р. у справі № 320/19933/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123869420.

[2] Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду від 09.01.2026 р. у справі № 340/8776/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133199695.

[3] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17.12.2025 р. у № 320/8511/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132709245.

- у разі виявлення судом у процесі розгляду справи інших, крім тих, щодо яких відкрито провадження в адміністративній справі, прийнятих відповідачем нормативно-правових актів чи їх окремих положень, що безпосередньо впливають на ухвалення рішення у справі й без визнання яких протиправними неможливий ефективний захист прав позивача, суд *визнає такі акти чи їх окремі положення протиправними*;
- встановлено вимогу про опублікування рішення суду за результатами розгляду справи – *резолютивна частина рішення суду про визнання нормативно-правового акта протиправним та нечинним невідкладно публікується відповідачем у виданні, в якому його було офіційно оприлюднено, після набрання рішенням законної сили*;
- оскаржуваний нормативно-правовий акт втрачає чинність повністю або в окремій його частині з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду;

Наприклад, КАС ВС у постанові від 09.04.2025 р. у справі № 826/17907/18 (провадження № К/990/16438/23) зазначив, що положення ч. 2 ст. 265 КАСУ мають імперативний характер і не допускають множинного тлумачення[1]. Суд позбавлений повноважень визнавати нормативно-правовий акт нечинним з моменту його прийняття, оскільки втрата чинності таким актом настає виключно з моменту набрання законної сили судовим рішенням, яким його визнано протиправним та нечинним. Водночас ВС зазначив, що такі судові рішення мають пряму (перспективну) дію в часі та не поширюються ретроспективно, тобто не впливають на правовідносини, що виникли і реалізувалися під час чинності нормативного акта, навіть якщо останній згодом було визнано протиправним.

- за правилами спрощеного позовного провадження підлягає розгляду позов про оскарження нормативно-правових актів, які відтворюють зміст або прийняті на виконання нормативно-правового акта, визнаного судом протиправним і нечинним повністю або в окремій його частині.

Наприклад, КАС ВС у справі № 620/4737/23 (провадження № К/990/38082/23), перевіряючи мотиви, з яких виходив суд першої інстанції, визначаючи спір за позовом Чернігівської міської військової адміністрації Чернігівського району Чернігівської області до Чернігівської міської ради про визнання протиправним та скасування рішення, як справу незначної складності, та аналізуючи аргументи Відповідача, наведені ним на спростування цих мотивів, дійшов висновку про помилковість висновків суду в частині віднесення цієї справи до справ незначної складності[2]. ВС зазначив, що особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень визначаються

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09.04.2025 р. у справі № 826/17907/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126485547.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 29.02.2024 р. у справі № 620/4737/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117352961.

ст. 264 КАСУ, яка розміщена у § 1 гл. 11 «Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ», що має назву «Розгляд окремих категорій складних справ». Також ст. 264 КАСУ містить імперативну норму щодо розгляду таких справ за правилами загального позовного провадження. Обов'язковість такого припису зумовлена тим, що лише в загальному позовному провадженні передбачено інститут підготовчого засідання, основними завданнями якого є: остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу; з'ясування заперечень проти позовних вимог; визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів; вирішення відводів; визначення порядку розгляду справи; вчинення інших дій із метою забезпечення правильного, своєчасного і безперешкодного розгляду справи по суті. Такі вимоги законодавцем запроваджено з метою забезпечення дотримання принципів публічності, гласності та відкритості інформації у спорах, предметом оскарження в яких є нормативно-правовий акт, сфера дії якого спрямована на врегулювання певних суспільних відносин, поширюється на невизначене коло осіб та має безпосередній вплив на їхні права, свободи й законні інтереси.

Провадження у справах *щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, актів ВРП, ВККСУ, бездіяльності КМУ (частини 1–6, 9 ст. 266 КАСУ)* має такі особливості:

- розгляд здійснюється в порядку спрощеного позовного провадження ВС у складі колегії КАС (не менше ніж п'ять суддів);
- у разі оскарження нормативно-правових актів зазначених органів застосовуються правила, визначені статтями 264, 265 КАСУ, з особливостями, які передбачені ст. 266 КАСУ;
- судове рішення в таких справах набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано;
- судом апеляційної інстанції є *ВП ВС*;
- у разі подання апеляційної скарги судове рішення ВС, якщо його не скасовано, набирає законної сили після набрання законної сили рішенням ВП ВС за наслідками апеляційного перегляду;
- передбачено особливості повідомлення заінтересованих осіб про відкриття провадження у справі – *суд уповноважує позивача розмістити в одному із загальнодержавних друкованих медіа оголошення про відкриття провадження у справі з оскарження бездіяльності КМУ щодо невнесення до Верховної Ради України законопроєкту на виконання (реалізацію) рішення Українського народу про підтримку питання загальнодержавного значення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, бездіяльності Верховної Ради України щодо нерозгляду такого законопроєкту із зазначенням у ньому змісту позовних вимог та номера судової справи*. Своєчасним опублікуванням оголошення (не пізніш як через 10 днів після відкриття провадження) вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги заінтересованих осіб на судові рішення в цій справі, якщо такі особи не брали участі у справі, залишаються без розгляду;

- визначено спеціальні повноваження суду за результатами розгляду справи:
  - визнати акт Верховної Ради України, Президента України, ВРП, ВККСУ протиправним та нечинним повністю або в окремій його частині;
  - визнати дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, КМУ, ВРП, ВККСУ протиправними, зобов'язати Верховну Раду України, Президента України, КМУ, ВРП, ВККСУ вчинити певні дії;
  - застосувати інші наслідки протиправності таких рішень, дій чи бездіяльності, визначені ст. 245 КАСУ.

Наприклад, КАС ВС у справі № 990/580/25 (провадження № П/990/580/25) за позовною заявою ОСОБА_1 до Верховної Ради України, про визнання протиправною бездіяльність Верховної Ради України, яка полягає в нездійсненні стенографування засідання та непереданні його стенограми до Апарату Верховної Ради України[1], відмовив у відкритті провадження у зв'язку з відсутністю предмета спору, зазначивши, що у спірних правовідносинах Верховна Рада України не вступала у відносини публічного управління з позивачем, а реалізовувала власні конституційні повноваження у сфері парламентського контролю, віднесені до її компетенції як єдиного органу законодавчої влади в Україні, що виключає наявність обов'язкової ознаки публічно-правового спору в розумінні статей 4 та 19 КАСУ. Верховна Рада України під час діяльності тимчасової слідчої комісії, зокрема при організації та проведенні її засідань, не виконує публічно-владних управлінських функцій, а спірні правовідносини щодо ведення стенографування засідання такої комісії є складовою здійснення парламентського контролю як внутрішньої конституційної функції законодавчого органу. Вказані правовідносини мають внутрішньоорганізаційний регламентний характер та не спрямовані на індивідуальне правове регулювання прав чи обов'язків позивача, у зв'язку з чим заявлені позовні вимоги не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства.

У справі № 990/210/24 (провадження № П/990/210/24) КАС ВС відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1 про визнання протиправною бездіяльність Верховної Ради України щодо непризначення виборів Президента України на 31.03.2024 р. та зобов'язання єдиний орган законодавчої влади призначити вибори Глави держави шляхом прийняття відповідної постанови[2]. Зокрема, відмову обґрунтовано тим, що беззаперечним та основним пріоритетом над правом обирати та бути обраним є оборона та безпека держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності, життя та здоров'я людей, що є найважливішими цінностями, якими не можна зневажати. Призначення та проведення виборів на їх шкоду не відповідатиме легітимній меті демократії.

Для провадження у справах *щодо законності рішень ВРП, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат (частини 1, 7, 8 ст. 266 КАСУ),* встановлено такі особливості:

- скаргу має бути подано до ВП ВС;

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17.12.2025 р. у справі № 990/580/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132725962.

[2] Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.12.2024 р. у справі № 990/210/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123916788.

Наприклад, КАС ВС передав на розгляд ВП ВС адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до ВРП про визнання незаконним та скасування рішення ВРП «Про залишення без змін рішення Першої Дисциплінарної палати ВРП про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області ОСОБА_1»[1].

- розгляд справи здійснюється за правилами касаційного провадження;
- ВП ВС за наслідками розгляду справи щодо оскарження рішення ВРП, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, може скасувати оскаржуване рішення ВРП або залишити його без змін. У разі скасування судом рішення ВРП, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, ВРП розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно.

Наприклад, ВП ВС у справі № 990SCGC/46/25 (провадження № 11-412сап25), розглянувши матеріали скарги ОСОБА_1 на рішення ВРП від 14.10.2025 р. № 2118/0/15-25, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Другої Дисциплінарної палати від 14.05.2025 р. № 3240/3дп/15-18 про притягнення судді Шевченківського районного суду міста Полтави ОСОБА_1 до дисциплінарної відповідальності, перевіривши її на дотримання вимог, встановлених КАСУ, відкрила провадження у справі[2].

Провадження у справах *щодо оскарження індивідуальних актів НБУ, ФГВФО, Міністерства фінансів України, НКЦПФР та рішень КМУ стосовно виведення банків з ринку (ст. 266[1] КАСУ)* має такі особливості:

- визначено спеціальні строки звернення до адміністративного суду – *протягом трьох місяців із дня оприлюднення такого акта / рішення в порядку, визначеному законом*;
- строк звернення до суду є граничним і поновленню не підлягає;
- подання позовної заяви, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного індивідуального акта / рішення;
- під час розгляду справ суд використовує як підставу для власної оцінки і покладається на кількісні, якісні оцінки та висновки, зроблені НБУ, ФГВФО, КМУ, Міністерством фінансів України, НКЦПФР, на підставі яких були ухвалені відповідні рішення, крім випадків, якщо:
  - оскаржуване рішення / акт прийнято з істотним порушенням встановленого порядку його прийняття (порушення, яке істотно вплинуло на результат оцінки);
  - кількісні, якісні оцінки та висновки ґрунтуються на очевидно помилкових відомостях та (або) не враховують суттєвих обставин (фактів), за умови врахування яких оскаржуване рішення / акт не могло бути прийнято;

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26.12.2025 р. у справі № 990/599/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132951187.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.11.2025 р. у справі № 990SCGC/46/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941709.

- наявні очевидні розбіжності та (або) логічні суперечності між кількісними, якісними оцінками та (або) висновками;
- оскаржуване рішення / акт прийнято за відсутності повноважень або з використанням повноважень усупереч меті, з якою вони надані законом;

Наприклад, КАС ВС у справі № 640/7036/21 (№ К/990/43966/24, К/990/43928/24) встановив порушення судами попередніх інстанцій норм ст. 266[1] КАСУ, що виявилося в переоцінюванні без належних підстав професійних суджень Національного банку, неврахуванні виняткового характеру повноважень Національного банку щодо віднесення банку до категорії неплатоспроможних у встановлені законом строки та безпідставному наданні переваги аргументам позивача[1].

- визначено спеціальні повноваження суду:
  - визнання протиправним (незаконним) та скасування індивідуального акта / рішення, визначеного частиною першою цієї статті, або окремих його положень;
  - стягнення з відповідача (відповідачів) коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправним (незаконним) індивідуальним актом / рішенням, якщо така вимога заявлена позивачем одночасно з вимогою про визнання протиправним (незаконним) та скасування індивідуального акта / рішення;
  - відмова в задоволенні позовних вимог (повністю або частково);
- суд не може прийняти будь-яке інше рішення, що може мати наслідком зупинення / припинення розпочатої процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку та (або) ліквідації банку.

Провадження у справах *щодо оскарження індивідуальних актів НБУ, Міністерства фінансів України, НКЦПФ, рішень КМУ стосовно продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків (ст. 266[2] КАСУ),* має також особливості, які збігаються з особливостями, визначеними *ст. 266[1] КАСУ, з тією відмінністю, що індивідуальні акти перевіряються на відповідність Закону України «*Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків».

Провадження *у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 КАСУ*) має такі особливості:

- право звернутися з адміністративним позовом мають *органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати земельні ділянки, інші об'єкти нерухомого майна,* що на ній розміщені, для суспільних потреб;

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.07.2025 р. у справі № 640/7036/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/129135731.

- *розгляд та вирішення адміністративних справ здійснюються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню*;
- судом апеляційної інстанції *є ВС*. Судові рішення ВС набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені;
- не передбачено сплату судового збору;
- визначено вимоги до інформації, що має міститися в рішенні суду:
  - інформація про об'єкт примусового відчуження, його місцезнаходження, площу, кадастровий номер, цільове призначення, категорію земель;
  - інформація про умови попереднього повного відшкодування вартості земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, збитків, заподіяних власнику внаслідок примусового відчуження, та їх розмір, визначений відповідно до закону;
  - інформація про строк, протягом якого власник має звільнити земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені;
  - інформація про джерело фінансування витрат, пов'язаних із примусовим відчуженням.

Деякі особливості мають вимоги до рішення суду про примусове відчуження земельної ділянки, іншого нерухомого майна, ухваленого з урахуванням положень ст. 14[1] Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»[1]. Так, у рішенні мають бути зазначені:

- кадастровий номер земельної ділянки, що примусово відчужується;
- опис іншого об'єкта нерухомого майна, що примусово відчужується;
- відомості про власника (власників) нерухомого майна;
- відомості про речові права, похідні від права власності, які припиняються (із зазначенням виду речового права, суб'єкта речового права, дати укладення та сторін договору, підстави виникнення речового права);
- відомості про обтяження речових прав, які припиняються у зв'язку з примусовим відчуженням об'єкта нерухомого майна (із зазначенням виду обтяження, суб'єкта, на користь якого встановлено відповідне обтяження);
- вартість об'єкта нерухомого майна;
- розмір збитків, що відшкодовуються суб'єктам речових прав на нерухоме майно, які припиняються;
- розмір збитків, що відшкодовуються особам, на користь яких встановлені обтяження речових прав на нерухоме майно;
- джерела фінансування витрат, пов'язаних із виплатою вартості нерухомого майна та збитків;

[1] Зазначені зміни діють протягом дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 2102-IX, та протягом двох років з дня його припинення чи скасування, але не пізніше 01.01.2027 р.

- об'єкти нерухомого майна, багаторічні насадження, які підлягають знесенню після переходу права власності на відчужені об'єкти до держави.

Окрім цього, відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності»[1], у разі задоволення позовних вимог рішенням суду визначаються викупна ціна та порядок її виплати, а також перелік і порядок надання майна замість відчуженого. Одночасно із задоволенням позовних вимог щодо примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності суд може задовольнити вимоги щодо знесення житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, розміщених на земельній ділянці, що підлягають примусовому відчуженню.

Наприклад, Третій апеляційний адміністративний суд у справі № 852/2а-2/24 за позовом Криворізької районної військової адміністрації Дніпропетровської області до ОСОБА_1, третя ОСОБА: Публічне акціонерне товариство «Арселор Міттал Кривий Ріг», про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності, перевіривши на відповідність вимогам КАСУ матеріали позовної заяви, ухвалив відкрити провадження та розглядати справу за правилами загального позовного провадження[2].

Зауваження. На практиці саме для вирішення складних справ суди звертаються до наукових здобутків вчених-правників. Застосування судом доктрин та концепцій для вирішення складних справ, що містять «пограничні» правові ситуації, є кроком щодо подолання нормативізму[3].

6.2. Розгляд окремих категорій термінових справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості

Поняття «термінові справи» було введено в КАСУ новою редакцією у 2017 р., однак без визначення та розкриття сутності такого різновиду.

Терміновими справами є адміністративні справи, обставини яких вимагають швидкого та оперативного вирішення для забезпечення виконання завдань адміністративного судочинства шляхом встановлення особливостей їх розгляду щодо: повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду; подання заяв по суті справи; встановлення строків та їх обчислення; повноважень суду; проголо-

[1] Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text.

[2] Ухвала Третього апеляційного адміністративного суду від 19.02.2024 р. у справі № 852/2а-2/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117083394.

[3] Див.: Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання. *Юридична газета online.* 01.09.2022 р. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuyut- liniyi-peretinannya.html.

шення та вручення судових рішень; права на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень.

Перелік термінових справ законодавець визначив статтями 273–277, 280–289[10] КАСУ, до яких відніс справи:

- про вирішення виборчих спорів:
  - щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій (ст. 273 КАСУ);
  - щодо уточнення списку виборців (ст. 274 КАСУ);
  - щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які порушують законодавство про вибори та референдум (ст. 275 КАСУ);
  - щодо оскарження дій або бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії (блоку), місцевої організації політичної партії, їх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, члена ініціативної групи, політичної партії, громадської організації – суб'єктів процесу референдуму, їх уповноважених осіб, офіційного спостерігача – суб'єкта процесу референдуму (ст. 276 КАСУ);
  - пов'язані із виборами Президента України (ст. 277 КАСУ);
- про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 КАСУ);
- про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ст. 281 КАСУ);
- щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ст. 282 КАСУ);
- за зверненням податкових та митних органів (ст. 283 КАСУ);
- про застосування санкцій (ст. 283[1] КАСУ);
- із приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283[2] КАСУ);
- щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій із такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 КАСУ);
- про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ст. 285 КАСУ);
- із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності (ст. 286 КАСУ);
- із приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 287 КАСУ);

- із приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ст. 288 КАСУ);
- із приводу затримання іноземців або осіб без громадянства (ст. 289 КАСУ);
- про оскарження рішень ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій) (ст. 289^1 КАСУ);
- із приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ст. 289^2 КАСУ);
- про заборону політичної партії (ст. 289^3 КАСУ);
- щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа (ст. 289^4 КАСУ);
- щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій (ст. 289^5 КАСУ);
- про накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 289^6 КАСУ);
- про надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги (ст. 289^7 КАСУ);
- про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб (ст. 289^8 КАСУ);
- про припинення релігійної організації (ст. 289^9 КАСУ);
- про опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації (ст. 289^{10} КАСУ).

Перераховані термінові справи є досить різноманітними, стосуються різних сфер публічного адміністрування. Їх можна класифікувати за такими критеріями:

- залежно від того, хто може ініціювати розгляд справи:
  - за зверненням фізичної чи юридичної особи з метою відновлення порушених прав, свобод, інтересів (наприклад, статті 286, 287, 288 КАСУ);
  - за зверненням суб'єктів владних повноважень для виконання покладених на них публічно-владних управлінських функцій (зокрема, статті 280, 283, 283^2, 284, 285, 289, 289^6, 289^7, 289^8, 289^{10} КАСУ);
- залежно від суб'єктів владних повноважень, які мають право звертатися до суду:
  - органи виконавчої влади (органи податкової служби, органи міграційної служби, Міністерства юстиції, орган охорони державного кордону);
  - інші державні органи (СБУ, Голова Верховної Ради України, НКЦПФР);
  - органи місцевого самоврядування;
  - залежно від сфери публічних правовідносин:
  - у сфері народовладдя (виборчі спори);

- пов'язані з реалізацією та обмеженням політичних прав особи (право на мирні зібрання, право на свободу об'єднання, права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації);
- у сфері національної безпеки та оборони (про застосування санкцій, щодо гарантованого забезпечення потреб оборони тощо);
- у сфері сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету;
- у сфері міграції, зокрема, у сфері протидії нелегальній (незаконній) міграції;
- у сфері примусового виконання рішень;
- у сфері реалізації повноважень народного депутата України;
- у сфері адміністративної відповідальності;
- у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків;

- залежно від можливості оскаржити рішення суду:
  - термінові справи, в яких рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ набирають законної сили з моменту проголошення і не можуть бути оскаржені;
  - термінові справи, рішення в яких можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції.

Аналіз положень процесуального закону дає підстави дійти висновку, що термінові справи підлягають якнайшвидшому розгляду без зайвих зволікань, при цьому без шкоди для встановлення усіх обставин адміністративної справи та виконання завдань адміністративного судочинства.

Здебільшого термінові справи суди розглядають за правилами спрощеного позовного провадження. Зазначене повністю узгоджується із судовою практикою.

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 940/1069/24 (провадження № А/855/22155/24) за позовом ОСОБА_1 до Департаменту патрульної поліції щодо доводів апелянта про порушення судом першої інстанції норм процесуального права, а саме: розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження, зазначив, що справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності належать до категорії термінових та вирішуються місцевими загальними судами як адміністративними судами протягом 10 днів із дня відкриття провадження у справі[1]. Отже, справа правомірно розглянута судом першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 12 КАСУ спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Логічно, що якнайшвидшого вирішення потребують саме термінові справи, серед яких можуть бути і складні справи. Пряма вказівка

[1] Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.12.2024 р. у справі № 940/1069/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123656981.

законодавця розглядати зазначену категорію справ у порядку загального позовного провадження відсутня, за винятком ч. 4 ст. 12, ч. 4 ст. 257 КАСУ. Проте, зважаючи на особливості загального позовного провадження, застосувати притаманні йому процесуальні особливості в стислі строки є об'єктивно неможливим з практичного погляду.

Зауваження. ВС зазначає, що особливості провадження у справах із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності визначені ст. 286 КАСУ, і цю категорію справ суди не розглядають виключно за правилами загального позовного провадження, натомість її віднесено до термінових справ, у яких не вимагається проведення підготовчого засідання, а кількість заяв по суті справи є обмеженою, що вказує на її малозначність[1].

Таке саме зауваження ВС робить і щодо справ, визначених ст. 287 КАСУ. Їх не віднесено до категорії справ, які суди мають розглядати за правилами загального позовного провадження, обов'язковість розгляду яких визначена процесуальним законом. У справах, визначених вказаною вище нормою, заявами по суті є позовна заява та відзив, при розгляді таких справ не вимагається проведення підготовчого провадження[2].

Наприклад, Третій апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів у справі № 280/6069/24 (провадження № 852/21301/24) зауважив, що оскільки справи за зверненням податкових та митних органів не розглядаються виключно за правилами загального позовного провадження, натомість така категорія справ належить до термінових справ, у яких не вимагається проведення підготовчого засідання, а кількість заяв по суті справи є обмеженою, тому вказана справа може бути віднесена до категорії справ незначної складності, але з дотриманням строків розгляду[3].

В окремих випадках термінові справи можуть визнаватися справами незначної складності, що також зумовлює особливості їх розгляду.

Зауваження. Справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності може бути віднесено до категорії справ незначної складності, представництво в яких можуть здійснювати не лише адвокати, а й інші визначені особи, які мають адміністративну процесуальну дієздатність[4]. Такий самий висновок судами сформульовано стосовно справ із приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця[5].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.09.2025 р. у справі № 952/560/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130048023.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.04.2023 р. у справі № 560/6452/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110502516.

[3] Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 12.02.2025 р. у справі № 280/6069/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125276483.

[4] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.05.2024 р. у справі № 609/1144/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118826829.

[5] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.04.2023 р. у справі № 560/6452/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110502516.

Потрібно враховувати, що позовне провадження в термінових справах має свої особливості, визначені § 2 гл. 11 КАСУ, які можна поділити на загальні та спеціальні.

До загальних особливостей розгляду термінових адміністративних справ належать ті, що визначені статтями 268–272 КАСУ, та стосуються майже всіх категорій термінових справ. Зокрема:

- *подання заяв по суті справи:* до заяв по суті справи в термінових справах належать лише позовна заява та відзив на позовну заяву. Копії позовної заяви та доданих до неї документів суд направляє відповідачу та іншим учасникам справи до електронного кабінету, а за його відсутності – електронною поштою, якщо така відома суду, або надаються для ознайомлення в судовому засіданні;
- *повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду:* повідомлення відповідача та інших учасників справи про дату, час та місце розгляду термінової адміністративної справи здійснюється судом негайно, шляхом направлення тексту повістки до електронного кабінету, а за його відсутності – кур'єром або за відомими суду номером телефону, факсу, електронною поштою чи іншим технічним засобом зв'язку. Учасник справи вважається повідомленим належним чином з моменту направлення такого повідомлення працівником суду, про що останній робить відмітку в матеріалах справи, та (або) з моменту оприлюднення судом на вебпорталі судової влади України відповідної ухвали про відкриття провадження у справі, дату, час та місце судового розгляду. Неприбуття в судове засідання учасника справи, повідомленого відповідно до положень КАСУ, не перешкоджає розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій;

Зауваження. Суди зазначають, що винятком із правил повідомлення позивача, який не має електронного кабінету, про дату, час та місце розгляду справи є направлення йому судового повідомлення (повістки) рекомендованою кореспонденцією за адресою, указаною ним у позовній заяві, є розгляд окремих категорій термінових справ[1].

- *обчислення процесуальних строків:* у термінових справах строки обчислюються календарними днями і годинами, на їх обчислення не поширюються правила, встановлені частинами 2–10 ст. 120 КАСУ, строки подання позовних заяв і апеляційних скарг не може бути поновлено. Днем подання позовної заяви, апеляційної скарги є день їх надходження до відповідного суду. Позовні заяви, апеляційні скарги, подані після закінчення встановлених строків, суд залишає без розгляду;

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.10.2023 р. у справі № 380/5105/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114137704.

Наприклад, КАС ВС у справі № 140/701/25 (провадження № К/990/28641/25) звернув увагу, що строк подання заяви про стягнення податкового боргу в порядку ст. 283 КАСУ є спеціальним та відповідно до ст. 270 КАСУ не підлягає поновленню[1]. Подання позовної заяви за межами цього строку має наслідком залишення позову без розгляду. Як встановлено судами першої та апеляційної інстанцій, а також вбачається з матеріалів справи, податковий орган мав право звернення із заявою в порядку ст. 283 КАСУ з 00 годин 00 хвилин 25.08.2023 р. по 00 годин 00 хвилин 26.08.2023 р. Разом з тим, заяву про стягнення податкового боргу в порядку ст. 283 КАСУ подано до суду першої інстанції 24.01.2025 р. о 13 год 47 хв, що підтверджено штампом вхідної кореспонденції, тобто з порушенням строків звернення до суду із такою заявою. Таким чином, зважаючи на пропуск заявником присічного строку звернення із заявою та неможливість поновлення такого строку, колегія суддів суду касаційної інстанції погодилася з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про наявність підстав для залишення без розгляду заяви про стягнення податкового боргу.

Зауваження. Суди під час розгляду окремих термінових справ зазначають, що ст. 286 КАСУ є спеціальною нормою процесуального закону, що визначає особливості провадження у справах із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, та ч. 4 якої встановлює спеціальні щодо положень ст. 295 КАСУ строк на апеляційне оскарження (протягом 10 днів) і порядок обчислення цього строку (з дня проголошення судового рішення).

Водночас ст. 286 КАСУ не обмежено повноваження суду апеляційної інстанції щодо поновлення строку на апеляційне оскарження в порядку ч. 3 ст. 295 КАСУ, і на відміну від правил, установлених ст. 270 КАСУ, передбачений ст. 286 КАСУ строк на апеляційне оскарження не є преклюзивним.

Отже, причини пропуску строку на апеляційне оскарження у справах цієї категорії підлягають оцінюванню щодо їх поважності в загальному порядку, передбаченому процесуальним законом, з урахуванням визначених ч. 4 ст. 286 КАСУ особливостей, і суд апеляційної інстанції не обмежений у повноваженні щодо поновлення цього строку за наявності відповідних підстав, з урахуванням визначених цією статтею строків апеляційного оскарження[2].

- *проголошення та вручення судових рішень:* в окремих категоріях термінових справ передбачено проголошення повного судового рішення. У справах про застосування санкцій допускається можливість складання скороченого рішення. Копії судових рішень невідкладно видаються учасникам справи або надсилаються їм, якщо вони не були присутні під час його проголошення;

Зауваження. ВС неодноразово висловлював правову позицію, що в категоріях справ, які є терміновими в розумінні КАСУ, надзвичайно важливим в аспекті реалізації учасником справи права на апеляційне оскарження є дотримання судом першої інстанції порядку проголошення та вручення (надсилання) копій судових рішень, визначеного ч. 2 ст. 271 КАСУ.

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.09.2025 р. у справі № 140/701/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130256755.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.03.2023 р. у справі № 127/28981/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109311660.

Недотримання судом першої інстанції цього порядку може бути підставою для поновлення строку на апеляційне оскарження, з урахуванням інших фактичних обставин[1].

- як правило, судові рішення за наслідками розгляду судами першої інстанції окремих категорій термінових справ набирають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а в разі їх апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції і не можуть бути оскаржені. Також апеляційний суд за наслідками апеляційного перегляду не може направляти справу на новий розгляд. Судові рішення суду апеляційної інстанції у справах, визначених статтями 280, 281, 283[2], 287, 288 та 289[4] КАСУ, можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції (ч. 4 ст. 272 КАСУ).

Наприклад, КАС ВС у справі № 640/13374/20 (провадження № К/9901/17375/20), розглянувши в письмовому провадженні як суд касаційної інстанції справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Корнет Холдинг» до Міністерства оборони України про визнання дій протиправними та скасування рішення, й ураховуючи приписи статей 272 та 282 КАСУ, констатував відсутність права у ТОВ «МІРОІЛ» на касаційне оскарження рішення суду апеляційної інстанції, оскільки, в аспекті зазначених юридичних і фактичних передумов, унеможливлює втручання в це судове рішення. Отже, зазначена оцінка і сприйняття рішення суду апеляційної інстанції в цій справі стає, відповідно до положень статей 349, 350 КАСУ, виправданим підґрунтям для визнання касаційної скарги такою, що не підлягає задоволенню[2].

Зауваження. ВС звертає увагу, що касаційне оскарження в термінових справах, зокрема, передбачених ст. 288 КАСУ або ст. 287 КАСУ, можливе лише у випадку, якщо розгляд відповідної касаційної скарги може мати значення для формування єдиної правозастосовної практики. Законодавець обмежив можливість касаційного оскарження судових рішень у названій категорії адміністративних справ, поставивши можливість такого оскарження в залежність від імовірності значення ухваленого за наслідком касаційного провадження судового рішення для формування практики застосування відповідних правових норм[3].

Донедавна у КАС ВС сформувалися різні підходи стосовно можливості оскарження в касаційному порядку ухвал Апеляційної палати ВАКС як суду апеляційної інстанції у справах про застосування санкції, передбаченої п. 1[1] ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», особливості провадження в яких регламентовано ст. 283[1] КАСУ. ВС у складі суддів об'єднаної палати КАС сформулював висновок щодо застосування норм ч. 3 ст. 272 та ч. 8 ст. 283[1] КАСУ стосовно можливості оскарження в касаційному порядку судових рішень Апеляційної палати ВАКС, постановлених у справах про застосування санкції, передбаченої п. 1[1] ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», а саме: судові рішення ВАКС (рішення та ухвали), ухвалені (постановлені) у справах, особливості розгляду яких визначені ст. 283[1] КАСУ, а також ухвали та постанови Апеляційної палати ВАКС у цих справах касаційному оскарженню не підлягають[4].

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 30.10.2025 р. у справі № 750/3452/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131409413.
[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28.08.2020 р. у справі № 640/13374/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/91209488.
[3] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.12.2024 р. у справі № 580/2716/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123449018.
[4] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.01.2026 р. у справі № 991/8725/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133467614.

Окреслені *загальні особливості розгляду термінових адміністративних справ* систематизовано в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Загальні особливості розгляду термінових адміністративних справ

Процесуальні особливості	**Сутність особливостей**	**Окремі категорії термінових справ, на які поширюються особливості**
Повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду	Направлення тексту повістки до електронного кабінету, а за його відсутності – кур'єром або за відомим суду номером телефону, факсу, електронною поштою, іншим технічним засобом зв'язку	статті 273–277, 280–283[2], 285–289 КАСУ
Заяви по суті справи	Позовна заява, відзив	статті 273–277, 280–283[2], 285–289 КАСУ
Обчислення процесуальних строків	Не поширюються правила частин 2–10 ст. 120 КАСУ (щодо закінчення, перебігу, зупинення перебігу строків)	статті 273–277, 280–283, 283[2] КАСУ
	Не поширюються правила частин 2–5, 7–10 ст. 120 КАСУ	ст. 283[1] КАСУ
	Строки подання позовних заяв і апеляційних скарг не може бути поновлено	статті 273–277, 280–283[2] КАСУ
Проголошення та вручення судових рішень	Проголошення повного судового рішення	статті 273–277, 286, 288, 289, 289[5] КАСУ
	Проголошення скороченого судового рішення	ст. 283[1] КАСУ
Апеляційне та касаційне оскарження	Судові рішення набирають законної сили після закінчення строку апеляційного оскарження, а в разі їх апеляційного оскарження – з моменту проголошення судового рішення суду апеляційної інстанції	статті 273, 275–277, 280, 282, пп. 5, 6 ч. 1 ст. 283, статті 283[1], 283[2], 286–288 КАСУ
	Суд апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ не може повертати справу на новий розгляд	статті 273–277, 280–288, 289[4] КАСУ
	Судові рішення суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду справ не можуть бути оскаржені	статті 273–277, 282–283[1], 284–286 КАСУ
	Судові рішення суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені до суду касаційної інстанції	статті 280, 281, 283[2], 287, 288 та 289[4] КАСУ

При цьому загальні особливості не поширюються на справи за:

- адміністративними позовами:
  - про оскарження рішень ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій) (ст. 289[1] КАСУ);
  - із приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ст. 289[2] КАСУ);
  - про заборону політичної партії (ст. 289[3] КАСУ);
  - про припинення релігійної організації (ст. 289[9] КАСУ);
- заявами НКЦПФР:
  - про накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 289[6] КАСУ);
  - про надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги (ст. 289[7] КАСУ);
  - про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб (ст. 289[8] КАСУ);
  - про опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації (ст. 289[10] КАСУ).

Спеціальні особливості розгляду термінових справ встановлено в конкретній статті, що містить правила розгляду окремої категорії термінової справи. Спеціальні особливості охоплюють закріплення:

- за певними особами права на звернення до адміністративного суду;
- вимог до позовної заяви, заяви;
- правил визначення предметної, інстанційної та територіальної юрисдикції;
- строків звернення до суду, подання апеляційної скарги, розгляду справи та вирішення інших процесуальних питань;
- звернення до суду без сплати судового збору;
- негайного виконання рішення суду;
- підстав для повернення позовної заяви, залишення без розгляду, відмови у відкритті провадження;
- повноважень суду за результатами розгляду справи;
- обов'язку опублікування відповідного оголошення про відкриття провадження в адміністративній справі чи апеляційного провадження.

Проаналізуємо спеціальні особливості розгляду окремих категорій термінових справ.

Особливості сфери, де виникає публічно-правовий спір, вимагають *закріплення за певними особами права звертатись до суду з відповідними позовними заявами в адміністративних справах*:

- пов'язаних із виборчим процесом або процесом референдуму (ч. 1 ст. 273, ч. 1 ст. 274, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276, частини 1–3 ст. 277 КАСУ):
  - суб'єкти відповідного виборчого процесу (виборець, учасник всеукраїнського референдуму – громадянин України, який має право голосу у відповідних виборах або референдумі);
  - ініціативна група референдуму;
  - інші суб'єкти ініціювання референдуму;
  - виборча комісія;
  - кандидат, кандидат на пост Президента України;
  - політична партія (блок), місцева організація партії, які є суб'єктами відповідного виборчого процесу;
  - комісія з референдуму;
  - громадська організація;
- про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ч. 1 ст. 281 КАСУ):
  - організатор (організатори) зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших мирних зібрань;
- про застосування судом тимчасового обмеження особи у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283^2 КАСУ):
  - територіальний центр комплектування та соціальної підтримки;
- щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, або виключення з такого переліку:
  - Голова СБУ;
  - Заступник Голови СБУ;
- про дострокове припинення повноважень народного депутата України (ч. 1 ст. 285 КАСУ):
  - Голова Верховної Ради України;
  - Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України;
- щодо оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця:
  - учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця, приватного виконавця);
  - особи, які залучаються до проведення виконавчих дій;
- із приводу примусового повернення, примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України:
  - іноземець;
  - особа без громадянства;
- із приводу затримання іноземців або осіб без громадянства:

- ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), зокрема, протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальний орган чи підрозділ;
- орган охорони державного кордону;
- орган СБУ;

- про заборону політичної партії:
  - ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань;

Наприклад, КАС ВС у справі № П/857/6/24 (провадження № А/990/14/24), розглянувши апеляційну скаргу Політичної партії «Наш край» на рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 19.06.2024 р. про заборону політичної партії, встановив, що до Міністерства юстиції надійшов лист від Департаменту захисту національної державності СБУ з інформацією, відповідно до якої діяльність ПП «Наш край» спрямована на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації, яка і була покладена в обґрунтування позову[1]. Суд зазначив, що порушення політичною партією вимог Конституції та законів України може призвести до ініціювання заборони її діяльності в судовому порядку. У такому випадку повноваження щодо звернення до суду з адміністративним позовом про заборону політичної партії має Міністерство юстиції України, яке, в порядку державного контролю за додержанням політичною партією вимог Конституції та законів України, виявить факти відповідних порушень.

- про припинення релігійної організації:
  - ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері релігії, або орган, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації;

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд у справі № 855/8/25 (провадження П/855/11/25), перевіривши позовну заяву Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) до релігійної організації «Духовне управління мусульман Криму», про припинення релігійної організації та передачу майна, коштів та інших активів, що перебувають в її власності, зазначив, що ч. 1 ст. 289[9] КАСУ встановлено, що право звернутися з адміністративним позовом про припинення релігійної організації має ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері релігії, або орган, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації[2]. Згідно з Положенням про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті, затвердженим постановою КМУ від 21.08.2019 р. № 812, ДЕСС є ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері релігії. Отже, ДЕСС має право звертатися до суду із позовом про припинення релігійної організації за наявності на це правових підстав, визначених, зокрема, Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації».

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 01.07.2025 р. у справі № П/857/6/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128674964.

[2] Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.09.2025 р. у справі № 855/8/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130321368.

- у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків (про опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації, надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб, накладення арешту на майно, зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках, надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги):
  - уповноважені особи НКЦПФР.

Процесуальний закон передбачає *спеціальні вимоги, яким має відповідати позовна заява (заява) в тій чи іншій терміновій справі*. Щодо окремих термінових справ ці вимоги чітко передбачені відповідними статтями (ч. 1 ст. 283^1, ч. 2 ст. 283^2, ч. 2 ст. 284, ч. 3. ст. 289^1, ч. 2 ст. 289^5, ч. 4 ст. 289^6, ч. 2 ст. 289^7, ч. 2 ст. 289^8, ч. 2 ст. 289^{10} КАСУ), в інших термінових справах позовні заяви мають містити загальні відомості, відповідно до статей 160, 161 КАСУ.

Наприклад, у позовній заяві про застосування санкцій потрібно зазначати:

- найменування суду;
- найменування, поштову адресу, а також номер засобу зв'язку позивача;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові – для фізичних осіб) особи, до якої застосовується санкція; якщо такі відомості відомі – її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України); реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб – громадян України (якщо такі відомості відомі), відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти;
- обґрунтування підстави для застосування санкції, передбаченої п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції», та вимоги позивача;
- перелік майна (активів), яке (які) підлягає (підлягають) стягненню в дохід держави на підставі п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються;
- підпис уповноваженої особи суб'єкта владних повноважень, що скріплюється печаткою.

Адміністративний позов про оскарження рішень ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, має містити:

- найменування адміністративного суду, до якого подається позовна заява;
- ім'я (найменування) позивача, поштову адресу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності);
- найменування відповідача, поштову адресу, а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі відомі;
- номер та дату оскаржуваного рішення спеціально уповноваженого органу про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій);

- обставини, що можуть свідчити про порушення прав, свобод або інтересів позивача, та зміст позовних вимог;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Заяви НКЦПФР повинні містити:

- найменування адміністративного суду;
- найменування, поштову адресу НКЦПФР (територіального органу її офісу), а також номери засобів зв'язку уповноважених осіб НКЦПФР;
- найменування або ім'я (в розумінні ЦКУ), поштову адресу, а також номер засобу зв'язку (якщо такий відомий) особи, опечатування приміщення та (або) носія (носіїв) інформації чи системи (систем) зберігання інформації якої є необхідним;
- підстави звернення із заявою, обставини, що підтверджуються доказами, та вимоги НКЦПФР, зокрема, строк, на який необхідно здійснити опечатування; доступу;
- перелік документів та інших матеріалів, що додаються;
- обґрунтування необхідності застосування відповідних заходів;
- імена (в розумінні ЦКУ) осіб, які здійснюватимуть заходи;
- підпис уповноваженої особи НКЦПФР.

У разі подання заяви відповідно до статей 289^6, 289^7, 289^8 КАСУ має бути зазначена правова кваліфікація порушення, що є предметом розслідування, яке проводиться відповідно до ст. 34 Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків», і статей 289^8, 289^{10} КАСУ – інформація про приміщення та (або) носія (носіїв) інформації чи системи (систем) зберігання інформації, опечатування чи доступ до яких є необхідним. У разі недотримання зазначених вимог суд надає НКЦПФР строк для усунення недоліків. Невиконання вимог суду в установлений строк тягне за собою повернення заяви, що не перешкоджає повторному зверненню з нею до суду після усунення недоліків. В окремих випадках встановлюються строки такого звернення – не пізніше 48 годин з моменту винесення постанови про попереднє зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ч. 5 ст. 289^6 КАСУ).

У цілому спеціальні вимоги не відрізняються від вимог до позовної заяви, встановлених статтями 160, 161 КАСУ, утім, потрібно враховувати, що в разі їх встановлення суд перевіряє дотримання саме спеціальних вимог, а не загальних.

Процесуальним законом щодо кожної термінової справи визначено конкретний суд, який має повноваження розглядати ту чи іншу справу відповідно до правил адміністративної юрисдикції.

- *Предметна адміністративна юрисдикція.* Так, позовна заява подається:
  - *до ВС* – щодо оскарження рішення, дії або бездіяльності ЦВК щодо встановлення результатів виборів чи всеукраїнського референдуму; про дострокове припинення повноважень народного депутата України;

Наприклад, КАС ВС в адміністративній справі № 990/60/22 (провадження № П/990/60/22) за позовом народного депутата України до Політичної партії «ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА – ЗА ЖИТТЯ» про визнання протиправним та скасування рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України передав справу за підсудністю до Київського окружного адміністративного суду. Суд звернув увагу, що залежно від підстав припинення повноважень народного депутата України можливе на підставі рішення відповідного суб'єкта прийняття такого рішення (або суду, або іншого органу, яким може бути Верховна Рада України, вищий керівний орган відповідної політичної партії). Водночас КАСУ встановлює виключну підсудність деяких спорів – як територіальну, так й інстанційну з огляду на суб'єктний склад сторін та (або) предмет спору. Лише у встановлених процесуальним законом випадках певні категорії спорів підсудні ВС як суду першої інстанції. Перелік таких справ є вичерпним. Зокрема, серед спорів, які пов'язані із достроковим припиненням повноважень народного депутата України, ВС як суду першої інстанції підсудні виключно позовні заяви про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності. Право звернутися з такою позовною заявою має Голова Верховної Ради України, Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України (ч. 1 ст. 285 КАСУ)[1]. Стосовно цього питання є окрема думка судді КАС ВС Гімона М. М.[2]

- *до ВАКС* – про застосування санкції, передбаченої п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»;
- *до апеляційного адміністративного суду в апеляційному окрузі, що включає місто Київ,* – про оскарження дії кандидатів на пост Президента України, їхніх довірених осіб; про заборону політичної партії; щодо оскарження рішень НАЗК про відмову в наданні державного фінансування статутної діяльності політичної партії або про зупинення (припинення) державного фінансування статутної діяльності політичної партії; про припинення релігійної організації;
- *до окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ,* – щодо оскарження дії та бездіяльності ініціативних груп всеукраїнського референдуму, члена ініціативної групи всеукраїнського референдуму, що порушують законодавство про вибори чи референдум; рішення спеціально уповноваженого органу про продовження зупинення відповідних (відповідної) фінансових (фінансової) операцій (операції) (видаткових фінансових операцій); щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа;
- *до окружного адміністративного суду* – про оскарження рішення, дії чи бездіяльності територіальних (окружних) виборчих комісій щодо підготовки та проведення місцевих виборів, виборів Президента України, народних депутатів України, обласних комісій з референдуму і комісії АРК з всеукраїнського референдуму, а також членів зазначених комісій, органів виконавчої

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.12.2023 р. у справі № 990/60/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115838906.

[2] Окрема думка судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Гімона М. М. від 20.04.2022 р. у справі № 990/48/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104076000.

влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб; дії чи бездіяльності кандидатів, їхніх довірених осіб, політичної партії (блоку), місцевої організації політичної партії, їх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу; щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі», за заявами НКЦПФР;

- *до місцевого загального суду як адміністративного суду* – щодо оскарження рішення, дії чи бездіяльності дільничних виборчих комісій, дільничних комісій з референдуму, членів цих комісій; дії чи бездіяльності суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, кандидата в депутати сільської, селищної ради, кандидатів на посаду сільського, селищного голови, їхніх довірених осіб; щодо уточнення списку виборців; щодо затримання іноземців або осіб без громадянства; за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації.

- *Інстанційна адміністративна юрисдикція.*

Судом апеляційної інстанції є:

- *ВС* – щодо судових рішень, розглянутих відповідно до ч. 3 ст. 272 та ч. 7 ст. 273 КАСУ апеляційним адміністративним судом в апеляційному окрузі, що включає місто Київ;
- *ВП ВС* – щодо судових рішень, розглянутих відповідно до ч. 3 ст. 273 КАСУ ВС;
- *ВС у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж п'ять суддів* – в адміністративній справі про заборону політичної партії; припинення релігійної організації.

- *Територіальна адміністративна юрисдикція* в термінових справах пов'язана з:
  - місцезнаходженням відповідної комісії, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, суб'єктів у сфері медіа, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб, творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, органу об'єднання громадян, виборчого блоку – у виборчих спорах та спорах з приводу референдуму;
  - місцезнаходженням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування – *у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань*;
  - місцем проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій чи інших мирних зібрань – *у справах про заборону їх проведення*;
  - місцезнаходженням відповідача – *у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони*;

- місцезнаходженням ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальних органів чи підрозділів, органу охорони державного кордону, органу СБУ, пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, – *у справах щодо примусового повернення чи примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України та з приводу затримання таких осіб;*
- місцезнаходженням НКЦПФР або її територіального органу.

У термінових справах *визначаються спеціальні строки звернення до суду*, які є набагато меншими порівняно із загальними строками, визначеними ст. 122 КАСУ.

Позовну заяву має бути подано:

- *негайно* після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій – у справах про заборону таких заходів чи про встановлення іншого обмеження права на свободу мирних зібрань (ч. 1 ст. 280 КАСУ);
- *невідкладно* після винесення постанови про попереднє зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках, але не пізніше завершення наступного робочого дня після винесення такої постанови – про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ч. 4 ст. 283^6 КАСУ);
- *протягом 24 годин* із моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення податкових та митних органів до суду (ч. 2 ст. 284 КАСУ);
- *у дводенний строк* із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності – в окремих виборчих спорах (ч. 8 ст. 273 КАСУ);
- *не пізніш як за два дні* до дня голосування – щодо уточнення списку виборців (ч. 3 ст. 274 КАСУ);
- *у триденний строк* із дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи інтересів, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій (п. 2 ч. 2 ст. 287 КАСУ);
- *у п'ятиденний строк* із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій – в окремих виборчих спорах (ч. 3 ст. 273 КАСУ);
- *протягом 10 робочих днів* із дня, коли особа мала дізнатися про порушення своїх прав, свобод чи інтересів, – у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ч. 1 ст. 282 КАСУ);
- *у 10-денний строк,* коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи інтересів, – щодо оскарження рішень суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної

відповідальності (ч. 2 ст. 286 КАСУ); із приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця (п. 1 ч. 2 ст. 287 КАСУ);

- *протягом 30 днів* із дня виникнення підстав, що дають територіальному центру комплектування та соціальної підтримки право на пред'явлення позовних вимог відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (ч. 2 ст. 283^2 КАСУ);
- протягом строку дії правового режиму воєнного стану – у справах про застосування санкцій (ч. 1 ст. 283^1 КАСУ).

У разі якщо в конкретних статтях щодо тієї чи іншої категорії термінової справи спеціальні строки для звернення чи подання апеляційної (касаційної) скарги не встановлені, застосовуються загальні правила визначення таких строків.

Наприклад, КАС ВС у постанові від 12.09.2024 р. у справі № 120/2322/24 (провадження № К/990/27101/24) дійшов висновку, що норми статті 289^2 КАСУ не встановлюють окремих строків звернення до суду, не визначають інших вимог до позовної заяви, відмінних від тих, які передбачені загальними нормами КАСУ, як і не встановлюють іншої, особливої процедури розгляду таких заяв, що свідчить про те, що звернення в порядку ст. 289^2 КАСУ з позовною заявою про обмеження виїзду керівника платника податків за кордон відбувається в загальному порядку, в тому числі й за загальними строками звернення до суду[1]. При цьому право на звернення до суду згідно зі ст. 289^2 КАСУ щодо встановлення тимчасового обмеження керівника юридичної особи або постійного представництва нерезидента-боржника у праві виїзду за межі України виникає через 240 днів із дня вручення платнику податків податкової вимоги, та має бути реалізоване в межах тримісячного строку, передбаченого ч. 2 ст. 122 КАСУ. На цій же позиції ґрунтується судова практика[2].

При цьому встановлюються й *спеціальні строки для усунення недоліків позовної заяви*, що, як правило, не перевищують 24 години. Так, у разі невідповідності вимогам суд залишає без руху та надає строк на усунення недоліків, але:

- *не більше ніж на 12 годин* – позовної заяви про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ч. 3 ст. 280 КАСУ);
- *не більше ніж на 24 години* – заяви податкових та митних органів, позовну заяву у справах про застосування санкцій, про накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ч. 3 ст. 283, ч. 1 ст. 283^1, ч. 5 ст. 289^6 КАСУ);
- *не більше ніж на 10 днів* – позовної заяви центру комплектування та соціальної підтримки (ч. 3 ст. 283^2 КАСУ);
- у строк, визначений судом (ч. 3 ст. 284, ч. 4 ст. 289^1, ч. 3 ст. 289^5, ч. 3 ст. 289^7, ч. 3 ст. 289^8, ч. 3 ст. 289^{10} КАСУ).

[1] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.09.2024 р. у справі № 120/2322/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/121577801.

[2] Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 27.01.2026 р. у справі № 340/4723/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133610293.

Невиконання вимоги щодо усунення недоліків у визначений судом строк тягне за собою повернення позивачу позовної заяви та доданих до неї документів. При цьому повернення позовної заяви не є перешкодою для повторного звернення з такою заявою до суду після усунення недоліків.

Так само встановлено *додаткові підстави* для:

- *залишення позовної заяви без розгляду у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань* у таких випадках (частини 4, 6 ст. 280 КАСУ):
  - позовна заява надійшла пізніше ніж за 24 години до часу проведення заходів;
  - неявка позивача в судове засідання (незалежно від поважності причин неявки);
  - надходження клопотання позивача про розгляд справи за його відсутності;
  - залишення позивачем зали судових засідань до моменту переходу до стадії ухвалення судового рішення;
- *відмови у відкритті провадження у справі за заявою митних чи податкових органів,* якщо (ч. 4 ст. 283 КАСУ):
  - заявлено вимогу, не передбачену КАСУ;
  - із поданих до суду матеріалів вбачається спір про право;
  - за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації – якщо заявлено вимогу, не передбачену ч. 1 ст. 283^2 КАСУ;
  - у справах за зверненням СБУ – якщо заявлено вимогу, не передбачену ч. 1 ст. 284 КАСУ;
- *відмови у відкритті провадження у справі за заявою* НКЦПФР, якщо:
  - заявлено вимогу щодо майна, договору, інформації, доступу до приміщення, не пов'язаного з проведенням розслідування НКЦПФР (ч. 6 ст. 283^6, ч. 4 ст. 283^7, ч. 4 ст. 283^8 КАСУ) або якщо приміщення та (або) носій (носії) інформації чи система (системи) зберігання інформації, щодо опечатування яких подано заяву, не пов'язані з проведенням інспекції на ринку рейтингування, або таке опечатування не відповідає вимогам закону щодо проведення розслідування на ринку рейтингування (ч. 4 ст. 283^{10} КАСУ).

Відмова у відкритті провадження за заявою унеможливлює повторне звернення заявника з такою самою заявою;

- закриття провадження у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань:
  - у разі відмови відповідача від проведення мирного зібрання (ч. 8 ст. 280 КАСУ).

В окремих випадках закон вимагає, щоб про подання позовної заяви у термінових справах позивач здійснював *повідомлення у відповідний спосіб.* Так, копію

позовної заяви та доданих до неї документів про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань позивач додатково надсилає на адресу електронної пошти, зазначеної в повідомленні, про проведення мирного зібрання, та оприлюднює на своєму офіційному вебсайті. До позовної заяви позивач має додати докази виконання зазначеної вимоги (ч. 2 ст. 280 КАСУ). У разі відкриття провадження в адміністративній справі, передбаченої ст. 283^9 КАСУ, або апеляційного провадження в такій справі та призначення судового засідання суд протягом трьох днів повідомляє про це позивача і зобов'язує його опублікувати відповідне оголошення. Оприлюднюється таке оголошення на вебпорталі судової влади України, а також на офіційному вебсайті ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері релігії, або органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації. Через три дні з дня оприлюднення такого оголошення вважається, що учасники справи і всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд такої справи, дату, час і місце судового засідання, ухвалення і зміст оприлюдненого судового рішення в ній. Причому вимога опублікування оголошення стосується і повідомлення про постановлення судом першої інстанції ухвали, яка підлягає апеляційному оскарженню, чи про завершення розгляду справи шляхом ухвалення рішення суду.

Процесуальний закон щодо окремих категорій термінових справ визначає *особливості їх розгляду*. Вони можуть стосуватися колегіального розгляду справи, розгляду в закритому судовому засіданні або письмовому провадженні:

- справа про застосування санкції вирішується колегією у складі трьох суддів ВАКС (ч. 4 ст. 283^1 КАСУ);
- рішення у справах за зверненням СБУ ухвалюються за результатами закритого судового засідання за участю тільки заявника (ч. 5 ст. 284 КАСУ);
- позов територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації суд розглядає в письмовому провадженні (ч. 7 ст. 283^2 КАСУ);
- розгляд заяви відбувається за участю податкового органу, митного органу, що її вніс, та платника податків, стосовно якого її внесено (ч. 7 ст. 283 КАСУ);
- розгляд заяв НКЦПФР здійснюється в присутності її представників та особи, стосовно якої подано таку заяву (або її представника). Неприбуття таких осіб у судове засідання не перешкоджає розгляду заяви (ч. 5 ст. 289^6, ч. 5 ст. 289^7 КАСУ). У випадку розгляду заяв у порядку, передбаченому статтями 289, 289^{10} КАСУ, суд здійснює виклик особи, щодо якої вона подана. Розгляд справи без її виклику можливий лише в разі, якщо уповноважені особи НКЦПФР доведуть суду наявність обставин, що дають підстави вважати, що існує реальна загроза приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження, зміни речей або документів, щодо яких існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що вони є доказом вчинення правопорушення,

виявленого в процесі проведення інспекції на ринку рейтингування (ч. 6 ст. 289^{8}, ч. 8 ст. 289^{10} КАСУ).

Строки розгляду та вирішення термінових справ значно менші порівняно зі строками позовного провадження. Наприклад, термінові справи адміністративний суд має вирішити:

- *до закінчення голосування* – за позовними заявами у виборчих спорах, що надійшли в день голосування;
- *невідкладно* – за позовними заявами про уточнення списку виборців; про заборону (встановлення обмежень) щодо реалізації права на свободу мирних зібрань; про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань, за умови, що позовні заяви надійшли за два дні до голосування або проведення заходу;
- *не пізніше наступного робочого дня з дня надходження позову СБУ* (ч. 5 ст. 284 КАСУ);
- *у день подання відповідної позовної заяви у справах з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства* (ч. 15 ст. 289 КАСУ);
- *у дводенний строк* після надходження позовної заяви за загальним правилом у виборчих спорах;
- *протягом 48 годин із дня подання відповідної позовної заяви* у справах з приводу тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України;
- *не пізніше 96 годин після постановлення судом ухвали про відкриття провадження у справі за зверненням податкових та митних органів* (ст. 283 КАСУ); НКЦПФР (статті 283^{7}, 283^{10}, 289^{6}, 289^{8} КАСУ);
- *у 10-денний строк* – за позовною заявою про дострокове припинення повноважень народного депутата (ч. 2 ст. 285 КАСУ); з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності (ч. 1 ст. 286 КАСУ); з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ч. 2 ст. 288 КАСУ), щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (ч. 6 ст. 289^{1} КАСУ);
- *20 днів після відкриття провадження* – у справі щодо державного фінансування статутної діяльності політичних партій (ч. 5 ст. 289^{5} КАСУ); з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. Причому у виняткових випадках для належної підготовки справи до розгляду цей строк може бути продовжений не більше ніж на двадцять днів за вмотивованим клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду (ч. 4 ст. 287 КАСУ);

- *30 днів із дня надходження позовної заяви до суду* – про застосування санкцій; за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації;
- *протягом місяця після відкриття провадження* у справі про заборону політичної партії (ч. 7 ст. 289^3 КАСУ); про припинення релігійної організації (ч. 7 ст. 289^9 КАСУ);
- *60 днів із дня подання позовної заяви* у справах щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа (ч. 3 ст. 289^4 КАСУ).

Процесуальний закон встановлює спеціальні *правила сплати судового збору* в певному розмірі або звільнення від його сплати в окремих категоріях термінових справ:

- *без сплати судового збору* – може бути подано позовні заяви про уточнення списку виборців (ч. 3 ст. 274 КАСУ); з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України (ч. 5 ст. 288 КАСУ); з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства (ч. 19 ст. 289 КАСУ); про заборону політичної партії (ч. 8 ст. 289^3 КАСУ); про припинення релігійної організації (ч. 8 ст. 289^9 КАСУ);
- *незалежно від сплати судового збору* – суд приймає позовну заяву щодо усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань; щодо рішення, дії чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму або члена відповідної комісії. У разі несплати судового збору на момент вирішення справи суд одночасно вирішує питання про стягнення судового збору відповідно до правил розподілу судових витрат (ч. 9 ст. 273, ч. 7 ст. 281 КАСУ);
- *у розмірі для подання адміністративних позовів немайнового характеру* – має бути сплачено судовий збір за подання позовної заяви у справах щодо гарантування потреб оборони (ч. 6 ст. 282 КАСУ).

Крім спеціальних строків звернення до суду, КАСУ встановлює й строки для подання апеляційної скарги на судові рішення в термінових адміністративних справах та її розгляду, які є скороченими порівняно із загальними.

Заінтересована в апеляційному оскарженні судового рішення в терміновій справі особа має подати апеляційну скаргу:

- *не пізніш як за чотири години до початку голосування* – на судові рішення у виборчих спорах, ухвалених до дня голосування (ч. 2 ст. 278 КАСУ);
- *не пізніше дня, наступного за днем проголошення рішення суду,* – про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ч. 10 ст. 280 КАСУ);
- *протягом 24 годин з моменту постановлення ухвали* – про відмову в прийнятті заяви податкових чи митних органів (ч. 6 ст. 283 КАСУ);

- *у дводенний строк із дня проголошення* – на судові рішення у виборчих спорах (статті 273–277 КАСУ), у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони (ч. 4 ст. 282 КАСУ);
- *протягом п'яти днів із дня проголошення рішення* – у справах про застосування санкцій. Учасники справи, які не були присутні при проголошенні рішення суду, мають право оскаржити рішення суду протягом *п'яти днів з дня його отримання* (ч. 7 ст. 289^5 КАСУ);
- *у 10-денний строк* – на судові рішення у справах, передбачених ч. 9 ст. 284, ч. 4 ст. 285, ч. 2 ст. 286, ч. 6 ст. 287, ч. 3 ст. 288, ч. 16 ст. 289, ч. 8 ст. 289^1, ч. 3 ст. 289^2 КАСУ; на ухвали у справах, визначених статтями 289^6, 289^7, 289^8, 289^{10} КАСУ, сторонами з дня їх проголошення, а в разі постановлення ухвали без виклику особи, щодо якої заява подана, – з дня вручення їй копії ухвали; на ухвали суду у справі, передбаченій ст. 289^9 КАСУ, – з дня її оприлюднення (подання апеляційної скарги на такі ухвали не зупиняє їх виконання та не перешкоджає їх виконанню);
- *у 20-денний строк* – на судові рішення у справах щодо здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа з дня проголошення судових рішень (ч. 5 ст. 289^4 КАСУ), про заборону політичної партії з дня оприлюднення судових рішень (ч. 6 ст. 289^3 КАСУ); про припинення релігійної організації (ч. 6 ст. 289^9 КАСУ);
- *протягом 15 днів з дня проголошення судового рішення* – у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ч. 13 ст. 283^2 КАСУ).

Відповідний апеляційний адміністративний суд має розглянути апеляційну скаргу на судове рішення в терміновій справі:

- *невідкладно* – в разі її надходження менше як за два дні до дня проведення мирного зібрання (ч. 11 ст. 280, ч. 6 ст. 281 КАСУ);
- *у дводенний строк* – після закінчення строку на апеляційне оскарження з повідомлення учасників справи (ч. 4 ст. 278, ч. 5 ст. 282, ч. 8 ст. 289^1 КАСУ) або з моменту надходження апеляційної скарги (ч. 11 ст. 280 КАСУ);
- *у 10-денний строк* – після закінчення строку на апеляційне оскарження (ч. 10 ст. 283, ч. 5 ст. 285, ч. 5 ст. 286, ч. 7 ст. 287, ч. 17 ст. 289, ч. 4 ст. 289^2, ч. 6 ст. 289^4 КАСУ) або з дня надходження (ч. 8 ст. 289^5 КАСУ);
- *у 15-денний строк* – з дня надходження апеляційної скарги до суду (абз. 4 ч. 8 ст. 283^1 КАСУ);
- *протягом місяця* – після відкриття апеляційного провадження у справі про заборону політичної партії (ч. 7 ст. 289^3 КАСУ), про припинення релігійної організації (ч. 7 ст. 289^9 КАСУ).

В окремих категоріях термінових справ можуть *додатково* визначатися *обмеження в реалізації процесуальних прав або покладатися зобов'язання на сторони.*

Зокрема, у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань позивач:

- не може відмовитися від позову під час розгляду справи в касаційному порядку (ч. 11 ст. 280 КАСУ);
- повинен обґрунтувати необхідність встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань у демократичному суспільстві та пропорційність запропонованого в позові способу обмеження (ч. 7 ст. 280 КАСУ).

Залежно від різновиду публічно-правового спору можуть передбачатися *дії адміністративного суду, які він має вчинити за результатами розгляду термінової справи*:

- *невідкладно повідомляти відповідну виборчу комісію або комісію з референдуму, комісію вищого рівня, ЦВК* – про надходження позовної заяви, відкриття провадження чи відмову у відкритті провадження у справі, а також про ухвалене судом рішення (ч. 10 ст. 273, ч. 8 ст. 276 КАСУ);
- *невідкладно повідомляти Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, ЦВК, відповідну територіальну (окружну) виборчу комісію* – про встановлення при розгляді виборчого спору факту порушення суб'єктом у сфері медіа вимог закону про вибори (ч. 6 ст. 275 КАСУ);
- *звертатися до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців із запитом щодо уточнення відомостей про виборця* – при розгляді позову про уточнення списку виборців (ч. 3 ст. 27 КАСУ).

Крім того, процесуальним законом на адміністративний суд покладено *спеціальні повноваження* за результатами розгляду термінової адміністративної справи:

- у справах про застосування санкцій ВАКС ухвалює одне з таких рішень (ч. 7 ст. 283^1 КАСУ):
  - про задоволення позовних вимог повністю або частково та застосування до фізичної або юридичної особи санкції, передбаченої п. 1^1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»;
  - про відмову в задоволенні позову;
- у справах про застосування санкцій за результатами розгляду апеляційної скарги Апеляційна палата ВАКС ухвалює одне з таких рішень (ч. 8 ст. 283^1 КАСУ):
  - про залишення судового рішення без змін, а апеляційної скарги – без задоволення;
  - про зміну судового рішення;
  - про скасування судового рішення та ухвалення нового рішення;
- у справах із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності адміністративний суд має право (ч. 3 ст. 286 КАСУ):
  - залишити рішення суб'єкта владних повноважень без змін, а позовну заяву без задоволення;

- скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і надіслати справу на новий розгляд до компетентного органу (посадової особи);
- скасувати рішення суб'єкта владних повноважень і закрити справу про адміністративне правопорушення;
- змінити захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено;

- у справах за заявами НКЦПФР суд постановляє ухвалу:
  - про її задоволення;
  - про її відхилення.

При цьому в таких справах на НКЦПФР покладено обов'язок доведення наявності певних обставин. Для задоволення заяви про опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації у справах (ст. 289[10] КАСУ) достатньо підстав вважати, що:

- особа, стосовно якої проводиться інспекція на ринку рейтингування, здійснює свою діяльність у приміщенні;
- носій інформації чи система зберігання інформації перебуває або може перебувати у володінні особи, стосовно якої проводиться інспекція на ринку рейтингування;
- у приміщенні та (або) на носієві інформації чи в системі зберігання інформації зберігається або може зберігатися інформація, яка сама по собі або в сукупності з іншою інформацією, що знаходиться у володінні НКЦПФР, має суттєве значення для встановлення важливих обставин під час проведення інспекції на ринку рейтингування;
- приміщення не належить на праві власності чи праві користування адвокату, адвокатському бюро та (або) адвокатському об'єднанню;
- носій інформації чи система зберігання інформації не перебуває у приміщенні, що належить на праві власності чи праві користування адвокату, адвокатському бюро та(або) адвокатському об'єднанню.

Про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб (ст. 289[8] КАСУ) достатньо підстав вважати, що відповідні речі або документи:

- перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
- самі по собі або в сукупності з іншими речами або документами розслідування, що проводиться НКЦПФР, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у такому розслідуванні;
- не перебувають у приміщеннях, що належать на праві власності чи праві користування адвокатам, адвокатським бюро та (або) адвокатським об'єднанням.

Так само в термінових справах до рішення суду передбачено особливі вимоги:

- у справах за зверненням податкових та митних органів у рішенні суду зазначаються (ч. 9 ст. 283 КАСУ):
  - дата ухвалення рішення;
  - найменування суду, прізвище та ініціали судді;
  - найменування сторін, їх місцезнаходження;
  - мотиви задоволення судом заявлених вимог із посиланням на закон;
  - порядок вчинення дій, визначених рішенням;
- у справах за зверненням СБУ щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності, у рішенні суду зазначаються (ч. 6 ст. 284 КАСУ):
  - дата ухвалення рішення;
  - найменування суду, прізвище та ініціали судді;
  - мотиви та висновок суду по суті заявлених вимог із посиланням на закон;
  - порядок вчинення дій, визначених рішенням;
- у справах за зверненням НКЦПФР про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб або опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації у рішенні суду зазначаються:
  - дата постановлення ухвали;
  - положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;
  - найменування або ім'я, поштова адреса, а також номер засобу зв'язку особи, до якої застосовуються заходи;
  - порядок виконання ухвали із зазначенням строку її дії;
  - імена осіб, які здійснюватимуть заходи;
- у справах за зверненням НКЦПФР про надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги, крім іншого, у рішенні суду зазначаються:
  - найменування або ім'я особи, яка є споживачем відповідних послуг;
- у справах за зверненням НКЦПФР про накладення арешту на майно, крім іншого, у рішенні суду зазначаються:
  - заборона розпоряджатися та користуватися майном, а також перелік майна, на яке накладено арешт;
- у справах за зверненням НКЦПФР, крім іншого, у рішенні суду зазначаються:
  - перелік дій, які заборонено вчиняти в межах виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

Також можуть встановлюватися спеціальні правила *вручення судових рішень*. Копія ухвали негайно після її постановлення вручається учасникам розгляду, а в разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення (ч. 13 ст. 289^6 КАСУ, ч. 8 ст. 289^7 КАСУ). У разі постановлення ухвали без виклику особи, доступ до приміщення якої надається, у випадку, передбаченому частиною шостою цієї статті, копія такої ухвали вручається такій особі уповноваженою особою НКЦПФР при здійсненні доступу до такого приміщення.

Для окремих категорій термінових справ діють правила щодо *негайного виконання рішення (ухвали) суду*:

- щодо внесення змін у списки виборців (ч. 4 ст. 274 КАСУ);
- у справах за заявами митних або податкових органів (пп. 1, 7 ч. 1 ст. 283 КАСУ);
- про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань (ч. 3 ст. 281 КАСУ);
- за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ч. 12 ст. 283^2 КАСУ);
- щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організації з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ч. 8 ст. 284 КАСУ);
- про дострокове припинення повноважень народного депутата України (ч. 3 ст. 285 КАСУ);
- про накладення арешту на майно або зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках, надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги, надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб, опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інформації (частини 10, 11 ст. 289^6, ч. 10 ст. 289^7, ч. 13 ст. 289^8, ч. 13 ст. 289^{10} КАСУ).

У термінових справах, пов'язаних із виборчим процесом або процесом референдуму, визначаються *особливості здійснення представництва* (ст. 279 КАСУ). Так, особа, яка відповідно до закону про вибори зареєстрована як уповноважений представник або довірена особа кандидата, діє як представник відповідного кандидата у справах, пов'язаних із виборчим процесом, без додаткового уповноваження. Те саме правило діє й у випадках, коли уповноважена особа (представник) партії (блоку), місцевої організації партії, ініціативної групи референдуму діє як представник відповідної партії (блоку), місцевої організації партії, ініціативної групи референдуму. Документом, що підтверджує повноваження представників, у зазначених випадках є відповідне посвідчення, видане в порядку, встановленому законом про вибори чи референдум.

У термінових справах за заявою НКЦПФР суд самостійно визначає строк застосування відповідних заходів, таких як: про накладення арешту на майно, про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках, про надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги. При цьому строк дії ухвали про надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб та про опечатування приміщення та (або) носіїв чи систем зберігання інфор-

мації не може перевищувати один місяць. У разі якщо за 96 годин до завершення дії ухвали, обставини, що були підставою для їх постановлення, продовжують існувати, уповноважені особи НКЦПФР можуть звернутися до суду із заявою про продовження строку дії заходів. Розгляд таких заяв здійснюється за правилами, встановленими відповідними статтями КАСУ. Також заходи (накладення арешту та зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках) можуть бути скасовані повністю або частково до завершення строку, на який такі заходи застосовані відповідно до ухвали суду, за клопотанням особи, щодо якої (майна або зобов'язань якої) таку ухвалу було постановлено, якщо вона доведе, що в подальшому застосуванні такого заходу немає потреби.

Отже, особливості розгляду термінових справ виконують лише одне призначення – забезпечити швидкий, але справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд адміністративної справи судом без зайвих зволікань та ефективний захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Цьому сприяють скорочені строки (звернення до суду з позовом та апеляційною скаргою, розгляду справи, перегляду справи в порядку апеляційного провадження, усунення недоліків позовної заяви); відсутність окремих заяв по суті справи, що також опосередковано скорочує терміни розгляду справи; негайне виконання рішень в окремих термінових справах, що забезпечує швидке відновлення порушених прав та інтересів особи у сфері публічного адміністрування.

Термінові справи належать до категорії окремих адміністративних справ, для розгляду яких передбачено позовне провадження з *особливостями загального* та *спеціального характеру*, встановленими § 2 гл. 11 КАСУ, що стосуються повідомлення учасників провадження, подання заяв по суті справи, встановлення та обчислення процесуальних строків, проголошення та вручення судових рішень, їх виконання тощо. При цьому, якщо категорія термінової справи не належить до тих, що має розглядатися виключно за правилами загального позовного провадження, адміністративні суди можуть розглянути її в спрощеному позовному провадженні із дотриманням особливостей, у разі їх встановлення.

6.3. Розгляд типових та зразкових справ: загальна характеристика, види справ, склад учасників, процесуальні особливості

Інститут типових та зразкових адміністративних справ було впроваджено в адміністративне судочинство в межах конституційно-судової реформи 2016–2017 рр. змінами до КАСУ, які набрали чинності 15.12.2017 р.[1] Наявність у тексті КАСУ низки норм, що формують цей інститут, є виправданою, адже імовірність виникнення

[1] Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19.

аналогічних правових спорів між приватними особами та суб'єктами владних повноважень є надзвичайно високою. Застосування судами норм про типові та зразкові адміністративні справи сприяє забезпеченню єдності судової практики. Цей ефект досягається завдяки постановленню ВС рішень у зразкових справах.

На підставі ч. 3 ст. 291 КАСУ правові висновки, викладені в таких рішеннях, мають ураховуватися судами під час ухвалення рішень у типових справах. Звернення до аналізованого інституту забезпечує швидший судовий розгляд: рішення у зразковій справі дає орієнтири, на які суддя, що розглядає типову справу, має обов'язково зважати[1].

У КАСУ вжито й роз'яснено такі поняття, як «типові адміністративні справи» та «зразкова адміністративна справа».

Під *типовими адміністративними справами* у процесуальному законі визначено адміністративні справи, відповідачем в яких є той самий суб'єкт владних повноважень (його відокремлені структурні підрозділи), спір в яких виник із аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права та в яких позивачами заявлено аналогічні вимоги (п. 21 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

Зразковою адміністративною справою є типова адміністративна справа, прийнята до провадження ВС як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення (п. 22 ч. 1 ст. 4 КАСУ).

> *Зауваження.* Типова адміністративна справа набуває статусу зразкової лише після прийняття ВС рішення про відкриття провадження у зразковій справі[2].

Відповідно до ч. 1 ст. 290 КАСУ суд, який розглядає адміністративну справу, може звернутися до ВС із поданням про розгляд її як зразкової за таких умов: а) у провадженні одного або декількох адміністративних судів перебувають типові адміністративні справи; б) кількість цих типових справ зумовлює доцільність ухвалення зразкового рішення.

У зазначеному поданні суд, що його вносить, повинен обґрунтувати необхідність розгляду справи як зразкової, зокрема, посилаючись на типові справи. До подання мають додаватися матеріали цієї справи. ВС має право витребувати матеріали типових справ із відповідного суду (судів).

> *Зауваження.* Формою звернення до ВС щодо розгляду типової справи як зразкової є подання. Ухвала про передачу справи на розгляд ВС як зразкової не є поданням у тлумаченні ст. 290 КАСУ і не може слугувати самостійною (окремою) чи альтернативною формою звернення до ВС у порядку, встановленому вказаною статтею[3].

---

[1] Див.: Балакарєва І. М., Марченко О. О., Писаренко Н. Б. Типові і зразкові справи в адміністративному судочинстві: ознаки та особливості розгляду. *Проблеми законності.* 2021. Вип. 153. С. 81–91. URL: http://plaw.nlu.edu.ua/ article/view/227846/232872.

[2] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 05.11.2020 р. у справі № 400/3818/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92661599.

[3] Там само.

Подання має бути цілком обґрунтованим, містити весь необхідний і достатній аналіз справи щодо типовості та необхідності її розгляду як зразкової, не обмежуватися винятково посиланням і цитуванням норм матеріального та процесуального права. Формальний підхід при формуванні подання та перекладанні обов'язку виключно на ВС щодо з'ясування питання та дослідження щодо типовості справ, на які посилається суд першої інстанції, та інших підстав, є недоречним та некоректним. Схожість за предметом позовних вимог, регулювання певних правовідносин тими самими правовими нормами ще не є безумовною обставиною вважати необхідним звернення з поданням для вирішення справи як зразкової[1].

Наприклад, колегією суддів КАС ВС у справі № 440/11441/25 (провадження № Пз/990/15/25) за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Полтавській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії постановлено ухвалу від 22.12.2025 р. про відкриття провадження у зразковій справі.

ОСОБА_1 позов мотивує тим, що він є особою, на яку поширюються норми Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» № 203/98-ВР (далі – Закон № 203/98-ВР), та, відповідно, має право на пільги, визначені п. 6 ч. 1 ст. 6 Закону, щодо 50-відсоткової знижки плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги), користування квартирним телефоном.

Позивач не погоджується із відмовою відповідача у виплаті з 01.05.2025 р. пільг для оплати житлово-комунальних послуг у грошовій формі у 2025 р. Вважає, що Закон України «Про Державний бюджет на 2025 рік» № 4059-IX (далі – Закон № 4059-IX), яким внесено зміни до Закону № 203/98-ВР, не відповідає ч. 2 ст. 8 та ч. 2 ст. 150 Конституції України. Отже, у спірних правовідносинах існує колізія правових норм двох вищезгаданих законів, які по-різному визначають умови надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг.

Підставою для прийняття аналізованої ухвали КАС ВС стало подання судді Полтавського окружного адміністративного суду про розгляд адміністративної справи № 440/11441/25 як зразкової відповідно до ст. 290 КАСУ.

У поданні зазначено, що відповідно до даних ЄДРСР та КП «Діловодство спеціалізованого суду» у провадженні інших окружних судів та суддів Полтавського окружного адміністративного суду перебуває значна кількість справ у спорах про зобов'язання територіальних органів Пенсійного фонду України здійснити виплату пільг для оплати житлово-комунальних послуг із 01.05.2025 р., як особам, на яких поширюються норми Закону № 203/98-ВР. Підставою для обмеження пенсії особам, на яких поширюються такі пільги, є п. 7 Прикінцевих положень Закону № 4059-IX та відповідні підзаконні нормативно-правові акти.

Необхідність звернення із цим поданням суддя мотивує відсутністю єдності судової практики серед судів першої та апеляційної інстанцій та наявністю значної кількості справ, що перебувають на розгляді в Полтавському окружному адміністративному суді.

Як приклад неоднакового правозастосування вказує на постанови Сьомого апеляційного адміністративного суду від 26.11.2025 р. у справі № 560/16029/25, Третього апеляцій-

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 02.11.2020 р. у справі № 200/7196/20-а. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566388.

ного адміністративного суду від 05.11.2025 р. у справі № 280/5668/25, Другого апеляційного адміністративного суду від 01.12.2025 р. у справі № 480/5987/25 та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 01.12.2025 р. у справі № 440/10883/25, в яких ухвалені протилежні за висновками судові рішення.

Аналогічні типові справи розглянуті окружними адміністративними судами, якими позов задоволений. У провадженні Полтавського окружного адміністративного суду перебуває 27 подібних справ, з урахуванням цієї справи.

Зазначене подання надійшло разом із завіреними належним чином матеріалами типових справ на підтвердження кількості подібних справ до тієї, що направлена до ВС для ухвалення зразкового рішення.

Доцільність розгляду цієї справи ВС як зразкової обґрунтовано тим, що зазначені вище адміністративні справи мають ознаки типових справ, а їх кількість зумовлює необхідність ухвалення зразкового рішення, яке впливає на осіб із статусом ветерана служби, відповідно до Закону № 203/98-ВР.

Суддя Полтавського окружного адміністративного суду в поданні звертає увагу на різне правозастосування судами норм законодавства в подібних правовідносинах та у даній типовій категорії справ (малозначних), що може призвести до нерівності осіб із однаковим правовим статусом, а враховуючи значну кількість цих типових справ, може вплинути на значну кількість осіб.

Із метою процесуальної економії, правильного застосування норм права судами під час воєнного стану в типових справах, забезпечення справедливості, добросовісності та рівності осіб, що звернулись за захистом своїх прав, а також остаточного вирішення спору («один спір – одна справа»), і додатково для ефективності адміністративного судочинства та його процесуальної економії суддя вбачає необхідність у розгляді цієї справи ВС як зразкової.

На підставі викладеного ВС постановив відкрити провадження у зразковій справі № 440/11441/25 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Полтавській області про визнання дій протиправними та зобов'язання вчинити певні дії[1].

Колегія суддів ВС у складі не менше п'яти суддів вирішує питання про відкриття провадження у зразковій справі протягом 10 днів із дня надходження означених матеріалів. У відкритті провадження у зразковій справі має бути відмовлено за наявності значних розбіжностей у фактичних обставинах справ, відзначених у поданні як типові (ч. 6 ст. 290 КАСУ).

В ухвалі про відкриття провадження у зразковій справі поряд з іншими реквізитами, закріпленими в ч. 8 ст. 290 КАСУ, суд обов'язково зазначає:

- ознаки типової справи;
- стислу інформацію щодо правових наслідків судового рішення, що буде ухвалене у зразковій справі;
- порядок одержання заінтересованими особами означеного рішення та порядок його оскарження.

Цю ухвалу суд публікує на офіційному вебпорталі судової влади України, а також в одному із загальнодержавних друкованих медіа не пізніше, ніж за 10 днів до дати

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.12.2025 р. у справі № 440/11441/25. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/zs_440_11_441_23_12_2025_vidkritta.

судового засідання для розгляду зразкової справи. З моменту опублікування ухвали вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про розгляд зразкової справи.

Наприклад, КАС ВС, розглянувши подання Житомирського окружного адміністративного суду про розгляд ВС як зразкової справи № 240/7215/24 (провадження № Пз/990/9/24) за позовом ОСОБА_1 до Коростенського міськрайонного суду Житомирської області, Територіального управління ДСАУ в Житомирській області про визнання протиправними дій, скасування наказу в частині та зобов'язання вчинити дії, постановила ухвалу від 18.11.2024 р. про відкриття провадження у зразковій справі[1].

Спір у справі виник у зв'язку із встановленням позивачці надбавки за вислугу років у розмірі 30 відсотків посадового окладу, що обчислена з урахуванням вимог п. 12 розділу «Прикінцеві положення» Закону України «Про державний бюджет України на 2024 рік» № 3460-IX (далі – Закон № 3460-IX), положення якого не узгоджуються зі змістом ч. 1 ст. 52 Закону України «Про державну службу» № 889-VIII (далі – Закон № 889-VIII).

Так, Законом № 889-VIII визначено, що надбавка за вислугу років на державній службі встановлюється на рівні трьох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 50 відсотків посадового окладу. Водночас п. 12 розділу «Прикінцеві положення» Закону № 3460-IX визначено, що в 2024 р. надбавку за вислугу років на державній службі встановлено на рівні двох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більш як 30 відсотків посадового окладу.

Доцільність розгляду цієї справи ВС як зразкової обґрунтовано тим, що у провадженні Житомирського окружного адміністративного суду перебувають справи № 240/11210/24, № 240/6796/24, № 240/8223/24, № 240/7490/24, № 240/6645/24, № 240/6114/24, № 240/7635/24, № 240/6879/24, № 240/7286/24, № 240/7311/24, № 240/7765/24, № 240/7986/24, № 240/13829/24, № 240/7489/24, № 240/11297/24, № 240/7491/24, № 240/7577/24, № 240/6918/24 за позовами державних службовців – працівників судів, відповідачами в них є районні суди, та Територіального управління ДСАУ в Житомирській області, спір у яких виник з аналогічних підстав, у відносинах, що регулюються одними нормами права та в яких позивачами заявлено аналогічні вимоги.

Розглянувши матеріали типових справ у поєднанні зі справою, за якою надійшло подання про її розгляд як зразкової, ВС дійшов висновку, що *ці справи відповідають ознакам типових*, визначених п. 21 ч. 1 ст. 4 КАСУ, оскільки в усіх цих справах:

1) позивач – державний службовець місцевого загального суду;

2) відповідачі – місцевий загальний суд та територіальне управління ДСА, відповідальне за забезпечення фінансування та функціонування місцевих загальних судів, де працюють позивачі;

3) спір виник з аналогічних підстав у відносинах, що регулюються тими самими нормами права, а саме: у зв'язку з встановленням позивачам з 01.01.2024 р. надбавки за вислугу років, обчисленої з урахуванням вимог п. 12 розд. «Прикінцеві положення» Закону № 3460-IX (на рівні двох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 30 відсотків посадового окладу), положення якого, на думку позивачів, суперечать спеціальному Закону № 889-VIII, відповідно

[1] Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 18.11.2024 р. у справі № 240/7215/24 URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/2024_11_18_240_7215_24.

до якого вказана надбавка має обчислюватися на рівні трьох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 50 відсотків;

4) позивачами заявлені аналогічні за суттю вимоги: визнати протиправним і скасувати наказ у частині встановлення з 01.01.2024 р. надбавки за вислугу років на державній службі на рівні двох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік служби, але не більше 30 відсотків посадового окладу; зобов'язати Територіальне управління ДСАУ в Житомирській області провести нарахування та виплату надбавки за вислугу років із 01.01.2024 р. відповідно до ст. 52 Закону № 889-VIII на рівні трьох відсотків посадового окладу державного службовця за кожний календарний рік стажу державної служби, але не більше 50 відсотків посадового окладу.

У резолютивній частині аналізованої ухвали Суд повідомив сторони про те, що інформацію у справі вони можуть отримати за адресою на офіційному вебпорталі судової влади України в мережі «Інтернет» – supreme.court.gov.ua. Також цю ухвалу належить опублікувати в одному із загальнодержавних друкованих медіа, після чого всі заінтересовані особи вважатимуться належним чином повідомленими про розгляд зразкової справи.

ВС вирішує зразкову справу як суд першої інстанції за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, визначених ст. 290 КАСУ.

За наслідками такого розгляду ВС постановляє рішення, в якому, окрім відомостей, визначених у ст. 246 КАСУ, мають бути зазначені:

- ознаки типових справ;
- обставини зразкової справи, які зумовлюють типове застосування норм матеріального права та порядок застосування таких норм;
- обставини, які можуть впливати на інше застосування норм матеріального права, ніж у зразковій справі.

Зауваження. На сьогодні ВС ухвалив 32 рішення у зразкових адміністративних справах, більшість із яких – у справах щодо реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян, а також у сфері публічної житлової політики[1]. Позивачами в таких справах були: громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; військовослужбовці; працівники органів внутрішніх справ; працівники органів прокуратури; судді; державні службовці; внутрішньо переміщені особи; особи з інвалідністю внаслідок війні тощо.

Рішення у зразковій справі може бути переглянуто ВП ВС за правилами перегляду рішень в апеляційному порядку.

Типові справи в розумінні процесуального закону є справами незначної складності, тому їх розглядають за правилами спрощеного позовного провадження (частини 2, 6 ст. 12, ч. 1 ст. 257 КАСУ).

Суд, який розглядає типову справу, має право зупинити провадження за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою в разі, якщо ВС відкрито

[1] Інформація в розділі «Зразкові справи». *Офіційний вебпортал судової влади України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/.

провадження у відповідній зразковій справі. Провадження підлягає відновленню з дня набрання рішенням ВС законної сили (ч. 1 ст. 291 КАСУ).

Ухвалюючи рішення в типовій справі, суд має враховувати правові висновки ВС, викладені в рішенні за результатами розгляду зразкової справи.

Судове рішення в типовій справі може бути оскаржене в апеляційному порядку. Щодо касаційного оскарження, то воно є можливим тільки з таких підстав:

- суд першої та (або) апеляційної інстанції при вирішенні типової справи не визнав її типовою справою та (або) не врахував правові висновки, викладені у рішенні ВС за результатами розгляду зразкової справи;
- справа, в якій судом першої та (або) апеляційної інстанції ухвалено рішення з урахуванням правових висновків, викладених у рішенні ВС за результатами розгляду зразкової справи, не відповідає ознакам типової справи (ч. 5 ст. 291 КАСУ).

РОЗДІЛ 7. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

7.1. Значення відновлення втраченого судового провадження в адміністративному судочинстві

Процесуальні норми, що регулюють відновлення втраченого судового провадження, було включено до КАСУ Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства» від 17.11.2011 р. Первісна редакція КАСУ[1], що набрала чинності 01.09.2005 р., схожих положень не передбачала[2].

Конструкцію цього судового порядку було запозичено з цивільного процесуального законодавства – розд. IX ЦПКУ[3]. Проте, ані до ЦПКУ, ані до КАСУ не було внесено визначення як категорії *«судове провадження»*, так і *«втрачене судове провадження»*.

Зауваження. Для розуміння й теоретичного визначення категорії *«втрачене судове провадження»* слід зважати на вживання уніфікованого нормативного визначення *«судова справа»*, яке міститься в Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України (далі – Інструкції з діловодства в судах)[4], відповідно до положень якої здійснюється діловодство у ВАКС[5]. Аналіз змісту наведених у цих актах визначень дає підстави дійти висновку, що термін «судова справа», як певні судово-процесуальні документи, сформовані в певній послідовності, може розглядатися як базовий формальний відповідник категорії «судове провадження» в контексті його втрати та порядку відновлення в адміністративному судочинстві.

Слід зважати, що на відміну від універсального визначення *«судової справи»*, яке вживається в діловодстві судів, *«адміністративна справа»*, *згідно з* термінологією КАСУ, навпаки, вжито не у формальному, а у змістовому аспекті – як публічно-правовий спір, переданий на розгляд адміністративного суду. Отже, категорію «судове провадження в адміністративній справі» буде визначено нами через уточнення універсальної для діловодства судів категорії «судова справа».

---

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text.

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства : Закон України від 17.11.2011 р. № 4054-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4054-17/ed20140319#Text.

[3] Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318#Text.

[4] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[5] Щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді : наказ керівника апарату Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126. https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_office_routine_20.12.2019.pdf; Про внесення змін до наказу Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126 : наказ керівника апарату Вищого антикорупційного суду від 19.02.2020 р. № 9-а. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/documents/orders/19.02.2020_9-a.pdf

Отже, під *судовою справою* слід розуміти сформовані судом у певній послідовності та оформлені з дотриманням встановлених вимог процесуальні документи (позовна заява, відзив на позов, пояснення, заяви, скарги тощо), які учасники справи подавали до суду для розгляду публічно-правового спору, а також усі судові процесуальні документи, що виготовили суди задля забезпечення розгляду та вирішення (а у відповідних встановлених випадках – і для перегляду) публічно-правового спору, віднесеного до їх юрисдикції, в порядку адміністративного судочинства.

Потреба у відновленні судового провадження напряму пов'язана з утратою судової справи за тих чи інших обставин як об'єкта матеріального світу. Формування судової справи як такого об'єкта суд здійснює в паперовій, електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі залежно від наявних у конкретного суду можливостей[1]. Зазначені форми зберігатимуться до початку функціонування всіх підсистем (модулів) ЄСІКС, *про особливості організації роботи якої йшлося в підрозд. 1.2.4 цього підручника*.

Оформлення та зберігання судових справ у паперовій формі суд здійснює відповідно до Інструкції з діловодства в судах[2], Інструкції з діловодства ВС[3], а також Інструкції про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду[4], а в електронній (змішаній) формі – згідно з Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – Положення про ЄСІКС)[5], Положенням АСДС[6] та законодавством про електронні документи, документообіг та електронні послуги[7].

---

[1] Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 12.10.2023 р. № 977/0/15-23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0977910-23#n80.

[2] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[3] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 у редакції наказу керівника Апарату Верховного Суду від 23.12.2025 р. № 126. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2024.

[4] Інструкція про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2011 р. № 168, із змінами, внесеними згідно з наказом № 286 від 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-11#Text.

[5] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами, внесеними рішенням Вищої ради правосуддя від 05.09.2024 р. № 2623/0/15-24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[6] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39 зі змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 13.11.2025 р. № 50, погодженими наказом Державної судової адміністрації України від 27.11.2025 № 460. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

[7] Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text; Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text.

Оскільки під час судового засідання відповідно до ст. 229 КАСУ секретар судового засідання здійснює його повне фіксування за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу, то невід'ємною частиною матеріалів справи є:

- технічний запис судових засідань (електронний файл у форматі відео- та (або) звукозапису, відеофайл містить у собі одночасно відео- та звукозапис судового засідання);
- протокол судового засідання або журнал судового засідання. У справах, що оформлюються в паперовій формі, до матеріалів має додаватися паперовий примірник протоколу судового засідання з посиланням на відеозапис судового засідання, що автоматично має зберігатися в централізованому файловому сховищі. Порядок фіксації судових засідань, який є частиною оформлення судових справ, визначено Інструкцією щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання[1] (далі – Інструкція з фіксування).

Документи судової справи, яку суд оформлює в паперовій формі, в одному примірнику мають бути підшиті секретарем судового засідання в спеціальну обкладинку, виготовлену друкарським способом, у певному порядку (п. 1 розд. VII Інструкції з діловодства в судах)[2]. У судовій справі, зокрема, мають міститися всі процесуальні документи суду (протоколи, судові рішення тощо) та учасників справи, що надійшли до суду на розгляд (позов, відзив, заперечення, клопотання тощо). Судові справи з великою кількістю документів суд має формувати в окремі томи з кількістю аркушів не більше 250 (п. 10 розд. VII Інструкції з діловодства в судах).

До судових справ також мають бути долучені документи апеляційного провадження, матеріали щодо розгляду заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, щодо вирішення питань у порядку виконання судового рішення, ухваленого судом, та матеріали апеляційного чи касаційного провадження ВС. Зазначені матеріали, сформовані в окремі томи, мають бути долучені до справи в хронологічному порядку тощо (підпункти 7, 15 розд. VII Інструкції з діловодства в судах).

До справ, розгляд яких вирішено здійснювати в електронній чи змішаній (паперовій та електронній) формі, застосовуються правила формування судової справи в паперовій формі (п. 1 розд. VII Інструкції з діловодства в судах)[3].

В аналогічному порядку формують справи працівники апарату ВС, якщо справи надходять до нього як суду першої інстанції (підпункти 373–437 Інструкції з діловодства ВС)[4].

---

[1] Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : наказ Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. № 156. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#n6.

[2] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[3] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[4] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 у редакції наказу керівника Апарату Верховного Суду від 23.12.2025 р. № 126. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2026.

Судові справи з часу створення (надходження) і до передання їх до архіву суду, відповідно до п. 2.12 Інструкції про порядок передання справ до архіву суду[1], мають зберігатися судом за місцем їх формування (у структурних підрозділах апарату суду) та (або) централізовано в канцелярії суду за затвердженою номенклатурою справ.

Згідно з Переліком судових справ і документів[2], що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання, незалежно від виду формування справи (письмової чи електронної), встановлено такі строки зберігання адміністративних справ, із розглядом, закінченим ухваленням судового рішення, або провадження в яких закрито:

- *три роки* – справи, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах, адміністративні справи, провадження в яких закрито, крім справ, провадження в яких закрито у зв'язку з примиренням (у разі припинення провадження у зв'язку з примиренням – після виконання сторонами умов примирення);
- *п'ять років* – справи щодо уточнення списку виборців, адміністративні справи позовного провадження, копії судових документів за результатами апеляційного перегляду справ (оригінали знаходяться у справі (провадженні) в суді першої інстанції);
- *10 років* – справи з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби.

Закінчені в діловодстві суду справи постійного, тривалого (понад 10 років) зберігання мають здаватися до архіву суду для подальшого зберігання та користування. Справи тимчасового зберігання (до 10 років включно) можуть передаватися до архіву суду за рішенням керівника апарату суду. Строки зберігання документів, визначені в цьому Переліку, є мінімальними й не можуть бути скорочені. У разі потреби за рішенням експертної комісії суду строки зберігання судових справ можуть бути збільшені.

Згідно з підпунктами 4.4.1, 4.4.5 Інструкції про передання справ до архіву суду[3], працівник апарату суду здійснює передачу адміністративних справ до архіву через працівника архіву суду за дозволом судді, що розглядав справу. До архіву має бути передано адміністративні справи, в яких відповідні судові рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження у справі набрали законної сили, а також інші адміністративні справи з дотриманням таких правил:

[1] Інструкція про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2011 р. № 168, із змінами, внесеними згідно з наказом № 286 від 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-11#Text.

[2] Перелік судових справ і документів, що утворюються в діяльності суду, із зазначенням строків зберігання : наказ Державної судової адміністрації України від 07.12.2017 р. № 1087. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1087750-17#Text.

[3] Інструкція про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2011 р. № 168, із змінами, внесеними згідно з наказом № 286 від 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-11#Text.

- *після видачі виконавчих листів стягувачам про примусове виконання судового рішення* – справи, вирішені із задоволенням (частковим задоволенням) позову;
- *після надіслання (видачі) копії судового рішення відповідним органам (особам)* – справи, вирішені із задоволенням (частковим задоволенням) позову, по яких не передбачено видачу виконавчого листа;
- *після долучення до матеріалів справи звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення* – справи, в яких суд ухвалив судове рішення не на користь суб'єкта владних повноважень та зобов'язав його подати у встановлений судом строк такий звіт;
- *після долучення до матеріалів справи документів про зарахування судового збору до спеціального фонду державного бюджету або про неможливість виконання судового рішення в цій частині* – справи, у яких ухвалено судове рішення щодо стягнення судового збору на користь держави;
- *після долучення до матеріалів справи повідомлення про результати заходів, що передбачено окремою ухвалою суду або копії постанови судді про розгляд протоколу про вчинення посадовою особою адміністративного правопорушення у зв'язку із залишенням нею окремої ухвали без розгляду* – справи, в яких постановлено окрему ухвалу.

Сплив строків зберігання судових справ після проведення експертизи цінності документів, що в них містяться, може бути підставою для їх вилучення та подальшого знищення на підставі відповідних актів, затверджених головою суду. Справи, відібрані для знищення, після погодження та затвердження актів передаються в подрібненому вигляді, що унеможливлює прочитання документа, організаціям із заготівлі вторинної сировини за накладними, або, якщо обсяг справ, що виділені до знищення, незначний, вони можуть бути спалені. Зазначені дані мають вноситися до актів про вилучення справ, які вміщуються в справу архівного фонду суду та зберігаються в архіві суду (п. 3.4 Інструкції про порядок передання справ до архіву суду)[1].

Знищення судової справи із дотриманням встановленого порядку слід вважати правомірним, а її втрату – санкціонованою.

Після початку повноцінного функціонування всіх підсистем (модулів) ЄСІТС саме нею буде забезпечуватися централізоване захищене зберігання судових справ в електронній формі, процесуальних, інших документів та інформації в єдиній базі даних (п. 6.2 Положення про ЄСІТС), збереження судових справ та інших документів в електронному архіві (п. 6.4 Положення про ЄСІТС)[2].

[1] Інструкція про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської документації суду : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2011 р. № 168 зі змінами, внесеними згідно з наказом від 15.07.2024 р. № 286. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-11#Text.

[2] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами, внесеними рішенням Вищої ради правосуддя від 05.09.2024 р. № 2623/0/15-24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

До цього моменту електронні документи та електронні копії паперових документів, згідно з п. 122 Положення про ЄСІТС[1], мають зберігатися в централізованому файловому сховищі АСДС.

Згідно з підпунктами 2.8.1, 2.8.2 Положення про АСДС[2] електронні примірники судових рішень та інших документів, виготовлених у суді, суди створюють в автоматизованій системі із застосуванням вбудованого редактора текстів із використанням спеціальних шаблонів, які передбачають використання відповідних полів вводу показників із переліку відомостей про судову справу (перелік показників передбачено змістом кожного окремого документа). Електронний примірник кожного документа має зберігатися в автоматизованій системі в стані «Оригінал» після їх підписання автором(-ами). Доступ для коригування зазначених документів АСДС автоматично блокує.

Також АСДС створює оригінали електронних документів суду автоматично із формуванням унікального ідентифікатора, який дає змогу ідентифікувати документ та здійснити його пошук у цій системі. Створені в такий спосіб документи зберігаються в базі даних АСДС та надсилаються в автоматичному режимі до її центральної бази даних разом з електронною карткою судової справи не рідше одного разу на дві години.

Під *втратою судового провадження* в контексті порядку його відновлення, передбаченого КАСУ, слід розуміти повну або часткову відсутність (зникнення) в місці зберігання матеріалів судової справи, якій судами, що здійснювали її розгляд та вирішення (а у відповідних встановлених випадках і перегляд) у порядку адміністративного судочинства, було надано єдиний унікальний (реєстраційний) номер (зокрема, під час апеляційного та касаційного перегляду – подвійний, другий – для діловодства відповідного суду) та заведено обліково-статистичну (інформаційну) картку з відображенням руху цієї справи, всіх процесуальних дій та судового рішення в ній.

Втрата судового провадження може бути наслідком як об'єктивних, так і суб'єктивних причин:

- *об'єктивні причини втрати судового провадження* – ті, які не залежать від волі людини. До них можна віднести, зокрема, стихійне лихо (землетрус, повінь, ураган тощо), аварію техногенного характеру (пожежа, затоплення приміщення тощо), військові дії тощо;
- *суб'єктивні причини втрати судового провадження* – ті, які залежать від волі людини. Ними можуть бути, зокрема, протиправні дії окремих осіб. Так, зі

[1] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами, внесеними рішенням Вищої ради правосуддя від 05.09.2024 р. № 2623/0/15-24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[2] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39, зі змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 13.11.2025 р. № 50, погодженими наказом Державної судової адміністрації України від 27.11.2025 № 460. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

змісту п. 10 розд. І Інструкції з діловодства в судах[1] вбачається, що втрата судової справи (судового провадження) може стати наслідком дій як сторонніх осіб (умисне псування, розкрадання тощо), так і працівників суду (недбале зберігання, безпідставне знищення, незаконна передача тощо), які за змістом є протиправними.

Наприклад, Луганський окружний адміністративний суд ухвалою від 27.04.2023 р. задовольнив заяву Головного управління Пенсійного фонду України в Луганській області про відновлення втраченого провадження у справі № 812/2342/14 за позовом управління Пенсійного фонду України в м. Лисичанську Луганської області до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості по доплаті до мінімального страхового внеску в сумі 1540,80 грн. Відновлюючи втрачене судове провадження, суд, зокрема, встановив, що орієнтовно в період з 17.07.2014 р. по 30.07.2014 р. невідомі озброєні люди захопили адміністративну будівлю Луганського окружного адміністративного суду за адресою: вул. Поштова, 1, м. Луганськ, унаслідок чого з володіння суду вибули всі адміністративні справи, в тому числі й справа за № 812/2342/14[2].

Втрата матеріалів судових справ (судових проваджень), оформлених в електронній формі, також може статися внаслідок несанкціонованих, а отже, протиправних дій. Така втрата може виявитися в повному чи частковому знищенні (зникненні) інформації або в умисній чи випадковій модифікації (спотворенні) її вмісту. Діями, що можуть призвести до втрати матеріалів судової справи в електронній формі, є, наприклад, порушення цілісності інформації в АСДС чи ЄСІКС через використання комп'ютерних вірусів, спеціальний вплив на засоби обробки інформації формуванням фізичних полів і сигналів тощо (п. 14 «Мінімальні вимоги до захисту інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних та технологічних систем»)[3].

Як вбачається зі змісту п. 4 ч. 2 ст. 387 КАСУ, конкретні обставини втрати, з якими пов'язано можливість відновлення втраченого судового провадження, процесуальним законом не визначено. Така невизначеність дає підстави дійти висновку, що за встановленим у розд. V КАСУ порядком відповідний повноважний суд може відновити судове провадження незалежно від обставин його втрати, зокрема, протиправного чи правомірного знищення.

На підтвердження такого висновку свідчить зміст ч. 4 ст. 387 КАСУ, за яким за загальним правилом заяву про відновлення втраченого судового провадження може бути подано до суду незалежно від строку зберігання судового провадження.

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[2] Ухвала Луганського окружного адміністративного суду від 27.04.2023 р. у справі № 812/2342/14. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110493923.

[3] Мінімальні вимоги до захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 р. № 373 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2025 р. № 1531). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF#Text.

Отже, під *втраченим судовим провадженням* у контексті передбаченого КАСУ порядку його відновлення слід розуміти судову справу, розгляд та вирішення (а у відповідних встановлених випадках і перегляд) якої судами в порядку адміністративного судочинства було закінчено або закрито ухваленням судового рішення, що набрало законної сили, та яка незалежно від обставин безповоротно відсутня в місці зберігання**.**

Втрата матеріалів судової справи (насамперед несанкціонована) може мати шкідливі наслідки як для адміністративного, так і для інших видів судочинства, адже:

- унеможливлює ознайомлення учасників справи з її матеріалами, виготовлення витягів та копій тих матеріалів, які є втраченими, що має наслідком створення значних організаційних і часових перешкод для подальшого захисту прав заінтересованої особи. Наприклад, для підготовки обґрунтування апеляційної (п. 6 ч. 2 ст. 296 КАСУ) чи касаційної (п. 4 ч. 1 ст. 330 КАСУ) скарг та заяв про перегляд за нововиявленими та виключними обставинами (ст. 364 КАСУ) такою особою судових рішень у втраченій судовій справі;
- унеможливлює виконання ухвали суду в іншій судовій справі про витребування доказів у встановленому законом порядку (адміністративній ст. 80 КАСУ, цивільній ст. 84 ЦПКУ, господарській ст. 81 ГПКУ), доказів або ухвали слідчого судді в кримінальному провадженні про тимчасовий доступ до документів у порядку ст. 159 КПКУ, що містилися у втраченому судовому провадженні;
- позбавляє особу, заінтересовану в отриманні судового рішення в адміністративній справі, що набрало законної сили, яким було встановлено певні обставини, звільнення від доказування цих обставин при розгляді іншої судової справи (адміністративній – ч. 4 ст. 78 КАСУ, цивільній – ч. 2 ст. 82 ЦПКУ, господарській – ч. 4 ст. 75 ГПКУ), в якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини;
- ускладнює належне та своєчасне вирішення питань, пов’язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах;
- унеможливлює перегляд судового рішення в апеляційному – в разі витребування її судом апеляційної інстанції (ч. 3 ст. 300 КАСУ), касаційному (ч. 3 ст. 334 КАСУ) та за нововиявленими та виключними обставинами (ст. 368 КАСУ) порядку в разі відкриття відповідного провадження повноважним судом.

Відновлення втраченого судового провадження набуло особливої значущості у зв'язку зі збройною агресією рф проти України, що триває з 2014 р. та переросла в повномасштабне вторгнення 24.02.2022 р. Агресія супроводжується знищенням (пошкодженням), зокрема, й службових приміщень судів, їхнім захопленням унаслідок тимчасової окупації населених пунктів, в яких вони розташовані, а отже, місць зберігання судових справ. Відновлення втрачених за таких обставин судових проваджень ускладнюється припиненням функціонування місцевих судів за визначеним за ними місцезнаходженням.

Для забезпечення відновлення судового провадження, втраченого у зв'язку з припиненням діяльності судів на тимчасово окупованій території АРК і в окремих районах Донецької та Луганської областей, а також у зв'язку з проведенням антитерористичної операції (АТО), окрім положень КАСУ, додатково було прийнято спеціальне законодавство – закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[1] та «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції»[2].

Отже, значення відновлення втраченого судового провадження в адміністративному судочинстві полягає в додатковому, важливому механізмі реалізації завдань як адміністративного, так і інших видів судочинства, забезпечує авторитет судової влади, оскільки створює можливості для:

- ознайомлення учасників судової справи з її втраченими матеріалами, виготовлення витягів та копій таких матеріалів та для подальшого захисту прав заінтересованої особи;
- виконання судових рішень в інших судових справах, зокрема тих, що розглядають за правилами інших видів судочинства;
- звільнення від доказування певних обставин при розгляді іншої судової справи, в якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини;
- належного та своєчасного вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах;
- перегляду судового рішення в апеляційному, касаційному чи за нововиявленими та виключними обставинами порядку в разі відкриття відповідного провадження повноважним судом.

7.2. Право ініціювання відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі. Форма і зміст заяви про відновлення втраченого судового провадження

Відповідно до ст. 385 КАСУ втрачене судове провадження в адміністративній справі може бути відновлене *за заявою учасника справи* або *за ініціативою суду.*

Як було *зазначено в підрозд. 2.3.2 цього підручника,* учасниками справи відповідно до ст. 42 КАСУ є сторони, треті особи, а також органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

[1] Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

[2] Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12.08.2014 р. № 1632-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text.

Зауваження. На підставі статей 43, 44, 46, 53 КАСУ право на подання заяви про відновлення втраченого провадження в адміністративній справі мають право як ті із зазначених у ст. 42 КАСУ осіб, що брали в ній безпосередню участь (*реальні* – наприклад позивач і відповідач), так і ті, хто не був залучений до розгляду справи, але в якій вони мали б брати участь до закінчення її розгляду ухваленням судового рішення або до закриття провадження (*потенційні* – наприклад, треті особи чи органи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб).

Умовою виникнення в осіб, яких суд не залучив до участі у справі, права на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження є вирішення судом в адміністративній справі, закінченій ухваленням судового рішення або закритій провадженням, питань про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. У таких випадках ці особи відповідно до ч. 1 ст. 293, ч. 1 ст. 328, ч. 1 ст. 362 КАСУ мають право в разі незгоди із судовими рішеннями, якими провадження у справі було закінчено або закрито ухваленням відповідного судового рішення, ініціювати їх перегляд в апеляційному (ч. 1 ст. 293 КАСУ), касаційному (ч. 1 ст. 328 КАСУ) або за нововиявленими та виключними обставинами (ч. 1 ст. 362 КАСУ) порядку.

Відсутність судового провадження з тих чи інших причин або ускладнить, або унеможливить такий перегляд відповідним судом, тож, перешкоджатиме досягненню завдань адміністративного судочинства. Саме тому як реальні, так і потенційні учасники адміністративної справи, мають право на подання заяви про відновлення втраченого в ній судового провадження.

Відповідно до ст. 387 КАСУ заінтересований у відновленні втраченого судового провадження учасник адміністративної справи може подати відповідну *заяву* про це до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Зауваження. Правило визначення підсудності проваджень із відновлення втраченого судового провадження в КАСУ змінено у 2014 р. У ст. 275 в редакції КАСУ, що діяла до 19.03.2014 р., було встановлено, що заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду, який ухвалив рішення по суті справи або постановив ухвалу про закриття провадження у справі.

Це означало, що провадження з відновлення втраченого судового провадження могли здійснювати суди апеляційної чи касаційної інстанцій у разі скасування ними судового рішення по суті справи та ухвалення нового рішення (статті 199, 202, 223, 229 КАСУ в редакції станом на 19.03.2014 р.) або постановлення ними ухвали про закриття провадження у справі (статті 199, 203, 223, 228 КАСУ в редакції станом на 19.03.2014 р.)[1].

Зміна процесуального порядку є доцільною, адже після апеляційного та касаційного перегляду адміністративної справи суди відповідної інстанції судові справи не зберігають, а повертають їх для подальшого збереження до судів першої інстанції, які закінчували в них провадження ухваленням судових рішень або закриттям у них провадження (статті 326, 360 КАСУ). Так, розгляд відповідної заяви учасника справи саме судом першої інстанції (як і надання йому ініціативи з відновлення втраченого провадження) дає змогу швидше відновити таке провадження, а отже, є більш ефективним механізмом досягнення завдань адміністративного судочинства.

[1] Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в ред. станом на 19.03.2014 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20140319#Text.

Питання щодо підсудності справ про відновлення судового провадження, втраченого на тимчасово окупованих територіях, визначається з огляду на положення законів України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[1] та «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції»[2].

Ці закони, незважаючи на завершення АТО[3], яка тривала з 14.04.2014 р. до 30.04.2018 р., та ООС[4], яку було введено на зміну АТО та яка проводилася з квітня 2018 р. до 24.02.2022 р., та певною втратою їхньої актуальності, є чинними до цього часу.

Відповідно до чинної редакції ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[5], у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, може бути змінено ВРП, яка ухвалює відповідне рішення за поданням голови ВС, шляхом її передачі до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду.

Зауваження. Через неспроможність здійснення ВРП зазначеного повноваження станом на 10.01.2023 р. у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану розпорядженням Голови ВС загалом змінено територіальну підсудність судових справ 171 суду[6]. Серед них був один адміністративний суд – (Херсонський), решта – місцеві загальні суди. Зміна територіальної підсудності в зазначеному порядку передбачає передачу всіх справ, які розглядалися в цих судах, до тих судів, яким визначено територіальну підсудність. Отже, саме ці суди мають розглядати заяви про відновлення втраченого судового провадження або здійснювати відновлення за власною ініціативою.

Зауваження. Голова ВС затвердив Рекомендації[7] судам першої та апеляційної інстанцій на випадок захоплення населеного пункту та (або) суду чи безпосередньої загрози його захоплення. Зокрема, судам у зазначеній ситуації за умови відповідної можливості необхідно

[1] Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04. 2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

[2] Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12.08. 2014 р. № 1632-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text.

[3] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» : Указ Президента України від 14.04.2014 р. № 405/2014. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886.

[4] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.04.2018 р. «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» : Указ Президента України від 30.04.2018 р. №116/2018. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1162018-24086.

[5] Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 03.03. 2022 р. № 2112-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text.

[6] Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: щорічна Доповідь за 2024 рік : рішення Вищої ради правосуддя від 24.08.2023 р. № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2022_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf.

[7] Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення : розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022 р. № 6/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf.

здійснити вивезення найбільш важливих судових справ та справ, розгляд яких може мати істотне значення для прав учасників процесу. Якщо такої можливості немає – забезпечити зберігання таких справ у сейфах у приміщенні суду. При цьому за наявності ризику для життя чи здоров'я, пов'язаного із вивезенням судових справ, такі справи треба залишати в приміщенні суду. Згідно з п. 4 Рекомендацій матеріали судових справ, що не містять державну таємницю, не потрібно було знищувати, передбачаючи можливість повернення населеного пункту під контроль органів влади України або подальшу передачу цих справ за сприяння органів влади України. Вміст серверів необхідно заздалегідь скопіювати на переносні носії та обов'язково вивезти їх за першої можливості. Перед залишенням приміщення суду необхідно унеможливити доступ із технічних засобів суду до ЄРСР.

Відповідно до п. 7 Рекомендацій вивезені справи і вміст серверів передати до суду, якому визначено підсудність замість суду, діяльність якого припинено. Якщо це неможливо – здійснити передачу справ до іншого суду на території, що перебуває під контролем органів влади України, або до територіального управління ДСАУ.

У заяві про відновлення втраченого судового провадження має бути зазначено:

- про відновлення якого судового провадження або якої його частини просить заявник;
- особи, які брали участь у справі, їх процесуальний статус, їхнє найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності) (для фізичних осіб), їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в ЄДРПОУ або реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності, або номер і серія паспорта (для фізичних осіб – громадян України), якщо відповідні дані відомі заявникові, відомості про наявність або відсутність електронного кабінету;
- номери засобів зв'язку учасників судового процесу (телефон, факс, адреса електронної пошти тощо), якщо вони відомі заявникові;
- наявні в заявника відомості про обставини втрати судового провадження, місцезнаходження копій матеріалів провадження або даних щодо таких копій;
- документи, відновлення яких заявник вважає необхідним із зазначенням мети.

Заявник має додати до заяви документи або їх копії, що збереглись у заявника або у справі, копії заяви відповідно до кількості учасників справи, а за потреби – клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Заяву про відновлення втраченого судового провадження може бути подано до суду незалежно від строку зберігання судового провадження. При цьому заяву про відновлення втраченого судового провадження, яку заявник подає з метою виконання судового рішення, може бути подано до закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання. Цей строк суд може поновити за клопотанням заявника в разі визнання причин його пропуску поважними (ч. 5 ст. 387 КАСУ).

Недодержання при поданні заяви про відновлення втраченого судового провадження зазначених вимог до її змісту та форми відповідно до ст. 388 КАСУ є підставою для залишення без руху та повернення такої заяви. Такі самі наслідки має подання заяви особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 18 КАСУ зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

Нормами розд. V КАСУ не встановлено обмежень щодо мети, з якою може бути ініційоване питання про відновлення втраченого судового провадження. Однак відповідно до вимог, які ставляться до заяви про відновлення втраченого судового провадження, зазначення в ній мети відновлення є обов'язковим (п. 5 ч. 2 ст. 387 КАСУ). Мета звернення, яку заявник повинен зазначити в заяві про відновлення втраченого провадження, має бути пов'язана із захистом його власних прав та інтересів. Інакше суд до відкриття провадження своєю ухвалою має повернути заяву або залишити її без розгляду, якщо провадження було відкрито (ч. 2 ст. 388 КАСУ).

Такі самі дії суд має вчинити, якщо заявник відкликав зазначену заяву, що не позбавляє заявника звернутися до суду з такою заявою повторно (ч. 3 ст. 388 КАСУ).

> *Наприклад,* Чернігівський окружний адміністративний суд ухвалою від 23.10.2025 р. повернув без розгляду заяву представника позивача Ч. про відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі № 620/8850/25. Повертаючи вказану заяву, суд вказав на те, що в ній відсутня мета та обґрунтування необхідності відновлення втраченого провадження в цій справі, а отже, вона не відповідає вимогам ч. 2 ст. 387 КАСУ, що є підставою для її повернення[1].

Метою відновлення втраченого судового провадження може бути:

- одержання завіреної копії судового рішення;
- виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні;
- апеляційне чи касаційне оскарження судового рішення;
- скасування заходів забезпечення позову;
- вирішення питань, пов'язаних із зверненням судового рішення до виконання тощо.

Саме від мети відновлення судового провадження залежатиме обсяг документів втраченого судового провадження, які суд може відновити. Таке питання відповідно до ч. 1 ст. 390 КАСУ суд вирішує на власний розсуд.

Відповідно до ч. 4 ст. 388 КАСУ підставами для відмови у відкритті провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження є:

- подання заяви про відновлення судового провадження, втраченого до закінчення судового розгляду. У цьому випадку суд роз'яснює заявнику право звернутися до суду з новим позовом у загальному порядку;

[1] Ухвала Чернігівського окружного адміністративного суду від 23.10.2025 р. у справі № 620/8850/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131261355.

- якщо заява подана після закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання встановленого, і суд відхилив клопотання про його поновлення.

Наприклад, Луганський окружний адміністративний суд ухвалою від 12.01.2024 р. в адміністративній справі № 2а-7574/11/1270 відмовив у задоволенні клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження та, відповідно, й у відкритті такого провадження. На обґрунтування цієї ухвали суд першої інстанції вказав, що позивачу в цій справі 27.12.2011 р. було видано виконавчий лист. Постановою державного виконавця від 27.12.2013 р. ВП № 30767120 цей виконавчий лист було повернуто заявникові зі встановленням строку повторного пред'явлення виконавчого документа для виконання до 27.12.2014 р. Водночас заявник звернувся до суду із заявою про відновлення втраченого судового провадження 08.01.2024 р., тобто через 10 років після винесення постанови про повернення виконавчого документа стягувачеві, не зазначивши в клопотанні про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження жодних обставин, з яких такий строк заявником був пропущений[1].

До заяви про відновлення втраченого судового провадження заявник додає документи або їхні копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися в заявника або у справі, копії заяви відповідно до кількості учасників справи, а за потреби – клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Як було зазначено вище, право ініціювання відновлення втраченого судового провадження також належить суду. Із системного аналізу положень КАСУ вбачається, що ініціювати відновлення може як суд першої інстанції, який розглядав адміністративну справу та ухвалював у ній судове рішення, так і суд вищої інстанції у зв'язку з переглядом адміністративної справи в апеляційному чи касаційному порядку. При цьому ані порядку формування, ані порядку реалізації такої ініціативи суду в розд. V КАСУ не визначено.

Наприклад, Шостий апеляційний адміністративний суд ухвалою від 18.03.2025 р. ініціював перед Таращанським районним судом Київської області питання про відновлення втраченого провадження у справі №2-а-156/09, у частині, що необхідна для вирішення заяви Управління забезпечення примусового виконання рішень у місті Києві та Київській області Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) про виправлення описки, а саме: постанова Таращанського районного суду Київської області від 09.02.2009 р., ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 26.02.2010 р. та копія позовної заяви з документами, що ідентифікують особу позивача[2].

Кіровоградський окружний адміністративний суд ухвалою від 06.11.2025 р. відновив втрачене судове провадження в адміністративній справі № 340/1779/24 за власною ініціативою у зв'язку з втратою вказаної справи АТ «Укрпошта» під час її направлення до ВС.

[1] Ухвала Луганського окружного адміністративного суду від 12.01.2024 р. у справі № 2а-7574/11/1270. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116329216.

[2] Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 18.03.2025 р. у справі № 2а-156/09. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125965200#.

Суд першої інстанції, отримавши відповідь від АТ «Укрпошта», про неможливість встановити місцезнаходження вказаної судової справи, спрямованої до ВС відправленням № 061042222328252 від 10.01.2025 р., здійснив пошук інформації щодо цієї справи в АСДС, оцінив наявні в АСДС матеріали справи як достатні для відновлення втраченого судового провадження у справі № 340/1779/24 та відновив такі матеріали справи: витяг із протоколу автоматизованого розподілу судової справи між суддями Кіровоградського окружного адміністративного суду від 25.03.2024 р., адміністративний позов із додатками; ухвалу Кіровоградського окружного адміністративного суду від 27.03.2024 р. про відкриття провадження у справі; супровідні листи від 27.03.2024 р. про направлення ухвали; відзив на позовну заяву, який надійшов на адресу суду від Онуфріївської селищної ради Кіровоградської області 03.04.2024 р.; рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 26.06.2024 р.; довідку про доставку в електронний кабінет судового рішення; супровідні листи про направлення до апеляційного суду; матеріали апеляційного провадження[1].

Водночас послідовність організаційно-розпорядчих дій щодо формування такої ініціативи можна визначити через аналіз відповідних актів із діловодства судів. Так, *за фактом виявлення відсутності матеріалів справи* в місці зберігання згідно з п. 10 Інструкції з діловодства в судах має бути невідкладно повідомлено керівникові підрозділу та складено акт про втрату документа у трьох примірниках. Про такий факт має бути зроблено відмітку в реєстраційних документах (один з яких має бути передано керівникові апарату, другий – канцелярії для відповідного реагування в установленому порядку, третій – залишено в керівника відповідного підрозділу – структурного підрозділу апарату суду, що здійснює формування справи, в канцелярії суду або в його архіві)[2].

За фактом виявлення нестачі документів судової справи, аркушів, їх пошкодження при поверненні судової справи після ознайомлення з нею особи, що має на це відповідні повноваження та дозвіл, один із примірників акта за резолюцією судді долучається до судової справи, а другий – передається для вжиття відповідних заходів керівнику апарату суду (п. 7 розд. X Інструкції з діловодства в судах[3], п. 449 Інструкції з діловодства ВС[4]).

У разі встановлення нестачі документів і справ, що рахуються за номенклатурою, у процесі проведення перевіряння справ в архіві суду має бути здійснено розшук таких документів і справ (п. 7.23 Інструкції про порядок передання до архіву суду[5]). Таке перевіряння справ, що впродовж року були видані з архіву суду для

[1] Ухвала Кіровоградського окружного адміністративного суду 06.11.2025 р. у справі № 340/1779/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/131626564.

[2] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[3] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[4] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194 у редакції наказу т. в. о. керівника Апарату Верховного Суду від 17.03.2026 № 35-ОД. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2026.

[5] Інструкція про порядок передання до архіву місцевого та апеляційного суду, зберігання в ньому, відбору та передання до державних архівних установ та архівних відділів міських рад судових справ та управлінської

користування, здійснюється щорічно за наказом керівника апарату суду (пп. 7.13, 7.14 Інструкції про передання справ до архіву суду[1]).

Розшук невиявлених справ має проводитися впродовж року після закінчення перевіряння наявності та стану справ. У разі негативного результату розшуку керівник апарату суду за поданням експертної комісії та архіву затверджує акт про нестачу архівних справ. На кожну невиявлену справу, відсутність якої не підтверджено документально, має бути заповнено картку обліку невиявленої справи (дод. 20 та пп. 7.24, 7.26, 7.29. Інструкції про порядок передання до архіву суду).

Згідно з п. 7.28 Інструкції про порядок передання до архіву суду, документами, що підтверджують відсутність справ, можуть бути:

- акти про вилучення їх до знищення;
- акти про непоправні пошкодження справи (дод. 17 до Інструкції про порядок передання до архіву суду);
- акти передання справ іншим установам та на постійне зберігання (додатки 18, 19 до Інструкції про порядок передання до архіву суду[2]).

Зазначені акти є видом організаційно-розпорядчої документації суду, складником уніфікованої підсистеми управлінської документації, що забезпечує організацію процесів управління та управлінської роботи в суді. У констатуючій частині акта, яку може бути оформлено у вигляді таблиці, має бути викладено суть, завдання, характер виконаної роботи, встановлені факти, пропозиції та висновки (п. 4 розд. XVIII Інструкції з діловодства у судах). Такі акти підлягають реєстрації канцелярією суду (п. 3 розд. XVII Інструкції з діловодства в судах)[3].

Після реєстрації канцелярія передає такі акти на розгляд керівництву суду, яке має накласти відповідну резолюцію («до відома», «до вжиття заходів» тощо) із зазначенням строку виконання (терміново, негайно або невідкладно) та повернути їх до канцелярії для внесення резолюції до АСДС (п. 2 розд. XV Інструкції з діловодства у судах[4]). Після цього оригінал акта має бути передано судді, що розглядав справу (судді-доповідачеві у разі колегіального розгляду) (п. 6 розд. XV Інструкції з діловодства в судах[5]).

Зауваження. Резолюцією відповідно до ДСТУ 2732:2023[6] є зроблений посадовою особою напис на документі, що містить стислий зміст прийнятого нею рішення щодо виконання документа. Резолюція може містити такі елементи: прізвище(а), власне(-і) ім'я(-ена)

документації суду : наказ Державної судової адміністрації України від 15.12.2011 р. № 168, із змінами, внесеними згідно з наказом № 286 від 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168750-11#Text.

[1] Там само.

[2] Там само.

[3] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[4] Там само.

[5] Там само.

[6] Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. ДСТУ 2732:2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0121774-23#Text.

виконавця(-ів) у давальному відмінку, зміст доручення, строк виконання, особистий підпис керівника, дата.

Відповідно до Інструкції з діловодства в судах, реквізит документа у вигляді напису, в якому міститься зміст рішення, прийнятого керівництвом суду щодо виконання документа, із зазначенням дати накладення резолюції, виконавця (виконавців), терміну виконання, прізвища та власного імені автора резолюції, а також його підпису[1].

Отримавши один із зазначених актів (про втрату справи, про нестачу документів тощо) з резолюцією керівництва суду, суддя (суддя-доповідач у разі колегіального розгляду справи), що розглядав адміністративну справу, провадження в якій (чи окремі документи) було втрачено, може на власний розсуд своєю ухвалою за аналогією закону відкрити провадження про відновлення втраченого судового провадження (ч. 6 ст. 7, частини 2, 4 ст. 9, ст. 171 КАСУ) або відмовити у відкритті провадження про відновлення втраченого судового провадження (ч. 6 ст. 7, ч. 4 ст. 388 КАСУ).

7.3. Провадження з відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі та судові рішення за його наслідками

Відповідно до ч. 3 ст. 389 КАСУ розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за правилами КАСУ з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом.

Зважаючи на те, що завданням суду в провадженні з відновлення втраченого судового провадження є не повторний розгляд і вирішення адміністративної справи (розв'язання публічного-правового спору), а лише відтворення матеріалів судового провадження через їх втрату, яке не потребує значних зусиль та для якого пріоритетним є швидке вирішення, суд може за аналогією закону (ч. 6 ст. 7, ч. 2 ст. 12 КАСУ) здійснювати таке провадження в спрощеному провадженні.

Відповідно до Інструкції з діловодства в судах заяви про відновлення втраченого судового провадження в адміністративних справах окружних адміністративних, місцевих загальних, апеляційних адміністративних судах[2], а також у ВАКС[3], що повноважні здійснювати провадження з відновлення втраченого судового провадження у визначених законом категоріях адміністративних справ, реєструються та обліковуються за індексом «2-ав».

Згідно з п. 2 Переліку індексів для реєстрації та обліку в суді судових справ реєстрація та облік справ і матеріалів відновлення втраченого провадження

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[2] Там само.

[3] Щодо діловодства у Вищому антикорупційному суді : наказ Вищого антикорупційного суду від 20.12.2019 р. № 126. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_office_routine_20.12.2019.pdf.

в окружних адміністративних та апеляційних адміністративних судах здійснюється за індексом «АВ»[1].

Спеціального літерного індексу для реєстрації та обліку заяв про відновлення втраченого судового провадження в КАС ВС (п. 371 Інструкції з діловодства ВС)[2] та у ВП ВС (п. 369 Інструкції з діловодства ВС) Інструкцією з діловодства ВС не передбачено. При цьому КАС ВС як суд першої інстанції розглядає адміністративні справи, визначені в ч. 4 ст. 22 КАСУ, а отже, наділений повноваженнями здійснювати провадження про відновлення втраченого судового провадження в цих категоріях адміністративних справ.

На відміну від інших звернень до суду (позову, апеляційної та касаційної скарг, заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами тощо) розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження не потребує оплати заявником судових витрат. Відповідно до ст. 391 КАСУ в разі подання завідомо неправдивої заяви судові витрати, понесені іншими учасниками справи, відшкодовуються заявником в повному обсязі, про що суд постановляє ухвалу.

Як уже *було зазначено в підрозд. 7.2 цього підручника,* питання щодо підсудності справ про відновлення судового провадження, втраченого через тимчасову окупацію рф деяких територій України, визначається також нормами законів України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[3] та «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції»[4].

У разі неможливості здійснення правосуддя судами, розташованими на тимчасово окупованих територіях, територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в таких судах відповідно до ст. 12 «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», визначається в порядку, передбаченому ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

За ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»[5] (у ред. Закону від 03.03.2022 р. № 2112-IX) рішення ВРП про зміну підсудності або розпорядження

---

[1] Перелік індексів для реєстрації та обліку в суді судових справ: додаток 3 до пункту 17 Розділу II Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[2] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194 у редакції наказу т. в. о. керівника Апарату Верховного Суду від 17.03.2026 № 35-ОД. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2026.

[3] Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text.

[4] Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12.08.2014 р. № 1632-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1632-18#Text.

[5] Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 03.03.2022 р. № 2112-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text.

голови ВС про таку зміну (в разі неможливості здійснення ВРП такого повноваження) є підставою для передачі всіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

При цьому згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на тимчасово окупованих територіях, розгляд яких не закінчено ухваленням судового рішення, із зазначених підстав та в наведеному порядку мають передаватися іншим судам протягом 20 робочих днів з дня встановлення підсудності рішенням ВРП (або розпорядженням голови ВС) або в інший розумний строк.

Отже, у такий строк до суду, визначеного в рішенні ВРП (або в розпорядженні голови ВС), має бути передано, зокрема, й провадження з відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі, відкрите й не закінчене судом, який через тимчасову окупацію території, де він був розташований, виявився неспроможним здійснювати правосуддя.

Зважаючи на умови, визначені у ст. 384 КАСУ, не може бути відновлено судове провадження, втрачене через тимчасову окупацію території розташування суду, яке не було закінчене або закрите ухваленням судового рішення. У такому випадку заінтересована особа не позбавлена права подати до іншого суду, територіальну підсудність якого було визначеного рішенням ВРП або головою ВС, новий позов.

Зі змісту ст. 389 КАСУ випливає, що суд при розгляді провадження з відновлення втраченого судового провадження може вчиняти будь-які необхідні для цього процесуальні дії, зокрема:

- перевіряти частину справи, яка збереглася (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду, речові докази у справі, які зберігаються в камері схову, тощо).

Так, згідно з п. 5 Інструкції з діловодства в судах[1] збереження речових доказів забезпечується їх зберіганням окремо від судових справ. Для цього в суді обладнується спеціальне приміщення (сховище, камера схову) зі стелажами, ґратами на вікнах, оббитими металом дверима, охоронною та протипожежною сигналізацією, укріплення якого має відповідати вимогам, встановленим державними будівельними нормами для приміщень такої категорії. У разі відсутності такого приміщення виділяється сховище (сейф, металева шафа достатнього розміру);

- витребувати в учасників судового процесу та інших осіб документи (або їх копії), надіслані (видані) адміністративним судом до втрати судового провадження;
- приймати від учасників судового процесу, досліджувати та залучати до матеріалів провадження з відновлення втраченого судового провадження будь-які інші документи і матеріали, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення судової справи;

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

- перевіряти та отримувати дані з автоматизованої системи виконавчих проваджень або з ЄДРВП, за необхідності також витребувати в державного виконавця матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду адміністративної справи;

Зауваження. Документи виконавчого провадження можуть міститися в Автоматизовані системі виконавчих проваджень (АСВП) або в її архівній складовій – ЄДРВП. Наразі суд також може отримати відповідну інформацію з ЄДРВД, запровадженого ДСАУ спільно з Міністерством юстиції України у 2022 р.

Відповідно до п. 3. розд. І Положення про ЄДРВД[1], ЄДРВП, як автоматизована система, забезпечує, зокрема, отримання виконавцем або іншим суб'єктом виконання рішень електронної копії виконавчого документа із накладеним на нього кваліфікаційного електронного підпису реєстратора – судді, що розглянув адміністративну справу (судді-доповідача в разі колегіального розгляду справи) та відповідно до ст. 373 КАСУ видав виконавчий документ (виконавчий лист, ухвалу, якщо вона є виконавчим документом відповідно до закону тощо) та вніс його до Реєстру, а також автоматизований процес, зокрема, зберігання, захисту, обліку, пошуку виконавчих документів, надання інформації про стан їх виконання тощо.

Внесення виконавчого документа до ЄДРВП суддя має здійснити не пізніше наступного робочого дня з дня його видання, якщо інший строк не встановлено законом, шляхом накладання власного кваліфікованого електронного підпису на електронний проєкт такого виконавчого документа (п. 1 розд. ІІІ Положення про ЄДРВП), а зберігання виконавчого документа в ЄДРВП становить 10 (десять) років та обчислюється з моменту надання відповідному виконавчому документу процесуальних статусів «виконання закінчено» або «не підлягає виконанню» (п. 12 розд. ІІІ Положення про ЄДРВП).

Як вже було зазначено, ЄДРВП є водночас архівною складовою АСВП[2], яка є інформаційно-комунікаційною системою, що забезпечує збирання, зберігання, облік, пошук, узагальнення, надання відомостей про виконавче провадження, формування Єдиного реєстру боржників та захист від несанкціонованого доступу. Саме АСВП забезпечує автоматизацію технологічних процесів обробки інформації в органах державної виконавчої служби, зокрема, формує кожному виконавчому провадженню єдиний унікальний номер, виготовляє документи виконавчого провадження, централізовано зберігає документи виконавчого провадження в електронному вигляді, здійснює передачу документів виконавчого провадження до електронного архіву (пп. 6, 7 Положення про АСВП).

Такий строк та формат захищеного відповідного до законодавства зберігання матеріалів виконавчого провадження дозволяє суду самостійно отримати в ЄДРВП інформацію, необхідну для відтворення відповідної частини втраченого судового провадження, або отримувати від державного виконавця та перевіряти інформацію, надану йому з матеріалів виконавчого провадження, що було відкрито на підставі виконавчого документа, виданого на виконання судового рішення із втраченого судового провадження.

- перевіряти відомості ЄДРСР та отримувати з нього електронні примірники судових рішень;

[1] Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів : спільний наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 14.06.2022 р. № 177/2370/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#Text.

[2] Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження : наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#n16.

Зауваження. Актами чинного законодавства по-різному визначається зміст відомостей, що містяться в ЄДРСР.

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень»[1] ЄДРСР визначено автоматизовану систему збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання *електронних копій судових рішень*, яку утворено для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції.

Відповідно до ст. 4 цього Закону судові рішення, внесені до ЄДРСР, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному вебпорталі судової влади України. Ведення ЄДРСР забезпечує ДСАУ.

Аналогічно до положень цього закону відповідно до Порядку ведення ЄДРСР[2], ЄДРСР – це державна інформаційна система, що входить до складу ЄСІТС і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів реєстру та *їх образів,* тобто сукупності *автоматично створених копій електронних примірників судових рішень* та *електронних примірників окремих думок суддів*. Від початку функціонування ЄСІТС реєстр став її складником.

Згідно з цим же Порядком електронним примірником судового рішення визначено створений в АСДС електронний документ, підписаний *кваліфікованим електронним підписом судді*, що ухвалив таке судове рішення, в разі колегіального розгляду – кваліфікованими електронними підписами всіх суддів, що входять до складу колегії, а електронним примірником окремої думки судді – електронний документ, засвідчений *кваліфікованим електронним підписом судді*, що виклав окрему думку.

- перевіряти необхідні дані, що містяться в судових інформаційно-комунікаційних системах та отримувати з них примірники процесуальних документів, виготовлених у суді (судові рішення, протоколи засідань);

Зауваження. Як уже було зазначено в підрозд. 7.1 цього підручника, електронні документи та електронні копії паперових документів відповідно до п. 122 Положення про ЄСІКС[3] до моменту повноцінного утворення ЄСІКС мають зберігатися в централізованому файловому сховищі АСДС.

Електронні примірники судових рішень та інших документів, виготовлених у суді, створюються в автоматизованій системі із застосуванням вбудованого редактора текстів з використанням спеціальних шаблонів. Електронний примірник кожного документа зберігається в АСДС у стані «Оригінал» з обмеженням доступу до вільного коригування, яке забезпечується автоматичним блокуванням таких дій АСДС. Оригінали електронних документів суду АСДС автоматично створює із формуванням унікального ідентифікатора та надсилає до її центральної бази даних разом з електронною карткою судової справи не рідше одного разу на дві години (пп. 2.8.1, 2.8.2 Положення про АСДС)[4].

---

[1] Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3262-15#Text.

[2] Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18 (в ред. станом на 25.06.2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text.

[3] Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи : рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, зі змінами, внесеними рішенням Вищої ради правосуддя від 05.09.2024 р. № 2623/0/15-24. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

[4] Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 11.11.2024 р. № 39, зі змінами, внесеними рішенням Ради суддів України від 13.11.2025 р. № 50, погодженими наказом

Зазначимо, що інформація з АСДС (а в подальшому – ЄСІКС), ЄДРСР, ЄДРВП, АСВП як державних інформаційних ресурсів та систем підлягає резервному копіюванню (створенню резервних копій), тобто сукупності заходів, спрямованих на забезпечення створення резервної копії (резервних копій) та зберігання державних інформаційних ресурсів та систем.

Таку вимогу в умовах воєнного стану відповідно до спеціального законодавства про інформацію[1] КМУ встановив із метою забезпечення безперервності роботи всіх державних інформаційних ресурсів та систем (зокрема, судових і сумісних із ними реєстрів та систем) та подальшого відновлення інформації, що в них міститься[2].

- перевіряти та долучати до матеріалів провадження будь-які інші відомості та документи, отримані в законний спосіб з інших офіційних джерел;

Зауваження. Інформацію про зміст втраченого судового провадження також можливо отримати і з контрольного провадження, яке має залишатися в апеляційному адміністративному суді, який здійснював перегляд судового рішення в апеляційному порядку.

Контрольне провадження – копії матеріалів справи, сформовані в окрему обкладинку, із зазначенням усіх реквізитів справи, в такій же послідовності, як при формуванні справи (п. 22 розд. VII Інструкції з діловодства в судах)[3].

Документи приєднуються до матеріалів контрольного провадження у хронологічному порядку їх надходження до суду чи формування в суді та мають містити: аркуш(-і) внутрішнього опису документів; копію апеляційної скарги з додатками; копії документів, які були предметом розгляду та на підставі яких було постановлено оскаржуване судове рішення; копію журналу судового засідання та копії матеріалів, які стосуються оскаржуваних рішень; копію судового рішення апеляційної інстанції. Копії судових рішень, які містяться в контрольному провадженні, засвідчуються в установленому порядку підписом головуючого судді (судді-доповідача), а за його відсутності – секретарем відповідної судової палати, одним із заступників голови суду або головою суду.

Формування контрольного провадження у ВС відповідно до Інструкції з діловодства ВС не передбачено, тому матеріали апеляційного чи касаційного провадження незалежно від форми (паперової чи змішаної) формуються в окремий том та надсилаються до суду першої інстанції для приєднання до матеріалів справи (п. 414 Інструкції з діловодства ВС)[4].

Отже, в межах провадження про відновлення втраченого судового провадження суд першої інстанції може витребувати із відповідного суду апеляційної інстанції матеріали контрольного провадження, яке відкрито у зв'язку з переглядом ним в апеляційному порядку судового рішення в провадженні, яке після цього було втрачено.

Державної судової адміністрації України від 27.11.2025 № 460. URL: https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/.

[1] Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text; Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 р. № 1907-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1907-20#n620.

[2] Деякі питання забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1500. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1500-2022-%D0%BF#n94.

[3] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від у редакції наказу Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485 зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[4] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194 у редакції наказу т. в. о. керівника Апарату Верховного Суду від 17.03.2026 № 35-ОД. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2026.

- допитувати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, учасників справи (їхніх представників), а в необхідних випадках – осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судове рішення (ч. 2 ст. 387 КАСУ).

Зауваження. При цьому виклик до суду та повідомлення про судове рішення учасників справи, остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи яких знаходиться на тимчасово окупованій території, має процесуальні особливості.

Так, відповідно до ст. 121 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[1], якщо такі учасники не мають електронного кабінету, суд викликає або повідомляє їх про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за 20 днів до дати відповідного судового засідання.

Про дату, час і місце інших судових засідань чи про вчинення відповідної процесуальної дії суд викликає або повідомляє таких учасників справи в аналогічному порядку не пізніше ніж за 10 днів до дати відповідного судового засідання або вчинення відповідної процесуальної дії.

Суд повідомляє тих учасників справи, остання відома адреса місця проживання (перебування) чи місцезнаходження яких знаходиться на тимчасово окупованій території і які не мають електронного кабінету, про ухвалення судового рішення за наслідками розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження шляхом розміщення інформації на офіційному вебпорталі судової влади України з посиланням на вебадресу такого судового рішення в ЄДСР або шляхом розміщення тексту відповідного судового рішення на офіційному вебпорталі судової влади України.

При цьому суд забезпечує дотримання вимог, визначених Законом України «Про доступ до судових рішень», у разі обмеження доступу до ЄДРСР.

Від моменту розміщення такої інформації вважається, що особа отримала судове рішення (ч. 2 ст. 121 «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»)[2].

Наведений перелік процесуальних дій, які може вчинити суд із метою відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі, не є вичерпним. Фактично процесуальні дії суду в провадженні з відновлення втраченого судового провадження в адміністративній справі мають полягати у збиранні та (або) виготовленні примірників (копій) первісних матеріалів (процесуальних документів, доказів тощо), що вже містилися в судовому провадженні, їх перевірки або долучення додаткових, якими підтверджується наявність у втраченому провадженні первісних матеріалів.

При цьому зміст процесуальних дій суду, які він має вчинити з відновлення втраченого судового провадження, повинен визначатися залежно не від підстав

[1] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29.06.2023 р. № 3200-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#n570.

[2] Там само.

відкриття (за заявою учасника справи чи за власною ініціативою суду), а залежно від обставин втрати, обсягу втрачених матеріалів (повністю чи в певній частині) та мети відновлення втраченого судового провадження.

Згідно зі ст. 390 КАСУ суд за наслідками провадження може відновити втрачене судове провадження або відмовити в його відновленні, про що постановляє відповідну ухвалу.

Підставою для постановлення судом однієї з наведених ухвал є зміст зібраних та перевірених ним у межах провадження матеріалів, а критерієм визначення – їх достатність для відновлення втраченого судового провадження.

Достатність зібраних та перевірених матеріалів є підставою для відновлення втраченого судового провадження, а недостатність, відповідно, – підставою для відмови у відновленні такого провадження.

У разі постановлення *ухвали про відновлення втраченого судового провадження* суд на власний розсуд визначає, в якому обсязі таке провадження підлягає відновленню – *повністю* (якщо було втрачено всі матеріали судового провадження) або *в певній частині* (якщо було втрачено частину матеріалів судового провадження).

В ухвалі про відновлення втраченого судового провадження суд має зазначити, на підставі яких конкретно зібраних та перевірених даних (зокрема, поданих і досліджених у судовому засіданні) він установив зміст відновленого судового рішення та інших процесуальних документів, навести висновки про доведеність досліджених судом доказів та додатково вчинених ним процесуальних дій задля відновлення втраченого судового провадження:

- *якщо було втрачено всі матеріали судового провадження* в адміністративній справі, то в ухвалі про їх відновлення суд має зазначити, які саме документи ним відновлено, та залучити в матеріали відновленого судового провадження всі тексти відтворених ним матеріалів втраченого судового провадження. Тексти процесуальних документів суду та учасників справи підлягають відтворенню в первісних редакціях (без викривлення чи корегування їхнього змісту).

На підставі ухвали про повне відновлення втраченого судового провадження суд має сформувати в хронологічній послідовності (опис, документ, який надійшов на розгляд суду (позов, заява тощо), протокол автоматизованого розподілу судової справи, ухвала про залишення без руху або повернення заяви (за наявності), ухвала (про відкриття або про призначення підготовчого судового засідання); протокол чи журнал (підготовчого) судового засідання; ухвала за результатами (підготовчого) судового засідання; копії повідомлень та листів, розписки про їх отримання; документи, що були отримані під час розгляду справи; протокол (журнал) судового засідання; вступна та резолютивна частини судового рішення (за наявності); судові рішення (ухвала, рішення суду першої інстанції тощо); документи апеляційного провадження (за наявності); документи касаційного провадження (за наявності); інші документи тощо) та оформити судову справу відповідно до вимог інструкції з діловодства у відповідному суді;

- якщо було втрачено лише певну частину судового провадження, то в разі прийняття ухвали про відновлення судового провадження в цій частині суд має зазначити в ній, які саме матеріали має бути відновлено.

Наприклад, Івано-Франківський окружний адміністративний суд ухвалою від 03.03.2025 р. у справі № 300/6586/23 за позовом ОСОБА_1 до Управління ДМСУ в Івано-Франківській області про визнання відмови протиправною та зобов'язання до вчинення дій відновив втрачене судове провадження в зазначеній адміністративній справі в наступній частині: позовної заяви ОСОБА_1 від 18.09.2023 р. із долученими додатками на 52 аркушах (а.с.1-61); витягу з протоколу автоматизованого розподілу судової справи між суддями Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 25.09.2023 р. (а.с.62); ухвали Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 02.10.2023 р. про відкриття провадження по справі № 300/6586/23 (а.с.63-64); супровідних листів від 02.10.2023 р. про направлення ухвали Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 02.10.2023 про відкриття провадження по справі № 300/6586/23 (а.с.65); довідки про доставку електронного листа від 02.10.2023 р. (а.с.66); розписки про отримання судового рішення у справі № 300/6586/23 від 04.10.2023 р. (а.с.67); відзиву на позовну заяву від 13.10.2023 р. за № 2601.6.2-5802/2601.6.4-23 із додатками на 21 аркуші (а.с.68-94); відповіді на відзив від 17.10.2023 р. (а.с.95-99); заперечень на відповідь на відзив від 19.10.2023 р. за № 2601.6.2-5922/2601.6.4-23 (а.с.100-104); рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 30.11.2023 р. (а.с.105-114); довідки про доставку електронного листа від 01.12.2023 р. (а.с.115); клопотання представника заявника від 04.12.2023 р. із додатками (а.с.116-120); додаткового рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 14.12.2023 р. (а.с.120-125); довідки про доставку електронного листа від 14.12.2023 р. (а.с.126); апеляційної скарги представника позивача на рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 30.11.2023 р. та додаткового рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 14.12.2023 р. із додатками (а.с.127-152); витягу з протоколу автоматизованого розподілу судової справи між суддями Восьмого апеляційного адміністративного суду від 01.01.2024 р. (а.с.153-155); витягу з протоколу передачі судової справи раніше визначеному складу від 01.01.2024 р. (а.с.156); апеляційної скарги представника відповідача на рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 30.11.2023 р. із додатками (а.с.157-167); ухвали Восьмого апеляційного адміністративного суду від 09.01.2024 р. (а.с.169-171); ухвали Восьмого апеляційного адміністративного суду від 13.02.2024 р. про призначення справи до апеляційного розгляду (а.с.177-179); відзиву на апеляційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 30.11.2023 р. та додаткове рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 14.12.2023 р. (а.с.180-187); постанови Восьмого апеляційного адміністративного суду від 12.06.2024 р. по справі № 300/6586/23 (а.с.203-212); супровідного листа Восьмого апеляційного адміністративного суду від 18.06.2024 р. за № 300/6586/23/01-17/35522/24 про повернення адміністративної справи № 300/6586/23 (а.с.213); супровідного листа Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 16.07.2024 р. за № 300/6586/23/4371/24 про направлення адміністративної справи № 300/6586/23 на виконання ухвали ВС від 11.07.2024 р. (а.с.214)[1].

[1] Ухвала Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 03.03.2025 р. у справі № 300/6586/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125529022.

Суд відтворює ці матеріали в первісних редакціях та долучає їх до матеріалів судового провадження в адміністративній справі з дотриманням вимог до формування (п. 1 розд. VII Інструкції з діловодства в судах або пп. 404–407, 411, 414–422 Інструкції з діловодства ВС) та оформлення судової справи (пп. 2, 4–22 Інструкції з діловодства в судах[1] або пп. 423–437 Інструкції з діловодства ВС[2]).

У разі прийняття *ухвали про відмову у відновленні втраченого судового провадження* суд має роз'яснювати учасникам справи право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів. Причиною нездатності зібрати матеріали в достатньому для відновлення обсязі зможе стати неможливість участі в такому провадженні учасників справи, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та не мають змоги надати суду документи, що в них збереглися і стосуються втраченого судового провадження.

Наприклад, Луганський окружний адміністративний суд ухвалою від 18.12.2025 р. відмовив у відновленні втраченого судового провадження № 2а-21662/09/1270 за позовом ОСОБА_1 до Державного реєстратора при виконавчому комітеті Луганської міської ради, треті особи: Товариство з обмеженою відповідальністю «Стимул», ОСОБА_2, ОСОБА_3, про визнання протиправними дій державного реєстратора при виконавчому комітеті Луганської міської ради по реєстрації змін у статутних документах, скасування державної реєстрації змін у статутних документах. Суд у цій ухвалі зазначив, що в комп'ютерній програмі «Діловодство спеціалізованого суду» жодних документів, постановлених у справі № 2а-23662/09, немає, оскільки вищезазначену програму запроваджено з 01.01.2010 р. Із метою зібрання матеріалів судом ухвалою від 24.10.2025 р. зобов'язано сторони надати документи, що долучались до адміністративної справи № 2а-21662/09/1270. Станом на 18.12.2025 р. учасниками справи жодних матеріалів, які досліджувались Луганським окружним адміністративним судом під час розгляду і вирішення справи по суті, та жодних процесуальних документів по зазначеній справі надано не було. За відсутності електронної копії цієї постанови в комп'ютерній програмі «Діловодство спеціалізованого суду», засвідченої електронним цифровим підписом головуючого судді, суд вважає неможливим встановити зміст судового рішення у справі № 2а-21662/09/1270, яке відновлюється. Відмовляючи у відновленні втраченого судового провадження, суд першої інстанції роз'яснив учасникам справи в резолютивній частині ухвали від 18.12.2025 р., що відмова у відновленні втраченого провадження не позбавляє їх права повторно звернутись до суду з цим питанням за наявності необхідних документів[3].

Відповідно до ч. 4 ст. 390 КАСУ суд касаційної інстанції має закрити касаційне провадження за касаційною скаргою у справі, провадження в якій втрачено, після

[1] Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 17.10.2023 р. № 485, зі змінами станом на 15.07.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

[2] Інструкція з діловодства Верховного Суду : наказ керівника Апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194 у редакції наказу т. в. о. керівника Апарату Верховного Суду від 17.03.2026 № 35-ОД. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva_2026.

[3] Ухвала Луганського окружного адміністративного суду від 18.12.2025 р. у справі № 2а-21662/09/1270. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132720650.

набрання законної сили ухвалою суду першої інстанції про відмову у відновленні втраченого судового провадження.

Ця норма не відповідає підставам закриття касаційного провадження, встановленим ст. 339 КАСУ, перелік яких є вичерпним.

При цьому включення до порядку відновлення втраченого судового провадження такої норми може бути роз'яснено нормативно визначеними особливостями меж перегляду судових рішень судом касаційної інстанції. Так, відповідно до ч. 3 ст. 334 КАСУ суд касаційної інстанції в ухвалі про відкриття касаційного провадження вирішує питання про витребування матеріалів справи, необхідних для розгляду скарги на судові рішення.

Згідно зі ст. 341 КАСУ суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права, викладених у відповідних судових рішеннях, на підставі встановлених цими судами фактичних обставин справи, та не має права самостійно встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні або постанові суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати чи приймати до розгляду нові докази або додатково перевіряти докази.

Відсутність судового провадження стає перешкодою для здійснення судом касаційної інстанції касаційного провадження, а ухвала суду першої інстанції про відмову у відновленні втраченого судового провадження, що набрала законної сили, остаточно унеможливлює касаційний перегляд судового рішення, ухваленого в провадженні, яке втрачено.

Отже, під *відновленням втраченого судового провадження в адміністративній справі* слід розуміти особливий судовий порядок, який полягає в повному або частковому відтворенні за заявою учасника справи чи за власною ініціативою судом, який здійснював розгляд та вирішення публічно-правового спору, віднесеного до його юрисдикції, як суд першої інстанції безповоротно відсутніх у місці зберігання матеріалів судової справи, розгляд якої в порядку адміністративного судочинства було закінчено або закрито ухваленням відповідного судового рішення, що набрало законної сили, без зміни їхнього змісту.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАЛАКАРЄВА ІРИНА МИКОЛАЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

БЄЛІКОВА МАРИНА ІВАНІВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувачка сектору конституційного та адміністративного права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

БИТЯК ОКСАНА ВАСИЛІВНА, докторка філософії в галузі права (PhD), асистентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

БОЙКО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГЕОРГІЄВСЬКИЙ ЮРІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, виконувач обов'язків завідувача кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗЕЛІНСЬКА ЯНА СЕРГІЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗИМА ОЛЕКСАНДР ТАРАСОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІГНАТЧЕНКО ІРИНА ГЕОРГІЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОВТУН МАРИНА СЕРГІЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОЛОМОЄЦЬ ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА, докторка юридичних наук, професорка, членкиня-кореспондентка Національної академії правових наук України, деканка юридичного факультету Запорізького національного університету

КРЕСТЬЯНІНОВ ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, кандидат юридичних наук, суддя, голова Східного апеляційного господарського суду

ЛУЧЕНКО ДМИТРО ВАЛЕНТИНОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи та інноваційного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МАРЧЕНКО ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МЕЛЬНИК РОМАН СЕРГІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, директор Наукової школи адміністративного і німецького права Maqsut Narikbayev University (Казахстан), директор Наукового центру австрійського, німецького та швейцарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЕРЦОВА ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА, кандидатка юридичних наук, суддя Другого апеляційного адміністративного суду

ПОЛЯХ НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА, докторка філософії в галузі права (PhD), суддя Харківського окружного адміністративного суду

ПРУДИВУС ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент, голова Запорізького окружного адміністративного суду, член Вищої ради правосуддя (з 2018 до 2022 р.)

РЯБЧЕНКО ЯРОСЛАВА СТЕПАНІВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СОЛОВЙОВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПАСЕНКО ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СЬОМІНА ВАЛЕНТИНА АНАТОЛІЇВНА, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ФЕДЧИШИН СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ШУМЕЙКО ІВАН ПАВЛОВИЧ, доктор філософії в галузі права (PhD), адвокат, докторант кафедри конституційного та адміністративного права Запорізького національного університету

Навчальне видання

Лученко Дмитро Валентинович,
Георгієвський Юрій Валентинович,
Бєлікова Марина Іванівна
та ін.

АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

Видання 2-ге, перероблене і доповнене

За загальною редакцією
д-ра юрид. наук, проф. *Д. В. Лученка*

Відповідальні редактори
Ю. В. Георгієвський, М. І. Бєлікова, І .М. Балакарєва

Редактори
С. А. Пашинська, М. М. Сорокун
Коректура *І. А. Гребцової*
Комп'ютерне макетування *А. Г. Якшиної*

Підписано до друку 09.06.2026. Формат 70×100 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Roboto.
Ум. друк. арк. 61,63. Обл.-вид. арк. 79,6. Тираж 100 прим. Зам. № 715

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
редакційно-видавничий відділ наукових видань,
вул. Григорія Сковороди, 77, м. Харків, 61024, Україна
Тел. (057) 757-76-16
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7560 від 28.12.2021

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20
Вебсайт: https://pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт Плюс»,
вул. Весніна, 12, м. Харків, 61023, Україна
Тел. (097) 445-07-79
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8388 від 16.07.2025